ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1
SAMEDI
1er SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.242 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20.242

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 30 / 31)

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԱՅՑԵԼԱԾ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԸ

Նախագահ Ռոպէր Քոչարեան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի եւ Երեւանի քաղաքապետ Ռ. Նազարեանի հետ Օգոստոս 30-ին այցելած է Երեւանի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարը, ծանօթանալու շինարարական աշխատանքներուն: Ճարտարապետ Ս. Քիւրքճեան եւ շինարարական աշխատանքներու ղեկավար Վ. Գօզոեան ապահովութիւն տուած են որ մինչեւ բացումի թուականը, Սեպտեմբեր 23, բոլոր աշխատանքները կ'աւարտին:

⁂

ՑԼԱՄԱՐՏԸ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ

Հակառակ Մայր Աթոռէն Գարեգին Բ.ի նախորդ օրուան ընդդիմութեան, Երեւանի քաղաքապետը Օգոստոս 30-ին յայտնած է թէ ցլամարտը տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 7 – 10: Ան աւելցուցած է թէ իրենց ընտրածը փորթուկալեան տարբերակ մըն է որ շատ արիւնահեղ անցքեր չի պարունակեր: Այս միջոցառումին դէմ հրապարակումով հանդէս եկած էր շարժանկարի ֆրանսացի աստղ Պրիժիթ Պարտօն եւս:

⁂

ՍԵՒԱՆԸ ՑԱՆՁՆՈՒԱԾ ԲՆԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ

Կառավարութեան Օգոստոս 30-ի նիստին որոշուած է Բնապահութեան նախարարութեան յանձնել Սեւանի աւազանին բնական օգտագործման հարցերուն ղեկավարութիւնը: Բնապահութեան նախարարը նիստէն ետք ըսած է որ լիճին ջուրի արտահոսքը տեղի կ'ունենայ կառավարութեան հաստատած չափանիշներով, ուստի մակարդակը համեմատաբար չանդաղ կ'իջնէ:

⁂

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտեմբեր 27-ի դատավարութեան Օգոստոս 30-ի նիստին, Ն. Ցունանեան պատասխանելով փաստաբանի հարցումներուն, յայտնած է որ ուզած է մէկուկէս ժամ տեւողութեամբ հեռատեսիլի կայանը մը սաեղծել լրագրողներու եւ Թուրքիոյ նախագահին մասնակցութեամբ, որ պիտի ցուցադրուէր Հայաստան եւ Թուրքիա: Ամբաստանեալը չէ ուզած շատ ծանրանալ Թուրքիա կատարած իր այցելութեան եւ ունեցած հանդիպումներուն վրայ, նշած է որ հարցեր կան որոնց վրայ ինք աշխատած է ձգելով հակառակ արդիւնքը տայ: Ն. Ցունանեան յայտնած էր թէ 1999-ին ընտրութիւններէն առաջ Ռ. Քոչարեան իր տիրապետեր իրական լծակներու եւ այն հարցումին թէ շօշափելի փաստեր ունի՞, ան կրկնած է որ երկրին մէջ բռնապետութիւն էր, զոր կը ղեկավարէր Վ. Սարգսեան:

Փաստաբան Ե. Անդրիեանի մէկ այլ հարցումին թէ ի՞նչ կ'ըսէ այն փարկածի մասին, որ կատարուածը կը կապուի Վ. Սարգսեանի մերձաւոր շրջապատին հետ, Ն. Ցունանեան կ'ըսէ թէ ինք նախորդ շաբաթ, մամուլի մէջ կարդացած է Աշոտ Մանուչարեանի յայտարարութիւնը, ըստ որուն Վ. Սարգսեան «տօսիէ»ներ ունէր որոշ անձերու վերաբերող ու պիտի պայքարէր կաշառակերութեան դէմ:

Ամբաստանեալը անդրադարձած է նաեւ Վանօ Սիրադեղեանի եւ յայտնած թէ ան երեսփոխան ընտրուած է Վազգէն Սարգսեանի աջակցութեամբ:

Յաջորդ նիստ՝ Սեպտեմբեր 3-ին:

⁂

ՄՈՍԿՈՒԱ ԱՊԱՌԻԿ ՎԱՌԵԼԱՆԻՒԹ ՉԻ ՏԱՐ ԱԹՈՄԱԿԱՅԱՆԻՆ

Հայաստանի Ուժանիւթի նախարար Կ. Գալստեան որ 10էն օրէ ի վեր Մոսկուայի մէջ կը ջանայ աթոմակայանին վառելանիւթ հայթայթել, բաւական դժուարութիւններու մատնուած է: Ռուսական կառավարութիւնը մինչեւ հիմա 4 միլիոն տոլար կանխավճար ստացած ըլլալով հանդերձ, կը պահանջէ որ մնացեալ 13 միլիոնին վճարման մասին յստակ պայմանաժամ նշուի: Իսկ այդ գումարը ճարելու դժուարութիւն կայ: Հայաստանի կառավարութիւնը խոստացած է երեք ամիսէն վճարել մնացածը, բայց Մոսկուա խոստումէն աւելի շօշափելի երաշխիք կ'ուզէ:

Կ'ըսուի թէ եթէ հարցը չկարգադրուի, կրնայ վտանգուիլ նախագահ Պուտինի Հայաստան այցը: Հայաստան կը փորձէ արեւմտեան դրամատուներէն փոխառութիւն ընել, սակայն դրական հեռանկարներ չեն նշմարուիր: Հայաստան արդէն 100 միլիոն տոլարի շուրջ գումար պարտական է Ռուսաստանի որ ատոր դէմ տըրամադիր կ'երեւի Հայաստանի կարեւորագոյն կործառուներուն տիրանալու:

⁂

ԼՂՀ

Կ. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

Ստեփանակերտի նախկին քաղաքապետ՝ Կարէն Բաբայեանի Օգոստոս 30-ին բացուած դատավարութիւնը յետաձգուած է Սեպտեմբեր 3-ին:

Կ. Բաբայեանի պաշտպան փաստաբան Անահիտ Եսայեան յայտնած է «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին թէ դատարանը հաստատելէ ետք Կ. Բաբայեանի եւ միւս ամբաստանեալին՝ Յովիկ Թումասեանի ինքնութիւնը, հարց տուած է թէ ամբաստանեալները ե՞րբ ստացած են մեղադրական եզրակացութեան պատճէնը: Ճշդուած է թէ Յ. Թումասեան ստացած է Օգոստոս 25-ին, իսկ Կ. Բաբայեան Օգոստոս 28-ին: Ա. Եսայեան նշած է որ օրէնքի պահանջներու համաձայն, մեղադրական եզրակացութեան պատճէնը իր պաշտպանեալին պէտք է յանձնուէր դատը սկսելէն երեք օր առաջ:

⁂

ԱՅՑ ՆՈՒՊԱՐԱՇԷՆԻ ՀՈԳԵԲՈՒԺԱՐԱՆԻՆ

Մարդու իրաւունքներու յանձնաժողովին անդամները Օգոստոս 28-ին այցելած են Նուպարաշէնի հոգեբուժարանը, լսուելու համար հիւանդի մը բռնութիւններու ենթարկուած ըլլալու պընդումները: Ենթական կը կոչուի Ռ. Սիմոնեան. Լաչինի նախկին գիւղապետն է, մեղադրուած պաշտօնական դիրքի չարաշահումով, խրացումներով, եւ այլն: Բուժարան ղրկուած է դատարանի որոշումով, հոգեբուժական քննութենէ անցնելու: Ինք ըսած է թէ մինչեւ հիւանդանոց փոխադրուիլը ենթարկուած է բռնութեան արարքներու:

Յանձնաժողովին նախագահ Պ. Հայրիկեան Օգոստոս 30-ին այցելած է Գաւառի զօրաբաժինը ու վերադարձած այն տպաւորութեամբ որ ան բանակին օրինակելի զօրաբաժիններէն մէկն է: Կը մնայ միայն լուծել Ջուրի հարցը:

ՄԱՄՈՒԼ

«COURRIER INTERNATIONAL»
(30 août - 5 septembre)

EN 1939 LE GOUVERNEMENT FRANÇAIS A CEDE LA REGION D'ALEXANDRETTE A LA TURQUIE, CAUSANT L'EXODE ET LA MORT DE MILLIERS D'ARMENIENS. UN EPISODE OUBLIE.

ԵՐԲ ՖՐԱՆՍԱ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԸ ԿԸ ՆՈՒԻՐԷՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

«Գուրիէ էնթէրնասիոնալ» շաբաթաթերթը Լոնտոնի «Ինտիփէնտընթ»էն յապաւումներով արտատպած է Մուսա լերան Հայերուն անցեալ դարու ողիսականին մասին գրութիւն մը զոր ստորագրած է ծանօթ հրապարակագիր Ռ. Ֆիսք: Անոր թղթակցութիւնը գրուած է Այնճարի հայկական գիւղէն: Ռ. Ֆիսք զայն կը կոչէ «տառապանքի ոստանը». 2400 բնակիչներուն բոլորն ալ Հայ են: Վարդածածկ փողոցները, դռները այն տպաւորութիւնը կը ձգեն որ Հայերու դժբախտութիւնները մոռցնելու ճիգը կ'ընեն. այն Հայերուն որոնք Լիբանանի այդ ճահճախուտը հասան 61 տարի առաջ եւ ուր հիմնեցին այդ գիւղը: Լիբանանի քաղաքացի, հպարտ մարդիկ են անոնք այսօր, որոնք նաեւ կրողներն են Հայկ. պատմութեան ամէնէն մռայլ գաղտնիքներէն, մէկուն: Անոնք իրենց հողերէն «մաքրագործուեցան» 1915-ին, յետոյ 1939-ին: Ճիշդ է որ այդ կրկնակի արտաքսումին պատասխանատու կը նկատեն Թուրքերը, սակայն, պատասխանատուութեան բաժին մը ալ կը վերագրեն Ֆրանսացիներուն եւ Հիթլէրին. բայց մանաւանդ առաջիններուն:

Վիկտորիա որ ճիշդ տասը տարեկան էր 1939-ին, կը պատմէ թէ ֆրանսական զօրքեր իրենց ընկերացած են աքսորի ճամբուն վրայ, սակայն, միշտ մեռնողներ կ'ըլլային: Ինք կը յիշէ մէկ, կամ երկու տարու եղբօրը Վարուժանին մեռնիլը մօրը թեւերուն մէջ: Ֆրանսացիները չէին գիտեր ի՛նչ ընել այդ Հայերը: Նախ Սուրիա ձգեցին 40 օր, յետոյ նաւերով տարին Տրիպոլի (Լիբանան). անկէ կենդանիներու փոխադրութեան կառախումբերով փոխադրեցին Ռայաք, անկէ Այնճար:

Ռ. Ֆիսք կը մէջբերէ Հայր Գարագաշեանի պատմածներն ալ. ան ալ ծնած է Մուսա լերան շրջանը: 1915-ի 40 օրուան դիմադրութիւնը կը պատմէ, ապա Եգիպտոս կատարուած կայքը, վերադարձը եւ մինչեւ 1939 ֆրանսական հոգատարութեան տակ հոն շարունակուած կեանքը:

Այդ թուականին, ինչպէս կը գրէ Ռ. Ֆիսք, ֆրանսական կառավարութիւնը ամէն ջանք կ'ընէր համոզելու Թուրքիան որ Հիթլէրի դէմ իրենց միանայ. այդ նպատակով Թուրքերու ձգեց Մուսա լերը, Ալեքսանտրէթ քաղաքը, 1938 Յուլիս 3-ին ստորագրուած ու գաղտնի մնացած Թուրքեւֆրանսական համաձայնութեամբ:

Այնճար հասնելով, Հայերուն տառապանքը վերջ չէր գտած: Շրջանը ամբողջովին վայրի էր, մժեղնողներու տիրապետութեան ենթակայ: Հ. Գարագաշեան կ'ըսէ թէ Ֆրանսացիները ամէն Հայու 25 լիբանանեան ոսկի տուին, որպէսզի քար կտրեն եւ իրենց համար տուն շինեն: Սակայն, շատեր ջերմէ կը վարակուէին ու կը մեռնէին: Իրենց մարտիրոսութեան առաջին երկու տարիներուն, մինչ Եւրոպան մխրճուած էր պատերազմին մէջ, ջերմը հազար Հայու մահուան պատճառ եղաւ Այնճարի մէջ:

Ալեքսանտրէթի սանճաքին ու Մուսա լերան ամօթալի լքումը Ֆրանսայի կողմէ Բ. աշխարհամարտին գաղտնի մնացած պատմութեան մաս կը կազմէ: Վախնալով որ ինչպէս 1914 – 1918-ին, Թուրքիա կը միանայ Գերմանիոյ, Ֆրանսա արտօնեց որ հանրաքուէ մը կատարուի Ալեքսանտրէթի մէջ, որպէսզի հայ եւ թուրք բնակիչները ընտրեն իրենց քաղաքացիութիւնը: Թուրքերը բեռնակառքերով տասնեակ հազարաւորներ հոն փոխադրեցին եւ «ժողովուրդը» բնականաբար քուէարկեց Թուրքիոյ կազմին մէջ մնալու ի նպաստ: Բախտին կատակը այն եղաւ որ Թուրքիա վերջապէս միացաւ Դաշնակիցներուն, բայց վերջին պահուն միայն, երբ Հիթլէր արդէն անձնատուր ըլլալու վրայ էր եւ բացայայտ էր որ Դաշնակիցները շահած են պատերազմը: Ալեքսանտրէթի սանճաքին զոհաբերումը բոլորովին աւելորդ բան էր...:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՔՖՈՐԹԻ ՄԷՋ, Օգ. 30-ին, Եւրոպական Կեդրոնական Դրամատունը ցոյց տուաւ Եւրոյի 7-ը թղթադրամները, 5, 10, 20, 50, 100, 200, 500 Եւրօ եւ այս թղթադրամներուն վրայ նկատելի է նաեւ յոյնակի չկայ ինչպէս դիտել կու տայ Տնտեսական Ֆիկառօ-ն ալ (Օգ. 31): Բոլոր միջոցները ձեռք առնուած են, կ'ըսուի, որպէսզի զեղծարարութիւններ չըլլան եւ կը ճշդուի որ մինչեւ Դեկտեմբեր 31, հրապարակին վրայ եւրոյի որեւէ թղթադրամ միայն կեղծ կրնայ ըլլալ: Ջատորոշելու համար կը բաւէ դպչիլ, նայիլ եւ ծռել: Ֆրանքը այլեւս իր վերջին շաբաթները կ'ապրի: 2002 Յունուար 1-ին հրապարակ կը դրուին եւրօները: Փետրուար 17-էն ֆրանքը որեւէ արժէք չունի եւ Փետրուար 18-էն Եւրօն միակ դրամանիշն է Եւրոպական Միութեան 15 անդամներէն 12-ին համար: Մինչեւ Յունիս 30 կարելի է ֆրանքները փոխել դրամատուները կամ թղթատարական գը-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (273) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Անմահը — ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Կոստան Զարեան եւ յետպատերազմեան Պոլիսը (1921 – 1922) — ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Autour du dernier livre d'Yves Ternon
RAYMOND H. KEVORKIAN

L'innocence des victimes
Au siècle des génocides
(Introduction)
YVES TERNON

ԹՂԹԱԿՑՈՒՄՆԵՐ ՆԵՂՈՍԻ ԱՓԻՆ

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐ

Ա.

Գրագէտ վերադիրով արձակագիրներու եւ քերթողներու երկոտասնեակ անուն կարելի կ՚ըլլայ արձանագրել Եգիպտահայ երբեմնի բարգաւաճ գաղութին հաշւոյն:

Ստուգիւ՝ յետ Եղեռնեան եւ, մեծ փըլուզումի (1921 – 22) տարիներէն մինչեւ 1950 – 1960–ական թուականները, այլ խօսքով հինին, պատմականին յաջորդող նորաստեղծ գաղութին գոյատումին, կազմաւորումին օրերէն մինչեւ ատոր ամուր եւ կայուն կառոյցին հաստատումն ու զարգացումը, գրչի ստեղծագործութիւններով բեռնաւոր, բոյլ մը անուն կը յայտնուի բուրգերու աւազուտ տարածքին վրայ:

Ստորեւ, յիշողութեանց կարգով, անուններ, – Լիպարիտ Նազարեանց, Հըմայեակ Շէյմս, Գաբրիէլ Թագւորեան, Գէորգ Ջէքիճեան, Սարգիս Սահակեան, Արսէն Երկաթ – Շամլեան, Ժագ Յակոբեան, Պարոյր Մասիկեան, Արշամ Տատըրեան, Խորէն Տէտէեան եւ, դեռ հաւանաբար ուրիշներ:

Աւելորդ է ըսել, թէ անուններու այս յիշատակութիւնը նկատի չունենար գրականութեան հայող որեւէ չափանիշ: Պարզ է, որ հոս անուններ կան, որոնք իրենց գործերուն տարողութեամբ եւ արժէքով չեն տոկար որակի բծախնդրութեան: Եւ, նոյնիսկ աստնցմէ ոմանք, կրնան հարցականի առիթ ստեղծել, – գրագէ՞տ, թէ պարզապէս ուսուցիչ, հըրապարակագիր, մտաւորական:

Մերը միայն վերապրեցնելու փորձ մըն է՝ առհասարակ ընթերցումներու եւ չատ անգամ ծանօթութիւններու ճամբով:

Յիշել եւ յիշեցնել. այսքան եւ ո՛չ աւելի:

ԼԻՊԱՐԻՏ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

Մեր պարմանի տարիներուն իսկ, ոմանց նման մենք ալ հմայքին տակ կը գտնուէինք «Յուսաբեր»ի խմբագրատան անձերուն: Մեր ափիւռքեան կեանքին մէջ փարթամ վաստակով ծանրաբեռն դէմքեր բոլորն ալ, անկասկած: Բ. Թաշեան, Գ. Մխիթարեան, Լիպարիտ Նազարեանց եւ այլ քանի մը անուն: Գահիրէի Քանթարատ – էլ – Տէքքայի չոր ու ցամաք խմբագրատան նոյնքան անհրապոյր մէկ սենեակին անկիւնը, դունատ գրասեղանի մը առջեւ կը բազմէր մեր երէց գրիչներէն Լիպարիտ Նազարեանց (Ռուբէն Լեռնեան): Կռնակի պատին՝ դեղնուցի գոյնով մեծկակ քարտէսը Խորհրդային Հայաստանի: Ունէր հրապուրիչ արտաքին՝ բարձրահասակ, սպիտակահեր ազնուական գլուխ, անպայման նշմարելի սրածայր, այլ նրբակերտ քիթ եւ կայծկլտուն աչքեր կապտագոյն: Դուրսէն ժամանող այցելուն վստա՛հ պիտի չուարէր տեսնելով Աքանտինաւեան տիպի գեղադէմ մէկը, սա ամէն բանով Արեւելք յիշեցնող, աւազ բուրող անշուք խմբագրատան մէջ: Բայց բոլորին նման, վստա՛հ, ան ալ պիտի ակնածանքով մօտենար այս ծանրադլուխ, ըրջախոհ անձին, եւ արեւելեան այլեւս թատերականացած կարգով՝ բարեւէր...:

Ակնառու դէմքերէն ոմանց նման, անոր ալ ալեծուփ կեանքին էջեր փակ կը մնան շատ – շատերու առջեւ: (Այսպէս էին աւանդական բարքերը՝ ողջ ես, նկարդ իսկ չերեւիր նոյնիսկ մամուլով): Հիմա, մասամբ կ՚օգտուինք յետ – մահու լոյս տեսած հատորէ մը՝ ներկայացնելու համար գիծեր, անշուշտ հակիրճ, անոր հանրային գործունէութենէն (1):

Ի ծնէ Վաղարշապատցի (1877), Երեւանի ռուսական միջնակարգը աւարտելէ ետք, կը մեկնի Մոսկուա, ուր կը հետեւի տեղւոյն համալսարանի իրաւաբանական գիտութեան: Այնուհետեւ՝ Պէրլին, այս անգամ փիլիսոփայական եւ ընկերաբանական գիտութեանց հետեւելու համար: Ռուսական առաջին յեղափոխութենէն ետք, Թիֆլիսի մէջ, իբրեւ Հ. Յ. Դ. Արեւելեան Բիւրոյի պաշտօնաթերթ, կը սկսի հրատարակուիլ «Յառաջ» օրաթերթը (2): Անդրանիկ թիւը լոյս կը տեսնէ 1906 Յունուար 17–ին: Թերթը կ՚ունենայ խմբագրական յատուկ մարմին՝ գըլխաւորութեամբ Աւ. Ահարոնեանի: Մաս կը կազմէ կարճ շրջան մըն ալ աջ բազուկը դառնալով գրագէտին: Այնուհետեւ կրկին Եւրոպա, այս անգամ Ժընեւ, ուր կ՚աշխատակցի «Դրօշակ»ի: Ապա ՝Պոլիս, 1909: Հոն կը մասնակցի «Ազատամարտ»ի խմբագրական աշխատանքներուն, առաւելաբար իբր քննադատ – թղթակից երգահանդէսներու, թատերական ներկայացումներու, գրական – գեղարուեստական հաւաքոյթներու, այնքա՛ն շատ եւ որակով այնքա՛ն բարձր այդ օրերուն, արեւմտահայ մտքի այդ կեդրոնին մէջ:

Լ. Նազարեանցի հանրային գործունէութեան մէկ շատ կարեւոր էջը բեմ կ՚ունենայ Գերմանիոյ մայրաքաղաքը, երբ հայասէր Եոհաննէս Լեփսիուսի հըրաւէրով կը հաստատուի Պէրլին եւ, կը ստանձնէ «Հայ – Գերմանական Ընկերակցութեան» քարտուղարի պատասխանատու պաշտօնը: Ատոր բերումով սերտ կապ կը հաստատէ գերման ականաւոր դէմքերու հետ, Լեփսիուսէ զատ Ռորբախ, Օսմանեան կայսրութեան մօտ Գերմանիոյ դեսպան Վանկենհայմ, տոքթոր Իեփ, Վերբեր եւ ուրիշներ: Բարդ աշխատանք քաղաքական անհաղորդ եւ աննպաստ միջավայրի ու պայմաններու մէջ: Այլ սակայն այնքան անհրաժեշտ եւ կարեւոր: Չէ՞ որ կը միտի հորիզոնին վրայ ուրուագծուող գարհուրելի Աղէտին առաջքն առնել Գերմանիոյ միջամըտութեամբ: «Վասնզի, – ինչպէս նկատել կու տայ յուշագրական էջի մէջ, – ան (իմա՝ Գերմանիա) միակ Պետութիւնն էր, որ մէկ կամ միւս եղանակով ի վիճակի էր որոշ ազդեցութիւն դնելու Թուրքերուն վրայ» (3):

Գործունէութեան այլ կարեւոր բեմ կը դառնայ Թիֆլիս–Մոսկուա – Ս. Պետերսբուրգ տարածուն գօտին: Հաւաստեա՛յ բախտորոշ տարի մը կ՚ըլլայ 1917–ը, իր յաջորդական երկու յեղափոխութիւններով, – Փետրուարեան եւ Հոկտեմբերեան: Նախ՝ «Ժամանակաւոր Կառավարութիւն», Կերենսկիի գլխաւորութեամբ: Ապա, ամիսներ ետք, սուիններու ուժով համայնավար կարգեր, այս անգամ Լենինի առաջնորդութեամբ: Տարամերժ պահեր: Փոթորկայոյզ, մրրկայոյզ ժամանակներ թէ՛ այլոց (ռուս եւ ուրիշ) թէ՛ մեզի համար, անկասկած: Իրաց այս վիճակներուն՝ հրապարակ կ՚ելլեն, ինչպէս միշտ, քաղաքական չիլ հաշիւներ, անպարկեշտ, խորամանկ խաղեր եւ դեռ ի՛նչ – ի՛նչ եղկելի երեւոյթներ: Մեր պարագային, դեռ մենք կ՚ունենանք «իզմ»երով օրօրուող, խաբուսիկ, ցնորական յոյսերով՝ Պայէն աւելի պապական դարձած եւ, հետեւաբար, ազգային առաջադրութիւններ անտեսող, նոյնիսկ ոտնահարող հայանուն համայնավարներ, իշխանատենչ մարդիկ մեծ մասամբ: Ուրիշներու կարգին, պայքարի առաջին գիծին վրայ կը գտնենք Լ. Նազարեանց: Կը տոգանցեն դէմքեր եւ դէպքեր: Եւ, գըրեթէ ամէն անգամ կը հանդիպինք անոր անունին, յատկապէս դիւանագիտական բնոյթի աշխատանքներուն մէջ: Օրինակ՝ բանակցութիւններ Կարախանի հետ, հանդիպում Տրոցկիի հետ՝ տեսակցելու մօտ Լենինի... եւ այլն:

Բայց՝ վերջակէտ, պատմութեամբ հաւ[...] այս բաժնին:

1929–ին կը հաստատուի Եգիպտոս: Նախ՝ այդ թուականներուն հայահոծ եւ հայաշունչ Զակազիկի մէջ, ապա՝ Գահիրէ, 1931: Կարճ ժամանակ անց մնայուն աշխատակիցէն կը դառնայ մնայուն խմբագիր, այլ անուններու կարգին, «Յուսաբեր»ի:

1947 Սեպտեմբեր 23: Յետ կարճատեւ հիւանդութեան, կը փակէ իր աչքերը:

Հեռու իր ծննդավայրէն, հեռու Մայր Տաճարի զանգերու մահազդոյժ ղօղանջէն, Գահիրէի Մարմինայի գերեզմանատան մէկ փոսին կը յանձնուի անոր խոնջ մարմինը, մեր բոլորիս տխրադէմ աչքերուն տակ...:

***

Մօտէն ճանչցողներ պիտի հաստատեն մեր տպաւորութիւնները: Թէ ան՝ լայն զարգացումի տէր, ունէր արուեստագէտի եւ գրագէտի ձիրք: Կէսօրները՝ յաճախ գաւաթ մը մածունով փորը կշտացնող մեր փորեգ ընկերը, բառին իրական առումով արուեստասէր մըն էր: Սեւին այս ու այն ճիւղը, – երգ – երաժշտութիւն, թատրոն, նկարչութիւն, – կը քըննէր, կը զննէր, կը վերլուծէր գիտակ մարդու գգայնութեամբ: Մենակեաց մարդոց յատուկ տրամադրութեամբ՝ ճգնաւորի առանձնակեաց կեանք մը կը վարէր: Արդէն անոր գրականութեան սեւեռող վտիտ ծաւալով եւ սակաւիկ թիւով էջերն ալ ժուժկալ գրչի մը արգասիքը կրնան նկատուիլ: Այսպէս, օրինակ, անոր միակ թատերախաղը՝ «Երբ մանուկը կ՚իջնէր» (4): Վրձինի զուսպ հըպումներով է, որ ան երեւան կը հանէ տխրադէմ էակի մը (իմա՝ ինք, անկասկած) յուսաբեկ տրամադրութիւնները: Ընկերային շատ պարզ խորքի մը վրայ՝ իրականութիւն եւ երազ դէմ յանդիման կու գան: Հոգեվիճակներ կը բախին երկխօսութեանց եւ մենախօսութեանց ճամբով:

Խստամբեր գրիչը անոր, ո՛չ քանակի եւ ո՛չ ալ որակի կշռով նկատելի պատւանդան կ՚ապահովէ: Թարգմանական էջերուն, այլ մանաւանդ քննական – քըննադատական բնոյթի յաճախադէպ գրութիւններուն մէջ պէտք է փնտռել, առաւելաբար, անոր գրչին ծանրութիւնը (հասկնալ՝ ծանրակիր որակը):

Ահաւասիկ կարճ հատուած մը գերման վիպագիր Էլիզ – Մարիա Ռըմարքի «Եսքրո (5) (Տէր վէկ ցիւրիւկ) թարգմանական էջէն, –

«Ճամբաները կ՚երկարին դաշտավայրին մէջէն: Գիւղերը ողողուած են գորշ լոյսով: Ծառերը կը սօսափեն, ու տերեւները կ՚իյնան, կ՚իյնան:

Ճամբէն կ՚անցնին, քայլ առ քայլ մոխրագոյն զօրասիւները՝ իրենց տմոյն, աղտոտ համազգեստներով: Երկար ատեն չածիլուած երեսները, պողպատէ սաղաւարտներու տակ, քաղցէ եւ զրկանքէ փոս ինկած, պարտասած են ու երեւան կը հանեն գիծեր, որոնք սարսափը, քաջութեան եւ մահու ապրումներ կը յայտնաբերեն:

Լռելեայն կը յառաջանան անոնք, ինչպէս որ արդէն այնքա՛ն ճամբաներէ քալած են, այնքա՛ն բեռնատար վագոններու մէջ ծուարած, այնքա՛ն խրամներու եւ «ծագարներու» մէջ պառկած, առանց շատ խօսքերու: Այնպէս ալ այժմ անոնք այս ճամբէն դէպի հայրենիք ու խաղաղութիւն կ՚երթան: Առանց շատ խօսքերու:

Ամէնքն ալ, թէ մօրուսաւորներ եւ թէ տակաւին քսան տարին չըրացուցածներ, առանց բացառութեան, ընկերներ են:

Անոնց քով՝ իրենց սպաները, կէս մանուկներ, բայց արդէն ղեկավարներ շատ մը գիշերներու եւ գրոհներու պահուն:

Ու անոնց ետին՝ մեռեալներու բանակը:

Այսպէս կը շարժին անոնք յառաջ, քայլ առ քայլ, հիւանդ, կիսաքաղց, առանց ռազմամթերքի, նօսրացած վաշտերով, ու այնպիսի աչքերով, որոնք դեռ եւս ի վիճակի չեն ըմբռնելու. դեհենէն խուսափած – նորէն դէպի կեանք...»:

Բարձրորակ թարգմանութիւններու շարքին դասելու է Վասիլի Նեմիրովիչ – Դանչենկոյի «Եփրատի ափին»ը: Մօր կողմէ հայ (բնիկ Ղարաբաղցի), այս ռուս բանաստեղծը դիւթական աշխարհ մը կը ստեղծէ մեր արուեստարանին մօտ, երբ դեռ ան պարմանի էր: Չէ՞ որ ռուս – թրքական պատերազմին, – 1871–1878, – կովկասեան ռազմաճակատի վրայ կը փայլէին հայ զօրավարներ՝ Լազարեան, Մելիքեան, Տէր – Ղուկասեան, Շերկովնիկեան, Ալխազեան...: Չէ՞ որ այդ ճակատէն, մեր մայր հողէն Դանչենկոյի առաքած թղթակցութիւնները ռուս մամուլին, իւրայատուկ դրոշմ կը կրէին, չունէ՞ մը «վիպականութիւն մը՝ հերոսապաշտ ու մարդասէր միայնգամայն»:

Թարգմանութեան մէջ կարելի կ՚ըլլայ զգալ սաք տողերուն ջերմութիւնը քերթողին: Խոստապահանջ Օշական «Յուսաբեր»ի խմբագրութեան ուղղած գրութեան մը մէջ կ՚ըսէ ի մէջ այլոց, – «Կը գրեմ այս տողերը կատարելապէս գիտակ հիմնական վտանգին, որ թարգմանութիւն է իրեն քերթուածը: Յայտարարել վերջ թէ բանաստեղծութիւն մը չի թարգմանուիր, այլ ՄԻՇՏ ԿԸ ԳՐՈՒԻ, ինծի համար դժուարութիւն կը զգամ Եփրատի ափին քերթուածին պայծառ յաջողանքը զետեղելու սա ու ան աղբիւրներու հաշուողութեան, քանի որ հիմնականը, արսինքն բանաստեղծ մը ըլլալու ճակատագիրը մենք չենք կարդացած Լիպարիտ Նազարեանց անունով վաղածանօթ մտքի աշխատաւորին արդիւնքին վրայ»:

Նազարեանց կը թարգմանէ նաեւ նոյն քերթողէն «Կարնոյ մօտ» եւ «Հայաստան» բանաստեղծութիւնները: Ուրիշ հեղինակներու գործեր եւս: Հայերէնէ գերմաներէն ալ Ռ. Զարդարեանի «Եօթը երգիչները», համագործակցութեամբ Հ. Նուէրնի, եւ Աւ. Իսահակեանի «Աբու Լալա Մահարի»ն:

Ըսինք, թէ արուեստասէր մըն էր: Ստուգիւ, սեւին հայոց բազմազան երեսներ իր քննական մտքին բովէն կ՚անցնէր եւ, վերլուծական – քննադատական բնոյթի հաստատումներ կը կատարէր գլխաւորաբար «Յուսաբեր»ի ճամբով: (Նախապէս՝ Պոլիս, «Ազատամարտ»):

Հարկա՛ւ թէ ճիշդ է այն միտքը, թէ հայ թերթ, երբ անիկա ապաղնիշով կը յայտնուի, տուեալ գաղութին «հայելին» կը դառնայ՝ ազգային եռուն կեանքին զանազան երեսներու պատկերացումով: Այդ հանդերձով երեւցող տրոփ, տենչ, աշխատանք եւ արգասիք կը գտնէք դուք, անպայման, այսպիսի պատուանուններու էջերուն մէջ:

Անկասկած, «Յուսաբեր» մէկն կը դառնայ այս երեւոյթով փայլող մեր թերթերէն: Եւ, անկասկած, Լ. Նազարեանց իր քննական–քննադատական գրութիւններով (թղթակցութիւններու պիտակով ներկայացուած յաճախ) լայնօրէն կը նպաստէ ատոր: Հեղինակաւոր անուն, հեղինակաւոր թերթի մէջ:

Բայց, թերեւս մէջբերում մը, առաւել խօսուն դառնայ: Նկատուի՝ սերճախօս:

– Ժողովրդական երգը, որ կը բխի ժողովուրդի հոգիէն, նոյնքան պարզ է եւ անմիջական, որքան ժողովուրդի զգացումը: Ո՛չ մէկ աւելորդ խաղ կայ անոր մէջ, վասնզի ժողովուրդը խիստ ժուժկալ է ու ժլատ իր զգացումներու արտայայտութեան մէջ: Այդպիսով, ժողովրդական երգի դաշնաւորման առաջին պայմանն է՝ անաղարտ պահել զայն, եւ ապա՝ չխեղդել անոր եղանակը դաշնաւորման բարդութիւններուն մէջ: Ուրիշ խնդիր է, եթէ երաժշտագէտը միայն կ՚օգտուի ժողովրդական երգի նիւթէն: Այդ պարագային ան ազատ է վարուելու իր ուզած ձեւով: Պր. Կանաչեան անպայման ըմբռնած է ժողովրդական երգի ոգին: Հաւատարիմ մնալով այդ ոգիին, ան պիտի կրնայ գնահատելի ծառայութիւններ մատուցանել հայ ժողովրդական երաժշտութեան մշակման գործին («Յուսաբեր», 1933 Ապրիլ 13 եւ 14, երգահանին Գահիրէ տուած երգահանդէսին առթիւ):

***

Դեռ հիմա՛, երէկուան պէս պարզ կը յիշենք: Մեր «Մենաւոր ընկուզենին», իր սլացիկ մարմնով, իր ալեհեր գլուխով կը սիրէր առանձնանալ եւ, օրուան խանգարիչ աղմուկներէն հեռու... աշխատիլ գիշերները: Մութը պատելէն ետք էր, որ աղքատիկ խմբագրատան անձուկ սենեակին, անշուք գրասեղանին առջին բազմած... գլխահակ կը գրէր ու գրածն ալ, յանուն յստակութեան, յանուն քերականական կարգ – կանոնի խստիւ պահպանման՝ կը սրբագրէր: Եւ այսպէս՝ ժամեր չարունակ: Բծախնդրութիւն՝ ծայր աստիճան, անչափ գնահատելի:

Այդ պահերուն էր գուցեւ, որ առաւելագոյն ատրիճանով ի յայտ կու գային եւ իր գըչածայրէն կը յանձնուէին սրտի տաքուկ ու կենդանի լարերը, մտքի արթուն եւ ուշիմ դատումները անոր:

Եւ, եթէ պատահէր, որ այդ պահերէն մէկն ու մէկուն, պատահաբար անցնէիր, հոնկէ ու քովընտի ակնարկ մը նետէիր, մեզի պէս դուն ալ ընթերցող պիտի ըսէիր, անկասկած, – հո՛ս, աշխարհէն կտրուած տարվիշ (մեր արաբերէնով հնչուած) մէկը կ՚աշխատի՝ բարախուն սիրտով եւ լեցուն գլուխով:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) – «Լիպարիտ Նազարեանց՝ կեանքն ու ստեղծագործութիւնը»: Աշխատասիրեց Եդ. Յակոբեան, տպ. Յուսաբեր, Գա-

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՍՏՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

Հոս ծառայութիւն բառը առնելու է որպէս սպասարկութիւն (սերվիս): Ծառայութիւններու ծառայութեան:

Երեսփոխան բարեկամ մը, վերջերս Սթրազպուրկի եւրոխորհրդէն վերադարձին, խանդավառօրէն կը բացատրէր ինծի թէ որքան դիւրացած է իրենց գործը, շնորհիւ տեղեկարանական «Նորաստեղծ խաղալիքներու» եւ որոնք քեզ քսանչորս ժամ, օրական, կախուած կը պահեն համակարգիչէդ համացանցային աշխարհին, ուր որ ալ գտնուելու ըլլաս, եւ կամ ալ օդակայան կը վազես՝ բայց կեանքիդ ընթացքը կը փախցնես: Ձեռ կրնար ըսել թէ չի հետաքրքրեր, ես կապ չունիմ. ամէնքս ալ մասնաւոր խնամքը կը վայելենք, ամբողջացնելու սատիճան, համացանցի մեծ ընկերութիւններու:

Նոր սկսած եմ հասկնալ թէ ի՛նչ է եղեր ծառայութիւններու այս դարաշրջանը:

Ուզես – չուզես պիտի ենթարկուիս անոնց փոփոխութիւններուն, քայլ պահելու համար օր-ըստ օրէ յայտնուող նորութիւններուն հետ, քմահաճոյքի զանազան տեսակներուն որ գիտական հանդերձանքով կը ներկայանան, միշտ, եւ ոչինչ կը փոխեն իրականութենէն, բացի ամէն օր մեծամասնութեան գործիքներ նետելէ հրապարակին վրայ, որոնց պէտք է ենթարկուիս, եթէ կ'ուզես քայլ պահել արդի աշխարհին հետ...:

Ստապատիր խոստումներ, օրէնքի վերածուած ՈՉ–օրէնքներ, աւելցնելով, պասեցնելով, փոփոխութիւններ մտցնելով, խեղճ ենթական կը վերածեն կախումնաւոր էակի մը, իրենց շուկայական նըւաճողութիւնը յաղեցնող մեքենայի մը:

Ներկայ ժամանակներու համացանցային ծառայութիւնները կը ներկայանան միշտ, քաղաքավար, մարդասիրական տրամադրութիւններ արթնցնելով: – Կ'ուզե՞ք ոտնագունտի մրցում մը դիտել կամ հեծանիւի արշաւի մը հետեւիլ. կը հեռաձայնէք այս ինչ կանանչ թիւին (ուսափ ձրի) որ ձեզի անմիջապէս կը հաղորդէ թէ որքան պէտք է վճարէք այդ խաղը դիտելու համար...:

Այսօր, գրեթէ բոլոր դրամատուներն ալ ստեղծած են յաճախորդին ծառայութեան համար յատուկ սպասարկութիւններ, որով իրականին մէջ կը սպասարկեն իրենց դրամատունը:

Ցատկանշական է հեռախօսներու ծառայութիւնը: Ցանկին մէջէն անուն մը կը փնտռես. դիմացի անանուն, անհոգի խօսակիցդ քանի վայրկեան անտեղի հարցումներով գլուխդ կը տանի – ուզածդ՝ քաղաքի՞ թէ գաւառի թիւ է, անձնակա՞ն թէ ընկերութեան, շէնքի՞ թէ վիլլայի եւ այլն, եւ երբ մոռցած ես արդէն, թէ փնտռածդ թիւ մըն էր, յանկարծ հեռախօսդ կը հնչէ, հոգ չէ թէ կէս գիշերին, քարտուղարուհիի մը մեղկ ձայնը քեզի կը փոխանցէ փնտռած թիւդ (որ արդէն մտքէդ շատոնց հանած էիր...):

Քաղաքապետարաններու, տուրքերու գրասենեակներու ծառայութիւնները ի ծառայութիւն քաղաքացիին, այնքան յստակ են, որ կը ստիպուի մասնագէտի գրասենեակ մը դիմելու, պետական տուրքերը եւ քաղաքացիական պարտականութիւնները անթերի կատարելու համար:

Բոլոր ծառայութիւններու ՄԱՅՐԸ համացանցն է որ իրեն ստրկացուցած է միլիոնաւոր անհատներ, որ համակարգիչի որեւէ խանգարումի մը համար, պարտադրաբար կը կարօտին մասնագէտներու ծառայութեան, ծառայութիւն մը որուն նուազագոյնը 500 Ֆրանքով կը սկսի: Ի՜նչ երջանիկ ստրկութիւն...:

Հ. Յ. Պ.

հիրէ, 1991: Լոյս տեսած Հ. Յ. Դ. 100–ամեակին առթիւ:

(2) – Թիֆլիսի «Յառաջ» իր երեք տարուան (1906 – 1908) գոյութեան ընթացքին, բազմաթիւ անգամներ կը խափանուի կառավարութեան կողմէ՝ «վնասակար ուղղութեան» ամբաստանութեամբ: Կ'ունենայ 15 անուանափոխութիւն՝ «Յառաջ», «Ալիք», «Ձանգ», «Երկիր», «Ժամանակ» եւ այլն: Կը խմբագրուի յատուկ մարմինի մը կողմէ, որուն մաս կը կազմեն Ա. Ահարոնեան, Յոնան Դաւթեան, Եղիշէ Թոփչեան, Գ. Խաժակ, Լիպարիտ Նազարեանց, Յովհ. Իւսուֆեան, Մ. Վարանդեան: Կողքին կ'ունենայ համանուն մատենաշար՝ 73 գիրք – գրքոյկ: Մէկը միայն գրական երկ՝ Ա. Ա.ի («Ազատութեան ճանապարհին»): Մնացեալը՝ հիմնականին մէջ ընկերային նիւթեր, հարցեր:

(3) – «Մեծ աղէտի նախօրէին», «Հայրենիք» ամսագիր, 1927: Ի դէպ, տարիներ անց կը նշանակուի գլխաւոր խորհրդական՝ Հ. Հանրապետութեան Պերլինի դիւանագիտական ներկայացուցիչ Չ. Գրինֆիլտի:

(4) – Լոյս կը տեսնէ Գահիրէ, 1954, մատենաշար Յուսաբեր, թիւ 66:

(5) – «Ետքը», Գահիրէ, 1930, մատենաշար Յուսաբեր:

Ժ. Մ.

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՏԱՂՏՈՒԿՆԵՐԸ

Ամէն վերամուտ որոշ պատրաստութեան, նաեւ պաշտօնական ձեւակերպութիւններու շրջան է ծնողքներու համար: Գնումներ, վճարումներ, արձանագրութեան պարագաներ, եւ այլն, գլխաւոր զբաղումները կ'ըլլան այդ օրերուն: Յատուկ ուշադրութիւն կը պահանջէ դպրոց նոր սկսելիք, կամ կրթական մէկ հաստատութենէն ուրիշ մը անցնելու դիրքին մէջ գտնուող աշակերտը:

Բոլոր միջավայրերուն քիչ – շատ հասարակաց այս բաներուն քով, Պոլսեցի հայ ծնողքը յաւելեալ ու ծայր աստիճան անհաճոյ պարտաւորութիւն մըն ալ ունի, իր ընտրած հայկական վարժարանին աշակերտ կարենալ տեսնելու համար իր զաւակը: Այդ պարտաւորութիւնը աւելի քան երկու տասնամեակ առաջ դրուած է երկրին Կրթական Նախարարութեան կողմէ. հայ ծնողքը զաւակը հայկական վարժարան մը արձանագրելու համար անհրաժեշտ է որ արտօնութիւն ստանայ յատուկ կեդրոնէ մը որ այդ նպատակին համար կը կազմակերպուի եւ կը գործէ վերամուտին նախորդած շրջանին:

«Ակօս» շաբաթաթերթը (Օգոստոս 17) կը տեղեկացնէ թէ հայկական վարժարաններու իրենց դուռները կը բանան Սեպտեմբեր 10–ին եւ Օգոստոս 20–էն սկսած են գործել արձանագրութեան վերոնշեալ կեդրոնները: Այդ կեդրոններուն մէջ Կրթական նախարարութեան քննիչները մինչեւ Սեպտեմբեր 7 հայ ծնողքներու դիմումները քննելով պէտք է տան արձանագրութեան անհրաժեշտ արտօնութիւնը: Շաբաթաթերթը չի նշեր խորական այդ կարգադրութեան պատճառը կամ նպատակը, սակայն, անցեալին քանիցս գրուած է թէ ատիկա կ'ըլլայ ծնողքին ու աշակերտին հայութեան ստուգումին համար ու տուեալ դպրոցի մը միայն թաղին բնակչութենէն աշակերտ ընդունելու սկզբունքով: Այն ծնողքը որ հայկական վարժարանի մը աշակերտութեան թեկնածու զաւակ ունի, պարտի ինքնութեան թուղթերով, բնակութեան վկայագրով, լուսանկարներով, եւ այլն դիմել արձանագրութեան կեդրոնը, անհրաժեշտ արտօնութիւնը ունենալու համար:

Աւելորդ է անշուշտ նշումը թէ ամէն տարի նոյն յամառութեամբ շարունակուող այս կարգադրութիւնը անյարիր է ուսուցումի ազատութիւն հռչակող մարդկային իրաւունքներու միջազգային ուխտին. անոր որուն տակ իր ստորագրութիւնը դրած ըլլալու հպարտութեամբ հանդէս կու գայ Թուրքիա, ամէն անգամ երբ հարկաւոր նկատէ: Նոյնքան անհեթեթ է հարց տալն ալ թէ ո՞ր ոչ հայ ծնողքը պիտի ուզէ զաւակը հայկական վարժարան ղրկել, երբ ամէն օր ահագանգ կը հնչէ հակառակ երեւոյթին չեղումին մասին:

Եւ չըսել որ ամբողջ նշուած ձեւակերպութիւնը, տաղտուկը, ի վերջոյ առաւելագոյնը չորս հազարի հաւանօրէն չհասնող աշակերտութեան մը համար է...:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԳՆԱԼԸԻ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին սրահին մէջ, Օգոստոս 20–ին, ինքնատիպ գեղարուեստական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է պատանիներու մասնակցութեամբ: Անոնք թատերական ներկայացումով, մնջկատակով, արտասանութեամբ յաջող ներկայացում մը տուած են: Այսպէս հարիւր մանուկներ մեծ տպաւորութիւն գործած են ներկաներուն վրայ իրենց տաղանդով: Վերջաւորութեան բեմ հրաւիրուած են բեմադիր՝ Արամ Կոստանեան, Հայր Զաքէոս, Տատեան վարժարանի ուսուցչուհի՝ Տիկին Պարգեւ Եւնճէեան եւ կազմակերպիչ՝ Մաքրուհի Պ. Յակոբեան: «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է Մեսրոպ պատրիարք, որ շեշտած է թէ ամէն տարի Գնալը գեղարուեստական ձեռնարկներ կ'ըլլան, բայց այս տարուան ձեռնարկները իսկապէս բացառիկ եղած են:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ
ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ
չորս հատորով, հատոր Ա

Աշխատասիրութեամբ Ալբերտ Շարուրեանի
Գրականութեան եւ արուեստի թանգարանի հրատարակչութիւն:

Երեւան, 2001

ԹԻՒ 17 ԽԱՓԻՒՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ՆՈՒՐԻ ՕՍՄԱՆԻԷԻ ՔԼԻՒՊԸ

Երբ խուցը մտան եւ դուռը գոցեցին՝ Թալէաթ, առանց որեւէ յառաջաբանի, ըսաւ.

– Ձեր Պատրիարքը շա՛տ վտանգաւոր խաղ մը կը խաղայ կոր...

– Ի՞նչ առթիւ, վսեմափա՛յլ տէր, – հարցուց Պատրիարքարանի պաշտօնեան շփոթած կերպարանքով մը:

– Այս բարենորոգումներու խնդրին առթիւ, գոչեց Թալէաթ, գրգռուած շեշտով մը:

– Բայց կարծեմ Պատրիարքարանը այս խնդրին մէջ որեւէ դեր մը չունի... գործը մենէ ելած է...

– Ինծի նայէ՛, – ըսաւ Նախարարը կոշտ ձեւով մը, – իրար չխաբենք, եւ մանաւանդ, գլխ տղու կամ ապուշի տեղ մի՛ դնէք...

– Քաւ լիցի, պէ՛յ էֆէնտի:

– Ես գիտեմ ,ինչ որ կ'ըսեմ... Պատրիարքը եթէ բարենորոգում կը պահանջէ, ինչո՞ւ չի գար, տէրութեան մեզի չի հասկցներ ու կ'երթայ դեսպանատուններու դուռը ափ առնել... մենք իրեն հասկըցուցինք, որ եթէ ըսելիք մը ունի՝ թո՛ղ չփի – չիտակ մեզի դիմէ...

– Բայց, վսեմափա՛յլ տէր, պաշտօնապէս այդպիսի հրաւէր մը չստացանք:

– Ամէն բան պաշտօնապէ՞ս պէտք է ըլլայ, պէտք եղածին չափ հասկցուցինք ձեզի... կը սպասէիք, որ գայինք ձեր ոտքե՞րը իյնայինք...

– Ամա՛ն, պէ՛յ էֆէնտի, ի՜նչ խօսքեր կ'ընէք, – կմկմաց Գամիկ:

– Ձեր մէջ փորձառու, խելացի մարդիկ կան, ինչո՞ւ անոնց խրատին ու խորհուրդին չէք հետեւիր...

– Գիտէք, որ ես Պատրիարքարանի մէջ պարզ պաշտօնեայ մըն եմ, իմ ձեռքս բան մը չի կայ... գալով անձնական զգացումներուս, արդէն ծանօթ են ձեր վսեմութեան, միայն թէ, կը կրկնեմ, ես պարզ միջնորդ մըն եմ միայն, առանց որեւէ հեղինակութեան...

– Գիտեմ, գիտեմ այդպէս ըլլալը, – ընդմիջեց Թալէաթ, – ես խօսքս քեզի չեմ ուղղեր, միայն թէ կը փափաքիմ, որ բուն կացութիւնը բացատրես Պատրիարքին եւ իր խորհրդատուներուն, որպէսզի սխալ ճամբաներու չհետեւին...

– Ձեր վսեմութիւնը եթէ որեւէ զեկոյց մը ունի Պատրիարքին ուղղուած՝ կրնաք վստահ ըլլալ, որ բառ առ բառ պիտի հաղորդեմ իրեն:

– Ես պաշտօնապէս ըսելիք մը չունիմ իրեն, միայն բարեկամաբար կ'ուզեմ իրեն խորհուրդ տալ, որ քիչ մը թողու սա դեսպանատուններուն օձիքը եւ եթէ տէրտ մը ունի՝ ուղղակի գայ, մեզի բացատրէ ... կրնայ վստահ ըլլալ, որ մենք շատ աւելի անկեղծօրէն մտիկ պիտի ընենք գինքը, քան թէ այդ Եւրոպացիները, որոնք միմիայն իրենց շահը կը մտածեն:

– Շատ իրաւունք ունիք, պէ՛յ էֆէնտի:

– Ասկէ զատ, քեզի բացէ ի բաց խօսք մը ըսեմ. աղէկ մտի՛կ ըրէ:

– Մտիկ կ'ընեմ կոր, պէ՛յ էֆէնտի:

– Այս բարենորոգումներու խնդիրը կա՛մ մեզի հետ կը կարգադրուի եւ կա՛մ բան մըն ալ չըլլար... Պատրիարքը թո՛ղ ատիկա լաւ գիտնայ:

– Թոյլ կու տա՞ք, որ ձեր խօսքերը նոյնութեամբ հաղորդեմ Պատրիարքին:

– Ես անպաշտօն կերպով կը խօսիմ կոր, պարզապէս իմ անձնական գաղափարս է, որ կը յայտնեմ կոր քեզի բարեկամաբար եւ ատիկա կ'ըսեմ ո՛չ թէ թշնամական ոգիով, այլ ընդհակառակն, իբրեւ ձեր անկեղծ բարեկամը...

– Այդ մասին կասկած չկայ:

– Դուք գիտէք արդէն, որ ես Հայերը կը սիրեմ եւ նոյնիսկ ասոր համար շատ անգամներ խնդիր ունեցած եմ իմ պաշտօնակիցներուս եւ ընկերներուս հետ:

– Ձեր զգացումները ծանօթ են մեզի, – ըսաւ Պատրիարքարանի պաշտօնեան:

– Սա եւս ըսեմ, որ մենք բացարձակապէս որոշած ենք արմատական բարենորոգումներ գործադրել ո՛չ թէ միայն Արեւելեան նահանգներուն մէջ, այլ ամբողջ Թուրքիոյ մէջ եւ ասոր համար ո՛չ Եւրոպական պետութիւններու միջամտութեան պիտի սպասենք, ո՛չ ալ մեր հպատակներուն պահանջումներուն, առանց պիտի ընենք ինքնաբերաբար, միմիայն մեր շահուն համար: Այսօր եթէ Եւրոպական պետութիւնները մէկ կողմ քաշուին, եթէ ձեր Պատրիարքարանը որեւէ ձեռնարկ չընէ, մենք դարձեալ այդ բարենորոգութիւնները պիտի ընենք... Եթէ մենք կ'ուզենք Պատրիարքարանի հետ խորհրդակցաբար գործել, պատճառը այն է, որ կ'ուզենք լաւ եւ կատարեալ գործ մը տեսնել եւ միանգամ ընդմիշտ մէջտեղէն վերցնել որեւէ կնճիռ եւ դժգոհութիւն, որպէսզի կարենանք Թուրք եւ Հայ եղբայրաբար ապրիլ այս երկրին մէջ, մոռնալ անցեալը եւ մէկ սիրտ մէկ հոգի աշխատիլ Հայրենիքի յառաջդիմութեան...

– Շատ ազնիւ են ձեր ըսածները եւ շատ ցաւալի է, որ մինչեւ հիմա կարելի չէ եղած համաձայնութեան մը գալ:

– Ատոր յանցանքը մերը չէ, – պատասխանեց Թալէաթ, – ես այս բաները Զօհրապ էֆէնտիին ալ ըսի, ան ալ ինծի համամիտ գտնուեցաւ... բայց արդիւնքը չտեսանք. ես կը կարծէի, որ Զօհրապ էֆէնտին ձեր մէջը բաւական ազդեցութիւն ունի, թէ անոր խօսքը Պատրիարքին վրայ կշիռ պիտի ունենայ, բայց հիմա կը տեսնեմ, որ սխալեր եմ:

– Կարծեմ թէ Զօհրապ էֆէնտին բաւական աշխատեցաւ այդ մասին:

– Այո՛, գիտեմ, բայց ի՛նչ օգուտ, քանի որ այդ աշխատութիւնը որեւէ արդիւնք չէ տուած:

– Թերեւս տակաւին կարելի է բան մը ընել:

– Կ'ուզէի գիտնալ, թէ որո՞նք մասնաւորաբար ընդդիմացած են Զօհրապի յայտնած գաղափարներուն:

– Այդ մասին, պէ՛յ էֆէնտի, բնաւ տեղեկութիւն չունիմ:

– Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ ատիկա:

– Շատ պարզ է, պէ՛յ էֆէնտի, ես, ինչպէս գիտէք, պարզ պաշտօնեայ մըն եմ, ժողովներուն ներկայ չեմ գտնուիր ու չեմ գիտեր, թէ այդ ժողովներուն մէջ ինչ կ'անցնի – կը դառնայ, մանաւանդ որ այդ ժողովներու խորհրդակցութիւնները բոլորովին գաղտնի կը պահուին:

(Շար. 51)

(Շար. Ա. էջէն)

բասենեակները։ Ֆրանսայի մէջ, կարելի պիտի ըլլայ մինչեւ 3 տարի փոխել մանրուքները եւ 10 տարի թղթադրամները։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ հիւանդանոցներու վիճակ բաւական մտահոգիչ է եւ տարիներու երկայնքին աւելի վատթարացաւ, գլխաւորաբար հիւանդապահներու չգոյութեան պատճառաւ։ 35 ժամերու կիրարկման հարցը աւելի բարդութիւններ կը ստեղծէ, ժամանակացոյցերու դասաւորման անկարելիութիւններ եւ այլն, եւ այլն։ Մնաց որ աշխատավարձքերու անիրաւութիւնը պատասխանատու եւ սպառիչ արհեստի մը համար, պատճառ է որ թեկնածուներն ալ նուազին։ Իրաց այս կացութեան մէջ, աշխատանքի եւ ընկերային հարցերու նախարարուհին՝ Էլիզապէթ Կիկու յայտնեց թէ 3 տարիներու երկայնքին 40 հազար աշխատանք պիտի ստեղծուի, ինչ որ ամբողջական դոհացում չի պատճառեր, քանի անմիջական լուծում չէ։ Ֆրանսա Սպանիայէն հիւանդապահուհի պիտի ներածէ։ Ըստ Սէ – Ժէ – Թէ սենտիքային 55 հազար աշխատանք անհրաժեշտ է եւ 80 հազար ՍԻԽՏի համար։

ՄԻԼՈՍԵՒԻՉ միշտ կը մերժէ փաստաբանի մը ներկայութիւնը եւ Օգոստոս 30–ի նիստն ալ ընդհատուեցաւ այդ պատճառաւ։ Ան յայտարարեց. – «Ձեզ գիտեր թէ ինչո՞ւ պէտք է ինքզինքս պաշտպանեմ չինծու ամբաստանութիւներէ, չինծու դատարանի մը առջեւ»։ Ի վերջոյ անգլիացի դատաւորը, որ կը նախագահէր Ատեանին որոշեց փաստաբան մը նշանակել։ Միլոսեւիչ կրնայ նաեւ ամբաստանուիլ ցեղասպանութեամբ։ Հոկտեմբեր 1–ին պիտի հրապարակուին երկու նոր ամբաստանագիրներ, որոնք պիտի քննուին Հոկտեմբեր 29–ին։ Կը թուի որ դատավարութիւնը 2002–ի ընկերն ալ չի կրնար տեղի ունենալ։

ԻՐԱՆԻ հիւսիսը՝ Սապվեզար քաղաքին մէջ խռովութիւններ ծագած են, որոնց հետեւանքով մէկ հոգի մեռած է, 73 ուրիշներ ալ վիրաւորուած, որոնց մէջ բազմաթիւ ոստիկաններ։

ԺԱԳ ԹՈՒԲՈՆ, Արդարութեան նախկին նախարար (1995 – 1997) քննութեան տակ առնուեցաւ «ընկերային ինչքերու չահագործման» մեղադրանքով։ Դատաւորուհիին համաձայն Ժօ–Ֆէ–Ժօ–ի նախկին նախարարը ապօրինի կերպով օգտագործած է նաեւ մը, որ իր տրամադրութեան տակ դրած էր գործարար մը, Իգոլս 2000–ի սեփականատէրը։ Դատաւորը երկու տարի քննութիւն բացած է դահոյկի այդ կայանին սնանկութեան վրայ։

ՊՈԼՍՈՅ ոստիկանութիւնը 6 հոգի ձերբակալած է, յայտնաբերելէ ետք չողագործօն տարրերու չահատակութեան ցանց մը։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ 300 քիլոմեթր հարաւ Լիպէցկի մէջ, զինեալ ուժեր ձեռք առած են հեռատեսիլի կայանի մը հակակշիռը։ Կայանը յաճախ կը քննադատէր շրջանի կառավարիչը։

ՎԱՌ–Ի նահանգի Լ'Իլ սիւր Սորկի Սորկ գետակին մէջ գտնուած 23 ամսու աղջնակի մը դիակը ցնցած է ամբողջ գիւղակը։ Աղջնակը ոչ միայն սպաննուած այլեւ բռնաբարուած է։ Այս գազրելի ոճիրը խորապէս վրդոված է բնակչութիւնը։ Գալով ծնողքին, «անմեղութեան ենթադրութեան» օրէնքը (Կիկուի օրով հաստատուած) թոյլ չի տար որ դիպահ մնան վկաներ։ 46–ամեայ հայրը յայտարարած է որ աղջնակին բացակայութիւնը նկատած է առաւօտեան 7–ին, երբ արթնցած է։

Concert Exceptionnel de Piano

avec

NAREH ARGHAMANYAN

JEUNE VIRTUOSE D'ARMENIE
DE 12 ANS

Au programme :
CHOPIN, LISZT, CLEMENTI, SCARLATTI, RAVEL, BAGHDASSARIAN, HAROUTIOUNIAN

Dimanche 2 Septembre à 14 h 30

Eglise Evangélique Arménienne
28, av. Bourgain, 55, av. V. Cresson
92130 Issy les Moulineaux

— ENTREE LIBRE —

STAND A LIVRY-GARGAN

Centenaire de la loi de 1901

FETE DES ASSOCIATIONS

Samedi 8 et Dimanche 9 Septembre

La Croix Bleue des Arméniens de France et la Maison de la Culture Arménienne de Sevran - Livry-Gargan vous invitent à les rencontrer à leur stand de 14 h à 18 h.

NOMBREUSES ANIMATIONS
ET PIQUE-NIQUE
A PARTIR DE 12 H LE DIMANCHE

au Parc des Sports A. M. Vincent de Livry-Gargan
(avenue du Maréchal Leclerc - RN 3)

Manifestation organisée par les associations de Livry-Gargan, avec le soutien de la ville de Livry-Gargan et le Conseil Régional d'Ile de France

– Վ Ե Ր Ա Մ Ո Ւ Տ –

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ»

Միօրեայ Հայ Վարժարանի
Դպրոցին դասընթացքները կը վերսկսին՝

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 10

առաւօտեան ժամը 10–ին
Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի
Արծրունի Զորաշեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն։

Հեռաձայն. –
04 – 91 – 77 – 84 – 70

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ Արթօ Գույումճեանի մահուան առթիւ. –

Տիկին Մարգրիտ Գասպարեան, 250 Ֆր., Պր. Րաֆֆի Թումանեան 500 Ֆր.։

***

Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ Կրթարանի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.–

Խօրլ ՀԿ Ալֆորվիլ 3000 Ֆր., Ստեփան Ռօթխուրի, Նուրհան Իփէքճի 500–ական ֆրանք, Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի Միութիւն 1000 Ֆր., Զարուհի Դարբինեան 200 Ֆր., Հայ Արարատ 300 Ֆր.։

Կիպրոսի Հայ համայնքէն Անահիտ Մախտեսեանի յիշատակին (Ալֆորվիլէն) Պալեան եղբայրներ 1500 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15, ժամը 14.30–ին

Շաբաթ օրերը, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, նախակրթարանէն մինչեւ պաքալորէա կը դասաւանդուին. – Հայերէն լեզու, պատմութիւն, թատրոն, երգ, պար, նաեւ չափահասներու դասընթացք։

Նոր արձանագրութիւններու համար դիմել Պրիժիթ Պառուեանին, ժամը 20.30–էն վերջ՝ 01 – 45 – 79 – 78 – 97 թիւին։

— ● —

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

(ԼԻՈՆ)

Վարժարանիս 2001 – 2002 տարեշրջանի վերամուտի թուականն է Չորեքշաբթի Սեպտեմբեր 19, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Արձանագրութիւնները սկսած են արդէն եւ կը շարունակուին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12 եւ կէսօրէ վերջ 14–էն 16։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Յաւելեալ մանրամասնութիւններու համար կարելի է հեռաձայնել՝

04 - 78 - 60 - 47 - 18

թիւին։

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆ

— ● —

Rentrée des classes

L'Ecole arménienne **SIAMANTO** de Bagneux assure les cours hebdomadaires de langue arménienne, de la maternelle au baccalauréat.

Les inscriptions auront lieu **le samedi 22 septembre à 15 heures** à l'Ecole Henri Wallon 2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Pour tous renseignements téléphoner
— Mme Lucie Dossikian : 01.45.46.10.11
— Mme Elisabeth Davidian : 01.46.65.81.53

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	100 Ֆր.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	80 Ֆր.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	75 Ֆր.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	75 Ֆր.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ	75 Ֆր.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»

(Ծաղկաքաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն)	120 Ֆր.

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի

Թղթատարի ծախք՝ 30 Ֆր., հատոր գլուխ։

ԿԻՐԱԿԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2
DIMANCHE 2 SEPTEMBRE 2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 273

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ՝ 725 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 1.650 Ֆ. (Անդամակցուած առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը՝ 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ — 20.243
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
77e ANNEE — N° 20.243

ԱՆՄԱՀԸ

Քանի՞ անգամ են ինձ սպանել՝ չեմ կարող ասել, որովհետեւ շատերը հիմա չեմ էլ յիշում, թաղուած են այնքան խոր անցեալում, որ պատահաբար մըտաբերելիս էլ ոչ ցաւն է ցաւի նման, ոչ կսկիծը կսկիծի. միայն թեթեւ ափսոսանք, երբեմն էլ մինչեւ իսկ զարմանք, որ դա ինձ հետ է կատարուել:

Պատահել է, ի հարկէ, որ ինձ սպանել են միանգամայն տեղին: Մի երկու անգամ արծաթասիրութեանս ու աչքածակութեանս պատճառով, ինչի համար այսօր էլ ամօթից գետինն եմ մտնում (օրինակ, երբ հարուստ վաճառական էի Անիում ու, ոսկու փայլից կուրացած, չէի տեսնում դրանս չոքած սելջուկին), մի երկու անգամ էլ մեծ սիրոյ զոհ եմ դարձել, որոնք էլ մեղմօրօր թախիծով եմ յիշում, թէեւ ամէն անգամ ետին թուով համոզւում էի, որ քնքոյշ տուայտանքներիս միանձնեայ տիրուհին, ինչպէս այն ժանուկ ժամանակներում էր ընդունուած արտայայտուել, ամենեւին էլ արժանի չէր նման անձնազոհութեան: Բայց աւելի յաճախ ու հիմնականում ինձ սպանել են անարդարացիօրէն կամ, իրաւաբանօրէն ասած, յանցանքս այն է եղել, որ հայ եղել եմ ես:

Գլուխներդ չտանեմ շատ հեռուներից գալով, առաւել եւս, որ ինչպէս ասացի, յիշողութիւնս երբեմն դաւաճանում է, օրինակ, երկու կարծես թէ անմոռանա-

Գրեց՝

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

մի մահ խառնում եմ իրար՝ չեմ յիշում, որ սրիկան Նիգակի մի հարուածով ինձ այն աշխարհ ուղարկեց՝ Տիգրանի ծովից ծով պետութիւնը քանդած Լուկուլլոսի լեգիոնէ՞րը, թէ Արշակի ու նրա պետութեան գլուխը կերած Շապուհի զինուորը: Ահաւոր ցաւից զարմանալիօրէն միայն յուշն է մնացել, այն էլ, ինչպէս տեսաք, կոնատ: Ուստի պատմութիւնս սկսեմ ոչ հեռու՝ վաւերական անցեալից:

Հերթական անգամ սպանուելուց յետոյ ուրեմն, խելքիս չգիտեմ ինչ փչեց, լոյս աշխարհ եկայ Նախկին Կոնստանդինապոլսում՝ վաղուց արդէն սուլթանական խառնաշուկայի վերածուած (թերեւս միայն ձեզ քաջ յայտնի տաճարը ճանաչեցի), բայց ես յոգնել էի զինուորութիւնից ու վաճառականութիւնից եւ մըտածեցի, որ որեւէ արհեստով զբաղուելու համար կարծես թէ սա էլ վատ տեղ չի: Իմ բախտից, ժամանակն էր վատ: Մի խօսքով, 19-րդ դարն էր վերջանում: Հազիւ էի տեղաւորուել, արհեստանոց բացել, մօտեցող աղմուկից հասկացել, որ կոտորած է գնում, երբ ամբոխը ներս լցուեց, արհեստանոցս աւերեց, ինձ էլ դուրս քաշեցին՝ մահակով, դաշոյնով, ինչով կարող էին տուեցին, հէնց փողոցի մէջտեղում սպանեցին:

Ես մի քիչ յամառ եմ, դա իմ ինչքան լաւ, այնքան էլ վատ կողմն է, մի քիչ սպանուելուց յետոյ որոշեցի, որ ի հեճուկս ճակատագրի, նորից պիտի հէնց այս քաղաքում լոյս աշխարհ գամ եւ, արհեստաւորս որն է, որպէս պոէտ, որպէսզի այս սալարկին թափուած արիւնս ու անմահութիւնս երգեմ: Այս անգամ ժամանակը կարծես թէ նպաստաւոր էր՝ նոր դար էր սկսուել ու նոր քամիներ էին փչում: Ցաւօք, մոռացել էի, որ քամիները, ինչքան էլ նոր, ինձ հանդիպելիս հների նման պիտի իմանան, որ ինձ հանդիպեցին: Կարճ ասած, մինչ ես միամիտ-միամիտ երգում էի, ինձ եկան տնից հանեցին, տարան քաղաքից դուրս մի տեղ, քարով գլուխս փշրեցին:

Այսքանից յետոյ ո՞վ է գժուել մարդաշատ տեղում լոյս աշխարհ գայ: Կամ ընդհանրապէս լոյս աշխարհ գայ: Բայց երգածս արտերի խշշոցը մէջս չէր լռում ու համարեա անմիջապէս յարութիւն առայ հնից ծանօթ մի տեղում, որտեղ երազի պէս անցած գնացած ժամանակներում ինձ չինական էին ասում: Տուն ունէի, արտ, կին ու երեխաներ, երկու եզ, մի քանի կով ու ոչխար: Բայց նորից ուրբաթը շաբաթից շուտ եկաւ, իսկ այս անգամ, եթէ կ'ուզէք իմանալ, շատ շուտ, որովհետեւ յարութիւն առնելս ու նորից սպանուելս համարեա միաժամանակ եղաւ: Ինձ սպանեցին տանս շեմին, իսկ կնոջս ու երեխաներիս քշեցին իբրեւ թէ ապահով տեղ՝ անապատ, որտեղ նրանք, ինչպէս յետոյ իմացայ, արեւի տակ մեռել էին ծարաւից ու սովից:

Հիմա էլ մեռնելս ու յարութիւն առնելս համարեա մէկ եղաւ, բայց այս անգամ էլ ինչ արհեստաւոր, ռամիկ կամ պոէտ, անարդարութիւնը հոգուս էր հասել, ուրեմն որպէս զինուոր լոյս աշխարհ եկայ: Մի քիչ, ճիշդ է, անսովոր էր, կարգին կռիւներում չէի եղել այն օրից, երբ Լեւոն 6-րդը Ֆրանսիա գնաց ու չեկաւ, բայց պէտք էր ու արագ ընտելացայ: Մեր ջոկատում բոլորը կամ ինձ նման կին ու երեխայ էին կորցրել, կամ ծնողներին, քոյրերին ու եղբայրներին: Երկար կռուեցինք, մեզնից շատերը ընկան այդ կռիւներում, աւելի շատ գուցէ պարտուեցինք, քան յաղթեցինք, բայց վերջում մի փոքրիկ հողակտոր մեզ մընաց: Մտածեցի՝ լաւ է, վերջապէս ես էլ ուրիշների պէս ազատ ու անկախ կ'ապրեմ, բայց ուզածս երեւի շատ էր, նորից կռիւ էր, որ կտրուեց մեր գըլխին, վերջում էլ մեր նոր իշխանութիւնները մի առաւօտ եկան ու ինձ Երեւանի բանտ տարան: Ընկերներ, ասացի, սխալ բան էք անում, ես թէ կռուել եմ, միայն մեր թշնամու դէմ: Մեր թշնամին, ասացին, հիմա մեր բարեկամն է, ուրեմն մեր բարեկամի դէմ ես կռուել, ուրեմն մեր թշնամին ես, եւ Կարմիր տեռորի անունից հէնց բանտում կացնահար արեցին:

Հայրենակցի ձեռքով սպանուելը, սա անպայման իմացէք, ամենեւին էլ պակաս ցաւոտ չէ, իսկ որոշ իմաստով աւելի ցաւոտ, այնպէս որ պիտի ինձ հասկանաք, որ մի որոշ ժամանակ լոյս աշխարհ գալու մտքից անգամ սիրտս խառնւում էր: Բայց սապատաւորին գերեզմանն էլ չի ուղղում, այնպէս որ նեղսրտութիւնս կամաց-կամաց ջրի նման գնաց ներողամըտութեան աւազի մէջ: Այս անգամ յարութիւն առայ որպէս ուսուցիչ, մտածելով, որ վատութիւնը թող մնայ վատութիւն անողին, իսկ ես իրենց զաւակներին կրթեմ, մարդ դարձնեմ: Կրթում էի, հաւատացէք, հարազատ երեխաներիս պէս սիրելով, բայց սրանք էլ, հէնց որ փետրաւորուեցին, մի օր եկան ինձ բռնեցին տարան, թէ դու էսինչ-էսինչ թուին զէնք ես բարձրացրել մեր հայրերի դէմ: Հարազատներս, ասում եմ, սխալւում էք, էդ փետրուարեան ապստամբութեանը, կամ, կը ներէք, ոնց որ դուք էք ասում, հակայեղափոխական ապստամբութեանը, ես չէի կարող մասնակցել, ձեր հայրիկները դրանից դեռ մի քանի ամիս առաջ էին ինձ կացնով տուել սպանել: Եթէ սպանել են, ասում են, ուրեմն, հակայեղափոխական էիր, եթէ սպանած չլինէին, ուրեմն, կը մասնակցէիր, դու, ուրեմն, ժողովրդի թշնամի ես: Երեքով վճիռս կայացրին, ինձ տարան, գնդակահարեցին:

Ինչ ասեմ, հա՛, նեղացել էի, շատ էի նեղացել հայրենակիցներիցս, ու երբ նորից լոյս աշխարհ գալու ցաւը մտաւ մէջս, յարութիւն առայ Ապշերոնի կողմերում: Հասկանում էի, որ աւելի ապահով տեղեր կան, բայց սիրտս չէր տանում Երեւանից շատ հեռանամ, բացի այդ, ասում էին, միջազգային տեղ է: Ցամենայն դէպս, այդպէս էին գրում ու խօսում: Մասնագիտութիւնս էլ կարծես թէ ճիշդ ընտրեցի՝ կրթուած մարդիկ չունէին, ճարտարագէտի համար խելքներն իրենցը չէր: Եւ կարծես թէ գոհ էին ինձնից, դարն էլ կարծես թէ ուզում էր աւարտուել, մտածում էի, որ սա այն հազուագիւտ դէպքերից է, երբ պիտի ապրեմ մինչեւ ծերութիւն, երբ պարզուեց, որ շտապում եմ՝ դարը, այո, վերջանում է, բայց անցեալ դարի նման: Մի խօսքով, այս անգամ էլ ամբոխն ինձ այստեղ հէնց փողոցում սպանեց, կարծես դա քիչ էր, դիակս էլ վառեց:

Տեղնուտեղը յարութիւն առայ Շուշիի կողմերում: Ասեմ, բարկացած էի, երեւի քիչ ասած լինեմ: Նոր կռիւ բռնկուեց, նորից պարտութիւններ էլ եղան, յաղթանակներ էլ, բայց այս անգամ ոնց որ թէ մեր սուրը, ինչպէս ասում են, փառքով դրեցինք պատեան: Վերջապէս նորից վաղուց մոռացուած ազատ ու անկախ կեանքի համն առայ: Վերջապէս, մտածեցի, ազատւում եմ մեռնել-յառնելու հոգսից: Բայց երեւում է միամիտ էի, որովհետեւ չնայած դարն ու հազարամեակը տեղին ու կարգին աւարտուեցին, փորձանքներս միայն նորոգուեցին:

Այս դահիճս տեսքով հարազատ քաղաքացի էր, բայց հէնց տեսայ, մտածեցի՝ սպանելու է ինձ: Ես պատուհանի առաջ կանգնած դուրս էի նայում, նա իմ կողմն էր գալիս: Գլուխս ազատելու մասին չըմտածեցի, որովհետեւ երկոտանի մահը պարզապէս չպիտի գայ, իսկ եթէ գալիս է, դահիճդ սա չլինի, կը լինի մէկ ուրիշը, այստեղ չսպանի, կը սպանի մի ուրիշ տեղում, ի՞նչ տարբերութիւն: Ես երեւի այնպիսի բան գիտէի, որ չպիտի իմանայի, կամ նա այնպիսի բան գիտէր, որ ես չգիտէի, կամ ես իմը գիտէի, նա իրենը, եւ դա բաւական էր ինձ սպանելու համար:

Եկաւ, բարձրացաւ, դուռը բացեց, մըտաւ, կանգնեց ետեւումս: Սպասեցի, սպասեցի, տեսայ՝ չէ, յապաղում է: Հասկացայ՝ չի ուզում թիկունքից խփի, որ չկասկածի իր արածին: Եւ թողեցի պատուհանս ու շուռ եկայ: Ես նրա աչքերին նայեցի, նա՝ իմ: Ես նրա աչքերում տեսայ, որ մեր ազատ ու անկախ կեանքում ինչոր բան դեռ այնպէս չէ, ինչպէս պիտի լինէր, նա՝ իմ: Յետոյ նա կրակեց:

Երեւի յուզւում էր, որովհետեւ առաջին գնդակը ուսս քերծեց, բայց միւս երկուսը չվրիպեցին՝ իրար ետեւից դիպան սրտիս: Ես ընկայ, մի քանի վայրկեան ջղաձգուեցի ու մեռայ: Ինքն էլ էր տեսնում, որ մեռած եմ, բայց յամենայն դէպս ոտքով հրհրեց, որ համոզուի, համոզուելուց յետոյ, էլի յամենայն դէպս, կռացաւ, ատրճանակը ճակատիս դրեց ու այսպէս կոչուած ստուգողական գընդակն արձակեց: Մօտիկից արձակուած գնդակը ճակատիս կոկիկ կլոր անցք բացեց, ետեւից ցրեց գանկս ու խրուեց յատակի տախտակի մէջ:

Ու հիմա, երբ նա արդէն գնացել է, դուռը անաղմուկ ծածկելով իր ետեւից, ես երրորդ հազարամեակի առաջին տարում լերդացող արեանս մէջ պառկած մտածում եմ՝ յաջորդ անգամ ե՞րբ, որտե՞ղ, որպէս ի՞նչ ու յանուն ինչի՞ եմ լոյս աշխարհ գալու: Տրամադրութիւնս այնքան վատ է, որ էլ չասած, բայց յիշում եմ, որ աւելի յուսահատական մահեր եմ ունեցել, ու համարեա մխիթարւում եմ:

2001 Մայիս

Autour du dernier livre d'YVES TERNON

L'INNOCENCE DES VICTIMES AU SIECLE DES GENOCIDES

(Paris: Desclée de Brouwer, 2001, 158 pp.)

Que va-t-on finalement retenir de l'histoire du siècle passé? Qu'il a engendré des innovations scientifiques extraordinaires et des courants de pensée exceptionnels, ou des guerres mondiales sans équivalent dans l'histoire de l'humanité et des meurtres de masses monstrueux. Sans doute retiendra-t-on un peu de tout cela, et donc du bilan mitigé de cette époque porteuse de «progrès» et d'horreur. On peut cependant penser que c'est l'une de ses manifestations les plus noires, la répétition de génocides, que retiendront surtout les générations futures. Ces catastrophes à répétition engendrées par des Etats et visant des collectivités historiques internes —au sein d'un Etat— marquent en effet une étape dans l'histoire des sociétés humaines qu'aucun progrès ne peut dissimuler. Mais, plus grave encore apparaîtront les arguments «rationnels» élaborés pour légitimer ces crimes. A l'historiographie indispensable pour les comprendre viendront alors s'ajouter l'étude des idéologies les ayant engendrée et les phénomènes de conditionnement des populations invitées à participer à la destruction massive d'un groupe. Notre époque s'est certes penchée sur ces questions, nous sommes cependant encore loin d'en avoir fait le tour.

Le dernier ouvrage d'Yves Ternon vise justement à apporter sa contribution à ce questionnement. Il a pour cela élaboré une sorte d'histoire partagée, comparatiste, de 5 génocides, confrontant les phénomènes propres à chacun de ces événements, avec, au cœur de son étude, un personnage central, la

par
Raymond H. KEVORKIAN

victime, celle qu'on a identifiée comme «coupable» et devant être éliminée au nom du bien commun. Jeunes Turcs, Soviétiques, Nazis, Khmers rouges et Huru Power développent un même mécanisme, la mise en accusation préalable d'une collectivité historique devant les autres groupes porteurs de la légitimité de l'Etat, de la nation. Tous

(Suite page 4)

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ ԵՒ ՅԵՏՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ ՊՈԼԻՍԸ

ՆԱԽԱՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ ՊՈԼԻՍԸ (1910 – 1911, 1913 – 1914) (1)

Քաջ յայտնի երեւոյթ է, որ Կոստան Զարեանը (1885 – 1969) արեւելահայ միջավայրի ծնունդ էր, սակայն իր լեզուական ու գրական աշխարհայեացքը ձեւաւորուած էր ռուսական ու ֆրանսական մշակոյթներու ծիրին, եւ ապա՝ արեւմտահայ միջավայրին մէջ: Թէեւ արեւելահայերէնը իր լեզուն պիտի դառնար, արեւմտահայերէնի զգացողութիւնը խորապէս դրոշմուած պիտի ըլլար անոր վրայ: Այս ալ, հակառակ անոր, որ յետագային միշտ պիտի փորձէր «Պոլսից փախչել, Պոլիսը յաղթել» (2), Պոլսոյ հանդէպ չեզոքուած հակակրանք ցուցաբերելով տարբեր առիթներով:

Հետեւաբար, արդար է ըսել, թէ անցեալ դարասկիզբի Պոլիսը Կոստան Զարեանի կեանքին ու գործին մէջ կեդրոնական դեր մը խաղացած է: Բայց նոյնքան արդար է նկատել, որ Զարեանը եւս անցեալ դարասկիզբի Պոլսոյ մէջ կեդրոնական դեր մը խաղացած է:

Ինչպէս յայտնի է, 1910-ին, պելժիացի նշանաւոր բանաստեղծ Էմիլ Վերհառէնի հետ տեսակցութեան մը ընթացքին, վերջինս հայ գրագէտին կը թելադրէ մայրենի լեզուով գրել (3): Այնքան յայտնի չէ, սակայն, որ Զարեան, թէեւ ռուսագիր եւ ֆրանսագիր, հայերէնին բոլորովին անծանօթ չէր: Վաղ մանկութեան հայախօս էր, իսկ 1904 – 1905-ին հայերէն թատրոն խաղացած էր (4): Ըստ երեւոյթին, բանաւոր հայերէն գիտէր այն ատեն, սակայն, հայկական կրթութիւն ստացած չըլլալով, գրաւոր հայերէնէ զրկուած էր: Գիրը, ի վերջոյ հայ մշակոյթի ամբողջական ընկալումին պիտի վերադարձնէր զինքը:

Իր տոքթորականը ստանալէ ետք Պրիւսէլի Université Nouvelle–էն (5), Զարեանի լեզուա - մշակութային վերադարձի ճանապարհը պիտի անցնէր արեւմտահայութեան ոստան Պոլիսէն: Ինչո՞ւ Պոլիսը եւ ոչ թէ Կովկասը՝ իր բուն օրրանը: Պատճառը այն էր, որ 1908 – 1909–ին, Զարեան Գերմանիա բանտարկուած էր՝ Լենինի ռուս սոցիալ – դեմոկրատ խմբակին հետ իր հակացարական գործունէութեան համար. որպէս անբաղձալի տարր, Ռուսական կայսրութիւն իր մուտքը արգիլուած էր (6):

Զարեանի Պոլիս առաջին կեցութիւնը Հոկտեմբեր 1910-էն մինչեւ Յունիս 1911 երկարած է: Հոն կապուած է «Ազատամարտ» օրաթերթին շուրջ բոլորուած մտաւորականութեան, ի մասնաւորի՝ Գեղամ Բարսեղեանի ու Հրանտ Նազարեանցի հետ: Օրաթերթին մէջ երկու յօդուածներէ անկախ (գրական տեսաբանութիւն եւ նկարչութիւն), անոր գրական յաւելուածին մէջ 1910 – 1911–ին ֆրանսերէնէ թարգմանուած (տակաւին յստակ չէ թէ որո՞ւ ձեռքով) եօթը այլ գրութիւններ հրատարակած է, զորս կարելի է պայմանականօրէն «արձակ բանաստեղծութիւններ» կոչել (7):

Ինչո՞ւ իր Պոլիս կեցութիւնը այդքան կարճ տեւած: Պարզապէս որովհետեւ չէ կրցած յարմարիլ անկումային մթնոլորտին. – «Յիշում է, առաջին հետաքրքրութեան յաջորդող հիասթափումը եւ զզուանքը: Ահաւոր եւ անճաշակ այդ դիմակահանդէսը» (8): Համիտեան տարիներու լճացումը, բնականաբար, կը շարունակուէր: Նորոգումի շարժում չկար դեռ, միայն՝ խանդավառութիւն, ապագայի ծիլեր: Հարկաւ, Զարեանի հայերէնի եւ հայութեան իմացութեան պակասը այդ անյարմարութեան մէջ դեր ունեցած է:

Իր տուած բացատրութիւնը հետեւեալն է. –

«Գլխիս մէջ դառն մտածումներ էին շրջում եւ սիրտս լեցուն էր տառապանքով:

Բոմոնտիի գարեջուրը, մաստիկան, տապակած միդիան, երիտասարդ Թուրքերը, Փարիզ տեսած սափրիչների գրականութիւնը, Պերայի պոռնիկները, Սկիւտարի, դիւրին հայրենասիրութիւնը, Ստամբուլի վերջալոյսները եւ փայտէ տըներից դուրս խուժող մլուկը եւ տապկած ձէթի հոտը՝ ծիծերը դուրս նետած մօր կրծքի նման այրուող մի երկնքի տակ՝ անհետանում էին:

(...) Օտարների մէջ՝ օտար. օտար՝ նաեւ մերինների մէջ:

Հայը, որ հայ չէ, բաւադոյն պարագային կրթուած կապիկ է:

Ու ահա թողնում էի Պոլիսը: Պարապ հոգով եւ թաղուած աչքերով: Պայուսակիս մէջ՝ լեցուն մոխիր, սրտիս մէջ՝ բոց:

Փախչո՞ւմ էր, կամ ո՞վ է իմանում, կարելի է՝ սկսում էր մի շրջան» (9):

Զարեան Վենետիկ մեկնած է՝ Մխիթարեաններու մօտ հայերէն սորվելու համար: Բայց, յարակարծօրէն, Պոլսոյ հետ իր կապը ընդհատուած չէ: Մամուլին շարունակած է աշխատակցիլ («Ազատամարտ», «Շանթ», «Ամէնուն տարեցոյցը») եւ յարաբերութիւն պահած, ըստ երեւոյթին, Նազարեանցի հետ:

Վենետիկի մէջ ամուսնանալէ ետք, Զարեան Պոլիս վերադարձաւ Փետրուար 1913-ին: Նոյն միջոցին, Նազարեանց եւս ամուսնացաւ եւ մեկնեցաւ Իտալիա: Զարեան ու Նազարեանց, առ այժմ անյայտ պարագաներու տակ, իրենց կապերը անդառնալիօրէն խզեցին Փետրուար – Մայիս 1913-ի ընթացքին: Բայց, մինչ այդ, գրական շարժումի նոր փորձի մը, աւելի ճիշդ՝ գրական միջազգային հրատարակութիւններու շարքի մը ձեռնարկած էին, «Խենթ կամքեր», անունով, որմէ միայն նորայայտ ֆրանսերէն շրջաբերական նամակ մը յայտնի է (10):

1913 բացառիկ տարին պիտի տեսնէր Հայկական Հարցի այժմէականացումը, գիրերու գիւտի 1500–ամեակի եւ տպագրութեան 400–ամեակի համազգային նըշումը: Մշակութային արտակարգ եռուզեռը բազմիցս փորձուած գրական շարժումին համար բարեբեր հող կը խոստանար: Նոյն տարուան վերջին եռամսեային, Զարեանի նախաձեռնութեամբ ու դրամական միջոցներով, «Մեհեան»ը ծնունդ կ՚առնէր՝ իր, Դանիէլ Վարուժանի, Յակոբ Օշականի (այն ատեն՝ Քիւֆէճեան), Գեղամ Բարսեղեանի եւ Ահարոնի մէկտեղումով: Հռչակաւոր «Մեր հանդանակը» լոյս կը տեսնէր «Ազատամարտ»ի մէջ՝ Դեկտեմբերի կիսուն, իսկ «Մեհեան»ի առաջին թիւը՝ Յունուար 1914–ին: Զարեան թերթին խմբագրապետը պիտի ըլլար, իսկ Օշական ու Բարսեղեան՝ խմբագիրներ:

Արեւմտահայ պատմութեան գրական ապստամբութեան առաջին փորձն էր: Ինքնակրկնութեան ու բառային ծամօնին դէմ՝ ինքնատպութիւն ու ինքնավստահութիւն, ձանձրոյթին ու յոգնութեան դէմ՝ ապագան նուաճելու պատրաստակամութիւն, դարբնելու եւ դարբնուելու վճռակամութիւն: Վերջապէս՝ ազատութեան խնկական ըմբռնում մը:

Երրորդ թիւէն ետք, Վարուժան բաժնուեցաւ «Մեհեան»էն: Հակառակ անոր, որ Վարուժանի ու մեհենական խումբի գաղափարները այդքան հեռու չէին իրարմէ, խզումը պէտք է վերագրել ո՛չ թէ Զարեանի եւ Վարուժանի անձնական հարցերու, այլ՝ արուեստի հակամարտ ըմբռնումներու առկայութեան, այսինքն, «տոհմիկ» եւ «օտար» գրականութեան հաշտեցումը: Զարեան «օտար» արուեստը արդիականացումի հոլովոյթի գըլխաւոր տարրերէն մէկը կը նկատէր՝ «տոհմիկ» գրականութեան մէջ պատուաստումով:

Արդարեւ, 1960–ական թուականներուն, Զարեան վերյիշած է, որ «յաճախ էինք Վարուժանի հետ խօսում եւրոպական գրական ուղղութիւնների մասին, հայ գրականութեան հիմնական ուղղութեան, ձեւի եւ բովանդակութեան հարցերի շուրջ: Վիճում էինք իրար հետ: Նա դէմ էր եւրոպական գրական ազդեցութեան մեխանիկական փոխադրմանը հայ տոհմիկ գրականութեան մէջ: Ես մտահոգութիւն էի յայտնում մեր արուեստի, գրականութեան մակարդակի մասին: Երկուսս էլ մտահոգում էին արուեստի հարցերը» (11):

Ի վերջոյ, գրականութիւնը կրօնքը պիտի փոխարինէր որպէս հաւաքականութեան հոգեկազմիչ ազդակ. այս էր գըլխաւոր դրոյթը, որ ամէն պարագայի ո՛չ Վարուժանի, ոչ Զարեանի, ոչ ալ Օշականի մօտ կապ ունէր հեթանոսութեան վերադարձի կամ նման ժամանակավրէպ խորհուրդներու հետ:

Իր եօթը թիւերով, «Մեհեան»ը տեսաբանական կարեւոր հարցեր դրաւ, որոնք

Գրեց՝

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

աւելի ուշ իրենց շարունակութիւնը պիտի գտնէին Զարեանի եւ Օշականի գրականութեան մէջ:

Հանդէսին վերջին թիւը Յուլիս 1914–ին լոյս տեսած է: Վերջինը ըլլալու մասին որեւէ նշան չկայ եւ նոյնիսկ «Մեհեան» տարեգիրքի ապագայ հրատարակութեան մասին ծանուցում մը տրուած էր: Թերթին անհետացումը պէտք է կապել Ա. Աշխարհամարտի պայթումին հետ: Փաստեր չկան ապացուցանելու, որ Վարուժանի մեկնումէն ետք երկրորդ խզում մը եղած ըլլայ:

ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ ԴԷՊԻ ՊՈԼԻՍ (1919 – 1921)

Զարեան խուսափեցաւ Ապրիլ 24-ի աքսորէն, Հոկտեմբեր 1914–ին իր ընտանիքին հետ Պոլիսը լքած ըլլալով: Տարի մը Պուլկարիա մնալէ ետք, 1915–ի վերջերը Իտալիա հաստատուեցաւ, ուր վեց տարի պիտի ապրէր՝ գրական ու քաղաքական ուշագրաւ գործունէութեամբ:

Զինադադարէն ետք, ան սկսաւ իր կապերը վերականգնել Պոլսոյ հետ: 1919–ին դէպի Կովկաս ուղեւորութիւն մը կատարեց՝ որպէս Ֆիրենցէի «Il Nuovo Giornale» եւ «Il Secolo» թերթերու յատուկ թղթակից: Անոր ընթացքին, իր երթ ու դարձի ճանապարհը Պոլիսէն կ՚անցնէր, ուրկէ Սեպտեմբեր 1919–ին առաջին թղթակցութիւնը կը գրէր՝ «Սպառնալից Պայրամ մը», իր սկզբնական տպաւորութիւններով եւ Թուրքիոյ վիճակի վերլուծումով: Գրութիւնը այսպէս կը սկսէր. –

«Պոլսոյ մէջ՝ չափազանցուած քաղաք, այսօր Պայրամի տօնն է: Արշալոյսէն թնդանօթները երկարօրէն հնչած են, մեծ իրադարձութիւնը մահմետական աշխարհին աւետելու համար: Մարգարէին դրօշակը կը ծածանի: Սելամլըքը տեղ բացած է քանի մը հաւատացեալներու ներկայութեան եւ, միջանկեալ, դաշնակից սպաներու հետաքրքրութեան: Ամբոխէն կազմուած խումբեր սրինգներու նուագակցութեամբ փողոցները կը շրջին քիչ մը ուրախութիւն ներշնչելու համար: Եւ մինչ Բերայի մէջ լեւանթէններու անգործ եւ չնական, անտարբեր բազմութիւնը կեղծ աղամանդներու շքեղութիւնը կը ցուցադրէ երէկուան յաղթականներու աքանչացած աչքին առջեւ, միօրինակ եւ տխուր Իսթամպուլը՝ հսկայական գանկի մը պէս պարապ, սովորականին պէս ուրախութեամբ չի հնչեր եւ Ալլահը չի փառաբաներ բարբարոսական երաժշտութեան ուղեկցութեամբ, այլ՝ ցաւով ու լռութեամբ, յղի թերեւս վաղուան սարսափով: Ամենազօր շարժոյթով է, որ հարիւր հազարաւորներ զոհուած են, եւ Ղուրանի համարները կ՚երգուին տկար ու կասկածոտ ձայնով» (12):

1920–ին Զարեան աշխատակցեցաւ «Ոստան» պարբերագիրքին, քերթուածներով եւ դէպի Կովկաս կատարած անաւարտ ուղեգրութեամբ մը՝ «Դէպի Արարատ»: Նոյնիսկ իտալերէն թարգմանութեամբ լոյս տեսած ու իրեն հռչակ բերած «Երեք երգեր...»ու հայերէն բնագիրը հրատարակելու անյաջող փորձ մը ըրաւ (13):

Հակառակ որոշ աշխուժացումի, արեւմըտահայ մաքին ստացած հարուածը շատ խոր էր: Լճացումի նոր փուլը «Մեհեան»ը նախորդող շրջանին կը նըմանէր, այն տարբերութեամբ, որ հիմա բարեկաւումի կամ արմատական փոփոխութեան յոյս չկար: Ապրիլ 1920–ին, Օշական Զարեանին կը գրէր. – «Յաւիտենական գործութիւնն է հոս: Գիր ու գրականութիւն աւելի քան երբեք լըքուած: Մարդիկ կը տառուին քաղաքականութեամբ եւ գրագէտներու սովին մէջ մարդ գրականութիւնն ալ քիչ քիչ կը լքէ»: Իսկ Մայիսին աւելի կտրուկ պիտի ըլլար. – «Պոլիսէն երբ հետաքրքրուիս, գրականութեան վրայ, մեռելութիւն պիտի տեսնես» (14):

Այս մութ հեռանկարին դէմ յանդիման, տակաւին յստակ չէ ինչո՞ւ Զարեան հանդերձ ընտանեօք Նոյեմբեր 1921–ին Պոլիս վերադարձաւ, չհաշուած՝ գրական նոր շարժումի մը ձեռնարկելու իր փափաքը: Կէս դար ետք, Սիրունի կը վկայէր, որ 1920 – 1921–ին պոլսահայ մտաւորականութիւնը դարձեալ կուսակցական պատճառներով երկու կողմերու բաժնուած էր: Մինչ 1913–ի կացութիւնը դարմանուած էր համազգային յոբելեաններու խանդավառութեամբ, 1921–ին նման դարման պիտի գտնուէր Յովհաննէս Թումանեանի Պոլիս այցելութեամբ (15):

Թումանեան նոյն տարուան սկիզբը Թիֆլիսի մէջ հիմնուած Հայարտան (Հայ Արուեստի Տուն) նախագահն էր: Մտաւորականութիւնը քով – քովի եկաւ 1921 Նոյեմբեր 26–ին իր կատարած ընդունելութեան՝ Բերայի Թօքաթլեան պանդոկին մէջ, եւ հոն, Թումանեանի թելադրութեամբ, հիմը դրուեցաւ Պոլսոյ Հայ Արուեստի Տան, որ համախմբող որոշ դեր մը պիտի ունենար, հակառակ իր կարճ գոյութեան (16): Անոր հիմնադիր անդամներէն եւ աշխոյժ գործակիցներէն մէկը Զարեանը պիտի ըլլար՝ Վահան Թէքէեանի եւ Օշականի հետ: Ինչպէս դերասան Մկրտիչ Ջանան պիտի գրէր 1923–ին, Հայ Արուեստի Տունը հայ արուեստով չահագրգռուած մարդոց առիթ տուաւ, որ համախմբուէին, միտքերու փոխանակում ունենային եւ ծանօթանային իրարու: Աւելին, կուսակցական մամուլը իր վէճերը դադրեցուց (17): Ահասասիկ Սիրունիի տասնամեակներ ետք վերյիշած «հրաշք»ը կը պատահէր:

Լեւոն Զ. Սիւրմէլեան, քառորդ դար ետք, կը վկայէր. –

«Պէտք է ըսեմ որ հակառակ իրենց քաղաքական եւ ընկերային տեսակէտներու տարբերութեանց՝ Պոլսոյ հայ գրողները կարող էին մէկտեղ գալ գրական հասարակաց դետնի մը վրայ, փոխադարձ յարգանքով եւ նոյնիսկ սիրով տոգորուած: Կարեւորը, իրենց յարաբերութիւններուն մէջ, իրենց գրական կչիռն էր: (...) Ու երբ այսօր դէպի ետ ակնարկ մը կը նետեմ մտաւորական զարգացումիս այդ շրջանին վրայ, կը տեսնամ թէ մենք իրապէս քաղաքակիրթ էինք» (18):

Կանոնագրի պատրաստութեան գործը վստահուեցաւ տասնեւերկու հոգինոց յանձնախումբի մը, որուն փոխ – նախագահը Զարեանն էր: Կանոնագիրը Դեկտեմբեր 11–ին վաւերացուեցաւ: Շաբաթ մը ետք տեղի ունեցած ժողովէ մը ետք, Արուեստի Տան գոյութիւնը պաշտօնապէս ծանուցուեցաւ: Ան յիսուն գործօն եւ 40 արտասահմանեան թղթակից անդամներ պիտի ունենար (19):

Զարեան Արուեստի Տան աշխատանքներուն աշխոյժ մասնակիցը եղաւ: Ան գըրական Յանձնախումբի ատենապետն էր, Արուեստի Աշխատարանի Յանձնախումբի ընդհանուր վարիչը եւ Հրատարակչական Յանձնախումբի անդամ մը (20):

Արուեստի Աշխատարանը կազմակերպութեան, թերեւս ամէնէն կարեւոր գործը եղաւ: Անոր ծիրին մէջ ուսումնական համապարփակ ծրագիր մը ստեղծուած էր, հինգ բաժանումներով (գրականութեան պատմութիւն, հայ գրականութեան պատմութիւն, նկարչութիւն, երաժշտութիւն, նկարչութիւն եւ թատրոն): Պարզ զուգադիպութիւն չէր, որ Զարեան եւ Օշական թատրոնի պատմութեան դասընթացքը պիտի վարէին, իսկ Զարեան եւ դերասան Արշաւիր (Աշօ) Շահխաթունին՝ ասմունքի եւ բեմադրութեան դասընթացքները: Դասերը տեղի ունեցան 1922 Մարտ 27 - Մայիս 30, (21):

Զարեան նոյնպէս բանախօսեց Արուեստի Տան հրապարակային կարգ մը ձեռ-

նարկներու, ինչպէս Մոլիէրի ծննդեան 300-ամեակին (22) եւ նշանաւոր բիւզանդագէտ Շառլ Տիլը մեծարող ընդունելութեան մը (23):

Այսուհանդերձ, գրագէտը աւելի ուշ «Անցորդը եւ իր ճամբան»ին մէջ կը գրէր, թէ «սակայն, այստեղ եւս ամէն ինչ պանորամիկ է, ամէն ինչ ներկայացում է եւ տեսարան: Ներքին բովանդակութիւնից զուրկ ենք: Փորձեր եղան միութեան կէտ գտնել՝ ի զուր: Բաւականանում ենք թէյասեղաններով, ցոյցերով, թատերական ներկայացումներով» (24):

Այս գործունէութիւնը անբաւարար էր Աղէտի յարուցած ճգնաժամը դիմագրաւելու համար: 1914-ին տրուած պատասխանը նոր գրական շարժումի մը սկզբնաւորումը եղած էր. կործանումէն ու ցրումէն ետք, պատասխանը միայն գրական ուրիշ շարժումի մը ճամբով կրնար ըլլալ: 1920-ին, Օշական կը գրէր Զարեանին, թէ «Պոլիսը աւելի ամայի է քան երբեք» (25), հետեւաբար իրենք պէտք է պարապը լեցնէին իրենց սեփական միջոցներով:

«ԲԱՐՁՐԱՎԱՆՔ»Ը

Նոր գրական ամսագիրի մը գաղափարը Հայ Արուեստի Տան ծնունդէն առաջ հասունցած էր: Թումանեանի կողմէ հիմնադիր ընդունելութեան ժամանակ, Շահան Պէրպէրեան յայտարարեց, թէ իր խումբը նոր գրական ամսաթերթ մը պիտի հրատարակէր՝ Հայ արուեստն ու արուեստագէտները բարձրացնելու համար, եւ այդ հանդէսը պիտի կոչուէր «Բարձրավանք» (26):

Առաջին թիւը Յունուար 1922-ին լոյս տեսաւ՝ Զարեանի, Օշականի, Թէքէեանի, Շահան Պէրպէրեանի եւ Գեղամ Գավաֆեանի համատեղ խմբագրութեամբ: Հանդէսը «Մեհեան»էն աւելի կարճ տեւեց՝ հինգ թիւ, մինչեւ Յունիս: Անոր ծննդոցն ու պատմութիւնը լուսաբանուած չեն: Ձենք գիտեր, թէ հիմնադիրները ինչպէ՞ս քով-քովի եկած էին: Տրուած ըլլալով, որ բոլորը Պոլիս էին Զարեանի ժամանումին առեն, կրնանք ենթադրել, որ վերջինս խումբը միաւորող ուժն էր, թէեւ, ի տարբերութիւն «Մեհեան»ի, հանդէսին տիրականօրէն առաջատար ուժը չեղաւ:

Սակայն, 1922-ը 1914 չէր, ոչ ալ «Բարձրավանք»ը՝ «Մեհեան»: Նոր փորձ մըն էր, բայց նախապատերազմեան «խենթութեան» կնիքը բացակայ էր անկէ: Հանգանակ մը չունէր, այլ մէկ էջնոց խմբագրական ներածութիւն մը («Առաջադրութիւններ»), որ «Մեհեան»ի հետքը կը կրէր, թէեւ շատ աւելի չափաւոր ձեւով ու խորքով: Հայ կեանքը խորհուրդով ու արուեստով ազնուացնել, խորհուրդն ու արուեստը կեանքով հիմնաւորել, հաւասարակշռ գետին մը ըստեղծել եւ հոգեկան ուժերը միաւորել, հայկական խորհուրդ մը ստեղծել. հայկական «ոճը» գտնել, գրականութեան մակաբոյծները խարանել ու մաքրագործել (27): Այս բոլորը գեղագիտական ծրագիր մըն էր աւելի քան վճռական եւ ուժական փոփոխութեան յայտագիր մը: Հակառակ ասոր, 1922 Ապրիլ 20-ին Զարեան հանդէսին մասին Արշակ Չօպանեանին պիտի գրէր, թէ «նա էլ ընդհանուր ամբարութեան կենդանային ունի է շարժում միայն...» (28):

«Բարձրավանք»ի բովանդակութիւնը ցոյց կու տայ, որ իր գլխաւոր մտահոգութիւնը բարձր մշակոյթի կեդրոն մը ըլլալն էր: Զարեան եւ Օշական չափաւորած էին ««Մեհեան»ի շրջանի իրենց յախուռն ոճը, պահած ըլլալով հանդերձ իրենց գրական չափանիշներն ու քննադատական դիրքը: Զարեան աւելի ուշ «Անցորդը եւ իր ճամբան»ի մէջ պիտի գրէր. –

«Այսօր, նորից փորձեր ենք անում: Մոխիրների տակից հայ ոգու չմարած ածուխների կտորներ ենք ժողովում: Աղքատ գիւղացի կանանց նման՝ հնձուած արտերի դաշտից՝ նիհար հասկեր ենք որոնում:

«Բարձրավանք»—ինքնամփոփումի փորձ: Այրուող անտառի մէջ՝ դիտարան: Նայում ենք» (29):

Հանդէսին, բերած իր աշխատակցութիւնը գլխաւորաբար բաղկացած էր թատրոնի հետ կապուած նիւթերէ: Պելժիայի ու «Մեհեան»ի օրերէն թատրոնը իր մտասեւեռումը եղած էր: Թատրոնը, ըստ իրեն, վերականգնումի գըլխաւոր ազդակը կրնար ըլլալ: Իր խսկ բերելով, «արդի մտաւորական սերունդի առջեւ մի սոսկալի խնդիր է դրուած. կամ ստեղծագործել, ի յայտ բերելով ազգային արժէքներով համակուած անհատականութիւն, կամ մեռնիլ՝ ազգի ֆիզիքական ոչնչացումին աւելցնելով եւ հոգեկան ոչնչացումը» (30):

Զարեանի թատերական վիպերգին՝ «Երեք երգեր»ու առաջին երկու մասերը լոյս տեսան «Բարձրավանք»ի մէջ, որ ձեւով մը թատերական հանդէս դարձաւ: Արդարեւ, Օշական իր առաջին բեմադրուած թատերախաղէն՝ «Նոր Պսակ»էն հատուած մը հրատարակեց, ինչպէս եւ Շիրվանզադէի մասին ուսումնասիրութիւն մը: Հանդէսը նոյնպէս լոյս ընծայեց Վ. Թէքէեանի իր ողջութեան տպուած միակ թատերախաղը՝ «Մայրերը»:

Թէ Զարեան եւ թէ Օշական, իրականութեան մէջ, թատրոնը զուտ գրական հարց չէին նկատեր, այլ վայր մը համայնքին ամբողջականութիւնը վերականգնելու համար: Զարեան «համադրութիւն բոլոր արուեստների» կը նկատէր թատրոնը, որ որպէս այդպիսին, «ամէնէն մօտն է ժողովրդին» (31):

Այդ ամիսներու իր պատանեկան տըպաւորութիւնները թուղթին յանձնելով, Սիւրմէլեան - որ Զարեանի ֆրանսերէնի աշակերտ եղած է Կեդրոնականի մէջ - յետագային կը գրէր, թէ «Կեդրոնականի մթնոլորտը, այդ օրերուն, լեցուն էր գրական եւ մտաւորական գործունէութեամբ: «Բարձրավանք» իւրաքանչիւր թիւը, նոր թատերախաղ մը, քննադատական կտոր մը Օշականէն, Յովհաննէս Թումանեանի այցելութիւնը, Խորհրդային Հայաստանէն եկած խրախուսիչ լուրերը, Հայ Արուեստի Տունին հիմնարկութիւնը, ատոնք ամէնն ալ յիշատակելի դէպքեր էին մեր կեանքին մէջ» (32):

Իր խմբագրական եւ ուսուցչական (Կեդրոնական եւ Պէրպէրեան վարժարաններուն մէջ) աշխատանքին զուգահեռ, Ապրիլ 1922-ին Զարեան լոյս ընծայեց իր հայերէն առաջին հատորը՝ «Օրերի պսակը», համախմբելով 1918 – 1922-ին մամուլի մէջ հրատարակած քերթուածներ: Հատորը դրականօրէն գրախօսուեցաւ (Թէքէեան, Շահան Պէրպէրեան, Օշական) (33), բայց նաեւ ժխտական անդրադարձներ եղան (34): Ըստ Շ. Պէրպէրեանի «համաստուածեան խորհուրդի պարզ եւ միեւնոյն առեն լայն ու սէնֆօնիք Նոր Բանաստեղծութեան մը դեգեին լոյսը. ահա ինչ որ կը ներշնչէ ինծի "Օրերի Պսակը"» (35): Հատորը 1920-ական թուականներու բանաստեղծական սակաւաթիւ մնայուն գիրքերէն մէկը նկատուած է: Սիւրմէլեան դիտել տուած է, թէ «Զարեան, օրինակի համար, լիովին ճանչցուած չէր տակաւին, եւ ոմանց կողմէ կը մեղադրուէր, թէ բառախաղերով կը գրադէր, մինչ նա կը ստեղծէր – բիթմիկ – հետաքրքիր նոր ձեւեր մեր լեզուին մէջ» (36):

Իր ժամանումէն քանի մը ամիս ետք, Զարեան բոլորովին յուսախաբ եղած էր, ինչպէս ցոյց կու տայ Ապրիլ 1922-ին Արշակ Չօպանեանին յղուած նամակը (37). –

«Արդի պայմանների մէջ, երբ լաւագոյնները մերոնցից մեծ մասամբ մեռած են եւ միւսներն էլ հեռու են Պոլսից, ըստիպուած ենք ապրել անտանելի, դժընդակ միջավայրի մէջ: Արտասահմանից (յ)ետոյ գալ ընդնել (sic) այսպիսի մի վայր ուր ամենատարրական բաները պէտք է երկարօրէն բացատրել, ուր 20 – 30 տարիէ ի վեր ընդունուած ձեւերը լոյսնից (sic) եկած տարօրինակութիւնների տպաւորութիւն են թողնում, ուր այսպէս ասուած գրագէտները եւ արուեստագէտները ոգէտ են վարունքի նման – ի՛նչ կ'ուզէք որ լինի: Այդ ամէնը գրում եմ ձեզ, որովհետեւ յիշում եմ որ խորհուրդ էիք տալիս ինձ Պարիզ կամ արտասահման մնալ եւ գրական շարժումը հաւաքաբար այստեղ սկսիլ: Իրաւո՛ւնք ունէիք...»:

Իսկ յաջորդ պարբերութեան մէջ իր անչեղ դաւանանքը կը յայտնէր.

«Թէքէեանը կարդաց ինձ ձեր վերջին նամակներից մէկը ուր փափաք էք յայտնում բոլորովին գրականութեան նուիրուիլ: Կ'ուզէի ասել ձեզ որ մինչեւ որ բարոյապէս չկազմակերպուինք երբեք (sic) այդ չպիտի լինենք եւ այդ բարոյական միութիւնը միայն արուեստը եւ գրականութիւնը կարող է առաջ բերել: – Խորապէս համոզուած եմ դրա մէջ: Ուստի ողջունում եմ ձեր այդ որոշումը»:

Ի տարբերութիւն 1914-ին, երբ վերածնունդի մը եւ փայլուն ապագայի մը յոյսը բոլոր հոգիներուն մէջ ներկայ էր, հիմա հաւատքը փշրուած էր եւ միջակութիւնը իր ակռաները ցոյց կու տար: «Անցորդը»ի մէջ, Զարեան գրեթէ պիտի կրկնէր Չօպանեանին իր գրածը. –

«Մարած հրդեհի փլատակների տակ ճռակոյտներ են մնացել եւ գորտեր են ծնուել: Փոքրամիտ գրչակներ, լաւագոյնների մահից յետոյ, այլեւս անդուսպօրէն լրբացած, Ստամբուլից մինչեւ Պերա, ոռնում են: Դեռ դիակի հոտ է գալիս: Վարնոց սրճարաններից հարբած մարդիկ դուրս են փսխում այլեւս անապագայ այս աշխարհը:

Ամէն ինչ մեռնում է» (38):

Այս զարգացումները քեմալականութեան անկասելի յառաջխաղացքին եւ նոր աղէտի մը վտանգին գրեթէ զուգահեռ էին: Իզմիրի աղէտը՝ 1922 Օգոստոսին, մտաւորականութեան անմիջական հակազդեցութիւնը յառաջ բերաւ: Նոյն տարուան երկրորդ կէսին Պոլսոյ վերջնական լքումը տեղի ունեցաւ ու գրական շարժումի վերջին յոյսերը մարեցան: 1915-ի սփռումին եզրափակիչ արարն էր:

Խորհրդային Հայաստանի նորահաստատ վարչակարգը արտասահմանի զանազան մտաւորականներ հայրենիք վերադառնալու հրաւիրած էր: Օշական ու Զարեան Երեւանի համալսարանին մէջ դասախօսելու հրաւէր ստացան: Զարեան ընդառաջեց, Հոկտեմբեր 1922-ին իր ընտանիքով Երեւան փոխադրուելով, ուր պիտի մնար մինչեւ Յունիս 1924: Պոլիսը իր դռները փակած էր անոր ետին:

Վ. Մ.

Նիւ Ճըրզի

(1) Այս յօդուածը վերամշակում մըն է Իւ. Սի. Էլ. Էյ. համալսարանին մէջ փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեանի կազմակերպած Պոլսոյ գիտաժողովին ներկայացուած հայերէն զեկուցումին (2001 Մայիս 20), որուն հիմքը կազմող անգլերէն ընդարձակ բնագիրը գիտաժողովի հատորին մէջ լոյս պիտի տեսնէ յառաջիկային: Առաջին բաժնին մասին, տե՛ս Վ. Մատթէոսեան, *Կոստան Զարեանի շուրջ*, Անթիլիաս, 1998, 42 – 87:

(2) Կոստան Զարեան, *Երկեր*, Անթիլիաս, 1975, 39: Այս մասին, տե՛ս Մարկ Նշանեան, «Եղեռնի յուշերը Կ. Զարեանի արձակին մէջ», *Բազմավէպ*, 1 – 4, 1995, 370 – 374:

(3) Կոստան Զարեան, «Էմիլ Վերհարէն», *Պայքար*, 1923 Մարտ 15, 65 (հմմտ. Կոստան Զարեան, *Նաւատոմար*, Երեւան, 1999, 147 – 149): Աւելի ուշ, դէպքը վերապատմուած է որոշ փոփոխութիւններով եւ հակասութիւններով: Տե՛ս օրինակ Կարօ Փօլատեան, *Զրոյց*, հ. Բ., Գահիրէ, 1961, 88 – 89 (զրոյցը թուագրուած է 1955-ին). Կոստան Զարեան, «տեղի, ժամանակի եւ գրողի մասին», *Սովետական Գրականութիւն*, 6, 1970, 105 (հմմտ. Զարեան, *Նաւատոմար*, 586 – 587. յուշագրութիւնը 1968-ին շարադրուած է):

(4) Տե՛ս Բախտիար Յովակիմեան. «Կոստան Զարեան՝ դերասան», *Գրական Թերթ*, 1998 Մայիս 15/31:

(5) Զարեանի աւարտած համալսարանին մասին հակասական տեղեկութիւններ կան: Բազմաթիւ աղբիւրներ կը գրեն Université Libre, ուրիշներ՝ Université Nouvelle: Վերջինիս վաւերական հիմնաւորումը կու գայ Պէյրութի Ամերիկեան համալսարանի արխիւներէն, ուր 1952 – 1954-ին Զարեան հայ մշակոյթի պատմութիւն դասաւանդած է: Հոն արձանագրուած է.– Constant Zarian, Ph. D. Université Nouvelle, Brussels. 1952-1953: Lecturer in History, 1953-1954 Lecturer in History (American University of Beirut, File **The Directory of AUB Faculty, Staff and Officers, 1966-1999).** (Շնորհակալութիւն կը յայտնենք նոյն համալսարանի դասախօս Քաթիա Փելթեքեանին, որ այս տեղեկութիւնը հայթայթեց մեզի (Հոկտեմբեր 2000):

(6) Lawrence Durrell, «Constant Zarian — Triple Exile», **Ararat,** Spring (1994), p. 34 (առաջին տպագրութիւն՝ **The Poetry Review,** January-February 1952): Տեղեկութիւնը ուղղակի Զարեանէն կը բխի:

(7) Այս մասին, տե՛ս Վ. Մատթէոսեան, «Կոստան Զարեան Պոլսոյ մէջ՝ «Մեհեան»էն առաջ», *Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ*, Դեկտեմբեր 1998:

(8) Կոստան Զարեան, *Բանկօօպը եւ մամութի ոսկորները*, Անթիլիաս, 1987, 169:

(9) Զարեան, *Երկեր*, 422 – 423:

(10) Տե՛ս Մատթէոսեան, «Կոստան Զարեան Պոլսոյ մէջ», 2:

(11) Կուրտիկեան, *Արտասահմանի*, 62 – 63 (ընդգծումը մերն է):

(12) C. Zarian, «Un 'Bairam' minaccioso», **Il Nuovo Giornale,** 21 Settembre 1919 (յօդուածը Զարեանի անձնական արխիւին մէջ պահուած կտրածոյ մըն է, ուր էջաթիւը չերեւիր):

(13) Տե՛ս այս փորձի մասին «Ոստան»ի խմբագիր Միքայէլ Շամտանճեանի 1920 Մարտ 5-ի նամակը (Վարդան Մատթէոսեան, «Անտիպ էջեր Կոստան Զարեանի նամականիէն», «*Հորիզոն – Գրական Յաւելուած*», 2000 Փետրուար 13), ինչպէս եւ խմբագրական կարճ նօթը՝ «Դէպի Արարատ»ի առաջին մասին որպէս ներածութիւն («Ոստան», 1920, Մարտ 16, 401):

(14) Վ. Մատթէոսեան, «Յակոբ Օշականէն երկու նամակ Կոստան Զարեանին», *Հանդէս Հայագիտական Տարեգիրք*, հ. Է. – Ը., 1995 – 1996, 274, 275:

(15) *Թումանեանը ժամանակակիցների յուշերում*, Երեւան, 1969, 816 – 818:

(16) Զարեան բաւական կծու նկատողութիւն մը ունի ընդունելութեան արդիւնքին մասին. – «Յ. Թումանեանի թէյասեղանի արդիւնքը... Եկաւ, ժողովեց, այդպէս անուանած, մտաւորականութիւնը, ճառեր արտասանեց, խոստումներ արաւ – «էսպէս պիտի լինի, էնպէս պիտի լինի». յետոյ մի քանի հոգի գնացինք իր սենեակը, սրանց էլ հայհոյեց, նրանց էլ հայհոյեց, պատկերաւոր անեկդոտներ պատմելով մինչեւ առաւօտ... Դուրս եկաւ, որ հերոսը ինքն է. ինքը ամէն բան վաղուց հասկացել էր, նախատեսել էր, բայց դու եկ տես, որ իրեն լսող չկայ» (Զարեան, *Երկեր*, 36 – 37):

(17) *Թումանեանը*, 821:

(18) Լեւոն – Զաւէն Սիւրմէլեան, «Վահան Թէքէեանի հետ – Պոլսոյ մէջ», *Նոր Գիր*, Ձմեռ, 1945 – 1946, 233:

(19) «Հայ Արուեստի Տուն», *Ամէնուն Տարեցոյցը*, Պոլիս, 1923, 266:

(20) «Հայ Արուեստի Տունը հայ ժողովուրդին», *Ճակատամարտ*, 1922, Փետրուար 10, 2:

(21) Մանրամասն տե՛ս Վաչէ Ղազարեան, «Պոլսոյ Հայ Արուեստի Տունը», *Շիրակ*, 11, 1982, 49:

(22) «Հայ Արուեստի Տան հանդէսը Մոլիէռի մասին», *Ճակատամարտ*, 1922 Յունուար 31, 2:

(23) «Հայ արուեստը եւ փրոֆ. Շառլ Տիլ», *Ճակատամարտ*, 1922 Ապրիլ 27, 1, 4:

(24) Զարեան, *Երկեր*, 37:

(25) Մատթէոսեան, «Յակոբ Օշականէն», 275:

(26) *Թումանեանը*, 823:

(27) «Առաջադրութիւններ», *Բարձրավանք*, Յունուար 1922, 1 (հմմտ. Զարեան, *Նաւատոմար*, 119 – 120):

(28) Երեւանի Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարան, Արշակ Չօպանեանի ֆոնտ (այսուհետեւ՝ ԳԱԹ, ԱՉՖ), 1 բաժին, թիւ 2131: Պահած ենք նամակին լեզուական եւ ուղղագրական հարազատութիւնը:

(29) Զարեան, *Երկեր*, 36:

(30) Կոստան Զարեան, «Հայ թատրոն», *Բարձրավանք*, 1922 *Փետրուար*, 66: Զարեանի եւ թատրոնի հարցի մասին, տե՛ս Մարկ Նշանեան, «Կոստան Զարեան եւ անկարելի թատրոնը», *Բազմավէպ*, բացառիկ թիւ, 1994, 175 – 199:

(31) Կոստան Զարեան, «Թատրոն», *Բարձրավանք*, Յունուար 1922, 36:

(32) Սիւրմէլեան, «Վահան Թէքէեանի հետ», 232:

(33) Տե՛ս Վահան Թէքէեան, «Օրերի Պսակը», Ժողովուրդի Ձայնը, 1922 Ապրիլ 30, եւ Մայիս 1, Շ. Ռ. Պ., «Օրերի Պսակը Կոստան Զարեանի», *Բարձրավանք*, 1922 Մայիս, 132 – 133: Չօպանեանին գրած իր 1920 Ապրիլ 20 նամակին մէջ, Զարեան կը յիշէ Օշականի կողմէ գրուած գրախօսական մը, զոր ցարդ չենք կրցած գտնել:

(34) Տե՛ս, օրինակ, Վարդան Գէորգեան, «Օրերի Պսակը», *Շաւիղ*, 1922, Մայիս 1 եւ 18: Այս թերթը նոյնպէս քանի մը յարձակումներ հրատարակեց, ինչպէս Երուանդ Օտեանի երգիծական գրութիւն մը՝ «Իգնատ Աղա գրական քննադատ (Ի՞նչ օրերու հասանք)», *Շաւիղ*, 1922 Ապրիլ 10, 4, եւ երկու անստորագիր գրութիւններ, որոնցմէ մէկը քանի մը տող կը բաղդատէ թրքերէն որոշ տողերու հետ («Տարօրինակ գիրք մը», *Շաւիղ*, 1922 Ապրիլ 3, 3,), իսկ միւսը կը «հաղորդէ» Օշականի եւ Թէքէեանի կողմէ գիրքին «բանալի»ի մը պատրաստութիւնը («Բանալի Օրերի Պսակի», *Շաւիղ*, 1922 Ապրիլ 10, 2):

(35) Շ. Ռ. Պ., «Օրերի Պսակը», 133:

(36) Սիւրմէլեան, «Վահան Թէքէեանի հետ», 233:

(37) ԳԱԹ, ԱՉՖ, 1 բաժին, թիւ 2131:

(38) Զարեան, *Երկեր*, 36:

Autour du dernier livre d'YVES TERNON

(Suite de la première page)

ces mouvements visent dans un premier temps à dissocier les futures victimes du reste de la société, à les présenter comme des parasites qui endommagent le corps social, mettent en péril la survie de la nation. Ce sont des «étrangers» dans des pays dont ils sont citoyens. Ils ne peuvent donc être traités comme les «autres», comme ceux qui portent les attributs du pouvoir et sont les garants de leur propre légitimité. Dès lors, ils peuvent être éliminés par tous les moyens —tous les exemples présentés par Y. Ternon en montrent la sinistre vérité— et traités conformément à leur statut de victime «coupable». Curieusement, il y a chez tous ces bourreaux un besoin forcené, comme une obsession, de donner à leurs actes inhumains une forme humaine, rationnelle, voire juridique. Mais on ne sait trop s'il s'agit d'une manifestation de cynisme ou d'une forme d'exorcisme, visant à se laver du poids de leurs décisions et de leurs actes. On aura compris qu'Yves Ternon recherche ici à mettre en évidence le mécanisme de raisonnement de ces bourreaux, la construction intellectuelle qui leur permet de se justifier devant l'opinion publique «légitime» de leur pays ou de s'autojustifier si d'aventure ils en viennent à méditer sur leurs actes. Avec le recul, on semble mieux distinguer les signes de dérangements psychologiques s'étant manifestés chez les bourreaux, tout comme le rôle des périodes pré-génocidaires dans l'élaboration de ces pathologies.

Chemin faisant, Yves Ternon soulève aussi des questions d'actualité qui interpellent vivement nos contemporains et plus spécialement les Arméniens : «Le spectre de la négation», aboutissement ou avatar ultime des peuples génocidés. Point sur lequel il nous paraît utile de dresser ici un bilan à la lumière des derniers développements.

Concernant la politique de négation menée avec constance par l'état turc et la position de l'opinion publique de ce pays sur la question arménienne, on enregistre des signaux contradictoires, révélateurs d'un processus inachevé. L'Etat reste bien calé sur ses positions traditionnelles et s'est même senti, ces derniers temps, obligé de prendre quelques initiatives, comme la création d'un Institute for Armenian Research, basé à Ankara, dont les principaux animateurs sont d'anciens diplomates. Il s'agit officiellement de mettre à plat toutes les sources disponibles concernant le «soi-disant» génocide, y compris celles détenues par la Turquie, pour faire la lumière: traduisez pour blanchir la Turquie des accusations malveillantes véhiculées par «les Arméniens de la dispora». Le premier numéro de la revue de l'Institut, modestement et joliment intitulé **Armenian Studies** (numéro de mai 2001, au prix modique de 2 500 000 livres turques) nous fait découvrir les avancées de la recherche grâce à des signatures aussi prestigieuses que celle de Justin Mc Carthy, manifestement toujours aussi alerte dans sa quête de la vérité, ou de Bilal Simsir,vieille connaissance de l'historiographie officielle, diplomate heureusement reconverti dans les sciences humaines, lequel nous gratifie d'un brillant article sur «The Project of Establishing Great Armenia». Traduisons en termes clairs les motivations de ce morceau choisi: Vous qui êtes objectifs et compréhensifs —la publication s'adresse évidemment à un public occidental averti—, vous comprendrez que nous n'avions pas d'autres choix que d'exterminer ces traitres qui menaçaient notre Etat. Un jeune et prometteur universitaire, Erol Göka, nous livre aussi une variante turque du traumatisme du bourreau, sous le titre «the Psychological Dimension of the Armenian Problem», avec un sous-titre alléchant au possible : «The Unnoticed Side».

Cet Institut annonce la mise en place prochaine d'un enseignement de l'arménien, sans doute destiné à former les futurs diplomates qui seront un jour nommés en Arménie. S'agit-il d'un signe avant-coureur de l'ouverture prochaine des frontières avec ce pays et de l'établissement de relations diplomatiques ? Autres intentions avouées de cet aéropage de savants : l'établissement d'un dialogue avec des historiens arméniens —notez qu'en Turquie la notion d'arménien est élargie à toute personne ayant un nom à consonance arménienne— et l'organisation de programmes de recherches en commun... Belle ambition qui promet de beaux voyages en perspective à de doctes historiens qui auraient néanmoins préféré que l'Institut soit basé à Constantinople où les instances militaires sont moins nombreuses et le climat plus sain.

Cela dit, une certaine presse stambouliote, quelques historiens rattachés à des universités privées, des acteurs de la société civile turque —comme on aime à qualifier en France des individus qui ne sont pas directement issus du sérail politique— et des Turcs de la diaspora commencent à rejeter la «Thèse turque de l'histoire», c'est-à-dire tout cet endoctrinement patiemment inculqué aux jeunes générations. La tâche est ardue, mais le bouillonnement interne, les frustrations engendrées dans cette société par les pratiques de cette démocratie militaire peuvent, le moment venu, pousser l'aristocratie militaire dans ses derniers retranchements. Mais nous n'en sommes pas encore là. Il nous faudra entendre encore quelque temps le doux chant de la négation, du moins en Turquie, et entendre des bruits de bottes sur les frontières de l'Arménie.

RAYMOND H. KEVORKIAN

YVES TERNON

L'INNOCENCE DES VICTIMES

AU SIECLE DES GENOCIDES

INTRODUCTION

Ce livre est un essai d'histoire comparée des génocides et des formes extrêmes de crimes contre l'humanité perpétrés au XXe siècle. La méthode comparatiste reste encore suffisamment controversée pour que son emploi requière une explication. Cette pratique me semble pourtant la meilleure pour appréhender dans leur complexité des excès criminels conduisant à une destruction totale des vies et des valeurs. La mise en parallèle d'événements se situant dans un même cadre juridique est la clé de leur interprétation. Examiner des infractions qui appartiennent à une même catégorie, identifier les caractères singuliers de chacune d'elles, isoler des spécificités tout en soulignant des dissemblances est la démarche naturelle de l'enquêteur en charge d'un dossier criminel. Il n'a d'autre préoccupation que de comprendre et d'interpréter des faits afin d'imputer à chaque acteur sa part de responsabilité. Au terme de sa recherche il remet un rapport qui serre au plus près la vérité. Par cette démarche on parvient à comprendre des situations apparemment inconcevables, à les dépouiller de leur aura de mystère et à les introduire dans une histoire. La mise en évidence des similitudes comme des différences d'un crime ne réduit ni n'augmente la gravité des autres. L'enquête comme le procès se déroulent dans des chambres séparées sous le même chef d'inculpation. C'est, au départ, la seule référence commune.

Le crime de génocide est individualisé par plusieurs composantes qui définissent son caractère exceptionnel. La plus importante est l'intention criminelle. C'est ce caractère planifié du meurtre qui isole une relation singulière entre le bourreau et sa victime. Dans un accident ou un homicide involontaire la victime n'est pas confrontée à un bourreau. Lorsqu'il détruit aveuglément un ensemble de personnes anonymes, le criminel ne sélectionne pas sa victime. Dans le meurtre collectif, au contraire, la victime est tuée en raison de son appartenance à un groupe précis, le bourreau désigne sa victime, il distribue les rôles et ordonne la mise en scène du meurtre. Il marque les personnes qu'il veut supprimer. Si la marque est indélébile, le statut n'est pas révisable: il n'y aura pas de salut. Ailleurs, l'ordonnateur offre d'effacer le signe fatal par l'apostasie, la palinodie, une toilette cérébrale. Il enferme les personnes qu'il veut détruire dans un espace clos dont il contrôle les issues. Qu'elles préservent ou non une activité, ces personnes sont impuissantes à modifier leur sort. Elles portent cependant un vêtement qui dérange le bourreau: elles sont innocentes et l'assassin s'attache à les en dépouiller. C'est de cette innocence propre aux victimes dont je veux parler ici, à la fois en historien et en personne privée, avec objectivité et avec émotion.

L'historien des génocides est dans une position délicate. Il ne peut interpréter ces crimes qu'en pénétrant les mobiles du criminel, mais il éprouve à l'égard de celui-ci une répulsion difficilement contrôlable qui nuit à son objectivité. Cette difficulté paraît d'autant plus insurmontable que le meurtrier a, pour la tuer, déshumanisé sa victime et qu'en agissant ainsi il s'est dépouillé de son humanité. L'historien doit donc résister à la tentation simplificatrice de considérer l'assassin comme non humain. Il s'attache au contraire, pour le juger, à lui restituer cette humanité qu'il a perdue et à examiner les mécanismes de sa dérive sans remettre en cause son essence humaine. Pour y parvenir il se situe en dehors du couple bourreau-victime, tout en préservant l'empathie qu'il éprouve pour la victime. Il lui faut donc identifier clairement l'une et l'autre, ce qui est parfois malaisé car le meurtrier emprunte souvent le masque de la victime. Dans la tragédie antique, le masque exprime les sentiments — la peur, la colère, la haine, l'indifférence —, il désigne à la curiosité des spectateurs l'innocent ou le coupable et gère ainsi leur émotion. Qu'advient-il lorsque l'auteur inverse les signes et fait porter au coupable le masque de l'innocent? Eviter les confusions introduites par une polysémie qui partage l'innocence et par une manipulation des signes et des sens, repérer l'emplacement des pièges et indiquer où poser le pied sans tomber dans l'erreur, tel est, ici, le travail de l'historien.

«Ni victimes, ni bourreaux», écrivait Albert Camus en 1946, dans **Combat**.

Quelque chose en nous a été détruit par le spectacle des années que nous venons de passer. Et ce quelque chose est cette éternelle confiance de l'homme, qui lui a toujours fait croire qu'on pouvait tirer d'un autre homme des réactions humaines en lui parlant le langage de l'humanité. Nous avons vu mentir, avilir, tuer, déporter, torturer, et à chaque fois il n'était pas possible de persuader ceux qui le faisaient de ne pas le faire, parce qu'ils étaient sûrs d'eux et parce qu'on ne persuade pas une abstraction, c'est-à-dire le représentant d'une idéologie*.

Ce dialogue interrompu par la représentation du spectacle de la déraison peut être rétabli par une pensée claire qui lève les équivoques et énonce des évidences oubliées dont celles-ci : les bourreaux sont ceux qui tuent ; les victimes celles qu'on tue; les bourreaux sont coupables, les victimes innocentes.

Si nous avons assisté tout au long de ce siècle à ces horreurs qui portaient l'empreinte de la modernité, c'est parce que la mise à mort avait été imposée comme remède par des idéologues qui avaient pénétré par effraction dans nos sanctuaires et saccagé nos valeurs. Ces malfaiteurs ont légitimé le meurtre en transformant des innocents en coupables pour les désigner au bourreau. En privant la victime de son innocence, en la marquant du signe de la faute, le bourreau s'offre une légitimité qui autorise la transgrétion. Dans la guerre, tuer ou être tué est souvent la seule alternative. Ces deux termes ne sont pas assemblés dans la mise à mort délibérée de groupes humains. Présenter cette alternative est un leurre, la terrifiante obsession de fanatiques ou l'abjecte hypocrisie de lâches. Pour rétablir les victimes de ces tragédies dans leur innocence première, on doit emprunter un chemin trop souvent pavé de mauvaises intentions, celui du comparatisme. Il est vrai qu'autour de l'enquêteur rôdent les faussaires, les manipulateurs, les réducteurs de sens, les négateurs, qui passent son rapport au crible d'une «hypercritique» et qui, à partir d'une faille, reconstruisent une image déformée de la réalité. Ces spécialistes de l'anamorphose empruntent les boulevards du comparatisme. Ils exploitent sans vergogne l'émotion suscitée par les meurtres de masse pour dénaturer les événements, hypertrophier l'un ou banaliser l'autre au gré des intérêts qu'ils servent. Ces pratiques sont connues et dévoilées. La crainte d'une banalisation ne saurait nuire à une recherche conduite avec méthode et rigueur, à seule fin d'interprétation.

L'historien n'a pas le monopole de la comparaison. Il n'est pas le seul à être, dans cette quête du vrai, animé des meilleures intentions. Peu à peu, les communautés victimes se parlent, échangent, offrent à leurs voisins dans le malheur l'hospitalité bienveillante de leur mémoire, généreusement, sans arrière-pensée, sans frilosité. Les rescapés, témoins sortis vivants de l'enfer, tentent de communiquer leur expérience. Mais l'espace est trop souvent infranchissable entre leurs souvenirs et la sympathie de leurs auditeurs. Une souffrance voisine réduit cette distance, même si le lieu et le temps les séparent. Les uns parlent d'Auschwitz; ils en viennent; ils sont âgés. D'autres évoquent leurs parents, sur les chemins d'Anatolie; d'autres enfin racontent ce qu'ils ont vu à Phnom Penh, à Butaré : ils sont jeunes et ont dans leur regard cette étrange lueur qui ne s'est pas éteinte. Quand un homme dit : «J'ai perdu cinquante membres de ma famille en Pologne», quand une femme dit : «Mes cinq enfants, mon mari, mes parents ont été assassinés; je suis la seule survivante», quand un couple parle de ses huit grands-parents disparus en 1915, faut-il témoigner à l'un sa compassion, aux trois autres son indifférence ou bien se demander comment les aider à porter leur fardeau? Transmettre, en sachant qu'à chaque passage de témoin la mémoire s'épuise, mais aussi chercher à comprendre comment cela a pu arriver et d'abord connaître mieux chacune de ces histoires, tel est le but de cette approche comparée.

---

* **Albert Camus, «Ni victimes, ni bourreaux»,** Essais, **Bibliothèque de la Pléiade, Paris, Gallimard, 1975, p. 331-332.**

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 4
MARDI
4 SEPTEMBRE
2001

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

LE NUMERO : 6,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.244 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 77e ANNEE — N° 20.244

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՐՑԱԽԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 2-ին, Ղարաբաղ տօնած է իր անկախութեան տասնամեակը: Հայաստանէն ժամանած են Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը եւ բարձրաստիճան այլ անձնաւորութիւններ: Այս առթիւ Նախագահ Ռ. Քոչարեան ուղերձով մը ողջունած է պատերազմին արձանագրուած հերոսական էջերը եւ համոզում յայտնած որ ազատութեան եւ ժողովրդավարութեան արժէքներու որդեգրումով, բարեփոխումներով աւելի եւս կ՚ամրանան պետական կառոյցները: Ան կրկնած է թէ Հայաստանի իշխանութիւնները որպէս խաղաղ կարգաւորման կողմնակիցներ, հետեւողական ջանքերով կը ձգտին լուծումի հասնիլ:

Հանդիսութիւնները սկսած են նորաստեղծ ռազմական ուսումնարանի շէնքին առջեւ, արցախեան ազատամարտի հերոս՝ զօր. Քրիստափոր Իվանեանի արձանի բացումով:

Իրիկունը տեղի ունեցած է հանդիսաւոր նիստ, որու մասնակցած են գործադիր եւ օրէնսդիր իշխանութեանց ներկայացուցիչներ եւ տօնակատարութեան առթիւ ժամանած հիւրեր: Հանդիսութիւնները կ՚աւարտէին նախագահ Ա. Ղուկասեանի կազմակերպած ընդունելութեամբ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 1/3)

ԱՄՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՃԻՇՏ ՉԷՆ ՆԿԱՏԵՐ

ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարարութեան ներկայացուցիչ Ռ. Պաուչեր ըսած է թէ Ուաշինկթըն Հակամարտութեան կարգաւորման ընթացքին համար ժխտական չի նկատեր ԼՂՀ ընտրութիւնը: Ան ըսած է նաեւ թէ կարգաւորումը պէտք է որոշուի բանակցութիւններով, Մինսկի խումբին աշխատանքի շրջանակին մէջ: Պաուչեր այսուհանդերձ կրկնած է որ ԱՄՆ կը շարունակէ պաշտպանել Ատրպէյճանի տարածքային ամբողջականութիւնը եւ Ղարաբաղը չեն ընդունիր որպէս անկախ պետութիւն:

***

ՌՈՒՍԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ ԿԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԻ

Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեանի հետ բանակցելէ ետք Ռուսաստանի փոխ-վարչապետ Ի. Կլեբանով հաստատած է որ նախագահ Պուտինի Երեւան այցին օրերուն քաղաքական, տնտեսական, կազմատակարարումի եւ ռազմական արդիւնաբերութեան համաձայնագրեր կը ստորագրուին: Ինչպէս ծանօթ է, Նախագահ Վ. Պուտինի Երեւան այցը նախատեսուած է Սեպտ. 15-16:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ 2002

ԿԱԼԼԷՍ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ
0 – 0

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 1-ին, 5-րդ խումբին մէջ, Հայաստան 0 – 0 արդիւնք մը ձեռք ձգեց Կալլէսի հետ, այս վերջինոյն դաշտին վրայ, ինչ որ կարելի է յաջողութիւն մը նկատել Հայաստանի համար: Օրուան միւս արդիւնքներն են նոյն խումբին մէջ. – Բելառուսիա – Ուկրանիա՝ 0 – 2, Լեհաստան – Նորվեկիա՝ 3 – 0: Խումբին գլուխն է Լեհաստան (որ որակուեցաւ) 20 կէտով, իրեն կը յաջորդեն Ուկրանիա (13 կէտ), Բելառուսիա (12), Կալլէս (6), Հայաստան (5), Նորվեկիա (4):

Հայաստանի յաջորդ խաղերն են. – Սեպտեմբեր 5-ին Ուկրանիա – Հայաստան, Հոկտեմբեր 6-ին, Հայաստան – Նորվեկիա:

4-րդ խումբին մէջ, Մոլտաւիա 2 – 0 յաղթեց Ատրպէյճանի, Սլովաքիա 0 – 1 պարտուեցաւ Թուրքիայէն, Մակեդոնիա պարտուեցաւ Շուէտէն՝ 1 – 2:

Դասաւորման գլուխն է Շուէտ 20 կէտով, իրեն կը յաջորդեն Թուրքիա (18), Սլովաքիա (11), Մակեդոնիա (6), Մոլտաւիա (6), Ատրպէյճան (4):

Այժմէն իսկ տասը երկիրներ որակուած են. – Ֆրանսա, Ճափոն, Հարաւի Գորէա, Հարաւի Ափրիկէ, Գամըրուն, Նիժերիա, Սենեկալ, Թունուզ, Արժանթին, Լեհաստան:

***

Կալլէս – Հայաստան 21 տարեկանէն վար երիտասարդներու հանդիպումն ալ, Օգոստոս 31-ին, հաւասար՝ 1 – 1 արդիւնքով վերջ գտաւ:

ՃՇԴՈՒՄ

Գնել Արք. Ճէրէճեանի մահագրութեան մէջ («Յառաջ», Օգոստոս 31) հարկ է ճշդել որ իր եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւնը տեղի ունեցած է Էջմիածին եւ ոչ Հալէպ, ինչպէս գրուած էր թիւրիմացութեամբ, ձեռամբ Արտաւազդ Արքեպիսկոպոսի, որ, ի դէպ, վախճանած է 1951-ին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐԸ ՍԿՍԱԾ Է...

Ինչ որ առաւելաբար գրաղեցուցած է Ֆրանսան -իշխանութիւն եւ մեռեամիջտ ընտրութիւնները եղած են: Նախագահական, երեսփոխանական, Թաղապետական եւլն. եւլն. կը գրաւեն լուրերու գլխաւոր տեղը, եթէ նոյնիսկ ամիսներ կան տակաւին: Այսպէս, որքան ալ երեւութապէս ուրանան, սկսելով Ժոսփէնէն, (ոչ) թեկնածուներու բոլոր ելոյթները ընտրապայքարի ելոյթներ են:

Շաբաթավերջին, քաղաքէ քաղաք տեղի ունեցան կուսակցութիւններու ամրան համալսարանները եւ աւելի քան երբեք չեշտուեցաւ այդ իրողութիւնը: Ընտրապայքարէ աւելի աթոռամարտ մըն է որ ծայր տուած է, հոգ չէ թէ Ֆրանսայի ժողովուրդը աւելի հրատապ հոգեր ունենայ, որոնք այնքան ալ հոգերը չեն իշխանութեանց կամ են խօսքով, բայց ոչ՝ գործով:

ԼԱ ՌՈՇԷԼ

Հոս, ընկերվարական կուսակցութիւնն է որ կազմակերպած էր ամրան իր համալսարանը, ուր շատ կը սպասուէր Ժոսփէնի ելոյթին: Նախորդ ելոյթը, զոր ունեցաւ հեռատեսիլի Ա. կայանէն, տրժգոյն եւ քիչ մը վարժապետական բնոյթով յուսախաբ ըրած էր նոյնիսկ ընկերվարական շարքերը:

Այս անգամ, Ժոսփէն աւելի բուռն էր եւ կոչ ըրաւ իր ընկերներուն որ միասնաբար ծնունդ տան «Նոր Ֆրանսային»: Չինայեց աջին, բայց նաեւ բազմատարր ձախի բաղկացուցիչներուն (կանաչ, համայնավար):

Ցիշելէ ետք թէ 5-րդ անգամն է, որ իբր նախարարապետ փակման խօսքը կ՚արտասանէ ամրան համալսարանին, Ժոսփէն շեշտեց. – «Ոչ ոք կրնայ կասկածիլ որ, երբ գայ պահը, պատրաստ կ՚ըլլանք եւ ընկերվարական կուսակցութիւնը ցոյց կու տայ իր ուժը եւ իր երեւակայութիւնը»: Ժոսփէն սրամտութիւններով ալ ակնարկեց աջին, որու կարգ մը անձերը (Ժիւփէ, Սարքոզի, Տուսթ-Բլազի եւլն.) աչք ունին արդէն վարչապետի իր աթոռին:

ՔԷՄՓԷՌ

Հոս հաւաքուած էին ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ-ի գրեթէ բոլոր դէմքերը, որոնք կարգաւ ձաղկեցին կառավարութեան վարած քաղաքականութիւնը, մինչ հաւաքուած շարքայինները եւ համակիրները կը բացագանչէին՝ «Շիրա՛ք, Շիրա՛ք»: Ընդհանուր ձեւով լաւատեսութիւն կը տիրէր եւ յաղթանակը ապահով կը թուէր: Գլխաւոր խօսք առնողն էր կուսակցութեան նախագահուհին՝ Մ. Ալիօ-Մարի որ մեծ խանդավառութեամբ կ՚արտայայտուէր և ապահով 2002-ի կրկնակ յաղթանակէն (նախագահական եւ երեսփոխանական) կը յիշեցնէր որ 1978-էն ի վեր հրաժարեալ ոչ մէկ մեծամասնութիւն յաղթած էր: Նոյնքան ոգեւորութեամբ կ՚արտայայտուէին Ալէն Ժիւփէ, Սարքոզի, Սեկէն:

ՌԱՄԱԹԻՒԷԼ

Հոս, կը կայանար ընդդիմութեան միւս հոսանքին (ԻՒ – ՏԷ – ԷՖ-ի) համալսարանը, ուր կը գտնուի ան որ կ՚ուզէ ըլլալ՝ «Երրորդ մարդը», այսինքն կուսակցութեան նախագահը՝ Ֆր. Պայրու: Ան պարզեց իր 12 հեռանկարները, զորս պիտի ներկայացնէ նախագահական իր ընտրապայքարի ընթացքին: Ասոնց կարգին յիշենք. – քաղաքական Եւրոպայի մը իրագործումը, Սահմանադրութիւնով մը եւ նախագահով մը, փոխարինել 35 ժամերը ժամանակացոյցի ազատութեամբ, ՍՄԻՔ-ը բարձրացնել 1000 Եւրոյի, յանցագործութեան դէմ, պարտադիր եւ անյապաղ հատուցում մը հաստատել զոհերուն համար եւլն. եւլն.:

***

Նոէլ Մամէր, Ժիրոնտի կանաչ երեսփոխան, հրաժարեցաւ նախագահական իրենց թեկնածուին՝ Ալէն Լիփիէցի ընտրապայքարի կոմիտէէն, Գոշսիքայի հարցին կապակցութեամբ: Կանաչները հազիւ հաշտուած կը թուէին երեք օր առաջ, նոր պառակտում մը ծագեցաւ, երբ Սեպտեմբեր 1-ին, «խորհրդարանը» բանաձեւ մը քուէարկեց ուր կողմնակից էր ներումին Գորսիքայի «արեան ոճիրներուն» ալ, այն օրէն որ խաղաղութիւն կը հաստատուէր: Մամէր չէր կրնար ընդունիլ որ ներումի խօսք ըլլայ նահանգապետ Էռինեաքի մարդասպաններուն համար: Տոմինիք Վուանէ փորձած է հանդարտեցնել կիրքերը եւ յոյս ունի որ Ն. Մամէր կը հրաժարի իր հրաժարականէն: Այս վերջինը սակայն, շատ տրամադիր չէ: Կ՚ըսէ՝ ոչ խոյս կու տամ, ոչ կ՚ենթարկուիմ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅ ոստիկան մը՝ Ցակոբ "Ճէք" Քիրքճեան սպաննուած է Լոս-Անճըլըսէն 20 մղոն հիւսիս գտնուող Սանթա Գլարիթայի մէջ: Ան գացած է ձերբակալելու նախկին ոստիկան մը որ իր տունը գինարանի վերածած էր: Այս վերջինը կրակ բացած ու սպաննած է Ց. Քիրքճեանը, յետոյ ոստիկանական ուժերուն դիմադրելու համար կրակի տուած իր տունը եւ ինք ալ մեռած:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ, գործազրկութիւնը, երրորդ ամիսն ըլլալով, Յուլիսին զգալի յաւելում մը արձանագրած է, առաւել 1,9%, այսինքն 39.600 նոր գործազուրկներ, առաւելաբար երիտասարդներ:

ՇԹՈՐԱՅԻ (Լիբանան) մօտ երեք Սուրիացիներ սպաննուած են Սեպտ. 1-էն 2 լուսնալիք գիշերը, ինչ որ ալ աւելի լարած է մթնոլորտը: Ծանօթ է որ Օգոստոսի սկիզբը հակասուրիացի քրիստոնեաներու զանգուածային ձերբակալութիւններ ծանր մթնոլորտ մը ստեղծած էին: Ասոնց մէկ մասը ազատ արձակուեցաւ վերջերս: Սպանութիւնը գործուած ըլլալով սուրիական հակակշռի տակ գտնուող շրջանը, քրիստոնեաները կը խորհին որ իրենք պատասխանատու չեն նկատուիր:

ՍՈՒՐԻՈՅ ամէնէն ծանօթ ընդդիմադիրը՝ Ռիատ Թիւրք ձերբակալուած է Սեպտ. 1-ին, Թարթուսի իշխանութեանց կողմէ: Համայնավար նախկին ղեկավար, 1998-ին ազատ արձակուած էր 17 տարիներու բանտարկութենէ ետք: Ընդդիմադիր կուսակցութեանց ազգ. ժողովրդավար համախմբումի բանբերը՝ փաստաբան Ազիմ կ՚ըսէ թէ Թիւրք մամուլի ասուլիս մը տուած էր Օգոստոս 6-ին, Դամասկոս, որու ընթացքին կոչ ըրած էր «բռնատիրութենէն ժողովրդավարութիւն» անցքի մը.

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ, 13 հոգի եւս մորթուած են շաբաթավերջին: Հինգ հոգինոց ամբողջ ընտանիք մը որ հարսնիքէ կը վերադառնար սպաննուած է Ալժէէն 360 քիլոմեթր հեռու, 16-ամեայ աղջիկ մը առեւանգուած է, ութ հոգի ալ սպաննըւած է Ալժէի հարաւ-արեւելեան շրջանը:

ՓՐՈՖ. ՔՐԻՍ ՊԱՐՆԱՐ, որ առաջինը եղած էր սրտի պատուաստ մը կատարող 1967-ին, Հարաւի Ափրիկէ, մեռաւ Կիպրոս 78 տարեկանին:

ԻՐԱՆԻ Սապզեվար քաղաքին խռովութիւններուն (մէկ մեռեալ, 37 վիրաւոր), պատճառ եղած է կառավարութեան մէկ որոշումը մերժելու, որ այդ քաղաքը ներկայացուի որպէս գաւառի մայրաքաղաք, ըստ պաշտօնական աղբիւրներու: Ոստիկանութիւնը կրակ բացած է եւ արտասուաբեր ռումբեր արձակած շուրջ 800 ցուցարարներու վրայ: Ցուցարարները կը բողոքէին որ Խորասանի գաւառը երեք փոքր գաւառներու կը վերածուի առանց իրենց քաղաքը ներկայացնելու որպէս անոնցմէ մէկուն մայրաքաղաքը:

ԹՈՔԻՈՅԻ կեդրոնը գտնուող խաղարան մը հրոյ ճարակ եղած է Օգոստոս 31-ին: 44 մեռեալ կայ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, Օգոստոս 31-ին մեռած է հացադուլի դիմած 32-րդ անձ մը՝ Հիւլիա Շիմշէք, բանտարկեալի մը ազգականը: 285 օր է հացադուլ կ՚ընէր Պոլսոյ իր բնակարանին մէջ:

«ԱՌԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԻ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐ»ու կազմակերպութիւնը բողոք բարձրացուցած է Լիպեցկի հեռատեսիլի կայանին գրաւման դէմ զինեալ քաղաքացորքին կողմէ: Կազմակերպութիւնը, ռուսական իշխանութիւններուն ուղղուած նամակի մը մէջ իր մտահոգութիւնը կը յայտնէ ոստիկանութեան յաճախակի օգտագործման դէմ, հասնելու համար անկախ մեդիաներու պարագային:

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊԵՏՔ Է ՀԱՄԲԵՐԵՆՔ, ՔԱՆԻ ՈՐ ՀԱՅԵՐԸ ՉԵՆ ԳԻՏԵՐ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ԸՆԵԼ

Կարդալու առիթ ունեցած հայերէն թերթերուս մէջ Հայաստանեան աղբիւրներէ եկած լուրերը գրեթէ միշտ կը տրուին դիւրահասկնալի ձեւով, այսինքն՝ արեւմտահայերէնի վերածուած։ Ես իմ առաջին ընթերցանութիւններուս սկսած եմ Րաֆֆիի եւ Ահարոնեանի նման հեղինակներով եւ յաւակնութիւնը ունէի ըսելու թէ երկու հայերէններու տարբերութիւնը ոչինչ ունի անհանդուրժելի։ Հակառակ ատոր, պիտի խոստովանիմ որ շատ գոհ եմ թերթերու հրատարակիչներու այս կարգադրութենէն, քանի որ հետզհետէ անհանդուրժելի դարձած են Հայաստանեան, մանաւանդ լրատու պաշտօնական գործակալութիւններու կողմէ տրուած լուրերը։

Անենօք պոլսահայերէնը այլասերման տագնապ մը անցուցած է, սակայն յաջողած ենք գրական լեզուն մաքրել անտեղի եւ չափազանց գործածուած թրքերէն բառերէ, որոնք ոչ միայն կ'աղճատէին, այլ նաեւ ածանցելով կամ բարդ բառերու կազմութեան մասնակցելով բոլորովին կը խաթարէին զայն։ «Օգնէնին Նամակը» որքան ալ դիտումնաւոր աղաւաղուած գրութիւն մը մը ըլլայ, ուղիղ կերպով կը պատկերացնէ մօտ շրջանի ռամիկ դասակարգի լեզուն։ Մինչ գրական շրջանակէն հասարակ շրջանակին եւս անցաւ մաքուր հայերէն խօսելու ջանքը եւ յայտնի յաջողութիւն արձանագրեց, երբեմն հարուստ ընտանիքներ չզիջանեցան յարմարելու վարժապետներու եւ նորելուկ գրոց բրոցներու թելադրութիւններուն, յամառեցան ամենահանգիստ եւ անպատասխանատու կերպով արտայայտուիլ։ Թերեւս այս մեծանուն «եան եան»ները չկրցան անդրադառնալ թէ ինչպէս ծաղրանքի առարկայ կ'ըլլային քիչ շատ դպրոց տեսած տղոց կողմէ իսկ։

Նուազ քննադատելի չէին անոնք, որոնք իրենց բերանացի թէ գրաւոր արտայայտութիւններուն մէջ կը ներմուծէին տարբեր լեզուներէ բառեր․ ֆրանսերէն, անգլերէն, ռուսերէն։ Հարկաւ թէ այս խորթ վիճակին դրդապատճառները եւ նպատակները նկատի առնելով է որ պէտք է յարմարցնենք մեր կեցուածքը՝ առաւել խիստ, կամ ներողամիտ։ Շատ անգամ մաքուր հայերէն խօսելու բծախնդրութիւնը չունեցող, կարեւորութիւնը չըմբռնողներու անուշադիր վարմունքը խնդրոյ առարկայ էր։ Մինչդեռ քիչ չէին ուրիշ պարագաներ ալ, ուր մղումը կուգար գիտակցութենէ, աւելի կարեւոր նկատուած օտար լեզուի մը տիրացած ըլլալու ցուցամոլութենէն։ Ասոնց սըրբագրութիւնը դիւրին կրնար ըլլալ պատշաճ դիտողութիւններով, զգուշացումներով։ Ատոր փոխարէն անփութութիւնը կրնար վտանգաւոր եւ վարակիչ դառնալ։ Հայերէնը անզգալաբար մնալով տեղական կամ օտար բարբառին ազդեցութեան եւ տիրապետութեան տակ, բոլորովին ենթարկուելու եւ ձուլուելու ճամբայ կրնար հարթուիլ։ Անշուշտ, համահայկական տարողութեամբ առաջնորդող լեզուակալ, ակադեմիա մը չունենալը կարեւոր ազդակ է։ Հայերէնի մէջ համարժէքը գտնուած ասութիւններու, ինչպէս եւ նորահնար գիւտերու անուն տալու անկարող հայ անհատը պիտի սկսի իւրացնել այն, զոր իր երկրին լրատուութեան միջոցները կը գործածեն։ Այդուհանդերձ, ազգային արժանապատուութիւն եւ իր մայրենի լեզուին հանդէպ սէր եւ յարգանք ունեցող ամէն հայ բծախնդրութեամբ ականջ պիտի տայ հայաշատ կեդրոններէ եկած լուրերու մէջ տեղ առած եւ ընդունելութիւն գտած, հայկական արմատներով յօրինուած բառեր ընտրելու եւ ընդունելու համար իր բառացանկին մէջ։ Կրնայ, պատահիլ որ երբեմն նոր բառերէն մէկուն կամ միւսին դէմ հակազդեցութիւն ունենայ։ Կարեւոր չէ, վասն զի նորօք յարմարցուած բառերը առհասարակ զանազան կեդրոններէ մէկէ աւելի թիւով կը ներկայանան։ Կը պատահի նաեւ որ ժողովուրդը մերժէ նոր կերտուած բառ մը եւ զայն բռնազբօսիկ գտնելով որդեգրէ միջազգային տարազ մը։ Ոչինչ կայ այպանելի եւ մեղադրելի։ Նման փոքր բացառութիւններ լեզուն մահուան չեն առաջնորդեր։

* * *

Այն ինչ որ անընդունելի, լնդվզեցուցիչ եւ ըմբոստացուցիչ է, հայերէն, հայրմատ ու հինէն ի վեր ընդունուած եւ այսօր իսկ վարժարաններու մէջ մեր տըղոց ու թոռներուն ուսուցուած, սովորութիւն դարձած բառերը լքել եւ անոնց տեղ օտար, շատ անգամ մեր լեզուին խորթ եւ անհաշտ բառեր դնելն է։ Դժբախտաբար այս մէկը ակնրախ կերպով Հայաստանի մէջ է որ կը պատահի։

Մոնրէալի «Հորիզոն» շաբաթաթերթի Յուլիս 23-ի թիւին մէջ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան, լրատուութեան եւ քարոզչութեան վարչութիւնը յայտարարութիւն մը ունէր։ «Հ.Օ.Մ.-ը համակարգիչներ է նուիրում ՀՀ բանակին» վերնագրին տակ՝ «Զինուորական Ուժերի Գերագոյն Շտաբի պետ գեներալ – լեյտենանտ Միքայէլ Յարութիւնեան, բարձրաստիճան այլ զինուորականներ...» տողերուն կառչեցայ. Ինչո՞ւ «գեներալ», ինչո՞ւ «լեյտենանտ»։ Ի՞նչ վնաս կամ յանցանք ունէին զօրավարն ու տեղակալը։ Հապա ինչո՞ւ «զինուորական ուժեր» եւ ոչ «միլիթէր կամ միլիթար ֆորս», ինչո՞ւ «պետ» եւ ոչ «չէֆ»։ Միամտութիւնը ունեցայ կարծելու թէ «շտաբ» բառը յարմարցուած է մեկնելով հայերէն «շտապել» բայի արմատէն։ Ինչպէս «շտապ օգնութիւն» այնպէս ալ «գերագոյն շտաբի պետ» բացատրութեան մէջ «շտաբ»ը խորհեցայ թէ նորաշէն փոխադարձն էր «գոմանտօ» նոր տիպի զինուորական բաժնին։ Այդ մարզին մէջ «Յառաջ»ի աշխատակից Վարդան Մատթէոսեան զգուշացուց զիս եւ Մարկ Նշանեան ալ մեկին կերպով բացատրեց թէ «շտաբ» անգլերէնի մէջ կը նշանակէ սպայակոյտ որ Ռուսերու կողմէ ալ որդեգրուած ըլլալ կը թուի։ Այնքան անընական գտայ «սպայակոյտ» բառին դէմ գործուած այս ոտնձգութիւնը, պիտի նոյնիսկ ըսեմ դաւաճանութիւնը, որ աչքերովս տեսնել ուզեցի հաւատալու համար։ Լարուսի Ֆրանսերէն – անգլերէն բառարանին մէջ ճշդեցի Մարկ Նշանեանի ըսածը, ապա Լուսինեանի Ֆրանսերէն – հայերէն բառարանին մէջ ալ գըտայ «սպայակոյտ»ը։ Ձեռքիս տակ կայ Լուսինեանի Բ. տպագրութիւնը, Կ. Պոլսոյ մէջ լոյս տեսած, կը կրէր 1909 թուականը։ Հետեւցուցի որ նուազագոյն մէկ դարու պատմութիւն ունի այդ բառը, երկու աշխարհամարտներ տեսած եւ վերապրած է, մինչեւ որ Հայաստան անկախանայ եւ փորձէ մեռցնել եւ պատմութեան անցընել զինքը։ Սակայն կը խորհիմ որ քիչ մը կը չափազանցեմ այսքան զգացական դառնալով։ Կը յիշեմ թէ քանի մը շաբաթ առաջ Հայաստանի մէջ կուսակցութիւն մը կամ թէ այլ խմբակ մը առաջարկ բերած էր որ երկրին պաշտօնական լեզուն ռուսերէնը ըլլայ։ Ի վերջոյ, խմբակի մը կամ կուսակցութեան մը աշխատութեան, ալ պէտք չկայ։ Ճիշդ է որ նախորդ նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան ըսեր է թէ «Եթէ իրաւասութիւն ունենայի Հայաստանի արեւելահայերէնը մեսրոպեան ուղղագրութեան կ'անցընէի», բայց պէտք չէ մոռնալ որ այժմու նախագահը աւելի ուժով է եւ աւելի խիզախ։ Ամէն վայրկեան կրնայ ստորագրել հրամանագիր մը եւ Հայաստանի պաշտօնական լեզուն կը վերածուի ռուսերէնի։ Այդ պարագային ուղղագրական հարցն ալ կը կորսնցնէ իր կարեւորութիւնը եւ վիճելի ըլլալէ կը դադրի։ Կամ ճիշդ հակառակը, կրնայ զոնէ Ալիեւի չափ օգտագործել սահմանադրական օրէնքին ընձեռած իրաւասութիւնը եւ սովետական ճնշման տակ պարտադրուած աբեղեանական ուղղագրութենէն անցնիլ ու վերադառնալ դասականին, աւանդականին։

Համալսարաններու գիտական բաժնին մէջ մեր լեզուին վիճակով հետաքրքրուիլ իսկ չեմ ցանկար։ Սակայն, պաշտօնական շրջանակներէ ներս հայերէնի տեղատուութիւնը օր ըստ օրէ աւելի եւ աւելի կը շեշտուի։ Ռուսերէն չգիտցողներու համար բոլորովին անհասկնալի դարձած է կարգ մը շրջանակներու գործածած հայերէնը։

«Յառաջ»ի Օգոստոս 4 – 5-ի թիւին մէջ Արփի Թոթոյեան ուշագրաւ գրութիւն մը ստորագրած էր։ Պապին Հայաստան այցելութեան լուրը տալէ ետք իբր թէ անոր հայերէնով արտասանելիք ուղերձին կանխօրօք պատրաստուած մէկ պատճէնը ձեռք անցուցած ըլլար, կը գրէր. «Պապը հայերէն է "պարապում..."», այս վերնագրով մէկտեղելով բառեր, որոնք յաճախ կը գործածուին – դժբախտաբար – հայրենական շրջանակներէ, առհասարակ լրատու գործակալութեանց կողմէ։ Այս համադրութիւնը սակայն, հայերէն տառերով գրուած եւ հայերէն յօդերով եւ շաղկապներով ցանցնուած, յառաջ բերած է մեր մայրենիին կատարեալ մէկ ծաղրանկարը։ Այս կատակերգութեան դիմաց կարելի չէ չխնդալ լիաթոք։ Միայն թէ իր ազգային գիտակցութիւնը բոլորովին չկորսնցուցած ամէն Հայու հպարտութիւնը պիտի բեկանի ու ինչպէս ողբերգադաւեշտական պատմութենէ մը ետք, ժպիտը պիտի սառի եւ արցունքն է որ պիտի խուժէ դէպի աչքերը։

Ապրէ՛ք եղբայրներ, Հայաստանի մեծամեծ ղեկավար եղբայրներ։ Դաւեցէք մեսրոպեան ուղղագրութեան, կործանեցէք երկրին տնտեսութիւնը եւ հիմա կարգը եկաւ պղծելու մեր բազմադարեան լեզուն։ Ապրէ՛ք եղբայրներ, բայց մեզ մի՛ ստիպէ՛ք որ ձեզի պէս ապրինք։

ԱՐԱՅ ԿԱՐՄԻՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՍԱՆՃԱՔԸ ԿՌՈՒԱԽՆՁՈՐ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ԵՒ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՄԻՋԵՒ

«Ֆիկառօ»ի թղթակիցը Է. Պիէկալա թերթին Օգոստոս 29-ի թիւին մէջ, ինչպէս անդրադարձած էինք, նիւթ ըրած էր Հաթայի տիրութեան վէճը, Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ միջեւ, տեղ տալով Հայերու շրջանին մէջ ունեցած անցեալին ու ներկայի կացութեան։

Կռուախնձորի յատկանիշը առաջին ակնարկով մը իսկ կը նշմարուի երբ դիտողը կը նկատէ այսօր թրքական այդ շրջանին վերջին ծայր զինուած վիճակը. արդէն անոր վերատիրանալու Սուրիոյ բոլոր յոյսերը ի դերեւ հանելու համար Անգարա ոչ մէկ ջանք խնայած է, իր անուանումով Իսկէնտէրունը ամբողջովին թրքացնելու։ Մինչդեռ, հոն կ'ապրէր բազմատարր բնակչութիւն մը։ Անգարա այդ ընթացքով կը կրկնէ օսմանեան շրջանի սկզբի օրերէն հաստատուած աւանդութիւն մը։

Ճամբուն ընթացքին նշմարելի է ցուցատախտակը որ կ'ազդարարէ թէ 10 քիլոմեթրի վրայ կարելի չէ կանգ առնել։ Քիչ անդին դիրք գրաւած են զինեալներ, փշալարերու թաւ պատի մը ետին որ կ'երկարի 822 քիլոմեթրի վրայ եւ որ ապահովաբար ականուած է։ Ամէն բան այն տպաւորութիւնը կը ձգէ որ Թուրքիա կը պատրաստուի յարձակում մը դիմագրաւելու։ Սուրիական կողմը արեւուն տակ հեծող տափաստան մը կը տարածուի ուր հոս – հոն քանի մը ագարակներ կան։

Հաթայի սուրիական պահանջը երեւակայական բան չէ. Դամասկոսի դպրոցական դասագիրքերուն մէջ այդ գաւառը Սուրիոյ սահմաններուն մէջ ցոյց տրըւած է։ 1918 – 1939, ֆրանսական գրաւման, ապա հոգատարութեան տարիներուն Ալէքսանտրէթի սանճաքը Սուրիոյ խոստացուած էր։ 1937-ին, ինքնավարութիւն ստացաւ, բայց թրքական զօրքը յաջորդ տարի գրաւեց զայն, ապա կցեց։

«Այդ շրջանին է որ շրջակայ գիւղերու Հայերը մեկնեցան» կ'ըսէ ծերուկ հայ մը, Վաքըֆլը գիւղին մէջ։ 150 Հայ մընացած է հոն որոնք Անատոլուի հայկական վերջին համայնքը կը կազմեն։ Ծերուկը ծնած է 1915-ին Մուսալերան վըրայ ուր մայրը ապաստանած էր, փըրկուելու համար Օսմանեան կայսրութեան հրահանգած աքսորէն եւ կոտորածէն։

«1938-ին երբ շրջանը ենթարկուեցաւ թրքական վարչարարութեան, Հայերու մեծ մասը վախցաւ որ 1915-ը կը կրկնուի եւ մեկնեցաւ Լիբանան» կը պատմէ ան։ Մնացորդացին ապրած Վաքըֆլը գիւղը շրջանին ամէնէն փայփայուածն է։ Հայկական Սփիւռքը դեր ունի ատոր մէջ, բայց թրքական պետութիւնն ալ աչալուրջ կը հսկէ։ 1996-էն ի վեր եկեղեցւոյ նորոգութիւնը կրկին արտօնուած է։

«Գիւղը թուրքեւհայկական յարաբերութիւններու ցուցափեղկի մը վերածուած է։ Քսան տարի առաջ շունի մը պէս կը վարուէին մեզի հետ։ Այսօր գրեթէ առանձնաշնորհեալներ ենք» կ'ըսէ գիւղի բնակիչներէն մէկը որ կը նախընտրէ անանուն մնալ։

Ագարակապան Յակոբ ձորակ մը ցոյց կու տայ ուր երկու նախկին ագարակներու հռոմէական կղմինտրներով ծածկուած տանիքները տակաւին կը նշմարուին ընդարձակ նարնջաստանի մը մէջ։ Ինք 9 հեկտար նարնջաստան կը մշակէ եւ կ'ըսէ թէ պիտի ուզէր վերատիրանալ պապենական կալուածներուն։ Հայապատկան հողերը 1938-էն ասդին գրաւուեցան պետութեան կողմէ որ անկէ ի վեր կը տնօրինէ անոնց մատակարարումը։ «Ամիքի տափաստանին հողերը պետութիւնը աֆղան ապաստանեալներու տուաւ 1980-ին, կ'ըսէ Յակոբ։ 15 տարի ետք այդ մարդիկը Մերսէտէսներով կը շըրջէին»։ Ճիշդ է որ «աֆղանական» գիւղ մը կայ լսուած տեղը։ Օվաքէնթ կը կոչուի։ 1982-ին հոն հաստատուածները տուն մը եւ մէկուկէս հեկտար հող ստացած են պետութենէն։ Իրականութեան մէջ «աֆղան» կոչուած այդ ապաստանեալները Թիւրքմէններ կամ Ուզպէքներ են, եկած Աֆղանիստանի հիւսիսային շրջանէն։ Անոնցմէ երիտասարդ մը կ'ըսէ թէ երբ հոն հասած են, թրքական իշխանութիւնները հարցաքննած են զիրենք, վըստահ ըլլալու համար որ թուրք են, քաղաքացիութիւն տալէ առաջ։

Քաղաքապետարանին առջեւ ոսկեզօծ տառերով զետեղուած է Աթաթիւրքի խօսքը. «40 դարու անցեալի տէր Թուրք ազգը չի կրնար թշնամիին ենթակայ մնալ»։ Ներսը զանազան որմնագծեր կը բացատրեն կեդրոնական ասիացի եւ միջին – արեւելքցի Թրքական, ժողովուրդներուն կապերը։ Քիչ մը հեռուն Եէօրիւք կոչուած թափառաշրջիկ Թուրքերուն բնակութեան գօտին է ուր եօթանասունական թուականներէն նստակեաց կեանք կը վարեն։ Անոնց մէկ ղեկավարը կը բացատրէ թէ կիրարկուածը պետական քաղաքականութիւն է. մինչ Սուրիացիները կը պնդեն թէ Հաթայը իրենց կը պատկանի, թրքական պետութիւնը կը թրքացնէ այդ գօտին։ Օր մըն ալ հաւանօրէն քուէարկելու պիտի կանչուին այդ Եէօրիւքները. ատոր համար հոն բնակութիւն տրուած է իրենց։

Այդ գիւղին 188 տուներուն քով կը կառուցուին 200 նոր շէնքեր ուր նոր ընտանիքներ պիտի բերուին։ Արաբ անասնաբոյժ մը կ'ըսէ թէ թրքացման գործը աւարտած է. սիւննի Թուրքերը մեծամաս-

ԿԱՌԱԽՌՆՈՒՄԻՆ ԴԷՄ ԼՈՆՏՈՆԻ ԳՏԱԾ ՃԱՐԸ

2003–էն սկսեալ Լոնտոնի կեդրոնական մաս մտնելու ինքնաշարժներու համար արգիլեալ գօտի պիտի ըլլայ: Քաղաքապետին Ցուլիսին հրապարակած ծրագրով կը նախատեսուի Լոնտոնը արեւմտեան աշխարհի առաջին մայրաքաղաքը ընել ուր կառքերը պարտաւոր պիտի ըլլան բաժ մը վճարելու, մտնելու համար կեդրոնական թաղամասերու շրջանը: Որոշուած բաժը հինգ անգլիական ոսկի է (50 ֆրանքի շուրջ): Այս կարգադրութեամբ մայրաքաղաքին ամէնէն խըճողուած մասին մէջ կառքերու թիւը 15% պիտի զեղչուի ու տարեկան 200 միլիոն անգլիական ոսկիի եկամուտ ապահովուի. գումար որ պիտի յատկացուի հանրային փոխադրամիջոցներու բարելաւումին: Եթէ կիրարկումը յաջողութիւն գտնէ, Մանչեսթըրի, Պիրմինկհամի, Գէմպրիճի նման քաղաքներուն մէջ ալ գործադրութեան պիտի դրուի, ապահովաբար, ամբողջ աշխարհին համար դառնալով կարեւոր նախընթաց մը:

Ծրագրին հեղինակները կ'ըսեն թէ իրենց ինքնաշարժը կառատունը ձգելով Լոնտոնի կեդրոնական թաղամասը դիմողներու բազմութեան համար աստիճանաբար պիտի աւելնան հանրակառքերու եւ մեթրոներու, արուարձաններու շոգեկառքերուն թիւերը: Կը խօսուի նաեւ նախաձեռնութեան ընդարձակման առումով բարիքին մասին:

Ընդդիմացողները կարգադրութեան մէջ խտրականութիւն մը կը մատնանշեն ինքնաշարժի տէրերու ամէնէն համեստ դասուն նկատմամբ: Կ'ըսեն թէ մտածուած չէ բոլոր անոնց մասին որոնք բաժը վըճարելու դժուարութիւն պիտի ունենան, ստիպուած ըլլալով հանդերձ օրինակ՝ հիւանդանոց մը երթալու, կամ իրենց զաւակը այդ գօտին մէջ դպրոց տանելու:

Պէտք է ըսել որ քաղաքին կեդրոնական շրջան մուտքին համար բաժ պահանջող դրութիւն մը 1975–էն ի վեր կը գործի Սինկափուրի մէջ, ինչպէս Նորվեկեան կարգ մը քաղաքներու:

Լոնտոնի կարգադրութիւնը պիտի ըլլայ 7 – 19 ժամերու միջեւ. տեսագրիչ գործիքներ պիտի դետեղուին, կարող՝ ինքնաշարժներուն համարանիշը կարդալու: Փախուստ տուողները բռնուելու պարագային պիտի պարտադրուին շուրջ 800 ֆրանքի տուգանք վճարելու: Մոթօները, թաքսիները, հաշմանդամներու կառքերը, կարգ մը հանրակառքեր զերծ պիտի ըլլան բաժէն, իսկ խնդրոյ առարկայ գօտիին բնակիչներուն 90%–ի զեղչի իրաւունք պիտի տրուի:

ՔԱՂՀԱՆ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«Յառաջ»ի Օգոստոս 18 – 19 թիւին մէջ մեծ հաճոյքով կարդացինք՝ Կորիւն ստորագրութեամբ «ԱԿՆ, կամ աւանդութեան ռահվիրաները» վերնագրով գնահատականը: Սոյն տողերուն հեղինակը ԱԿՆ Հոգեւոր Երաժշտութեան Ուսմանց Կեդրոնը կը բնորոշէ որպէս «հաստատութիւն մը ուր դպիրներ կը պատրաստուին համաձայն Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ աւանդութեանց»: Ներկայիս կ'ուզենք լրացուցիչ բացատրութիւն մը տալ ԱԿՆ–ի այս հանգամանքին մասին, յստակելու համար Կեդրոնին իրաւական դիրքը եւ կանխելու՝ որեւէ թիւրիմացութիւն:

Յօդուածագրին վերոյիշեալ մէջբերումը, իրօք, կը ցոլացնէ Կեդրոնի ուսումնական ծրագրին հիմնական սկզբունքներէն մէկը: Սակայն «դպիր պատրաստելու» ուղղութեամբ որեւէ պաշտօնական կապ գոյութիւն չունի Կեդրոնին եւ Եկեղեցւոյ միջեւ: ԱԿՆ Հոգեւոր Երաժշտութեան Ուսմանց Կեդրոնը կը մատակարարուի ԱԿՆ Ընկերակցութեան կողմէ, որ հիմնուած է ըստ Ֆրանսական 1901–ի օրէնքին: Եկեղեցական, ազգային կամ պետական որեւէ հաստատութիւն դեր չէ ունեցած անոր ստեղծման մէջ, եւ մինչ այժմ Կեդրոնը կը բանի որպէս անկախ կազմակերպութիւն, թէ՛ վարչական եւ թէ նիւթական առումով:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ԱԿՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ ՀԱՏՈՐ ՄԸ ՆԻՆԱ ՊԷՐՊԷՐՈՎԱՅԷՆ

Վերամուտին լոյս տեսնելիք նոր հատորներու կարգին, «Ֆիկառօ» (Օգոստոս 29) հատուած մը կը հրատարակէ (Լէ պռճ փէօյլ) Նինա Պէրպէրովայի առաջին վէպէն՝ «Վերջիններն ու Առաջինները» որ երբեք լոյս տեսած չէր:

Նինա Պէրպէրովա, հայ հօրը կողմէ եւ ռուս մօրը կողմէ, ծնած էր 1901 Օգոստոս 8–ին Ս. Պետերբուրգ:

Կը հեռանար 1922–ին բանաստեղծ Վլադիսլաւ Խոդասեւիչի հետ եւ կը թափառէին շրջան մը, Փրակա, Պէրլին, Սորէնթէ (Գորկիի մօտ), ապա կը հաստատուէր Փարիզ, 1925–ին: Շրջապատուած էր ամէնէն համբաւ ունեցող ռուս գրագէտներէ եւ արուեստագէտներէ, թարգմանութիւններ կ'ընէր: 1950–ին կը մեկնէր Միացեալ – Նահանգներ եւ ռուս գրականութեան փրոֆէսէօր էր Եէյլ եւ Փրինսթըն, որոնց յետագային, տոքթոր հոնորիս քաուզան կը դառնար: Մինչեւ 1985 անծանօթ կը մնար Ֆրանսայի ընթերցողներուն: Այդ թուականին է միայն որ կը թարգմանուէր եւ Աքթ – Սիւտ հրատարակչականը լոյս կ'ընծայէր իր գործերը, որոնցմէ ամէնէն աւելի ծանօթն է «L'accompagnatrice»ը, այն պարզ պատճառով որ ֆիլմի վերածուած է: Իր ինքնակենսագրութիւնը՝ «Ես է որ կը շեշտեմ» հետաքրքրական է առաւելաբար իր բերած վկայութեան համար ռուս մտաւորականութեան, փարիզեան կեանքին շուրջ, 30–ական թուականներուն եւ ուր Հայեր ալ չէին բացակայիր: Հեղինակ է բազմաթիւ գործերու, շատ կարճ վէպերու:

Այս նոր գործը, կը գրէ «Ֆիկառօ» նախանշանները կու տայ իր յետագայ ոճին: Նախապէս լոյս տեսած որպէս թերթօն, զգալի է Դոստոյեւսկիի ազդեցութիւնը: Վէպը՝ քրոնիկն է Փրովանս հաստատուած ռուս ընտանիքի մը: Հատորը լոյս կը տեսնէ իր մահէն ութ տարի ետք (1993, Սեպտեմբերին):

նութիւն կը կազմեն եւ տէր են պատասխանատու բոլոր պաշտօններուն: Սակայն, յատակ է նաեւ որ նոյնիսկ Հաթայի տեղացնակ Արաբներէն ոչ ոք կը փափաքի սուրիական հակակշռին ենթարկուիլ:

Երկու երկիրներուն յարաբերութիւններ տասնամեակներով լարուած մնալէ ետք, այսօր բնականոնացման ընթացքի մէջ են: Դամասկոս դադրած է քրտական ՓՔՔ կազմակերպութեան զօրավիգ ըլլալէ եւ արտաքսած է անոր ղեկավար Ա. Օճալանը: Ճիշդ է որ անհամաձայնութեան գլխաւոր կէտը որ Եփրատի ջուրերուն բաշխումին հարցն է, դեռ կարգաւորուած չէ, բայց ամբարտակներու վարչութեան Թուրք տնօրէնը նոր – նոր, լեզու գտած է սուրիացի իր պաշտօնակիցին հետ:

Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը Հաֆըզ Ասատի յուղարկաւորութեան ներկայ ըլլալու համար Դամասկոս գացած էր եւ անոր յաջորդին եւ զաւկին՝ Պաշարի այցը կը սպասուի Անգարա. սակայն, այդ այցին համար թրքական կողմէն պայման դրուած է որ Սուրիա հրաժարի Հաթայի առընչուած իր նկրտումներէն: Պայման մը որ հաւանօրէն դժուար է յարգել սուրիական կողմին համար, քանի որ Ասատի գերդաստանը սամանտացի է եւ Սամանտաղը շրջանին գլխաւոր քաղաքներէն մէկն է:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐԻԱՁԱՆ ՏՈՒՐՔ
Ճշմարտութեան եւ երախտագիտութեան

Ա. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Վալանս, 2000

ԹԻՒ 17 ԽԱՉԻԿԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ՆՈՒՐԻ ՕՍՄԱՆԻԷԻ ՔԼԻՒՊԸ

– Ուրեմն կ'երեւայ, որ ես քենէ աւելի մօտէն գիտեմ ինչ որ կ'անցնի ձեր ժողովներուն մէջ, – ըսաւ Թալէաթ խնդալով:

– Կրնայ ըլլալ, – պատասխանեց Գամիկ:

– Եւ կ'ուզե՞ս, որ քեզի ըսեմ, թէ ով է որ ամէնէն աւելի հակառակած է Զօհրապին...

– Մտիկ կ'ընեմ, պէ՛յ էֆէնտի:

– Շահրիկեան էֆէնտին, – գոչեց Թալէաթ:

– Կրնայ ըլլալ...

– Ո՛չ թէ կրնայ ըլլալ, այլ այնպէս է, – հաստատեց իթթիհատականներուն պետը:

– Կը հաւատամ, պէ՛յ էֆէնտի, Շահրիկեան էֆէնտին քիչ մը ծայրայեղ է իր գաղափարներուն մէջ եւ չափազանց յամառ:

– Ես զինքը աւելի խելացի կը կարծէի... Ակնունին ի՞նչ գաղափարի տէր է...

– Ես, ճշմարիտը, անոնց հետ յարաբերութիւն չունիմ, միայն սա՛չափը գիտեմ, որ Ակնունին, ազգային գործերու չի մասնակցիր, որովհետեւ ռուսահպատակ է եւ ըստ Սահմանադրութեան, օտարահպատակները չեն կրնար ազգային պաշտօն վարել...

– Այդ օրէնքները խաբեբայական բաներ են, ինծի մի՛ հասկցներ, – ըսաւ Թալէաթ, – պաշտօնապէս չմասնակցիր, բայց անպաշտօն կերպով ամէն գործի կը խառնուի:

– Կրնայ ըլլալ, հակառակը չեմ պնդեր, միայն թէ ես այդ մասին որոշ բան չեմ կրնար ըսել:

– Ինչ որ է, մենք հիմա ժողով ունինք, աւելի երկար չեմ կրնար մնալ հոս, իմ սենեկիքներս արդէն լսի, եւ դուն ալ միտքս հասկցար, այնպէս չէ՞:

– Այո՛, պէ՛յ էֆէնտի:

– Ուրեմն պէտք եղածը կը խօսիս թէ՛ Պատրիարքին եւ թէ ձեր ժողովի անդամներուն:

– Աղէկ չըլլա՞ր, որ ձեր փեսմութեան կողմէ պաշտօնապէս հրաւէր մը ուղղէք իրենց եւ ձեր գաղափարները հաղորդէք անձամբ:

– Չէ՛, ես պաշտօնապէս բան մը չեմ ըսեր, ինչ որ քեզի խօսեցայ՝ մտերմական հանգամանքով էր:

Եւ Թալէաթ բարեւելով՝ դուրս ելաւ սենեակէն, Գամիկ պահ մը մտածկոտ՝ մնաց սենեակին մէջ: Ներքին գործերու նախարարին խօսքերը շատ յուզած էին զինքը եւ քիչ մըն ալ մտատանջութեան մատնած: Կը նախընտրէր այդ միջոցին հոն չեկած ըլլալ ու այդ խօսքերը չլսել:

«Ի՞նչ պիտի ընեմ հիմա, – կը մտածէր ինքնին, – այս բաները հաղորդե՞մ Պատրիարքին, թէ՞ բնաւ բան մը չըսեմ... երկու պարագային ալ դժուարին դիրքի մը մէջ պիտի գտնուիմ...»:

Եւ մտահոգ դէմքով մը հեռացաւ իթթիհատական կեդրոնատեղիէն:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԶՈՅԳ ՄԸ

Բերա, դէպի Թիւնէլի կողմերը, Շիշակ ճամբան աջակողմեան կողմնակի փողոցներէն մէկուն մէջ, մութ ու փոքրիկ գինետուն մը, սեղանի մը առջեւ երկու հոգի նստած են: Ցերեկուան այդ ժամուն գինետան մէջ բոլորովին առանձին են. գինետան տէրը, թէզկեահին ետեւ, աթոռի մը վրայ, կը մրափէ:

Երկու յաճախորդները երիտասարդներ են, երկուքն ալ նիհար, միջահասակ, թուխ եւ կորովի դիմագիծներով: Մին գլուխը փափախ մը դրած է, միւսը քասքէթ մը:

Հակառակ իրենց առանձնութեան ցած ձայնով կը խօսակցին՝ կամաց – կամաց գինի խմելով:

– Տօ՛, Տրդա՛տ, սիկառ մը ունի՞ս, իմ տուփս հատեր է:

– Ունիմ, բայց կը կարծե՞ս, որ այստեղը ապահով է.. .եթէ մեզի նշմարեն:

– Մի՛ վախնար... աւելի զատ, եթէ պէտք ըլլայ շուտ մը կծիկը կը դնենք, բայց նորէն կը կրկնեմ, վախնալիք բան մը չի կայ, աս տեղուանքը ես աղէկ կը ճանչնամ:

– Ըսել է՝ շատ կու գաս այստեղ:

– Գրեթէ ամէն օր... երէկ Սեւոյին հետ հոս էինք:

– Սեւոյին վրայ վստահութիւն ունի՞ս:

– Այնչափ վստահ եմ, որչափ քու վըրադ:

– Բայց մենէ չէ:

– Այսուհանդերձ աղէկ տղայ է եւ վըստահելի բարեկամ մը, աւելի զատ մեզի շատ օգտակար կրնայ ըլլալ:

– Մեր գաղտնիքին տեղեա՞կ է:

– Քիչ մը, սանկ հարեւանցի կերպով, տակաւին բոլորովին չեմ բացուած իրեն:

– Աւելի աղէկ, միշտ խոհեմութիւնը աղէկ բան է:

– Ես այդ կարծիքը չունիմ, ընդհակառակը քիչ մը անխոհեմ ու յանդուգն ըլլալու է սանկ գործերու մէջ, ես վտանգի մէջ հաճոյք կը զգամ ապրելու... իմ բուն տարրս այն է:

– Քիչ մը աւելի խոհեմ եղիր:

– Ինչո՞ւ աս վարագոյրը գոց է:

– Ի՞նչ կ'ըսես, ո՞ր վարագոյրը:

– Սա դիմացի տունին երրորդ յարկի վարագոյրը:

– Խենթ ես, ի՞նչ ես... հոն ի՞նչ կայ...

– Ի՞նչ կայ մի... աղուորիկ աղջիկ մը կայ:

– Կը ճանչնա՞ս...

– Ճանչնալն ալ խօ՞սք է... հրաշալի աղջիկ մը... եւ տակաւին հազիւ քսան տարեկան, ճշմարիտ գանձ մը:

– Կ'երեւայ, որ սիրահարած ես իրեն:

– Զիս ապուշի տե՞ղ կը դնես կոր...

– Զգուշացիր, բարեկա՛մ, մեզի պէս մարդիկը պէտք չէ որ այդ տեսակ կիներու հետ շատ յարաբերութիւն ունենան ...եաքը փորձանք կու գայ գլուխնիս:

– Սո՛ւս... ուշադրութի՛ւն:

– Հէ, ի՞նչ կայ...

– Նայէ՛ սա դիմացի կողմը, պատին տակը մէկը կեցած է:

– Բան մը չեմ տեսնար կոր...

– Ծռէ՛ քիչ մը, զգուշութիւն, տեսա՞ր, պզտիկ մարդ մը...

– Այո՛, այո՛, հիմա տեսայ:

– Լրտես է եւ հայ է եւ զիս ալ կը ճանչնայ... այս ատեն ի՞նչ բան ունի հոս:

– Մեզի համար եկած չըլլա՞յ... քեզի ըսի, որ այստեղ շատ վստահելի տեղ մը չէ... տեսա՞ր հիմա:

– Իրար մի՛ անցիր, թերեւս դիպուածով այս կողմերը կը գտնուի:

– Եկուր կծիկը դնենք:

– Դուրս ելլելնուս պէս մեզի կը տեսնայ, լաւագոյն է, որ այստեղ սպասենք...

– Իսկ եթէ ինք ներս մտնա՞յ...

– Այն ատեն ըսնելիքնիս կ'որոշենք... ըէվոլվէր չունի՞ս քովդ:

– Հարկաւ ունիմ:

– Ուրեմն հոգ մի՛ ըներ, որոշումնիս որոշում է ... եթէ մեզի ձերբակալելու փորձ ընեն, կը խփենք:

– Այդ դիւրին է, բայց լաւագոյն է, որ գործը այդ ծայրայեղութեան չհասնի... ամբողջ գործը ջուրը կ'իյնայ:

– Դեռ հոն կեցե՞ր է մարդը:

– Այո՛, տուներն ի վեր կը նայի կոր:

– Պարզէ՛, տեսնենք, սա գաւաթը:

– Շիտակը՝ ախորժակս փախաւ, իցի՛ւ թէ ուրիշ տեղ մը գացած ըլլայինք:

Քանի մը րոպէ ետք երիտասարդներէն մին կրկին դէպի դուրս ծռեցաւ եւ գլուխը վեր առնելով՝ գոհունակ դէմքով մը ըսաւ.

– Մարդը գացեր է, աչքդ լոյս:

– Ուրեմն մենք ալ կամաց մը կծիկը դնենք...

– Բայց Մարտիկին հետ հոս ժամադիր եղած ենք, հիմա ուր որ է՝ կու գայ... եթէ կ'ուզես, դիմացի տունը երթանք, հոն վերէն կը տեսնենք Մարտիկին գալը ու վար կ'իջնենք:

– Դիմացի տունը ո՞րն է...

– Աղուոր աղջիկին... Մարիքային:

– Խենթ խօսքեր մի՛ ըներ... ամէն բան կատակի կը տանիս ու չես խորհիր, որ մեր կեանքին հետ կը խաղանք կոր այս միջոցիս:

(Շար. 52)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը 1000 *ֆրանք* *թերթին 76–րդ տարեդարձին առթիւ :*

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր սիրեցեալ ամուսնոյն՝ Արմէն Պուտաքեանի *թարմ յիշատակին, Տիկին Սոնա Պուտաքեան* 1000 *Ֆր.* *կը նուիրէ «Յառաջ»ին :*

ՕՈՒՇԱՏԵՐՔ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8, *ժամը* 14·30–*ին* *սովորական հաւաքատեղին (Հայ Մշակոյթի Տան մէջ)*

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8·
Տօն Ծննդեանն Սրբուհւոյ Կուսին յԱննայէ
Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, *ժամը* 10–*ին*, *պատարագ կը մատուցուի :*
Կը պատարագէ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերը իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկերուհի Ալինե Հոթոթեանի, Տէր եւ Տիկին Վ. Կրասեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Էրիք Լապանի եւ զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, մեծհօր եւ ազգականին՝ Գրիգոր Հոթոթեանի *մահուան առթիւ :*

(Շար. Ա. էջէն)

ԷՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԸՐՆԷՇԸՆԸԼ կոչ ըրած է կառավարութիւններուն, որ միջոցներ ձեռք առնեն լուսաբանելու համար հազարաւոր անձերու «անհետացման» հարցերը Եւրոպայի մէջ : Անհետացած անձերու միջազգային օրուան առթիւ (Օգոստոս 30) *կազմակերպութիւնը կը գտնէ որ կառավարութիւնները պէտք է անկախ եւ առարկայական քննութիւններ բանան եւ դատարան քաշեն պատասխանատուները : Էմնըսթի կը ճշդէ որ հազարաւոր անձեր «անհետացած են» նախկին Եուկոսլաւիոյ երկիրներուն, Չէչէնիոյ, Բելառուսիոյ, Ուկրանիոյ, Թուրքիոյ եւ Ուզբեկիստանի մէջ : Պոսնիոյ պատերազմէն վեց տարի յետոյ, կ՚ըսէ, միջազգային Կարմիր Խաչի տոմարներուն մէջ արձանագրուած* 20·557 *անհետացած անձերուն* 90%–*ը դեռ չէ գտնուած :*

ՄԻՔԱՅԷԼ ՇՈՒՄԱԽԸՐ, Սեպտ. 2–ին, Պելճիոյ Սփա քաղաքին մէջ իր 52–*րդ յաղթանակը տարաւ կառքի* Ֆորմիւլ 1–*ի ճիւղին մէջ, կոտրելով Ա. Փրոսթի մրցանիշը* (51 *յաղթանակ) եւ պատմութեան անցնելով :*

CHENE

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

10e Grande Braderie de Noël

Շաբաթ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 1 *եւ* 2

ՇԷՆ ՖՐԱՆՍԱ

STAND A LIVRY-GARGAN

Centenaire de la loi de 1901

FETE DES ASSOCIATIONS

Samedi 8 et Dimanche 9 Septembre

La Croix Bleue des Arméniens de France et la Maison de la Culture Arménienne de Sevran - Livry-Gargan vous invitent à les rencontrer à leur stand de 14 h à 18 h.

NOMBREUSES ANIMATIONS
ET PIQUE-NIQUE
A PARTIR DE 12 H LE DIMANCHE

au Parc des Sports A. M. Vincent de Livry-Gargan
(avenue du Maréchal Leclerc - RN 3)

Manifestation organisée par les associations de Livry-Gargan, avec le soutien de la ville de Livry-Gargan et le Conseil Régional d'Ile de France

–ՎԵՐԱՄՈՒՏ–

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ»

Միօրեայ Հայ Վարժարանի
Դպրոցին դասընթացքները կը վերսկսին՝

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 10

առաւօտեան ժամը 10–*ին*
Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զորաշեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն :

Հեռաձայն. –
04 – 91 – 77 – 84 – 70

— ● —

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15, ժամը 14·30–ին *Շաբաթ օրերը, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, Նախակրթարանէն մինչեւ պաքալօրէա կը դասաւանդուին. – հայերէն լեզու, պատմութիւն, թատրոն, երգ, պար, նաեւ չափահասներու դասընթացք :*

Նոր արձանագրութիւններու համար դիմել Պրիժիթ Պառաւեանին, ժամը 20·30–*էն վերջ՝* 01 – 45 – 79 – 78 – 97 *թիւին :*

— ● —

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

(ԼԻՈՆ)

Վարժարանիս 2001 – 2002 *տարեշրջանի վերամուտի թուականն է Չորեքշաբթի Սեպտեմբեր* 19, *առաւօտեան ժամը* 9–*ին :*

Արձանագրութիւնները սկսած են արդէն եւ կը շարունակուին :

Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–*էն* 12 *եւ կէսօրէ վերջ* 14–*էն* 16 *:*

Աշակերտները կրնան օգտուիլ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն :

Յաւելեալ մանրամասնութիւններու համար կարելի է հեռաձայնել՝
04 - 78 - 60 - 47 - 18
թիւին :

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆ

— ● —

Rentrée des classes

L'Ecole arménienne **SIAMANTO** de Bagneux assure les cours hebdomadaires de langue arménienne, de la maternelle au baccalauréat.

Les inscriptions auront lieu **le samedi 22 septembre à 15 heures** à l'Ecole Henri Wallon
2, avenue de Stalingrad à Bagneux
Pour tous renseignements téléphoner
— Mme Lucie Dossikian : 01.45.46.10.11
— Mme Elisabeth Davidian: 01.46.65.81.53

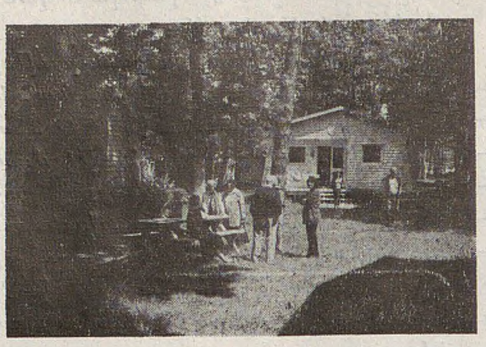

le domaine de chamerolles

45170, Chilleurs-aux-Bois

Pour vos loisirs dans un site boisé de 13 héctares avec étang, hébergement en châlets tout confort pouvant accueillir de 1 à 6 personnes pour vos week-ends et vacances

TARIFS (par châlet) :
Week-end * 2 nuits : 950 F ● **Semaine : 2100 F à 3 330 F**
(selon période)

Sur place :
diverses activités, location de salles (une salle avec espace traiteur) pour tous types de manifestations.
Tél. : 02 38 32 99 75 — Fax : 02 38 32 99 76
E-mail : DomChamerolles@aol.com

Le lieu idéal pour les réunions de famille

—— Tél. Paris : 01. 42. 67. 85. 30 ——

Une remise de 10% sera consentie sur présentation du journal.

Association "MACHTOTZ"

Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE DE L'ANNEE SCOLAIRE 2001 - 2002

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les éleves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
22 Septembre 2001 - 2 Février 2002 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (Absantéisme exclu)

2) Cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

22 Septembre 2001 - Fin juin 2002 :
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.

Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

3) Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio :
550 F + 50 F frais d'expédition.
Contacter l'Association MACHTOTZ : 01 47 50 97 51.

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Dimanche 16 Septembre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage de la tombola

Participation aux frais de la journée : Adultes 120 F
Enfants 80 F

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83. rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5
MERCREDI
5 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDÉ EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամենօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.245

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

77e ANNEE — N° 20.245

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ,

(Սեպտեմբեր 3/4)

Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մոսկուայէն Երեւան վերադարձին, Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան օդակայանը պատասխանելով լրագրողներու, կրկնած է ռուս փոխվարչապետ Կլեբանովի բաժնները թէ նախագահ Պուտինի Երեւան այցին գործակցութեան չորս մը կարեւոր համաձայնագրեր կը ստորագրուին: Ըստ նախարարին, Ռուսաստան կը հետաքրքրուի Հայաստանեան որոշ ձեռնարկութիւններով. Քաջարանի մետաղի գործարանով, Նայիրիտով, Երեւանի հաշուիչ գործիքներու հիմնարկով, եւայլն: Կը քննարկուի այդ հիմնարկութիւններու Ռուսաստանի եղած պարտքին փոխարէն տալ, կամ անոնց հիմով միացեալ ձեռնարկութիւններ ստեղծել, բաժնեթուղթերը ռուսական կողմին փոխանցելով:

ԼՂՀ

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ՄԱՍԻՆ

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան նախագահ Ա. Ղուկասեան անկախութեան 10-րդ տարեդարձին գումարուած հանդիսաւոր ժողովին ելոյթով մը ամփոփած է կտրուած ճամբան, յիշած պետականութեան կայացման մէջ անգընահատելի աւանդի տէր անձերը, ինչպէս՝ Վազգէն Սարգսեանը, Քրիստափոր Իվանեանը, Մոնթէ Մելքոնեանը, Աշոտ Ղուլեանը, Ղարաբաղի Խորհրդարանին առաջին ղեկավար Արթիւր Մկրտչեանը, նաեւ Հենրիկ Պօղոսեանն ու Վաչագան Գրիգորեանը:

Անցնելով տնտեսական ճակատին վրայ կատարուածներուն, ան բսած է թէ վերջին տարիներու ներքին խառն արտադրութեան միջին աճը տարեկան 8-10 տոկոս եղած է, թէեւ ցանկալի մակարդակէն տակաւին ցած է ան: Աստր հետ, 1997-2000 շրջանին 30 միլիոն դրամի ներդրում եղած է պիւտճէէն եւ մարդասիրական միջոցներէ:

Ղարաբաղին ունեցած խնդիրներուն միանական լուծումի անհրաժեշտութեամբ յառաջիկայ տասը տարուան համար ընկերա-տնտեսական զարգացման հիմնական ուղղութիւնները ճշդուած են:

Նախագահ Ա. Ղուկասեան ելոյթին մէջ անդրադարձած է Սփիւռքին աջակցութեան ալ, չէշտելով «Հայաստան» հիմնադրամին նուիրուած գումարները որով կարելի եղաւ Գորիս – Ստեփանակերտ ճամբուն շինութիւնը եւ ներկայիս ալ ընթացք կու տայ Արցախի «Հիւսիս – Հարաւ» կառուցին կառուցումին: Ապա «անգնահատելի» համարած է Հայ Առաքելական Եկեղեցիին դերը, ողեկոչելով պատագրութեան առաջին օրէն Վազգէն Ա., Գարեգին Ա., ապա ներկայիս Գարեգին Բ. Կաթողիկոսներուն աջակցութիւնը:

*
**

ՄՈՍԿՈՒԱՆ ԱԹՈՄԱԿԱՅԱՆԻՆ ՎԱՌԵԼԱՆԻՒԹԸ ԿՈՒ ՏԱՅ

Ուժանիւթի նախարարը Կ. Գալըստեան որ Մոսկուայի մէջ շփումներով կը ջանար ատոմակայանին վառելանիւթի խնդիրը կարգադրել, վերադարձած է Երեւան. վառելանիւթը 10-15 օրէն պիտի փոխադրուի Հայաստան: Համաձայնութիւն գոյացած է վառելանիւթին փոխարժէքին 4 միլիոն տոլարը անմիջապէս, մնացեալ 9,78 միլիոնը 90 օրէն վճարելու: Ատոմակայանին տնօրէնը գացած է Մոսկուա, պայմանագիրը ստորագրելու:

*
**

ՋԱՒԱԽՔԻ ՀԱՅԵՐԸ ՉԵՆ ԾԱՌԱՅԵՐ ԱԲԽԱԶԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

Ջաւախքի մէջ նախագահի ներկայացուցիչ Գ. Բարամիձէ վճռապէս հերքած է վրացական մամուլի այն լուրերը թէ Ախալքալաքի Հայերը կը ծառայեն Աբխազիոյ չճանչցուած Հանրապետութեան բանակին մէջ: Ան բսած է թէ կան հարցեր որոնց շուրջ Ջաւախքցիները երկրին իշխանութիւններուն համաձայն չեն, սակայն, այդպիսի մարդիկ Թիֆլիս ալ կան:

*
**

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Սեպտեմբեր 3-ի նիստին Ն. Յունանեան յիշողութեան կորուստի նշաններ ցոյց տուած է, ըսելով որ չի յիշեր թէ Վռամ Գալստեան ոստիկանի զգեստով մէկը դահլիճ բերա՞ծ է, թէ ոչ: Չէ յիշած Ռ. Միրոյեանի սպանութիւնն ալ: Այսուհանդերձ, բսած է թէ ինք իր անձը պատասխանատու կը զգայ բոլոր սպանութիւններուն համար:

*
**

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ ՊԱՅԹՈՒՄ

Սեպտեմբեր 3-ի առաւօտեան Վանաձորի մէջ պետական համարանիշով ինքնաշարժի մը մէջ զօրաւոր պայթում մը վարորդին մահուան, երեք ճամբորդներու ալ վիրաւորուելուն պատճառ եղած է: Յայտնի դարձած է որ ինքնաշարժին մէջ առանց արտօնութեան բնական կազով լեցուած թթուածինի պղոն մը դըրուած էր:

ՐԱՖՖԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱ՞Յ

Հայաստանի անկախութեան շրջանի Արտաքին գործերու առաջին նախարարը Րաֆֆի Յովհաննիսեան տասնամեայ ոպասումէ մը ետք վերջապէս Հայաստանի քաղաքացի դառնալէ ետք, Սեպտ. 1-ին մամուլի ասուլիս մը տուած ու սուր քննադատութիւններ ուղղած է նախագահ Ռ. Քոչարեանին: Հայաստանի մամուլն ալ լայն արձագանգ տուած է այդ ասուլիսին:

Րաֆֆի Յովհաննիսեան դառնութեամբ յայտնած է թէ տասը տարուան ընթացքին տասն անգամ դիմած է Հայաստանի քաղաքացի դառնալու համար եւ դիմումներուն ոչ մէկը կապ ունեցած է պաշտօն ունենալու հեռանկարի մը հետ: Խօսելով երկրին ղեկավարութեան մասին ան բսած է թէ պէտք է կառավարել սիրով, եւ ոչ թէ վախի, նախանձի, կամ յերիւրանքներու վրայ: Աւելցուցած է թէ ներկայի իրավիճակը պէտք է փոխել եւ թէ կարեւորը նախագահին կամ որոշ պաշտօնատարներու անուն – ազգանունը չէ, այլ անոնց ստեղծած համակարգին տեսակը: Այդ մէկն է որ անհրաժեշտ է փոխել որուն հետեւանքով կրնան գոյութիւն ունենալ, կամ չունենալ որոշ անուն – ազգանուններ: Ան յայտարարած է. «Իմ պարտքն ու պարտականութիւնն եմ համարելու ազգային կամ քաղաքացիական կենսական շահ ներկայացնող այս մեքենան բարեփոխելու մարտահրաւէրը, որովհետեւ դա է մեր հայրենիքը քաղաքակիրթ աշխարհին կրկին միաւորելու միակ ճանապարհը: Իմ արածը գործ է լինելու եւ ոչ թէ խօսք»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՎԱՌԵԶԷԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 6-էն 16, հայկական օրեր տեղի կ'ունենան Իտալիոյ Վառեզէ քաղաքին մէջ, Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակին առթիւ: Ամպրոզիանա Փաօլօ Զ. Հիմնարկը իր 23-րդ եւրոպական շաբաթը նուիրած է «Հայաստանի կրօնական պատմութեան», որու իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն բազմաթիւ կրօնական թէ աշխարհական անձնաւորութիւններ Հայաստանէն եւ Սփիւռքէն:

Սեպտեմբեր 6-ին, բացումը կը կատարուի՝ «Հայաստան, վկայութիւն հայ ժողովուրդի արուեստին, մշակոյթին եւ նահատակութեան» ցուցահանդէսին, գործակցութեամբ Վառեզէ – Ասեսօրաթօ-ի տեղական վարչական մարմնին: Ցուցահանդէսը բաց կը մնայ մինչեւ Սեպտեմբեր 16:

Դասախօսութիւնները սկսած են Սեպտեմբեր 4-ին, որոնց իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Հ. Լեւոն Զէքիեան, փրոֆ. Ժ. Տէտէեան, փրոֆ. Կապրիէլլա Ուլուհոճեան, Աբրահամ Եպիսկ. Մկրտչեան, Անդրանիկ Վ. Կոանեան, Գրիգորիս Վ. Շիրանեան, Մեսրոպ Պատրիարք Մութաֆեան, Մեսրոպ Արք. Գրիգորեան, փրոֆ. Վալենթինա Գալցոլարի, փրոֆ. Ալտօ Ֆեռարի, Գերպ. Գրատուիօ Կուձեռոթթի, Միքայէլ Վ. Ֆընտըքեան, Խաժակ Արք. Պարսամեան, փրոֆ Գլատուիս Պոնաուի, փրոֆ. Ատրիանօ Ալփակօ Նովելլօ, տոքթ. Գայեանէ Գազնաթի, Արամ Քերովբեան:

ԲՆԱԿԵԼԻ ԵՐԵՔ ՆՈՐ ՇԷՆՔ ՍՊԻՏԱԿԻ ՄԷՋ

Երկրաշարժէն 13 տարի ետք տակաւին մօտ 1100 ընտանիք անօթեւան է Սպիտակի մէջ: Ներկայիս «Հայաստան» հիմնադրամին միջոցներով (մօտ 300 հազար տոլար) 30 բնակարանով երեք նոր շէնք կը շինուի Ալեք Մանուկեան փողոցին վրայ: Հիմնադրամը Սպիտակի մէջ արդէն կառուցած է 24 տուն, 5 բնակելի շէնք, երկու միջնակարգ եւ մէկ երաժշտական դպրոցներ:

*
**

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆ

Օգոստոս 20 – Սեպտեմբեր 2 տեղի ունեցած է դաշնակահարներու համահայկական փառատօնը: Սեպտեմբեր 2-ին կատարուած է փակման համերգը եւ մրցանակաբաշխութիւնը: Ամէնէն փայլուն տաղանդը համարուած է 16-ամեայ Հեղինէ Ռափեանը (Գաւառէն) որ իբրեւ նուէր ստացած է եւրոպական ռեսիթալներու հրաւէր մը: Ա. Բաբաջանեանի գործերուն մեկնաբանութեան մրցանակը չէ տրուած, Իօժէնի Ալէսեանի գործերը լաւագոյն նուագող յայտարարուած է Երեւանէն 29 տարեկան Արեգ Սիմոնեանը:

Մինչեւ 13 տարեկաններու առաջին մրցանակը՝ 1.000 տոլար եւ ոսկէ մետալ շահած է Լիանա Դանիէլեան. մինչեւ 18 տարեկաններու մրցոյթը առաջին մրցանակին արժանի մասնակից չէ ունեցած, իսկ մինչեւ 30 տարեկաններու խումբէն առաջին հանդիսացած է Ռուբէն Դալիբալթայեան:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՊԵՐՃ ՄՍԸՐԼԵԱՆ

Ցաւով իմացանք, որ Սեպտեմբեր 3-ին, Երկուշաբթի առաւօտ, Մէյրէնի հիւանդանոցին մէջ իր մահկանացուն կնքած է Պերճ Մսըրլեան:

Ողբացեալը ծնած էր Գահիրէ 1922-ին, յաճախած նախ Նուպարեան, Մանիսարեան վարժարանները, ապա, աւարտած տեղւոյն ամերիկեան համալսարանը: Աշխատած է դրամատան մէջ, նաեւ հօրը գործին, որ տպագրական թուղթի վաճառական էր:

Բայց, Պերճ Մսըրլեան առաւելաբար ծանօթ է հանրային կեանքին մէջ, իր տարած աշխատանքով Գահիրէէն Պէյրութ, հուսկ Ժընեւ:

Կանուխէն մտած Հ.Յ.Դ. շարքերը, նախ անդամակցած է Երիտասարդացին, յետոյ տարիներու երկայնքին պարզ շարքայինէ անցած է պատասխանատու պաշտօններու, որպէս անդամ Կոմիտէի, Կեդր. Կոմիտէի, նաեւ Գերագոյն Մարմնի (Բիւրօ): Թրծուած էր «Յուսաբեր»ի մթնոլորտին մէջ, առաւելաբար Գաբրիէլ Լազեանի շունչին տակ: Ամբողջ այդ տարիներուն, կարեւոր աշխատանք տարած է կուսակցական թէ հանրային կեանքի մէջ:

Հայաստանի անկախութեան վաղորդայնին, հիմնադիրներէն եղած է Արմէնիըն Պիզնէս Ֆորումի (յետագային Գորփորէյշըն), որու գլխաւոր գործունէութիւնն էր վարկեր ապահովել փոքր հաստատութիւններու:

Պերճ Մսըրլեան կը պատկանէր այն սերունդին, որ իր ազգային դաստիարակութիւնը ստացաւ այն նախորդող սերունդէն, որ գիտցաւ հայրենի շունչ ու ոգի փոխանցել իր յաջորդներուն: Այդ իսկ պատճառով, Պերճ Մսըրլեան միշտ գիտակից նուիրումով իր մասնակցութիւնը բերած է ազգային կեանքին, ուր որ գտնուած է: Վերջին տարիներուն է միայն, որ քաշուած կեանք մը կը վարէր:

Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Եոհաննա Մսըրլեանի եւ զաւակներուն՝ Տէր եւ Տիկին Ա. Քէօշէեանի:

Յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները տես՝ Դ. էջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԸՐՊԱՆԻ (Հարաւ. Ափրիկէ) ցեղապաշտութեան նուիրուած ժողովը, ինչպէս կը նախատեսուէր, բաւական փոթորկալից նիստեր ունեցաւ սկիզբէն իսկ: Սեպտ. 3-ին, Միացեալ-Նահանգներն ու Իսրայէլ ձգեցին գացին «ատելավառ» գտնելով Իսրայէլի դէմ գործածուած ոճակումները բանաձեւին մէջ: ՄԱԿ-ի Մարդկային իրաւանց պաշտօնատարը, որ նաեւ ցեղապաշտութեան դէմ համաշխարհային այս ժողովին ընդհ. քարտուղարն է, «ցաւ» յայտնեց ԱՄՆ-ու քաշուելուն առթիւ եւ կոչ ըրաւ ճիգերը շարունակելու վերջնական յաջողութեան մը յանգելու համար: Շիմոն Փերէս «Տըրպան ամօթը» որակեց ժողովը, հրաւիրելով «բոլոր քաղաքակրթուած երկիրները որ նոյնպէս քաշուին»: Ամէն ինչ ծագած էր Կիրակի, Սեպտ. 2-ին, երբ ոչ – կառավարական կազմակերպութիւնները յայտարարութիւն մը քուէարկած

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊԷՏՔ Է ՀԱՄԲԵՐԵՆՔ, ՔԱՆԻ ՈՐ ՀԱՅԵՐԸ ՉԵՆ ԳԻՏԵՐ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ԸՆԵԼ

(Բ. եւ վերջին մաս)

«Ապրէ՛ք եղբայրներ» ըսելէ ետք չեշտեցի եւ յայտնի դարձուցի որ հասարակ ժողովուրդին եւ գրական շրջանակի մեր եղբայրներուն չէ որ կ՚ակնարկէի: «Գեբարդոյն շտաբի պետ գեներալ – լեյտենանտ»ի մասին կարդալէ եւ փայթակղելէ ետք, արեւելահայերէնով գրուած ուրիշ գրութիւններ ալ փնտռեցի, վախնալով որ մի գուցէ այլոց լեզուն ալ փոխուած ըլլայ ռուսամէտ հոսանքով: Չկար: Յառաջի թիւին մէջ (Յուլիս 30) դտայ Ա. Յարութիւնեանի քաղաքական յօդուածը եւ Պարոյր Սեւակի մահուան 30–րդ տարելիցին առիթով Մարի – Ռոզ Աբուսէֆեանի մէկ գրութիւնը՝ «Եթէ ապրէր...»: Հանգստացայ, գտնելով իմ գիտցած եւ հասկնալի արեւելահայերէնը, անվթար՝ իր բովանդակ սիրելիութեամբ:

Նոյնն է պարագան երբ վերջերս յաճախակի կերպով կը հանդիպինք Հայաստանէն եկած եղբայրներու եւ քոյրերու, որոնք յայտնի պատճառներով կամովին գաղթական դարձած են, ժամանակաւոր կամ տեւական բնակութիւն հաստատելու հեռանկարով: Հաճոյք է ականջ տալ անոնց լեզուին, մանաւանդ կիներուն, որոնց բերնէն խօսքը առհասարակ կը ծորի սրտամօտիկ երաժշտութեամբ: Դիւրահաղորդ են եւ յուզական: Անոնց ներկայութիւնը քու անմիջական շրջանակիդ մէջ արտագաղթի ազգային ողբերգութեան կենդանի ապացոյցն իսկ է եւ եթէ ոչ պաղ, որոշապէս դառն զգացումներ պիտի յառաջացնէր կարծես մեր կեցուածքին եւ վարմունքին մէջ. սակայն հակառակն է որ կը պատահի ու զգալիօրէն աւելի հեշտ մտերմութիւն եւ տաք վերաբերում կը ստեղծուի իրենց հետ, քան՝ Պոլիսէն, Եգիպտոսէն, Սուրիայէն կամ Լիբանանէն արտագաղթողներու միջեւ:

Սփիւռքի Հայուն համար երկար տարիներու ընթացքին մեծ անծանօթ մըն էր հայրենաբնակ հայը. կարելի է նաեւ ըսել անծանօթ մեծ մը, որ աւելի եւս մեծցաւ Ղարաբաղեան պատերազմին յաղթութեամբ: Հետզհետէ սակայն, հաշտութեան դաշնագրին ուշացումն ու Հայաստանի տնտեսական եւ ընկերային պատկերները խոցեցին մեր արժանապատուութիւնը: Հարաւ – ամերիկեան կամ կեդրոնական ափրիկեան պետութիւններու եւ ազգերու կարգին դասուելու ամօթը կրծել սկսաւ մեր սրտերը: ՄԱԿ–ի կողմէ ներկայացուած տեղեկագիր մը կը պարզէր այն տխուր իրականութիւնը թէ Հայաստանի տարածքին մարմնավաճառութիւնը անհամեմատ տարածուած դտած էր: Ի՜նչ շմորիչ ապտակ մեզի, որ տարիներով պարծանքով կարդացեր ենք հայ ընտանիքի սրբութեան մասին, թշնամիին չյանձնուելու համար մահը նախընտրող եւ ինքզինք սեպ ժայռերէն վար նետող հերոս կոյսերու մասին: Այս անսպասելի պոռնկացումի լուրը կոչուած էր սառեցնելու այն ժպիտը, որ կը գծուէր կարդալով յաջողութիւնը Երեւանէն պատանի ջութակահար Սէրգէյ Սմբատեանի, որ Իտալիոյ Սան Պարթո – լոմէօս ալ Մարէ քաղաքի միջազգային «Ռովէրէ տ՚Օրօ» մրցումին առաջին մրցանակակիր եւ դափնեկիրը հանդիսացեր էր:

***

Այսպէս է որ կը տեսնեմ ես այսօրուան նկարը: Բայց մենք պիտի շարունակենք մեր յոյսը կապել հայրենիքին, որ անփոխարինելի ազդակ է մեր իբր Սփիւռք ապրելուն, որպէս հա՛յ Սփիւռք կարենալ գոյատեւելու:

– Ձե՞նք կրնար արդեօք՝ ներող աչքով նայիլ նախագահին, այնքան ատեն որ դրամական գեղծումով չէ ամբաստանուած, նոյնիսկ եթէ չկարենայ յարգել իր բոլոր խոստումները:

– Կասկածով չնայիլ Հայաստանցի ամէն մէկ կնոջ եւ հասու նազըկան, որոնց տարեկիցներէն մէկը ծախած ըլլալ կը թուի մարմինը: Կարելի չէ՞ փորձել չքմեղանք գտնել անոնց համար:

Նոր փիլիսոփայութեամբ, նոր տուեալներ չփնտռե՞նք վիրաւորուած մեր ազգային արժանապատուութիւնը փրկելու համար: Ինչպէ՞ս վարժուեցանք անցնող դարավերջի պայմաններուն, որով մեր երիտասարդ աղջիկներն ու տղաները, հազիւ 16 տարու եւ ոչ իսկ տակաւին ինքնարաւ, իրենց հօրենական տունէն կը բաժնուէին ազատ կեանքի ի խնդիր: Կը բերէին ու կը ներկայացնէին իրենց ընկերը կամ ընկերուհին, որ շատ անգամ անպաշտօն, սակայն հաւատարիմ կենակից կրնար ըլլալ եւ որ երբեմն կը փոխուէր ալ, պարզ եւ անազմուկ կերպով, առանց դատի եւ կռիւի, երբ միասնութեան փորձը չյաջողէր: Մեր պատանութեան շրջանին նման արարքներ անբարոյ կը նկատուէին, հայրը զաւակը կը մերժէր եւ զայն կը ժառանգազրկէր: Իսկ քիչ մը աւելի հին անցեալին մէջ, նման դէպքեր արիւնով մաքրուող անպատուութիւն կը դառնային ընտանիքներու մէջ: Քսաներորդ դարու վերջերը ընդունելի սովորութիւն դարձած այս ապրելակերպը իր տրամաբանութիւնը հիմնած էր համաշխարհային պատերազմներու եւ մանաւանդ Վիէթնամի պատերազմին ընթացքին կանխահաս մահով եւ կեանքի հաճոյքները վայելելու առիթ չգտած աշխարհէն բաժնուած պատանիներու յիշատակին վրայ:

– Ներողամտութեամբ դիմաւորել չարունակուող արտագաղթը: Այս ճանապարհը ընտրողներուն նայիլ որպէս մեր այն պատուաւոր ազգակիցները, որոնք գողութեան ու պոռնկութեան դիմելու փորձութեան կրցան դիմադրել: Ես զանոնք կը տեսնեմ որպէս սփիւռքի հայախօսութեան վրայ դրական ազդեցութիւն բերելիք տարրեր, բնական է, եթէ գաղթած են դէպի Արեւմտեան Եւրոպա, կամ ամերիկեան ու աւստրալիական քաղաքներ եւ ոչ թէ Ռուսաստան, ուր ձուլուելու վտանգը աւելի եւս մեծ է: Ես անոնց կը նայիմ այն յոյսով որ վաղը Հայաստանի վիճակը աւելի կայուն եւ բարւոք դառնալէ ետք, նոյնիսկ իրենց նիւթական ակնկալութիւնը գտած, անոնք պիտի վերադառնան:

– Գուրգուրանքով նայիլ դէպի մեր քոյրերը եւ եղբայրները, որոնք հայրենիքի մէջ ապրելու քաջութիւնը կը պահեն: Երախտապարտ ըլլալ գիտնական եւ արուեստագէտներուն որոնք գաղափարապաշտ եւ հայրենասէր են: Յուսալից սպասել նոր յաջողութիւններու, խանդավառութեամբ ծափահարել պետական նուագախումբը, երգչախումբը, երգի պարի համոյթը, տուտուկահար Ճիւան Գասպարեանը, պատանի ջութակահար Սէրգէյ Սմբատեանը, նորահաս ճատրակիստ Վլադիմիր Յակոբեանը եւ ընդհանրապէս Բիւրականի անձնակազմը, գինուորականները, համալսարանի եւ այլ վարժարանի ուսուցչակազմը, բանասէր, դրագէտ եւ բանաստեղծներու փաղանգը, հիւանդանոցներու բժշկական դասը եւ հիւանդապահ կազմը եւ մարզիկներու յաջողութիւնը: Գնահատել երկրին բարգաւաճման սատարող պատուաւոր պաշտօնեաները, ուղղամիտ արհեստաւորները, գործարար եւ վաճառականները:

Ես կը պահեմ այն յոյսն ու հաւատքը թէ մօտ ապագային զաւակներս ու թոռներս պիտի տեսնեն ծաղեալ Հայաստանի փառքի օրերը եւ կրկին պիտի հպարտանան որպէս Հայ:

ԱՐԱՑ ԿԱՐՄԻՐԵԱՆ

Մոնրէալ, Օգոստոս 2001

ՓՈԽԱՆ ՑՈՄՍԻ

ԱՌՕՐԵԱՅ ՄԱՆՐ ԱՆՀԱՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ձեմ յիշեր թէ ո՞վ էր այն Ֆրանսացի հեղինակը, որուն գիրքը ԿԵԱՆՔԻ ՓՈՔՐԻԿ ՀԱՃՈՅՔՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ մէկ շունչով կարդացի, Համէն Վենետիկ սուրացող ճեպընթացին մէջ:

Ան Ֆրանսացիներու յատուկ պարզութեամբ կը պատմէր մեր ամէնօրեայ կեանքին փոքրիկ հաճոյքները, օրինակ առաջին ումպը՝ սառած գարեջուրի մը, ամառուան այս տաք օրերուն, աշնանային միապաղաղ անձրեւ մը, որ դեղնած տերեւներուն վրայ կը մաղուի, պատուհանիդ ետեւէն, կամ անմեղ մանուկի մը ժպիտը, առաւօտուն, տունիդ մայթին վրայ՝ մինչ գործի կը փութաս եւ ինք դպրոց, եւ այլն:

Բնականաբար ախորժելի է հաճելի բաներու մասին գրելը, մանաւանդ այնպիսի բաներու, որ օրէ օր, հազուադէպ սկսած են դառնալ: Սակայն առանց Ֆրանսացի ըլլալու կամ գրողի յաւակնութիւններ ունենալու, ես ալ իմ կարգիս, կ՚ուզեմ կեանքի կարգ մը անհամութիւններու մասին խօսիլ:

Ձեռքիս մէջ ունիմ պատկերազարդ, գեղեցիկ, փայլուն թուղթով, գունագեղ ամսաթերթ մը: Ընտիր յօդուածներ, աշխարհագրական բացառիկ սպասարկութիւններ, կենդանական աշխարհի մանրացուցական գաղտնիքներ եւ այլն: Ցանկին մէջէն, կ՚ընտրեմ յօդուած մը, էջ 77, կը խօսի մարդուս գիտական ծագումի մասին, կը հետաքրքրէ զիս, կը փնտռեմ, վեր դարձուր, վար դարձուր, այդ էջը գոյութիւն չունի թերթին մէջ. աւելի ճիշդը, ունի՝ բայց չէ արձանագրուած, որպէսզի թերթին գեղեցկագիտական էջադրութիւնը չաւրէ ... եւ այսպէս բազմաթիւ էջեր, գոյութիւն ունենալէ դադրած են գեղեցկագիտական պատճառներով... կարծես թէ, այդ աննշան թիւը, անկիւնը դրուելով, պիտի խանգարէր թերթին գեղեցկութիւնը: Զիս չի հետաքրքրեր թէ ինչ պատճառներով չէ դրուած էջը, բայց երբ ցանկին մէջ կը տրուի եւ չի գտնուիր, անհամութիւն կը պատճառէ ինծի պարզապէս:

Տրար մը կը ստանամ նամակարերէն. գի՞րք է, թե՞րթ է, կարեւոր չէ, կը բաւէ բանալ գիտնալու համար: Բանա՞լ, եթէ սուր դանակով եւ մկրատով զինուած չես, անկարելի կ՚ըլլայ բանալը... այնպէս մը փաթթուած է սօսինձով եւ կերպընկալէ նիւթերով, որ կրնաս մինչեւ իսկ մատներդ վիրաւորել զայն բանալու համար: Հայց կու տամ թէ հա՞րկ կայ այդչափ անճոռնի ձեւով թերթ մը կամ գիրք մը փաթթելու... եւ դեռ բանալէդ վերջն ալ զանազան գովազդային թղթիկներ կը թափին աջ ու ձախ եւ հաճելի նուէր մը կ՚ յաջողին անհամ դարձնել:

Այս օտար ափերուն, որքան հաճելի է, զանազան երկրամասերէ, Հայկական թերթ մը ստանալը: Ան սրբազան նշանակութիւն ունի ինծի համար, քանի Սուրբ Մեսրոպի Աստուածատուր տառերը, կը յաւերժացնէ իր կանոնաւոր ներկայութեամբ, եւ սակայն, նոյնիսկ այդ սուրբ տառերը կը դառնան անհամ, երբ կը գործածուին եղբայրատեաց պայքարի մը կամ եկեղեցականներու միջեւ անհամաձայնութիւնները հաղորդելու:

Պիտի ըսէք կեանքի մանրուքներ: Բայց կեանքը մանրուքներով կը կազմուի:

Հ. Յ. Պ.

PUBLICATIONS REÇUES

THE CHRISTOLOGY
OF THE
ARMENIAN ORTHODOX CHURCH

by HAGOP NERSOYAN

St. James Press, Jerusalem, 2001

ՔՐՈՆԻԿ

ԲԱՌԱՓՈԽԵ՞Լ ԵՐԳԵՐԸ

Երգերը մեր կեանքի ընկերներն են. ամէն մարդ, յաճախ, անգիտակցաբար, մտովի կ՚երգէ երգեր, կը մասնակցի երգեցողութիւններու. բառեր, անուններ, դէպքեր յանկարծ մեզի կը յիշեցնեն երգեր եւ մենք ինքնաբերաբար կը ձայնակցինք անոնց՝ թէկուզ անոնց բառերը լրիւ իմանալու: Երգերը գրեթէ անբաժան են մեր առօրեայէն եւ մենք կը լսենք երաժշտութիւններ, կը հետեւինք երգին, կը թոթովենք բառերը, ախորժալոր կը լսենք, երբեմն կը զայրանանք կամ չենք ուզեր ունկնդրել՝ բայց ակամայ կը լսենք, մեր ականջները միշտ ալ լեցուած են երաժշտութիւններով, որոնք անուղղակի կերպով կը կոփեն մեր ճաշակը, ինչպէս նաեւ՝ երաժշտութեան հանդէպ մեր զգայնութիւնները:

Անտարակոյս, ոգեշնչելու եւ սիրտ թունդ հանելու կարողութիւն ունին այն երգերը, որոնք մեզի կը յուշեն մեր պատմութեան սա կամ նա դրուագը. որոնք առընչուած են դիւցազնական մարտերու, առասպելական հերոսներու, մեր հողին թէ մեր հերոսանուն մէկ վայրին, որոնք բացի մարտաշունչ տրամադրութիւն ստեղծելէ, նաեւ ունին հայրենասիրական բնոյթ, դաստիարակչական գործօն. պատահական չէ, որ երգերով կարելի է կերտել հայրենասէր կամ գաղափարանուէր սերունդներ, որոնք իրենց փոքր տարիքին իւրացնելով կարգ մը երգեր, անկասկած հասակ կը նետեն անոնց ազդեցութեանց ներքեւ, մինչեւ երիտասարդութիւն չեղ մտնար զանոնք եւ ի հարկին՝ կը փոխանցեն յաջորդ սերունդներուն. արդարեւ, երգը բացի յուզմունք եւ զգացում գրգռելէ, կու գայ դառնալու հայրենասիրական դաստիարակութեան դպրոց ու սերունդներու կերտման հնոց:

Դժբախտաբար, վերջերս նկատեցի որ մեր ազգային – հայրենասիրական երգերուն եւ իրականութեան միջեւ գոյութիւն ունի լեռ ու ձորի վիհ մը. մենք բուռն եւ բոցաշունչ կերպով երգեր կ՚երգենք, հայրենասիրական զեղումներու կատաղի պոռթկումներ կ՚ունենանք միայն երգի ժամանակ, ճաշասեղաններու շուրջ, հարբած ու կարմրած վիճակի մէջ, դիտակցութիւնը կորսնցուցած պահերու մէջ. բայց քիչ ետք, կը տեսնենք որ իրականութիւնը կը ծիծաղի մեր վրայ, մեր կեանքը նոյնիսկ կ՚ընթանայ մեր երգին ճիշդ ներհակ ուղղութեամբ. հետեւաբար, մտածեցի, որ շատ մը երգերու բառեր արդէն դարձած են ժամանակավրէպ, մեր խայտառակութիւնը բացայայտող եւ մեր հայրենասիրական թոյլ դաստիարակութիւնը հաստատող: Ուստի, պէտք չէ՞ բառափոխել կարգ մը երգերու բառերը, որպէսզի աւելի մօտենանք իրականութեան, ճանչնանք մենք զմեզ. այո, եթէ ուզենք տեսնել ճշմարտութիւնը, պիտի տեսնենք թէ ի՜նչ խայտառակութիւն պիտի պարզուի մեզի համար երգի եւ կեանքի համեմատականով:

Այսպէս. կ՚երգուի՝ Քելէ լաօ, քելէ երթանք մեր Երկիր. բայց, ո՞վ գնաց Երկիր (Հայաստան, անշուշտ ապրելու), քանի՞ներ միտք ունին երթալու Երկիր. ոմանք դեռ որպէս զբօսաշրջիկ չեն գացած Երկիր. աւելին, Երկիրը սկսած է ամայանալ Հայերէ. ուստի, պէտք չէ՞ երգել՝ – Քելէ լաօ, քելէ երթանք մեր Երկրից... այսինքն՝ լքել Երկիրը, ինչ որ կը պատահի այսօր:

Երգրում անունը ինքնաբերաբար մեզի կ՚ յիշեցնէ մեր յեղափոխութեան անդրանիկ շարժումը. ո՞վ չէ լսած կամ չէ երգած Զայն մը հնչեց Էրզրումի Հայոց լեռներէն երգը, որ ունի սա տողը՝ Հայրենիքիս ազատութիւն տեսնեմ ու մեռնիմ. բայց, մենք ունեցանք հայրենիք, այսպէս կոչուած ազատութիւն. իսկ ի՞նչ հետեւանք ունեցաւ այդ եւ պէտք չէ՞ բառափոխելով երգել՝ Հայրենիքիս ազատութիւն տեսնեմ ու փախչիմ, տեսնեմ ու փախչիմ. իրականութեան ո՞ր մէկը մօտ է, ազատութեան համար մեռնելու պատրաստութի՞ւնը թէ՞ փախչիլը...:

Լացակումած երգ մը ունինք, որ յուզաթաթաւ կ՚երգենք, ըսելով՝ Հայաստանից մեզ հանում են, լացէ՛ք Հայաստանի լեռներ. այսինքն՝ Թուրքեր, Մեծ Եղեռնի

ժամանակ, երբ մեզի կը տարագրէին, փախցուած ենք մեր լեռներուն կարեկցութեան՝ շնչելով՝ լացէ՛ք, ողբացէ՛ք. իսկ հիմա, որ կը պարպուի Հայաստան առանց Թրքական բռնութեան, հակասական չէ՞ երգի բառերուն. եւ երգը բառափոխելով կ'արժէ երգել՝ Հայաստանից մենք մեզ հանում ենք, լացէ՛ք Հայաստանի սարեր...

Այսօր, Անիի պատմական յուշարձանները եւ մանաւանդ Անիի Մայր Տաճարը վտանգուած են փուլ գալու սպառնալիքով. այս մշակութային աղէտին պատասխանատուները Թուրքերը չեն. ինչպէս որ սորված ենք, Թուրքերը չէ որ կ'ուզեն պայթեցումներով վերացնել Անիի հայադրոշմ եկեղեցիները, այլ Հայեր. արդարեւ, Անիի ճիշդ դիմացը, Հայաստանի մէջ կը կատարուին քարահանքերու ուժգին պայթեցումներ, իբրեւ թէ Երեւանի Գրիգոր Լուսաւորիչի Մայր Տաճարին քարեր հայթայթելու (ըստ Հայաստանեան պաշտօնէութեան). Հակառակ անոր որ Թուրքեր բողոքած են պայթումներուն դէմ եւ բացատրած աղէտին տարողութիւնը՝ ի խնդիր Անիի հայկականութեան, մեր հայ «եկեղեցաշէն»ները կը շարունակեն իրենց ընթացքը...: Մեծ բանաստեղծ Յովհաննէս Շիրազ գրեց՝ տեսնեմ Անին ու նոր մեռնեմ, շատեր երգեցին, իսկ ի լուր այս հայավարի վանդալիզմին աւելի լաւ չէ՞ երգել՝ քանդեմ Անին ու նոր մեռնեմ...:

Համով երգ մը ունինք՝ Մուշ, Մուշ քաղցր Մուշ, Մուշն է բոլորից անուշ, քանի՞ մշեցի Մուշ գնաց դէթ դաշտը տեսնելու, քանի՞ներ կը մտածեն Մուշի մասին. իսկ թէ ո՞ր քաղաքին մասին կը մտածեն, կարելի է երգել՝ Լոս (Լոս–Անճըլըս), Լոս քաղցր Լոս, Լոսն է բոլորից փարոս...:

Արդեօք քանի՛, քանիներ երգած են Հայորդիք երգը, ուր խոստացած չմոռնալ Հայոց լեզուն ու պատմութիւնը. անոնցմէ քանի՛, քանիներ արդէն կնքած են օտար ամուսնութիւններ, քանի՛ներ մոռցած իրենց լեզուն եւ նախընտրելի է չխօսիլ Հայոց պատմութեան մասին...:

Հայաստանի օրհներգը երկար–բարակ վիճաբանութեան նիւթ դառնալէ ետք, կեանքի կոչուեցաւ նոր բառերով. տեսնելով Հայաստանի այժմու բարոյաքաղաքական ու տնտեսական վիճակը, գաղթական ապօրինութիւններն ու անտիրացած գանգուածները, նպատակայարմար չէ՞ վերադառնալ նախկին վիճակին՝ բառ մը միայն փոխելով եւ այսպէս երգելով՝

Մեր հայրենիք, թշուառ, անտէր,
Մեր հայրենեաց ոտնակոխ:

Չէ՞ որ վարչապետ ու Ազգային Ժողովի նախագահ կը սպաննուին յաչս մարդկութեան եւ ոճրագործները տակաւին կը մնան անպատիժ, սա անտիրութիւն չէ՞, ազգային թշուառութիւն եւ հայրենակիցներու կողմէ հայրենիքի ոտնակոխում...:

Ի հարկէ, դեռ կարելի է բառափոխումներու շատ առաջարկներ կատարել, մանաւանդ յեղափոխական երգերու, սակայն՝ առ այժմ այսքան:

ԿՈՐԻՆ

«Նաճ»
Օգոստոս 25, Պէյրութ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ ՄԷՋ, Յունիս 28-ին կատարուած է Հ. Բ. Ը. Միութեան 95-ամեակի տօնակատարութիւնը, նախաձեռնութեամբ տեղւոյն մասնաճիւղին: Առաւօտուն պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն տեղի ունեցած է տեղւոյն Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին: Երեկոյեան համերգ մը տեղի ունեցած է Պօղոսեան ազգային վարժարանի Մելքոնեան մանկապարտէզի հանդիսասրահին մէջ: Ելոյթ ունեցած է Գահիրէէն հրաւիրուած Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան եւ Կոկոնեան սրահի միացեալ Արագիլ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Հայաստանցի արուեստագէտ փրոֆ. Հրանտ Աղաջանեանի: Բացման խօսքը արտասանած է տոքթոր Կ. Անսուրեան որ շեշտած է թէ Աղեքսանդրիոյ մասնաճիւղն անդրանիկն է Հ. Բ. Ը. Միութեան բոլոր մասնաճիւղերուն: Հանդիսութիւնը փակուած է Գրիգոր Քահանայ Մուրատեանի «Պահպանիչ»ով: Օրուան վերջին ձեռնարկը եղած է ճաշ – խրախճանք մը տեղւոյն Գլէօպ տ'Ալեքսանտրէի մէջ, ուր եւս գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

1700–ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, Յուլիս 29-ին, տրուած է դասախօսութիւն մը, 1700-ամեակի տօնախմբութեան շրջագիծին մէջ: Ներկայ եղած են բազմահարիւր հաւատացեալներ: Բացումը կատարած է Արտակ Քահանայ Տէմիրճեան: Դասախօսութեան նիւթը եղած է «Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան օրինականացման միջազգային նշանակութիւնը», զոր ներկայացուցած է փրոֆ. Գէորգ Խրլոբեան, նշելով որ ըսկիզբէն իսկ հայ եկեղեցին եղած է պետութեան կողքին, հաւասար հանգամանքներով եւ կենսական դեր ունեցած է հայապահպանման, հայ գրականութեան եւ մշակոյթի պահպանման ու զարգացման աշխատանքներուն մէջ: Փակման խօսք արտասանած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Հուսկ՝ տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը, եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

***

ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Կլէնտէյլի Հայ Կեդրոնին մէջ, Օգոստոս 16-ին, տեղի ունեցած է Ռազմիկ Հաջիկեանի եւ իր աշակերտներուն նկարչական ցուցահանդէսը, նուիրուած՝ 1700-ամեակին, կազմակերպութեամբ Համազգայինին: Ցուցադրուած են ուսուցիչին եւ իր 35 աշակերտներուն 120 գործերը: Ներկայ եղած են շուրջ 400 հոգի: Խօսք առած են Արմէն Տօնոյեան եւ Ռազմիկ Հաջիկեան:

***

«ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

Կլէնտէյլի Փրէսպիթերըն Եկեղեցւոյ մէջ, Օգոստոս 19-ին, տեղի ունեցած է Ազգային Առաջնորդարանի «Լուսաւորիչ» երգչախումբին համերգը, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ: Բացումը կատարած է Արտակ Քահանայ Տէմիրճեան: Երգչախումբը, որուն միացած են մանկապատանեկան երկու այլ երգչախումբեր, ղեկավարութեամբ Կոմիտաս Քէշիշեանի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Լեւոն Աբրահամեանի, մեկնաբանած է հայ եւ օտար հոգեւոր երգեր, ինչպէս նաեւ Կոմիտասէն եւ Կանաչեանէն գործեր: Գնահատանքի խօսքով հանդէս եկած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան:

***

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ 75–ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄԸ

Կիպրոսի Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան 75-ամեակը նշուած է Լոս – Անճըլըսի մէջ, Յուլիս 12 – 14, երեք ձեռնարկներով, կազմակերպութեամբ Գալիֆորնիոյ Սանուց Միութեան: Յուլիս 12-ին, Փասատինայի Ալեք Մանուկեան կեդրոնի «Պօյաճեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած է Կիպրոսի Նարեկ Ազգային վարժարաններու տնօրէն Վարդան Թաշճեանի նկարչական գործերու ցուցահանդէսը: Յաջորդ օրը, նոյն կեդրոնի հանդիսասրահին մէջ տեղի ունեցած է յոբելենական հանդիսութիւնը, զոր վարած է Ասպետ Փօղարեան: Խօսք առած է Սանուց Միութեան ատենապետ Յակոբ Հայրապետեան: Կարդացուած է տնօրէնուհի Անի Լաչինեանի խօսքը: Բանախօսած է Վարդան Թաշճեան: Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած է Հայաստանի աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Յուլիս 14-ին, Կլէնտէյլի «Հիլթըն» պանդոկին մէջ տեղի ունեցած է ճաշ – պարահանդէսը, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ:

ԼՐԱՏՈՒ

ԹԻՒ 17 ԽԱՓԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԶՈՅԳ ՄԸ

– Ճիշդ ատոր համար պէտք չէ, որ խնամութիւնը ձեռքէ թողունք... Իրաւ կ'ըսեմ, եկուր երթանք, քիչ մը ատեն կանգնենք:

– Պարապ խօսքեր մի՛ ըներ, նամէ՛ տեղդ:

– Ուրեմն խմենք:

– Ատոր ըսելիք չունիմ:

Եւ Տրդատ գաւաթները լեցուց:

Հազիւ թէ գաւաթը շրթունքին տարած էր՝ վար դրաւ:

–Մարտիկը կու գայ կոր, – ըսաւ:

– Ուրկէ՞ տեսար, – հարցուց ընկերը:

– Դիմացի հայելիին մէջ տեսայ...

Արդարեւ, նոյն միջոցին մարդ մը ներս մտաւ եւ մօտեցաւ երկու խօսակիցներուն:

Քառասուն տարեկանի մօտ, դեղին, նրբահասակ ու գիրուկ մարդ մըն էր:

– Բարեւ ձեզ, – ըսաւ աթոռի մը վրայ նստելով, – շատո՞նց է, որ հոս էք.

– Ժամէն աւելի է, – պատասխանեց Տրդատ:

– Բայց ես ըսի, որ ժամը երեքէն առաջ պիտի չի գամ:

– Մենք ժամանակէն առաջ եկանք, որովհետեւ ուրիշ գործ մը չունէինք ընելիք... Ի՞նչ լուր, տեսնենք:

– Աղէկ, հիմակուհիմա գործը կարգին է: Միայն թէ շատ մեծ զգուշութեամբ պէտք է գործենք... կը վախնամ, որ ոստիկանութիւնը կասկածներ ունի:

– Կասկածնե՞ր... ինչպէս կրնայ ըլլալ, ի՞նչ կասկած, խօսէ՛, տեսնենք:

– Դեռ որոշ բան մը չեմ գիտեր, սակայն գիտեմ միայն, որ այս օրերս ոստիկանութիւնը, մանաւանդ լրտեսները, գործի վրայ են:

– Կրնայ ըլլալ, բայց տակէ չհետեւիր, որ այդ գործունէութիւնը մեզի համար է:

– Գիտես, որ ես պարապ խօսք չեմ ըներ եւ խօսք մը ըսելէ առաջ լեզուս բերնիս մէջ քանի մը անգամ կը դարձնեմ...

– Ուրեմն մանրամասնօրէն պատմէ՛ գիտցածդ:

– Գիտես, որ ոստիկանութեան մէջ բարեկամներ ունիմ, որոնք ինծի բան մը չեն ծածկեր:

– Ատոր ապացոյցը տեսած ենք արդէն, – հաստատեց Տրդատ:

– Արդ, երէկ ոստիկանութեան մէկ կարեւոր պաշտօնեան տեսայ, որ ինծի շատ ծանրակշիռ խօսք մը ըրաւ:

– Ի՞նչ ըսաւ, – հարցուց Տրդատ շափազանց հետաքրքրուած:

– Ըսաւ, որ կառավարութիւնը տեղեկութիւն առած է, թէ դաւադրութիւն մը կը պատրաստուի Պոլսոյ մէջ կայ յեղափոխական կուսակցութեան մը կողմէ:

– Ո՞ր կուսակցութեան...

– Ես ալ ճիշդ այդ հարցումը ըրի իրեն եւ պատասխանեց, թէ չէր գիտեր, թէեւ ես կը կասկածիմ, որ չուզեց ըսել:

– Իսկ դաւադրութեան ինչ ըլլալը բացատրե՞ց:

– Կառավարութեան դէմ դաւադրութիւն մըն է եղեր...

– Ու ատոր համար քննութեան եւ խուզարկութեա՞ն ձեռնարկած են, – հարցուց Տրդատ՝ յայտնապէս մտահոգ դէմքով մը:

– Բնականաբար... միայն թէ բարեբախտաբար ոստիկանութիւնը չի հաւատար կոր այդպիսի դաւադրութեան մը գոյութեան եւ այն համոզումը ունի, թէ պարզապէս զրպարտութիւն է եղածը, այսուհանդերձ ստիպուած է քննութիւն մը կատարել, քանի որ Ներքին գործերու նախարարութենէն այդ դաւադրութեան լուրը հաղորդուած է իրեն: Սա եւս չմոռնանք, որ ոստիկանութիւնը շահ ունի ապացուցանելու, թէ այդպիսի դաւադրութիւն մը գոյութիւն չունի, որովհետեւ հակառակ պարագային՝ իր ապիկարութիւնը ցոյց տուած պիտի ըլլայ...

– Շատ ճիշդ է այդ ըսածդ, ուրեմն վախնալու բան մը չունինք:

– Ո՞վ գիտէ... խնդիրը այն է, որ լրտեսները այս օրերս գործի վրայ են եւ հարկ է մեծ խոհեմութեամբ վարուիլ, մինչեւ որ որեւէ հետք չգտնելով՝ յուսահատին, եւ կառավարութիւնն ալ համոզուի դոյզնէ, թէ իրեն տրուած տեղեկութիւնը սուտ է:

– Ուրիշ ի՞նչ կարեւոր բան ունիս մեզի հաղորդելիք, – հարցուց Տրդատ:

– Կայը եւ Սիմոնը դրամի պէտք ունին, ըսին, որ անպատճառ իրենց քանի մը ոսկի ղրկէք:

– Բայց դեռ նոր դրամ տրուեցաւ:

– Բացառիկ ծախքեր ըրած են այս օրերս... իրենց հին սենեակը թողուցին եւ ուրիշ տեղ փոխադրուեցան:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետեւ այդտեղ ապահով չէին, մանաւանդ որ վերջերս երկու Թուրքեր ալ եկան սենեակ բռնեցին այդ տանը մէջ... տանտիրուհին ալ քիչ մը կասկածելի կին մը կ'երեւար կոր... վերջապէս հրեայ էր, կարելի չէր շատ վստահիլ իրեն:

– Լաւ, հիմա ո՞ւր գացին:

– Դարձեալ Սիրքէճիի կողմերը յոյնի մը տուն փոխադրուեցան, բայց տանտիրուհին երեք ամսական կանխիկ ուզած էր, ստիպուեցան վճարել, ատոր համար իրենց դրամը պակսեցաւ:

– Աղէկ, բայց մեր քովն ալ աւելորդ դրամ չի կայ... մենք ալ Ամերիկայէն դրամի կը սպասենք կոր, քանի մը օր չէ՞ն կրնար համբերել:

– Այդ դիւրին է, բան մը կ'ընենք, տղաքը նեղը չենք թողուր, – պատասխանեց Մարտիկ, – եթէ կ'ուզէք՝ ես ձեր հաշւոյն քանի մը ոսկի տամ իրեն:

– Այո՛, այո՛, այնպէս ըրէ՛, չորս – հինգ ոսկի տուր դուն, մինչեւ շաբաթ մը մեր դրամը կու գայ, ու քեզի կը վճարենք: Փարամազը տեսա՞ր այս օրերս...

– Երէկ միասին էինք, ձեզ տեսնել կ'ուզէր կոր:

– Մենք իրեն սպասեցինք այս առտու, մեր սենեակը, բայց չեկաւ:

– Կ'երեւայ որ շատ կարեւոր տեղեկութիւններ ունի հաղորդելիք:

– Ի՞նչ տեղեկութիւն... խե՞ր է:

– Չեմ կարծեր, – պատասխանեց Մարտիկ մտատանջ դէմքով մը, – ընդհակառակը, երէկ զինքը շատ յուզուած եւ մտահոգ տեսայ, պատճառը հարցուցի, չուզեց որոշ բան մը ըսել, միայն սաշափ ըսաւ, որ իրենց դիրքը շատ ապահով չէ եւ թէ հարկ է ծայրայեղ զգուշութեան միջոցներ ձեռք առնել... յետոյ ընկերի մը մասին ակնարկութիւն ըրաւ...

– Ի՞նչ ակնարկութիւն...

– Կ'երեւայ, որ կասկածելի մէկը կայ մէջերնիդ...

– Ո՞վ, – գոչեց Տրդատ խրար անցնելով:

– Որոշ բան մը չեմ գիտեր... ճիշդ այդ խնդրին համար կ'ուզէր ձեզի տեսնալ:

– Բայց այդ ըսածդ շատ կարեւոր բան է, պէտք է, որ զինքը տեսնեմ անպատճառ... հիմա կրնա՞ս երթալ գտնել Փարամազը եւ խելոյն ինծի ղրկել:

– Հիմա Պոլիս պիտի անցնեմ, թերեւս զինքը տեսնամ, – պատասխանեց Մարտիկ:

– Պէտք է անպատճառ փնտռես, գտնես ու մեզի ղրկես:

– Կը ջանամ... ո՞ւր գայ ձեզի տեսնել ... չեմ կարծեր, որ ուզէ գինետան կամ սրճարանի մէջ տեսնուիլ...

– Թո՛ղ ուղղակի մեր սենեակը գայ, մենք կէս ժամէն հոն կ'ըլլանք ու մինչեւ գիշեր դուրս չենք ելլեր. միայն թէ անպատճառ գտնես զինքը... եթէ կարելի է Թող Արծրունին ալ միասին գայ:

– Կ'աշխատիմ երկուքն ալ գտնել, – պատասխանեց Մարտիկ, – ուրիշ ըսելիք մը ունի՞ս:

– Չէ՛, միայն թէ աճապարէ:

– Հիմա կ'երթամ կոր...

Եւ Մարտիկ ոտքի ելլելով «մնաք բարով» ըսաւ երկու երիտասարդներուն եւ մեկնեցաւ:

(Շար. 53)

ԺԸՆԵՒ. –

Տիկին Եոհաննա Մըրըլեան–Շուլց,
Տէր եւ Տիկին Ալեքսան եւ Շաքէ Քէօչէեան,
Ռազմիկ, Սեւակ եւ Նարեկ Քէօչէեան,
Տիկին Արմինէ Մըրըլեան,
Տէր եւ Տիկին Վահան եւ Ան Տըմլաքեան եւ զաւակը՝ Շանթ–Արմէն,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաներն ու բարեկամները Զուիցերիա, Եգիպտոս, Իտալիա, Ֆրանսա, Գանատա, Միացեալ–Նահանգներ եւ Հայաստան

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր, եղբօր, մօրեղբօր, մեծ–մօրեղբօր, ազգականին եւ բարեկամին՝

ՊԵՐՃ ՄԸՐԸԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 3, Երկուշաբթի օր, Մէյրէն, 79 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ժընեւի Ս. Յակոբ եկեղեցին (Թռուանէքս), Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 5, ժամը 14–ին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Օնէքսի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

(Շար. Ա. էջէն)

էին Մերձաւոր–Արեւելքի կացութեան մասին, ուր Իսրայէլ «ցեղապաշտ Պետութիւն» կ'որակուէր եւ կ'ամբաստանուէր «մարդկութեան դէմ ոճիր»ի եւ «ցեղասպանութեան» համար: Յայտարարութեան մէջ դեռ կը դատապարտուէին այն «անմարդկային արարքները որոնք կը գործուին պահպանելու համար ափարթհէյթի այս նոր տեսակը՝ զինուորական յարձակում, չարչարանք, ձերբակալութիւն, կամայական արգելափակումներ, հաւաքական պատիժներ»: Ոչ–կառավարական հրէական կազմակերպութիւնները անմիջապէս կը հեռանային, նաեւ կարգ մը այլ կազմակերպութիւններ, ինչպէս՝ Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլ, Հիւմըն Ռայց Ուաչ եւ Մարդկային իրաւանց լիկաներու միջազգային դաշնակցութիւնը: Եւրոպական Միութեան երկիրները կը մնային եւ պիտի փորձէին նոր բնագիր մը պատրաստել, որ բոլորին հաւանութեան արժանանայ: Ժագ Շիրաք ալ, այս հարցին կապակցութեամբ, նամակ մը գրած է Իսրայէլի նախագահին՝ Քացաւի, ըսելու համար որ հակահրէութիւնը, ինչպէս ցեղապաշտութեան բոլոր տեսակները, պէտք է դատապարտուի:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ մէջ, Երեքշաբթի, Սեպտ. 4–ի վաղ առաւօտեան պաղեստինցի քամիքազ մը ոճրափորձ մը գործած է Ֆրանսական լիսէին մօտ: Ինք մեռած է (մարմինը ամբողջովին բզքտուած), 10 վիրաւորներ ալ կան անցորդներուն մէջ: Կը թուի որ իսրայէլեան ոստիկանութիւնը յայտնաբերած էր Պաղեստինցին, ինչ որ արգելք եղած էր որ ոճրափորձը կատարուի ուր որ նախատեսուած էր:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ Թալիպանները, Սեպտ. 3–ին, ամբաստանեցին գերմանական ոչ կառավարական Շելթըր Նաու կազմա-

կերպութեան ութ անդամները (4 Գերմանացի, երկու Ամերիկացի եւ երկու Աւստրալիացի) «քրիստոնէական մարդորսութեան» մեղադրանքով: Առաքինութեան եւ ախտի զսպումի Նախարարութիւնը յայտարարած է որ իր քննութիւնը վերջացած է եւ թղթածրարը յանձնուած է Գերագոյն Ատեանին: Այս վերջինն ալ յայտարարած է որ դատը կը սկսի Սեպտ. 4–ին: Կրնան արտաքսուիլ կամ մահուան դատապարտուիլ: Ոչ կառավարական կազմակերպութիւններու 16 աֆղան պաշտօնեաներ ալ ձերբակալուած են, որոնք պիտի դատուին յետագային:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ գլխաւոր անուններէն՝ Լը Մոնտ եւ Լիպերասիոն Սեպտ. 3–էն բարձրացուցին հատավաճառութեան իրենց գիները: Լիպերասիոն 7 Ֆր. 50 է (7–ի տեղ), Լը Մոնտ 7,90 կամ 1 Եւրօ 20:

ԻՐԱՆԵԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ բեմադիրը՝ Թահմինէ Միլանի, որ ձերբակալուած էր առջի օր այն ամբաստանութեամբ որ Իսլամի դէմ քարոզչութիւն ըրած էր իր վերջին ֆիլմին մէջ, ազատ արձակուեցաւ Մշակոյթի Նախարարութեան երաշխաւորութեան շնորհիւ:

ՊԷՋԻՆԻ քաղաքապետին գրասենեակի պետին սպանութիւնը, որու յաջորդեց մարդասպանին ալ սպանութիւնը ոստիկանութեան կողմէ, հետապնդումի ընթացքին, բաւական մտահոգիչ յայտնութիւններու դուռ բացած է: Մարդասպանին տունը գտնուած է պատերազմական զինամթերք մը, ինչ որ բաւական անբընական է պատանի սովորական յանցագործի մը համար: Իր մեղսակիցն ալ, 29–ամեայ Մարոքցի մը յանձնուած է ոստիկանութեան: Կը թուի որ մարդասպանին կողքին էր, երբ ան սպաննած է գրասենեակին պետը:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Հռիփսիմէ Չերկանեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի տուքթ. Սեդա Թիւրեաքեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ. – 1.000 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, 2.000 Ֆր. Ս. Մեսրոպ Կրթարանին (տանալ «Յառաջ»էն), 1.000 Ֆր. Մայթայի Ասպետներու Կարգին եւ 1.000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

RECHERCHE

Associations Arméniennes recherchent 2 jeunes (ou un jeune couple) pour 2 postes basés à Nice (CDI). Les candidats doivent avoir le sens du contact et de la communication et maîtriser l'outil informatique.

☎ 06 13 40 73 98 ou 06 18 42 67 01

ՁՈՒՇԱՏԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉի Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8, ժամը 14.30–ին սովորական հաւաքատեղին (Հայ Մշակոյթի Տան մէջ)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8.
Տօն Ծննդեանն Սրբուհւոյ Կուսին յԱննայէ
Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

Mardi le 11 septembre

le Centre Culturel SAINT - MESROB à Paris

a l'honneur et la grande joie de recevoir

le R. P. Isaac KECHICHIAN, S. J.

qui présentera et signera sa récente traduction annotée du

«COMMENTAIRE DE LA DIVINE LITURGIE»

de Nersès de Lambron (1153-1192)

KRIKOR BELEDIAN

présentera le conférencier et l'ensemble de son œuvre,

au Centre Culturel Saint-Mesrob à Paris, 10bis, rue Thouin, Paris Ve Métro Cardinal Lemoine, Monge

— Entrée libre - Cocktail —

STAND A LIVRY-GARGAN

Centenaire de la loi de 1901

FETE DES ASSOCIATIONS

Samedi 8 et Dimanche 9 Septembre

La Croix Bleue des Arméniens de France et la Maison de la Culture Arménienne de Sevran - Livry-Gargan vous invitent à les rencontrer à leur stand de 14 h à 18 h.

NOMBREUSES ANIMATIONS ET PIQUE-NIQUE A PARTIR DE 12 H LE DIMANCHE

au Parc des Sports A. M. Vincent de Livry-Gargan
(avenue du Maréchal Leclerc - RN 3)

Manifestation organisée par les associations de Livry-Gargan, avec le soutien de la ville de Livry-Gargan et le Conseil Régional d'Ile de France

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Rentrée des classes

L'Ecole arménienne **SIAMANTO** de Bagneux assure les cours hebdomadaires de langue arménienne, de la maternelle au baccalauréat.

Les inscriptions **auront lieu le samedi 22 septembre à 15 heures à l'Ecole Henri Wallon 2. avenue de Stalingrad à Bagneux**

Pour tous renseignements téléphoner
— Mme Lucie Dossikian : 01.45.46.10.11
— Mme Elisabeth Davidian: 01.46.65.81.53

— ● —

ISSY LES MOULINEAUX

La Croix Bleue des Arméniens de France —Section Issy-les-Moulineaux— informe que la reprise des cours d'arménien est fixée au **mardi 18 septembre**.

Ces cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 19h à 22h à la M.C.A., 45, rue de la Défense à Issy-les-Moulineaux.

— Cours pour tous les niveaux (débutants ou avancés) — Préparation au BAC — Niveau BAC — etc...

Renseignements et inscriptions sur place aux heures de cours.
Tél. : M.C.A. : **01 45 29 20 18**
ou auprès de Mme Chaké Guiragossian, le soir au **01 46 42 45 25.**

— ● —

ECOLE ARMENIENNE
«LEVON CHANTH»
DE CHAVILLE

La rentrée scolaire de l'école «**Lévon Chanth**» est programmée **le mercredi 26 septembre à 9h45.**

Les cours se dérouleront dans la salle de l'église, suivant le programme et les horaires suivants :

— **Les mercredis de 10h-11h30**: initiation à l'alphabet, à la lecture, notions grammaticales, chants, danses, jeux et catéchisme, pour **les élèves débutants** à partir de 3 ans;

— **Les mercredis de 11h-12h30** : apprentissage de la lecture, amélioration du vocabulaire, orthographe et conversation, pour **les élèves de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 14h-16h15** : pratique de la lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, pour **les élèves adolescents débutants et de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 18h30-21h30** : initiation à l'alphabet, lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, **tous niveaux et pour les élèves adultes.**

Pour tous renseignements complémentaires téléphoner : **01 41 15 10 29**

PELERINAGE A ROME

organisé par l'Eparchie de Sainte-Croix-de-Paris

du jeudi 4 au lundi 8 octobre

à l'occasion de la Béatification de

Mgr. IGNACE MALOYAN

Archevêque de Mardine, martyr en 1915.

Le dimanche 7 octobre, sur la Place Saint-Pierre.

Prix par personne : 4.500 F

Voyage en avion, hébergement en hôtel **** en pension complète, participation à la cérémonie de béatification et à l'audience papale, visite de Rome, Florence et Tivoli.

Réservations et inscriptions :
Eparchie: Tél. : **01 40 51 11 90.** Paroisse de Paris: Tél. : **01 44 59 23 50.**
Les inscriptions sont maintenues jusqu'au 21 SEPTEMBRE.

Association "MACHTOTZ"

Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE DE L'ANNEE SCOLAIRE 2001 - 2002

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
22 Septembre 2001 - 2 Février 2002 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (Absentéisme exclu)

2) Cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

22 Septembre 2001 - Fin juin 2002 :
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.

Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

3) Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio :
550 F + 50 F frais d'expédition.
Contacter l'Association MACHTOTZ : 01 47 50 97 51.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6
JEUDI
6 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. · 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.246 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 77e ANNEE — N° 20.246

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԱՀ ՌԱՖԱՅԷԼ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆԻ

Յետ անողոք հիւանդութեան, իր մահկանացուն կնքած է Երեւանի Համալսարանի փոխ-տեսուչը՝ Ռաֆայէլ Մաթեւոսեան, պատուիրակ Համալսարանի միջազգային յարաբերութեանց: Ծնած էր Գիւմրի 1942-ին եւ աւելի քան քսան տարի է պատասխանատուն էր միջազգային յարաբերութեանց եւ Համալսարանին յաջորդական տեսուչներուն, ի մասնաւորի ակադեմականներ՝ Համբարձումեանի, Առաքելեանի, Մարտիրոսեանի զօրակցութեամբ վճռական դեր խաղացած էր Համալսարանին արտաքին յարաբերութիւններու, մանաւանդ Ֆրանսայի հետ, զարգացման եւ ամրապնդման մէջ: Ֆրանսայի մէջ, 1986-էն ի վեր շարք մը համաձայնագրեր ստորագրուած են (Էքս-Մարսէյլի, Լիոնի, Մոնփըլիէի, Փարիզի համալսարաններ): 1986-ին է որ համաձայնագիր մը ստորագրուած էր Մոնփըլիէ Գ.ի հետ, որ առաջին պայմանագրութիւնն էր Հայաստանի համալսարանի մը արեւմտեան աշխարհի համալսարանի մը հետ, ինչ որ պատճառ եղած էր որ Ակադեմական Դափնիներու կարգին մէջ ասպետի աստիճանին արժանանայ Ֆրանսայի այն ատենուան դեսպան տիկին Ֆրանս տը Հարթինկի նախաձեռնութեամբ եւ մշակոյթի կցորդ Փաթրիք Տօնապետեանի միջոցաւ: Մոնփըլիէի երեսփոխան-քաղաքապետն ալ՝ Ժորժ Ֆռէշ քաղաքին «Պատուոյ քաղաքացի»ի կոչում շնորհած էր:

Ռ. Մաթեւոսեան ծանօթ տնտեսագէտ էր, քաջ ծանօթ լատին Ամերիկայի: Թաղումը տեղի կ'ունենար Սեպտ. 5-ին:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՏԸՐՊԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ

ՄԱԿ-ի հակացեղապաշտական խորհրդաժողովին որ տեղի կ'ունենայ Տըրպանի մէջ, ելոյթ ունեցած է նաեւ Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարը Վ. Օսկանեան: Ան խօսած է Հայերու ցեղասպանութեան մասին, ըսելով. «Հայերը հասկանում են որ ցեղասպանութիւնը որպէս քաղաքական գործիք շարունակուեց օգտագործուել անցնող դարավերջին, ուրացումների եւ մոռացութեան պատճառով: Եւ եթէ միջազգային հանրութիւնը չէ յանցագործութեան պատասխանատուն, ապա նա պատասխանատու է յանցագործութիւնը չդատապարտելու համար»: Յետոյ խորհրդաժողովը յարմար առիթ նկատելով ան ողջունած է այն խորհրդարանները որոնք Ի. դարու առաջին ցեղասպանութիւնը ճանչնալու եւ դատապարտելու քաջութիւնը ցոյց տուած են. յիշած է յատկապէս Ֆրանսան եւ Ուրուկուէյը, նաեւ Ռուսաստանը, Յունաստանը, Կիպրոսը, Արժանթինը, Պելժիան:

Հայաստանի արտաքին գերատեսչութեան ղեկավարն ալ խօսք առնելով անդրադարձած է Ղարաբաղի հարցին, խօսելով խորհրդային շրջանի կամայական կարգադրութիւններուն, Ղարաբաղի Հայերուն ենթարկուած խտրականութեան, անհանդուրժողութեան, վերջին շրջանի Սումգայիթի, Բաքուի կոտորածներուն մասին, եզրակացնելով որ միակ ելքը Ղարաբաղի ինքնորոշումն է:

Ժողովին կը մասնակցին նաեւ Հայ Դատի Յանձնախումբը եւ Հայ Օգնութեան Միութիւնը որպէս ոչ կառավարական կազմակերպութիւններ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 4/5)

ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆ «ԱՐՄԷՆԹԷԼ»ԷՆ

«Արմէնթէլ»ը հակառակ ընդհանուրին ընդդիմութեան, որոշած է հեռաձայնի խօսակցութիւններուն փոխարժէքը հաշուել վայրկեանի միաւորով: Այդ կարգադրութեան դէմ խորհրդարանական եւ ոչ խորհրդարանական ուժեր Սեպտ. 4-ին քննարկումներ բրած են, նկատի ունենալով նաեւ ընկերութեան մենաշնորհեալի վիճակը, ատոր հետեւանքները եւ ուժանիւթի համակարգին սեփականացումի հարցերը: Որոշուած է յառաջիկային հանրահաւաք մը կազմակերպել: Սեպտ. 4-ի քննարկումին հրաւիրուած ըլլալով հանդերձ «Արմէնթէլ»ի ղեկավարութիւնը չէ ներկայացած:

Նոյն կարգադրութեան մասին մտահոգութիւն յայտնած են լրասփիւռներու ներկայացուցիչներ ալ, քանի որ այդ կիրարկութեան պարագային լրջօրէն կը վտանգուի իրենց գործունէութիւնը:

***

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄԻ ԽՆԴԻՐՈՎ

Նացիական ճամբարներուն մէջ հարկադիր աշխատանքի դատապարտուած անձերու հատուցում վճարելու Գերմանիոյ օրէնքին համաձայն, մինչեւ այսօր Հայաստանէն մօտ 200 հոգի դիմում բրած է, սակայն, ըսուած է թէ անոնց 90%-ը պահանջուած պայմանները չի լրացներ: Դիմումի համար տրուած պայմանաժամը երկարաձգուած է մինչեւ տարեվերջ:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱ ՄԵԿՆԱԾ

ՀԱՊ-ի երկիրներուն Արտաքին գործերու նախարարներուն խորհուրդին մասնակցելու համար Մոսկուա մեկնած է Վ. Օսկանեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը: Օրակարգին վրայ են հակահարեկչական կեդրոնին գործունէութիւնը, մինչեւ 2005 մշակութային ծրագիրներու նախագիծը, եւլն.:

***

ՔԱՆԴԱԿԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՍԻՄՓՈԶԻՈՄ

1700-ամեակի շրջանակին մէջ, Երեւան, Սեպտ. 4-ին սկսած է քանդակագործներու միջազգային սիմփոզիոմ մը: Ռուսաստանէն, Վրաստանէն, Ուկրանիայէն, Անգլիայէն, Գերմանիայէն արուեստագէտներ 45 օր Հայաստանի քարով քանդակելով 19 մեծադիր գործ պիտի նուիրեն Հայաստանին. այդ գործերը պիտի զետեղուին Օղակաձեւ զբօսայգիին մէջ:

***

ԿԻԵՒԻ ՄԷՋ ՄԱՏՈՒՌԻ ԲԱՑՈՒՄ

Կիեւի մէջ Օգոստոս 31-ին բացումը կատարուած է Մեսրոպ Մաշտոց մատուռին, ներկայութեամբ՝ Ուկրանիոյ օրէնսդիր ու գործադիր մարմիններէն, քաղաքական, գիտութեան, հոգեւոր շրջանակէն դէմքերու. ներկայ գտնուած են նաեւ հայ համայնքներէն անձնաւորութիւններ: Մատուռին օծումը կատարած է Ուկրանիոյ Թեմին առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկ. Բունիաթեանը:

***

ԼՐԱՍՓԻՒՌՆԵՐՈՒ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Սեպտեմբեր 4-ին շարք մը լրասփիւռներու խմբագիրներու եւ տնօրէններու հանդիպումի մը քննարկուած են մարզը յուզող հարցեր: Անոնց գլխաւորը եղած է խմբագրատուներու վարձքերուն ակընկալուած յաւելումը. ժողովականները որոշած են առաջարկել որ անվճար իրենց գործածութեան տրամադրուին այդ տարածքները:

***

ԶՈՒԻՑԵՐԱՀԱՅ ՄԱՐԶՈՒՀԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴՐՕՇԻՆ ՆԵՐՔԵՒ

Թէնիսի խոստմնալից անուններէն զուիցերահայ պարմանուհի Մարի - Գայեանէ Միքայէլեան, որ Զուիցերիոյ դրօշին տակ կը մասնակցէր ԱՄՆ-ու բաց ախոյեանութեան, իր առաջին մրցումէն ետք դիմելով պատասխանատուներուն, փափաք յայտնած է զինք որպէս Հայաստանի ներկայացուցիչ արձանագրել: Եւ իր յաջորդ մրցումին համար արդէն դաշտ իջած է Հայաստանի դրօշին ներքեւ ու յաղթած Սալոմէ Տեւիճէին:

Ախոյեանութեան պատմութեան մէջ աննախադէպ է երեւոյթը որ մարզիկ մը մրցաշարքի ընթացքին փոխէ պատկանելիութեան իր երկիրը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ժ.-Փ. ՇԸՎԷՆԸՄԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒ

Ինչպէս կը սպասուէր, նախկին նախարար եւ «Քաղաքացիի Շարժում»ի հիմնադիր, Պելֆորի քաղաքապետ՝ Ժան - Փիէր Շըվէնըման, Սեպտ. 4-ին, պաշտօնապէս յայտնեց նախագահական իր թեկնածութիւնը:

Երկար ատեն է որ կը վարանէր, կը սիրէր պատասխանել, երբ հարցումը տրուէր. «Ճամբան չէ որ դժուար է: Դժուարութիւնն է այսօր, որ ճամբան է»: Ի վերջոյ, իր քաղաքին, Պելֆորի մէջ, հրապարակաւ յայտարարեց իր թեկնածութիւնը, չեշտելով թէ կ'ուզէ մարմնաւորել «Ազգին Մարդը»: Մինչեւ Բ. շրջան, պիտի չյայտնէ թէ որո՞ւ պիտի թելադրէ փոխանցել իր ստացած ձայները: Հետեւեալ ձեւով բացատրեց իր թեկնածութեան դրդապատճառները.- «Սիրելի հայրենակիցներ, ութ ամիսէն պիտի ընտրէք ան, որ հինգ տարի պիտի նախագահէ մեր Հանրապետութեան ճակատագրին: Կամ կ'ընտրէք իշխանութեան գլուխ գտնուող երկու կուսակցութիւններէն մէկուն պետը: Ոչ ոք ունի շատ լաւ գիտէք, Ֆրանսայի համար տեսիլք մը: Կամ, պիտի ուզէք զանազանել ան, որ անորոշութեանց այս շրջանին մէջ, կրնայ ըլլալ Ազգին Մարդը: Հանրապետութեան այդ նախագահն է որ կ'ուզեմ ըլլալ եւ ահա թէ ինչո՛ւ թեկնածու եմ»:

Յիշենք որ Ժան-Փիէր Շըվէնըման երեք անգամ հրաժարած է կառավարութենէն, ցոյց տալով թէ հաւատարիմ է իր համոզումներուն եւ տէր է նկարագրի: Առաջին անգամ 1983-ին, երբ հետազօտութեան եւ ճարտարարուեստի նախարար էր Մորուայի կառավարութեան մէջ, բողոքելու համար խստակեցութեան դէմ: Երկրորդ անգամ, 1991-ին, դէմ ըլլալով Ֆրանսայի յանձնառութեան Ծոցի պատերազմին մէջ: Այն ատեն Պաշտպանութեան նախարար էր, Միշէլ Ռոքարի կողմէ նշանակուած: Հուսկ, 2000, Օգոստոս 29-ին, յայտնելու համար իր տարակարծութիւնը Գորսիքայի վերաբերող Մաթինեոնի համաձայնագրերուն հետ: Որպէս Ներքին նախարար պարտէր պաշտպանել այդ ծրագիրը: Այս վերջին հրաժարումէն ետք, Հոկտ. 22-ին, կը վերադառնէր Պելֆորի հողամասին երեսփոխանական իր աթոռը:

***

Պայրուէն ետք, այս անգամ ժոսփէնեան ճակատի վրայ հրապարակ կ'իջնէ «3-րդ մարդը»: Այս ճիւղին մէջ արդէն իսկ հրմշտուք կայ եւ ոմանք պիտի դժուարանան գտնելու ընտրեալներու այն անհրաժեշտ 500 ստորագրութիւնները, որոնք կրնան թոյլ տալ որ թեկնածու ըլլան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ այլեւս հանգիստ կրնայ քնանալ. Փարիզի Հարցաքննիչ Սենեակը, Սեպտ. 4-ին ջնջեց դատաւոր Էրիք Հալֆէնի երկու տարիներու քննութիւնը Փարիզի ԱՇ-ԷԼ-ԷՄ-ներու շուրջ եւ ուրեմն այն հրաւէրը, որ եղած էր Հանրապետութեան Նախագահին որպէսզի ներկայանայ իբրեւ վկայ: Պատճառաբանութիւնը այն է որ ձեւական սխալներ գործուած են: Աւելին, Էրիք Հալֆէնի ձեռքէն առնուեցաւ նաեւ այդ Թղթածրարին քննութիւնը եւ յանձնուեցաւ փարիզցի դատաւորի մը՝ Արման Ռիպըրոլի, որ արդէն քննութիւն կը կատարէ Շիրաքի ճամբորդութիւններուն վրայ: Հալֆէնի համար, հարուածը ծանր է, բայց Գրեթէյլի հարցաքննիչ դատաւորը բազմաթիւ սխալներ գործած է իրաւական գետնի վրայ եւ իր գործելակերպը յաճախ քննադատութեանց առիթ տուած է: Լիպերասիոն ալ դիտել կու տար որ այս քաջ, երբեմն խիզախ դատաւորը ընթացք չէր տար Հարցաքննիչ Սենեակին դիտողութեանց եւ տարիներէ ի վեր հարցեր ունէր այդ պատճառաւ:

ՍԵՐՊԻՈՅ վարչապետը՝ Զորան Ճինճիք յայտարարած է որ կը մերժէ Սերպիոյ նախագահը՝ Միլան Միլութինովիչը յանձնել Լա Հէյի Պատժական Միջազգային Դատարանին (Նախկին Եուկոսլաւիոյ համար): Ան շեշտած է.- «Ըստ մեր օրէնքներուն, ան, անձեռնմխելիութիւն կը վայելէ եւ միջազգային օրէնսդրութիւնը չի կրնար մեր օրէնսդրութենէն գերիվեր ըլլալ»: Ամբաստանութիւնը կը վերաբերի 1999-ի Քոսովոյի պատերազմական ոճիրներուն:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՐԵՔ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ, որոնք ձերբակալուած էին Օգոստոս 24-ին, երբ ապօրէնի կերպով կ'անցնէին Ռուսաստանի եւ Վրաստանի սահմանը, ազատ արձակուեցան:

ՊԱՂՏԱՏԻ կեդրոնի շուկայի մը մէջ ռումբ մը պայթած է Սեպտ. 4-ին, բազմաթիւ վիրաւորներ պատճառելով: Պաշտօնական բանբեր մը յայտարարած է.- «Իրաք կը դատապարտէ այս գազրելի ոճիրները, որոնք մաս կը կազմեն ամերիկեան - սիոնական դաւի մը եւ Իրանը պատասխանատու կը նկատէ այս վատ գործողութեան»:

ՓՐՈՖ. Ք. Պարնար, սրտի առաջին պատուաստին (1967) հեղինակը, որ մեռաւ Կիպրոս, զոհ գացած է շնչարգելութեան (ասմ) սուր տագնապի մը, ինչպէս հաստատած է դիագնութիւնը:

ԱՐՑԱԽԻ ՎԵՐԱԲՆԱԿԵՑՈՒՄԸ ՆԵՑՈՒԿԻ ԿԸ ԿԱՐՕՏԻ

Դժգոհութեան բազմազան պատճառներուն մէջ այնքան հաճելի է հանդիպիլ սրտապնդող լուրերու որ նոյնիսկ մարդ ինքզինքը կը պարտադրէ անտեսելու, լռեցնելու անոնց առընչութեամբ մտքին մէջ ծագած «արդեօ՞ք»ները, «ինչո՞ւ»ները: Կարդացուածը, լսուածը լսելի դարձնել, նոյնիսկ կրկնութեան գնով, նոյն հաճոյքին թելադրուած պարտականութիւն կը թուի:

Կան հաւանօրէն անձեր որոնք այս օրերու համահայկական խաղերուն, 1700–ամեակին ու անկախութեան տասնամեակի նշումներուն մէջ դժուարութիւն չունին դրականներ տեսնելու, քաջալերուելու, խանդավառուելու: Սակայն, այդ բոլորին մէջ իր յատուկ տեղն ու իմաստը կը պահէ ընդհանուր մտահոգութեան առարկայ մարզէ մը արձագանգած տուեալը: Մանաւանդ, երբ ան կը պատկանի Արցախի նման փափուկ հարցականներու թիրախ շրջանակի մը որուն նկատմամբ միջազգային մեծերու շահագրգռութեան լուրեր կու տան լրատիւները: Բան մը որ կաթէն հազար անգամ բերանը այրածի մեր փորձառութեամբ, արդարօրէն կը դժուարանանք դրական երեւոյթ նկատելու:

Հարցը կը վերաբերի ԼՂՀ–ի մէջ տարուած վերաբնակեցման քաղաքականութեան, աշխատանքներուն: Առաջինին տէրը պետութիւնն է, երկրորդին մէջ ներդրում ունին նաեւ ոչ պետական կազմակերպութիւններ: «Ազգ»ի Օգոստոս 25–ի թիւին մէջ Նախ Մառլենա Յովսէփեան շօշափած է այս նիւթը, հանդիպում մը ունենալէ ետք գաղթերու եւ գաղթականներու վարչութենէն Սամուէլ Յարութիւնեանի հետ: Հանդիպումին մասին պատմող տողերուն սկիզբին ուշադրութիւն կը գրաւէ «վերաբնակուել ցանկացողների մեծ հոսքը» արտայայտութիւնը: Ղարաբաղի պաշտօնատարը առիկա բացատրած է «ստեղծուած գրաւիչ պայմաններով»: Անոնց գլխաւորը պէտք է նկատել 42 քառակուսի մեթր բնակելի մակերեսով, երեք սենեակնոց, նոր կառուցուած տուները որոնք 3 – 5 միլիոն դրամ կ'արժեն: Այդ տուները կը տրուին որպէս սեփականութիւն, բայց ենթական սեփականութեան փաստաթուղթին կը տիրանայ միայն հինգ տարի ետքը: Կը տրուի նաեւ տան շուրջը 2 հազար քառակուսի մեթր հողամաս եւ ընտանիքին ամէն մէկ անդամին 6 հազար քառակուսի մեթր սեփականաշնորհուած հող: Տեղափոխութեան ծախքը կը հոգայ, ինչպէս ասկէ առաջ ալ չեշտուած է, Արցախի կառավարութիւնը: Ընտանիքի պետին աշխատավարձքին եռապատիկ չափով, իսկ անդամներուն հնգապատիկ չափով միանուագ օգնութիւն կը կատարուի: Վերաբնակները գերծ կ'ըլլան որոշ հարկերէ եւ կ'ունենան վարկային արտօնութիւններ:

Որպէս վերաբնակ Արցախ գացող, կամ վերադարձողներու գերակշիռ մասը տնտեսապէս անապահով խաւէն է, ինչպէս Ատրպէյճանէն գաղթածներ, պատերազմի շրջանին տեղահանուածներ, նախկին Խորհրդային Միութեան հակամարտութիւններու գօտիներէն հեռացածներ, բնակարանի, անլոյծ հարցի տէր երիտասարդ զոյգեր: Կան, կ'ըսուի միմիայն հայրենասիրական մղումներով գացողներ, բայց անոնց թիւը մեծ չէ:

Ս. Յարութիւնեան թուած է այն գործօններն ալ որոնք դրական ազդեցութիւն կ'ունենան Արցախի կայունացումին. առաջինը բնակեցման ճամբով սահմանամերձ գիւղերու ամրապնդումն է: Երկրորդը՝ Արցախի բարենպաստ կլիմայական գօտիին մէջ գտնուող բարեբեր հողերու մշակումը որ ինքնաբաւ ըլլալու պայմաններ կը ստեղծէ այդ գործին լծուած ընտանիքներու համար: Անոնց ստացած բերքին աւելցած մասն ալ կը գործածուի լուծելու Հանրապետութեան անողեղջնի խնդիրը: Իսկ եթէ վերաբնակեցումը կարենայ սահմանել լայնածաւալ սահմաններ, բարիքէն կ'օգտուի Հայաստանն ալ ուր կը մեղմանայ անգործութեան ստեղծած ներքին լարումը:

Մ. Յովսէփեան, գրելով հանդերձ թէ 1994–էն 2001–ի սկիզբը մօտ 1020 ընտանիք վերաբնակութեան գացած է, կ'ըսէ թէ ներկայիս լայնածաւալ վերաբնակեցում կարելի չէ. ատոր գլխաւոր պատճառը այն է որ պետական միջոցները տարեկան ընդամէնը 200 – 250 բնակարանի կառուցում կրնան թոյլատրել: Ատոր քով կան Հ. Բ. Ը. Մ.–ի միջոցներով շինուած տասը բնակարանները Նորաշէն գիւղին մէջ, ինչ որ ծովուն մէջ կաթիլ մը կը նկատուի: Պետական ծրագրերին իրականացման համար ատոր բազմապատիկ միջոցի պէտք կայ, քանի որ նախատեսուած է 2 – 3 տարուան ընթացքին 25 հազար ընտանիք արցախաբնակ դարձնել, ինչ որ մօտ 100 հազար հոգի կը նշանակէ: Այս թիւը, համեմատած՝ 1994 – 2001 շրջանի ընդամէնը 1020 ընտանիքի փոխադրութեան, բաւական դժուար իրականալի կը թուի: Մանաւանդ, երբ աղէտի գօտիին նման, Արցախն ալ լայն չափով դադրած կ'երեւի նախորդ տարիներու ընդհանուր հետաքրքրութեան, հոգածութեան առարկայ ըլլալէ: Մինչդեռ, անկարելի չէր, օրինակ, 1700–ամեակի երկու նպատակ դարձնել Աղէտի գօտիին մէջ անբրդիք մարդ չձգելու եւ Արցախի վերաբնակեցումը կարեւոր հանգրուանի մը հասցնելու առաջադրութիւնները, նոյնիսկ վաղանցիկ ծափերու, ձեւական շնորհաւորութիւններու գնով: Այս առումով հետաքրքրական չէ՞ր նոյնիսկ մօտաւոր հաշիւներով տեսնել թէ վերաբնակեցման առաջադրուած 25 հազար ընտանիքներէն քանի՛ին համար 3 – 5 միլիոն դրամի տուն կարելի էր շինել, ո՛չ անհրաժեշտ, ոչ ալ գոնէ որպէս ճարտարապետական կառոյց արդարանալի մայր տաճարի մը համար եղած ծախքով...: Բայց այսօր չէ որ պիտի փոխուի թիւէ, հաշիւէ, տրամաբանութենէ խորշելու մեր ազգային աւանդութիւնը:

Ու այդ պատճառով ալ, մինչ պերճանքին, ցուցադրականին համար միշտ լայն միջոցներ պիտի գտնուին, Արցախի վերաբնակեցման համար պետական սուղ միջոցներուն հետ յոյսեր պիտի կապուին կամաւորներու ջանքերուն: Հոս, Ֆրանսայի մէջ մեզի քաջ ծանօթ է այդ մարզին անուններէն «Շէն»ը որ տարիներէ ի վեր լծուած է Արցախի սահմանամերձ գօտին ամրացնելու գործին: «Ազգ»ի նոյն էջին վրայ Աննա Բալեան հակիրճ ծանօթացումը կ'ընէ «Աւետեաց երկիր» կազմակերպութեան. անոնք ալ նոյն ուղղութեամբ գործ կը տեսնեն, սկսած՝ Նորաշէն գիւղէն որ կը գտնուի Հադրութի եւ Ֆիզուլիի միջեւ: Իրենց գործունէութեան մասին կը տեղեկացնէ կազմակերպութեան ղեկավարը Վահրամ Գէորգեան. նոր հաստատուած ընտանիքներու կովեր ու հորթեր կու տան. նաեւ կը բանակցին պետական մարմիններու հետ, որպէսզի գիւղերը ջուր, ելեկտրականութիւն, հեռաձայն, բուժարան, եւ այլն ունենան: Այս կազմակերպութիւնը նոր է. հիմնուած է 2000ի աշնան, Ստեփանակերտի մէջ: Առայժմ մասնաճիւղ ունին միայն Հադրութի ու Մարտակերտի մէջ: Իրենց ուշադրութիւնը պատահական չէ որ կեդրոնացած է Արցախի հարաւային գօտիին վրայ, քանի ան ամենակարեւոր մարտավարական ուղղութիւնն է:

Եւ այսպէս, կաթիլ – կաթիլ Արցախը կ' վերադարձուի իր տէրերուն. շատ անգամ դժուար ու լռութեան մէջ մնացած ջանքերով, առանց ծափի, ողջոյնի կամ շնորհակալութեան:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՊԱՀԱՆՋ ՓԱԽՉԵԼՈՒ ԱՌՕՐԵԱՅԻ ՄՂՁԱՒԱՆՋԷՆ...

Ի՞նչ է քաղաքականութիւնը. իշխանութիւն ձեռք ձգելու արուեստն է. բառին լայն առումով անշուշտ, որ չի սահմանափակուիր կուսակցութիւններու, խորհրդարանին կամ պետութեան, այլ կը թափանցէ մեր կեանքին այն տեղերը, ուր հարստութիւններու եւ ուրիշ մարդարարածներու վրայ իշխելու հարցեր գոյութիւն ունին:

Ընկերային կեանքին մէջ, հազիւ քիչ մը ոստում կատարես դէպի վեր եւ որոշ պատասխանատուութիւն ստանձնես, գործունէութիւնդ կը դառնայ քաղաքական:

Այդ վայրկեանէն, կը դառնաս անձանաչելի անձ մը. նոր աշխարհ մը կը յայտնուի, սնափառութեան, պայքարներու, դաշնակցութիւններու, մեքենայութիւններու, սուտի եւ խարէութիւններու... ոչ միայն ընդդէմ հակառակորդին, այլեւ նոյն խումբին մաս կազմող անձերու միջեւ, ուր միշտ կը գտնուի մէկը, որ կ'ուզէ առջեւդ անցնիլ, փնտռելով դաշնակիցներ, որուն աթոռը վար առնելու, ուստի անկարելի չէ որ դաշնակիցները եւ խմբակցութիւնները փոփոխութեան ենթարկուին եւ ամէնէն հաւատարիմ թուող անձը, ուշ կամ կանուխ, անցնի հակառակորդին կողմը...:

Արդիւնքը այն կ'ըլլայ, որ ժամանակդ կը վատնես, հասկնալու համար թէ հակառակորդդ ի՞նչ կը մտածէ կամ կը պատրաստէ որպէսզի հակադարձելու խորհիս, միաժամանակ, արթուն գտնուիս, որ քովիններէդ մէկը չդաւաճանէ կռնակէդ: Այս մտասեւեռումը այնքան կրնայ յառաջանալ մէջդ, որ նոր աշխարհ մը, քեզ ամբողջութեամբ կը կլանէ, ուր տիրողը սուտն է, կեղծիքը, խարէութիւնը, որ դարմանալիօրէն, անկեղծ կը դառնայ, միայն ճակատամարտին օրը, երբ խումբերը վերջնականօրէն ճակատ բռնած են եւ կարելի չէ դիրք փոխել: Ճշմարտութեան ժամը, ա՛յն ատեն է որ կը հնչէ, երբ կատարած ես ընտրութիւնդ եւ չես կրնար լարախաղացութիւն կատարել:

Նման քաղաքականութիւն մը, կարելի է մարդկային կեանքին յետին դռեհկութիւնը համարել: Ասոր համար է, որ սկսած հին դարերէն, եղած են մարդիկ, որ անհանդուրժելի նկատած են ապրիլ նման անհարազատ, խեղդիչ կեղծիքի մէջ: Անձեր որ ձգտած են աւելի վսեմ, բարոյական կեանքի մը, հիմնուած ճշմարտութեան եւ հոգեկան մաքրութեան վրայ եւ այսպէս ծնունդ առած է, հայեցողական շարժում մը, միսթիք փնտռտուք մը, որպէս փորձ, ազատելու սնափառութեան, ունայնութեան եւ վրիժառութեան կեանքի մը գերութենէն եւ ճնշումէն: Փորձ մը, քանի մը աստիճան բարձրանալու դէպի սրբազանը, երկնայինը: Իւրաքանչիւր քաղաքակրթութիւն, իր ձեւով ապրած է այս փորձառութիւնը: Յոյն իմաստասէրները, գաղափարներու հայեցողութեան կը հրաւիրէին անհատը, Ստոյիկեաններն ու Եպիկուրեանները կ'առաջարկէին անտեսել նիւթական աշխարհը եւ որդեգրել ընդհանուր անտարբերութիւն, ամէն ինչի հանդէպ: Պղոտինոս, աւելի յառաջ տանելով այս գաղափարը, կը թելադրէր ոչընչանալ աստուածային պարզութեան մէջ, որուն արձագանգը կը հանդիսանայ, Ժ. դարուն, Վասպուրականի լեռներէն, մեր Գրիգոր Նարեկացին, թերեւս քրիստոնեայ Միջին դարուն մեծագոյն միսթիքը: Բաւ է կեդրոնացած կարդալ անոր «Մատեան Ողբերգութեան»ի տողերը. –Նկարագրութիւնն է մարդուն իր յանցապարտ անկումներով, սողաքարշ բնազդներով, իր ամօթալի տկարութիւններով, որուն հետեւանքով, բուռն պայքար մը կը մղուի հոգիին և նիւթին, մարդկային ստորին բնազդներուն եւ եթերային ձգտումներուն միջեւ... (տե՛ս. Քիպարեան Հ. կ. էջ 341)– այս պայքարը կը ծնի աւերներ, փոթորկումներ, յուզումներ, յուսալքում. Նարեկացին կը զգայ միսին եւ արեան մխալը ու սրտէն կողկողագին ողբ կը բարձրացնէ դէպի երկինք...:

... Եթէ Նարեկի հոգին կը գտնուի, ամէն մարդու նման, պատած խեղճութիւններով, ան ամէն ճիգ կը թափէ բարձրանալու դէպի անհունը, բարին, աստուածութիւնը եւ դէպի անարատ մաքուրը, ընտիրը ձգտող իր այս պայքարը կը դառնայ դիւցազներգութիւն:

Առօրեային մղձաւանջէն ազատելու, ճշմարիտին, մաքուրին ձգտելու պահանջ մը, մեր մէջ ալ գոյութիւն ունի, այնքան որ, հազիւ կարենանք, կը փնտռենք կոյս բնութիւնը, ամայի կղզիները, լեռնաշղթաներու անմատչելի կատարները: Զօրաւոր նկարագիրները կ'ուղղուին դէպի առողջ լուծումներ, իսկ անպատրաստ եւ տկար արարածներուն համար, ճամբայ մը կը բացուի դէպի գանազան աղանդներ, յատուկէն ստեղծուած նիւթապաշտ, անխիղճ անհատներէ, նման կացութիւններէն չարաչար օգտուելու:

Եթէ միայն կարենայինք, օրուան մէջ, փոքրիկ փակագիծ մը բանալ, մեր մեքենայացած առօրեայի ընթացքին, եւ հայեցողական թռիչքով մը քննել թէ ո՞ւր հասած է մեր անձնական քաղաքականութիւնը, իշխանութիւն ձեռք ձգելու այս բնածին արուեստը, արդեօ՞ք կը ձգտի միշտ աւելի բարին, վսեմը, գեղեցիկը, հոգեկանը, գերբնականին հպելու աստիճան, թէ ընդհակառակն, մխրճուած ենք, ինչպէս պիտի ըսէր Նարեկացին, ստորաքարշ բնազդներուն, ամօթալի տկարութիւններուն եւ յանցապարտ անկումներուն մէջ:

Հ. Թ. Գ.

ՀԵՐԱԿԼԻՈՆԸ՝ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒԶՈՐԴՆԵՐ ԳԱՆՁԵՐ Ի ՅԱՅՏ ԿԸ ԲԵՐԵՆ ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՀՆԱԴԱՐԵԱՆ ՔԱՂԱՔ ՄԸ, ՈՐ ՋՐԱՄՈՅՆ ԵՂԱԾ Է

Հսկայական արձաններ, ընկղմած նաւեր, ոսկեդրամներ եւ գոհարեղէն կարելի է գտնել սոյն թանկագին իրերուն շարքին, որոնք վերջերս դուրս բերուեցան հնադարեան Հերակլիոն քաղաքէն, որ ջրամոյն եղած է Միջերկրականի բացերը:

«Պատմութիւնը շօշափելի կը դառնայ մեր աչքերուն մէջ», ըսած է Եգիպտոսի Մշակոյթի նախարարը, Յունիսի սկիզբը Աղեքսանդրիոյ մէջ կայացած մամլոյ ասուլիսի մը առիթով, որուն ընթացքին յայտնաբերումները կատարած ֆրանսացի հնագէտ՝ Ֆրանք Կոտիօ ներկայացուցած է հետազօտութիւններու «շատ խոստմնալից տարուան մը» աշխատանքին արդիւնքը, ինչպէս նկարագրած է զայն:

Հնագէտը Հերակլիոնի յայտնաբերումները հրապարակած էր տարի մը առաջ: Ան կը հաստատէ, որ հնադարեան ժամանակներուն Նեղոսի եզերքին վրայ իբրեւ կարեւոր նաւահանգիստ մը յիշատակուած քաղաքը կործանած է երկրաշարժի կամ նմանօրինակ աղէտի մը պատճառով:

Կոտիօ կը գլխաւորէ Ֆրանսայի մէջ հաստատուած Ստորջրեայ Հնագիտութեան Հիմնարկը: Ան սուզորդներու իր խումբին հետ ելեկտրոնիկ կատարելագործուած [illegible] մը լուսանկարած եւ ցուցակագրած է բազմաթիւ հնութիւններ, որոնք ջրամոյն եղած են Ապուքիրի ծոցէն 6,5 քմ. հեռու:

Ամէնէն յատկանշական գտածոներուն շարքին են սեւ կրանիթէ յաւ պահպանուած մեհենաքար մը, որ արձանագրութիւններ կը կրէ: Անիկա յար եւ նման է 1899-ին յայտնաբերուած այլ մեհենաքարի մը, որ այժմ կը ցուցադրուի Գահիրէի Եգիպտական թանգարանին մէջ: Երկուքն ալ կը բովանդակեն Նեքթանեպոս Ա.ի (Իշխած է Ն.Ք. 378–էն 362) մէկ հրովարտակը, որուն մէջ ան 10 առ հարիւրի տուրք մը կը սահմանէ յունական ապրանքներու վրայ, որպէսզի տաճար մը կառուցէ Նիէթ աստուածուհիին համար:

Դար մը առաջ յայտնաբերուած մեհենաքարին վրայ խորագրուած արձանագրութիւնը կը պատուիրէ զայն կանգնեցնել Նաւքրաթիս գիւղաւանին մէջ: Իսկ Կոտիոյի յայտնաբերած մեհենաքարը

կ'ըսէ, թէ զայն պէտք է զետեղել «Հերակլիոն-Թոնիս»ի մէջ:

Կատարեալ վիճակի մէջ պահպանուած 195 սմ. բարձրութեամբ մղոնաքարը յաւելեալ ապացոյց մըն է թէ աւերուած քաղաքը ինքնին հին Եգիպտոսի Հերակլիոն քաղաքն է, որ ժամանակին աւելի առասպելի նիւթ էր, քան՝ պատմութեան: Զայն պէտք չէ շփոթել Կրետէի մէջ գտնուող համանուն քաղաքին հետ:

ԱՌԱՍՊԵԼԱԿԱՆ ԱԿՈՒՆՔՆԵՐ

Յոյն պատմաբան Թէոտոր կը պատմէ, թէ ինչպէ՛ս գերագոյն աստուած Զեւսի առասպելական զաւակը՝ Հերակլէս կասեցուցած է Նեղոսի յորդած ջուրերը՝ ողջելով գետին հունը: Տեղւոյն բնակիչները տաճար մը կառուցած են անոր յիշատակին եւ գիւղաւանը կոչած են Հերակլիոն:

Այլ յոյն պատմաբանի մը՝ Հերոդոտոսի համաձայն, Տրովադայի Հելէնը եւ անոր սիրահարը՝ Փարիս, դէպի Հերակլիոն խոյս տուած են փախչելով Հելէնի ամուսինէն՝ Մենելասոսէն, սակայն Նեղոսի մուտքը պաշտպանող պահակը՝ Թոնիս, որ բարոյական խիստ սկզբունքներու տէր էր, վախցուցած է զանոնք:

Հնադարեան արձանագրութիւններու մէջ քաղաքը կը յիշատակուի իբրեւ Եգիպտոսի մուտքը եւ կարեւոր նաւահանգիստ մը Աղեքսանդրիայէն առաջ, որ հիմնուած է Ն.Ք. 331-ին: Անիկա գոյութիւն ունեցած է նախքան Նեղոսի հունին փոփոխութիւնը:

Կոտիօ մամլոյ ասուլիսին ընթացքին ցոյց տուած է ջրամոյն քաղաքին ելեկտրոնիկ պատկերը. զայն եզերող կապոյտ ժապաւէնը ցոյց կու տայ, թէ հին Նեղոսը կը հոսէր քաղաքին քովէն:

Կոտիօյի սուզորդներու խումբը նաեւ յայտնաբերած է վարդագոյն կրանիթէ հսկայական արձաններ, որոնցմէ մէկը կը պատկանի Նեղոսի աստուած Հափիի: Միւս երկուքը կը պատկերեն անծանօթ փարաւոն մը եւ թագուհի մը: Անոնք կոտրուած են եւ բեկորները ցրուած են հաստ պատի մը շուրջ: Արձանները թաղուած են ջուրին յատակը, կրանիթէ սրբավայրի մը մօտ, որ կը կրէ Եգիպտոսի պտղոմեան ժամանակաշրջանէն (Ն.Ք. առաջին դարէն 3-րդ դար) մեհենագրութիւններ, որոնք կ'ապացուցեն, թէ սրբավայրը աղօթարան մը եղած է գերագոյն աստուած Ամոնի տաճարին մէջ, որ յայտնապէս Հերակլիոնի մեծագոյն տաճարն է:

ԱՂԷՏԱԼԻ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ

Կոտիօ կը հաւատայ, թէ բնութեան աղէտ մը, ինչպէս՝ երկրաշարժ մը, կործանած է Հերակլիոնը: Ասիկա կրնայ բացատրել, թէ ինչո՛ւ յայտնաբերուած իրերէն ոչ մէկը կը պատկանի Ն.Ք. առաջին դարուն:

«Ելեկտրոնիկ ուսումնասիրութեան ընթացքին տեսանք կորիզային զօրաւոր աստիճանի մագնիսական պատկերներ, որոնք կ'ապացուցեն, թէ Հերակլիոնը կը գտնուէր երկրաշարժի գօտիի մը վրայ, ուրկէ բազմաթիւ աւերակներ յայտնաբերեցինք», կ'ըսէ Կոտիօ:

Սուզորդներու խումբը զարմացած է, որ թէեւ աւերակները դարեր շարունակ ծովուն յատակը մնացած են, սակայն անոնք շատ լաւ պահպանուած են տիղմի հաստ խաւի մը տակ: 150 մեթր երկայնքով եւ 1,25 մեթր հաստութեամբ պատ մը անվնաս մնացած է:

Սուզորդները այլ հնութիւններ յայտնաբերած են օգտագործելով ճայնային յատուկ գործիք մը, որ մէկ սանթիմեթր հաստութեամբ իրեր կը ջոկէ: Այս գործիքը օգնած է, որ անոնք ջուրէն դուրս բերեն հիանալի հնութիւններ, ինչպէս՝ պրոնզէ կարասներ, ոսկեղրամներ եւ պոհարեղէն: Ամէնէն աւելի ուշագրաւ իրերէն են ջնարակուած աման մը եւ ոսկեայ օղեր, որոնք շինուած են Ն.Ք. 4-րդ դարուն, ինչպէս նաեւ՝ խնկաման մը եւ մետաղադրամներ՝ փարաւոնական եւ պտղոմեան ժամանակաշրջաններէն:

Ընկղմած եւ իրարու վրայ կուտակուած 10 նաւեր սուզորդները առաջնորդած են դէպի Հերակլիոնի երբեմնի եռուն նաւահանգիստին վայրը: Անոնք կը պատմեն աղէտալի ճակատագիրի մը մասին:

«Յայտնապէս նման աղէտ մը կրնայ պատահած ըլլալ միայն ջուրի ահաւոր հոսանքի մը պատճառով», կը բացատրէ Կոտիօ:

Քարէ հսկայական բեկոր մը, որ յայտնաբերուած է Հերակլիոնի տաճարին մօտ, մէկն է այն 15 քարերէն, որոնց ամբողջութիւնը Եգիպտոսի տարածքին գտնուած մեծագոյն մղոնաքարերէն մէկը կը կազմէ: Անիկա կու գայ Կղէոպատրայի ժամանակներէն՝ Ն.Ք. առաջին դարէն: Քարի բեկորը ծածկուած է մեհենագրութիւններով և յունական արձանագրութիւններով:

«Ամիսներ պիտի տեւէ այս մղոնաքարը կարդալն ու վերծանելը, սակայն շատ հաւանաբար անիկա բազմաթիւ տեղեկութիւններ պիտի ընձեռէ տուեալ ժամանակաշրջանին վերաբերեալ», կ'ըսէ Կոտիօ:

Եգիպտոսի Հնութիւններու Գերագոյն Խորհուրդին ընդհանուր քարտուղարը Կոտիօյի յայտնաբերումները կը նկարագրէ իբրեւ «երազի մը իրականացումը»: Ան կ'առաջարկէ համապարփակ ուսումնասիրութիւն մը պատրաստել Եգիպտոսի միջերկրականեան եւ Կարմիր ծովու ափերուն վերաբերեալ՝ քարտէսագրելով հոն գտնուող հնութիւնները:

Պատրաստեց՝

Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ-ՍՐԱՊԵԱՆ

«Ազդակ»

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ ՄՈՆՐԷԱԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոնէութեան Հայաստանի մէջ պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակին առիթով, Մոնրէալի հայ գաղութը կազմակերպած է երաժշտական բացառիկ ձեռնարկ մը: Պիտի ներկայացուի ֆրանսահայ հանրածանօթ երգահան՝ Կարպիս Ափրիկեանի «Սասունցի Դաւիթ Ծնունդը» օրաթորիօն, քաղաքիս Պաքիլիք Նոթր Տամին մէջ, Նոյեմբեր 24-ին: Այս աննախընթաց համերգին շուրջ 370 հոգինոց երգչախումբ-նուագախումբը կը ղեկավարէ գործին հեղինակը՝ Կարպիս Ափրիկեան:

Ձեռնարկը միասնաբար կազմակերպուած է Մոնրէալի գաղութի հայ յարանուանութիւններուն ու կազմակերպութիւններուն կողմէ.

Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցի,

Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցի,

Հայ Աւետարանական Եկեղեցի,

Թէքէեան Մշակութային Միութիւն,

Համազգային Հայ Կրթական եւ Մշակութային Միութիւն,

Հայ Օգնութեան Միութիւն,

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւն,

Մոնրէալի Եգիպտահայերու Ընկերակցութիւն եւ

Պոլսահայ Մշակութային Միութիւն:

Անոնց կողմէ նշանակուած ներկայացուցիչներ մաս կը կազմեն Կազմակերպիչ Մարմնին:

Միացեալ երգչախումբ-նուագախումբին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն՝

– Մոնրէալի «Քէպէք» համալսարանի երգչախումբը «Chœur de l'UQAM» (շուրջ 200 հոգի) որ պիտի կազմէ կորիզը, ղեկավար՝ Միքլոս Թաքաչ: Այս երգչախումբին կը միանան՝

– Հայ երգիչներով կազմուած 1700ամեակի երգչախումբը (շուրջ 55 հոգի), ղեկավար՝ Արթօ Միւհէնտիսեան, դաշնակի ընկերակցութիւն՝ Գրիգոր Շահվերտեան եւ

– «Ս. Յակոբ» եւ «Ալեք Մանուկեան» ամէնօրեայ վարժարաններու աշակերտներէն կազմուած փոքրերու երգչախումբերը, շուրջ 50 հոգի, ղեկավարութեամբ՝ Սամ Քէօշկէրեանի եւ Արթօ Միւհէնտիսեանի:

– Մոնրէալի FACE Սիմֆոնիք նուագախումբը, կազմուած 64 նուագողներէ, ղեկավար՝ Տիկին Թէոտորա Սթաթոփուլոս, կ'ամբողջացնէ կազմը:

Որպէս մեներգողներ, իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն արհեստավարժ երգիչներ՝ Ալին Գութան (սոփրանօ), Նորա Սուրուզեան (մեցցօ սոփրանօ), Արթօ Միւհէնտիսեան (պարիթոն), Կարօ Նշանեան (պաս պարիթոն):

Միասնական կազմակերպութեամբ իրականացուող այս ձեռնարկը, եզակի երեւոյթ մըն է իր տեսակին մէջ: 370 գանատացի արուեստագէտներ եւ սիրողներ, տարբեր ազգային պատկանելիութեամբ ի մի հաւաքել եւ իրականացնել նման համերգ մը, արժանի է թէ՛ իր շարժառիթին՝ 1700-ամեակին եւ թէ՛ երաժշտական երկին, որ առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացուի Գանատայի մէջ:

Վստահ ենք որ հայ եւ օտար արուեստասէր հանրութիւնը ըստ արժանւոյն պիտի գնահատէ եւ քաջալերէ այս ձեռնարկը:

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ՄԱՐՄԻՆ

Օգոստոս 24

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃՈՊԻՏ

ՓԱՍՏԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒՄ

Ըստ գրականագէտների՝ ընդամէնը մի քանի տարուայ մէջ «Երկիր Նայիրին» վերածուեց Նայիրիի երկրի:

***

ՆՈՐ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԻՒՆ

(Հայ – Թուրքականին հակակշիռ)

Ասում են՝ դատելով ժողովուրդ – իշխանութիւն փոխ – յարաբերութիւններից՝ որոշուել է ստեղծել «հայ – հայկական հաշտեցման յանձնաժողով»:

ԸՆԿԵՐ ՓԱՆՋՈՒՆԻ

***

Հարց Հայկական ռադիոյին

– Ի՞նչ են նշանակում. «Ակն ընդ ական» եւ «Ատամն ընդ ատաման» արտայայտութիւնները:

– Նշանակում են, որ կուսում են ակնարոյժն ու ատամնաբոյժը:

ԹԻՒ 17 ԽԱՓԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՁՈՅԳ ՄԸ

Ինչպէս տեսանք, ամբողջ խօսակցութեան միջոցին Տրդատի ընկերը խօսակցութեան չէր մասնակցած եւ միայն խորին ուշադրութեամբ մտիկ ըրած էր՝ ատեն-ատեն իր գինիի գաւաթը շրթունքին տանելով ու սիկառէթը ծխելով:

Երբ Մարտիկ մեկնեցաւ՝ այն ատեն միայն լռութիւնը խզեց եւ ըսաւ.

– Կը տեսնամ, թէ ինչ որ միտքս հանցնի ժամանակէ մը ի վեր, դժբախտաբար ճիշդ է:

– Ի՞նչ կ'անցնի միտքէդ, Սուրէն, – հարցուց Տրդատ անտարբեր շեշտով մը:

– Շատ ծանր կասկած մը:

– Այսի՞նքն...

– Մեր մէջը մատնիչ մը կայ, – պատասխանեց Սուրէն խուլ ձայնով մը:

– Բայց մինչեւ հիմա այդպիսի կասկած մը չէիր յայտնած ընաւ:

– Չէի ուզեր առանց որոշ ապացոյցի մեր ընկերներուն միտքերը պղտորել:

– Ուրեմն հիմա ունի՞ս այդ որոշ ապացոյցները:

– Ոչ տակաւին, բայց ահա՛ նշանները երեւան կ'ելլեն... ինչ որ քիչ մը առաջ լսեցինք, կրնան իբրեւ փաստ ծառայել:

– Բայց ինչ որ Մարտիկ ըսաւ, շատ անորոշ բաներ էին, եւ այդպէս ըլլալը ինքն ալ խոստովանեցաւ:

– Այո՛, բայց վերջապէս հիմը իրականութիւն մըն է... կառավարութիւնը բաներ մը իմացած է, արդ, ո՞վ է լուր տուողը:

– Թերեւս դուրսէն մէկն է:

– Դուրսէն մէկը չի կրնար գիտնալ մեր խորհուրդներն ու ծրագիրը:

– Սակայն, նորէն կը կրկնեմ, Մարտիկի ըսածներուն մէջ ոչինչ կայ որոշ... պարզապէս դաւադրութեան խօսք մը:

– Ատիկա բաւական է: Իրաւցնէ կա՞յ այդպիսի դաւադրութիւն մը, այո՛ կամ ո՛չ... պատասխանէ՛: Հոս մենք մեզի ենք, իրարմէ ծածկելու բան մը չունինք:

– Բնական է, որ կայ, – պատասխանեց Տրդատ:

– Եւ ճիշդ մենք ալ ատոր համար եկած ենք Պոլիս...

– Այդ ալ ճիշդ է:

– Եւ այդ դաւադրութիւնը արդի կառավարութեան դէմ է:

– Այնպէս է, – հաստատեց Տրդատ:

– Ուրեմն, ինչ որ իմացած է կառավարութիւնը կամ ոստիկանութիւնը, ցնորք մը չէ, այլ իրականութիւն, – շարունակեց Սուրէն, – այնպէս չէ՞...

– Այո՛, այնպէս է:

– Արդ, այս դաւադրութիւնը միմիայն մեր ընկերները գիտեն, հետեւաբար անոնցմէ մէկն է, որ իմաց տուած է կառավարութեան, հակառակը կրնա՞ս պնդել:

– Ենթադրենք, որ քու կասկածդ ճիշդ ըլլայ, – պատասխանեց Տրդատ, – ո՞վ է դաւաճանը...

– Ճիշդ ես ալ այդ կը ջանամ գուշակել, – ըսաւ Սուրէն:

– Իսկ ես կը կարծեմ, որ քու կասկածներդ անտեղի են:

– Բայց իրողութիւններ կան մէջտեղ, – գոչեց Սուրէն:

– Ատոնք մեծ բան մը չեն ապացուցաներ... եթէ իրաւցնէ մեր գաղտնիքներուն տեղեակ ընկեր մը մեզ մատնած ըլլար, այս ժամուս արդէն ամէնքս ձերբակալուած կ'ըլլայինք:

– Շատ սխալ կը տրամաբանես կոր, – պատասխանեց Սուրէն պաղարիւնով, – վարպետ մատնիչ մը, մանաւանդ մատնիչ մը, որ դրամի համար կը դաւաճանէ, ինչպէս կ'ենթադրեմ, երբեք իր գաղտնիքներուն ծրարը մէկ անգամէն ամբողջովին չի բանար, այլ կը ջանայ կրցածին չափ սուղ ծախել գիտցածը: Նախ անորոշ բաներ կ'ըսէ, յետոյ, կամաց-կամաց եւ աստիճանաբար ամէն բան երեւան կը հանէ, ամէն մէկ անգամուն նորէն նոր դրամ ստանալու համար:

– Ուրեմն, ըստ քու համոզումիդ, այդ ենթադրեալ մատնիչը դեռ որոշ տեղեկութիւններ չէ՞ հաղորդած եւ միայն տարտամ ծանօթութիւններ տուած է:

– Այնպէս կ'ենթադրեմ:

– Այնպէս որ եթէ կարենանք իր ո՛վ ըլլալը հասկնալ, կրնանք անմիջապէս սպառնացող վտանգին առաջքը առնել այդ դաւաճանին իր արժանի պատիժը տալով:

– Բնականաբար, – պատասխանեց Սուրէն:

– Այն ատեն պէտք է անմիջապէս խիստ քննութիւն մը կատարենք մեր ընկերներուն մասին:

– Այո՛, բայց ատիկա շատ դիւրին գործ չէ:

– Ինչո՞ւ համար... Հոս գաղտնիքին տեղեակ ընկերները շատ չեն... հազիւ թերեւս 10-11 հոգի ենք, եւ շատ դիւրին է այդչափ փոքրաթիւ անձերու մասին քննութիւն ընելը, մանաւանդ որ անոնց մեծ մասը արդէն բացարձակապէս վստահելի ընկերներ են, որոնց մասին կասկածիլը անգամ ոճիր է:

– Շատ ճիշդ կը խօսիս:

– Այնպէս որ մեր քննութիւնը պարզապէս մէկ քանի անձերու վրայ պիտի կեդրոնանայ:

– Այդ ալ շատ ճիշդ է:

– Ուրեմն ինչո՞ւ համար կ'ըսես, թէ այսպիսի քննութիւն մը շատ դիւրին գործ չէ:

– Բայց դուն կը խօսիս միմիայն Պոլսոյ ընկերներուն մասին, – դիտել տուաւ Սուրէն, – եթէ խնդիրը միայն անոնց համար ըլլար՝ արդարեւ դիւրին էր, բայց այդպէս չէ:

– Ինչպէ՞ս, հապա ո՞ր ընկերներու մասին է խօսքդ:

– Չի կրնա՞ր ըլլալ, որ մատնիչը Պոլսէն դուրս գտնուող ընկերներէն մէկը ըլլայ...

Տրդատ այս կէտը չէր խորհած, և Սուրէնի խօսքերը յանկարծ սթափեցուցին զինքը:

(Շար. 54)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր խնամիին՝ տիկին Ֆլորա Շիրեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ, Տիկին Ալիս Մոմճեան 1·000 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

***

Գրիգոր Հոթոթեանի *մահուան առթիւ, Կապոյտ Խաչի Սէն–Ժերոմի «Ջաւօ Շանթ» մասնաճիւղը 250 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին :*

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8·
Տօն Ծննդեանն Սրբուհւոյ Կուսին յԱննայէ

Փարիզի Ս· Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ՝

ՄԻԻՌՈՆ ՎՐԴ· ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն Ժերոմի «Ջաւօ Շանթ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Ագնիւ Հոթոթեանի, Տէր եւ Տիկին Լապանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Կրասեանի եւ զաւակներուն, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր՝ Գրիգոր Հոթոթեանի *մահուան առիթով : Նոյն առթիւ փոխան ծաղիկի շնորհակալութեամբ ստացած է· – Տիկին Ագնիւ Հոթոթեան, Տիկին Ն· Մելքոնեան, Տիկին Հ· Վոլքը, Տիկին Է· Կուիկ 1·000–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Է· Լապան, Մարսէյլի Մշակոյթի Տուն 500–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ասըրլըքեան 400 Ֆր· :*

(Շար·)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉի Փարիզի Ս· Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8, ժամը 14·30–ին սովորական հաւաքատեղին (Հայ Մշակոյթի Տան մէջ)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Պերճ Մարըլեանի *կսկծալի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Գնունի (Յունաստան) 2·000 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին :*

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ս· Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբի Կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի Կիրակի, Սեպտեմբեր 23–*ին, Եկեղեցւոյ սրահներուն մէջ* (15, ռիւ Ժան–Կուժոն, Փարիզ 8րդ) :

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ քրիստոնէական գիտելիքներ :

Կը հրաւիրուին ծնողները որպէսզի առաջնորդեն իրենց զաւակները մասնակցելու սոյն դասընթացքներուն :

Մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Տաճարի Դիւանատուն կամ Տիկնանց Յանձնախումբին.–

15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
Tél. : 01 43 59 67 03
Fax : 01 42 56 46 08

TATA SIMONIAN

EN CONCERT...

Samedi 29 septembre à 20h30
Salle Rameau
29, rue de la Martinière, 69001 Lyon
Entrée : 150 F et 130 F
C.B.A.F. (Section Araxe) et
M.C.A. Villeurbanne
☎ **04 78 26 28 71**

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Համազգայինի Դպրոցին Վարչական մարմինը շնորհակալութեամբ ստացած է Մարսէյլի Տարօն–Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութենէն 30·000 Ֆր·, զոր կը յատկացնէ շինարարական ֆոնտին :

LYON

CONCERT UNIQUE

LIZ SARIAN

Le dimanche 30 septembre à 16 heures
à la **Bourse du Travail**
sous la présidence de
Mgr NORVAN ZAKARIAN

Billets en vente : FNAC de Lyon — MCA Décines
Secrétariat de l'Eglise arménienne de Lyon
Prix des places : 100 F — 150 F — 200 F

PELERINAGE A ROME

organisé par l'Eparchie de Sainte-Croix-de-Paris
du jeudi 4 au lundi 8 octobre
à l'occasion de la Béatification de

Mgr. IGNACE MALOYAN

Archevêque de Mardine, martyr en 1915.

Le dimanche 7 octobre, sur la Place Saint-Pierre.

Prix par personne : 4.500 F

Voyage en avion, hébergement en hôtel **** en pension complète, participation à la cérémonie de béatification et à l'audience papale, visite de Rome, Florence et Tivoli.

Réservations et inscriptions :
Eparchie: Tél. : **01 40 51 11 90.** Paroisse de Paris: Tél. : **01 44 59 23 50.**
Les inscriptions sont maintenues jusqu'au 21 SEPTEMBRE.

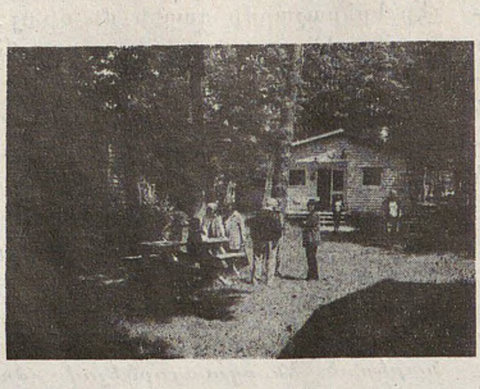

le domaine de chamerolles

45170 Chilleurs-aux-Bois

Pour vos loisirs dans un site boisé de 13 héctares avec étang, hébergement en châlets tout confort pouvant accueillir de 1 à 6 personnes pour vos week-ends et vacances

TARIFS (par châlet) :
Week-end * 2 nuits : 950 F ● Semaine : 2100 F à 3 330 F
(selon période)

Sur place :
diverses activités, location de salles (une salle avec espace traiteur) pour tous types de manifestations.

Tél. : 02 38 32 99 75 — Fax : 02 38 32 99 76
E-mail : DomChamerolles@aol.com

Le lieu idéal pour les réunions de famille

— Tél. Paris : 01. 42. 67. 85. 30 —

Une remise de 10% sera consentie sur présentation du journal.

Mardi le 11 septembre
le Centre Culturel SAINT · MESROB à Paris
a l'honneur et la grande joie de recevoir
le R. P. Isaac KECHICHIAN, S. J.
qui présentera et signera sa récente traduction annotée du
«COMMENTAIRE DE LA DIVINE LITURGIE»
de Nersès de Lambron (1153-1192)

KRIKOR BELEDIAN
présentera le conférencier et l'ensemble de son œuvre,

au Centre Culturel Saint-Mesrob à Paris, 10bis, rue Thouin, Paris V[e]
Métro Cardinal Lemoine, Monge

— Entrée libre - Cocktail —

STAND A LIVRY-GARGAN

Centenaire de la loi de 1901

FETE DES ASSOCIATIONS

Samedi 8 et Dimanche 9 Septembre

La Croix Bleue des Arméniens de France et la Maison de la Culture Arménienne de Sevran - Livry-Gargan vous invitent à les rencontrer à leur stand de 14 h à 18 h.

NOMBREUSES ANIMATIONS
ET PIQUE-NIQUE
A PARTIR DE 12 H LE DIMANCHE

au Parc des Sports A. M. Vincent de Livry-Gargan
(avenue du Maréchal Leclerc - RN 3)

Manifestation organisée par les associations de Livry-Gargan, avec le soutien de la ville de Livry-Gargan et le Conseil Régional d'Ile de France

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Rentrée des classes

L'Ecole arménienne **SIAMANTO** de Bagneux assure les cours hebdomadaires de langue arménienne, de la maternelle au baccalauréat.

Les inscriptions auront lieu
le samedi 22 septembre à 15 heures
à l'Ecole **Henri Wallon**
2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Pour tous renseignements téléphoner
— Mme Lucie Dossikian : 01.45.46.10.11
— Mme Elisabeth **Davidian:**
01.46.65.81.53

— ● —

ISSY LES MOULINEAUX

La Croix Bleue des Arméniens de France —Section Issy-les-Moulineaux— informe que la reprise des cours d'arménien est fixée au **mardi 18 septembre**

Ces cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 19h à 22h à la M.C.A., 45, rue de la Défense à Issy-les-Moulineaux.

— Cours pour tous les niveaux (débutants ou avancés) — Préparation au BAC — Niveau BAC — etc...

Renseignements et inscriptions sur place aux heures de cours.
Tél. : M.C.A. : **01 45 29 20 18**
ou auprès de Mme Chaké Guiragossian, le soir au **01 46 42 45 25.**

— ● —

ECOLE ARMENIENNE
«LEVON CHANTH»
DE CHAVILLE

La rentrée scolaire de l'école **«Lévon Chanth»** est programmée **le mercredi 26 septembre à 9h45.**

Les cours se dérouleront dans la salle de l'église, suivant le programme et les horaires suivants :

— **Les mercredis de 10h-11h30:** initiation à l'alphabet, à la lecture, notions grammaticales, chants, danses, jeux et catéchisme, pour **les élèves débutants** à partir de 3 ans;

— **Les mercredis de 11h-12h30 :** apprentissage de la lecture, amélioration du vocabulaire, orthographe et conversation, pour **les élèves de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 14h-16h15 :** pratique de la lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, pour **les élèves adolescents débutants et de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 18h30-21h30 :** initiation à l'alphabet, lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, **tous niveaux et pour les élèves adultes.**

Pour tous renseignements complémentaires téléphoner : **01 41 15 10 29**

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 7
VENDREDI
7 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. · 01 47 70 86 60   FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 20.247   Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN   77e ANNEE — N° 20.247

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՐՑԱԽԷՆ ՀԱՅԿ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԲԱՔՈՒ ԳԱՑԱԾ Է

Բաքուի մէջ ազրպէյճանցի փաստաբանները մամուլի ասուլիս մը կազմակերպած են բողոքելու համար ԼՂՀ պատուիրակութեան Բաքու այցելութեան դէմ: Ղարաբաղցիներու նպատակը եղած է խաղաղութեան ուղղակի շփումներ րանեղծել: Ան կը բաղկանայ ոչ կառավարական կազմակերպութիւններու եւ լրատուողներու 11 ներկայացուցիչներէ: Պատուիրակութիւնը Բաքու ժամանած է Սեպտեմբեր 5-ին եւ նախատեսուած են կարգ մը հանդիպումներ: Հայկական պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէ «Հելսինքեան նախաձեռնութիւն – 92» կոմիտէի համակարգող Կարէն Օհանջանեան: Փաստաբաններու բողոքը այն է որ Սորոսի հիմնադրամի կազմակերպած այս այցը չի համապատասխաներ Ազրպէյճանի շահերուն եւ կը վիրաւորէ ժողովուրդին ազգային զգացումները:

Պատուիրակութիւնը կը մնայ մինչեւ Սեպտեմբեր 11 եւ հանդիպումներ կ'ունենայ նախագահի աշխատակազմի ներկայացուցիչներուն, ընդդիմադիր կուսակցութիւններու պարագլուխներուն եւ այլ անձնաւորութիւններու հետ: Հելսինքիի ազրպէյճանական կոմիտէի նախագահը Արզու Աբդուլլայեւայի համաձայն, հայկական պատուիրակութիւնը անփական Նախաձեռնութեամբ Բաքու եկած է: Ան կ'ըսէ. – «Այդ բոլոր մարդիկը հետապնդումներու ենթարկուած են Լ. Ղարաբաղ եւ յաճախ հանդէս եկած են Երեւանի իշխանութիւններուն դէմ: Անոնք եկած են պարզելու, թէ ինչպէս կրնան համակեցութեան պայմաններ ստեղծել հայ եւ ազրպէյճանցի ժողովուրդներուն: Անոնք մտադիր են ոչ միայն երկխօսութիւն սկսելու Ազրպէյճանի հետ, այլեւ ապրելու մեզի հետ»: Ազրպէյճանի մամուլը եւ հանրային կազմակերպութիւններու մեծ մասը ողջունած է այս այցելութիւնը, իսկ Ազրպէյճանի ժողովրդական ճակատի փոխ-նախագահը Ֆազիլ Հասանֆարօղլու իր մտահոգութիւնը յայտնած է նման հանդիպումներու առթիւ, քանի որ անոնք կրնան նըպաստել, կ'ըսէ, Ազրպէյճանի մէջ տիրող ապամարտչոնչ տրամադրութիւններու անկումին:

***

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԸ ՀՐԱՒԻՐԷ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆ ԿՐՕՆԱՊԵՏԸ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հրաւիրած է Կովկասի մահմետականներու կրօնապետը՝ Շէյխ իւլ-իսլամ Ալլահշիւքիւր Փաշազադէն որ Հայաստան գայ մասնակցելու 1700-ամեակի հանդիսութեանց: Փաշազադէ ըսած է լրագրողներուն, որ Գարեգին Բ. յայտնած է իր նամակին մէջ, որ Կովկասի մահմետականներու պարագլուխին այցելութիւնը Երեւան կրնայ մասամբ մեղմացնել Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի միջեւ լարուած մթնոլորտը եւ դրական ազդեցութիւն ունենալ Ղարաբաղի խաղաղութեան գործընթացին վրայ: Ցարդ, յայտնի չէ թէ Փաշազադէ պիտի ընդունի՞ հրաւէրը:

***

ԱՐՑԱԽԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Սեպտեմբեր 5-ին, Արցախի մէջ տեղի ունեցան տեղական ինքնակառավարման մարմիններու ընտրութիւնները: Անոնք կատարուեցան 230 համայնքներու մէջ, որոնց ղեկավարներու ընտրութեան համար արձանագրուած են 360 եւ աւագանիի անդամներուն համար ալ 1550 թեկնածուներ:

«ԱՐՄԵՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 5/6)

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԳՆԱՀԱՏԱՆՔԸ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻՆ

ԼՂՀ անկախութեան տասնամեակին առթիւ նախագահական գնահատութեան արժանացած է «Հայաստան» հիմնադրամը: Նախ տասնամեակի հանդիսաւոր նիստին ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան կառավարութեան «Երախտագիտութեան» մետալով պարգեւատրած է Հիմնադրամը, յետոյ, Սեպտ. 3-ին Ռ. Քոչարեան այցելած է անոր միջոցներով կառուցուող «Հիւսիս – Հարաւ» կառուղին, ընկերակցութեամբ Ա. Ղուկասեանի, Արցախի թեմին առաջնորդ Պարգեւ Արք.ի, Հայաստանի Ազգ. Ժողովի նախագահին ու այլ պաշտօնատարներու: Ռ. Քոչարեան եւլոյթով մը իր ուրախութիւնը յայտնած է տեսնելով որ 10 վայրկեանէն անցած են այն ճամբան որ անցեալ տարի տեւած էր աւելի քան կէս ժամ: Ան յոյս յայտնած է որ այս տարուան թէլէթոնը կարելիութիւն կու տայ կառուղին աւարտելու միջոցները ունենալու:

***

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հոկտեմբեր 27-ի դատին Սեպտ. 5-ի նիստին Ն. Ցունունեան յայտնած է թէ ինքը որոշած է ոճիրին տեղն ու ժամանակը. վերջնական որոշումը առած է երբ Սեպտեմբերին գացած է Ազգ. Ժողովը աչքէ անցընելու: Ան մշակած է նաեւ ոճիրին կառավարական տարբերակը, սակայն, նկատի առնելով որ Ազգ. Ժողով մուտքը աւելի դիւրին էր, նաեւ կար հեռատեսիլէն արարքին սփռումի պարագան, որոշած է հոն գործել ոճիրը: Ամբաստանեալը կրկին մտացութեան պահեր ունեցած է:

***

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՆՈՒԷՐԸ ԱՐՑԱԽԻՆ

«Վիլէօրպան – Արմէեան – Ղարաբաղ» բարեսիրական կազմակերպութեան պատուիրակութիւնը Ազգ. Ժողովի նախագահ Օ. Եսայեանին յանձնած է իրենց միջոցներով Ֆրանսայի մէջ պատրաստուած ԼՂՀ մետալները եւ երեսփոխանական կրծքանշանները: Վիլէօրպանցիները նուիրած են նաեւ հինգ համակարգիչ:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԿԻՊՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

Եւրոպական Խորհրդարանը Սեպտ. 4-ին 31 դէմ եւ 504 թեր քուէով վաւերացուցած է Կիպրոսի մասին Թուրքիոյ շատ աննպաստ տեղեկագիր մը: Հոն Թուրքիա կը բնորոշուի որպէս «գրաւող» երկիր եւ կ'ամբաստանուի կղզիին եկեղեցիները, վանքերը քանդելով: Տեղեկագիրը գրի առնուած է Լիւքսեմպուրկի երեսփոխան Ժագ Փոսի կողմէ:

Տեղեկագիրը նիւթ կ'ընէ Կիպրոսի Եւրոպական Միութեան անդամակցութիւննալ. կ'ըսուի թէ կղզիին հիւսիսային մասին Թուրքիոյ կցումը վերջնականապէս կը փակէ Թուրքիոյ անդամակցութեան ճամբան: Կ'ըսուի նաեւ թէ Կիպրոս չի կրնար եւրոպացի դառնալ, երկու անջատ պետութեան ձեւով: Իսկ հիւսիսային մասը չի կրնար ինքնաբերաբար Եւրոպական Միութեան անդամ ըլլալ, Թուրքիոյ անդամակցութեան պարագային:

Եւրոպական Միութեան Թուրքիոյ մըշտական ներկայացուցիչը հակադրած է տեղեկագրին, առարկելով որ կիպրական հարցին արդիւնաւորմամբ Ցունիսէն ի վեր դրական մթնոլորտ մը կայ որ տեղեկագրին մէջ արձագանգ չէ գտած:

ՄԱՄՈՒԼ

ԶՈՒԻՑԵՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԹՈՒՐՔ ԺԽՏՈՂԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«TRIBUNE DE GENEVE»

(5/6 septembre)

Ինչպէս տեղեկացուցած էինք, Սեպտեմբեր 4-ին Պեռնի Ոստիկանական մէկ ատեանին մէջ սկսաւ Թուրք ժխտողականներու դէմ Հայերու կողմէ բացուած դատը: Զուիցերական մամուլէն «Թրիպիւն տը Ժընեւ»ի մէջ Ալէն Փիշար ուշագրաւ մանրամասնութիւններով անդրադարձած է այդ նիւթին: Կ'ըսէ թէ ատեանը նկատելի անտարբերութեամբ մը ձեռնարկեց դատին ուր Թրքական 17 կազմակերպութիւններու անդամները որոնք Համակարգումի կոմիտէին մաս կը կազմէին, ամբաստանուած են ժխտողականութեամբ. այդ ամբաստանութիւնը հիմ ունի այն հանրագրութիւնը որուն ձեռնարկած են որպէս հակաքայլ, տեղացի Հայերու կատարած հանրագրութեան ուրով Դաշնակցային ժողովներէն կը խնդրուէր ցեղասպանութեան ճանաչումը: Թրքական կազմակերպութիւնները գործի անցած են, «ցեղասպանութիւն» որակումին մէջ «պատմական ճշմարտութիւնը խորապէս ձեւազեղծող» ազդակ նըշմարելով: Ստորագրելով հանրագրութեան բնագիրը, անոնք չեն անդրադարձած որ երկրին պատժական օրէնքին 261-րդ յօդուածով յանցանք գործողի դիրքին կը մատնուին: Այդ յօդուածը կ'ըսէ. «Ան որ կոպտօրէն կ'արհամարհէ, կամ կը ջանայ արդարացնել ցեղասպանութիւն մը, կամ մարդկութեան դէմ այլ ոճիրներ, կը պատժուի բանտարկութեամբ կամ տուգանքով»: Թրքական Համակարգումի նախկին ընդհ. քարտուղարը որ առաջին հարցաքննուողը եղած է, պէտք է տեղեակ ըլլար այս պարագային, քանի որ օրէնքին դրուած չրջանին անդամ եղած է Ցեղապաշտութեան դէմ պայքարի դաշնակցային յանձնաժողովին: Ներկայիս հրաժարած է, կազմակերպութիւնը նման դատով մը չվարկաբեկելու համար: Ան ըսած է դատին ընթացքին թէ նշուած շրջանին այդ յօդուածը շատ նոր էր եւ կ'անգիտանային անոր տարողութիւնը:

Պատասխանելով իրենց հանրագրութեան պատճառին մասին ատենակալին հարցումին, ան կ'ըսէ թէ լսած են հայկական նախաձեռնութեան մասին զոր անուանարկութիւն նկատած են եւ իրենց կոմիտէէն ամէն մարդ համաձայն գտնուած է հանրագրութեան մը: Ցեղասպանութեան մասին հակասական յայտարարութիւններ լսած են եւ խուսափելու համար միակողմանի վճարկումէ մը, ուզած են իրենց տեսակէտը հանրութեան իմացնել: Պատմութեան գիրք մը գրելու, որեւէ բան ուրանալու, կամ Հայերը վիրաւորելու նպատակով չեն շարժած: Կոմիտէի ուրիշ անդամ մը ըսած է թէ ստորագրած է, առանց գիտնալու թէ ո՛վ շարադրած էր հանրագրութեան բնագիրը: Ան աւելցուցած է թէ 22 տարիէ ի վեր Զուիցերիա կ'ապրի եւ կ'անգիտանայ թէ ինչ պատահած է Օսմանեան կայսրութեան մէջ. «Երբ ես անչափահաս էի, պատմութեան գիրք չունէինք» ըսած է ան, որ հարկաւոր կը նըկատէ Հայերու ըսածը հերքել:

Նախկին ընդհ. քարտուղարը կը յիշէ որ Թուրքիոյ մէջ դպրոցը պատմութիւն սորված են. ուսուցիչները կը խօսէին սուլթաններու, կայսրութեան անկումին, 1918-ի պարտութեան, Աթաթիւրքի պատճառած գարթօնքին եւ նոր Թուրքիոյ ստեղծումին մասին: Այդ հոլովոյթին մէջ Հայերու արընչուած բան չի տեսներ ան:

Հարցապնդուողները յայտնապէս չեն ուզեր Թրքական դեսպանատունը միջամուխ ընել հարցին. Համակարգումի իրենց կոմիտէն շարժած է ամենայն անկախութեամբ: Ա. Փիշար կ'ըսէ թէ ամբաստանեալները այդ կէտին վրայ համոզ չեն ներշնչեր, քանի որ կ'ըսեն թէ հայկական հարցին տեղեակ դարձած են Թրքական մեծ տպաքանակի տէր թերթերէն. մինչդեռ իրենց հանրագրութեան բնագիրը շատ մանրամասն է, կու տայ թուականներ, թիւեր, մինչեւ իսկ կը մէջբերէ «Ժամանակակից հայկական աղբիւրներ»ու տուեալներ...: «Սակայն, երբէկ ոչ ոք հարկաւոր ճնշատեց ծանրանալ այս հակասութեան վրայ. ոչ իսկ բողոքարկու կողմին փաստաբանը» կը գրէ զուիցերացի թղթակիցը:

Անջատ սխալներու մէջ ան ամփոփ տեղեկատուութիւն մըն ալ բրած է Հայերու ցեղասպանութեան, անոր զանազան երկիրներու կողմէ ճանաչումին ու Զուիցերիոյ հայ գաղութին մասին:

«LE COURRIER»

(5 septembre)

Այս թերթին արձագանգը աւելի ամփոփ է. տրուած են ընդհանուր գիծեր, թէ Թրքական դեսպանատունը դեր ունեցած չէ Թուրքերու հանրագրութեան մէջ, եւլն. Երբ հայկական կողմին փաստաբանը նիւթ ըրած է Հայերէ ներողութիւն խնդրելու հաւանականութիւն մը, Թրքական կազմակերպութիւններու Համակարգումին նախագահը հակադարձած է ըսելով որ ներողութիւն խնդրելու պատճառ չունին:

«LE TEMPS»

(5 septembre)

Օրաթերթին մէջ դատական նիւթին մասին թղթակցութիւն մը ունի Մ.-Ֆ. Փրթի-Փիէր: Նախ կը նկարագրէ ատեանը կողմի երկու ներկայացուցիչները՝ Արամ Ճամպազեանն ու Սարգիս Շահինեանը: Պրկուած տրամադրութեամբ, նոյն ատեն յուզումով եւ պատասխանատուութեան մեծ զգացումով անոնք մտած են ատեան: «Պէտք է կարենամ խամոզել դատաւորը: Շատ մը երկիրներ ճանչցան Հայերու ցեղասպանութիւնը: Չեմ պահանջեր որ Զուիցերիա եւս այսօր ընդունի զայն, բայց գոնէ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԻՆՉԵ՞Ր ՉԵՆ ԸՍԵՐ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

Հայկական քաղաքական, ընկերային, մշակութային անցքերով, հարցերով լեցուն այժմէականութեան մէջ, որպէս մեր ուշադրութենէն բաժին մը խլող ազդակ յայտնուած է Թուրքեւհայ հաշտութեան յանձնախումբը: Քանիցս գըրուեցան անոր կազմութեան պատճառներուն, գործունէութեան ծիրին, նպատակներուն մասին անդամներուն ըսածները. սակայն, բաւական հետաքրքրական երեւոյթ է որ տրուած ամէն պատասխանի, բացատրութեան հետ կը շեշտուի երեւոյթը, համոզումը թէ էականը կը մնայ չըսուածներու գլխուն տակ, կամ ինչ կը վերաբերի հայ մասնակիցներուն, իրենք ալ դժուարութիւն ունին տրամաբանականին սահմաններուն մէջ պահելու իրենց պատասխանները: Հաւանօրէն, որոշ անհանգստութիւն մըն ալ կը զգան հրապարակայնութեան պարագային եւ պիտի նախընտրէին, ինչպէս ակիզբի շըրջանին, գաղտնիութեան պայմաններու մէջ շարունակել Թուրք խօսակիցներուն հետ իրենց շփումները:

Այս տպաւորութիւնները որոնք առաջին օրէն ծագեցան շահագրգիռներու մտքին մէջ, անգամ մըն ալ կը շեշտուին այն հարցազրոյցով որ «Կռունկ» լրատու գործակալութիւնը կատարած է չորս Հայերէն երկուքին՝ Վան Գրիգորեանի (Միացեալ–Նահանգներ) եւ Անդրանիկ Միհրանեանի (Մոսկուա) հետ: Այդ հարցազրոյցը, ինչպէս կ'ըսուի, «որոշ կրճատումներով» արտատպած է «Ազգ»ը (Օգոստոս 22): Ընթերցումէն առաջ իսկ ուշադրութիւն կը գրաւէ որ պատասխանները բացի մէկէն, տրուած են կամ «միացեալ» տարազով, կամ Վ. Գրիգորեանի կողմէ:

Զրոյցը կը սկսի անդամներուն ընտրութեան հետաքրքրութեամբ: Պատասխանը կը դառնայ միայն իրար լաւ ճանչնալու եւ տարիներու միասնական աշխատանքի առանցքին շուրջ: Յետոյ կը տրուին հայ անդամներու ընտրութեան համար իրենց որոշած չափանիշները. միջազգային եւ ազգային քաղաքական գործունէութեան նշանակալի փորձառութիւն, անգլերէնին ազատ տիրապետութիւն, խմբական աշխատանքի պատրաստակամութիւն: Խօսք չկայ այն մասին թէ հայութեան մէջ այդ չափանիշները լրացնող հազարաւորներէ իրենց ո՛ր առաւելութեան համար նախընտրուած են իրենք:

Նոյնքան լռութեան մէջ կը մնայ պատասխանը հարցումին ալ թէ ի՛նչպէս Թրքական կողմը կազմուած է ցեղասպանութեան հերքումի ախոյեաններով եւ ընդգրկուած չեն օրինակ՝ Թ. Աքչամը, կամ Զարաքօլուն: Տրուած միացեալ պատասխանով կը կրկնուի թէ յանձնախումբին մէջ համաձայնութիւն գոյացած է «ցեղասպանութիւն եղա՞ծ է, թէ ոչ» հարցով չզբաղելու: Երկու Հայերուն համար ատիկա «անառարկելի իրողութիւն» է: Իսկ Թրքական կողմին միայն ծայրայեղականներէ բաղկացած ըլլալու պնդումին համամիտ չեն: Նոյնիսկ որոշ բարենիշ մըն ալ կը մատուցուի անոնց. անոնք յարգանքի արժանի են այդ նախաձեռնութեան մասնակցած ըլլալով, քանի որ վտանգէ զերծ գործ չէ ատիկա:

Ցեղասպանութեան նիւթին նկատմամբ նման մօտեցումի մը մէջ բաւական տարօրինակ կը հնչէ Հայկ. Համագումարէն Վան Գրիգորեանի տուած «ապահովութիւնը» թէ Համագումարը կը շարունակէ ճանաչումին (զոր ինք «վերահաստատում» կը կոչէ) գլխաւոր ջատագովը ըլլալ: Ըլլալ նոյնիսկ աւելի գործօն, քան՝ որեւէ կազմակերպութիւն որ հետամուտ է ԱՄՆ–ու կողմէ ցեղասպանութեան «վերահաստատում»ին: Ան կը ժխտէ տեղեկութիւնն ալ թէ Համագումարը խնդրած է որ այս տարի ճանաչումի բանաձեւը Գոնկրէսին չներկայացուի:

Զրուցավարը կը յիշեցնէ թէ Վ. Գրիգորեան եւ Համագումարի նախագահ Հ. Յովնանեան 1991 – 92 տարիներուն Թուրքիոյ հետ շփում հաստատելով փորձած էին որ Հայաստան դէպի ծով ելք ունենայ Սեւ ծովու Տրապիզոնի նաւահանգիստէն: Սակայն, երբ ատոր համար պայման դրուած էր որ Հայերը վերջ տան ցեղասպանութեան ճանաչումի իրենց աշխատանքին, ջանքերը արդիւնք չէին ունեցած: Ան կը հարցնէ թէ ինքը՝ Վ. Գրիգորեան կամ Համագումարէն ուեւէ ղեկավար գործի կապեր ունի՞ Թուրքիոյ հետ: Պատասխանը յստակօրէն ժխտական է երկրորդ մասին համար: Ինչ կ'առընչուի Տրապիզոնի հարցին, Թուրքիան պայման դրած չէ ճանաչումէն հրաժարիլ, ըստ Վ. Գրիգորեանի որ այսուհանդերձ կ'ըսէ թէ «Թուրքիան տապալեց այդ հարցը»:

Այդ շրջանակին մէջ հարկ կը զգայ յիշեցնելու նաեւ թէ ցեղասպանութեան ճանաչումի պարագաներուն մեծ մասը Լ. Տէր–Պետրոսեանի Նախագահութեան եւ Ա. Արզումանեանի Արտաքին գործերու նախարարութեան կամ ՄԱԿ–ի դեսպանութեան շրջանին կը զուգադիպի: Ինչպէս կը ճշդէ «Ազգ»ը յաջորդ օրուան թիւով, այդ տեղեկութիւնը ճիշդ չէ, քանի որ Լ. Տէր–Պետրոսեանի օրով միայն չորս երկիր ճանչցած է ցեղասպանութիւնը, իսկ անոր մեկնումէն ի վեր՝ եօթը: Լ. Տէր–Պետրոսեանի, անոր մօտիկ գործակից ու գաղափարակից Ա. Արզումանեանի վարկատու այս սխալ մէջբերումը բաւական խօսուն ապացոյց է թէ հաշտութեան նորագոյն նախաձեռնութիւնը ո՛ր շրջանակին հովանաւորութիւնը կը վայելէ: Նախորդ իշխանութիւնը այնպէս կը թուի որ երկրին մէջ ընդդիմութեան նկատառելի ուժ մը ըլլալու անկարողութիւնը կը ջանայ պարտկել Թուրքիոյ իր նախկին քաղաքականութիւնը կիսապաշտօնական շրջագիծով մը երկարաձգելու ճիգով: Վստահաբար, կայ իշխանութեան վերսկէս տարուան ընթացքին գլխաւորաբար նախագահի գըլխաւոր խորհրդական Ժ. Լիպարիտեանի Անգարայի առընչութեամբ կատարած աշխատանքը բոլորովին ապարդիւն չձըգելու մտահոգութիւնն ալ: Հոգ չէ թէ ինչպէս փաստերը ցոյց տուին ու կը շարունակեն տալ, ատով ոչ Անգարայի սայլը մատ մը շարժեցաւ, ոչ ալ այդ քաղաքականութեան հայկական շրջանակներու ընդդիմութիւնները մեղմացան:

Յանձնախումբին գործունէութիւնը ըսկըսած է որոշ մտահոգութիւն պատճառել նաեւ անով որ չորս Հայերու ինքնագըլուխ մասնակցութիւնը արծարծած թեր ու դէմ կարծիքներով, որքան ալ այսօր անհամեմատօրէն ծանր կշռեն երկրորդները, միշտ կը սպառնայ պառակտումի հեռանկար մը բերելու մեր արդէն դիւրաբեկ ներքին կայունութեան: Այս մասին հարցումին պատասխանելու համար Վ. Գրիգորեան կ'ըսէ թէ Ամերիկահայերը արդէն պառակտուած են, իսկ «համայնքին հիմնական մասի անդամներուն արձագանգները գերազանցապէս դրական են»: «Գերազանցապէս դրական» այդ արձագանգները մարդ պիտի չհասկնայ թէ ինչո՛ւ ծածուկ կը պահուին, քանի որ հրապարակը լեցուն է հակառակին փաստով:

Համոզիչ չէ ըստ յաջորդ հարցումին տրուած պատասխանն ալ. Հայկական կողմէն ինչո՞ւ Հայ Դատի կազմէն մարդ չէ առնուած յանձնախումբին մէջ: Վ. Գրիգորեան յայտնապէս շա՛տ լուրջի առած անդամակցութեան վերը նշուած պայմանները, կ'ըսէ թէ Հ.Յ.Դ. – Հայ Դատի շրջանակէն անոնց համապատասխանող մարդ չեն ճանչնար: Կու տայ քաղաքական բարձրամակարդակ բացատրութիւն մըն ալ... «Հ.Յ.Դ. – Հայ Դատ քաղաքական կուսակցութիւն են, Հայաստանի մէջ իշխանութեան գալու գլխաւոր նպատակով». ատիկա ըստ իրենց կը խանգարէր որ անոնցմէ նշանակուած մէկը մաս կազմէր յանձնախումբին: Այս բացատրութիւնը հասկնալի կ'ընէ թէ ինչո՛ւ ամէն անդամուն Ալեք Արզումանեան կը յիշուի որպէս Արտաքին գործերու նախկին նախարար եւ ՄԱԿ–ի մօտ նախկին դեսպան, երբ նաեւ ՀՀՇ–ի նախագահն է եւ ոչ ոք կրնայ հաւատալ թէ որպէս քաղաքական կազմաւորում, այս մէկուն ձգտածը իշխանութեան գլուխ գալ չէ...:

Նոյն պատասխանին մէջ խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ նաեւ յանձնախումբին կազմութեան Հ.Յ.Դ.ի տեղեակ ըլլալ – չըլլալու պարագան որ արդէն փոքր վէճի մը առիթ տուաւ: Վ. Գրիգորեան կ'ըսէ թէ կուսակցութեան ղեկավարութիւնը տեղեակ էր, նոյնիսկ հանդիպումի առաջարկ եղած էր անոնց, բայց «Հ.Յ.Դ.ի ղեկավարութիւնն ընտրեց սկզբում նախայարձակ լինելու, ապա միայն՝ հարցեր առաջադրելու ուղին եւ դեռեւս չի ընդունել հանդիպման առաջարկը»: Կ'աւելցնէ թէ Հ.Յ.Դ. վարչութեան անդամներէն մէկն ալ տեղեակ եղած է, սակայն, կա՛մ ունեցած տեղեկութիւնը ընկերներուն յայտնած չէ, կամ այսօր կը նախընտրէ չընդունիլ այդ հանգամանքը:

Որո՞նք են յանձնախումբին գործունէութիւնը շարունակելու, կամ անոր վերջ տալու որոշումին համար ճշդըւած չափանիշները: Վ. Գրիգորեան եւ Ա. Միհրանեան կը պատասխանեն թէ ըսկըզբունքով՝ տարի մը ետք ընթացքը պէտք է արժեւորուի: Արժեւորման չափանիշները հրապարակելի չեն: Իրենք ալ գիտեն թէ ընթացքը աւելի պատճառ ունի ձախողելու, քան՝ յաջողելու: Բայց իրենք հաւատք ունին եւ կ'ուզեն արդար փորձի մը իրենց իրաւունքը գործածել:

Այդ փորձին համար, յայտնապէս, շատ ալ կարեւոր չեն նկատեր Հայաստանի, Թուրքիոյ, ԱՄՆ–ու իշխանութիւններուն դեր ունենալ – չունենալու պարագան, քանի որ հարցումը անպատասխան կը մնայ:

Զրոյցին վերջին մասին նիւթ կ'ըլլայ ցեղասպանութիւնը, հակառակ զայն չըրջանցելու բազմաթիւ անգամներ արտայայտուած որոշումին: Բաւական տարօրինակ է կարդալ որ Ա. Միհրանեան իր միակ պատասխանին մէջ կը խօսի «Թուրք քաղաքացիական հասարակութեան առաջատար անդամները» համոզելու մասին, թէ Թուրքիոյ շահը կը պահանջէ ցեղասպանութիւնը ընդունիլ: Անտեսելով յանձնախումբին Թուրք անդամներուն արմատապէս մերժողական ծանօթ կեցուածքը, ան կը յամառի ըսել թէ այդ անդամներուն միջոցով շփում կ'ունենան Թրքական վերնախաւին եւ լայն հանրութեան հետ, ցեղասպանութիւնը ընդունելու նախապատրաստելու համար զիրենք: Եթէ յաջողին, անգնահատելի ծառայութիւն մատուցած կ'ըլլան, հակառակ պարագան պիտի նշանակէ թէ ո՛չ Թուրք կառավարութիւնը, ոչ ալ քաղաքացիական հանրութիւնը նման կարեւոր քայլի պատրաստ են: Իսկ ատիկա միջազգային բեմին վրայ Թուրքիան կը դնէ ժամանակակից քաղաքակիրթ ազգերէ տարբեր տեղ մը..., վնասելով անոր հեղինակութեան:

Ցատկապէս միջազգային շրջանակին մէջ Թուրքիոյ հեղինակութեան նկատմամբ նման մտահոգութիւն, խորապէս յուզած պէտք է ըլլայ նախ յանձնախումբին Թուրք անդամները, ապա վերնախաւն ու լայն զանգուածները...: Այսուհանդերձ, անոնցմէ մէկուն ազրբէջանական թերթի մը կատարած յայտարարութիւնը թէ յանձնախումբ – յանձնախումբ կը խաղան այնքան ատեն որ կարենան, քանի որ ատով կը խոչընդոտեն ցեղասպանութեան ճանաչման Միացեալ – Նահանգներու եւ արեւմտեան խորհրդարաններ մուտքը («Ցառաջ», Օգոստոս 31), արդէն ամէն դուռ կը փակէ Ա. Միհրանեանի բարեմտութեան դիմաց:

Զրոյցը կ'աւարտի այն նշումով որ յանձնաժողովի տեսածիրէն դուրս ձըգուած են Ղարաբաղի, Հայաստանի ու Ազրբէջանի միջեւ հողի փոխանակման եւ Մեղրիէն անցք բանալու հարցերը:

Քով քովի դնելով նոյն յանձնախումբին Թուրք եւ Հայ անդամներուն ըսածները իրենց ընելիքներուն մասին, ամէնէն տրամաբանական հետեւութիւնը կը թուի ըլլալ այն թէ առաջիններուն կողմէ ամենայն յստակութեամբ մէկդի ձըգուած մարդ մը երկրորդներուն համար հիմնական գործունէութեան դաշտ է:

Բեմադրութեան կամ դերաբաշխումի սխալ մը գործած չե՞ն արդեօք նախաձեռնողները.

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՊԵՐԼԻՆԻ ՊԱՏԸ ՔԱՆԻ ՄԸ ԹՈՒԱԿԱՆՈՎ

Պէրլինի պատը որով քաղաքը հիմնովին տարբեր երկու աշխարհներու կը բաժնուէր, 40 տարեկան պիտի ըլլար այս օրերուն, եթէ 1989 Նոյեմբեր 9–ին որպէս համայնավար կարգերու վերջնական անկումին նշան, կարճ ատենի մէջ քանդուած չըլլար:

1961–ին երբ Բ. աշխարհամարտին աւարտէն ետք Արեւելեան Գերմանիայէն խոյս տուողներու թիւը երեք միլիոնի մօտեցած էր, երկրին ղեկավարութիւնը Խորհ. Միութեան դեսպանէն դէպի Արեւմուտք անցքը փակելու արտօնութիւն ուզեց: Յունիսին Խրուշչով Քէնըտիի յայտնեց թէ պիտի փակուին դէպի Ֆրանսական, բրիտանական եւ ամերիկեան գօտիները բացուած դուռները: Վախնալով որ հարցը կը մեծնայ եւ ընդհանրական բնոյթ կը ստանայ, Ամերիկացիները չընդդիմացան: Քանի մը օր ետք Արեւելեան Գերմանիոյ Համայնավար կուսակցութեան ղեկավարը որ նոյն ատեն երկրին նախագահն էր, Վ. Ուլպրիխթ ըսաւ. «Ոչ ոք պատ մը կառուցանելու նպատակ ունի»: Երկու ամիս չանցած սկսաւ պատին կառուցումը: Տարի մը ետք արեւմտեան կողմէն դերձակի աշկերտ մը երբ կը փորձէր տունը երթալ, արեւելեան գերմանացի ոստիկաններուն փամփուշտներուն թիրախ եղաւ: Ատիկա առաջինն էր 109 հոգինոց ցանկի մը որ պիտի կազմուէր պատին մօտերը ինկածներով: Ցանկին վերջին անունը 1989 Փետրուարին զարնուած է: Շինուած տարին պատը դրուեցաւ յատուկ զինեալներու, փշալարերու, չունե-րու սպահպանութեան տակ: Հոկտեմբերին ամերիկեան եւ խորհրդային թնդանօթներ դէմ յանդիման գալով հանդերձ միջադէպ չպատահեցաւ եւ արեւմուտքի առանցքը ընդունած եղան միջազգային սահմանին վերջնական փակումը:

1989 Յունուարին Արեւելեան Գերմանիոյ նախագահ Հոնէքէր կը յայտարարէր. «Պատը տակաւին դար մը կանգուն պիտի մնայ»: Նոյեմբերին սկիզբը մօտ մէկ միլիոն հոգի փողոց իջան արեւելեան Պէրլինի մէջ, բողոքի դիմելու համար Համայնավար կուսակցութեան բռնապետութեան դէմ: Հինգ օր ետք ամբողջ աշխարհի լրասփիւռները կը հաղորդէին պատին քանդումը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԴՈՂՋՈՒԹԷ ԴՈՂՋՈՒԹ

ԳՆԱԼԸԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, Օգոստոս 22–ին, տեղի ունեցած է համերգ մը նուիրուած հայ ժողովրդական երգերու: Ցայտագրին բացումը կատարած է Մաքրուհի Գ. Յակոբեան որ բնութագրած է երգին եւ եռաժշտութեան կարեւորութիւնը հայ ժողովուրդի կեանքէն ներս, ապա ընկերակցութեամբ երգէոնահար Աստղիկ Աղապապեանի, արտասանած է Վահան Թէքէեանի «Եկեղեցին հայկական»էն հատուած մը: Հուսկ գործադրուած է յայտագիրը: Վերջաւորութեան, Մեսրոպ Արք. արտայայտած է իր գոհունակութիւնը:

ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան որպէս պետական կրօնք հռչակման 1700–ամեակի բարեբաստիկ առիթով, Հայ Աւետարանական Համաշխարհային Խորհուրդի Գործադիր Յանձնախումբի տարեկան ժողովը տեղի ունեցաւ Հայաստանի Աւետարանչական Ընկերակցութեան կեդրոնատեղիին մէջ՝ Օգոստոս 17–18–ին, առաջին անգամ՝ Մայր Հայրենիքի մէջ:

Ժողովին մասնակցեցան Խորհուրդի նախագահ՝ Վեր. տոքթ. Վահան Թութիկեան, փոխ–նախագահ՝ Վեր. Մկրտիչ Գարակէօզեան, ատենադպիր՝ Վեր. Ժիրայր Լեւոնեան, Դիւանի անդամներ՝ Վեր. Ժիրայր Սողոմեան եւ Վեր. Ռընէ Լեւոնեան, ինչպէս նաեւ խորհրդական անդամներ՝ Վեր. Նուրի Աւանէսեան, Վեր. Աւետիս Պօյնէրեան եւ Վեր. Ժոէլ Միքայէլեան:

ՀԱՀԽ–ի Գործադիր Յանձնախումբը քննութեան եւ խորհրդակցութեան առարկայ դարձուց հինգ երկրամասերու մէջ գտնուող Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու, հաստատութիւններու և կազմակերպութիւններու իրավիճակը: Խորհուրդի բաղկացուցիչ եկեղեցական միութիւններու եւ կազմակերպութիւններու տեղեկագիրները ներկայացուեցան համառօտիւ՝ զանոնք ներկայացնող վարչականներուն կողմէ:

Խորհուրդը ցաւով արձանագրեց կորուստը դիւանի երկու անդամներուն, Վեր. Մովսէս Ճանպազեանի եւ Պ. Ճորճ Փիլիպպոսեանի, որոնք անցնող տարեշրջանին՝ մարմնապէս անդարձ մեկնած էին:

Խորհուրդը միաձայնութեամբ ուրախութեամբ ողջունեց նշանակումը երկու նոր անդամներու, Դիւանի նորընտիր անդամ Վեր. Ժիրայր Սողոմեանի եւ նոր գանձապահ՝ Պ. Ալպէր Մոմճեանի:

Հայ Աւետարանական Համաշխարհային Խորհուրդը երախտագիտութեամբ արձանագրեց Հայ Աւետարանական Միութիւններու եւ Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան ներդրումը եկեղեցական, կրթական եւ բարսիրական մարզերու մէջ: Տեղեկագրութիւններ եղան Հայոց մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700–ամեայ տարեդարձի տօնակատարութեանց մասին, ինչպէս նաեւ ընթացիկ տարուան կատարուելիք յոբելենական գործունէութիւններու մասին:

Նաեւ Խորհուրդը խորհրդակցութեան առարկայ դարձուց, յանձնառութիւններ ըրաւ եւ որոշումներ անցուց իր աւետարանչութեան վարքագիծին, միջ – յարանուանական եւ միջ – միութենական յարաբերութեանց մասին, ինչպէս նաեւ հովիւներու եւ կրօնական գործիչներու պատրաստութեան եւ շարունակական զարգացման կապակցութեամբ: Յանձնախումբեր նշանակուեցան սահմանադրական բարեփոխումներ կատարելու Խորհուրդի ծրագիր–կանոնագրին մէջ, ինչպէս նաեւ աշխարհացրիւ Հայ Աւետարանական հովիւներու համագումար մը կազմակերպելու համար: Որոշումներ եղան նաեւ Հայ Աւետարանական արխիւներու կարգաւորման, գործադիր քարտուղար մը ունենալու կարելիութեան եւ ապագայ հրատարակութեանց մասին:

Հայ Աւետարանական Համաշխարհային Խորհուրդը իր մտահոգութիւնը յայտնեց հայրենաբնակ հայութեան արտագաղթի տագնապին նկատմամբ եւ որոշեց իր հնարաւորութեանց սահմաններուն մէջ, կարելին ընել՝ գործնական միջոցներով քաջալերելու հայրենի հայութիւնը, ի մասնաւորի՝ հայ մտաւորականները, գիտունները, արուեստագէտները եւ արհեստավարժ մարդիկը մնալու Հայրենիքի մէջ եւ սատարելու անոր կայունութեան, բարօրութեան եւ վերելքին:

Հայ Աւետարանական Համաշխարհային Խորհուրդը վերահաստատեց իր դիրքորոշումը Արցախի հիմնահարցին նկատմամբ, թէ Արցախի հարցը խաղաղ միջոցներով եւ արդար ձեւով պէտք է լուծել, եւ պատմական այս հանգրուանին նպատակայարմար է բանակցութիւններու ճամբով կարգադրել հարցը: Խորհուրդը նշեց նաեւ թէ բանակցութիւններու գործընթացի մէջ էական է որ Արցախի հայութիւնը ունենայ ինքնորոշման իրաւունքն ու ձայնը:

Վերջապէս, Խորհուրդը կը հաւատայ նաեւ թէ՝ քաղաքական բանակցութիւններու ընթացքին՝ անպայման կ'երաշխաւորուին Արցախի եւ Հայաստանի ազգային անվտանգութիւնն ու տարածքային ապահովումը:

Հայ Աւետարանական Համաշխարհային Խորհուրդը իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ, որ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Հայրապետին այցելեց յատուկ պատուիրակութեամբ մը, ինչ որ առիթ եղաւ խօսակցելու Մայր Եկեղեցին եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիին փոխ յարաբերութեանց մասին:

Խորհուրդի կազմը այցելեց նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ՝ Պ. Ռոպէր Քոչարեանին, որուն հետ անդրադարձաւ արտագաղթի երեւոյթին եւ ժողովուրդին տնտեսական ճնշիչ կացութեան: Խորհուրդը ուրախութեամբ լսեց Նախագահէն Հայրենիքի իրավիճակին մէջ ցարդ իրականացուած միջոցներուն մասին, որոնք կը միտին բարելաւել վիճակը եւ բարօրութեան հասցընել Հայրենի ժողովուրդը:

ՀԱՀԽ–ը արձանագրեց իր գոհունակութիւնը, Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան որպէս պետական կրօնք հռչակման 1700–ամեակի տօնակատարութիւնը միջ–միութենական մակարդակի վրայ տօնելու համար, Երեւանի՝ Արամ Խաչատրեան Ֆիլհարմոնիայի սրահին մէջ՝ մասնակցութեամբ Խորհուրդի անդամներուն, տարբեր միութիւններ ներկայացնող հովիւներուն, ինը երկիրներէ եկած՝ 250 երիտասարդներուն եւ Հայրենիքի ու Սփիւռքի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու հաւատացեալներու հոծ բազմութեան, Կիրակի, Օգոստոս 19–ի երեկոյեան ժամը 7–ին: 1700ամեակը Հայրենիքին մէջ տօնելու հոգեպարար փորձառութեամբ եւ Աստուծոյ խօսքին հոգեկերտ պատգամներուն նորոգող ազդեցութեամբ նորոգուեցաւ մեր յոյսը թէ Հայ ժողովուրդի զաւակները կ'առաջնորդուին վերահաստատելու քրիստոնէական հաւատքը, զոր պիտի արդարացնեն եւ փոխանցեն սերունդէ սերունդ:

Հայ Աւետարանական Համաշխարհային Խորհուրդը իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնեց Հայրենի իշխանութիւններուն եւ յատկապէս զայն հիւրընկալող՝ Հայաստանի Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան եւ անոր տնօրէն՝ Վեր. Ռընէ Լեւոնեանին, իրենց հիւրասիրութեան համար:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

ՃԻՇԴ ԵՒ ՍԽԱԼ ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ ՏՈՒՐՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Յատկապէս տօնական օրերուն անկարելի է զանց առնել տուրմը: Խոստովանինք, որ անոր հանդէպ բոլորս ալ տըկարութիւն ունինք եւ, միջին հաշուով, անձ մը տարեկան 7 քիլօ տուրմ կը սպառէ:

Անշուշտ որ այս համեղ ուտելիքը իւղ եւ շաքար կը պարունակէ, բայց նաեւ մեր առողջութեան նպաստող սնունդներ ալ կը հայթայթէ մեզի…:

ԲՈԼՈՐ ՏՈՒՐՄԵՐՆ ԱԼ ՍՆՆԴԱԿԱՆ ՆՈՅՆ ԱՐԺԷՔԸ ՈՒՆԻՆ

ՃԻՇԴ եւ ՍԽԱԼ. սննդական դետնի վրայ անոնք գրեթէ համարժէք են, բայց համը կրնայ տարբերիլ: Այսպէս, Փղոսկրեայ Ափունքի քաքաօն նոյն համը չունենար, ինչ որ կ'ունենայ Ինտոնեզիոյ կամ Հարաւային Ամերիկայինը: Ասոնցմէ իւրաքանչիւրը ունի իր յատկանշական համն ու բոյրը, որ մեծապէս կ'ազդէ տուրմին որակին:

ՍՆԴԱԿԱՆՈՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿ ՊԷՏՔ Է ՀՐԱԺԱՐԻԼ ՏՈՒՐՄԷՆ

ՍԽԱԼ. անշուշտ որ կարելի չէ սննդականոնի մը ընթացքին տուրմ ուտել, որովհետեւ, ինչպէս վերը նշեցինք, ան իւղ եւ շաքար կը պարունակէ: Սակայն եթէ ամբողջ շաբթուան ընթացքին երկու փոքր կտոր (երկու անգամ երկու) տուրմ ուտենք, մեր տրամադրութիւնը կը բարձրանայ եւ բոլորովին զրկուած չենք զգար:

ՏՈՒՐՄԸ ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՑՆԷ ԳԷՇ ՔՈԼԵՍԹԵՐՈԼԻՆ ՏՈԿՈՍԸ

ՍԽԱԼ. 100 կրամը հազիւ 1,3 միլիկրամ քոլեսթերոլ կը պարունակէ, իսկ անդին՝ քաքաոյին կարագը, որ օլէիք թթու կը պարունակէ, կը պակսեցնէ «գէշ» քոլեսթերոլին տոկոսը՝ առանց պակսեցնելու լաւին տոկոսը:

ՍԵՒ ՏՈՒՐՄԸ ԱՒԵԼԻ ԼԱՒ Է ՄԵՐ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ

ՍԽԱԼ. պարզապէս համի հարց է… սեւ տուրմը նուազ ջերմուժ չի շարունակեր: Կաթով տուրմը քառապատիկ կիր կը պարունակէ, քան սեւը. անիկա նաեւ շատ աւելի հարուստ է ֆոսֆորով:

ՏՈՒՐՄԸ Կ'ՈՒՇԱՑՆԷ ԾԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՃԻՇԴ. կարգ մը ուսումնասիրութիւններու համաձայն, տուրմին մէջի կարգ մը նիւթերը, որոնց կարգին՝ էփիքաթէշինը, կ'ուշացնեն մեր բջիջներուն ծերացումը, ինչպէս նաև կը պայքարին քաղցկեղի որոշ տեսակներուն դէմ: Սակայն այս բոլորը ցարդ վերջնականօրէն փաստուած չեն:

ՏՈՒՐՄԸ ԼԵԱՐԴԻ ՏԱԳՆԱՊ, ԴԷՄՔԻ ԲՇՏԻԿ ԵՒ ԳԼԽԱՑԱՒ ԿԸ ՊԱՏՃԱՌԷ

ՍԽԱԼ. տուրմը դիւրամարս ուտելիք մըն է, բայց անոնք, որոնք իւղերը դժուար կը մարսեն, թելադրելի է, որ քիչ տուրմ սպառեն: Միւս կողմէ, բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ ցոյց տուած են, թէ տուրմը ո'չ մէկ ազդեցութիւն ունի բշտիկներուն վրայ:

Վերջապէս, ինչ կը վերաբերի գլխուցաւին, կասկածներ կան, որ ֆենիլեթիլամին կոչուած նիւթը կրնայ պատճառ դառնալ գլխացաւին, այն պարագային, երբ օրական քանի մը կտոր տուրմ յաջորդաբար ուտուի:

ԸՆԿՃՈՒԱԾՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ՊԱՅՔԱՐԵԼՈՒ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒՆԻ

ՃԻՇԴ. տուրմին պարունակած թէոպրոմինը, սերթոնինը եւ մանիեզիոմը դրական ազդեցութիւն կը գործեն մեր ջղային դրութեան վրայ:

ՏՈՒՐՄԸ ԴՐԱԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ ՄԵՐ ՍՐՏԻՆ ՎՐԱՅ

ՃԻՇԴ. նոր ուսումնասիրութեան մը համաձայն, տուրմին պարունակած փոլիֆենոլը վճռական դեր կրնայ խաղալ սրտանօթային հիւանդութիւններուն պարագային:

Փոլիֆենոլը կրնայ նպաստել գէշ քոլեսթերոլին նուազումին, բայց մանաւանդ՝ արգիլել երակախցումը:

«ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ»

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԶՈՅԳ ՄԸ

– Իրաւունք ունիս, – գոչեց, – Պուլկարիայէն, Ռումանիայէն կամ Եգիպտոսէն կրնայ մէկը դաւաճանած ըլլալ:

– Եւ այն ատեն ահա՛ խնդիրը շատ կը դժուարանայ:

– Ուրեմն ի՞նչ պէտք է ընել:

– Իրաւ որ չեմ գիտեր, – պատասխանեց Սուրէն, – ամէն պարագայի կացութիւնը բաւական կնճռոտ է, – եւ պէտք է այս մասին մեր ընկերներուն հետ լրջօրէն խորհրդակցինք:

– Երբ որ Փարամազը գայ, պարզենք խնդիրը, տեսնենք՝ ինչ խորհուրդ կու տայ:

– Իցի՜ւ թէ Մարտիկ կարենար գինքը տեսնել ու ղրկել մեզի:

– Այդ մասին ապահով եմ, – ըսաւ Տրդատ, – Մարտիկ երբոր գործ մը վրան առնէ՝ անպատճառ կը կատարէ:

– Երթա՞նք:

– Կեցիր սա հաշիւնիս մաքրենք:

Տրդատ գինեպանը կանչեց, մէճիտիէ մը տուաւ եւ սպասեց, որ վրադիրքը բերէ: Նոյն միջոցին իր ակնարկը դէպի փողոց ուղղեց:

– Նորէն ա՛ն է, – ըսաւ յանկարծ վրդովուած շեշտով մը:

– Ո՞վ, – հարցուց Սուրէն:

– Քիչ մը առաջուան հայ լրտեսը, կըրկին դիմացի պատին տակ կեցած վեր կը նայի… դէպի հոս կու գայ կոր… արդեօք նե՞րս պիտի մտնէ:

Հազիւ թէ խօսքը աւարտած էր՝ Տրրդատի ակնարկած մարդը գինետուն մըտաւ:

Նոյն միջոցին գինեպանը մէճիտիէին մնացորդը բերաւ:

– Բարեւ, միւսիւ Տրդատ, հոս ի՞նչ բան ունիս, – ըսաւ Նորեկը մտերմական շեշտով մը՝ մօտենալով երկու ընկերներուն նստած սեղանին:

– Գինի մը խմեցինք, կ'երթանք կոր, – պատասխանեց Տրդատ դժգոհ դէմքով մը:

– Հէյ՜է քիչ մը նստէ, գինի մըն ալ ինծի խմեցէք:

– Չէ, շնորհակալ եմ, շատ կ'ըլլայ:

– Նստէ՛, աղբա՛ր, շատոնց է իրար չենք տեսեր…

– Կը ներես, ընկերոջս հետ տեղ մը պիտի երթանք:

– Կ'երթաք, ճանըմ, հիմա ես եկայ տէյի, կը փախչի՞ք կոր…

– Չէ, մենք արդէն հաշիւնիս մաքրած կ'երթայինք կոր, երբոր դուն եկար:

– Խաթերս համար քիչ մը նստէ, քեզի խօսելիք ունիմ:

– Ուրիշ ատեն կը տեսնուինք, բարեկամս ժամադրութիւն մը ունի, արդէն ուշ մնացինք:

– Ճանըմ, հինգ վայրկեան եաքը թող ըլլայ ժամադրութիւնը…

Եւ նորեկը գինեպանին դառնալով՝ գոչեց.

– Մեզի երեք գաւաթ աղէկ գինի բեր…

Տրդատ եւ իր ընկերը ստիպուեցան համակերպիլ:

– Վա՜յ, միւսիւ Տրդատ վա՜յ, – ըսաւ լրտեսը աթոռին վրայ բազմելով, – ասանկ հէ՞, ինծի տեսածիդ պէս կը փախչիս:

– Փախչելիք բան չկայ, միայն թէ գործ ունինք:

– Մենք հին բարեկամներ ենք, աղբա՛ր, Ռուսճուքի մէջ անցուցած օրերնիս մոռցա՞ր… հէյ կիտի կիւնլէր… դուն կարծեմ Ռուսճուքէն Ամերիկա գացիր:

– Այո՛, – ըսաւ Տրդատ:

– Ես ալ պիտի երթայի ա՛… խենթութիւն ըրինք, ելանք Պոլիս եկանք…

Նոյն միջոցին գինեպանը երեք գաւաթ գինի բերաւ:

– Կենացնուդ, – ըսաւ լրտեսը՝ իր գաւաթը բախելով երկու ընկերներու գաւաթներուն:

– Աս բարեկամդ ինծի չի ծանօթացուցիր, – ըսաւ միեւնոյն ատեն:

– Բարեկամս կէյվէցի է, առջի օր եկաւ, հետը եղ ու հաւկիթ բերած էր, ծախեց, վաղը իր տեղը պիտի դառնայ, – պատասխանեց Տրդատ:

– Մե՜ղք, – գոչեց լրտեսը, – գիտնայի նէ՝ ես ալ կ'առնէի քանի մը օխա եղ, հոս աղէկ, անարատ եղ գտնելը շատ դժուար է… օխան քանի՞ն ծախեցիր:

– Աժան գնաց, – պատասխանեց Սուրէն:

– Այստեղի վաճառականները անանկ են, մարդը կը խղդեն… է՛յ, ի՞նչ կայ չկայ, նայինք…

– Ի՛նչ ըլլայ, պարապ ժամանակ կ'անցրնենք կոր, – պատասխանեց Տրդատ:

– Հոս գործ մը չունի՞ս, – հարցուց լրտեսը:

– Չէ, գործ կը փնտռեմ կոր, բայց մինչեւ հիմա չգտայ:

(Շար. 55)

(Շար. Ա. էջէն)

ճնճէ այդ կարելիութիւնը: Այս մասնակցութիւնս թոյլ պիտի տայ ինծի որ բարոյապէս թաղեմ հայրս» ըսած է Ա. Ճամպազեան:

Նախքին նկարագրութենէն ետք լրագրողը չակերտներով կը շեշտէ Թրքական կազմակերպութիւններու համակարգումի նախկին ղեկավարին պատասխանը դատաւորին երբ ան ներողութիւն խնդրել կը թելադրէ հայկական կողմէն. «Ես կրնամ անհատներու հետ վիճարկում ունենալ, բայց ներողութիւն խնդրելու պատճառ չունիմ. ընդհանուր ձեւով, ասիկա է Թուրքիոյ մէջ տիրող մտայնութիւնը»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ տիրող անապահովութիւնը գլխաւոր նիւթը պիտի ըլլայ ընտրապայքարին, աջ թէ ձախ կողմերը: Հաստատուած է, որ մանաւանդ պատանիներու յանցագործութիւնը զգալի եւ խիստ մտահոգիչ կերպով յաւելում կրած է եւ ոստիկանութիւնը կը խոստովանի իր անկարողութիւնը: Նաեւ դառնութեամբ կը նկատէ որ իր կատարած ձերբակալութիւնները մեծ օգուտ մը չունին, երկու չաբաթ յետոյ յանցագործը ազատ կը պտըտի: Այս վերջին շրջանին, սովորական զէնքերէն զատ հրապարակ ելած են պատերազմական զէնքեր ալ: Սեպտ. 5-ին, նիստ գումարած էին Ներքին եւ Արդարութեան Նախարարներու հովանիին տակ ոստիկանապետները, ընդհ. դատախազները եւ դատախազները: Դեռ Սեպտեմբեր 5-ին, 18-րդ Թաղամասին մէջ, պուլվար Պարպէս, օր ցերեկով, մէկը երեք հոգի դաշունահարած է: Ոճրագործը Ապտելքրիմ Պ. մտային խանգարում ունեցող մը կը նկատուի, բայց, սպանութեանց պատճառը անյայտ կը մնայ:

ՏԸՐՊԱՆԻ ժողովը կրնայ ձախողութեամբ վերջ գտնել կամ նոյնիսկ վերջ չգտնել: Կարելի չէ համաձայնութեան մը յանգիլ որեւէ յայտարարութեան շուրջ, ուր նուազագոյն բացասական ակնարկ մը մնայ Հրեաներու կամ Իսրայէլի նկատմամբ: Խաղաղութեան Նոպէլեան մրցանակակիր՝ Էլի Վիէզէլ, Նիւ-Եորք կազմակերպուած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին չեշտած է թէ «Ատելութեան դէմ այս ժողովը վերածուած է Ատելութեան ժողովի մը». Վիէզէլ դեռ կ'այպանէ Եւրոպացիները, որ չեն հետեւած Միացեալ - Նահանգներու օրինակին՝ ժողովը ձգել երթալով: Վիէզէլ կ'ըսէ «Եւրոպա ամօթ պէտք է զգայ որ մնաց»: Փարիզի մէջ ալ, Լ. Ժոսփէն յայտարարեց. - «Եթէ սիոնիզմը եւ ցեղապաշտութիւնը նոյնացուին, Ֆրանսայի եւ Եւրոպական Միութեան պատուիրակութեան մեկնումի հարցը կը ծագի անմիջապէս, խորհրդակցաբար մեր ընկերակիցներուն հետ»:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ մէջ, Պելֆասթ ծայրայեղ բողոքականներ ռումբ մը նետած են, Սեպտ. 5-ին, ոստիկաններու վրայ, որոնք կը պաշտպանէին դպրոց գացող աշակերտներ: Երկու ոստիկան վիրաւորուած են: Բողոքականները չեն ուզեր որ կաթողիկէ մանուկներ այդ փողոցէն անցնին դպրոց երթալու համար: Այս արարքը պատճառ եղած է որ Հիւսիսային Իրլանտայի բրիտանացի Նախարարը ընդհատէ իր արձակուրդը: Աշակերտները իրենց ծնողքին ընկերակցութեամբ կ'երթային Ս. Խաչ կաթողիկէ դպրոցը, երբ ռումբը պայթած է սարսափ տարածելով. աշակերտի մը մայրը կ'ըսէ. «Կարծեցի որ ետեւս գտնուող բոլոր ծնողքներն ու մանուկները մեռած են»:

ԿԻՊՐՈՍԻ Թրքական գօտիի ղեկավարը՝ Ռաուֆ Տէնքթաշ յայտարարած է Սեպտ. 5-ին թէ կը մերժէ ՄԱԿ-ի քարտուղարին՝ Քոֆի Անանի հրաւէրը Նիւ-Եորք երթալու, վերսկսելու համար Կիպրոսի շուրջ խօսակցութիւնները: Տէնքթաշ կ'ըսէ. - «Բանակցութիւնները վերսկսելու որեւէ հիմ չկայ: Աւելորդ է որ Նիւ-Եորք երթամ»: Կիպրոսի նախագահը՝ Գլերիտէս ընդունած էր հրաւէրը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ բնակարաններու նախարարը՝ Գորայ Այտըն իր հրաժարականը տըւած է, իբրեւ հետեւանք իր վարչութեան դէմ բացուած քննութեան մը կաշառակերութեան համար: Թուրքիոյ մէջ արշաւանք մը ծայր տուած է կաշառակերութեան դէմ, Եւրոպական Միութեան անդամակցելու իր ճիգերուն շրջագծին մէջ:

ՌՈԼԱՆ ՏԻՒՄԱ, Արտաքին նախկին նախարար եւ Սահմանադրական Խորհուրդի նախկին նախագահ, կրկին քննութեան տակ առնուած է, այս անգամ այլ հարցի մը համար: Այս մէկը կը վերաբերի արձանագործ Ալպերթօ Ճաքոմեթթիի ժառանգութեան եւ որեւէ կապ չունի Էլֆի հետ, որու համար վեց ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ եւ վերաքննութեան դիմեց: Այս անգամ մեղադրանքն է «վստահութեան չահագործման մեղսակցութիւն»: Պատմութիւնը կը սկսէր 1993-ին արձանագործի մահուան ատեն: Տիւմա կտակակատարն է եւ հրահանգ կու տայ Թաժանի (commissaire - priseur) որ աճուրդով ծախէ նաեւ 18 արձանագործութիւններ եւ պաստառներ, ժառանգական ծախքերը վճարելու համար: Տիւմա հրահանգ ստացած էր այրիէն որ Հիմնարկ մըն ալ ստեղծուի, ինչ որ երբեք չէ եղած: Ծակատում մը ծընունդ առած է Ռ. Տիւմայի եւ «Ճաքոմեթթի ընկերակցութեան» միջեւ: Միւս կողմէ, Տիւմա մեծ գումարներ ստացած է, գորս իբրեւ պատուագին կը ներկայացնէ, բայց, դատաւորը չափազանցըւած կը գտնէ:

ԻՐԱՔ ՄԱԿ-ի վեց պաշտօնատարներ արտաքսած է երկրէն այն պատճառաբանութեամբ որ «կը վնասեն Իրաքի ազգային ապահովութեան»:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ տիկին Հրանոյշ Գիւլպայի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին ժոզէֆ Գիւլպայի մահուան առթիւ:

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Հրանոյշ Գիւլպայի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին՝ ժոզէֆ Գիւլպայի մահուան առթիւ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ 2002

ՈՒԿՐԱՆԻԱ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ 3 - 0

Զորեքշաբթի, Սեպտ. 5-ին, Լվովի մարզադաշտին վրայ, Ուկրանիա 3 - 0 յաղթեց Հայաստանի:

Նոյն խումբին մէջ, նոյն օրը, Բելառուսիա 4 - 1 յաղթեց Լեհաստանի, Նորվեկիա ալ 3 - 2 Կալլէսի:

Դասաւորման մէջ, Լեհաստան գլուխը կը մնայ 20 կէտով, իրեն կը յաջորդեն Ուկրանիա (16), Բելառուսիա (15), Նորվեկիա (7), Կալլէս (6) եւ Հայաստան 5-րդէն կ'իջնէ 6-րդ, այսինքն վերջին տեղը, 5 կէտով: Հոկտեմբեր 6-ին տեղի կ'ունենան այս խումբին վերջին մրցումները՝ Կալլէս - Բելառուսիա, Հայաստան - Նորվեկիա եւ Լեհաստան - Ուկրանիա:

4-րդ խումբին մէջ Թուրքիա 1 - 2 պարտուեցաւ Շուէտէն, Սլովաքիա յաղթեց Մոլտաւիոյ 4 - 2, Ազրպէյճան 1 - 1 հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգեց Մակեդոնիոյ հետ: Դասաւորման գլուխն է Շուէտ 23 կէտով, իրեն կը յաջորդէ Թուրքիա 18 կէտով, վերջին տեղը կը գրաւէ Ազրպէյճան 5 կէտով: Հոկտ. 7-ին, Մակեդոնիա կը մրցի Սլովաքիոյ հետ, Մոլտաւիա՝ Թուրքիոյ եւ Շուէտ՝ Ազրպէյճանի:

***

Նախորդ օրը, Սեպտ. 4-ին ալ Ուկրանիա - Հայաստան մինչեւ 21 տարեկաններու մրցումը վերջ գտած է 1 - 0 ի նպաստ հիւրընկալողներուն:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8.
Տօն Ծննդեանն Սրբուհւոյ Կուսին յԱննայէ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՑՈՒՑԱՏԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8, ժամը 14.30-ին սովորական հաւաքատեղին (Հայ Մշակոյթի Տան մէջ)

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 25e RENTRÉE

LUNDI 24 SEPTEMBRE

Activités proposées :

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours —
Préparation BAC —
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE
ET A LA CULTURE ARMENIENNE
MUSIQUES
Eveil musical —
Piano (sur liste d'attente) —
Violon — Guitare — Solfège
DANSE ARMENIENNE
Initiation — Traditionnelle —
Garçons — Académique
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
(sous réserve)
ARTS PLASTIQUES
Dessin — Peinture
ARTS MARTIAUX
(en association avec l'ABBA)
Kung Fu — Taï Chi Chuan
ECHECS
Cours — Tournois
MEDIA
Emissions culturelles sur AYP FM
LECTURES
Bibliothèque — Diffusion livres
FOYER

INSCRIPTIONS
Mercredi 12 et Samedi 15 septembre de 14h30 à 18h30

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64
e-mail : MCA.ALFO@wanadoo.fr

STAND A LIVRY-GARGAN

Centenaire de la loi de 1901

FETE DES ASSOCIATIONS

Samedi 8 et Dimanche 9 Septembre

La Croix Bleue des Arméniens de France et la Maison de la Culture Arménienne de Sevran - Livry-Gargan vous invitent à les rencontrer à leur stand de 14 h à 18 h.

NOMBREUSES ANIMATIONS ET PIQUE-NIQUE A PARTIR DE 12 H LE DIMANCHE

au Parc des Sports A. M. Vincent de Livry-Gargan
(avenue du Maréchal Leclerc - RN 3)

Manifestation organisée par les associations de Livry-Gargan, avec le soutien de la ville de Livry-Gargan et le Conseil Régional d'Ile de France

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Mardi le 11 septembre
le Centre Culturel SAINT - MESROB à Paris
a l'honneur et la grande joie de recevoir
le R. P. Isaac KECHICHIAN, S. J.
qui présentera et signera sa récente traduction annotée du
«COMMENTAIRE DE LA DIVINE LITURGIE»
de Nersès de Lambron (1153-1192)
KRIKOR BELEDIAN
présentera le conférencier et l'ensemble de son œuvre,
au Centre Culturel Saint-Mesrob à Paris, 10bis, rue Thouin, Paris Ve
Métro Cardinal Lemoine, Monge
— **Entrée libre - Cocktail** —

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ
ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբի Կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի Կիրակի, Սեպտեմբեր 23-ին, Եկեղեցւոյ սրահներուն մէջ (15, ռիւ Ժան-Կուժոն, փարիզ 8րդ):

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ քրիստոնէական գիտելիքներ:

Կը հրաւիրուին ծնողները որպէսզի առաջնորդեն իրենց զաւակները մասնակցելու սոյն դասընթացքներուն:

Մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Տաճարի Դիւանատուն կամ Տիկնանց Յանձնախումբին.—

15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
Tél. : 01 43 59 67 03
Fax : 01 42 56 46 08

Rentrée des classes

ISSY LES MOULINEAUX

La Croix Bleue des Arméniens de France —Section Issy-les-Moulineaux— informe que la reprise des cours d'arménien est fixée au **mardi 18 septembre**

Ces cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 19h à 22h à la M.C.A., 45, rue de la Défense à Issy-les-Moulineaux.

— Cours pour tous les niveaux (débutants ou avancés) — Préparation au BAC — Niveau BAC — etc...

Renseignements et inscriptions sur place aux heures de cours.
Tél. : M.C.A. : **01 45 29 20 18**
ou auprès de Mme Chaké Guiragossian, le soir au **01 46 42 45 25.**

ECOLE ARMENIENNE «LEVON CHANTH» DE CHAVILLE

La rentrée scolaire de l'école «**Lévon Chanth**» est programmée **le mercredi 26 septembre à 9h45.**

Les cours se dérouleront dans la salle de l'église, suivant le programme et les horaires suivants :

— **Les mercredis de 10h-11h30:** initiation à l'alphabet, à la lecture, notions grammaticales, chants, danses, jeux et catéchisme, pour **les élèves débutants** à partir de 3 ans;

— **Les mercredis de 11h-12h30 :** apprentissage de la lecture, amélioration du vocabulaire, orthographe et conversation, pour **les élèves de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 14h-16h15 :** pratique de la lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, pour **les élèves adolescents débutants et de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 18h30-21h30 :** initiation à l'alphabet, lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, **tous niveaux et pour les élèves adultes.**

Pour tous renseignements complémentaires téléphoner : **01 41 15 10 29**

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8-9

SAMEDI - DIMANCHE
8-9 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL · 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.248
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
77e ANNEE — N° 20.248

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼՂՀ

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՇԱՀԱԾ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Նախագահ Ա. Ղուկասեանի քաղաքական կուսակցութիւնը՝ Ժողովրդավարական Արցախ Միութիւնը (ԺԱՄ) շահած է Լեռնային Ղարաբաղի քաղաքապետական եւ համայնքապետական ընտրութիւնները, որոնք տեղի ունեցան Չորեքշաբթի, Սեպտ. 5-ին: ԺԱՄ յայտարարած է թէ ԼՂՀ 223 քաղաքներէն եւ գիւղերէն 140-ին մէջ իր թեկնածուները յաղթական դուրս եկած են, ներառեալ մայրաքաղաքը՝ Ստեփանակերտ: Ժողովրդավարական Արցախ Միութեան նախագահ եւ ընտրական վարիչ Աշոտ Ղուլեան մամուլի ներկայացուցիչներուն յայտարարած է, թէ իշխանավար կուսակցութիւնը «սքանչելի արդիւնքներ» ձեռք ձգած է ԼՂՀ գրեթէ բոլոր ընտրաշրջաններուն մէջ: Ընտրական Կեդրոնական Յանձնաժողովի հրապարակած առաջին թիւերուն համաձայն, ԺԱՄ-ի թեկնածուն՝ Համիկ Աւանէսեան Ստեփանակերտի նոր քաղաքապետ ընտրուած է, ստանալով ձայներու 53 տոկոսը: Իր գլխաւոր մրցակիցը, ընդդիմադիրը, Հ.Յ.Դ. թեկնածու Մաքսիմ Միրզոյեան ստացած է քուէներու միայն 30 տոկոսը: Դէտերու համաձայն, Հ.Յ.Դ. հեռուէն երկրորդ հանդիսացած է այս ընտրութիւններուն, ակնկալուածէն աւելի գէշ արդիւնքներ ձեռք բերելով: Ան կրցած է շահիլ կուսակցութեան միջնաբերդը հանդիսացող Հադրութի հարաւային մարզին մէջ, տիրանալով 20 գիւղերու: Դաշնակցութեան ղեկավարները մերժած են խօսիլ ընտրութիւններու ազատութեան եւ արդարութեան մասին: Ըսուած է, թէ ընտրութիւններու մասին իրենց գնահատումը պիտի յայտնեն մասնաւոր տեղեկագրով մը, որ լոյս պիտի տեսնէ քանի մը օրէն: Այսուհանդերձ, Սերգէյ Շահվերտեան, որ Հ.Յ.Դ. ներկայացուցիչն էր Ընտրական Կեդր. Յանձնաժողովին մէջ, գանգատած է որ կառավարութեան պաշտօնեաներ ընտրութեան օրը ներկայ էին քուէարկութեան կեդրոններուն մէջ:

***

Նոյն ընտրութեան առթիւ Ազրպէջանի Արտաքին գործոց Նախարարութիւնը յայտարարութիւն մը հրապարակած է Սեպտ. 5-ին: Հոն ըսուած է որ ԼՂՀ ընտրութիւնները ընդունիլ կարելի չէ, քանի որ Ղարաբաղեան հակամարտութիւնը միջազգային օրէնքներու համաձայն հարթուած չէ եւ չէ լուծուած գաղթականներուն իրենց բնակավայրերը վերադառնալու խնդիրը:

ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ,

(Սեպտեմբեր 6/7)

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԱԶԳԱՅՆԱՄՈԼՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԿ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Հայկական պատուիրակութիւնը որ հաշտութեան փորձով գացած էր Բաքու, «Ղարաբաղի ազատագրութիւն» կազմակերպութեան գործօն անդամներուն բուռն հակազդեցութեան թիրախ եղած է: Անոնք յարձակած են Ազրպէջանի հելսինքեան խումբին գրասենեակին վրայ ուր տեղի պիտի ունենար հայկական պատուիրակութեան եւ ազրպէջանական հանրային կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն միջեւ հանդիպում մը: Ցուցարարները կոպիտ արտայայտութիւններ ունեցած են Հայերը Բաքու հրաւիրողներու հասցէին եւ ամբոխը այնքան վրդոված է որ փորձած է հաշուեյարդարի ենթարկել այդ Ազրպէջանցիները:

Ազրպէջանցիներուն յատկապէս զայրոյթ պատճառած է հայ պատուիրակներէն մէկուն յայտարարութիւնը թէ իրենք գերիշխան պետութեան մը ներկայացուցիչն են: «Այսպէսով անոնք մեր երեսին կը թքնեն» գոչելով ազրպէջանցի ամբոխը պահանջած է որ այդ արտայայտութիւնը ունեցած հայ պատուիրակը անմիջապէս Ազրպէջանէն մեկնի: Այսուհանդերձ, միջադէպը առանց ընդհարումի կարգադրուած է եւ կազմակերպիչները հաւաստած են որ ղարաբաղեան պատուիրակութեան այցը անխափան կը շարունակուի:

***

ՁՄԵՌՈՒԱՆ ԿԱԶԸ ԱՊԱՀՈՎՈՒԱԾ Է

Ուժանիւթի նախարար Կ. Գալստեան տեղեկացուցած է թէ Իրան - Հայաստան կազամուղին նախագծի բանակցութիւններուն Ռուսաստանէն զատ Թիւրքմէնիստանն ալ ներգրաւուած է: Ան ըսած է նաեւ թէ ատոմակայանին ամառնային ընդմիջումը աւելի մեծ քանակութեամբ կազ ներածելու պատճառ եղաւ, այսուհանդերձ, Հայաստան կազի պարտք չունի եւ մթերուած է ձմեռնային սպառումին անհրաժեշտ կազը:

***

Ա. ԲԱԲԱՋԱՆԵԱՆ - 80

Երգահան Առնօ Բաբաջանեանի ծննդեան 80-ամեակին նշումները սկսած են Սեպտեմբեր 6-ին Գիտութեան Ակադեմիային մէջ գիտաժողովով մը որ բացուած է նախագահ Ֆ. Սարգսեանի կողմէ: Գիտաժողովին զեկուցումները վերաբերած են Բաբաջանեանի կեանքի ու գործին տարբեր էջերուն: Զեկուցում մը ներկայացուցած է նաեւ Փարիզէն Մանուկ Ադամեան, նիւթ ունենալով «Ա. Բաբաջանեանը եւ ֆրանսահայ գաղութը»:

***

ԴԱԴՐԱԾ Է ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՃԱՐԻՆ ԵՒ ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անորոշ ժամանակով դադրած է Մոսկուայի մէջ կառուցուող Ս. Խաչ մեծ տաճարին եւ կեդրոն - համալիրին շինութիւնը: Հայաստանի ճարտարապետներու միութենէն ըսուած է որ կազմակերպչական հարցերու առընչուած խնդիրներ ծագած են: Արդէն շինուած է ստորգետնեայ յարկը, հաստատուած են տաճարին հիմերը: Ծրագրուած է որ կեդրոնը ունենայ դպրոց, արուեստանոց, մշակոյթի կեդրոն, կառատուն եւայլն:

***

ԱԼԱՎԵՐԴԻԻ ԳՈՐԾԱՏԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ալավերդիի «Մանես եւ Վալեքս» պղինձի ձուլման գործատունը 2002-2004-ին իր արտադրութիւնը կը հասցնէ 30 հազար թոնի:

Վերջերս կատարուած մրցումի մը արդիւնքը իրեն շնորհած է նաեւ Ալավերդիի պղինձի հանքերու շահագործումի իրաւունքը: Արդէն սկսած է այդ հանքերու վերագործարկումը, ուր ներկայիս 60 հոգի կ'աշխատի: Մինչեւ Սեպտեմբերի վերջ այդ թիւը կը հասնի 250-ի:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ նուիրուած ժողովը որ տեղի ունեցաւ Սորպոն, Սեպտ. 6-ին, Ներքին եւ Արդարութեան նախարարներուն հովանիին տակ, մեծ արդիւնք մը չտուաւ: Ներքին նախարարը յայտարարեց թէ այս հաւաքոյթը զօրաւոր ազդանշան մըն է, որուն նպատակն է ապահովութիւն տալ մեր հայրենակիցներուն: Արդարութեան նախարարուհիին համար պատանիներու բիրտ յանցագործութեան պատասխանատուն ընկերութիւնն իսկ է, որ ծնունդ տուած է այդ բրտութեան: Սէն - Սէն-Տընիի նահանգապետը գիտել կու տայ որ արտաքին նշաններ կը նկատեն (լիւքս կառքեր, շքեղ վիլլաներ եւլն.) մարդոց մօտ որոնք ոչ միջոցներն, ոչ ալ տարիքն ունին անոնց տէր ըլլալու: Ոգեկոչելով Կիկու օրէնքը անմեղութեան կանխավարկածին վերաբերող, որ քննադատութեան դուռ բացած է, այն պատճառով որ կը տկարացնէ ոստիկաններն ու հարցաքննիչ դատաւորները, Արդարութեան նախարարուհին կը պնդէ որ ան չէ օժանդակած յանցագործութեան յաւելման:

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐՈՒ կացութիւնը ողբերգական է, մանաւանդ Անդրյորդանանի եւ Գազայի շրջափակումէն ի վեր իսրայէլեան բանակին կողմէ եւ այս կացութիւնը յուսահատութեան կը մղէ զիրենք: ՄԱԿ-ի Մերձաւոր-Արեւելքի համակարգողը՝ Ռէօտլարսէն յայտարարած է Սեպտ. 6-ին, Ռամալլահի մէջ. - «Պաղեստինցիներու կացութիւնը օրէ օր կը վատթարանայ եւ ի մօտոյ կրնայ արագօրէն քաոսի վերածուիլ, եթէ բանակցման ոչ մէկ միջոց չառնուի»: Ըստ իրեն, Յունիս 30-ին, Ինթիֆատան 1,8-էն 2,5 միլիառ տոլար կը ներկայացնէր Պաղեստինցիներուն համար: Գնահատում մը որ կ'ընդգրկէ անցեալին Իսրայէլ աշխատող Պաղեստինցիներու եկամուտներու անկումը եւ արտադրութեան նուազումէն առեղծուած կորուստները: Միւս կողմէ Ֆաթահի պատասխանատու մը՝ Ալ-Քարմի, Սեպտ. 6-ին, ազատած է իսրայէլեան մաքրագործման յարձակումէ մը: Չորս ուրիշ Պաղեստինցիներ վիրաւորուած են, երկու ալ սպաննուած:

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ մէջ, Սեպտ. 6-ին, ձերբակալուած է երեսփոխան՝ Ռիատ Սէյֆ, ընդդիմադիր մը Պասս կուսակցութեան: Նախորդ օրը չարտօնուած հաւաքոյթի մը ընթացքին կոչ ըրած էր որ անմիջապէս ազատ արձակուի Սեպտ. 1-ին ձերբակալուած ընդդիմադիր պարագլուխը՝ Ռիատ Թիւրք:

ՇԻՐԱՔ շատ դժգոհ է ԷՌ - Փէ - ԷՌ-ի ղեկավարներէն, որոնք Քէմփէռի մէջ, իրենց ոգեւորութիւնը կ'արտայայտէին նախատեսելով իր յաղթանակը, աւելին՝ հարս եղած էին երբ դեռ փեսայ չկար եւ նոյնիսկ նախարարապետի աթոռամարտի ալ դիմած էին: Շիրաք շատ խիստ եղած է յանդիմանելով ԷՌ - Փէ - ԷՌ-ի սպայակոյտը, չեշտելով թէ բրած են ճիշդ ի՛նչ որ պէտք չէ ընէին եւ յիշեցնելով որ նախագահն է որ կը նշանակէ նախարարապետը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ եօթը նահանգներու մէջ (Լիոն, Տրոմ, Առտէշ եւլն. եւլն.) համակարգիչի սխալի մը հետեւանքով, հարկատուները դրացիին հաշուեցոյցը ստացած են, այսինքն ուրիշին տուրքերու հաշիւը, ինչ որ բուռն դժգոհութիւն կը ստեղծէ:

ՄԻՇԷԼ ՈՒԷԼՊԷՔԻ դէմ մահմետական միութիւններու բողոքը դատական հետեւանք չունեցաւ, արդարութեան համար գրագէտին արտայայտութիւնները Իսլամի մասին, չեն արդարացներ նախաքննութիւն մը: Դատաւորը դատի պարագայ չնկատեց եղածը այն պատճառաբանութեամբ որ «համայնք մը չսիրելու իրաւունքը պախարակելի չէ»: Գրագէտը Լիռ պարբերականին յայտարարած էր. - «Ամէնէն անխմաստ (գոց) կրօնքը Իսլամն է: Երբ Գուրանը կարդաս, կը շշմիս»:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԹՆՃՈՒԿԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

Գաղթականներու հարցը բանավէճի նիւթ է այլեւս Եւրոպական Միութեան երկիրներու միջեւ, քանի մէկը միւսը կ'ամբաստանէ թուլութեան համար: Բանավէճը աւելի սուր բնոյթ առած է Մեծն-Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ Սանկաթի պատճառաւ: Փա-տը-Գալէի նահանգը գտնուող այդ գաղթակայանը կը հաւաքուին անոնք, որոնք կը ջանան ապօրինի ձեւով Անգլիա անցնիլ, ուր ապաստանի իրաւունքի շնորհումը աւելի դիւրին է: 2000-ին 389,590 էր ապաստանի դիմող թեկնածուներու թիւը: Բաշխումը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ. -

ԱՆԳԼԻԱ՝ 97.860 դիմում, յաւելում՝ 7,4%, մեծ մասը Իրաքէն՝ 7,2, Սրի Լանքայէն 6,2, Եուկոսլաւիայէն 5,8:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ՝ 78.760 դիմում, (-17,2), Իրաք 14,9, Եուկոսլաւիա 14,3, Թուրքիա 11,4:

ՀՈԼԱՆՏԱ՝ 43.890 դիմում (+11,7). Աֆղանիստան 11,5 Եուկոսլաւիա 8,8, Իրաք 6,3:

ՊԵԼՃԻԱ՝ 42 690 դիմում (+19,3). Եուկոսլաւիա 11,5, Ռուսաստան 8,4, Պաքիստան 7,5:

ՖՐԱՆՍԱ՝ 38.590 դիմում (+24,8). Չինաստան 12,9, Թուրքիա 9,1, Գոնկօ 7,6:

ԱՒՍՏՐԻԱ՝ 18.280 դիմում (-9,1). Աֆղանիստան 23, Իրան 14, Հնդկաստան 13,4:

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼ՝ 200 (-35,5). Սիէռա Լէոնէ 26, Ռուսաստան 8, Նիժերիա 8:

ԼԻՒՔՍԱՆՊՈՒՐԿ՝ 590 (-79,7): Եուկոսլաւիա 42, Ալպանիա, 11,7, Պոսնիա 8,5:

ՖԻՆԼԱՆՏԱ՝ 3.320 (+6,8). Լեհաստան 36,1, Սլովաքիա 10,4, Եուկոսլաւիա 6,8:

ՍՊԱՆԻԱ՝ 7.040 (-16,3). Սիէռա Լէոնէ 11,2, Նիժերիա 10,4, Հայաստան 6,7:

ԴԱՆԻԱ՝ 10.080 (+55,8). Իրաք 22,9, Եուկոսլաւիա 15, Աֆղանիստան 12,5:

ԻՐԼԱՆՏԱ՝ 10.920 (+41,5). Նիժերիա 31,2, Ռումանիա 21,8, Մոլտովիա 3,6:

ՇՈՒԷՏ՝ 16.370 (+45,8). Պոսնիա 26, Իրաք 21,5, Եուկոսլաւիա 11,5:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ՝ 3.000 (+96.1):

ԻՏԱԼԻԱ՝ 18.000 (-46):

***

1989-էն ի վեր, ապաստանի դիմողներու թիւը աւելի քան հինգ միլիոն եղած է:

ԱՄԷՆ ԲԱՆ ՎԱՍՆ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ...

Մինչ կը մօտենայ Հայեւթուրք հաշտութեան յանձնախումբին Սեպտ. 23-ին Պոլիս յայտարարուած յառաջիկայ նիստը, յայտնի կ'ըլլայ թէ գոնէ հայութեան կողմէ ակնկալուած նեցուկին բացակայութիւնը կը ջղայնացնէ անոր անդամները. մանաւանդ երբ ամէն առիթի կը յայտնեն լայն հետաքրքրութիւն ու քաջալեր գտած ըլլալ, մինչդեռ լրասփիւռներու այդ նիւթին նուիրուած էջերը մեծամասնութեամբ լեցուն են թերահաւատութեամբ, քննադատութիւններով, երբեմն նաեւ դատապարտումի արտայայտութիւններով:

Հետզհետէ, քանի՛ լրասփիւռները կ'արձագանգեն անոր հայ անդամներուն ինքնագոհ, այլ՝ համոզիչ ըլլալէ հեռու արդարացումներուն, ունկնդիրին, կամ ընթերցողին մտքին մէջ աւելի տեղ կ'ընէ տպաւորութիւն մը. այն, թէ այդ չորս անձերը ոչ միայն լծուած են կառքի մը, այլ նաեւ յանձնառու եղած, կամ տրամադրութիւն յայտնած՝ ուրիշներ ալ լծորդ դարձնելու: Եւ երբ այս պարագան գոնէ իրենց կարծածին պէս չի քալեր, փոխանակ որպէս դիւանագիտական փորձառութեան տէր մարդիկ, լայնախոհութիւն ցոյց տալու եւ իրենց անկեղծ համոզումին ուղղութեամբ շարունակելու ընթացքը, անհանդուրժողութեան ու վարկաբեկումի, հակայարձակումի ատարքներու կը դիմեն:

Ասիկա է պարագան առայժմ ԱՄՆ-էն մասնակից Վան Գրիգորեանի որ տեղւոյն Հայկ. Համագումարին տնօրէններու խորհուրդին նախագահն է: Կլէնտէյլի համայնքային գոլէճի պատմութեան դասախօս, ցեղասպանութեան նիւթին մասնագէտ Լեւոն Մարաշլեան հաշտութեան յանձնախումբին նկատմամբ իր թերահաւատութեամբ, քննադատական կեցւածքով, առաջին թիրախներէն եղած է Վ. Գրիգորեանի անընդունելի հակադդեցութեան: Միջադէպին մասին Լ. Մարաշլեան յօդուածով մը կը տեղեկացնէ. յօդուածը թարգմանաբար լոյս տեսած է «Ազգ»ի մէջ (Սեպտ. 1):

Լ. Մարաշլեանի հետ նիւթին մասին հարցազրոյց մը լոյս կը տեսնէ Յուլիս 23-ին «Կլէնտէյլ Նիուզ Փրէս»ին մէջ. երկու օր ետք Վ. Գրիգորեան նամակով մը կը հարցնէ թէ թերթը արդեօք ճիշդ ներկայացուցա՞ծ է իր այն միտքը թէ «հաշտութիւնը միշտ ալ դրական երեւոյթ է. բայց այս պարագային յանձնախումբը նպատակ չունի ազնուութեամբ ներկայացնելու պատմութիւնը»: Լ. Մարաշլեան կը շեշտէ թէ իր այս համոզումը նախապէս ալ մամուլով յայտնած է եւ ան հիմնուած է լրատու միջոցներու հաղորդագրութիւններուն վրայ. իսկ անոնցմէ մէկը յանձնախումբի թուրք անդամներէն Իօ. Սանպէրքի ծանօթ խոստովանութիւնն է («Նիւ Եորք Թայմզ», Յուլիս 10) թէ իրենց նպատակը ճշմարտութեան յայտնաբերումը չէ, այլ ապագայի համար նոր հորիզոններու բացումը եւ փոխադարձ ըմբռնումին խրթանումը: Մարաշլեան կ'աւելցնէ թէ իր կարծիքով յանձնախումբը Ամերիկայի շահերուն ծառայող նախաձեռնութիւն է. ի վնաս Հայաստանի շահերուն եւ թէ կը մտածէ յետագային աւելի մանրամասնութեամբ անդրադառնալ ատոր:

Իսկ թէ ի՛նչ պատճառով իրենց (իր ու Վ. Գրիգորեանի) այս նամակագրութիւնը հրապարակումի նիւթ կ'ըլլայ, Մարաշլեան կ'ըսէ թէ պատճառը իր գգացած գայրոյթը եղած է: Ինք կ'ընդունի որ ինչպէս ամէն մարդ, Վ. Գրիգորեան եւս իրաւունք ունի իր տեսակէտը պաշտպանելու. սակայն ատիկա չի կրնար արդարացնել այս վերջինին այն արարքը որով իրենց գործունէութեան ընդդիմադիր նկատած Լ. Մարաշլեանին ղրկած նամակին պատճէնները կը ղրկէ նաեւ անոր գասախօսած հաստատութիւններուն: Ասիկա ենթական արդարօրէն կ'որակէ «ահաբեկելու» եւ «ազատ արտայայտութեան իրաւունքը սահմանափակելու փորձ». ընթացք, որուն նպատակն է կասկածներ յարուցանել հակառակորդի մը մասին, ինչ որ ատոր ամէնէն «նենգ» ու «չարամիտ» ձեւն է:

Մարաշլեան երկրորդ կէտ մըն ալ ուշադրութեան կը յանձնէ. Վան Գրիգորեան Լեւոն Մարաշլեանին ուղղած անձնական նամակը գրած է Հայկական Համագումարին պաշտօնական թուղթին վրայ: Արդ երեւոյթէն երկու եզրակացութիւն կը հանէ Լ. Մարաշլեան. առաջինը այն է որ ինչպէս ինք ու հայ միւս անդամները ամէն առիթի կը կրկնեն, «անձնական» մասնակցութիւն չէ որ կը բերեն յանձնախումբին: Երկրորդը Համագումարին տնօրէններու խորհուրդին մատնուած դիրքն է: Այդ կազմը կրնա՞ր համաձայն գտնուած ըլլալ որ Վ. Գրիգորեան Համագումարն ալ միջամուխ ընելով անոր թուղթին վրայ գրուած նամակով մը Լ. Մարաշլեանը վարկաբեկելու ձեռնարկէր, յաչս անոր աշխատած հաստատութիւններուն: Տեղին է նշումը թէ այս մասին Համագումարին կողմէ լուսաբանութիւն մը ցանկալի պիտի ըլլար:

Տեղին է հարցականն ալ որով Լ. Մարաշլեան կ'աւարտէ իր գրութիւնը. եթէ իսկապէս անկեղծ է, ինչպէս Օգոստոս 1-ին պնդած է Վ. Գրիգորեան թէ «Հայերու մեծամասնութիւնը կը պաշտպանէ հաշտութեան յանձնախումբը», ինչո՞ւ այդքան ծայրայեղ ու տգեղ միջոցներու կը դիմէ ան, քննադատութեան մը վրայ: «Եթէ իսկապէս այդպէս էր, ան պարզապէս պէտք է անտեսէր փոքրամասնութեան անդամ դասախօսի մը գրած քննադատական տեսակէտը» կ'ըսէ Մարաշլեան, հետեւցնելով, ինչպէս շատ ուրիշներ, թէ «գործելու իր ձեւը կը խօսի այն մասին որ յանձնախումբին անդամները չեն յաջողիր պէտք եղած պաշտպանութիւնը ձեռք ձգել»:

Լ. Մարաշլեանի ու Վ. Գրիգորեանի միջեւ անցածը կը մղէ նաեւ խորհրդածելու կարգ մը կէտերու մասին. քաղաքական մօտեցումներու, հեռանկարներու հաշիւներու տեսակէտէ ի՛նչ կարեւոր տարբերութիւններ կը մատնուին Թուրքեւհայ հաշտութեան նախաձեռնարկ գործիչներու եւ հասարակ մահկանացուներու դանդուածին միջեւ որոնց կարգին կը յայտնուի գոլէճի դասախօս մըն ալ...: Կարելի չէ չմտածել նաեւ այն լուրջ գրաւարկին մասին որ պէտք է պահուած ըլլայ այս խնդրայարոյց նախաձեռնութեան մէկ անկիւնը, անհանդուրժողութեան ա՛յս աստիճան արարքներու մղելու համար անոր մէկ մասնակիցը, ան ալ խօսքի ազատութեան, մարդու իրաւունքներու «հայրենիք» ԱՄՆ-ու մէջ...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻ՞ՒՆ ԻՆՁՈՒ ՉԷ, ԲԱՅՑ ՈՉ ԳՌԵՀԿՈՒԹԻՒՆ

Յառաջդիմականներու և պահպանողականներու պայքարը, յաւիտենապէս կրրկնուող հարց մըն է, ընդմէջ անոնց որոնք կը խանդավառուին որեւէ յառաջդիմութեան մը դիմաց եւ ամէն անոնց որոնք հաւատարիմ կը մնան աւանդութիւններու: Մինչեւ վերջերս երկուքին մէջ մընացածի տպաւորութիւն ունէի, սակայն օր ըստ օրէ կը զգամ որ սա «յառաջդիմութիւն» կոչուածը մեծ մասով ինքնախաբէութեան վրայ հիմնուած պլէօֆ մըն է, չինչ մաս մ'ալ, հեռուներէն պատրաստուած գիտարուեստի մը բնական զարգացումին արդիւնքն է:

Եթէ զգայացունց եւ յաճախ գիտական ծանրութեամբ տրուած լուրերը ճիշդ ըլլային, յառաջդիմական խանդավառութեամբ՝ հեռատեսիլէն, ձայնասփիւռներէն եւ գոյնզգոյն մամուլէն հաղորդուած, այսօր, հիւանդութիւն պէտք չէ գոյութիւն ունենար երկրագունտիս վրայ, ոչ սով, ոչ մահ, որովհետեւ այսինչ համալսարանի (ընդհանրապէս Միացեալ - Նահանգներէն) այսինչ փրոֆէսօրը գտած է յաւիտենական երիտասարդութեան կենսանիւթը եւն... եւ կը պատահի որ, մի քանի ամիս վերջ, ուրիշ թերթեր, դուժեն մահը այդ փրոֆէսօրին, պաղառութեան հետեւանքով...: Ահա թէ ինչու, ստուգաբար, կեդրոնական դիրքիս, կը փոխադրուիմ դէպի աւանդականը, բնութեան օրէնքները, գիտութեան աստիճանաւոր եւ ոչ զգայացունց յառաջդիմութիւնը:

Արդիականութեան երկրպագուները, հազարումէկ պատճառ ունին ինքզինքնին եօթներորդ երկինք զգալու, քանի վերջին 40-50 տարիներու ընթացքին, պէտք է ընդունիլ որ, քիչ մը ամէն մարզի մէջ, մեծ յառաջդիմութիւններ արձանագրուած են: Ամէն տեսակ սատանայութիւն կարելի դարձած է, թէեւ ոչինչէն տակաւին մարդ մը չէ ստեղծուած, բայց հեռու չէ...:

Աւանդապաշտներն ալ, մեծ եռանդով, իրենց տեսակէտները կը պաշտպանեն, ստարկելով գիտական աշխարհին բազմաթիւ ձախողութիւններուն եւ հին արժէքներուն անխախտելիութեան: Մէկ խօսքով, աւանդութիւն եւ յառաջդիմութիւն զարերէ ի վեր, նոյն պատճառաբանութիւններով կը ճակատին, միշտ վերանորոգուած եռանդով:

Կը պատահի որ, երբեմն, արտայայտած կարծիքներուս համար, կարգ մը ընթերցող բարեկամներ, զօրավիգ կանգնին, իրենց նամակներով, որպէսզի ամուր դիրք բռնեմ աւանդութիւնները պաշտպանելու: Քաւ լիցի. ես զարգացումի եւ յառաջդիմութեան դէմ չէ որ կ'արտայայտուիմ, ոչ ալ հակառակ եմ: Նախ որովհետեւ, ոչինչ կրնամ ընել անոր դէմ. ո՛չ գիտական վիժումներ կեցընել, ո՛չ ալ բջիջային հեռախօսները անհետացնել...: Յառաջդիմութիւնը անհրաժեշտութիւն մըն է, մարդկութեան վէրքերը դարմանելու, կեանքի դժուարութիւնները մեղմացնելու: Ընդհակառակն, անոնք միայն հիացում կրնան ազդել:

Իմ միակ ընդվզումս կ'երթայ այս յառաջդիմութեան գռեհկութեան դէմ: Անհենք հեռատեսիլը. հրաշալի գիւտ մըն է. նստած արեւմտեան կողմն աշխարհին, իմ սենեակս, կրնամ հետեւիլ, Երեւանի Օփերայի մէջէն՝ Օհան Տուրեանի ղեկավարած համերգին, կամ տեսնել ամերիկացի աստղանաւորդներու լուսնի վրայ կատարած առաջին քայլերը:

Տղայութեանս կրնայի՞ արդեօք պահ մը երեւակայել, որ այս ամէնը, օր մը, կարելի կրնար ըլլալ: Այսօր մարդ չի ըմբռնար, որ Ռուսաստանի օդակայանէն, Միացեալ ազգականիս հետ խօսիմ եւ ժամանումի օրակարգս հաղորդեմ:

Հրաշալի գիւտեր, որոնց առջեւ մարդ կրնայ միայն հիացումի զգացում ունենալ:

Եկէք հիմա դառնանք մետալը: Անկեղծ ըլլանք. 24 ժամուան ընթացքին, սա մեր հեռատեսիլի յայտագիրները քանի՞ վարկեան կը տրամադրեն գիտութեան, արուեստի, դաստիարակութեան եւ քանի՜ քանի՛ ժամեր լկտիաբանութիւններու, որ այլեւս, գլուխնին առած դացած են, եւ յաճախ բանաւոր էակ ըլլալէդ կ'ամչնաս:

Նոյնը կարելի է ըսել բջիջային կամ ոչ՝ հեռախօսներուն: Արդեօք միլիառաւոր խօսակցութիւններուն քանի՞ տոկոսը բովանդակութիւն ունեցող կապեր են:

Վերջերս, այս նոյն էջերուն վրայ, գրեցի որ եթէ Նարեկացին ապրէր բջիջային հեռախօսներու արդի ժամանակներուն մէջ, պիտի գրէ՞ր արդեօք Մատեան Ողբերգութեանը, կամ եթէ Ներսէս Շնորհալին արդի ժամանակներու մարդ ըլլար, թատերական կտորի՞ պիտի վերածէր իր «Ողբ Եդեսիոյ»ն, հեռատեսիլի ազգային կայանին համար:

Համոզուած եմ, որ յառաջդիմութեան բռնած այս անկանոն ընթացքը, ես չէ՛ որ պիտի փոխեմ. բայց խնդրեմ, արդար եղէք եւ ըսէք ինծի, ձեզի համար նոյն մակարդակը կը ներկայացնէ՞ն Արամ Խաչատրեանի մը Սպարտակ կամ Գայեանէ բեմապարերուն երաժշտութիւնը եւ մեր Թաղի Գողոյին եւ Կարոյին նուագախումբը, որ սեւամորթ եւ գուպայի մի քանի ընկերներու օժանդակութեամբ եւ ճափոնական ելեկտրոնիկ բարձրախօսներու շնորհիւ, առանց երաժշտական գիտելիքներ ունենալու, չաբաթական «Սի-Տի» մը կը հանեն եւ Խաչատրեանէն աւելի ծանօթ են եւ աւելի մեծահարուստ:

Հ.Յ.Պ.

ԱՄՆ Ի՛ՆՉ ԿԸ ՓՆՏՌԷՆ ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ԹԵՐԱԿՂԶԻԻՆ ՄԷՋ

Խաղաղարար, հաշտարար դիմակով կատարուած ժամանակակից կարեւորագոյն ծաւալապաշտութիւնն է, վստահաբար, այն քաղաքականութիւնը զոր ԱՄՆ կը կիրարկեն Պալքանեան թերակղզիին մէջ: Խորհրդային կարգերու փլուզումէն ետք ուղղութիւն ճշդելու անկարող, կամ անկարող ձգուած երկիրներու բազմակողմանի ու բազմածալք կռիւները իրրեւ թէ անհրաժեշտ դարձուցած են ամերիկեան զօրքերու այդ գօտիին մէջ ներկայութիւնը: Տրամաբանօրէն, կարելի է մտածել որ ամերիկեան խաղաղարար գործունէութեան համէն ու դասէն մինչեւ այսօր զրկուածներ այդ ներկայութեամբ առիթը կը գտնեն իրենց պակասը լրացնելու, մաս կազմելով այդ մարզին մէջ փորձառութեան տէրերու շարքին: Սակայն, հարցը հոն է որ տուեալ գօտիին սահմաններէն շատ հեռուները դիմող ախորժակներ կը մատնէ ամերիկեան նոյն ներկայութիւնը:

Խրուաթական շաբաթաթերթ մը «Ֆէրալ Թրիպիւն» որ անկախ ու լուրջ անուն կը նկատուի, նիւթին մասին հրատարակած է ուշագրաւ յօդուած մը, Զորան Տասքալովիչի ստորագրութեամբ: Ան շատ իրատեսական մէկ վերլուծումն է Պալքանեան շրջանին մէջ ամերիկեան գինուորական ներկայութեան: Գրութիւնը արտատպուած է միջազգային մամուլի քաղուածքներու շաբաթաթերթին «Գուրիէ Էնթէրնասիոնալ»ի մէջ:

Յօդուածագիրը կը մատնանշէ ԱՄՆ-ու նախագահ Ճ. Պուշի ընտրարշաւին Պալքաններէն ամերիկեան զօրաբաժինները քաշելու խոստումին եւ ներկայի քաղաքականութեան հակասութիւնը: Հակառակ այդ խոստումին, ամերիկեան զօրքերը կը մնան ու անոնց թիւը կ'աւելնայ Պալքանեան երկիրներու մէջ: Զ. Տասքալովիչ այդ երեւոյթին մէջ եւրոպական երկիրներու դժգոհութենէն աւելի մեծ կը նկատէ մինչեւ Միջին-Արեւելք եւ Կասպից ծով տարածուած քարիւղով հարուստ տարածքներու մէջ մնայուն ներկայութիւն մը ապահովելու ԱՄՆ-ու մտադրութիւնը: Ատոր մեծապէս կ'օգնէ ՕԹԱՆ-ի զուգահեռ ջանքը:

Ամերիկացիները ամէնէն ամուր կերպով հաստատուած են Քոսովօ ուր Պոնտսթիլ խարիսխը կառուցած են եւ ներկայիս արդէն հինգ հազար գինուոր ունին հոն. կ'ըսուի թէ այդ թիւը շուտով եօթը հազարի պիտի բարձրանայ: Տեղեկութիւն ստացուած է թէ Ուաշինկթըն ՄԱԿ-ի Քոսովոյի պատուիրակութենէն ուզած է խարիսխին վայրին համար 75 տարուան պայմանագրի մը կարելիութիւնը փորձել անոր տէրերուն հետ: Նախաձեռնութիւն որ կը նշանակէ բացայայտ կերպով թէ Ամերիկացիները չուտով մեկնելու միտք չունին: Անոնք Քոսովոյի մէջ ունին հինգ այլ խարիսխներ. եօթներորդ մըն ալ մօտ ատենէն առիթ պիտի տայ Մակեդոնիոյ հիւսիս-արեւմտեան շրջանը հակակշռի տակ պահելու:

Պոսնիա-Հերձեկովինայէն Ամերիկացիները 20-էն վեց հազարի զեղչեցին իրենց զօրախումբերը. անոնք մեծ մասով պիտի փոխադրուին Հունգարիա ուր արդէն ԱՄՆ 300 միլիոն տոլար ծախսելով կը կառուցանեն գինուորական օդակայան մը որ իրրեւ խարիսխ ալ պիտի ծառայէ: Ան մօտ է պալքանեան տագնապներու կեդրոններուն, ուստի կարելի կը դարձնէ բոլորն ալ հսկողութեան տակ պահել, ի հարկին արագօրէն միջամտել:

Անդին Ռումանիա ՕԹԱՆ-ի ու ԱՄՆ-ու կը խնդրէ որ Թիմիշոարայի մէջ գինուորական մեծ օդակայան մը կառուցանեն: Պուլկարիա արդէն համաձայնած է իր տարածքէն արդէն ու կայքի արտօնութիւն տալու ՕԹԱՆ-ի գործերուն, եթէ Պալքանեան շրջանին մէջ գինուորական

միջամտութեան մը հարկը ծագի: Իսկ Յունաստանի մէջ կազմակերպութիւնն ու ԱՄՆ միակ խարիսխ մը պահած են Կրետէի մէջ: Ալպանիոյ մէջ ալ կարեւոր ներկայութիւն ունին, ինչպէս՝ Մակեդոնիա:

Խրուաթիոյ մէջ ՕԹԱՆ-ը ունի զօրավարժութեան կեդրոններ ու անոր նաւերը հետզհետէ աւելի յաճախ կը խարսխեն Տալմաչիայի նաւահանգիստներուն մէջ: Սլովենիա կը յուսայ ՕԹԱՆ-ի անդամակցութեան երկրորդ շարքին մաս կազմել, հակառակ ժողովուրդին տարակարծութեան: Եւրոպական Միութեան անդամակցութիւնը զինուորական այդ գաղինքին մասնակցութեամբ պայմանաւորուած ըլլալով, Սլովենիա յանձն առած է իր զինամթերքը ՕԹԱՆ-ի չափանիշներուն համաձայնեցնել եւ այդ նպատակով ամերիկեան կառքեր գնած է ու թէեւ ոչ միշտ կը պատշաճին անոր լեռներուն նեղ արահետներուն:

Եուկոսլաւիան որ մինչեւ այսօր ռազմական ամէնէն արդիական թէքնոլոժիին ցուցադրութեան վայրը եղաւ, մօտ ատենէն արեւմտեան զինուորներ պիտի հիւրընկալէ: Նշաններ ցոյց կու տան որ Սերպիա եւ Մոնթէնեկրօ եւս ՕԹԱՆ-ի խարիսխներ կրնան ընդունիլ իրենց տարածքին վրայ:

Խրուաթ յօդուածագիրը այս բոլորէն կը հետեւցնէ թէ պալքանեան շրջանի ամերիկանացումը բաւական ճամբայ կտրած է արդէն: Զինուորներու փոխադրութիւնը տեղի կ'ունենայ համաշխարհային հզօրագոյն տէրութեան շահերը դերիվեր դասող մտայնութեամբ մը: Կատարուած հաշիւներու համաձայն, ՕԹԱՆ-ի առաջին ընդարձակում մը արդէն ռազմաւիւթի 35 միլիառ տոլարնոց շուկայ մը պիտի բանայ: Ունեցած ռազմանիւթը դաշինքին չափանիշներուն պատշաճեցնելու պատրուակով, շատ հաւանական է որ խնդրոյ առարկայ երկիրները մեծագումար գնումներու ձեռնարկեն, կարեւոր չափ ապահովելով դաշինքին անդամ երկիրներու ռազմական ճարտարարուեստին:

Ամէն բան ցոյց կու տայ որ Ամերիկացիները պալքանեան երկիրները եկած են իրենց ռազմական ուժը ցուցադրելու համար: ՕԹԱՆ-էն ընդունուելիլ փափաքող շրջանի երկիրները ոչ միայն պարտաւոր պիտի ըլլան մարսելու Եուկոսլաւիոյ վրայ կամ Ադրիականի մէջ նետուած ռումբերը, այլ նաեւ ընդունելու խաղին մընացեալ կանոնները. անոնք որոնք կը պարտադրուին Համաշխարհային դրամատան, Միջազգային դրամական հիմնարկին, Լա Հէյի ատեանին, կամ մեծ մասով Ամերիկացիներու հակակշռին ենթակայ հիմնարկութիւններու կողմէ. հիմնարկութիւններ որոնց նիւթականը մեծ մասով կը հայթայթուի Ուաշինկթընէն որ կը գծէ նաեւ անոնց գործունէութեան ուղին:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅ ԿՈՎԵՐԻ ՆԱՄՈՒՍԸ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ Է

Զնայած Հայ առաքելական եկեղեցու յորդորներին, Սեպտեմբերի 6-ին ցլամարտը, այնուամենայնիւ, կը կայանայ: Սակայն, ինչպէս մեզ տեղեկացրեց «Վալենսիա» կազմակերպութեան տնօրէնի օգնականը, «Դուք կարող էք հանգիստ լինել, որովհետեւ ցլերը չեն սպանուելու»:

Աւելին՝ փորձուկալացի ցլերը ոչ միայն չեն սպանուելու, այլեւ նրանց մատուցուելու է հայկական կով: Մեր կովերը ցլամարտի վերջում տօնականօրէն զարդարուած մուտք կը գործեն մարզադաշտ եւ կը շրջապատեն փորձուկալական ցլերին: Իսկ մենք կարո՞ղ ենք մեր հայ կովերի անվտանգութեան եւ պատւի համար ապահով լինել՝ հարցրեցինք «Վալենսիա»յի պատասխանատուին. «Դէ գիտէք, շատ խնդիր հարց էք տալիս, դա նոյն բանն է, որ մի տղամարդ մի քանի կնոջով շրջապատուած լինի. կովերին մենք մարզադաշտ ենք թողնելու միայն նրա համար, որ նրանք կարող են մարտից կատաղած ցլերի վրայ հանգստացնող ազդեցութիւն թողնել. ցլերը կը հանդստանան եւ հանգիստ դուրս կը գան մարզադաշտից: Մեր նպատակը բարի է», – ասաց ցլամարտի կազմակերպիչ «Վալենսիա»ն: Արդիւնքում՝ ընդամէնը վտանգւում է մեր կովերի նամուսը: Յոյս ունենք, որ պատկան մարմինները ամէն ինչ կ'անեն, որ մեր կովերը չյայտնուեն միայնակ մօր կարգավիճակում:

«Հայկական Ժամանակ»
Օգոստոս 31

Պռաւօ՛, «Նաւասարդ»

Աշխարհի երեք մայրցամաքների տարբեր բեմերում հանդէս գալուց յետոյ «Նաւասարդ» հայկական պարախումբն առաջին անգամ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի հրաւէրով բարեգործական ելոյթ ունեցաւ Երեւանի օփերայի եւ պալէտի պետական թատրոնում: «Ազգ»ի ընթերցողներն արդէն տեղեկացել են «Նաւասարդ» պարային խմբի եւ նրա առաջին՝ կայանալիք ելոյթի մասին, որն էլ անցաւ բացառիկ ջերմ ընդունելութեամբ:

«Ինչո՞ւ "Նաւասարդ", ինչպէ՞ս ծընւեց հայկական պարախումբ ստեղծելու գաղափարը» հարցին պատասխանեց «Նաւասարդ»ի գեղարուեստական ղեկավար եւ հիմնադիր, մասնագիտութեամբ օրթոփետ – վիրաբոյժ Էտի Ծօյօլեանը, որը մեծ ճանաչում ունի Ֆրանսիայում: 1967ին որոշեց հիմնել պարախումբ՝ Ֆրանսիայի հայ երիտասարդ սերնդին աւելի մօտիկից հայ մշակոյթին ծանօթացնելու նպատակով: 1976-ին «Նաւասարդ»ի նախաձեռնութեամբ Հայաստանի պարի պետական անսամպլը ելոյթ ունեցաւ Ֆրանսիայում: Այդ օրուանից պարախմբին մեծ օգնութիւն են ցուցաբերել տաղանդաւոր պարուսոյցներ Վանուշ Խանամիրեանը, Ազատ Ղարիբեանը եւ երաժիշտ Խաչատուր Աւետիսեանը: Արդէն մէկուկէս տարի է պարախմբի պարուսոյցն է Արմէն Զիլոյեանը, որը չորս տարեկանից սկսել է պարել Հայաստանի տարբեր խմբերում, իսկ 1994-ից բնակւում է Փարիզում:

Մօտ երեք ժամ տեւած հրաշալի ելոյթի ընթացքում ներկաները հիացած էին «Բերդ», «Էրզրումի», «Շորոր», «Ծաղկած բալենի», «Հովիւների», «Քոչարի» պարերով, «Ազգագրական պարեր»ի շարքով: Պարերը բեմադրուած էին խրովի, նուրբ ճաշակով, իսկ հայկական երգը երկու մենակատարների փայլուն կատարմամբ համեմում էր ելոյթը: Ապացոյցը չոնդալից ծափերն էին ու ջերմ բացագանչութիւնները: Այդ օրն իրականացաւ 70 հոգինոց «Նաւասարդ» պարախմբի երազանքը՝ պարել մայր Հայրենիքի բեմում:

ՄԱՐԻԵՏԱ ՄԱԿԱՐԵԱՆ
«Ազգ», Օգոստոս 31

ԺԱԳ ՏԷՐ-ԱԼԵՔՍԱՆԵԱՆԻ ՀԱՏՈՐՆԵՐՈՒՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ժագ Տէր-Ալեքսանեան արդէն հեղինակն էր երկու հատորներու՝ Le ciel était noir sur l'Euphrate Arménie, Arménies 1900-1922, Les héritiers du pays oublié, Arménie, Arménies 1922-1987, երբ հրապարակ ելաւ իր երրորդ հատորը՝ Arménies, Arménie, un nom pour héritage:

Առաջին երկու հատորները լոյս տեսան Ռոպէր Լաֆոն հրատարակչականին մօտ, երրորդը՝ Լ'Արմաթանի:

Երեք հատորներն ալ մեծ յաջողութիւն արձանագրած են ֆրանսական գրաւոր թէ բերանացի մամուլին մօտ, ինչ որ լաւագոյն գնահատականն է հեղինակին համար, մանաւանդ երբ նկատի առնուի նիւթը, որ հետաքրքրած է օտար մեռիաները ինչ որ դրական արդիւնք մըն է: Նման հատորներու նպատակն իսկ այդ պէտք է ըլլայ:

***

«DE LA PETITE ARMENIE AU BOULEVARD DES GRANDS PINS»

Լիտի Պելմոնթէի այս հատորը, որուն յառաջաբանին հեղինակն է Շառլ Ազնաւուր, արժանացած է Ֆրանսական Կաճառի Ժորժ Կոյօ մրցանակին (2001), 2000-ին ալ Փրովանսի Պատմական Մեծ Մրցանակին (5-րդ մանխոն):

CD reçus

TOURNEE, FRANCE 76
Ensemble national de danse d'Arménie

Direction artsitique : Vanoush KHANAMIRIAN

Ed. Nech, Paris 2000,
Direction de production: P. Papazian;
Distribution: Nech

ԹԻՒ 17 ԽԱՉԻՒԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԶՈՅԳ ՄԸ

– Դուն գործը ի՞նչ պիտի ընես, կուսակցութիւնը ողջ ըլլայ, – ըսաւ լրտեսը խնդալով:

– Ի՞նչ կուսակցութիւն, – հարցուց Տրդատ միամիտ ձեւով մը:

– Ես ի՛նչ գիտնամ, Հնչակ կամ Դաշնակ:

– Անոնցմէ շատոնց վազ անցանք… Աստուած ամէնուն ալ պէլան տայ, ա՛լ կ'օգտէ որչափ վնաս քաշեցինք նէ անոնց երեսէն:

– Ըսել է հիմա իրենց մէջը չես, – ըսաւ լրտեսը նուրբ ժպիտով մը:

– Հացին փարան հանելու կը նայինք որ հիմա… Հնչակ-դաշնակ փոր չեն կշտացներ…

– Բայց Պուլկարիա եղած ատենդ այնպէս չէիր ըսեր, Թունդ յեղափոխական էիր:

– Այն ատեն չօճուխ էի, հիմա խելքս գլուխս եկաւ:

– Անցած օր քուկինին հանդիպեցայ, զիս չճանչնալ ձեւացուց:

– Իմինս ո՞վ է…

– Ճանըմ, սա Փարամազը..

– Փարամազը հո՞ս է, – հարցուց Տրդատ զարմացական շեշտով մը:

– Չէ՞ր գիտեր…

– Չէ, քենէ կ'իմանամ կոր:

– Զարմանալի՛ բան, այդքան մտերիմ բարեկամ մը… ամէն օր միասին էիք:

– Ես կը կարծէի, որ Ամերիկա կը գտնուի:

– Բաւական ժամանակէ ի վեր հոս է… կարծեմ դարձեալ գործի վրայ է եւ կ'երեւի, որ այս անգամ քովը դրամ ալ ունի, որովհետեւ վրան գլուխը շտկուած է:

– Հոս ի՞նչ գործ կրնայ ունենալ:

– Ո՛վ գիտէ… անոր գործերուն խելք չի հասնիր… դեռ երէկ հանդիպեցայ իրեն կամուրջին վրայ, դէմ դէմի եկանք, գլուխը անդին դարձուց եւ աճապարանքով հեռացաւ:

– Թերեւս քեզ չճանչցաւ, եթէ ոչ՝ քենէ ինչո՞ւ պիտի փախչի:

– Շատ ալ աղուոր ճանչցաւ, ինչ որ է, խնդիրը այն է, որ Փարամազ Պոլիս կը գտնուի այս միջոցիս: Շատ կը զարմանամ, որ ասիկա չէիր գիտեր:

– Ես ինչպէ՞ս կրնամ գիտնալ, այդ տեսակ մարդերու հետ յարաբերութիւններս խզած եմ. ասկէ զատ իմ անձնական գործերս ունիմ, անոնց եռեւէն կը վազեմ առտուընէ մինչեւ իրիկուն…

– Յեղափոխականներուն հետ կրնաս յարաբերութիւնները խզած ըլլալ, բայց ասիկա պատճառ մը չէ, որ հին բարեկամներդ մոռնաս… կրնաս դարձեալ հետերնին հեսնուիլ իբրեւ պարզ ծանօթ:

– Իրաւունք ունիս, – խոստովանեցաւ Տրդատ, – բայց ինչպէս ըսի, իրեն հանդիպելու առիթը չունեցայ, բնականաբար երբոր հանդիպիմ հետը կը տեսնուիմ, բայց ինչո՞ւ այս բանը այնքա՛ն կը հետաքրքրէ քեզ:

– Ոչինչ, պարզապէս հարցում մըն էր՝ ըրի, – պատասխանեց լրտեսը: – Գիտէի, որ Փարամազ քու շատ մտերիմ ու սիրելի բարեկամդ էր, եւ ասոր համար զարմացայ, երբոր ըսիր, թէ իր հոս գտնուիլը չես գիտեր… ան չէ, ամա Սրշաւիրէն լուր ունի՞ս:

– Ո՛չ, – ըսաւ Տրդատ չոր կերպով:

Յետոյ ժամացոյցը նայելով գոչեց.

– Օ՛, խօսքի բռնուեցանք, ուշ մնացինք…

– Այո՛, այո՛, երթանք, – ըսաւ Սուրէն ոտքի ելլելով:

– Նստեցէ՛ք, մէյմէկ ղաւաթ գինի ալ խմենք, – առաջարկեց լրտեսը:

– Չէ՛, չէ՛, – ըսաւ Տրդատ, – շատ շնորհակալ ենք, բայց ստիպուած ենք մեկնելու:

– Ուրեմն ես ալ կ'երթամ, – ըսաւ լրտեսը եւ գինեպանը կանչելով՝ հաշիւը մաքրեց:

– Դուք ո՞ր կողմ պիտի երթաք:

– Մենք Ղալաթիա պիտի երթանք, – պատասխանեց Տրդատ վարանոտ ձեւով մը:

– Ես ալ այնպէս, – ըսաւ լրտեսը, – ուրեմն միասին երթանք:

Տրդատ եւ Սուրէն, թէեւ ներքնապէս չափազանց դժգոհ, ստիպուեցան համակերպիլ:

Միասին քիչ մը քալելէ ետքը Տրդատ յանկարծ ըսաւ.

– Ես անպատճառ պէտք է, որ տուն հանդիպիմ անգամ մը, ներեցէ՛ք ինծի:

– Ո՞ր կողմ կը նստիս, – հարցուց լրտեսը:

– Թաքսիմ պաշխի կողմը… մնաք բարով:

– Կեցի՛ր, ես ալ միասին կու գամ, – ըսաւ Սուրէն, մնաք բարով:

– Բայց Ղալաթիա կ'երթայինք կոր հապա, – դիտել տուաւ լրտեսը:

– Անկէ առաջ այստեղ մէկ քանի գործեր ունիմ, մնաք բարով:

Լրտեսը կասկածոտ դէմքով մը գլուխը օրօրեց:

– Եթէ իմ պատճառովս ետ կը դառնաք կոր, շիտակը ըսէք, ես կը հեռանամ, – ըսաւ երկու երիտասարդներուն:

– Ատ ի՞նչ խօսք է, – պատասխանեց Տրդատ, – միայն թէ միտքս բան մը ինկաւ, անոր համար ստիպուած եմ անգամ մը սենեակ հանդիպիլ:

– Երթաք բարով:

Եւ լրտեսը իր ճամբան շարունակեց, մինչ երկու երիտասարդները տարբեր ուղի մը բռնեցին:

«Հիմա հասկցայ, որ այս Տրդատը ծածուկ գործի մը վրայ է, – ըսաւ լրտեսը ինքնիրեն ճամբան շարունակելով, – զիս կ'ուզէ համոզել, որ կուսակցութենէ քաշուեր է… ես կը կլլե՞մ մի ատիկա… բայց սա քովինը ո՞վ էր, չկրցայ ճանչնալ… յայտնի բան է, որ Կէյվէէն եկած վաճառական չէ, հանած-վարածին մէկը ըլլալու է, դէմքէն այնպէս կ'երեւէր կոր… Ատոնց օձիքը թող տալու չէ»:

Մինչ լրտեսը այս խորհրդածութիւնները ընելով ճամբան կը շարունակէր դէպի Ղալաթիա, երկու երիտասարդները, արագ քայլերով եւ ատեն-ատեն ետեւնին նայելով, որպէսզի տեսնեն, թէ լրտեսին կողմէ կը հետապնդուի՞ն, կ'երթային դէպի Տրդատի սենեակը, որ կը գտնուէր Պուրսա փողոց, Յոյնի մը տանը մէջ:

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

ԴԱՒԱՃԱՆԸ

Երկու երիտասարդները վերջին անգամ խուզարկու նայուածք մը պտըտցնելէ ետք մտան Պուրսա փողոցը եւ բաւական քալելէ ետքը կանգ առին դրան մը առջեւ:

Տրդատը զանգակը հնչեցուց, եւ պառաւ կին մը եկաւ բանալու:

Տրդատ եւ Սուրէն ներս մտան եւ դուռը գոցեցին:

(Շար. 56)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆԻՍ. – Սարգօ Կէտիկ 1.100 Ֆր.:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Պերճ Վարժապետեան 600 Ֆր.:

***

ԳԼԱՄԱՐ. – Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Փափազեան 400 Ֆր.:

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.– Պ. Թագւորեան 100 Ֆր.:

***

ՇԱԻԻԼ.– Տիկին Բարղամեան 100 Ֆր.:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Մ. Պապայեան 100 Ֆր.:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16
ՏՕՆ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ԽԱՉԻՆ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10.30–ին պատարագ կը մատուցուի:
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:
Ժամը 16–ին կը կատարուի խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր–Անդաստան:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17
ՏՕՆ ԽԱՉԻ. ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Պատարագի աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16.
Տօն է ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն–Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի Սեպտեմբեր 17
Մեռելոց: Հոգեհանգիստ ժամը 11–ին:

Mardi le 11 septembre
à 20h30
le Centre Culturel SAINT - MESROB
à Paris
a l'honneur et la grande joie de recevoir
le R. P. Isaac KECHICHIAN, S. J.
qui présentera et signera
sa récente traduction annotée du
**«COMMENTAIRE
DE LA DIVINE LITURGIE»
de Nersès de Lambron (1153-1192)**
KRIKOR BELEDIAN
présentera le conférencier
et l'ensemble de son œuvre,
au Centre Culturel Saint-Mesrob
à Paris, 10bis, rue Thouin, Paris V^e
Métro Cardinal Lemoine, Monge
— Entrée libre - Cocktail —

RECHERCHE

Associations Arméniennes recherchent 2 jeunes (ou un jeune couple) pour 2 postes basés à Nice (CDI). Les candidats doivent avoir le sens du contact et de la communication et maîtriser l'outil informatique.

☎ **06 13 40 73 98** ou **06 18 42 67 01**

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբի Կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի Կիրակի, Սեպտեմբեր 23–ին, Եկեղեցւոյ սրահներուն մէջ (15, ռիւ Ժան–Կուժոն, Փարիզ 8րդ):

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ քրիստոնէական գիտելիքներ:

Կը հրաւիրուին ծնողները որպէսզի առաջնորդեն իրենց զաւակները մասնակցելու սոյն դասընթացքներուն:

Մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Տաճարի Դիւանատուն կամ Տիկնանց Յանձնախումբին.–

15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
Tél. : 01 43 59 67 03
Fax : 01 42 56 46 08

Europe de la Mémoire

COMMUNIQUE

«Mémoire et Transmission»

«L'Association Europe de la Mémoire organise le 11 septembre, au Sénat, la présentation de son premier dossier pédagogique».

Placée sous le Haut Patronage de M. Christian Poncelet, Président du Sénat, la réunion de présentation du premier dossier pédagogique d'Europe de la Mémoire aura lieu dans la salle Gaston Monnerville du Sénat, le 11 septembre, à 17 h précises.

Lors de cette présentation seront abordés :

— le génocide arménien de 1915, par le Dr Y. Ternon, historien;

— un camp d'internement : Drancy, par M. J.-C. Lagarde, maire de Drancy;

— les pendus de Tulle, par M. G. Mouly, Sénateur de la Corrèze;

— le massacre de Maillé, par M. Y. Dauge, Député-Maire de Chinon.

Rappelons qu'Europe de la Mémoire a été constituée en janvier 2001, à l'issue de la signature d'une Charte, par plusieurs organisations de différents pays européens. Son objectif est de favoriser l'enseignement des conflits, déportations, génocides, persécutions et tragédies qui ont marqué le continent européen au cours des années 1915 à 1945.

Alexis Govciyan, Président du Comité du 24 avril, regroupement des organisations arméniennes de France a été élu pour assurer la première présidence d'Europe de la Mémoire dont le Délégué Général est M. Alain Kremenetzky, du Conservatoire Historique du Camp de Drancy.

Drancy, le 4 septembre

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի ժոզէֆ Գիւլբայի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Գիւլբա–Պօղոսեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Տիկին Պօղոսեանէ 1.000–ական Ֆր.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԻՋՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ Կեդր. Ֆրանսայի բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, ժամը 14.30–ին, Տէսինի Մշակոյթի Տունը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլ «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է տիկին Յասմիկ Նաւիրեան–Գեւոնեանէ 200 Ֆր. Արթօ Գույումճեանի մահուան առիթով:

Rentrée des classes

ISSY LES MOULINEAUX

La Croix Bleue des Arméniens de France —Section Issy-les-Moulineaux— informe que la reprise des cours d'arménien est fixée au **mardi 18 septembre**

Ces cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 19h à 22h à la M.C.A., 45, rue de la Défense à Issy-les-Moulineaux.

— Cours pour tous les niveaux (débutants ou avancés) — Préparation au BAC — Niveau BAC — etc...

Renseignements et inscriptions sur place aux heures de cours.
Tél. : M.C.A. : **01 45 29 20 18**
ou auprès de Mme Chaké Guiragossian, le soir au **01 46 42 45 25.**

— • —

ECOLE ARMENIENNE «LEVON CHANTH» DE CHAVILLE

La rentrée scolaire de l'école «**Lévon Chanth**» est programmée **le mercredi 26 septembre à 9h45.**

Les cours se dérouleront dans la salle de l'église, suivant le programme et les horaires suivants :

— **Les mercredis de 10h-11h30:** initiation à l'alphabet, à la lecture, notions grammaticales, chants, danses, jeux et catéchisme, pour **les élèves débutants** à partir de 3 ans;

— **Les mercredis de 11h-12h30 :** apprentissage de la lecture, amélioration du vocabulaire, orthographe et conversation, pour **les élèves de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 14h-16h15 :** pratique de la lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, pour **les élèves adolescents débutants et de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 18h30-21h30 :** initiation à l'alphabet, lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, **tous niveaux et pour les élèves adultes.**

Pour tous renseignements complémentaires téléphoner : **01 41 15 10 29**

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

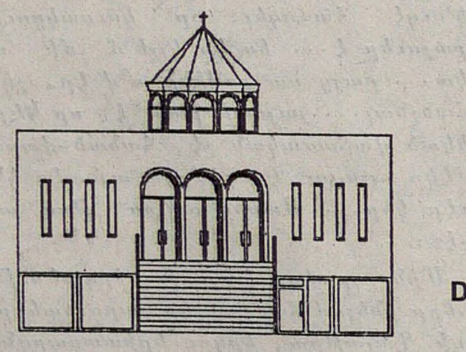

Les conférences d'Issy

AUTOMNE 2001

**1700EME ANNIVERSAIRE
DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME
PAR L'ARMENIE EN 301**

JEUDI 20 SEPTEMBRE à 20h45 :
«L'actualité de Naràg» Prof. JEAN-PIERRE MAHE

JEUDI 11 OCTOBRE à 20h45 :
«Faisons connaissance avec l'Eglise Apostolique Arménienne»
Rév. Père MURONE KEWIKIAN, M. KEGHAM TOROSSIAN

JEUDI 15 NOVEMBRE à 20h45 :
**«La traduction arménienne de la Bible :
héritage du passé ou message pour aujourd'hui?»**
Pasteur MANUEL JINBACHIAN

JEUDI 13 DECEMBRE à 20h45 :
«Faisons connaissance avec l'Eglise Catholique Arménienne»
Rév. Père JOSEPH KELEKIAN

Lieu de Conférences : Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-Mlnx
28, avenue Bourgain et 55, avenue Victor Creson, 92130 Issy-les-Mlnx
Renseignements : 01 47 36 02 50 **Entrée libre** **Bienvenue à tous**

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 11
MARDI
11 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.249

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

77e ANNEE — N° 20.249

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԹԵԿՆԱԾՈՒ Է ԻՐ ՅԱՋՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Սեպտ. 8-ին ձեռնարկեց մը ընթացքին պատասխանելով հարցումի մը, ըսած է թէ որոշած է մասնակցիլ նախագահական յաջորդ ընտրութեան: Ան աւելցուցած է թէ որոշումը տուած է նոյն օրը, տեղեկանալէ ետք «Հանրապետութիւն» կուսակցութեան հիմնադիր համագումարին հրապարակուած յայտարարութեան ուր կոչ կ'ըլլար նախագահին պաշտօնանկութեան նախաձեռնելու: Ռ. Քոչարեան ըսած է. «Յայտարարութեան մէջ այնքան չարութիւն կայ որ նման կարգի ու քանակի չարութիւն ունեցող մարդիկ իշխանութեան յաւակնելով նաեւ վտանգաւոր են երկրի համար, քանի որ թունաւորուած ղեկավարն անպայման թունաւորելու է երկիրը: Այդ պատճառով իրենք ինձ օգնեցին կողմնորոշուել միանշանակ, նախագահական ընտրութիւններին: Այո, մասնակցելու եմ»:

***

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ ՀԱՅ ՁԵՌՆԱՐԿԱՏԷՐ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Մոսկուայի կեդրոնական մէկ փողոցին մէջ Սեպտ. 6-ին կէս գիշերուան մօտ սպաննուած է հայ ձեռնարկատէր Անդրանիկ Ներսիսեանը: Ոճրագործները ոչ մէկ վնաս պատճառած են անոր անձնական վարորդին որ պատահարը հաղորդած է ոստիկանութեան: Հետաքննիչներու կարծիքով պատուէրով կատարուած եւ լաւ ծրագրուած սպանութիւն է որուն կին մըն ալ մասնակցած է: Ըստ տեղեկութեան, Մոսկուայի մէջ այդ յատկանիշով երկրորդ ոճիրն է, նախապէս ալ ստուգուած է որ կին մը մասնակցած է երկու Չէչէններու սպանութեան:

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Սեպտեմբեր 8/10)

ՊԱՊԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆԸ

Պապը Ղազախստանէն Սեպտ. 25-ին եռօրեայ այցով կ'երթայ Երեւան ու կը մնայ Էջմիածնի Վեհարանին մէջ: Այդ օրերուն անոր ապահովութեան կը հսկէ նախագահին ապահովութեան ծառայութիւնը: Յովհ. — Պօղոս Բ. Զուարթնոց օդակայանին մէջ կը դիմաւորուի Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին ու նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողմէ: Պապին եռօրեայ այցին մէջ առնուած են Եղեռնի Թանգարանը, Երեւանի Մայր տաճարը, Մխիթարեան հայրերու Քոնաքեռի կեդրոնը, Խոր Վիրապը:

***

ԼՎՈՎԻ ՀԱՅԵՐԸ

Լվովի մէջ որ մէկ միլիոն բնակչութիւն ունի, կ'ապրին մօտ երեք հազար Հայեր: Իսկ ամբողջ մարզին մէջ եօթը հազար է անոնց թիւը: Ունին կիրակնօրեայ վարժարան եւ ազգային չարք մը կազմակերպութիւններ: Ուկրանիոյ հայ համայնքին առաջնորդը Գրիգորիս Եպիսկ. Բունիաթեան ըսած է թէ 1363-էն գործել սկսած հայկական եկեղեցին որ յետագայ շրջանին այլ նպատակի ծառայած է, միայն չորս ամիս առաջ համայնքին վերադարձուած է: Անցեալի հայկական մշակութային կեդրոնին շինութիւնները սեփականաշնորհուած են եւ համայնքը միայն մեծ գումարներու փոխարէն կրնայ անոնց վերատիրանալ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԵՔ ՅԱՋՈՐԴԱԿԱՆ ՈՃՐԱՓՈՐՁԵՐ ցնցեցին Իսրայէլացիները Կիրակի, Սեպտեմբեր 9-ին եւ որոնց հետեւանքով եօթը մեռեալ կար: Զոհերէն հինգը Իսրայէլացի էին, իսկ երկուքը Պաղեստինցի քամիքազները: Կան նաեւ 48 վիրաւորներ, ոմանք ծանր վիճակի մէջ: Առաջին ոճրափորձը գործուած է Կիրակի առաւօտ, Երիքովի մօտ մինիպիւսի մը դէմ որ ուսուցիչներ կը փոխադրէր դէպի դպրոց: Ուսուցչուհի մը եւ վարորդը մեռած են կառքէ մը ստացած գնդակներէն: Աւելի ուշ, անձ մը դուրս ելած է Նահարիայի կայարանէն, ուր զինուորներ խռնուած էին եւ վազելով վրանին նետուած պայթեցնելով կրած ռումբը: Ինչ որ մտահոգիչ կը թուէր, այն էր որ ենթական 53 տարեկան Իսրայէլացի Արաբ մըն է, ինչ որ առաջին անգամ կը պատահի: Եթէ լուրը հաստատուի ալ աւելի կը մեծնայ Հրեայ Իսրայէլացիներու եւ Արաբ Իսրայէլացիներու միջեւ եղած փոսը: Այս ոճրափորձէն երեք ժամ յետոյ Նեթանիայի մօտ է որ կառք մը փախած է հանրակառքի մը եւ պայթած: Հոս, միակ զոհը քամիքազն է: Իսրայէլ անմիջապէս հակադդեցութեան անցած է: Սկսած է կրակել եւ ռմբակոծել: Սեպտ. 10-ին Պաղեստինցի մը սպաննուած էր: Այս յարձակումները ցոյց կու տան, եթէ հարկ էր, որ խաղաղութեան ոչ մէկ գործընթաց կը դիմանայ եւ թէ նախատեսուած Արաֆաթ — Փերէս հանդիպումն ալ, շատ հաւանաբար տեղի չունենար:

ՏԸՐՊԱՆԻ ժողովը, որ վերջ գտաւ Սեպտ. 8-ին, ծայրը ծայրին կրցաւ համաձայնիլ չափաւոր յայտարարութեան մը շուրջ եւ փրկել ժողովը փիասքոյէ մը: Քուէարկուած յայտարարութիւնը կ'ընդունի որ ստրկութիւնը մարդկութեան դէմ ոճիր մըն է եւ պէտք է միշտ այդպէս ալ ճանչցուած ըլլար: Այս ժողովին մասնակցած էր նաեւ հայկական պատուիրակութիւն մը, զոր կը գլխաւորէր Վահրամ Քաճոյեան (եւ ոչ Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեան ինչպէս հաղորդուած էր նախապէս) եւ որու մաս կը կազմէր ՄԱԿ-ի մօտ Ժընեւի դեսպան Կարէն Նազարեան, որ կարդացած է Վ. Օսկանեանի յայտարարութիւնը:

Ժ.-Փ. ՇԸՎԷՆԸՄԱՆ յաջողած էր 5000 հոգի համախմբել Վէնսէն, Սեպտ. 9-ին, ուր տեղի կ'ունենար նախագահական իր

(Շար.ը Դ. էջ)

***

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտ. 27-ի դատավարութեան Սեպտ. 7-ի նիստին Ն. Յունանեան շարունակած է պատասխանել տուժող կողմին փաստաբանին Ա. Կարախանեանին հարցումներուն: Ան ինքզինքը համարած է աւելի քաղաքական գործիչ, քան՝ լրագրող: Ըսած է թէ ոճիրէն ետք ուզած է տեղեկանալ կատարուածին մասին Սամուէլ Բաբայեանի կարծիքին:

ՀԱՅՑԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՐՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎՃԻՌԸ՝ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14-ԻՆ

ԴԱՏԱԽԱԶԸ Կ'ՈՒԶԷ ՈՐ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԱՆՊԱՐՏ ՀՌՉԱԿՈՒԻՆ

Պեռնի դատավարութիւնը շարունակուեցաւ Սեպտ. 6-ին եւ 7-ին եւ այս վերջին նիստին է որ դատախազը յայտարարեց թէ կարելի չէ իսկ դատապարտում մը նախատեսել: Պաշտպան կողմը (Թուրքերը) եւ դատախազը չեն ժխտեր որ ամբաստանեալները ուրացած են 1996-ի իրենց դիմումին մէջ ցեղասպանութիւնը: Բայց, կը գտնեն որ խտրականութեան միտում չեն ունեցած: Սեպտեմբեր 8-ի Լա Սիւիսը արձագանգելով այս նիստին, կը գրէ. — «Դատախազին համար ուրեմն, դատապարտում մը նախատեսելի չէ հակացեղապաշտ օրէնքին հիման վրայ, որ չի կրնար գործադրուիլ: Նոն-լիէօ (չիք տեղի դատավարութիւն) կը պահանջէ, աւելցնելով որ կարելի չէ իրաւական նոյն մակարդակին վրայ դնել այս ամբաստանեալները Ողջակիզումը ժխտողներուն հետ»:

Բողոքողներու (հայկ. կողմ) փաստաբանը նկատել տուած է որ Թուրք ամբաստանեալներուն յանցանքը կը կայանար հակացեղապաշտ պատժական չափանիշին խախտումին մէջ եւ մէկ ֆրանքի խորհրդանշական հատուցում մը ուզած է: Վճիռին արձակման առեն, կը ճշդէ նոյն թերթը, դատաւորը պէտք է հաստատէ թէ «խտրական դրդապատճառներ» կային Թրքական դիմումին մէջ, այս վերջինը հիմնուելով Անգարայի դիրքին վրայ, որ կ'ընդունի «բարձր թիւով» Հայերու մահը, բայց, կը մերժէ ցեղասպանութիւն անուանումը: Լա Սիւիս դեռ կը գրէ թէ պաշտպան կողմին եւ տուժող կողմին ելոյթներէն պարզուեցաւ որ շրջանի դատարանին միակ դատաւորին հետ շփումներ եղած են Թուրք Պետութեան ներկայացուցիչներուն հետ, բայց, այդ փորձերը վճռակամութեամբ ետ մղուած են, չեշտած են երկու կողմերն ալ: Այս դատավարութիւնը նախընթաց չունի, կը շարունակէ թերթը, զուիցերական արդարադատութեան համար, որ ցարդ երբեք առիթ չէ ունեցած արտայայտուելու Ողջակիզումէն դատ ուրիշ ցեղասպանութեան մը վրայ: Միակ դատաւորը պարտի ուրեմն դիրք ճշդել պատմական դէպքերու սահմանումին վրայ եւ հաստատել թէ «խտրական դրդապատճառներ կայի՞ն» Թրքական դիմումին մէջ:

Նոյն օրուան Լը Թան թերթը վերջին նիստին անդրադառնալով կ'ըսէ, թէ եթէ իրեն մնար, դատախազը՝ Հանս-Եորկ Ժեսթէր պիտի ըսէր թէ ձեռնհաս չէ այս հարցը դատելու: Արդարադատութեան համար, Թրքական բողոքը չէր միտեր վարկաբեկելու ցեղ մը, այսինքն Հայերը:

Թերթը կը հաղորդէ նաեւ որ Թուրքերը բուռն արշաւի մը անցած են համացանցի միջոցաւ: Հոն կը դատապարտուի այս դատավարութեան գայթակղութիւնը: Ուղերձը որու ագեիւրը ծանօթ չէ, կը վաւերացնէ Թուրքիոյ պաշտօնական դիրքը եւ կ'ուրանայ Ջարդերու ցեղասպանական բնոյթը: Աւելի քան 600 հասցէներու (քաղաքական դէմք, խորհրդարանականներ, եւլն.) ղրկուած է այս յայտարարութիւնը, որ ֆրանսերէն շարադրուած է եւ քսան տողերէ կը բաղկանայ: Հոն ձայն կը բարձրացուի նաեւ «այն ամբաստանութեան դէմ որ եղած է Թուրք ազգին դէմ եւ նախատինքին՝ մահմետական բոլոր զոհերու յիշատակին»:

***

Նախորդ օրուան թերթերը կ'արտայայտուէին նախորդ, Սեպտ. 6-ի նիստին մասին, որու ընթացքին վկայած են երկու Հայեր՝ Արամ Ճամպազեան (85 տարեկան) եւ Սարգիս Շահինեան: Հարցաքննուած են ամբաստանեալները, որոնցմէ ութը ներկայ էին: Անոնք կ'ըսեն թէ իրենց դիմումը կը համապատասխանէր «Զուիցերիոյ 100 հազար Թուրքերուն դիրքը արտայայտելու» կարիքի մը: Այսօր ալ նոյն դիմումը պիտի ընէին ի պատասխան հայկական դիմումին, որպէսզի Խորհրդարանը ճանչնայ Հայոց ցեղասպանութիւնը (1996-ին): Իրենցմէ ոչ մէկը ուզեց զղջում յայտնել: Թրքական դիմումը կ'ըսէր. — «Ցեղասպանութեան մասին խօսիլ խորապէս կը խեղաթիւրէ պատմական ճշմարտութիւնը: Օսմանեան կառավարութիւնը երբեք Հայերը բնաջնջելու մտադրութիւն չէ ունեցած»: Բայց, բոլորն ալ (Թուրքերը) կը պնդեն որ ոչինչ ունին Հայերու դէմ, թէ ծանօթներ ալ ունին, գործակիցներ ալ: Այդ առթիւ, Ս. Շահինեան յայտարարած է. — «Ցորչափ ցեղասպանութեան հարցը չի ծեծուիր, ոչ մէկ հարց կայ Թուրքերու եւ Հայերու միջեւ»:

***

Սեպտեմբեր 7-ի Լը Թան օրաթերթը, նախորդ օրուան նիստին արձագանգէն զատ, Տրնի Մասմեժանի ստորագրութեամբ յօդուած մը լոյս ընծայած է, ուր կը վերլուծուին դատավարութեան դրդապատճառները: Յիշելէ ետք թէ առաջին անգամն է որ ցեղապաշտութեան դէմ քուէարկուած օրէնք (1993) չի վերաբերիր Ողջակիզումին, այլ ցեղասպանութեան, որ հարուածեց Հայերը 1915-ին եւ 1916-ին, կ'անդրադառնայ Թուրքերու դիրքին: Կը կրկնէ թէ անոնք չեն ընդունիր ցեղասպանութիւնը, ինչ որ Պետութեան դիրքն է, կ'արձագանգէ Թուրք դեսպանատան մէկ դիւանագէտին յայտարարութեան, «24 Ժամ» թերթէն: Ան ըսած է. — «Պատերազմին ընթացքին բնակչութիւններու տեղափոխութիւններ եղան, բայց ո՛չ՝ ցեղասպանութիւն»:

Ոչ Դաշնակցային Խորհուրդը, ոչ ալ Ժողովները ճանչցան Հայկ. ցեղասպանութիւնը: Անցեալ Մարտին Ազգ. Խորհուրդը մերժեց ճանաչումը քանի մը ձայնով միայն (73 դէմ, 70 թեր): Ուրեմն, կ'ըսէ յօդուածագիրը, իրաց այս կացութեան մէջ, պատժական արդարադատութիւնը կրնա՞յ դատապարտել ցեղասպանութեան մը ուրացումը, երբ ոչ կառավարութիւնը, ոչ ալ Խորհրդարանը, քաղաքական խիրայատուկ պատճառներով, չեն յաջողիր յստակ կերպով ճանչնալ:

ԹՂԹԱԿՑՈՒՄՆԵՐ ՆԵՂՈՍԻ ԱՓԻՆ

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐ

Բ.

ՀՄԱՅԵԱԿ ՇԷՄՍ

Անունը, իբր հեղինակութիւն, հեռուէն կը հնչէր: Կու գար Աղեքսանդրիայէն, մեր երբեմնի փարթամ գաղութին միջերկրականեան ափէն: Գահիրէն եւք, երկրորդը թէ՛ թիւով, թէ՛ ազգային-հանրային կեանքի եփուն երեսով: Կամուրջը կապին, ունէր մէկ անուն, – Յուսաբեր օրաթերթ, կարճ ատեն մըն ալ (1944–48) կողքի ամսաթերթը:

Այս ճամբով է, ահա՛, որ մենք գահիրեցի տղաքս, առիթը կ'ունենայինք մօտէն հետեւելու «հոնտեղիններուն» առօրեային եւ, լսելու ձայնը անոնց: Մին առանցմէ, ունէր յանկուցիչ անուն, – Հմայեակ Շէմս:

Տասնամեակներ չարունակ, ասիկա կը մնայ սոսկ անուն, ոգեւորող, խանդավառող անկասկած, բայց առանց հանդերձի, այսինքն՝ կենսագրութեան: Բացը կը գոցէ անոր քրոջ որդին՝ փրոֆ. Պալատունի Վահէ (Մ. Ն.), Մոնրէալի «Հորիզոն»ին մէջ(1) ներկայացնելով ուսուցիչ – բանաստեղծ – հրապարակագիր եւ սայաթ-նովայագէտ Շէմսի կեանքը, յետին մանրամասնութեամբ: Կ'օգտուինք ասկէ. –

— Ընտանեկան անունով Սափրիչեան՝ ծննդավայր կ'ունենայ Կիմիշխանէ, 1896: Շուտով, սակայն, կը տեղափոխուի Տրապիզոն: Տարրական կրթութիւնը հոն՝ տեղւոյն Լուսաւորչեան վարժարանը: Նախակրթարանի եօթնամեայ շրջանը աւարտելէ ետք (1909) կը մեկնի Կարին, Սանասարեան վարժարան: Կը մնայ մինչեւ 1912: Հոնկէ դէպի Էջմիածին, Գէորգեան ճեմարան յաճախելու հաստատ մտադրութեամբ: Այլ սակայն ուսման վայր կը դառնայ Երեւանի Հայոց հոգեւոր թեմական դպրոցը, մինչեւ 1913: Այնուհետեւ, արդէն իր կոչումին յարիր ուսուցչական պաշտօն, իբր հայերէնի դասատու Սուխումի (իմա՝ Աբխազիա) ազգային վարժարանը: Վերադարձ Տրապիզոն, երբ ռուսական բանակը կը գրաւէ քաղաքը 1916-ին: Յաւօք, կայքը կը տեւէ կարճ: Վերստին աստանդական կեանք ոստանէ ոստան՝ Սուխում, Զարեցին (Վոլգոգրադ), Կերչ, Ռոստով, Թիֆլիս, ժամանակ մը կրկին իր ծննդավայրին մերձ Տրապիզոն, ուր Հոգելոյս Գարեգին Եպիսկոպոս Խաչատուրեանի (ետքը պատրիարք) նախաձեռնութեամբ բացուած էր որբանոց մը, մօտ 200 երկսեռ աշակերտութեամբ: Հոս, նոյնպէս ուսուցիչ հայերէնի: 1912-ին կը փակուի որբանոց – դպրոցը եւ աշակերտները Նիր Իսթ Ռիլիֆի հոգածութեամբ կը փոխադրուին Յունաստան: Կարճ շրջան մը կը մնայ Գոնսթանցա, Ռումանիա, միշտ իբր դասատու. կ'աշխատակցի Յ. Ճ. Սիրունիի «Նաւասարդ» գրական պարբերականին: Ի վերջոյ, 1924 Օգոստոսին, Եգիպտոս: Ապա, գլխաւորաբար հայերէնի ուսուցիչ Աղեքսանդրիոյ Պօղոսեան ազգային վարժարանը: Այս առաջին շրջանին (1924 – 27) ան, Գ. Թագւորեան եւ Բ. Թաշեան կը ձեռնարկեն «Հայ վարժարան» մանկավարժական պարբերականին հրատարակութեան: Լոյս տեսած տասնեակ մը թիւերուն մէջ ան կը ստորագրէ «Ազգային դաստիարակութիւն» խորագրուած յօդուածաշարք մը եւ քանի մը այլ գրութիւն: Յաճախ իմացած ըլլալով՝ կարեւոր կը նկատենք վկայութիւնը մեր ծանօթ մտաւորականներէն Վարդան Գէորգեանի, – «Ձեռնարկը, որով խանդավառուած էր Շէմս, մնաց աշխարհամարտէն ետք իր տեսակին մէջ լաւագոյնը: Այս ամսագրին շուրջ հաւաքուած էին աչքի զարնող բոլոր կարեւոր կրթական մշակները՝ Լեւոն Շանթ, Նիկոլ Աղբալեան, Ա. Աստուածատրեան, Յ. Թ. Հինդլեան, եւլն.»(2):

Պօղոսեան ազգային վարժարանի պաշտօնավարութեան երկրորդ շրջանը կը սկսի 1935-ին, երբ թեմական ընտրութիւններուն մէջ մեծամասնութեան ձայները կ'ապահովէ Հ.Յ.Դ.ն: Կը վերակոչուի իր պաշտօնին, դասաւանդելով հայագիտական նիւթեր: Ասիկա կը տեւէ մինչեւ 1945:

Աչքերը կը փակէ 1952-ին:

***

Ըսինք, թէ հեղինակաւոր անուն մըն էր ան մեզի համար: Ստուգիւ, գիտէր խանդավառել, գիտէր ոգեւորել ցրօնք դարձած զանգուածները, մանաւորաբար հրապարակ ելած եւ իր քայլերը դէպի ազգային – հանրային պարտէզներ ուղղող երիտասարդները: Անոնք, որոնք մեր ազգային պողպատին մէջ կը փորձէին փութաջան այգեպանի դեր ստանձնել: Առհասարակ կը սիրէինք կարդալ անոր արձակ գրութիւններն ու արտասանել քերթուածները: Գաղափարապաշտ դաստիարակ՝ գլխաւորաբար կը խօսէր ուծացման վտանգին, օտարամոլութեան, սնափառութեան եւ այլ քննադատելի երեւոյթներու մասին: Յաճախ է, որ կ'արծարծէր, կ'ոգեկոչէր մեր անցեալ փառքն ու մշտատեւ, մշտավառ ըստեղծագործական ոգին: Ծանօթ կարճ քերթուած մը, իբր օրինակ՝

Հի՛ն, փառաւոր իմ հայրենի՛ք,
Նորէն կանգներ ես անահ.
Աւերներէդ՝ բիւր վարդենիք
Ծաղկած կը ժպտին հիմա:

Հազար անգամ աւեր տեսար,
Շղթայուեցար բիւր անգամ.
Հազար անգամ ոտքի ելար,
Սէ՛գ հայրենիք արնաքամ:

Քու երկաթէ խօսքդ ես նետեր,
Անցնող բոլոր դարերուն.
Ստրկութեան, մի՛շտ անընտել,
Պիտի պանծա՛ս կրկին դուն...:

(Հին, Փառաւոր...)

Ըսած ենք, արդէն, թէ գործերու ցուցադրութեան ատեն, նկատի չենք առներ գրական արուեստին հայոց որեւէ չափանիշ: Այսինքն, հեռու կը մնանք որակի բծախնդրութենէն: Շէմսի անձնական յոյզերը, գոգցես խորհրդաւոր վարագոյրով մը ծածկուած ըլլան. տապակած, տառապած սրտի յստակ կսկիծներ կ'արտայայտեն տողերը անոր, մորմոք եւ կթթուք: Ռուշնական խորագրած է իր արձակ եւ բանաստեղծական հատորը, լոյս տեսած 1943-ին: Ուրեմն՝ սրտաբաց, պարզ եւ անկեղծ սրտի լարեր, անզարդ, անխռով, անխարդախ մտքեր:

Ծանօթ է շրջանակի մը մարդոց, 1944-ին լոյս տեսած Հ. Շէմսի գլխաւոր աշխատասիրութիւնը՝ Սայաթ – Նովա – մատեան՝ իմաստութեան, գեղեցկութեան եւ անմատոյց սիրոյ խորասիրով: Հոն, առանձին բաժնով կը ներկայացնէ քանքարաւոր աշուղին տաղերէն քանը՝ ընտիր արեւմտահայերէնի վերածած: Հաւլաբարի լեզուն, աշուղին գործածած թիֆլիսահայ բարբառը, աղճատած թըրքերէն, վրացերէն, արաբերէն, պարսկերէն բառախառնուրդ խօսքերով, տաք եւ համակող երգերու հմայքով կը ներկայանայ անչուշտ: Յաճախ տողի մը մէջ հոգեկան ծանր տրամադրութիւն կամ ներզօր բովանդակութեամբ աշխարհ մը պատկեր կը բացուի մեր առջին: Դիւրըմբռնելի, դիւրիմաց եւ դիւրասահ արեւմտահայերէնը, որքան ալ ճիշդ ըլլայ իբր վերածում... կը նմանի համը հոտը կորսնցուցած անլի կերակուրի: Որքան իմացած ենք, ասիկա նկատելով է, որ առիթով մը ըսած է. – «լեզէթը գնաց»:

Աշխատասիրութիւնը, իր այլ բաժիններով, կը մնայ շահեկան: Հայերէն տաղերու լման հաւաքածոյ, աշուղին կեանքին եւ գործին հայոց ուսումնասիրական – վերլուծական հետաքրքրական էջեր:

Իբր հուսկ բանք, ստորեւ, Հոգելոյս Գարեգին Արք. Խաչատուրեանի, պատրիարք, վկայութիւնը. –

«Զօրաւոր էր Շէմսի մէջ ազգային գիծը եւ անկեղծ՝ զայն նշող ոգին: Զուրկ չէր, սակայն, համամարդկային շունչէն. նկարագիր մը՝ որ կը բնորոշէ իրական քերթողի մը հոգին: Նա օժտուած էր, արդարեւ, բանաստեղծական շնորհքով... Իմաստասիրական որոշ խառնուածք մըն ալ իր ներշնչումներուն կու տար խորք մը մտքին ու թախծոտ»:

ԳԱԲՐԻԷԼ ԹԱԳՒՈՐԵԱՆ

Պարբերաբար կը հանդիպինք անոր ըստորագրութեան՝ սփիւռքեան մամուլի եւ յատկապէս «Յուսաբեր»ի էջերուն մէջ, ի Գահիրէ: Յաճախ կ'երեւի կարճ պատմուածքներով եւ աւելի յաճախ՝ գրականութեան, մշակոյթին, կրթականին, ինչպէս նաեւ Եգիպտահայ ազգ. կեանքին հայոց գրութիւններով:

Ծննդավայրէն (Ֆէնէսէ) Կեսարիա, մինչեւ Պոլիս (Սկիւտար) եւ, այնուհետեւ Աղեքսանդրիա, երկար տասնամեակներ (1900-ական թուականներէն մինչեւ 1949) յաջորդաբար կը վարէ տնօրէնի եւ ուսուցչի պատասխանատու պաշտօններ: Նորահասներու դաստիարակութիւնը մանաւանդ հայեցի շունչով, կը նկատէ խիստ կարեւոր: Կեանքի առաքելութիւն: Աւրնիթեր՝ հանրային աշխատանք, – դիւանապետ Գաղթականաց մարմնին, Կ. Պոլիս եւ ապա անդամ Աղեքսանդրիոյ Քաղաքական Ժողովի:

Հեղինակած երկերն են՝ Երբ երկինքը անողոք է, ժողովրդական վէպ, Աղեքսանդրիա, 1950: Գորշ գայլը կատղեր է, 1915-ի վկայութիւններ եւ տպաւորութիւններ, Գահիրէ, 1953: Պահակը պատնէշին վրայ, վէպ սփիւռքահայ կեանքէն, 1956, արժանացած Հ.Յ.Դ. Զաւարեան Միութեան Ա. մրցանակին: Օրը տարաժամեր էր, ողբերգութիւն սփիւռքահայ կեանքէ, երեք արար եւ երկու պատկեր, Գահիրէ, 1959: Երազանքի եւ տագնապանքի տարիներ (1908–1915), նուիրուած նահատակներուն, Գահիրէ, 1961: Պայքարը բոցավառած հոգիներու, պատմուածքներ, Պէյրութ, 1965: Հմայիչ է վերածնունդը, 1968 (3):

Բաւական ցայտուն են խորագիրները՝ ընդգրկուած նիւթերը բացայայտելու ուղղութեամբ: Խանձող սիրտ Մնացորդացի, յաճախ յետահայեաց սեւեռումներով կ'անդրադառնայ այդ սեւ թուականին, այդ մահաբեր ժամանակներուն: Եւ, սոր առընչուող մռայլ ու տխուր օրերուն: Կանխող թէ յաջորդող: Կը խօսի նաեւ բնակավայրի (օր. Էքվարակ) եւ կամ սփիւռքեան կեանքին ի՛նչ – ի՛նչ երեւոյթներուն մասին՝ լուսարձակի տակ առնելով մարդիկ, իրենց հոգեխառնութիւններով, հոգեբանութիւններով: Կ'աշխատի երեւան հանել մտայնութիւններ, դատումի այլակերպ եղանակներ: Լեզու եւ ոճ՝ սահուն, հեշտին, աստիճանով մըն ալ հաղորդական:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Ծանօթութիւններ

(1) «Հորիզոն» գրական յաւելուած, Ը. տարի, թիւ 1 (88), Յունուար 1992: 1994-ին, Մ. Ն. լոյս կը տեսնէ վահէ Պալատունիի խմբագրած Հ. Շէմս, «Ընտիր Երկեր»:

(2) Վարդան Գէորգեան (Կորիւն Պօնտացի) ծն. Տրապիզոն: Ուսուցիչ, հրապարակագիր, հեղինակ գրական էջերու: 1914–18 ուսուցիչ Գահիրէ, Գալուստեան ազգային վարժարանի: Երկար տարիներ խմբագիր «Արմենիա» օրաթերթի, Պ. Այրէս, Արժանթին:

(3) Անուանացանկը կը քաղենք «Սփիւռքահայ արդի գրականութիւն» Բ. հատորէն. հրտ. Ռոյըլ Օք, Միչիկըն, ԱՄՆ, 1994: Ի դէպ Ա. հատորը, համաձայն փարիզի մատնանշումին, կ'արժանանայ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան էլիզ Գավուքճեան-Այվազեան գրական Ա. մրցանակին:

Ժ. Մ.

ԱՐՈՒԵՍՏ

ASSADOUR

Սեպտեմբեր 13-ին, Փիւի տը Տոմի Շամալիէր քաղաքին «Galerie d'Art Contemporain»ին մէջ կը բացուի Ասատուրի վերջին գործերուն կարեւոր անհատական ցուցահանդէս* մը, որ պիտի տեւէ մինչեւ Նոյեմբեր 10: Կազմակերպողը «Association Mouvement Art Contemporain» (AMAC)ն է, մասնակցութեամբ Շամալիէր քաղաքին, Մշակոյթին նախարարութեան եւ Շրջանին Ընդհ. Խորհուրդին: Բացման հանդէսին հրաւիրողներուն մաս կը կազմեն Գլոտ Ուոլֆ՝ Շամալիէրի քաղաքապետը եւ Փիւի տը Տոմի ընդհ. խորհրդական Անի Գլոդէ՝ նախագահ AMAC-ի եւ Շամալիէր քաղաքի մշակութային պատուիրակ, Սիլուօ՝ արուեստագիտական տնօրէն եւ ցուցահանդէսին կազմակերպիչը:

Շամալիէր քաղաքը արուեստի կարեւոր կեդրոն մըն է եւ պաշտօնական բնոյթով կազմակերպուած այս երկարատեւ ցուցահանդէսը կու գայ երաշխաւորելու Ասատուրին ժամանակակից արժէքը: Պէտք է այս բացառիկ պատահարէն օգտուիլ, ծանօթանալու կամ վերագտնելու համար արուեստագէտին վերջին արտադրութիւնները – 30 իւղանկարներ, 10 ջրաներկեր եւ 10 փորագրութիւններ: Այսքան մեծ թիւով իւղաներկերու Ասատուրի առաջին ցուցադրութիւնն է այս մէկը Ֆրանսայի մէջ:

Անոր այպելակերպը բոլորովին կապուած է իր արուեստին ուր իր գտած յաջողութիւնը պէտք է իրեն որոշ գոհունակութիւն պարգեւէ: Ան նախ կեդրոնացած էր իր փորագրութեան կատարելագործումին վրայ, յետոյ ջրաներկի նրբութիւններուն, իսկ ներկայիս մեծ ու փոքր իւղաներկ պաստառներու իրագործումին:

Պարգեւատրուած է բազմաթիւ երկիրներու մրցանակներով, որոնց ցանկը կը գտնուի ցուցահանդէսին առթիւ լոյս տեսնող գրքոյկին մէջ: Որոշ մրցանակներու դատակազմեր զինք կը հրաւիրեն մասնակցելու, իր հմտութեան պատճառով: Վերջին «Bénézit»ը, որ ճանչցուած բառարանն է միջազգային նկարիչներու, քանդակագործներու, գծագրիչներու եւ փորագրիչներու, երկար յօդուած մը յատկացուցած է Ասատուրին: Այս բառարանին մէջ գտնուող արուեստագէտներուն «Bénézité» տիտղոսը եւ տան ինչ որ կը հաւաստէ թէ որոշ հեղինակութեան տէր է:

Ասատուրի ցուցահանդէսները բծախնդրօրէն խնամուած են ինչ որ այցելուներուն եւ կազմակերպիչներուն գնահատանքին կ'արժանանայ: Ինծի համար միշտ շահեկան է դէմ դիմաց գտնուիլ իր գործերուն հետ:

Երբ Ասատուրի գործերը կը դիտենք, նախ կը հրապուրուինք գոյներու, գիծերու, ձեւերու ընդհանուր յօրինումով. անմիջապէս յետոյ կը տպաւորուինք իր նկարչական հմտութեամբ եւ կարողութեամբ: Աւելի ուշադրութեամբ քննելով իր յայտնաբերուին մանրամասնութիւնները, ձեւային կարգաւորումները, գոյներու գործածութեան նրբերանգները, սեւերու եւ ճերմակներու, առարկաներու գետեղումները, միջնաթափանցումները, ցոլքերը.. եւ այս բոլորին կազմակերպումը՝ ճարտարապետական խըստապահանջութեամբ: Աշխատանքին մանրակրկիտութիւնը միշտ ներկայ է, գիծերը պողպատային սրութիւն ունին, կան նաեւ խաղեր դիտողին հետ. գործերուն մէջի գիրերը, թուանշանները, գրութիւնները, պահուըտած անձերու զետեղուած տեղերը կը ստիպեն այցելուն մօտենալու գործերուն, աւելի լաւ տեսնելու համար եւ այդ առթիւ կը գտնեն որոշ նկարչական նրբութիւններ նիւթե-

րու, գոյներու, թափանցկութեան, որոնք նկատելի չեն հեռուէն: Գործերը զանազան անկիւններէ դիտելէ վերջ կը մօտենանք արուեստագէտին ոգիին, ուրկէ կու գայ իր գործերուն էական մղիչ ուժը:

Ասատուրին գործին մէջ կը գտնուի որոշ աշխարհահայեացք մը որ կը համապատասխանէ իր կեանքին խրթին ճանապարհին, դարձուածքներով, հանգոյցներով, հարիւրաւոր ցրուած առարկաներով, չինարարութեամբ եւ կործանումով. իր տեսարաններուն մէջ յաճախ կը գտնուի նաեւ թափառող անձ մը որ կըրնայ թափառող հայը ըլլալ: Դիւրին չէ թափանցել իր բոլոր խորհրդանիշներուն. կան պահուած տարրեր որոնք կը կարօտին իր բացատրութիւններուն: Պէտք է ըսել որ արուեստագէտին «խօսքը» անբաժանելի է իր գործէն, առանց անոր նկարը կը մնայ անաւարտ եւ գործը կրնայ կորսուիլ գծագրային առարկաներու կշիռին տակ: Ասատուր անվերջ կը փորձէ կապել շարժումի մէջ գտնուող իրերը, կամ ընդդիմադիր հակասութիւնները. դժուարին աշխատանք, որմէ երբեմն լոյս կը ծագի եւ երբեմն՝ քաոս: Ամէն պարագայի մէջ, Ասատուր յամառօրէն ամէն օր կ'աշխատի հաղորդելու համար իր ներքին ապրումները, որքան ալ անոնք անլուծելի ըլլան. ըստեղծագործելու բաղձանքը իր կեանքին ամէնէն դրական կեցուածքն է: Արուեստը միայն գոյներու, գծագրութեան, կամ ձեւային խաղնուածք մը չէ, այլ՝ ապրումներու ներկայացումը, նկարչական գիտութիւններով:

Ասատուրին նկարչութիւնը ոչ իրապաշտ է, ոչ գերիրապաշտ եւ ոչ ալ վերացական: Այժմէական եւ ինքնորոյն ոճ մը ընդգրկած է որ կը համապատասխանէ իր նկարչական արժեւորումներուն: Իրի աշխատանոցին պատուհանները թափանցիկ չեն դուրսի տեսարաններուն, զորս չի փորձեր ներմուծել իր գործերուն մէջ: Իր զգացումները կ'արտայայտէ առարկաներու, իրերու, գոյներու կամ նիւթերու յօրինումներով: Իր գործերուն մէջ երբեմն կը տիրապետէ վերացականութիւնը, երբեմն առարկաներու փոխադարձ յարաբերութիւնները, իսկ վերջերս մարմնի տարբեր անդամներն են որ կը մասնատուին: Օրերով, ամիսներով եւ երբեմն տարիներով կը վերամշակէ իր սկսած գործերը: Այդ ժամանակամիջոցներուն փոփոխութիւններ կը պատահին իր տրամադրութեան մէջ, որոնք որոշ դրոշմներ կը ձգեն պաստառներուն վըրայ. կ'ըլլան փոփոխութիւններ կամ բարեփոխումներ եւ վերջապէս օր մը երբ կը համակերպի արդիւնքին եւ կը ստորագրէ գործը, այդ օրուան իր արժեւորումին կը համապատասխանէ ան: Ամէն պարագայի մէջ, արդիւնքը միշտ խնամուած եւ հարուստ է իր պարունակութեամբ, յօրինումներով, գոյներով եւ կ'ընդգրկէ իր վերջին հետազօտութեան տեսալները:

Տաղանդաւոր արուեստագէտները մեծ դեր ունին հանրութեան ճանչցնելու իրենց ազգը: Կարեւոր է հետեւիլ եւ զուգահեռաբար մասնակցութիւն բերել իրենց յառաջխաղացքին: Ցուցահանդէսներու յաջողութիւնները մղիչ ուժ են արուեստագէտին աշխատանքներուն:

Ուրախալի երեւոյթ է, որ Ասատուր իր անձնական պայքարով յաջողած է ունենալ որոշ հերինակութիւն եւ համեստօրէն կը շարունակէ փնտռել նոր ճամբաներ, ընդլայնելու համար իր արտայայտութեան սահմանները:

Հաճոյք է հետեւիլ ստեղծագործական այս դրական ընթացքին:

Տ. ԱԲԱՆԵԱՆ

* Galerie d'Art Contemporain
3, avenue de Fontmaure
63400 Chamalières
Tél. : 04. 73. 30. 97. 22
Fax : 04. 73. 19 . 57. 60

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԴԱՄԲԱՐԱՆԻՆ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

ՀՆԱԳԷՏ ՄԸ ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՅ, ԹԷ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԹԱՂՄԱՆ ՎԱՅՐԸ ԿՐՆԱՅ ՊԱՀՊԱՆՈՒԱԾ ԸԼԼԱԼ ՍՈՒՐԲ ԴԱՄԲԱՐԱՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ ԿԸ ԳՐԷ «ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍ ԹԱՅՄԶ»

Քրիստոնեայ հաւատացեալներ համոզուած են, թէ Երուսաղէմի մէջ Ս. Դամբարանի եկեղեցին Յիսուսի թաղման վայրը կը նշէ 325-էն ի վեր, երբ Բիւզանդիոնի Կոստանդին կայսրը կառուցած է քրիստոնէական աշխարհի ամէնէն սրբազան վայրը:

Սակայն մասնագէտներ կ'ենթադրեն, թէ Քրիստոսի դամբարանը ինքնին աւերուած է երկու հազար տարուան ընթացքին պատահած երկրաշարժներու պատճառով: Շատեր նաեւ կը կասկածին, թէ արդեօք Կոստանդին Քրիստոսի թաղման ճի՞շդ վայրին վրայ կառուցած էր եկեղեցին: Այսուհանդերձ վերջին 10 տարիներուն բրիտանացի հընագէտ Մարթին Պիտըլի կողմէ կատարուած ուսումնասիրութիւններ մտածել կու տան, թէ հաւանաբար Քրիստոսի դամբարանը անվնաս մնացած է եկեղեցիին ներքին փոքր խորանին մէջ, որ շինուած է 4-րդ դարուն, ժայռափոր դամբարանը պաշտպանելու համար:

Ներքին փոքր խորանը վերակառուցուած է 11-րդ, 16-րդ եւ 19-րդ դարերուն: Պիտըլի հետազօտութիւնները նաեւ ցոյց կու տան, թէ հակառակ ուսումնասիրողներու կարծիքին անոր չորս կառոյցները մէկը միւսին մէջ ամփոփուած են ռուսական պուպրիկի պէս:

«Հետազօտութեան սկսելէս առաջ ոչ ոք կը հաւատար ասոր, կ'ըսէ Պիտըլ, – սակայն մենք ապացուցեցինք, որ ասիկա ճիշդ է»:

Երուսաղէմի մէջ դոմինիկեան միաբանութեան աստուածաբանական դպրոցին տնօրէնը՝ Հայր Ժերոմ Մըրֆի Օ'քաննըր կարեւոր կը նկատէ Պիտըլի յայտնաբերումը: «Եթէ փոքր խորանը բացուի մեծ զգուշութեամբ, սոխ կեղուելու պէս, կարելի պիտի ըլլայ ուսումնասիրել տարբեր ժամանակաշրջաններ», կ'ըսէ ան:

Պիտըլի ուսումնասիրութիւնները ամփոփուած են 1999-ին հրատարակուած «Տը թումպ աֆ Քրայսթ» գիրքին մէջ: Սակայն ցարդ ան իր հետազօտութիւնները կատարած է առանց քանդելու խորանը, ինչ որ մտածել կու տայ, թէ անոր ներկայացուցած ապացոյցներուն մեծ մասը վարկածային է: Այսուհանդերձ հնագէտներ եւ աստուածաբաններ հաւանաբար մօտ ատենէն պիտի կարենան ուղղակի պեղել փոքր խորանին ներքին կառոյցները եւ ինքնին դամբարանը:

«Փոքր խորանին կառոյցը շատ գէշ վիճակի մէջ կը գտնուի եւ հարկ է վերանորոգել զայն», կ'ըսէ Պիտըլ: «Յստակ է, որ պիտի ստիպուինք քանդել զայն եւ դարձեալ վերակառուցել: Շատ բան պիտի յայտնաբերուի այդ միջոցին: Բնականաբար պիտ ուզէինք, որ այդ յայտնաբերումները կատարուին մեր ժամանակներուն»:

Սակայն վերանորոգութեան ծրագիր մը կրնայ իրականանալ միայն Ս. Դամբարանի եկեղեցին գլխաւորող կրօնական 6 համայնքներուն հաւանութեամբ: Առնուազն 1852-էն ի վեր կրօնական երեք հոսանքներ յոյն ուղղափառ, հայկական եւ հռոմէական կաթողիկէ եկեղեցիները եւ ղպտի, ասորի եւ եթովպիական համայնքները պաշտօնական համաձայնութեամբ մը կը ղեկավարեն եկեղեցին:

Քննադատներ հաւանական չեն նկատեր, թէ 6 համայնքները մօտիկ ապագային համաձայնութիւն մը պիտի կարենան գոյացնել փոքր խորանին վերանորոգութեան առընչութեամբ: Սակայն Պիտըլ կը նշէ, թէ 1970-էն ի վեր «անոնք բաւական ճամբայ կտրած են՝ համոզուելով, թէ բարդութիւններով լեցուն այս կառոյցը վերանորոգութեան կարիքը ունի: Վիճելի միակ հարցը կը մնայ փոքր խորանը եւ անոր գմբէթը»:

Սակայն խորանը բանալու արտօնութիւնը ստանալու պարագային հնագէտներ ի՞նչ պիտի գտնեն հոն: Պիտըլի վարկածներուն համաձայն, լաւ վիճակի մէջ պահպանուած ժայռափոր դամբարան մը կայ հոն: «Հաւանաբար գեղեցիկ դամբարան մը չէ անիկա, սակայն հարուստ տեղեկութիւններ պիտի ընձեռէ մեզի, կ'ըսէ ան:

Իսկ ի՞նչպէս կարելի պիտի ըլլայ գիտնալ, թէ դամբարանը կը պատկանի Քրիստոսի: Իրօք, Կոստանդին կայսրը ի՞նչպէս եզրակացուցած էր ատիկա:

Պիտըլ կ'ենթադրէ, թէ կանուխ ժամանակներու քրիստոնեաներ դամբարանին վրայ ձգած են որոշ արձանագրութիւններ. օրինակ՝ «Հոս թաղուած է Յիսուս»: Այս սովորութիւնը ընդհանրացած էր տուեալ ժամանակաշրջանին: Վատիկանի մէջ Ս. Պետրոսի դամբարանին վրայ նման արձանագրութիւններ պահպանուած են:

Փոքր խորանին մէջ ամփոփուած դամբարանը թաքուն պահուած է դարերու ընթացքին: Յ. Ք. Բ. դարուն Հռոմի Հատրիան կայսրը տաճար մը շինած է անոր վրայ: Դամբարանը փրկուած է շնորհիւ Կոստանդին կայսեր, որ քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք հռչակած է 314-ին եւ ճարտարապետներ ուղարկած է Երուսաղէմ, որպէսզի եկեղեցիներ կառուցեն Քրիստոսի կեանքին առընչուող վայրերու մէջ:

Երբ կայսեր ուղարկած ճարտարապետները հարցուցած են տեղւոյն քրիստոնեայ կրօնաւորներուն, թէ ո՞ւր խաչուած եւ թաղուած է Քրիստոս, անոնք ցոյց տուած են տաճարը եւ ըսած են, թէ Քրիստոսի դամբարանը կը գտնուի անոր տակ: Ճարտարապետները քանդել տըւած են տաճարը, սրբարան մը կառուցած են դամբարանին վրայ, ապա Ս. Դամբարանի եկեղեցին կառուցած են զայն պաշտպանելու համար:

Սրբարանը հրոյ ճարակ դարձած է 614 և 966-ին, ապա մասամբ քանդուած է Ալ Հաքիմ խալիֆային հրամանով, 1009-ին: Խաչակիրներ սրբարանն ու եկեղեցին վերակառուցած են 1167-ին, եւ փոքր խորանը վերաձեւաւորուած է 1555-ին: Սակայն անիկա դարձեալ փճացած է 1808-ին աղէտալի հրդեհի մը պատճառով, որ նաեւ մեծ վնաս հասցուցած է անոր գմբէթին:

Թէեւ փոքր խորանը վերակառուցուած է, սակայն անոր գմբէթը 65 տարի բաց մնացած է բնութեան տարրերուն դիմաց. անձրեւն ու ձիւնը մեծ վնաս հասցուցած են խորանին, որուն պատերը ճեղքըւած են: Պիտըլ բժշկագիտական գործիքով մը ստուգած է, թէ խորանին քարերը միացնող երկաթները ժանգոտած են անձրեւի ջուրին պատճառով:

«Բրիտանական իշխանութիւններու կողմէ 1940-ական տարիներուն առնուած լուսանկարներ ցոյց կու տան, թէ փոքր խորանը արդէն սկսած էր քանդուիլ», կ'ըսէ Պիտըլ: Բրիտանացիք այնքան մըտահոգուած են, որ խորանին շուրջ երկաթէ սիւներ բարձրացուցած են, որպէսզի քարերը չթափին: Սակայն նոյնիսկ անոնց շինած երկաթէ պահպանակը այժմէն փտանդուած է:

«ԱԶԴԱԿ»

ԹԻՒ 17 ԽԱՓԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

ԴԱՒԱՃԱՆԸ

- Չի՞ս հարցնող եղա՞ւ, – հարցուց Տըրդատ պառաւին:

- Ո՛չ, – պատասխանեց այս վերջինը:

- Թերեւս քիչ մը ետքը գան, գիտնեն, եթէ եկող ըլլայ, չիտակ սենեակս բեր:

- Շատ աղէկ:

Տրդատ եւ Սուրէն այդ տան մէջ, փողոցին վրայ մեծկակ սենեակ մը վարձած էին, երկու անկողինով եւ համեստ կահկարասիով:

- Շատ անախորժ օր մը անցուցինք, – ըսաւ Տրդատ՝ բազմոցին վրայ նստելով:

- Մանաւանդ այդ լրտեսին հետ մեր հանդիպումը շատ սրտնեղութիւն պատճառեց ինծի:

- Բարեբախտաբար եռեւնուս չեկաւ:

- Այո՛, բայց շատ կասկածոտ բաժնըւեցաւ մենէ: Իպի՛ւ թէ միասին մինչեւ Ղալաթիա երթայինք եւ հոն վարպետութեամբ կը բաժնուէինք իրմէ… մէկէն ի մէկ միտքերնիս փոխելը աղէկ չեղաւ…

– Աղէկ կամ գէշ, աս աս է, – պատասխանեց Տրդատ, – պարապ տեղը չէի կրնար մինչեւ Ղալաթիա երթալ ու յետոյ ետ դառնալ… մանաւանդ որ շատ ժամանակ պիտի կորսնցնէինք, եւ այդ միջոցին Փարամազը կրնար գալ եւ մեզի փնտռել այստեղ ու չգտնել:

– Ի՛նչ ցաւալի է ան, որ այդ լրտեսը մեր բոլոր ընկերները կը ճանչնայ կոր, – դիտել տուաւ Սուրէն:

– Եթէ ոչ ամէնը, գոնէ Պուլկարիա գտնուողներէն շատը կը ճանչնայ, ըսաւ Տրդատ, – այս սրիկան հոն գտնուած ատենը ինքզինք չափազանց հայրենասէր ցոյց կու տար եւ մեր քովէն չէր բաժնուեր: Օր մըն ալ յանկարծ անյայտ եղաւ, յետոյ իմացանք, որ Պոլիս եկեր ու լրտեսութիւն կ'ընէ եղեր:

Երկու ընկերները, այսպէս, իրենց խօսակցութիւնը շարունակեցին բաւական երկար ատեն:

Միջոց մը տանը դուռը զարնուեցաւ:

– Արդեօք եկա՞ւ, – ըսաւ Տրդատ:

Քիչ մը ետքը ոտնաձայն մը լսուեցաւ սանդուխին վրայ, եւ վայրկեան մը ետքը սենեակին դուռը բացուեցաւ, ու սեմին վրայ երեւցաւ Փարամազ:

– Վերջապէ՛ս, – գոչեց Տրդատ ուրախութեամբ:

Փարամազ ներս մտաւ, իրեն կը հետեւէր Արծրունի:

– Ուրեմն Մարտիկը տեսա՞ք, – հարցուց Տրդատ:

– Այո՛, – պատասխանեց Փարամազ, – նոյնիսկ եթէ չտեսնէինք՝ մենք անպատճառ պիտի գայինք… որովհետեւ շատ կարեւոր դէպքեր կան:

– Ճիշդ ատոնց համար է, որ կ'ուզէինք ձեզ տեսնել:

– Ուրեմն դո՞ւք ալ իմացաք:

– Այո՛, անորոշ բաներ մը իմացանք, բայց կ'ուզէինք, որ կացութեան մասին կատարեալ տեղեկութիւն մը ունենանք:

– Կացութիւնը լաւ չէ, ահա ճշմարտութիւնը, – ըսաւ Փարամազ՝ աթոռի մը վրայ տեղաւորուելով:

Յետոյ գրպանէն ծխախոտի տուփը հանեց եւ սկսաւ սիկառէթ մը պլորել իր նիհար ու ոսկրոտ ձեռքերով:

– Պատմէ՛, տեսնենք, քու գիտցածդ, – ըսաւ՝ խօսքը Տրդատին ուղղելով:

Տրդատ մի առ մի պատմեց ինչ որ լըսած էր Սեխոյէն, Մարտիկէն եւ լրտեսէն:

– Յայտնի է, որ մեր մէջ դաւաճան մը կայ, –գոչեց Սուրէն, երբ Տրդատ խօսքը աւարտեց:

– Անկասկած, – ըսաւ Փարամազ:

– Պէտք է աշխատիլ այդ դաւաճանը գտնելու, – աւելցուց երիտասարդը:

– Պէտք չկայ այդպիսի աշխատութեան մը, – պատասխանեց Փարամազ պաղարիւնով:

– Ինչո՞ւ համար…

– Որովհետեւ այդ դաւաճանը գտնըւած է:

– Ո՞վ է, – գոչեց Տրդատ:

– Արշաւիր Սահակեան, – պատասխանեց Փարամազ, – կամ ուրիշ անունով՝ Արթիւր Եասեան:

– Եւ այս իրողութիւնը դեռ նո՞ր երեւան ելաւ:

– Բաւական ժամանակէ ի վեր կասկածներ կային, բայց փաստեր եւ ապացոյցներ կը պակսէին, իսկ հիմա, այսինքն երէկուընէ ի վեր, գրեթէ ամէն բան գիտենք:

– Ուրեմն պատմէ՛, տեսնենք, մանրամասնօրէն, գիտես, որ ես ուղղակի Ամերիկայէն եկած եմ եւ գրեթէ բանէ մը տեղեկութիւն չունիմ, ինչպէս նաեւ մեր ընկերը՝ Սուրէն:

– Լաւ ուրեմն, այս Արշաւիրը, չեմ գիտեր ինչպէս, կը յաջողի Եգիպտոսի Հընչակեան մասնաճիւղին կողմէ պատգամաւոր ընտրուիլ մեր Քոսթանցայի քոնկրէսին…

– Ի՞նչպէս կ'ըլլայ, որ Եգիպտոսի ընկերները ուրիշ մէկը չեն գտներ ղրկելու եւ այդ դաւաճանը պատգամաւոր կ'ընեն:

– Այդ սրիկան այնքա՛ն վարպետ է, որ կը յաջողի խաբել էն խելացի կարծուածներն իսկ: Այսպէս ուրեմն, իբրեւ պատգամաւոր ներկայ կը գտնուի մեր բոլոր ժողովներուն եւ յետոյ կ'երթայ կարգ մը յայտնութիւններ ընել Տէտէ Աղաճի Թրքական հիւպատոսին, որ զանոնք կը հաղորդէ Պոլիս, ներքին գործոց նախարարութեան. այս վերջինն ալ իր կարգին ոստիկանութեան իմաց կու տայ:

(Շար. 57)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Պերճ Մսըրլեանի յիշատակին Լեւոն եւ Անահիտ Տէր-Մինասեան 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

***

Նոյն առթիւ Պ. Ջուլալ Գալպաճեան 250 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
— FONDATION MARIE NUBAR —
Cité Internationale Universitaire de Paris

Comme les années précédentes, la **Cité Internationale Universitaire de Paris** ouvrira ses portes pour les **Journées du Patrimoine** qui auront lieu cette année les 15 et 16 septembre.

VENEZ DECOUVRIR LA MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS

Samedi 15 septembre et Dimanche 16 septembre
Visite libre de 14h à 17h
Présentation de la Maison
— Historique — Architecture —
57, boulevard Jourdan — 75014 Paris
Tél.: 01 44 16 10 60 - Fax 01 44 16 10 61
Métro: Porte d'Orléans
RER : Cité Universitaire

(Շար. Ա. էջէն)

ընտրապայքարին առաջին հաւաքոյթը: Շրվէնըման չուզեր երրորդ մարդն ըլլալ այլ՝ առաջինը, կ'ըսէ թէ Հանրապետութիւնը վեր է աջէն թէ ձախէն: Իր ծրագիրը բաղկացած է 10 կէտերէ: Նոյն օրը, Թուրնուսի մէջ, Ազատական ժողովրդավարութեան ամրան համալսարանի աւարտին, Ա. Մատըլէն ալ յայտարարեց որ չուզեր երրորդ մարդն ըլլալ, այլ Շիրաքի այլընտրանք մը:

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆԻ մայրաքաղաքին մէջ, Դուշանպէ, Սեպտ. 8-ի առաւօտը սպաննուած է Մշակոյթի Նախարարը՝ Ապտուլրախիմ Ռախիմով:

ԲԵԼԱՌՈՒՍԻՈՅ նախագահական ընտրութեան վերջնական արդիւնքները չըյայտարարուած իսկ, Ալեքսանդր Լուկաշէնկօ, Կիրակի, Սեպտ. 9-ին, ինքզինք նախագահ հռչակեց: Քուէներու 75%-ի հաշուումէն ետք, յայտնի դարձած էր որ ստացած է ձայներու 78%-ը ընդդէմ Գոնչարիքի որ 12% ունէր միայն: Լուկաշէնկօ ալ տեսակ մը Իսպիւ է եւ չի վարանիր յայտարարելու. – «Պետութեան մը Նախագահն եմ եւ այդ Պետութիւնը կը տեւէ ցորչափ Նախագահ մնամ»:

ՍՈՒՐԻՈՅ մէջ, հինգ ընդդիմադիրներ ձերբակալուած են շաբաթավերջին, ինչ որ ութի կը բարձրացնէ ամիսէ մը ի վեր ձերբակալուած ընդդիմադիրներու թիւը:

ՕՐԱՆԻ մօտ (Ալժերիա) 11 հոգի եւս սպաննուած են: Հսկումի մը ընթացքին է որ զոհերը անակնկալի եկած են: Ութ հոգի ալ վիրաւորուած են:

ՎԱՌԻ նահանգին մէջ, Գասթըլէի շրջավայրքին մօտ. ծագած հրդեհները 700 հեկտար հրոյ ճարակ ըրին եւ 150 տուներ ալ պարպուեցան երկու օր, մինչեւ որ Սեպտ. 10-ին կարելի եղաւ մարել: Այս եւ Մարսէյլի ու Գորսիքայի շրջանի հրդեհները ոճրային բնոյթ ունին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, հացադուլի հետեւանքով մէկը եւս մեռած է: Այս 33-րդ զոհը՝ Կիւլայ Գաւաք բանտարկուած էր ձախ կուսակցութեան մը պատկանելուն համար եւ 300 օր է հացադուլ կ'ընէր:

13 **ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐ**, որոնք կը փորձէին գաղտնաբար Սպանիա մտնել ծովի ճամբով, խեղդուած են:

ՊԱՍՔԵԹՊՈԼԻ Եւրոպայի ախոյեանութեան, որու մրցումները վերջ գտան Պոլսոյ մէջ, յաղթելով Թուրքիոյ Եուկոսլաւիա ախոյեան դարձաւ: Ֆրանսա որ մեծ յոյսերով ճամբայ ելած էր, վեցերորդ դիրքի վրայ մնաց եւ պիտի չըկարենայ մասնակցիլ Ինտիանափոլիսի Մոնտիալին գալ տարի, 78-ի դէմ 73 կէտով պարտուելով Ռուսերէն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է տիկին Հրանոյշ Գիւլբայէ 1.000 Ֆր., իր ամուսնոյն ժոզէֆ Գիւլբայի յիշատակին:

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է տիկին Հրանոյշ Գիւլբայէ 1.000 Ֆր., իր ամուսնոյն ժոզէֆ Գիւլբայի յիշատակին:

Mardi le 11 septembre
à 20h30
le Centre Culturel SAINT - MESROB à Paris
a l'honneur et la grande joie de recevoir
le R. P. Isaac KECHICHIAN, S. J.
qui présentera et signera sa récente traduction annotée du
«COMMENTAIRE DE LA DIVINE LITURGIE»
de Nersès de Lambron (1153-1192)
KRIKOR BELEDIAN
présentera le conférencier et l'ensemble de son œuvre,
au Centre Culturel Saint-Mesrob à Paris, 10bis, rue Thouin, Paris V[e]
Métro Cardinal Lemoine, Monge
— **Entrée libre - Cocktail** —

Rentrée des classes

ISSY LES MOULINEAUX

La Croix Bleue des Arméniens de France —Section Issy-les-Moulineaux— informe que la reprise des cours d'arménien est fixée au **mardi 18 septembre**

Ces cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 19h à 22h à la M.C.A., 45, rue de la Défense à Issy-les-Moulineaux.

— Cours pour tous les niveaux (débutants ou avancés) — Préparation au BAC — Niveau BAC — etc...

Renseignements et inscriptions sur place aux heures de cours.
Tél. : M.C.A. : **01 45 29 20 18**
ou auprès de Mme Chaké Guiragossian, le soir au **01 46 42 45 25.**

— • —

ECOLE ARMENIENNE
«LEVON CHANTH»
DE CHAVILLE

La rentrée scolaire de l'école «**Lévon Chanth**» est programmée **le mercredi 26 septembre à 9h45.**

Les cours se dérouleront dans la salle de l'église, suivant le programme et les horaires suivants :

— **Les mercredis de 10h-11h30**: initiation à l'alphabet, à la lecture, notions grammaticales, chants, danses, jeux et catéchisme, pour **les élèves débutants** à partir de 3 ans;

— **Les mercredis de 11h-12h30** : apprentissage de la lecture, amélioration du vocabulaire, orthographe et conversation, pour **les élèves de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 14h-16h15** : pratique de la lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, pour **les élèves adolescents débutants et de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 18h30-21h30** : initiation à l'alphabet, lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, **tous niveaux et pour les élèves adultes.**

Pour tous renseignements complémentaires téléphoner : **01 41 15 10 29**

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16
ՏՕՆ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ԽԱՉԻՆ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10.30-ին պատարագ կը մատուցուի:
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:
Ժամը 16-ին կը կատարուի խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր-Անդաստան:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17
ՏՕՆ ԽԱՉԻ. ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Պատարագի աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16.
Տօն է ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ:
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԾՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն-Ալփի Հայոց
Երկուշաբթի Սեպտեմբեր 17
Մեռելոց: Հոգեհանգիստ ժամը 11-ին:

-ՎԵՐԱՄՈՒՏ-

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ»
Միօրեայ Հայ Վարժարանի
Դպրոցին դասընթացքները կը վերսկսին՝
Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 10
առաւօտեան ժամը 10-ին
Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի
Արծրունի Զորաշեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille
Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն:
Հեռաձայն. –
04 - 91 - 77 - 84 - 70

— • —

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15, ժամը 14.30-ին Շաբաթ օրերը, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, նախակրթարանէն մինչեւ պաքալորէա կը դասաւանդուին. – Հայերէն լեզու, պատմութիւն, թատրոն, երգ, պար, նաեւ չափահասներու դասընթացք:

Նոր արձանագրութիւններու համար դիմել Պրիժիթ Պասալեանին, ժամը 20.30-էն վերջ՝ 01 - 45 - 79 - 78 - 97 թիւին:

— • —

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
(ԼԻՈՆ)

Վարժարանիս 2001 - 2002 տարեշրջանի վերամուտի թուականն է Չորեքշաբթի Սեպտեմբեր 19, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Արձանագրութիւնները սկսած են արդէն եւ կը շարունակուին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12 եւ կէսօրէ վերջ 14-էն 16:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Ցաւելեալ մանրամասնութիւններու համար կարելի է հեռաձայնել՝
04 - 78 - 60 - 47 - 18
թիւին:

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԻՋՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ Կեդր. Ֆրանսայի բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, ժամը 14.30-ին, Տէսինի Մշակոյթի Տունը:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 25e RENTRÉE
LUNDI 24 SEPTEMBRE

Activités proposées :

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours —
Préparation BAC —
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE
ET A LA CULTURE ARMENIENNE
MUSIQUES
Eveil musical —
Piano (sur liste d'attente) —
Violon — Guitare — Solfège
DANSE ARMENIENNE
Initiation — Traditionnelle —
Garçons — Académique
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
(sous réserve)
ARTS PLASTIQUES
Dessin — Peinture
ARTS MARTIAUX
(en association avec l'ABBA)
Kung Fu — Taï Chi Chuan
ECHECS
Cours — Tournois
MEDIA
Emissions culturelles sur AYP FM
LECTURES
Bibliothèque — Diffusion livres
FOYER

INSCRIPTIONS
Mercredi 12 et Samedi 15 septembre de 14h30 à 18h30

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎ 01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64
e-mail : MCA.ALFO@wanadoo.fr

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբի Կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի Կիրակի, Սեպտեմբեր 23-ին, Եկեղեցւոյ սրահներուն մէջ (15, ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8րդ):

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ քրիստոնէական գիտելիքներ:

Կը հրաւիրուին ծնողները որպէսզի առաջնորդեն իրենց զաւակները մասնակցելու սոյն դասընթացքներուն:

Մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Տաճարի Դիւանատուն կամ Տիկնանց Յանձնախումբին.–

15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
Tél. : 01 43 59 67 03
Fax : 01 42 56 46 08

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» Paris
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12
MERCREDI
12 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 66 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 20.250 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 77e ANNEE — N° 20.250

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԽԱՆԳԱՐԱԾ Է «ԱՐՄԷՆԹԷԼ»Ի ԴԷՄ ՀԱՆՐԱՀԱՒԱՔԸ

«Արմէնթէլ»ի վերջին որոշումին համաձայն, Հայաստանի մէջ հեռաձայնի խօսակցութիւններուն վճարումը պիտի հաշուուի վայրկեանի միաւորով. ատիկա բուռն հակազդեցութեան պատճառ եղած է թէ՛ ժողովուրդի զանգուածներուն, թէ՛ քաղաքական կազմակերպութիւններու կողմէ: Ընդդիմադիր շարք մը ուժեր այդ նիւթով հանրահաւաք մը կազմակերպած էին Սեպտ. 8-ին: Սակայն, ոստիկանական ուժեր զանազան տեղ միջամտութիւններով խանգարած են ձեռնարկը, տեղ-տեղ բախումներ ունենալով ժողովուրդին հետ: Կոպտօրէն տունէն առնուած ու ձերբակալուած է «Ժողովրդավար Հայրենիք» կուսակցութեան նախագահը Պետրոս Մակէեան: Անոր վերագրուած է «չարտօնուած երթին մի խումբ անձանց հետ երթեւեկը խոչընդոտելու եւ ոստիկանութեան աշխատակիցներին չենթարկուելու» մեղադրանքը:

Դէպքերը պատճառ եղած են որ ցուցարարները խումբով դիմեն դէպի նախագահին աշխատավայրը, ժխտական բուռն արտայայտութիւններ, վարկաբեկիչ որակումներ վանկարկելով անոր հասցէին:

«Արմէնփրես» (Սեպտ. 8) կը տեղեկացնէր առանց հանրահաւաքին արձանագրուած միջադէպերուն մանրամասնութեան, թէ չարտօնուած երթ կազմակերպելուն համար Մակէեան «բերման ենթարկուել է, նաեւ տասնօրեայ վարչական կալանքի»:

Հարցին մասին տրուած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի յանձնարարութեան ու պատահարներուն անուղղակի մեկնաբանութեան լուրն ալ: Ան ըսած է թէ Փոխադրութեան եւ Հաղորդակցութեան նախարարին ուղղակի յանձնարարած է արգիլել վայրկեանի հաշիւին կիրարկումը: Աւելցուցած է. «Կարծում եմ, նման կարգի հարցեր պէտք է լուծուեն իրաւական դաշտում, այլ ոչ թէ Օփերայի հրապարակում: Մենք վաղուց պէտք է դուրս եկած լինէինք այդ յեղափոխական ռոմանտիզմի ժամանակաշրջանից»:

***

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ - ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Նախաթշ.վերջին Մոսկուայի մէջ հանդիպում ունեցած են Ռուսաստանի եւ Ադրբեջանի Պաշտպանութեան նախարարները Ս. Իվանով եւ Ս. Աբիյեւ: Անոնք որոշած են զինուորական մարզի իրենց գործակցութեան սահմանները ընդարձակել: Համաձայնութիւն գոյացած է որ Ադրբեջանի ռուսական միակ զինուորական խարիսխը Կէպէլէն ռատարի կայանի գինավիճակ ունենայ եւ վերստին գործածութեան դրուի: Կը սպասուի որ այդ մասին վերջնական համաձայնագիրը ստորագրուի նախագահ Հ. Ալիեւի Մոսկուա այցին օրերուն. այցը տեղի կ'ունենայ մինչեւ տարեվերջ:

Երկու նախարարները տեղեկացուցած են նաեւ թէ օդային պաշտպանութեան իրենց համակարգերուն առընչութեամբ ալ կը գործակցին: Ատկէ զատ ռուս մասնագէտներ մասնակցութիւն կը բերեն ադրբեջանական բանակին արդիականացումին, ադրբեջանցի սպաները կ'ուսանին ռուսական ռազմական վարժարաններու մէջ, եւլն.:

Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի հարցին, ռուս նախարարը ըսած է թէ իր երկիրը հակամարտ երկու կողմերուն հետ ալ լաւ յարաբերութիւններ ունենալով, միջնորդի դեր ստանձնած է: Աւելցուցած է թէ իրենք լուծումի իրենց տարբերակը կը ներկայացնեն, բայց հարցը պէտք է Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջեւ լուծում գտնէ:

***

ԹՈՒՐՔ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի մէջ «Սորոս» հիմնադրամին կազմակերպութեամբ Սեպտ. 8-10 տեղի ունեցած է հայ, թուրք եւ ազերի լրագրողներու հանդիպում մը: Նպատակն է շրջանային հարցերը որպէս լրատուիչ ձեռք առնել ու քննարկել իրենց վիճակած դերը, կովկասեան մնայուն խաղաղութեան իրագործումին մէջ: Հանդիպումին քննարկուած են «Հայաստան - Ադրբեջան յարաբերութիւններուն ներկայ կացութիւնը», «Համաշխարհայնացման հոլովոյթին մէջ շրջանային համարկումը», «Հայաստան - Թուրքիա յարաբերութիւնները», «Շրջանային հարցեր եւ Եւրոպայի համարկումը» նիւթերը:

Հանդիպումները տեղի ունեցած են Երեւանի մամուլի ակումբին մէջ:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԻՆ ԽՐԱՏԱԿԱՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովի նախագահը Լորտ Ռ. Ճոնսթըն Երեւան գացած է ու Սեպտ. 10-ին ելոյթ ունենալով Ազգ. Ժողովին մէջ, յայտնի դժգոհութիւն պատճառած: Երեսփոխաններու խումբ մը նոյնիսկ ցուցադրաբար արտայայտած է իր դժգոհութիւնը ու նիստը լքած դուրս ելած սրահէն երբ Ճոնսթըն սկսած է խրատական ոճով չէշտել Հայաստանի ու Ղարաբաղի ընելիքն ու չընելիքը:

Որպէս Եւրոպայի Խորհուրդին անդամ Հայաստանի մէջ կան դրական զարգացումներ, սակայն, հիւր դիւանագէտը իբրեւ անկեղծ ընկեր, պարտք համարած է խօսիլ մնացեալին մասին. ըսած է թէ, Խորհուրդը մարդու իրաւունքներու եւ ժողովրդավարութեան հարցերուն մէջ որեւէ զիջումի տրամադիր չէ: Ան ըսած է թէ դանդաղ կ'ընթանայ բանտերը Ներքին գործերու նախարարութենէն Արդարադատութեան յանձնելու գործը: Ծանրացած է նաեւ մահապատիժը ջնջելու յապաղումին վրայ: Խորհրդարանէն մէջ Հոկտ. 27-ին կատարուածէն ետք մահապատիժին ջնջումը ժողովրդականութիւն չի վայելեր, այսուհանդերձ, պէտք է ձեռնարկել այդ միջոցին, ըսած է ան: Այս մատնանշումը առաջին դժգոհութիւն մը պատճառած է երեսփոխաններու որոնցմէ ոմանք լքած են դահլիճը, իսկ անոնցմէ Մ. Գասպարեան ըսած է. «Ասում է՝ դուք ժողովրդի կարծիքը հաշուի մի առէք, մահապատիժը հանէք: Եւ խօսում են ժողովրդավարութեան մասին: Այստեղ ժողովրդավարութիւնն ո՞ւր մնաց»:

Ճոնսթըն Ղարաբաղի հարցին մասին ալ խօսելով, Եւրոպայի Խորհուրդին յուսախաբութիւնը արտայայտած է, տակաւին խաղաղ կարգաւորում մը գտնուած չըլլալուն ու տրամադրութիւն յայտնած է միջամուխ ըլլալու. «Եւրոպայի խորհուրդը քաղաքական կազմակերպութիւն է եւ պէտք է դիրքորոշում ունենայ այս հարցին մէջ: Ժամանակն է որ մենք անմիջական կերպով ներգրաւուինք այդ հոլովոյթին մէջ, մանաւանդ որ երկու երկիրներն ալ (իմա. Հայաստան ու Ադրբեջան) անդամ են Եւրոպայի խորհուրդի վեհաժողովին» ըսած է ան:

Խօսելով Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման մասին, յիշած է անցեալին Կարէն Դեմիրճեանի հետ կատարած քննարկումը որուն ընթացքին խօսակիցը կողմնակից գտնուած է որ Ղարաբաղը շրջապատող հողերը պարպուին, իսկ կեդրոնական սարահարթը մնայ Հայերու բնակութեան, անցք ունենալով դէպի Հայաստան: Այս խօսքերը եւս դիմաւորուած են դժգոհութեան բացագանչութիւններով ու Համայնավար, Ժողովրդական կուսակցութիւններու, «Հայաստան» խմբաւորումի անդամներ լքած են նիստը:

Ղարաբաղի հարցը նիւթ եղած է Լորտ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱՒԽՈՅԵԱՆ

Շուէտ տեղի ունեցած ծանրաբարձութեան Եւրոպայի երիտասարդական ախոյենութեան Հայաստանի հաւաքականը փայլուն արդիւնքներ արձանագրած է: Յատկապէս ուշադրութիւն գրաւած է 77 քկ. դասակարգի մարզիկ Գէորգ Ալեքսանեան որ զոյգ վարժութիւններուն ալ լաւագոյն արդիւնքներ ձեռք ձգելով Եւրոպայի կրկնակի ախոյեան հանդիսացած է: Նոյն դասակարգի միւս Հայ մարզիկը՝ Տիգրան Մարտիրոսեան ալ պրոնզէ մետալի տիրացած է: Մինչ այս արդէն Մակար Թամրազեան (56 քկ.) եւ Արթիւր Դանիէլեան (62 քկ.) արծաթէ եւ պրոնզէ մետալներ ապահոված էին Հայաստանի խումբին: Աւելի ուշ 85 քկ. դասակարգին մէջ այս անգամ Տիգրան Քամալեան նուաճած է ոսկէ մետալ ու դարձած է Եւրոպայի երիտասարդներու ախոյեան:

Ընդհանուր առմամբ Հայաստան շահած է 2 ոսկի, երեք արծաթ եւ մէկ պրոնզէ մետալ եւ Թուրքիան ու Ռուսաստանը իր ետին ձգելով գրաւած է ընդհանուր դասաւորման առաջին տեղը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 10/11)

ԱԺՄ-Ի ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐԸ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Ազգային Ժողովրդական Միութեան 37 մասնաճիւղերէն 15-ը արտակարգ համագումարի պահանջով դիմած են նախագահ Վազգէն Մանուկեանի: Նպատակը կուսակցութեան ներքին վիճակը քննարկել է: Արթիկի մասնաճիւղի ղեկավար Պ. Կուրղինեան ըսած է թէ կուսակցութիւնը ժողովուրդին մօտ նախկին հեղինակութիւնը կորսնցուցած է, հակառակ որ կայ մեծ եւ կարող ներուժ: Համագումար փափաքողները համոզուած են որ այդ ընթացքին կարելի կ'ըլլայ ստեղծուած վիճակէն դուրս գալու ձեւեր գտնել:

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՄԱՑԱՆՑԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Սեպտ. 7-ին հետաքրքրական նախընթաց մը արձանագրած է, տալով համացանցի մամուլի ասուլիս մը, կազմակերպուած՝ ռուսական տեղեկատու-վերլուծական կեդրոնի մը կողմէ: Հարցումները զանազան բնոյթի եղած են, շօշափելով տնտեսական, քաղաքական, նաեւ անձնական նախասիրութիւններու մարզեր: Գերիշխած է քաղաքականը:

Այս մարզին մէջ Ղարաբաղի մասին Բաքուէն ուղղուած հարցումի մը պատասխանելով Ռ. Քոչարեան կրկնած է թէ Հայաստան ինչպէս միշտ յայտնած է, կողմնակից է համապարփակ լուծումի ձեւին. յիշեցուցած է հայկական իշխանութիւններու մշակած երեք սկզբունքները. կողմերու միջեւ իրաւահաւասարութիւն, Հայաստան - Ղարաբաղ ուղղակի կապ եւ Ղարաբաղի ժողովուրդին համար ապահովութեան միջազգային երաշխիք:

Հայեւթուրք յարաբերութիւններու մասին Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ փափուկ հարց է եւ փափաքելի է որ քննարկուի կա՛մ պետական մակարդակով, որմէ Հայաստան երբեք չէ խուսափած, կա՛մ քաղաքական ուժերու աւելի լայն մասնակցութեամբ:

Բաքուէն Հայաստանի տնտեսական աղբիւրները արհամարհող մասնակիցի մը հարցումը «չար» որակած է Նախագահը, ըսելով որ Կովկասի բոլոր երկիրները ամէնէն կարեւորը կը նկատեն շրջանին մէջ խաղաղութեան հաստատումը որ կ'երաշխաւորէ նաեւ անոր բարգաւաճումը: Ինչ կը վերաբերի տնտեսական աղբիւրներու, «պէտք է նշեմ որ Հայաստանի տնտեսութիւնը բաղդատմամբ Ադրբեջանի տնտեսութեան, այնքան ալ նուազ արագութեամբ չի զարգանար: Ի դէպ, քաղաքականութեան մէջ բարիւղի ռոմանթիզմը շատերուն յուսախաբութիւն պատճառած է»:

Տնտեսական մարզին ուղղուած հարցումներ ունեցած են քննադատական յստակ խորք: Մոսկուայէն Հայ մը ուզած է գիտնալ թէ 40 հազար աշխատատեղի բանալու նախագահին խոստումը ի՞նչ եղաւ, ի՞նչ քայլեր կ'առնուին գործազրկութիւնը նուազեցնելու համար: Նախագահը կրկնած է այդ նպատակը, ըսելով որ այդ ուղղութեամբ աշխատանք կը տարուի: Տարեվերջի ամփոփումը ցոյց կու տայ կատարուածին արդիւնքը:

Ուրիշ հարցում մը, առընչուած՝ հեռաձայնի ցանցին ու քոնեակի գործատան արտասահմանցիներու վաճառքին, կատարուածը թալան նկատած է ազգային հարստութեան: Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ պետութիւնը ամէնէն արդիւնաւէտ սեփականատէրը չէ. սակայն, այլ հարց է ճիշդ ու արդիւնաւոր սեփականաշնորհում կատարել: Աւելցուցած է թէ նշեալ երկու գործատուներն ալ Հայաստանին կը պատկանին եւ բաւական յաջող աշխատանք կը տանին:

Վերջին հարցումը ուղղուած է Ալմա Աթայէն. Հայաստան ինքզինք արեւմուտքցի՞ կը նկատէ, թէ արեւելքցի: Նախագահը ըսած է թէ Հայաստան գտնուելով Եւրոպայի եւ Ասիոյ քառուղիին վրայ, հայութեան աշխարհահայեացքը ձուլել է արեւմտեան եւ արեւելեան աւանդութիւններն ու բարքերը, «բէեւ, ըսած է ան, մենք մեզ աւելի հանգիստ կը զգանք եւրոպական բարքերու համակարգին մէջ: Կը կարծեմ որ ատիկա կու գայ մեր ժողովուրդին քրիստոնէական խորունկ արմատներէն»:

ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ

ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆ – 125

1929–30 ակադեմական տարում, երբ բախտ ունեցայ սովորելու Երեւանի պետական Համալսարանում (Լեզուագրական Ֆակուլտետի առաջին կուրս), մեր դասախօսներ Հրաչեայ Աճառեանը, Մանուկ Աբեղեանն ու Գրիգոր Ղափանցեանը աներկբայօրէն համարւում էին Հայոց ոսկեղենիկ լեզուի մարմարեայ երեք գեղուշեղ սիւները: Հակառակ վերջին երկուսի, որոնց բնաւորութիւնները բաւական «ծանր» էին, Աճառեանն իր վերին աստիճանի մարդամօտութեամբ եւ ուսանողների նկատմամբ ունեցած բարեսրտութեամբ առանձնանում էր նրանցից:

– 1876 թուականին, այսինքն իմ ծնընդեան տարի՛ն···, – այսպիսի մտերմիկ նախաբանով սկսած ֆրանսերէն լեզուի իր առաջին դասախօսութեամբ նա անես հիացնեց մեզ ու դարձաւ մեր առաջին սիրելի դասախօսը: (1895–ից սովորել էր Փարիզի Սորպոնի համալսարանում):

Բազմաթիւ լեզուների էր տիրապետում Աճառեանը: Եղել է Փարիզի լեզուաբանական ընկերութեան անդամ, Ջեխոսլովաքիայի արեւելագիտութեան ինստիտուտի գիտական բաժնի թղթակից անդամ: Շուրջ 40 տարուայ անխոնջ աշխատանքի արդիւնք է նրա «Հայերէն արմատական բառարան»ը, որի մասին Ա. Մէյէն ասել է. «Ոչ մի լեզուի համար չկայ այսքան ճոխ, այսքան կատարեալ ստուգաբանական բառարան»: Այն պարունակում է հայ հին եւ միջնադարեան մատենագրութեան մէջ գործածուած 11.000 արմատական բառ՝ բացատրութիւններով, քերականագիտական եւ բառագիտական տեղեկութիւններով ու 5.095 արմատի ստուգաբանութեամբ:

«Հայոց անձնանունների բառարան»ում հաւաքել եւ ուսումնասիրել է 5 – 13–րդ դարերի հայ մատենագրութեան մէջ յիշատակուած անձնանունները՝ տալով դրանց մեծագոյն մասի ստուգաբանութիւնը, ինչպէս եւ այդ անուններով յայտնի անձանց մասին համառօտ տեղեկութիւններ:

Հայերէնի պատմահամեմատական ուսումնասիրութեանն է նուիրուած նրա «Լիակատար քերականութիւն Հայոց լեզուի՝ համեմատութեամբ 526 լեզուների» բազմահատոր աշխատութիւնը:

Ասիական ու եւրոպական լեզուախմբերի նրա հրաշապատում գիտելիքների մասին լսել էի դեռ համալսարան չմտած: Փարիզի գիտնականների միջազգային համաժողովում տեղի ունեցած նրա զեկուցումը գերել ու զարմացրել էր ունկընդիրներին: Տասը–տասնհինգ տարբեր լեզուներով տրուած ունկնդիրների հարցերին նա պատասխանել էր հէնց հարցատուների մայրենի լեզուներով, որն աւելի էր բարձրացրել նրա՝ դասախօսի հեղինակութիւնն ու համակրանքն իր նկատմամբ:

– Այսքան էլ լեզուագիտական հմտութի՛ւն ու խորիմաստ առեղծախօսութի՛ւն ... բնա՛ւ չէի լսել, – ասում է մէկը:

– Ճիշդ որ··· ի՞նչ ազգից կը լինի արդեօք, – դառնում է նրան կողքի նստածը:

– Գերմանացի կը լինի, – տատամսում է երրորդը:

– Հաւանական է՝ Ֆրանսիացի, Անգլիացի···, – ասել էին միւսները:

– Ես Հայ եմ, Հա՛յ···, – որսալով փսփսացողները՝ հպարտութեամբ ասել էր նա:

Եւ ահա այսօր երջանիկ ենք մենք, որ լսում ենք միջազգային ճանաչում ստացած յայտնի այդ դասախօսի ֆրանսերէն լեզուի առաջին դասախօսութիւնը՝ հումորի նրբերանգներով համեմուած:

Աբովեան պողոտայում գտնուող Լուսժողկոմատի նիստերի դահլիճում ժողով էր: Արտաշէս Կարինեանի զեկուցման մէջ «ժողովրդի թշնամիների» ճամբարն անցած շատերի անունների մէջ լսուեց նաեւ Հրաչեայ Աճառեանի անունը, որը կտրականապէս մերժում էր իր առարկաների մէջ կուսակցական ոգի մտցնել:

– Ո՛ր առարկայի մէջ ուզում էք, խընդրե՛մ, բայց իմ առարկաների մէջ մարքսիզմ մի՛ խոթէք, մարքսիզմն արմատ չունի այնտեղ, – տեղից բղաւեց Աճառեանը:

– Յարգելի պրոֆեսոր, – ընկերական սրտառուչ հանդիպման ժամանակ, ճաշի սեղանի շուրջ ասել էր նրա ընկեր ակադեմիկոսը, – այս աշխարհը խիստ նեղ է. արտայայտութիւնների մէջ շատ զգոյշ պիտի լինել:

– Դա՛···, – ծոր էր տուել ազնիւ գիտնականը ու գլուխը հակած մրմնջացել գրող Վրթանէս Փափազեանի ինքնասիրութեամբ լի հպարտ խօսքը.

«Սիրում եմ ես կռի՛ւը, սիրում
կռուարարի՛ն,
սիրում երկար ու ձի՛գ
եղջիւրները դէմ տուող խոյին,
բայց երբե՛ք լուռ ու մունջ
արածացող ոչխարին:
Սիրում եմ գնալ հոսա՛նքն ի վեր՝
ջարդուելո՛վ ալիքների դէմ···»:

Եւ իր ըմբոստ հոգու ազատատենչ մղումների համար ի թիւս հարիւր հազար անմեղների ու իր նման վաստակաշատ գիտնականների՝ արժանացաւ··· բանտախցի:

Բնորոշ է իր մասին ժողովրդի մէջ տարածուած իրական փաստն ու պատումը, որ երբ բանտախցում, քննութեան ժամանակ նրան համարում են գերմանական ու թուրքական լրտես, նա ձեռքերը թափահարում է ու բղաւում.

– Այո՛, Աճառեանը լրտե՛ս է··· Համարեցէք ինձ գերմանակա՛ն, անգլիակա՛ն, ֆրանսիակա՛ն, նոյնիսկ ճափոնակա՛ն, ու որ պետութեանը կ՚ուզէք՝ լըրտես, միայն թէ ո՛չ Թուրքիայի··· Այդ մէկն անհաւա՛տ զրպարտութիւն է:

Աշխատում էի Ալաքեազի շրջանի ժողկրթութեան բաժնի վարիչ: Մի քանի տարի անց քաղաքամայր Երեւանի Աբովեան պողոտայում հանդիպեցի իր բնագաւառի մեծ կորիֆէյին՝ Հրաչեայ Աճառեանին, այժմ արդէն հալումաշ եղած, ցամաքած ու թեւաթափ դարձած: Փորձում էր անցնել փողոցի միւս կողմը, սակայն տեսողութեան խիստ անկման հետեւանքով դժուարանում էր մտադրութիւնն իրականացնել: Մօտեցայ, թեւը մտայ, անցկացրի դիմացի մայթը:

– Անունդ ի՞նչ է, ո՞վ ես, բարի մարդ, – հարցրեց տանջահարի դողդոջուն ձայնով:

– Համալսարանում, լեզուագրական ֆակուլտետում ձեր ուսանողն եմ եղել, չէ՞ք յիշում···

Յայտնեցի անուն – ազգանունս:

Ձախ ձեռքը քունքին տարաւ, փոքր–ինչ մտածեց: Զիջեց:

Խլել էին ամենասրբազանը՝ աշխատելու, ժողովրդի համար տքնելու, նրա համար այրուելու կարօտն ու առողջութիւնը···

Ինչպէ՞ս յիշէր···

Վախճանուեց 1953 թուականին:

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԹՈՎԻԿ

«Առաւօտ», Սեպտեմբեր 1.

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՈՐԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Բարեկամս աչքերուս մէջ նայելով հարցուց.

– Ի՞նչպէս է առողջութիւնդ:

Ուս թօթվեցի:

– Շատ լաւ եմ, փառք Աստուծոյ:

Ան աչքերուս մէջ նայելով շարունակեց.

– Արեան ճնշումդ լա՞ւ է:

Պահ մը վարանեցայ: Յետոյ պատասխանեցի:

– Այո՛, կը կարծեմ որ լաւ է, վերջերս քննել չտուի:

– Լաւ, ըսաւ:

Յետոյ անցաւ ուրիշ նիւթի: Բայց ինծի այնպէս թուեցաւ որ գաղտնի մեղադրանք մը կար անոր ձայնին մէջ: Ինչո՞ւ քննել չէի տուած արեան ճնշումս: Թերեւս ա՛յդ ըսել ուզած էր ըլլալեայն կերպով: Բայց ես չեմ սիրեր տեղի կամ անտեղի կերպով քննութեան ենթարկել արեան ճնշումս: Լաւ է որ բընաւ չմտածեմ այդ մասին, քանի որ, փառք Աստուծոյ, որեւէ անհանգստութիւն չեմ զգար:

Բարեկամս նիւթը փոխեց ու սկսաւ խօսիլ քաղաքական հարցերու մասին: Բայց ես այդ վայրկեանին իսկ զգացի որ գըլուխս տաքութիւն դուրս կու գար, թերեւս դէմքս ալ քիչ մը կարմրած էր: Բընաւ անհաւանական չէր որ արեան ճնշումս հիմա քիչ մը բարձրացած ըլլար, քանի որ սկսած էի մտածել այդ մասին: Արդեօք խսկապէս սխա՞լ կ՚ընէի արեան ճնշումս յաճախակի քննութեան չենթարկելով: Բարեկամս երեսս նայելով բա՞ն մը զգացած էր իմ վրայ:

Երկու ժամ վերջ ականջներս կը բզզային ու ծոծրակիս վրայ ցաւ մը կը զգայի: Բաւական երկար ժամանակ ճիգ վատնեցի որպէսզի ամէն ինչ մոռնամ եւ ամբողջ ուշադրութիւնս միայն աշխատանքիս վրայ կեդրոնացնեմ, բայց հազիւ թէ գլուխս կը կախէի թուղթերուս վրայ, կը զգայի որ գլուխս կը կոտտար: Ո՛չ: Իսկապէս բան մը փոխուած էր առողջութեանս մէջ: Թէեւ գիտէի որ մտահոգուելու բան չկայ, ի վերջոյ ընդամէնը երկու աստիճան բարձրացած էր արեան ճնշումս, բայց գլուխէս կարծես կրակ կը ժայթքէր եւ այդ մէկը զիս շատ կ՚անհանգստացնէր:

Ըրի այն ինչ որ ամէնէն տրամաբանականն էր եւ ինչ որ միշտ ալ կ՚ընեմ: Շունչս առի բժիշկիս քով, որպէսզի չափէ արեան ճնշումս: Միակ անձը որուն կը վստահիմ այս խնդրին մէջ, անձնական բժիշկս է, որովհետեւ ան շատ լաւ կը ճանչնայ իմ կազմը եւ ան է որ միշտ հակակշռի տակ կը պահէ արեան ճընշումս:

Երբ զիս տեսաւ, ժպտուն դէմքով ըսաւ.

– Եկուր տեսնենք: Խեր ըլլայ:

– Տոքթոր, ըսի, արեան ճնշումս կը քննե՞ս անգամ մը:

Ան նոյն ժպտուն դէմքով ըսաւ.

– Մի՛ աճապարեր, եկուր նստէ՛ քիչ մը: Երեւէդ յայտնի է որ լաւ ես, բան չունիս:

– Ես այդպէս չեմ զգար, պատասխանեցի: Կարծեմ արեան ճնշումս բարձրացած է:

Բնաւ չէր աճապարեր: Գործիքը թեւիս անցընելէ առաջ բազկերակիս նայեցաւ եւ ըսաւ.

– Բազկերակդ շատ բնականոն է:

Հանդիստ շունչ մը առի:

Յետոյ ան սկսաւ սեղմել գործիքին փըքոցը եւ չափել արեան ճնշումս: Տակաւին առաջին վայրկեանէն աւետեց.

– Սքանչելի, ըսաւ: Ամէն ինչ կարգին է: Հիմա արտօնէ որ երկրորդ անգամ մըն ալ քննեմ: Երկրորդը միշտ աւելի ճիշդ է:

Նայեցաւ ու կրկնեց.

– Սքանչելի՛: Հիմա աւելի լաւ է: Ապրի՛ս: Գնա՛ եւ աշխատանքիդ վերադարձիր: Միայն թէ շատ մի՛ յոգնիր:

Դարձեալ հանդիստ շունչ մը առի:

– Դուն ալ ապրիս, տոքթոր, ըսի, զիս հանգստացուցիր:

Ներսը հիւանդներ կարգի կը սպասէին, բայց բժիշկս չէր աճապարեր: Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ կը յանձնարարէր հեռու մնալ սթրէսներէ, շաբաթը երկու օր հանգիստ ընել, կարելի չափով խուսափիլ նեղացուցիչ պարտականութիւններէ:

– Աշխատանքը զիս չի յոգնեցներ, ըսի, փայլուն տրամադրութեամբ: Ընդհակառակն:

Հիմա գլուխս չէր կոտտար այլեւս, զգացի որ դէմքիս կարմրութիւնն ալ անցած էր: Ի՞նչ արեան ճնշում: Ինչո՞ւ այսքան անհանգստացած ու բժիշկին քով վազած էի: Ես ինծի բարկացայ: Ահաւասիկ, բան մըն ալ չունէի: Բայց ընդնաւորութիւնս այսպէս էր: Կարծես կը բաւէր որ հիւանդութեան մասին մտածէի, որպէսզի հիւանդանայի:

Երբ աշխատանքիս գլուխը վերադարձայ, որդիս քովս վազեց ու հարցուց.

– Բժիշկին գացեր ես: Ի՞նչ ըսաւ:

– Լաւ եմ, բան մըն ալ չունիմ, պատասխանեցի:

Հինգ վայրկեան վերջ կինս հեռաձայնեց.

– Ի՞նչ պատահեցաւ, բժիշկին գացեր ես, ըսաւ:

– Լաւ եմ, լաւ եմ, պատասխանեցի, բան մըն ալ չունիմ:

Կինս պնդեց.

– Այսօր քիչ մը կանուխ տուն եկուր: Եկուր եւ հանգչէ:

– Բայց լաւ եմ, հանգիստի պէտք չունիմ, ըսի սրտնեղութեամբ:

– Բան չես կորսնցներ, ըսաւ կինս, կանուխ եկուր:

Կարեւորութիւն չտուի: Տրամադրութիւնս բարելաւուած էր, ես զիս փետուրի մը չափ թեթեւ կը զգայի: Փառք տուի Աստուծոյ եւ աշխատեցայ մինչեւ իրիկուն:

Բայց գիտեմ որ երկու օր վերջ նորէն պիտի պատահի: Բարեկամ մը դարձեալ հարց պիտի տայ թէ ի՞նչպէս եմ: Եւ ես որ շատ լաւ էի մինչեւ այդ պահը, պիտի սկսիմ կասկածիլ թէ իսկապէս շատ լա՞ւ եմ:

Երանի՛ թէ մեր ընկերային կեանքէն բոլորովին սրբէինք սա երկու բառերը որոնք ծայրայեղ քաղաքավարութեան առաջին երկու պայմաններն են.

– Ի՞նչպէս ես:

Բ. Հ.

ՓՈՒԽԱՆ ՏՕՄՍԻ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԾԱԼՔԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԹԱՔՆՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔԸ

Արուեստը խաղ մըն է եւ ամէն խաղի նման սկիզբէն պէտք է օրէնքներու մասին համաձայնութիւն գոյացնել:

Արուեստագէտը, սկիզբէն միշտ հանրութեան կը բացատրէ թէ ինչ գիտակիւնէն կը դիտէ իր գործը: Երկին մէջ թաքնուած օրէնքներ են, խաղասեղան մը՝ ուր ամէն զետեղուած առարկայ, սովորականէն տարբեր իմաստ մը կ՚առնէ:

Ոճը, առ հասարակ աստ կը ծառայէ, այսինքն համաձայնութեամբ սահմանել խաղաքարտերուն դասակարգային արժէքը:

Քաֆքայի հերոսներէն մին, եթէ չեմ սխալիր Սամսան, առտու մը կ՚արթննայ եւ կ՚անդրադառնայ որ միջատի մը վերածուեր է: Առաջին տպաւորութեամբ անկարելի կը թուի, բայց մի քանի էջեր յետոյ, յետ նկարագրելու ապահովագրութեան ընկերութեան այս մարդուն գորշ կեանքը, ամէն ինչ սարսափելիօրէն կը սկսի իրական թուիլ:

Թատրոնը այն ասպարէզն է. ուր հա-

ժամայնական նշանները, ամէնէն աւելի կը գործադրուին: Փոթորիկի բռնուած նաւ մը նկարագրելու համար, բաւարար է որ նաւաստիի տարազով դերասան մը, թուղթէ նաւակ մը ճօճէ ձեռքերուն մէջ. ներկաները առանց դժուարութեան, նաւաստին շարժումներէն, կ'ապրին փոթորիկի այդ պահը:

Հանճարեղ Խուարտօ տէ Ֆիլիփփօն, օր մը, բեմէն հանրութեան ուղղելով իր խօսքը, կ'ըսէ թէ նոյն օրուան բեմադրութեան մէջ, ինք պիտի մարմնաւորէ անձ մը, որ մէյ մը ծեր է, ապա երիտասարդ եւ որբէսզի, ստէպ տարազը չփոխէ, կը խնդրէ որ հանդիսատեսը օգնէ իրեն. ցոյց կու տայ սեւ մօրուք մը, առաձգական խէժով ականջին կախելիք. - Եթէ, կ'ըսէ, - գիս այս սեւ մօրուքով տեսնէք, գիտցէ՛ք որ երիտասարդ եմ. ապա ցոյց տալով սպիտակ մօրուք մը, կ'աւելցնէ. եթէ ճերմակը տեսնէք, առանց ստիպուած ըլլալու տարազ փոխել, գիտցէ՛ք որ ծեր եմ. Ներկաները կը համաձայնին:

 Խաղարկութիւնը ռէռ չսկսած, - ներեցէ՛ք, կ'ըսէ, · քանի սա մօրուքը ականջիս կախելը ինծի նեղութիւն կու տայ, կ'ընդունի՞ք որ շալփկլիս գրպանը անցընեմ: Ներկաները կ'ընդունին եւ խաղարկութեան ամբողջ տեւողութեան սեւ եւ սպիտակ մօրուքները, փոխն ի փոխ շապիկին գրպանը կը մտնեն ու կ'ելլեն եւ Խուարտօ երբեմն երիտասարդ, երբեմն ծեր, պատմութեան անցած խաղարկութիւն մը կը կատարէ այդ օր: Հարցը բովիզէն համաձայնութեան մը գալն էր:

Կը պատահի որ արուեստագէտ մը, չուզէ համաձայնութեան գալ իր հանրութեան հետ: Միտքս կու գայ Մակրիթի նկար մը որ ծխամորճ մը կը ներկայացնէ, որուն տակ հեղինակը չարամտութեամբ մը գրած է՝ «Ասիկա ծխամորճ չէ»: Ճիշդ է որ ծխամորճ չէ, այլ անոր նկարը միայն: Երեւոյթները խաբէական են, պէտք չէ վստահիլ. աւելի լաւ չէ՞ իսկական ծխամորճը որ կրնաս ծխել...: Արուեստին ամէնէն կարեւոր յատկութիւնը, արդէն իրականին մէջ, իր անպիտանիութիւնն է:

Հ.Յ.Պ.

«ՄԱՐՄԱՐԱ»-ՅԻ ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏԸ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6-7-Ի ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Քրտական «Եօզկիւր Փոլիթիքա» օրաթերթը Սեպտեմբեր 6-ի թիւին վերջին էջը գրեթէ ամբողջութեամբ յատկացուցած է Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթին խմբագրապետ Ռոպէր Հատտէճեանի հետ կատարուած զրոյցի մը որուն նիւթն է 1955 Սեպտեմբեր 6-7-ի Պոլսոյ Թալանի գիշերը:

Ռ. Հատտէճեան նկարագրելէ ետք Հայերուն եւ Յոյներուն պատկանող խանութներուն աւերումը, Թալանը, քաղաքին պարզած տեսարանը, կ'ըսէ թէ բուն վնասը նիւթականէն անդին, հոգեբանականը եղած է. մարդիկ կատարուածէն ետք կորսնցուցած են իրենց գործը, բարեկամները, բայց ամենածանրը եղած է ապրուած երկրին ու պետութեան նկատմամբ վստահութեան կորուստը: Ինք այդ Թուականէն ետք ականատես եղած է իր բազմաթիւ բարեկամներուն մեկնումին. «Գացին, բայց անոնցմէ ոչ մէկը երջանիկ եղաւ. որովհետեւ անոնք այս երկրին բուն տէրերն էին: Դէպքերուն պատճառած վէրքերը վնասեցին Թուրքիոյ եւ կը շարունակեն վնասել» կ'ըսէ ան:

Զրուցավարը Սալիհ Քէվըրպըրի հարց կու տայ որ Ռ. Հատտէճեան ի՛նչ կը մտածէ Թուրքիոյ մէջ հայկական, յունական, հրէական փոքրի մը ներկայութեան մասին: Ան կը պատասխանէ որ 1955-ի կացութիւնը փոխուած ըլլալով հանդերձ, կայ այդ փոքրին. «մեծագոյն թերթերը, գիտենք թէ փոքրամասնութիւններու հասցէին ամէնէն գէշ արտայայտութիւններուն տեղ կու տան: Դժբախտաբար, որոշ հատուած մը, յստակ է թէ փոքրամասնութիւններու նկատմամբ անհիմն անհանգստութիւն մը ունի: Այդ հատուածները Թուրքիոյ գրլխուն փորձանք դարձած ժխտականներու, չարագուշակ բաներու ազդեցութեան ենթարկուելով կը շարունակեն իրենց գիտցածէն չշեղիլ» կ'ըսէ ան:

Թերթը նոյն էջին վրայ տուած է կենսագրական հակիրճ գիծեր ալ. Ռ. Հատտէճեան կը ներկայացուի որպէս 34 տարուան վաստակի տէր լրագրող, 1967-ին ստանձնած ըլլալով «Մարմարա»յի խմբագրապետութիւնը:

ԷՎԷՐԷԿԻ (ՀԱՑՈՑ) ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՈՐՄՆԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԻՆ ՋԱՆՈՆՔ ԱՆՏԵՍԱՆԵԼԻ ԴԱՐՁՆՈՂ ԿԻՍԱԹԱՓԱՆՑ ԱՊԱԿԻՆԵՐՈՎ

«Թիւրքիյէ» թերթը Սեպտ. 4-ին կը գանգատէր որ Անատոլուի զանազան վայրերուն մէջ պատմական բարձր արժէք ներկայացնող յուշարձաններ յաճախ զոհ կ'երթան պիւլտոզէրներու 45 վայրկեանի աշխատանքին:

Թերթը կը նշէր նաեւ որ բազմաթիւ հնութիւններ, որոնք այսօր երեւան կը հանուին, ցոյց կու տան թէ ինչպիսի անտարբերութեամբ նետուեր են մոռացումի տոպրակին մէջ կամ թաղուեր են մութին մէջ, անոնց վրայ քաշուած նոր ծեփով կամ այլ միջոցներով:

Իբր օրինակ կը նշուէր Կեսարիոյ Տէվէլի գաւառակի Էվէրէկ գիւղին մէջ հին եկեղեցի մը, որ այսօր կը կոչուի «Ֆաթիհ»ի մզկիթ: Այս շէնքին մէջ վերջերս կատարուած աշխատանքի մը ընթացքին մէջտեղ ելան քրիստոնէական որմնանկարներ: Այն ատեն աշխատանքը կանգ առաւ, որովհետեւ իշխանութիւնները դիտել տուին որ կարելի չէր քանդել այդ որմնանկարները կամ զանոնք ծածկել տարբեր շինանիւթերով: Այն ատեն հարցը յուծուեցաւ հետեւեալ կերպով: Որոշուեցաւ այդ որմնանկարները ծածկել մասնաւոր ապակիներով, որոնք ցոյց պիտի չտային իրենց ետեւ մնացածը:

Իբր յաւելեալ տեղեկութիւն, թերթը կը նշէ որ երկու հարիւր տարուան հնութիւն ունեցող եկեղեցին այլեւս անգործածելի ըլլալով մզկիթի պիտի վերածուէր: 1978-ին ծեփուեցան այն որմնանկարները, որոնք կը գտնուէին հոն: Այսպէս շէնքը փոխակերպուեցաւ մզկիթի: Բայց ժամանակի ընթացքին ծեփերը թափեցան եւ Վագըֆներու Շրջանային Տնօրէնութիւնը 1998-ին 40 միլիառի յատկացումով մը սկսաւ մզկիթը վերանորոգելու աշխատանքին: Գործակատար ընկերութիւնը սկսած էր ծեփելու գործողութեան, երբ նախկին խորանին ձախ կողմէն յայտնուեցան որմնանկարներ: Գիտաշխատողներէն մէկը, որ դէմ ելաւ այդ որմնանկարները դարձեալ ծեփելու գաղափարին, էնթէրնէթի միջոցաւ դիմեց Կրօնից Տեսչութեան: Կրօնից Տեսչութիւնը սկսաւ քննարկել այս հարցը: Խնդիրը յղուեցաւ Կեսարիոյ Մշակոյթի եւ Բնական Գեղեցկութիւններու Պաշտպան Խորհուրդին: Խորհուրդն ալ որոշեց այդ արժէքաւոր որմնանկարները ծածկել կիսաթափանց ապակիով մը, որ այս կողմէն դիտողին ցոյց չի տար իր ետին մնացածը:

Թուրքիոյ հնագիտական բնակավայրերը քննարկելու համար կատարուած աշխատանքներէ պատասխանատու Օղուզ Թանընտը կը գանգատի որ եօթը հազար տարուան անցեալ ունեցող ի՛նչ ի՛նչ հնագիտական արժէքներ 45 վայրկեանի մէջ զոհ կ'երթան պիւլտոզէրներու բըրիչներուն: Եւ այս բոլորը՝ պարզապէս հողագործական արտ բանալու համար, կամ ջուրի խողովակ անցընելու նպատակով: Ասիկա մեծ կորուստ մըն է եւ պէտք է անյապաղ նոր միջոցներու դիմել, որպէսզի վերջ տրուի նմանօրինակ քանդումներու: Ատոր համար ալ նախ եւ առաջ պէտք է որ ժողովուրդը լուսաբանուի:

«ՄԱՐՄԱՐԱ»

Սեպտեմբեր 5

ԳՈՂՑՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՑՈՒԹ

ԳՆԱԼԸԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ պարտէզի հաւաքական մկրտարանին մէջ, Օգոստոս 25-ին, մկրտուած են ութ մանուկներ, խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեան եւ նախագահութեամբ Մեսրոպ Պատրիարքի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃՊԻՏ

Կենցաղային դիտարկում. «Երէկ վատ էր: Այսօր էլ է վատ: Վաղը հաստատ վատ կը լինի: Հետեւաբար՝ իրավիճակը կայունանում է»:

***

Երկու ծանօթ զրուցում են.

– Կինդ քեզ ի՞նչպէ՞ս է անուանում տանը:

– Կապիկ:

– Ինչո՞ւ:

– Որովհետեւ ինձանից արդէն մի քանի մարդ է առաջացել:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆ – 1700

ՀԱՅԱՍՏԱՆՆ ԻՐ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐԻՆ

Ցուցահանդէսի

չճեղ քաթալոկը

Պատրաստեց՝ Շահէն ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Երեւան, 2001

ԹԻՒ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

ԴԱՒԱՃԱՆԸ

– Բայց այն ատեն ձեր ամէնուն կեանքը վտանգի մէջ է, ինչպէս նաեւ մերինը, – գոչեց Տրդատ:

– Կ'երեւի, որ Արշաւիր ամբողջ գաղտնիքը չէ հաղորդած, – դիտել տուաւ Փարամազ, – եթէ ոչ՝ մինչեւ հիմա ոստիկանութիւնը պէտք էր, որ մեզի ձերբակալէր եւ հարցաքննութեան ենթարկէր:

– Բայց եթէ այսօր չէ հաղորդած, վաղը կրնայ հաղորդել:

– Ճիշդ ահա ա՛յդ է վտանգը:

– Եւ դուք այդ վտանգին առաջքը առնելու համար ի՞նչ կը խորհիք ընել:

– Դաւաճաններու մասին միակ զէնք մը ունինք մենք...

– Ուրեմն գործածենք այդ զէնքը առանց ժամանակ կորսնցնելու, – գոչեց Սուրէն, – որովհետեւ վաղը թերեւս շատ ուշ է:

– Մեր ալ նպատակն այն է...

– Բայց խնդիր մը կայ, – դիտել տըւաւ Տրդատ, – զէնքը պատժելու համար նախ պէտք է իր հետքը գտնել... Հիմա ո՞ւր է դաւաճանը, միշտ Պուլկարիա՞ կը գտնուի...

– Արշաւիր Պոլիս կը գտնուի, – ըսաւ Փարամազ:

– Պոլի՛ս, եւ դեռ թող կուտանք, որ ապրի՞...

– Դեռ երէկ իմացանք հոս ըլլալը... մեր ընկերներէն մէկը զինքը տեսեր է ճամբան, թէեւ ծպտուած ու կերպարանափոխ եղած է, բայց կրցեր է ճանչնալ, նոյնիսկ բաւական հետապնդեր է զինքը, բայց յետոյ հետքը կորսնցուցեր է... Հիմա խնդիրը իր հետքը գտնելուն վրայ է:

– Եւ ասիկա բաւական դժուար գործ մըն է, – դիտել տուաւ Արծրունի, որ մինչեւ այն ատեն լուռ մնացած էր, – որովհետեւ Արշաւիր շատ կասկածոտ եւ միանգամայն շատ ալ ճարպիկ է. ամէն միջոց պիտի գործածէ մութին մէջ մնալու եւ իր դաւաճանութիւնները շարունակելու համար անպատիժ...

– Ուրեմն թեւերնիս ծալած պիտի սպասենք, որ ամէնքս ալ մէկիկ-մէկիկ ձերբակալե՞լ տայ...

– Ընդհակառակն, այսօրուընէ իսկ մեր ընկերները սկսած են իր հետքը փնտռել, – պատասխանեց Փարամազ:

– Ըստ իս, ժամ առաջ պէտք է, որ մեր ծրագիրը գործադրենք, – գոչեց Սուրէն, – երբ տակաւին ամէն բան երեւան ելած չէ:

– Դժբախտաբար մեր միւս ընկերները այդ կարծիքը չունին, – ըսաւ Փարամազ:

– Ի՞նչ, կ'ուզեն, որ յետաձգե՞նք գործը, մինչեւ որ ամէն բան մէջտեղ ելլէ...

– Ոչ թէ միայն կ'ուզեն, որ յետաձգենք, այլ նոյնիսկ կը փափաքին, որ բոլորովին հրաժարինք մեր ծրագիրէն:

– Այդ անկարելի է, – գոչեց Սուրէն, – այսչափ զոհողութիւններէ, այսչափ աշխատութիւններէ ետքը չենք կրնար մեր ծրագիրէն հրաժարիլ, մանաւանդ որ որոշումը պաշտօնապէս տրուած է, եւ մենք պատասխանատու ենք մեր ընկերներուն առջեւ:

– Մեր այստեղի ընկերները ժողովին որոշումները օրինաւոր չեն նկատեր եւ ասոր համար չեն ուզեր համակերպիլ անոր:

– Այն ատեն թող իրենք մէկ կողմ քաշուին ու բանի մը չխառնուին, եւ մենք մեր պատասխանատուութեան ներքեւ կ'ընենք ամէն բան:

– Ճիշդ ես ալ նոյն բանը ըսի իրենց, – պատասխանեց Փարամազ:

– Իսկ դուն, ընկեր Արծրունի, ի՞նչ կարծիք ունիս այս խնդրի մասին, – հարցուց Տրդատ:

– Իմ կարծիքս ծանօթ է Փարամազին, – պատասխանեց Արծրունի:

– Նա եւս ծրագիրը չգործադրելու կողմն է, բացատրեց Փարամազ:

– Ուրեմն դո՞ւն ալ չես ընդունիր Քոսթանցայի քոնկրէսին օրինաւորութիւնը:

– Այո՛, քանի որ առանց մեզի հրաւէր ըլլալու գումարուած է, – պատասխանեց Արծրունի:

Եւ ահա չորս ընկերներուն մէջ բուռն վիճաբանութիւն մը սկսաւ այդ քոնկրէսին օրինաւորութեան կամ ապօրինութեան մասին:

Բնականաբար ընդդիմախօսները չկրցան զիրար համոզել, եւ ամէն մէկը իր կարծիքին մէջը ամրացած մնաց:

Ի վերջոյ Փարամազ ոտքի ելաւ եւ ըսաւ Արծրունիին դառնալով՝

– Գնա՛նք...

– Իսկ Արշաւիրի մասի՞ն, – հարցուց Սուրէն, – ի՞նչ միջոցներ ձեռք պիտի առնենք:

– Մինչեւ որ իր հետքը չգտնենք՝ կարող չենք ո՛չ մի բան անելու, – պատասխանեց Փարամազ:

– Եւ եթէ մինչեւ այն ատեն այդ սրիկան իր մատնութիւնները շարունակէ՞:

– Ի՞նչ կ'ուզես, որ ընենք... պէտք է կարելի եղածին չափ զգոյշ վարուիլ, ուրիշ ոչինչ:

– Կարելի չէ՞ յարաբերութիւն հաստատել լրտեսներու հետ եւ անոնցմէ իմանալ օրը օրին, ինչ որ կ'անցնի – կը դառնայ ոստիկանատան մէջ... Նոյնիսկ անոնց միջոցով իմանալ նաեւ Արշաւիրի թաքստոցը:

– Ատ շատ վտանգաւոր խաղ է, – դիտել տուաւ Փարամազ, – ի՞նչպէս կարելի է վստահիլ այդ տեսակ անձերու:

– Դրամով կարելի է փորձել ամէն բան եւ յաջողիլ.. առաջին անգամ չէ, որ լրտեսները օգտակար եղած են մեզ վարձատրութեան փոխարէն:

– Այդ բանը թերեւս Տրդատ կրնայ փորձել, – դիտել տուաւ Արծրունի:

– Ե՞ս, ի՞նչպէս, – հարցուց Տրդատ:

– Քիչ մը առաջ լրտեսի մը պատմութիւնը ըրիր, որուն հետ այսօր իսկ տեսակցութիւն մը ունեցած ես եւ որ Պուլկարիայէն կը ճանչնաս եղեր... կարելի չէ՞ այդ մարդը որսալ:

(Շար. 58)

(Շար. Ա. էջէն)

Ռ. Ճոնսթընի ու Ազգ. Ժողովի Արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովի նախագահ Յ. Յովհաննիսեանի յետագայ հանդիպումին ալ: Այս վերջինը շեշտած է որ Հայաստանի մէջ տարակոյսով հակադրած են ԼՂՀ ընտրութեան մասին Եւրոպայի Խորհուրդին յայտարարութեան. ան բսած է «Ցաւով պիտի նշեմ որ Խորհրդի նկատմամբ մեր հասարակայնութեան ակնածանքը յայտարարութեան պատճառով որոշակի վնաս կրեց: Ամենայնդէպս, տրամաբանական չէ որ երբ Խորհուրդն կոչ է անում ժողովրդավարական համակարգ հաստատել, միւս կողմից ասում է որ ընտրութիւնները չեն կարող օրինաւոր համարուել»: Ան աւելցուցած է որ այդ տրամաբանութեամբ Բաքուի ընտրութիւններն ալ պէտք չէ օրինաւոր նկատել, քանի որ մինչեւ 1990 անոր բնակչութեան 30%-ը Հայեր էին որոնք հոն չեն այսօր:

Քաղաքական այլ դէմքերու հետ Լորտ Ճոնսթընի հանդիպումներուն ալ նիւթ եղած է նոյն կէտը. ի վերջոյ ան հարկ համարած է չքմեղանք մը ներկայացնել, ըսելով որ Խորհուրդին անունով յայտարարութեան իրաւունքը ունին միայն Խորհրդարանական վեհաժողովին նախագահը, գլխաւոր քարտուղարը եւ նախարարներու խորհուրդին նախագահը, բայց երբեմն գլխաւոր քարտուղարին քաղաքական բաժինը յայտարարութիւններ կ'առաջարկէ որոնք ընդհանուր համաձայնութեան արժանացած չեն: Ղարաբաղի ընտրութեան մասին յայտարարութիւնը ատոր մէկ օրինակն է: «Ատոր համար ճիշդ չէ գլխաւոր քարտուղարը քննադատել. բոլորս քաղաքական գործիչներ ենք եւ գիտենք թէ երբեմն նման բաներ կը պատահին» ըսած է Ճոնսթըն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ ընդդիմութեան պարագլուխը՝ Ահմէտ Շահ Մասուտ մահափորձի մը ենթարկուած է Կիրակի, Սեպտ. 9-ին, Թախարի գաւառի (Աֆղանիստանի հիւսիս-արեւելքը) իր բերդին մէջ: Ամերիկեան եւ ռուսական աղբիւրներու համաձայն մեռած էր, մինչ իր անմիջական շրջանակը կը պնդէ որ ողջ է, թեթեւօրէն վիրաւորուած է և կը խնամուի Դուշամբէի (Տաճիկստանի մայրաքաղաք) մէկ հիւանդանոցը: Ինը տարի է որ Թալիպանները եւ իր մրցակիցները փորձած են զինք սպանել եւ դէմ դրած էր բոլոր յարձակումներուն, այս անգամ կասկած չէ ունեցած եւ ընդունած է երկու անձեր, որոնք իրենք զիրենք ներկայացուցած են որպէս լրագրող եւ Մասուտի մօտեցած են պայթուցիկներով լեցուն գամերայով, որ պայթած է հարցազրոյցի ատեն: Երկու «լրագրողները» (Արաբ) մեռած են, ինչպէս նաեւ Մասուտի թարգմանը: Վիրաւորուած են երկու անձեր ալ: Մասուտի շրջանակը արարքը կը վերագրէ երեք հաւանական խմբակներու.— ա) փաքիստանեան գաղտնի սպասարկութիւն, բ) Թալիպանները, գ) Պէն Լատէն: Սեպտ. 11-ին, լուրերը հակասական կը մնային, բայց, կը թըւէր որ Մասուտ չէ մեռած:

ՊՈԼՍՈՅ կեդրոնը (Թաքսիմ) անձնասպանական ոճրափորձ մը գործուած է Երկուշաբթի, Սեպտ. 10-ին, որու հետեւանքով երեք մեռեալ կայ: 13 ոստիկաններ եւ մէկ աւստրալիացի զբօսաշրջիկ մը վիրաւորուած են: Երեք մեռեալներէն երկուքը ոստիկաններ են, երրորդը արարքին հեղինակը, որ կին մըն է: էՆ - Թէ - Վէ ոչ պետական հեռատեսիլի կայանին համաձայն, արարքին տէր եղած է ծայրայեղ ձախ խմբակ մը, որ ուզած է յուծել հացադուլի զոհ 33 մեռեալներու վրէժը:

ԲԵԼԱՌՈՒՍԻՈՅ ընդդիմութիւնը նախագահական ընտրութեան ջնջումը պահանջած է Սեպտ. 10-ին, զայն նկատելով «հրէշային խաբերայութիւն մը»: Լուկաշէնկոյի ընտրութիւնը, արդարեւ կը յիշեցնէ խորհրդային շրջանը, ուր մասնակցութիւնը 100% էր եւ միակ թեկնածուն ալ կ'ընտրուէր քուէներու 100%-ով: Այս պարագային յայտարարուած է որ Լուկաշէնկօ ընտրուած է ձայներու 75,6%-ով, մինչ ընդդիմութիւնը կը պնդէ որ ձայներու միայն 46%-ը ստացած է: Լուկաշէնկօ կը վայելէ զօրակցութիւնը բոլոր անոնց որոնք Խորհ. Միութեան կարօտախտէն կը տառապին:

ԻՐԱՔԻ Ելմտական նախարարը կանխահաս նկատած է ազատ փոխանակութեան գօտիներու ստեղծումը Թուրքիոյ եւ Իրանի հետ: Աւելցուցած է սակայն թէ իր երկիրը տրամադիր է խօսելու Անգարայի եւ Թեհրանի հետ «յարաբերութիւնները ընդլայնելու փափաք»ին մասին: Իրաք ազատ փոխանակութեան համաձայնագիր ունի Եգիպտոսի, Սուրիոյ եւ Թունուզի հետ:

ԻՐԱՔԻ հարաւային շրջանին վրայ անգլեւամերիկեան ռմբակոծութիւններու հետեւանքով ութ հոգի մեռած է, Սեպտեմբեր 9-ին:

ՕՐԼԷԱՆԻ վերաքննիչ ատեանը մերժեց նիւթական հատուցում վճարել տալ Ռիշար Կուրլէնի այրին, որ դատ բացած էր ծխախոտի Սէյթա ընկերութեան դէմ, այն պատճառով որ ամուսինը մեռած էր 49 տարեկանին, թոքերու երբեակ խլիրդէ: Օրը երկու ծրար Կօլուազ կը ծխէր եւ ծխել սկսած էր 13 տարեկանին: Այրին եւ ժառանգորդները 3 միլիոն Ֆրանքի հատուցում կը պահանջէին, բայց, դատարանը գտաւ որ Սէյթան չէր կրնար պատասխանատու նկատուիլ տեղեկատուութեան բացակայութեան համար եւ թէ ենթական պէտք է գիտնար ծխախոտի վնասները: Այս վճիռը ցոյց կու տայ որ Ֆրանսայի արդարադատութիւնը չի հետեւիր Միացեալ - Նահանգներու, ուր նախկին ծխողներ, կամ անոնց ընտանիքները դատերը շահած են ծխախոտի ընկերութիւններու դէմ: Սէյթան, ծխիկ եւ լուցկի արտադրող ընկերութիւնը, 1995-էն ի վեր սեփականաշնորհուած է եւ կը պատկանի Ֆրանքեւսպանական Ալթադիս խումբին: Անձ մըն ալ որ յառաջացած շաքարախտէ կը տառապի դատ բացած է Գոքա - Գոլայի դէմ...: Ըստ երեւոյթին մարդիկ այլեւս ի վիճակի չեն իրենց արարքներուն պատասխանատուութիւնը ստանձնելու եւ ուրիշները յանցաւոր կը գտնեն ու կը փորձեն դրամ կորզել...:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16

ՏՕՆ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ԽԱՉԻՆ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10.30-ին պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՍՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր: Ժամը 16-ին կը կատարուի խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր-Անդաստան:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17

ՏՕՆ ԽԱՉԻ. ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Պատարագի աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16.

Տօն է ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Ռոն-Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի Սեպտեմբեր 17

Մեռելոց: Հոգեհանգիստ ժամը 11-ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարթա Բարկամլըօղլուի մահուան առթիւ, Լէ-Փէն-Միրապոյէն Տէր եւ Տիկին Ժան Ճինոեան եւ զաւակները 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղը Թագուհի Յարութիւնեանի մահուան առթիւ իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ողբացեալին ընտանեկան պարագաներուն եւ բարեկամներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Գույումճեանէ 300 Ֆր., Արթօ Գույումճեանի մահուան առթիւ:

*
**

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Շահմիրեան ընտանիքէն, Տէր եւ Տիկին Ռիշար Անանեանէն եւ Տիկին Գոէֆիէն 200-ական Ֆր., Տէր և Տիկին Վարժապետեանէն 500 Ֆր. Արթօ Գույումճեանի յիշատակին: Նաեւ Տէր եւ Տիկին Ռիշար Անանեանէն 200 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի Ժոզէֆ Գիւլբայի մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԻՋՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ Կեդր. Ֆրանսայի բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, ժամը 14.30-ին, Տէսինի Մշակոյթի Տունը:

*
**

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղի ընդհանուր անդամական ժողովը Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17, ժամը 20.45-ին՝ Centre Administratif d'Asnières:

RADIO ARMÉNIE

NOUVEAUTE

La France et le monde à l'écoute de RADIO ARMENIE c'est possible ! Où que vous soyez écoutez RADIO ARMENIE en direct sur Internet à l'adresse suivante :
www.radioarmenie.com

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Association "MACHTOTZ"

Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE DE L'ANNEE SCOLAIRE 2001 - 2002

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les éleves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
22 Septembre 2001 - 2 Février 2002 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (Absentéisme exclu)

2) Cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

22 Septembre 2001 - Fin juin 2002 :
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.

Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

3) Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio :
550 F + 50 F frais d'expédition.
Contacter l'Association MACHTOTZ : 01 47 50 97 51.

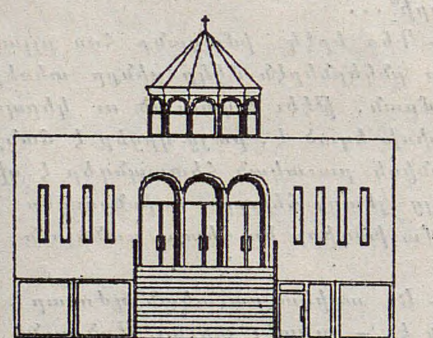

Les conférences d'Issy

AUTOMNE 2001

1700EME ANNIVERSAIRE DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME PAR L'ARMENIE EN 301

JEUDI 20 SEPTEMBRE à 20h45 :
«L'actualité de Nareg» Prof. JEAN-PIERRE MAHE

JEUDI 11 OCTOBRE à 20h45 :
«Faisons connaissance avec l'Eglise Apostolique Arménienne»
Rév. Père MURONE KEWIKIAN, M. KEGHAM TOROSSIAN

JEUDI 15 NOVEMBRE à 20h45 :
«La traduction arménienne de la Bible : héritage du passé ou message pour aujourd'hui?»
Pasteur MANUEL JINBACHIAN

JEUDI 13 DECEMBRE à 20h45 :
«Faisons connaissance avec l'Eglise Catholique Arménienne»
Rév. Père JOSEPH KELEKIAN

Lieu de Conférences : Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-Mlnx
28, avenue Bourgain et 55, avenue Victor Creson, 92130 Issy-les-Mlnx
Renseignements : 01 47 36 02 50 **Entrée libre** **Bienvenue à tous**

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13
JEUDI
13 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. · 01 47 70 86 60   FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.251   Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN   77e ANNEE — N° 20.251

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՑՆՑՈՒԱԾ

ԱՀԱՒՈՐ ՈՃՐԱԳՈՐԾԵՐ ՆԻՒ-ԵՈՐՔ ԵՒ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ

ԹԻՐԱԽՆԵՐԸ՝ World Trade Center ԵՒ ՓԷՆԹԱԿՈՆ

ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ԶՈՀԵՐ

Միացեալ–Նահանգներէն դատ, ամբողջ Եւրոպան ալ ցնցուեցաւ Երեքշաբթի, Սեպտ. 11–ին. ֆրանսական ժամով 15–ին, երբ հասաւ անհաւատալի եւ սարսափելի լուրը՝ երեք օդանաւեր յաջորդաբար ջախջախուած էին նախ Նիւ–Եորք, Ուոլ Սթրիթի վրայ, որ ոչ միայն ամերիկեան, այլեւ համաշխարհային դրամատիրութեան խորհրդանիշ կեդրոնն է, քիչ ետք Ուաշինկթըն, Փէնթակոնի, որ Միացեալ – Նահանգներու Պաշտպանութեան նախարարութեան շէնքն է: Ինչպէս կը տեսնուի թիրախները ընտրուած էին, երկու խորհրդանշական կեդրոններ ամերիկեան ուժին: Ուորլտ Թրէյտ Սէնթըրի երկու երկնաքերներու բարձրութիւնը կը հասնի 410 մեթրի, ամէն մէկը կը կշռէ 290 հազար թոն եւ շինուած էին այնպէս որ «անխորտակելի» ըլլան: Շինութիւնը տեւած էր վեց տարի եւ վերջ գտած էր 1973–ին: 110 յարկերէ բաղկացած էին, հոն կ'աշխատէին մօտ 50 հազար հոգի:

Երեքշաբթի, տեղական ժամով 9–ին է որ առաջին օդանաւ մը, ճամբայ ելած Պոսթընէն եւ Ամէրիքըն Էռ Լայնզի պատկանող, առեւանգիչներու կողմէ պարտադրաբար կը շեղէր իր ճամբէն եւ կու գար բախիլ Ուորլտ Թրէյտ Սէնթըրի առաջին երկնաքերին որ կրակ կ'առնէր եւ փուլ կու գար, ահաւոր խուճապ մը ստեղծելով ամբողջ շրջանը: 18 վայրկեան յետոյ, երկրորդ օդանաւ մը, կրկին Պոսթընէն ճամբայ ելած, կու գար բախիլ երկրորդ երկնաքերին, որ իր կարգին կը սկսէր փուլ գալ: Ահաւոր տեսարաններ կը պարզուէին, ոմանք իրենք զիրենք կը նետէին պատուհաններէն, օգնութեան հասնող հրշէջներն ու փրկարար ուժերն ալ զոհեր կու տային: Զոհերու ոչ մէկ թիւ կարելի էր տալ յաջորդ օրն իսկ, հաստատ էր որ հազարաւոր մեռեալներ պէտք է ըլլային, բոլոր Ամերիկացիները կը խօսին «երկրորդ Փըրլ Հարպըր»ի մը մասին (Հաւայի նաւահանգիստ մը, ուր 1941 Դեկտեմբերին քարուքանդ եղաւ ամերիկեան ծովուժը Ճափոնցիներու կողմէ եւ պատճառ եղաւ որ ԱՄՆ պատերազմի մէջ մտնեն, 2400 մեռեալ կար) եւ գիտակից են որ մեռեալներու թիւը շատ ու շատ աւելի պիտի ըլլայ: Նիւ–Եորքի սարսափազդու տեսարանները հազիւ կը սփռուէին հեռատեսիլի կայաններէն, երբ երրորդ օդանաւ մը կը ջախջախուէր Ուաշինկթըն, Պաշտպանութեան Նախարարութեան վրայ, ահաւոր պայթում մը պատճառելով: Չորեքշաբթի առտու, ֆրանսական ժամով ժամը 10–ի շուրջ, հրդեհը դեռ կարելի չէր եղած մարել: Հարուածը շատ ծանր է, Ամերիկա միշտ խորհած է որ նման արարքներ ուրիշներու կրնան պատահիլ եւ թէ ինք զերծ է նման վտանգներէ: Այս համոզումը միշտ տիրած է Ամերիկացիներու մօտ եւ այդ իսկ պատճառով բոլորովին շուարած են:

Սեպտ. 12–ի առաւօտուն Փարիզ հասած լուրերու համաձայն, արդէն իսկ կը հաղորդուէր որ Փէնթակոնի մէջ առնըւազն 800 մեռեալ կայ, մեռած են նաեւ Նիւ–Եորք 265 հրշէջներ եւ անհետացած են 85 ոստիկան: Ասոնք առժամեայ միայն ստոյգ թիւերն են, բայց, մեռեալներու բուն թիւը, որ կրնայ քանի մը տասնեակ հազարի հասնիլ, միայն քանի մը օրէն կրնայ յայտնի ըլլալ: Այս երեք օդանաւերէն ետք, չորրորդ մըն ալ կը ջախջախուէր այս անգամ Փիցպուրկ: Սկիզբը յայտնի չէր թէ ան ալ մաս կը կազմէ՞ր ահաբեկչական գործողութեան թէ պարզ սրկած մըն էր, բայց, յետագային կ'ըսուէր թէ անոր թիրախն էր, հաւանաբար, նախագահին ամարանոցը՝ Քէմփ Տէյվիտ: Այս օդանաւերը, պարզ է, սովորական երթեւեկի օդանաւեր էին եւ բոլոր ճամբորդներն ալ –265– մեռած են: Ասոնցմէ մէկը, Միացեալ – Նահանգներու ընդհ. դատախազին կինը՝ տիկին Օլսըն կրցած է երկու անգամ օգտագործել իր առձեռն հեռաձայնը եւ խօսիլ ամուսնոյն հետ: Ըսած է թէ ահաբեկիչները դանակ եւ գաթըր ունին եւ թէ իրենք ձեռք առած են օդանաւին ղեկը:

***

— Օրուան մէջ, Ուորլտ Թրէյտ Սէնթըրի մօտ 47 յարկնոց շէնք մըն ալ փուլ կու գար: Քաղաքապետը հրահանգած էր բնակչութեան որ հեռանան Մանհաթանէն: Ամէն երթեւեկ, գործ, դադրած էր: Նիւ–Եորք անդամալոյծ էր, ինչպէս ամբողջ Ամերիկան: Երկինքը փակ՝ ամէն երթեւեկի: Պատերազմական մթնոլորտ մը կը տիրէր:

— Պուշ անմիջապէս կը հակադդէր եւ կը ջանար Ուաշինկթըն վերադառնալ Ֆըլորիտայէն, ուր կը գտնուէր, բայց, քանի մը հանգրուաններէ յետոյ է միայն որ կը յաջողէր Ուաշինկթըն հասնիլ և Սպիտակ Տունէն, իրիկունը ելոյթ մը եւս ունենալ: Կը շեշտէր որ պիտի պատժուին այս արարքին հեղինակները եւ անոնք որոնք պաշտպան եղած են եւ ապաստան տուած անոնց: Պուշ կ'ուզէ ապահովութիւն տալ որ զօրաւոր Ամերիկան կը տոկայ, տեղի չի տար, կարելի չէ խորտակել ամերիկացի ժողովուրդին պողպատէ կամքը: Ապա, Պուշ հատուած մը կարդացած է Աստուածաշունչէն եւ հրաւիրած ժողովուրդը աղօթելու, որպէսզի զոհերը Աստուծոյ մխիթարանքը վայելեն:

— Ոչ մէկ օդանաւ կ'երթար Ամերիկա եւ Չորեքշաբթի օր ԱՄՆ անդամալոյծ կը մնային, աշխարհէն գրեթէ ամբողջովին կտրուած:

— Ուորլտ Թրէյտ Սէնթըրին մէջ կան (աւելի ճիշդ կային) դրամատուներ, ելմըտական բազմաթիւ ընկերութիւններ, դրամական շուկաներ, սակարանի միջնորդութեան գրասենեակներ եւլն. եւլն.: Այսինքն Ամերիկայի դրամական ուժին կեդրոն էր:

— Հակազդեցութիւնները անմիջական եղած են աշխարհի ամէն կողմը: Շիրաք Պըրթանըէն անմիջապէս վերադարձաւ և կարճ ելոյթ մը ունեցաւ, ուր իր ցաւը յայտնեց եւ զօրակցութիւնը ամերիկացի ժողովուրդին: Ֆրանսա նաեւ պաշտպանութեան միջոցներու դիմեց եւ կառավարութիւնը որոշեց գործադրել Վիժիփիրաթ ծրագիրը, ամրապնդուած: Ընդհանուր ձեւով, բոլորը դատապարտեցին այս անորակելի արարքը, սկսած Արաֆաթէն մինչեւ Քատաֆի, Պուտին ըսաւ որ պէտք է պայքարիլ այս ժանտախտին դէմ որ ահաբեկչութիւնն է: Ամէն կողմէ ցաւակցութիւն յայտնած են Պուշի, Հայաստանի նախագահը՝ Ռ. Քոչարեան իր ցաւակցութիւններուն կցած է իր դատապարտումը այս անմարդկային արարքին համար: Միայն Իրաքն է որ ոչ միայն ցաւ չէ յայտնած այլեւ ըսած է որ Միացեալ–Նահանգները կը քաղեն մարդկութեան դէմ իրենց ոճիրներուն պտուղները: Հարաւային Լիբանան եւ պաղեստինեան հողամասերու մէջ ուրախութիւնը մեծ եղած է: Պաղեստինցի կին մը կ'ըսէ.– «Շատ գոհ եմ տեսնելով որ մարդիկ կրնան յարձակիլ այս գերհզօր երկրին վրայ եւ կրնամ ըսել թէ միակը չեմ»:

— Փարիզի մէջ, փակուեցան ամերիկեան բոլոր հաստատութիւնները (եկեղեցի, համալսարան, դպրոց եւլն. եւլն.):

(Շար.ը Դ. էջ)

«ՑԻՇՈՂՈՒԹԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՆ»

Այս տարուան սկիզբը, Յունուար 21–ին, ստորագրուած ուխտով մը որ կը կրէ «Յիշողութեան Եւրոպան» անունը, գործունէութեան ինչպէս ժողովրդավարութեան արժէքներուն ու ազատութիւններու պաշտպանութեան եւ ցեղասպանութեան, հակասեմականութեան դէմ պայքարի նուիրուած կազմակերպութիւն մը: Ան մշակութային, արուեստի նուիրուած նախաձեռնութիւններու, դպրոցական փոխանակումներու, ճամբորդութիւններու ճամբով, նաեւ գիտաժողովներով, դասախօսութիւններով աշխատանք պիտի տանի 1915–45 շրջանին արհաւիրքները մոռացութեան պատուարէն փրկելու, մարդկութեան խնայելու համար նման էջերու կրկնութիւնը:

Կազմակերպութեան նախագահն է Ֆրանսայի Հայկական կազմակերպութիւններու խմբաւորումին՝ «Ապրիլ 24–ի Կոմիտէ»ին նախագահը, Ալեքսի Կէօվճեան: Այս նշումը նման առաքելութեան կոչուած մարմնի մը ղեկավարութեան վրայ «եան»ի մը ներկայութեան գոհունակութիւնը կը պարունակէ անշուշտ. բայց նաեւ կարեւոր նոր տուեալ մըն է հայկականին շրջանակէն աւելի լայն մթնոլորտի մը բացուելու առումով, մարզի մը մէջ որ մեր զգայնութեան գըլխաւոր տեղը կը գրաւէ:

Ուխտը ստորագրած են Ֆրանսայէն զատ Իտալիայէն բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, իսկ հովանաւորներու կոմիտէն կը պարունակէ քաղաքական մարզի շատ մը ծանօթ անուններ որոնց մաս կը կազմէ Հայաստանի Ֆրանսայի դեսպանը Պ. Է. Նալպանտեան:

Երեքշաբթի, Սեպտ. 11–ին Ծերակոյտին Կ. Մոնէրվիլ սրահին մէջ, Նախագահ Ք. Փոնսըլէի հովանաւորութեամբ կազմակերպուած էր երեկոյթ մը, նուիրուած՝ Եւրոպայի Յիշողութեան: Ծերակոյտի Նախագահ Ք. Փոնսըլէի ողջոյնի խօսքէն ետք բացումը կատարեց Ա. Կէօվճեան, հակիրճ ներկայացումը ընելով կազմակերպութեան, նշելով նպատակները, ծրագիրները. ծանրացաւ նոր սերունդին մօտ յիշողութեան պահպանման համար տարուելիք աշխատանքին վրայ, քանի որ նկատի առնուած ժամանակաշրջանին սարսափները այսօր ալ ժխտումի կանոնաւոր ջանքերու թիրախ կ'ըլլային, մինչեւ իսկ պետական մեկնակէտով, ինչպէս էր Թուրքիոյ պարագան: Ան ներկայացուց կազմակերպութեան հրատարակած առաջին «Մանկավարժական Թղթածրար»ն ալ:

Առաջին ելոյթը ունեցաւ Հայերու ցեղասպանութեան ծանօթ պատմաբան Ի. Թէրնոն, որ ներկայացուց Օսմանեան կայսրութեան 1915–ը կանխող պայմանները, Հայկական հարցին ծագումն ու ծանօթ զարգացումները, ցեղասպանութեան գործադրութեան փուլերը որոնք յստակօրէն կը պատկերացնէին ծրագըրուած նախաձեռնութեան մը հոլովոյթը. ան որ նախընթաց հանդիսացած էր Ողջակէզին: Նմանութիւնները, սակայն, կանդ առած էին պետականութեան, «ազգային օճախ»ի մը հանգրուանին: Հայկական անկախ պետականութիւնը գոյութենէ դադրած էր 1920–ին, մինչդեռ Հրեաները Ողջակէզէն նոյնքան ժամանակ ետք տիրացած էին իրենց պետականութեան: Ի. Թէրնոն նշելով թէ 1965–էն Հայերու քով ճանաչումի պահանջքը արթնցաւ, ըսաւ որ ան աւարտին պիտի յանգի միայն այն օրը երբ Թուրքիա, Եւրոպայի անդամ կամ ոչ, ընդունի կատարածը, նոյնիսկ դար մը ետք:

Օրուան յաջորդ երեք ելոյթները նուիրուած էին Ողջակէզին ֆրանսական ճակատին. նախ Տրանսիի երիտասարդ քաղաքապետը Ժ.–Ք. Լակարտ խօսեցաւ նոյն քաղաքին կեդրոնացման ճամբարին, յետոյ Շինոնի քաղաքապետ Ի. Տօժնիւթ ըրաւ Մայէի կոտորածը. երեկոյթը աւարտեցաւ Թիւլի կախաղաններուն մասին Գորէզի ծերակուտական Ժ. Մուլխի ստորագրած ոգեկոչումին ընթերցումով:

Երեկոյթին աւարտին անկարելի էր չունենալ ներկայի տարբերութիւններուն դառն անդրադարձը. երեկոյթին չորս հաւասար ելոյթներէն երեքը նիւթ կ'ընէին Ողջակէզին հազարաւոր էջերէն երեքը, մինչ մէկը յատկացուած էր ամբողջ ցեղասպանութեան մը...: Իսկապէս բաւական երկար ու ոչ դիւրին աշխատանք կը վիճակի «Յիշողութեան Եւրոպա»յին:

Ա. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ԳԱԳԻԿ ՊՕՂՈՍԵԱՆ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Սեպտեմբեր 11–ի առաւօտը գործի երթալու համար տունէն ելած պահուն, դրան ամրացուած ռումբին պայթումէն ծանրօրէն վիրաւորուած ու հիւանդանոց փոխադրութեան ընթացքին մահացած է վարչապետին հսկողութեան սպասարկութեան պետ, Պետական եկամուտներու նախկին նախարար Գ. Պօղոսեան: Վիրաւորուած է նաեւ որդին, սակայն, կեանքին վտանգ չի սպառնար:

Գ. Պօղոսեան ծնած էր 1952–ին, 1997–էն Հանրապետական կուսակցութեան անդամ էր: 2000 թուականի Մայիսէն Հոկտեմբեր վարած էր Պետական եկամուտներու նախարարութիւնը: Մօտէն ծանօթ մէկը կը նկատուէր երկրին կործի շըրջանակներուն, անոր մութ հատուածներուն:

ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐ, ՑԼԱՄԱՐՏ ՈՒ ԽՈՂՈՎԱԿՆԵՐՈՒ ԹԱԼԱՆ

Տարեդարձներու, դարադարձներու նըշելի հանդըրուաններու տարի մը կ՚ապրի Հայաստան: Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան եւ Հայաստանի անկախութեան տասնամեակն է, քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակումին 1700-ամեակը: 1700-ամեայ պետական կրօնք ու միայն տասը տարեկան անկախ պետականութիւն...: Ամբողջ ազգի մը պատմութիւնն ու մտայնութիւնը չէ՞ որ կ՚ամփոփէ այս մատնանշումը: Մանաւանդ, երբ երկու տարեդարձները կը զուգադիպին ժամանակի մը որ ամէն առնէ աւելի կենսական դարձուցած է այդ պատմութիւնը վերանայելու, այդ մտայնութիւնը հաշուեյարդարի մը ենթարկելու գործը: Ի՞նչ կ՚ըլլար հայութեան վիճակը, Հայաստան կոչուած երկիրը, օրինակ, եթէ այսօր չըջուած ըլլային նշուած տարեդարձներուն տիրութիւնները. հայկական պետականութիւնը անընդմէջ գոյութեան մը 1700-ամեակը բոլորէր, եւ հոգ չէ թէ այդ պետութեան պաշտօնական կրօնքը միայն տասը տարեկան ըլլար...:

Ցնորքին փակագիծը բանալուն չափ դիւրին է փակելը. սակայն, նոյնը չէ հաշուեյարդարի իմաստութեան բացակայութիւնը մարսել: Դժուար է նաեւ որոշապէս գիտնալ թէ այդ բացակայութիւնը խսկապէ՞ս ներկայի գոհունակութեան տուեալներուն վրայ հիմնուած է, թէ վերեւը գտնուողներ անբուժելի կերպով վարակուած են ամէն տուեալի մէջ ծափահարելին գտնելու ախտէն: Ո՛րն ալ ըլլայ պարագան, ծափերու անվիճելի կերպով մեծ համեմատութիւնը ստացողը 1700-ամեակն է այսօր: Եւ վստահաբար մինչեւ 2001-ի վերջին երկվայրկեանը կացութեան մէջ փոփոխութիւն պիտի չըլլայ:

Լրասփիւռներու ամէն տեսակի ամէն հաղորդում կը դառնայ այդ առանցքին շուրջ: Կրօնքին, կրօնականին, կրօնաւորին հետ կապ ունեցող եւ մանաւանդ չունեցող ամէն բան կը զետեղուի այդ շրջանակին մէջ. 1700-ամեակին կը ձօնուին եկեղեցաշինութեան գործունէութիւններ, տաճարներու, մատուռներու բացումներ, այցեր, բայց նաեւ ձեռնարկներ որոնք ամէնէն բեղուն երեւակայութեամբ իսկ պիտի չյաջողէին պարտըկուիլ նման շրջանակի մէջ: Ատոնց գլխաւորն է անշուշտ, ցլամարտը որուն թեր ու դէմ յօդուածներով լեցուն են հայաստանեան թերթերը: Ո՛չ Ղարաբաղի ընտրութիւնը, ո՛չ 1700-ամեակի առթիւ սպասուող քաղաքական բարձրաստիճան դէմքերու այցերուն լուրերը, ոչ ալ ներքին այլ անցքեր նոյնքան մելան չհոսեցուցին հայաստանեան մամուլի մարդոց ու նաեւ արտաքին աշխարհէն յաւհաղորդուողներու: Այս վերջին մարդէն ուշադրաւ էին Ցոյհ. – Պօղոս Բ.ի եւ Պրիժիթ Պարտոյի ընդդիմադիր բողոքները. անոնց անմիջապէս պատասխանեցին կազմակերպիչները, ըսելով թէ ցլամարտը որոշուած էր շատ առաջ, թէ ան 1700-ամեակին հետ կապ չունէր, թէ արդէն արիւնալի տեսարաններ պիտի չպարզուէին, եւլն.: Հաւանօրէն, դուրսէն Հայաստանի եղած դիտողութիւններէն շատ փոքր տոկոս մը արժանացած է ցլամարտին առընչուածներուն արթընցուցած փութկոտութեան:

Ատոր քով կայ ընթացիկ պատշաճութիւնները յարգելու ձեւականութիւնը որով կաթողիկոս ու նախագահ միասնաբար կ՚այցելեն Երեւանի Մայր տաճարին շինութեան, որպէս կարեւորագոյն իրագործումին նկատմամբ հետաքրքրութեան արտայայտութիւն: Պատկերազարդ տեղեկատուութիւնը անպայման կ՚աւարտի զոյգ իշխանաւորներուն գոհունակութիւնը արձանագրելով: Այդ այցին լուրերուն մէջ կը տեղեկացուի որ նոյն տաճարին առթիւ ձեռնարկուած տեղափոխութիւններուն ծրագիրը լրիւ գործադրուած չէ տակաւին: Վատիկանէն Էջմիածին փոխադրուած Գր. Լուսաւորչի մասունքները պիտի ամփոփուին տաճարին գաւիթին մէջ, Վազգէն Ա.ի օրով Էջմիածնի Մայր տաճարէն Ս. Գայեանէ եկեղեցին տարուած, վերջերս Գարեգին Բ.ի նախաձեռնութեամբ անկէ Մայր եկեղեցի բերուած ԺԶ. դարու ամպհովանիին տակ: Աստուած տայ որ ամպհովանին ալ, Թափառական մասունքներն ալ այս հանդրուանով գտած նկատուին իրենց վերջնական կայքը:

Դժբախտաբար, կամ բարեբախտաբար, 1700-ամեակի հանդրուանէն տիրապետուած առօրեան շատ բան մէկդի ձգելով եւ ձգել տալով հանդերձ, կան լաւ դիտողներ ու ընդհանուր յորձանքէն դուրս մնալու կարող գրիչներ, որոնք այլ բնագաւառներէ ուշադրաւ տըւեալներ կ՚որսան:

Ասոնց մասին կը վկայէ «Ազգ»ի մէջ (Օգոստոս 30) Մարլենա Ցովսէփեանի էջը որ անկախութեան առաջին բաւական անիշխանական տարիներու «սովորութեան» մը վերայայտնութիւնը կը մատնանշէ: Այդ տարիներուն պարբերաբար դժգոհութիւններ, բողոքներ տեղ կը գտնէին մամուլին մէջ, Հայաստանէն մետաղի ջարդօններուն արտասահման փոխադրութեան, այդ ճամբով ստացուած կարեւոր, այլ ապօրինի շահերու մասին: Կ՚ըսուէր թէ այդ ջարդօնները ոչինչ գինով կը վաճառուէին անհատներու կողմէ, անոնց չոր հացին մեղր ու կարագ քսելով, մինչ մը ետք առնող երկրին մէջ կը վերածուէին արտադրութեան ապրանքի, որպէս այդ մեծամեծ գումարներով վաճառուելով Հայաստանի:

Այս երեւոյթին ներկայի վերայայտնութեան կ՚անդրադառնայ «Ազգ»ի յօդուածագիրը, իր էջը խորագրելով. «Կողոպուտ՝ խողովակների ապամոնտաժման անուան տակ»: Խնդրոյ առարկան ջուրի խողովակներն են որոնք զանգուածային քանակութեամբ կը քակուին ու պետութիւնը այդ ճամբով միլիոնաւոր տոլարներու վնաս կը կրէ: Ատոր մեկնակէտ եղած են կառավարութեան 2000 Օգոստոս 7-ի եւ 2001 Ապրիլ 26-ի որոշումները որոնցմով գիւղատնտեսութեան թոյլ տրուած է որ քակուին ու յետագայ գործածութեան համար պահուին ջուրի որոշ խողովակներ: Եւ որովհետեւ բոլոր անկիւններուն մէջ կարելի չըլլար անհրաժեշտ հսկողութիւն սահմանել, խողովակներ կը քակուին, կը ծախուին շուկայականէն անհամեմատ ցած գիներով ու «ահռելի ստուերային եկամտներ են գոյանում»:

Դատախազութիւնը տասնէ աւելի քրէական դատ բացած է, իւրացումով ամբաստանուած շարք մը պատասխանատուներ ձերբակալուած են: Հակառակ այս բոլորին, Շիրակի Անի շրջանին ու գիւղերուն մէջ առողման կիսաւարտ խողովակաշարեր ապօրինի կերպով կը քակուին. այդ թալանին մասին տրուած թիւը 120 քմ. խողովակաշար է, մինչ արտօնուածը 40 քմ.ի չափ է: Շուրջ 16 հազար թոն խողովակը 380 տոլար գնահատուած է, ինչ որ մէկ թոնին շուկային արժէքէն (468 տոլար) քիչ է: Ընդհանուր 120 քմ.ը գնահատուած է մօտ 100 հազար տոլար երբ շուկայի վրայ այդ ապրանքը ամէնէն համեստ հաշուարկներով, կ՚արժէ աւելի քան 10 միլիոն տոլար:

Այդ խողովակները քակող ու ոչինչ գինով ծախողները կրկնակի վնաս կը պատճառեն խնդրոյ առարկայ գիւղերուն, քանի որ Համաշխարհային դրամատունը հաստատած է երեք միլիոն տոլարի արժէքով վարկի ծրագիր. այդ վարկով այդ տարածքները ոռոգումի ինքնաշխատ համակարգ պիտի ունենային. բայց երբ գոյութենէ դադրած է ոռոգումի ցանցը, ինքնաշխատի, կամ այլ բանի հարց ալ չէ մնացած: Իսկ ատկա կը զուգադիպի շրջանի մը երբ երաշտին պատճառած վնասները գրեթէ առօրեայ ներկայութիւն են հայաստանեան լրասփիւռներուն մէջ:

Տարեդարձներ, դարադարձներ, հայեւթուրք հաշտութեան յանձնախումբ, ցլամարտ, խողովակաշարերու թալան, սպաննուած վարչապետ, բանտարկուած հրամանատար... արդար չէ՞ 1700 տարեկան եկեղեցիին քով միայն տասնամեայ անկախութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՓՈԽԱՆ ՏՕՄՍԻ

ԴՐԱՄ ԴԻԶԵԼ ԴԻԶԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Հեծի՞կ կ՚ուզէիր... քշէ ուրեմն: Այս է իմաստութիւնը գործարար, քանակական, գիտարուեստական քաղաքակրթութեան, որուն կը պատկանինք:

Ով որ չի քշեր՝ չուտեր կամ քիչ կ՚ուտէ: Գիտէ՞ք ինչ ձանձրոյթ է միշտ նոյն մայրուղիին վրայ քշել, ընկերակցութեամբ ուրիշներու որ քեզի հետ պիտի քշեն, այսինքն համակերպիլ որ կեանքին նպատակն է դրամ դիզել, դրամ դիզել դրամ դիզելու համար, ինչպէս զգացուցին ինծի Գալիֆորնիայի իմ երբեմնի դասընկերներս, որ արդէն ինկած էին այդ անվերադարձ փապուղիին մէջ:

Մեր ներկայ արդիականութեամբ կարելի է խանդավառուիլ, ինչպէս նաեւ սարսափիլ, կարելի է հաւատալ անոր հրաշագործ ապագային, կամ ոչ, բայց [illegible] յստակ է որ ծնած է ահաւոր ձանձրոյթ մը, ոթիլի եւ ճաշակներու անկում մը եւ վերադարձ մը դէպի անգրագիտութիւն:

Տեղեկաբանական ազատութեան, համացանցի վրայ անվերջ նաւարկութեան, յաւիտենական երիտասարդութեան, տիեզերական գեղեցկութեան, ամէնուն մատչելի գիտութեան նոր դարաշրջանը, յուսի հետ կապուած այս բոլոր նպատակակէտները, որպէս անմիջական արդիւնք՝ կը ծնին մեծ ձանձրոյթ մը: Ինչ ալ ըլլայ գալիք արդիւնքը ծնած գեղարուեստական յեղափոխութենէն, արդիւնքը միշտ նոյնն է՝ ձանձրոյթ:

Ճիշդ է որ ամէնքս ալ քիչ մը դրամասէր ենք, բայց օրն ի բուն լսել եւ խօսիլ այդ մասին, զանազան տարբերակներով, արտադրական կամ շուկայական վերակազմութիւն ուր սպառողն ու արտադրողը միեւնոյն բանն են, մարդ ապրանքը, ինչ ձանձրոյթ...:

Ջնջել ստեղծագործ աշխատանքը, յարաբերութիւնը ընդմէջ մարդուն եւ գործին, ընդմէջ մարդուն եւ իր ենթահողին, ընդմէջ մարդուն եւ իր մշակոյթին, ոչ միայն ձանձրացուցիչ է այլ եւ ինքնախոցիչ, ինքզինք խոցող արարք մը:

Պահ մը դիտեցէք արեւմտեան մեծ ընկերութիւններ՝ Ռընօ, Ֆիաթ, Ֆիլիփս, եւն. Թողած իրենց երկրին կանաչ տարածութիւնները, լաւ պայմանները, կը գաղթեն Անատոլուի չոր տափաստանները, կամ Գորէայի, Հնդկաստանի հեռաւոր ցամաքամասերը, գործաւորի նուազ ծախքեր ընելու, միշտ աւելի դրամ շահելու նպատակով...:

Երեւակայութեան եւ ոթիլի ի՛նչ աղքատութիւն, որքան ձանձրոյթ, մարգագաշտի մը մէջ, տասնեակ հազարներով մարդիկ, որ կիսամերկ, պոռչտացող երգիչներու առջեւ յափշտակուած երկրպագուներ կը դառնան... ի՛նչ նուաստացում մեզի, զանոնք որպէս օրինակ ներկայացնել մեր մշակոյթին: Զանգուածներու նախընտրածը, ձանձրոյթի մէջ կը խեղդուի ընդհանրապէս. նախնական բընազդներու պտուղն է, սեռ, վայրագութիւն, ստանալու կիրք, այս է եղեր ժողովրդավարութիւնը, ամբոխներու փընտռածը... որ կը տանի տարապայմանօրէն ճաշակներու միաձեւութեան, ընդհանրացման, տափակութեան, ճիշդ մեծ հանրախանութներու ուզածը... միթէ՞ քաղաքակրթութեան նշան է գէշ ուտելը, անհամ ուտելը, սառած ուտելը...:

Կրնայ առարկուիլ թէ ձանձրոյթը աւելի լաւ է քան անօթութիւնը, ցուրտը, թշուառութիւնը. անշուշտ արդիականացումի արդիւնքները քիչ մը ժամանակ կ՚ուզեն յայտնուելու համար: Ապրողը կը տեսնէ:

Հ.Յ.Գ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՒ ԵՂԵՒ ԼՈՅՍ ...

ՆՈՒՐՀԱՆ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Նիւ-Եորք 2001

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՂՈՒԹՆԵՐ

ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԻՏԱԼԻՈՅ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԸ

ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ ՈՒԽՏԻ ՀԱՅ ՎԱՆԱԿԱՆՆԵՐ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Իտալիա միջնադարը թեւակոխեց իբրեւ քաղաք – պետութիւններու երկիր. այդ քաղաք – պետութիւնները, հետաքրքրական՝ իրենց առանձնայատկութիւններով եւ իրարու դէմ տեւական պայքարներով ու պատերազմներով, բարգաւաճեցան ու դարձան՝ քաղաքական, տնտեսական ու առեւտրական կարեւոր կեդրոններու վերածուելով, եւ Հայեր նոր զանգուածներով շարունակեցին Իտալիա ապաստան գտնել՝ առեւտրական նկատառումներով, ինչպէս նաեւ՝ Արեւելքի քաղաքական անկայունութենէն ու անապահովութենէն հեռանալով: Այս ժամանակ բարգաւաճեցան նաեւ Միլանոյի եւ Ճենովայի հայ համայնքները, ուր հայ Բարսեղեան ուխտի միաբաններ վանքեր կառուցեցին, որոնք հայ մշակոյթի եւ հոգեւոր կեանքի կեդրոններու վերածուեցան:

ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԻՏԱԼԻԱՆ՝ ՔԱՂԱՔ–ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԵՐԿԻՐ

Իտալիա ամբողջ միջնադարուն առանձին քաղաք–պետութիւններու, թագաւորութիւններու, իշխանութիւններու աւատական տիրոյթներու եւ հանրապետութիւններու բաժնուած էր, որոնց գլխաւորներն էին՝ Սաւոյայի, Միլանոյի, Ճենովայի եւ Մոտենայի իշխանութիւնները, Վենետիկի, Ֆլորանսի, Սիենայի, Լիւքայի,, Փիզայի հանրապետութիւնները, Պապական պետութիւնը, Նափոլիի եւ Սիկիլիոյ թագաւորութիւնները եւ այլն:

Իրաւականօրէն Հռոմէական Սրբազան կայսրութեան կազմէն ներս գտնուելով հանդերձ, կայսրերը, Գերմանիոյ մէջ կեդրոնացած, ԺԴ. դարուն արդէն հեղինակութիւն չունէին Իտալիոյ մէջ, եւ Իտալացի աւատապետները միայն իբրեւ իրաւարար կը դիմէին անոնց:

Այս ժամանակաշրջանին պապական իշխանութիւնը զօրացաւ եւ տարածուեցաւ Եւրոպայի տարբեր շրջաններու մէջ. միաժամանակ Ֆրանսայի Ֆիլիփ Դ. թագաւորին եւ պապին միջեւ հակադրութիւններ ծայր առին, բայց երբ Ֆրանսացի Կղեմէս Ե. 1305-ին պապ ընտրուեցաւ, աթոռը Հռոմէն հարաւային Ֆրանսայի Աւինեոն քաղաքը փոխադրեց, ուր մնաց մինչեւ 1377:

Ամբողջ Իտալիոյ մէջ քաղաքները իրենք իրենց եկեղեցիները կը կառավարէին, իսկ եկեղեցականները ոչ թէ պապական իշխանութեան, այլ տեղական իշխանութեանց ենթակայ էին. Վենետիկի մէջ, օրինակ, ծերակոյտը ինք եպիսկոպոսները կը նշանակէր, իսկ կառավարութիւնը պապական տուրքերը կը հաւաքէր. Ֆլորանսի մէջ կառավարութիւնը նոյնիսկ եկեղեցական հարցերու կը միջամտէր: Նկատելի է նաեւ, որ իտալացի շատ մը սուրբեր այս ժամանակներուն ապրած են:

Այս ժամանակաշրջանին առեւտուրը աւելի աշխուժացաւ ու ծաւալեցաւ եւ իտալական քաղաքները անհամեմատօրէն բարգաւաճեցան. Վենետիկ, Ֆլորանս, Փալերմօ (Սիկիլիոյ մէջ) իւրաքանչիւրը մօտաւորապէս հարիւր հազար բնակչութիւն ունէր, Միլանօ եւ Ճենովա՝ մօտաւորապէս յիսուն հազար, Պոլոնիա, Փատովա, Սիենա, Փերուճա՝ 20-էն 50 հազար եւ այլն: Իւրաքանչիւր քաղաք իր առեւտրական կազմակերպութիւնները հաստատած էր, որոնցմէ իւրաքանչիւրը իր առեւտրական կարաւանները (կամ նաւատորմը) ունէր, որոնք զինուած ուժերով պաշտպանուած էին: Բարգաւաճ ու հարուստ այս քաղաքներու կողքին կային նաեւ գիւղական աղքատ ու մեկուսացած գաւառներ:

Քաղաքներու զարգացման այս պար-

մաններուն տակ հին ազնուականները ընդհանրապէս քաղաքներու մէջ կեդրոնացան, ուր դղեակներ կառուցեցին եւ աշտարակներով սկսան զբաղիլ. երեւան եկաւ նաեւ առեւտրականներու ու դրամատէրերու նոր դասակարգ մը: Ժամանակի ամէնէն հեղինակաւոր ընտանիքներն էին՝ Քոլոնաները, Կաէթանիները, Օրսինիները եւ այլն՝ Հռոմի շրջանին մէջ, Տելլա Սքալաները՝ Վերոնայի մէջ, Վիսքոնթիները՝ Միլանոյի մէջ, Պարտիները եւ Փերուցիները՝ Ֆլորանսի մէջ, Քարրարաները՝ Փատովայի մէջ, Կոնծակաները՝ Մանթովայի մէջ, Կրիմալտիները, Սփինոլաները, Տորիաները եւ Ֆիէսքիները՝ Ճենովայի մէջ, եւ այլն: Վենետիկ, Ֆլորանս, Սիենա, Լիւքքա եւ Փիզա թէեւ հանրապետական էին, բոլոր քաղաքայիններու իշխանութիւն, սակայն հին ազնուական տուները իշխող դասակարգը կազմեցին:

1335-էն սկսեալ Վերոնա անհամեմատօրէն զօրացաւ, երբ Վիչենցա, Թրեւիզօ, Փատովա եւ Ռեճճիօ միացան անոր: Նշենք նաեւ, որ նոյն դարավերջին Ֆլորանսա ամբողջ Թոսքանան իր հակակշռին տակ առաւ:

ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ
ԲԱՐԳԱՒԱՃՈՒՄԸ
ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ

Միլանո քաղաք մըն է հիւսիսային Իտալիոյ մէջ, Փօ գետի հովիտի ընդարձակ դաշտերուն մէջ. այդ դաշտերը Թիչինօ եւ Ատտա գետերով կտրատուած են: Անիկա կը գտնուի ծովու մակերեսէն 122 մեթր բարձրութեան վրայ. անկէ հիւսիս կ'երկարին Ալպեան լեռները. դէպի հիւսիս բնութիւնը չոր է, իսկ դէպի հարաւ բարեբեր դաշտեր կ'երկարին Փօ գետի ափերուն, ուր լայնատարած ճախճախուտները բրինձի մշակման դաշտեր են: Կլիման խոնաւ է, ցուրտ ձմեռներով եւ տաք ամառներով:

Միլանոցիք իրենց առանձնայատկութիւններով ու բարբառով ուրոյն հաւաքականութիւն մը եղած են, իսկ քաղաքին եպիսկոպոսը՝ Սուրբ Ամբրոսիոս (ծնած՝ 339-ին, 379-ին Միլանոյի եպիսկոպոս եղած եւ վախճանած՝ 397-ին) իր հաստատած ծէսերով ու երգեցողութեամբ Միլանոյի եկեղեցւոյ առանձնայատկութիւն մը տուաւ, որուն շնորհիւ Միլանոյի եկեղեցին բաւական մօտ է Արեւելքի եկեղեցիներուն:

Հայեր Միլանոյի հետ յարաբերութիւն սկսան հաստատել ԺԱ. դարուն, իսկ ԺԲ. դարուն արդէն փոքրիկ համայնք մը կազմաւորուեցաւ հոն: Միլանո այս ժամանակներէն արագօրէն սկսաւ բարգաւաճիլ շնորհիւ հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստին եւ Իտալիոյ ու ամբողջ Եւրոպայի ամէնէն հարուստ քաղաքներէն դարձաւ: Միլանոյի բարգաւաճումը նկատի ունենալով՝ Իտալիա հասնող Հայերէն շատեր գացին հաստատուեցան հոն:

Հայերու հաստատման այս ժամանակ Միլանո ներկայ Տուոմօ տաճարէն հարաւ-արեւմուտք տարածուող թաղամասերուն մէջ կեդրոնացած էր. անիկա պարսպապատ էր եւ չորս դարպասներ ունէր, որոնցմէ իւրաքանչիւրէն ճանապարհ մը կ'ուղղուէր դէպի տարբեր քաղաքներ: Ժամանակի ընթացքին քաղաքը ընդարձակուեցաւ, բայց արտաքին պատերը մնացին:

Միլանոյի հիւսուածեղէնի եւ այլ արհեստներ աշխատողներ ԺԲ. – ԺԳ. դարերուն արհեստակցական միութիւններ կազմեցին եւ զարկ տուին ճարտարարուեստի զարգացման, որուն շնորհիւ յետագայ տարիներուն աւելի մեծ թիւով Հայեր Միլանոյի մէջ բնակութիւն հաստատեցին: 1296-էն սկսեալ զանազան յիշատակութիւններ կան քաղաքի հայ համայնքին մասին:

Միլանո Իտալիոյ ամէնէն զօրաւոր պետութիւնը դարձաւ, երբ հոն իշխանութեան տիրացան Վիսքոնթիները. անոնք ազնուական փոքր ընտանիք մըն էին, որոնք ԺԱ. դարուն Միլանոյի դերկոմսի տիտղոսը ձեռք ձգեցին եւ այդ տիտղոսը ազգանունի վերածելով՝ Վիսքոնթի կոչուեցան: Անոնք Տեսիոյի 1277-ի ճակատամարտին նուաճեցին իրենց մրցակից Տելլա Թորրէ ընտանիքը, իրենց տիրապետութեան տակ առին հիւսիսային Իտալիոյ շատ մը քաղաքներ, լաւ յարաբերութիւն հաստատեցին Հռոմէական Սրբազան կայսրութեան կայսերուն հետ եւ անոնց կողմէ կայսերական փոխանորդի պաշտօնին արժանացան:

Միլանո յարաճուն թափով բարգաւաճումի ընթացքի մէջ էր եւ քաղաքին ճարտարապետական հոյակերտ կառոյցները. տաճարները, պալատները, դղեակներն ու մատենադարանները այդ ժամանակներէն՝ ԺԴ. դարէն սկսած են կառուցուիլ: Այդ նոյն ժամանակ ալ Միլանոյի Հայերը, որոնք բաւական ըստուարացած էին քաղաքի բնակչութեան մէջ կարեւոր ուժ կը ներկայացնէին, ձեռնարկեցին եկեղեցիներու կառուցման: Յիշուած է, որ այդ ժամանակ Հայերը երկու եկեղեցի ունէին Միլանոյի մէջ՝ Ս. Կոզմաս եւ Ս. Տամիանոս: Նշենք, որ Միլանոյի գոթական ոճով Տուոմօ հոյակերտ տաճարին շինութիւնը սկսաւ 1386-ին եւ տեւեց հինգ դար. անիկա միջնադարեան Եւրոպայի երրորդ մեծագոյն եկեղեցին է, որ մինչեւ քսան հազար մարդ կրնայ պարփակել:

Բարսեղեան ուխտի հայ միաբանները բաւական տարածուած էին Կիլիկիոյ մէջ, ուր վանքեր ու կազմակերպութիւններ ունէին. պատերազմներէն ու հալածանքներէն փախչելով՝ վանականները տարբեր խումբերով ԺԴ. դարու ըսկիզբէն սկսան Իտալիա ապաստան գտնել: Իտալիա հասնող այդ հայ Բարսեղեաններէն շատեր Ճենովայի մէջ հաստատուեցան, բայց ոմանք ալ եկեղեցական իշխանութեանց կողմէ արտօնութիւն ստանալէ ետք Միլանոյի մէջ բնակութիւն հաստատեցին, ուր 1342-ին ձեռնարկեցին վանքի կառուցման: Միլանոյի հայ Բարսեղեաններու միաբանութիւնը բաւական աշխուժացաւ եւ իր գոյութիւնը պահեց մինչեւ 1650, երբ Ճենովայի գլխաւոր ճիւղին հետ յուծուեցաւ:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

«Ազդակ»

(Մնացեալը յաջորդով)

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԳՐԱԿԱՆ ԱՆԿՈՒՄԸ

Արտագաղթը միայն Հայաստանի վիճակած դժբախտութիւն չէ: Դրացի Վրաստանն ալ լայնօրէն բաժինը առած է ու կ'առնէ այդ երեւոյթէն որ յետխորհրդային շրջանին ամէնէն ցաւալի եւ առայժմ անդարմանելի հետեւանքն է յատկապէս փոքր հանրապետութիւններուն համար: Խօսելով ԱՖՓ-ի ներկայացուցիչի մը հետ, բարձրաստիճան վրացի պաշտօնատար մը ըսած է թէ վիճակագրական անկախ կազմակերպութիւններու տուեալները աղէտալի պատկեր մը կը պարզեն. եթէ ոչ մէկ միլիոն, վստահաբար 900 հազար հոգի արտագաղթած է 1995-էն ի վեր: Ատիկա կը նշանակէ թէ ատկէ առաջուան մօտ 5 միլիոն բնակչութենէն այսօր 3,5 միլիոնի չափ բան մը մնացած է: Թերեւս աւելի ծանրակշիռ է ծնունդներու եւ մահերու համեմատութիւնը. 2000 թուականին 40 հազար ծնունդներու փոխարէն 42 հազար մահ արձանագրուած է:

Մեկնելու ամէնէն աւելի տրամադիր թեկնածուները 17-38 տարեկաններն են: Խոյս տալով իրենց երկրին տնտեսական ու քաղաքական անկայուն վիճակէն, գլխաւորաբար կ'ուղղուին դէպի Ռուսաստան ուր 600 հազարնոց վրացական գաղութը օրէ օր կը ստուարանայ: Ռուսաստանի կը յաջորդեն Գերմանիան, Հոլանտան, Ֆրանսան, ԱՄՆ-ը եւ Յունաստանը: Որպէս զբօսաշրջիկ մեկնողներու 70%-ը չի վերադառնար, արեւմտեան Եւրոպա ապաստանողներու վիճակագրական ցուցակները մեծցնելով:

Ատոր մէջ, ինչպէս այլուր, ակներեւ դեր ունին մեծաթիւ գործակալութիւններ որոնք օգտուելով օրէնսդրական պարապէն, մարդիկը մեկնումի կը մղեն, արտասահմանի մէջ աշխատանք խոստանալով: Այդ աշխատանքները շատ փայլուն բաներ չեն յաճախ, բայց Վրացիներուն համար դժուար է դժուարահաճ ըլլալ երբ երկրին մէջ միջին աշխատավարձը հազիւ 12 տոլարի չափ է:

Դիւրութեամբ կարելի է տեսնել մասնագէտներ որոնք օտար լեզուներ ալ գիտեն, կ'արտագաղթեն երախայ խնամելու հեռանկարով: Նման գործերու միջնորդող գործակալութենէ մը յայտնած են թէ նկատի առած գործազրկութեան համեմատութիւնը եւ աշխատավարձերու խեղճ ու կրակ մակարդակը, հետզհետէ աւելի ժողովրդականութիւն կը շահին արտասահմանեան աշխատանքի առաջարկները:

Արտագաղթելու թեկնածուներուն մէջ ընկերային բոլոր խումբերէն մարդ կայ, սակայն, օրէ օր լեռնային շրջաններու բնակիչներու մեծցող թիւը ուշադրութիւն կը գրաւէ:

Արտագաղթի յորձանքը որ երիտասարդներուն համար շատ բնական երեւոյթ մը ըլլալ կը թուի, մտահոգութեան պատճառ է ծնողքներու համար որոնք թէեւ կը խոստովանին որ իրենց զաւակները փայլուն ապագայ մը չեն կրնար ունենալ Վրաստան մնալով: «Տղուս համար հոս ապագայ չեմ տեսներ, բայց չեմ ուզեր ալ տեսնել որ երիտասարդ Վրացիներ կը թափառին աշխարհի ճամբաներուն վրայ, կ'ապրին ապաստանեալներու ճամբարներուն մէջ» կ'ըսէ ուսուցիչ մը:

Թիֆլիսի վիճակագրութեան պաշտօնական գրասենեակը մերժած է տրուած թիւերը հաստատել: Ղեկավարը պատճառաբանած է որ ժողովրդագրական պրպտումներու համար հարկաւոր գումարները չունին: Եւ անցեալ տարի նոյն պատճառով կարելի չէ եղած որոշուած մարդահամարը ընել:

ՔԱՂՀԱՆ

Livres reçus

EPITRE UNIVERSELLE
DE SAINT NERSES SHNORHALI
CATHOLICOS
DE TOUS LES ARMENIENS

Traduit par KOMITAS BOUJEKIAN
de l'Institut Patriarcal de Bzommar
en l'an 1978, au Caire, Egypte

Beyrouth, 2001

ԹԻՒ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

ԴԱՒԱՃԱՆԸ

Տրդատ պահ մը մտածեց, յետոյ ըսաւ.

– Բոլորովին անկարելի բան մը չէ ըսկեր Արծրունիի ըսածը, այդ լրտեսը իրաւ է, որ Պուլկարիոյ մէջ մօտէն ճանչցած եմ, երբ տակաւին ծախուած չէր Թուրք կառավարութեան, ներքնապէս գէշ մարդ մը չէր եւ եթէ այսօր այդ պաշտօնը յանձն առած է՝ ապահովաբար նիւթական անձկութեան հետեւանքով է...

– Ուրեմն դրամ տալով իրեն՝ կրնանք մեզի ծառայեցնել:

– Եթէ կ'ուզէք, այդ փորձը ընեմ, – առաջարկեց Տրդատ:

– Այո՛, փորձէ մի անգամ, – պատասխանեց Փարամազ, – միայն թէ մեծ զգուշութեամբ պէտք է վարուիլ...

– Այդ մասին կրնաս ապահով ըլլալ:

– Ուրեմն ե՞րբ կրնաս տեսնել զինքը:

– Վաղը, եթէ պէտք ըլլայ, գիտեմ, թէ ընդհանրապէս ուր տեղուանքը կը գտնուի:

– Խոստացիր իրեն, ինչ որ պահանջէ, նոյնիսկ կանխավճար մըն ալ տո՛ւր, պայմանով, որ մեզի սխալ տեղեկութիւն չկայ:

– Ատիկա առաջին փորձին կրնանք հասկնալ, – պատասխանեց Տրդատ, – հիմա նախ եւ առաջ ի՞նչ տեղեկութիւն պիտի ուզենք իրմէ:

– Պէտք է մեզի ցոյց տայ Արշաւիրի թաքստոցը, մեզի համար, այս միջոցիս, ամէնէն կարեւորը այդ է, – ըսաւ Փարամազ:

– Ուրեմն վաղն իսկ կը ջանամ զինքը տեսնել:

Փարամազ եւ Արծրունի մեկնեցան՝ իրենց ընկերները առանձին թողլով:

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

ՄԹՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Այն լրտեսը, որուն հետ Տրդատ որոշած էր յարաբերութեան մտնել, շատ վարպետորդի ու վտանգաւոր տիպար մըն էր:

Բնիկ Հաճընցի, պատանեկութեան հասակին եկած էր Պոլիս բախտ փնտռելու: Իր անունն էր Արշակ Ալլըեան, եւ կը պատկանէր Հաճընցի ընտանիքի մը, որ լաւ համբաւ չէր վայելեր իր քաղաքին մէջ: Արշակ հազիւ նախնական կրթութիւն մը առած էր իր ծննդավայրի վարժարանին մէջ, բայց յետոյ ինքնաշխատութեամբ յաջողած էր բաւական յառաջդիմել Թրքերէնի մէջ, որ արդէն իր մայրենի լեզուն էր, մինչդեռ հայերէնը սորված էր վարժարանը ու զայն կը խօսէր օտարոտի շեշտով մը:

Պոլիս, քանի մը տարի, հոս ու հոն զանազան գործեր կատարած էր՝ առանց յաջողելու դիրք մը շինել իրեն համար: Թէեւ ի բնէ ուշիմ եւ գործունեայ, սակայն իր անուղղամտութիւնն, որ մինչեւ նենգամտութեան կը հասնէր, արգելք եղած էր իրեն յաջողելու որեւէ գործի մէջ:

Իր համբաւը այնքա՛ն աղարտած էր Պոլսոյ մէջ, որ ի վերջոյ, ստիպուեցաւ արտասահման երթալ՝ գործունէութեան նոր եւ անծանօթ ասպարէզ մը գտնելու համար:

Օտար լեզուներու անտեղեակ՝ որոշեց Պուլկարիոյ մէջ փորձել իր բախտը, ուր Թրքերէնն ու հայերէնը կրնային քիչ – շատ բաւել իրեն:

Հո՛ն ալ, սակայն, յաջողութիւնը չըժպտեցաւ իրեն: Երեք տարի անցուց հոն, օրը օրին ապրելով, մերթ խոստովանելի ու մերթ անխոստովանելի միջոցներով: Այդ երեք տարուան շրջանին առիթ ունեցաւ մօտէն շփման մէջ մտնելու հայ յեղափոխական երիտասարդներու, որոնք իրմէ զգուշանալու որեւէ պէտք չէին զգար, քանի որ Սահմանադրութեան վերահաստատումէն ի վեր այլեւս գաղտնի գործունէութիւն չունէին, եւ լրտեսութիւնը անգործութեան դատապարտուած էր:

Բայց ահա Պալքանեան պատերազմէն անմիջապէս յետոյ հայկական նահանգներու բարենորոգումներու հարցը մէջտեղ դրուեցաւ: Թուրք իթթիհատական կառավարութիւնը սկսաւ կասկածանքով վերաբերիլ Հայերու հանդէպ եւ անոնց գործունէութեան մասին գաղտնի հսկողութեան մը ձեռնարկել, այնպէս որ լրտեսութիւնը դարձեալ ասպարէզ մը դարձաւ:

Արշակ ուզեց օգտուիլ առիթէն, մանաւանդ որ ապրուստի ուրիշ միջոցները կը պակսէին իրեն: Ու այսպէս, օր մը, Վառնայէն շոգենաւ մտաւ եւ եկաւ Պոլիս, ուր իր ծառայութիւնը առաջարկեց ոստիկանութեան:

Այդ միջոցին կառավարութիւնը ամէն կարգի հայ խաֆիէներու պէտքը զգացած էր արդէն, եւ դիւրաւ ընդունուեցաւ ոստիկանութեան կողմէ, եւ իրեն մասնաւորաբար պաշտօն յանձնուեցաւ հսկել հայ յեղափոխականներու գործունէութեան վրայ:

Արշակ իր պաշտօնը կատարեց խղճամտօրէն եւ մէկ քանի ժուռնալներ տուաւ, որոնք ուշադրութիւն գրաւեցին ու իր դիրքը ամրապնդեցին:

Օր մըն ալ ոստիկանապետը իր քովը կանչեց զինքը եւ ըսաւ.

– Արշա՛կ էֆէնտի, մենք ձեր գործունէութենէն մինչեւ այսօր գոհ մնացած ենք եւ մեր այս գոհունակութիւնը քանիցս յայտնած ենք: Այսօր մեր քու վրադ ունեցած վստահութեան մէկ նոր ապացոյցը պիտի տանք շատ կարեւոր գործ մը յանձնելով քեզի: Վստահ եմ, որ այս անգամ եւս հաւատարմօրէն պիտի կատարես քու պարտականութիւնդ:

Արշակ այս գովեստներէն զգածուած շնորհակալութիւն յայտնեց եւ ըսաւ.

– Պատրաստ եմ ձեռքէս եկածը ընել ձեզի օգտակար ըլլալու համար:

– Հիմա բացատրեմ խնդիրը:

– Ձեզ մտիկ կ'ընեմ:

– Ամենաստոյգ աղբիւրէ լուր առած ենք, թէ մեծ դաւադրութիւն մը կը պատրաստուի կառավարութեան դէմ:

(Շար. 59)

Զորեքշաբթի առտու, ժամը 10-ին կը հաղորդուէր որ ահազանգի մը հեռեւանքով պարպուած էր Տաունինկ Սթրիթը (Լոնտոնի վարչապետարան):

ԻՆՁՈ՞ՒԷՆ ԱՒԵԼԻ՝

ԻՆՉՊԷ՞Ս ԵՒ Ո՞Վ

Կարեւոր հարցն այն է թէ ի՞նչպէս բացատրել այս ահաւոր արարքը: Եթէ կարելի է ինչո՞ւին պատասխանը տալ, աւելի դժուար է գտնել ի՞նչպէսին պատասխանը:

Արդարեւ, ամերիկեան խորայէլամէտ քաղաքականութիւնը չէր կրնար տեւել առանց հակազդեցութեան: Այլ արարքներ գործուած են արդէն, բայց դուրսը, երբե՛ք՝ ամերիկեան հողամասին վրայ եւ այս մասշտաբի վրայ: Դեռ, քանի մը օր առաջ է որ Միացեալ – Նահանգներու պատուիրակութիւնը կը հեռեւէր խորայէլեան պատուիրակութեան ու կը ձգէր կ'երթար Տըրպանի ժողովը, որովհետեւ ընդվզած էր որ յայտարարութեան մէջ ցեղապաշտ եւ ցեղասպանութիւն ըսող որակուի Իսրայէլ: Բայց, ինչ որ գործըւեցաւ պատերազմական չափանիշ ունի եւ ամբողջ Արեւմուտքն է որ կը դողայ, քանի այլեւս ամէն բան կրնայ պատահիլ: Տըրպանէն զատ, կար նաեւ պաղեստինցի պարագլուխին՝ Ապու Ալի Մուսթաֆայի (Պաղեստինի ազատագրութեան Ճակատի պետը) սպանութիւնը Իսրայէլացիներու կողմէ, Օգոստոս 27-ին: Յետոյ, կայ ամբողջ շարք մը արարքներու որոնք Միացեալ – Նահանգները վերածած են «Սատանայ»ի արաբական աշխարհին աչքին:

Կայ ամէնէն կարեւոր հարցումը՝ ի՞նչպէս: Արդարև, այսքան բծախնդրօրէն պատրաստուած և կատարելագործուած արարք մը սովորական ահաբեկչական խմբակի մը գործը չի կրնար ըլլալ: Այս գործողութիւնը պատրաստուած պէտք է ըլլայ ամիսներէ ի վեր ու վայելէ կարեւոր մեղսակցութիւններ: Ինչպէս ամենազօրաւոր ՍԻԱ մը կամ Մոսատ մը չեն կրցած դոյզն տեղեկութիւն մը կորզել նման գործողութեան մը պատրաստութեան մասին: Պարզ է որ մարզուած են վարպետ օդաչուներ, ահաբեկիչներ եւ կրցած են օդանաւեր մըտնել հակառակ բոլոր ստուգումներուն: Ամերիկեան ամէնէն մեծ երեւակայական աղէտները նկարագրող ֆիլմերն իսկ այս մէկը չէին կրցած երեւակայել: Կը մնայ նաեւ երրորդ հարցումը՝ ո՞վ:

Հոս, ընդհանրապէս մէկ անուն կը տրուի՝ Ուսամա Պէն Լատէն, որ ծիհատ հռչակած է ԱՄՆ-ու դէմ: Մեկնելով այն համոզումէն որ նման գործողութիւն մը չի կրնար ընթացիկ ահաբեկիչներու գործն ըլլալ, կը մտածուի երկու վարկածի մասին: Պէտք է արարքին ետին պետութիւն մը ըլլայ, բայց այս շատ վտանգաւոր կ'ըլլար, քանի դժուար չէր ճշդել եւ երկրին խերը անիծել: Ուրեմն, կը մնայ Պէն Լատէն, միլիառատէր Սաուտցին, որու հետքը օր մը Աֆղանիստան է, օր մը Չէչէնիա, օր մը այլուր: Ծնած է 1957-ին Ճետտա, 17-րդ զաւակն է 50-ի շուրջի մը, քանի հայրը պաշտօնական չորս կին ունի եւ բազմաթիւ հարճեր: Ուսումը ըրած է Ճետտայի համալսարանը, ճարտարագէտ է, նաեւ խորապէս ուսումնասիրած է կրօնական հարցերը: Ազդեցութիւնը կրած է պաղեստինցի դասախօսի մը Ազզամ, որ գայթակղած ՊԱԿ-ի կաշառակերութենէն կ'ուզէր որ Իսլամը վերագտնէ իր անարատութիւնը: 1979-ին, Կարմիր Բանակի յարձակումը Աֆղանիստանի վրայ առիթ կ'ընծայէ դրսծի անցնելու: Ըսեկըն կը յայտարարէ որ ԱՄՆ տոլարով զօրավիգ են իսլամական այն շարժումներուն որոնք կը պայքարին «Չարին կայսրութեան» դէմ: Պէն Լատէն խանդավառներէն առաջինն է: Արաբական երկիրներէն դրամ կը ժողվէ, նախ հիւանդանոցներ եւ ապաստաններ շինելու համար: Պատերազմէն ետք սակայն, Ամերիկայի դէմ է: 1990-ին Պէն Լատէն գայթակղած է Ծոցի պատերազմէն, Սուտան կը քաշուի եւ կը սկսի հակամերիկեան ոճրափորձերու շարքը: Տէր է հսկայ հարստութեան մը (300 միլիոն տոլար) զոր դիզած է շինարարական եւ այլ մարզերու մէջ: Դրամ կ'ապահովէ ահաբեկչական արարքներու եւ մկրտուած է «Ծիհատի դրամը հայթայթողը» (պանքիէ):

*
**

Պէն Լատէնի հաւանական յարձակման մը մասին խօսք եղած է Ճենովայի վե-

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16

ՏՕՆ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ԽԱՉԻՆ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10·30-ին պատարագ կը մատուցուի:
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:
Ժամը 16-ին կը կատարուի խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր-Անդաստան:
Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17

ՏՕՆ ԽԱՉԻ. ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Պատարագի աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16.

Տօն է ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն-Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի Սեպտեմբեր 17
Մեռելոց: Հոգեհանգիստ ժամը 11-ին:

Rentrée des classes

La Section «Sévan» de Vienne de la Croix Bleue des Arméniens de France propose à vos enfants **L'EVEIL A L'ARMENITE** dans les locaux de la Maison de la Culture Arménienne de Vienne 9, rue du Cirque

Le Mercredi : de 14h à 16h30
Initiation à l'arménien pour les enfants de 5 à 7 ans — Cours d'arménien pour les enfants de 7 à 13 ans — Cours de chants — Cours de danses.

Le Samedi : de 14h à 17h
Initiation à l'arménien pour les enfants de 5 à 7 ans — Cours d'arménien pour les enfants de 7 à 13 ans — Cours de chants — Cours de danses — A partir de la 3ème et jusqu'au BAC Préparation pour les épreuves d'arménien au BAC — Pour les 3ème et 2ème Classes de mise à niveau pour les débutants.

L'équipe d'encadrement «3 enseignants, 1 monitrice de danse, 1 monitrice de chant» vous accueillera dès le **MERCREDI 19 SEPTEMBRE** et le **SAMEDI 22 SEPTEMBRE**

Possibilité de transports pour les cours du Mercredi
Attention pas de transport le 19 / 09
Le goûter est offert aux enfants

հաժողովին (Յուլիս 20-22) եւ նոյնիսկ զգուշութեան հրաւէր եղած են իտալական և գերմանական գաղտնի սպասարկութիւններէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼԻՍԻ կեդրոնական շրջանին մէջ Սեպտեմբեր 10-ին գործուած ահաբեկչական արարքը ստանձնած է Թրքական ծայրայեղ ձախակողմեան կազմակերպութիւն մը: Արարքը երեք հոգիի մահուան, քսան հոգիի վիրաւորուելուն պատճառ եղած էր:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Պերճ Մսըրլեանի մահուան առթիւ, Ժընեւէն Պ. Վարուժան Աթթարեան 1.000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
— FONDATION MARIE NUBAR —
Cité Internationale Universitaire de Paris

Comme les années précédentes, la **Cité Internationale Universitaire de Paris** ouvrira ses portes pour les **Journées du Patrimoine** qui auront lieu cette année les 15 et 16 septembre.
VENEZ DECOUVRIR LA MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
Samedi 15 septembre et Dimanche 16 septembre
Visite libre de 14h à 17h
Présentation de la Maison
— Historique — Architecture —
57, boulevard Jourdan — 75014 Paris
Tél.: 01 44 16 10 60 - Fax 01 44 16 10 61
Métro: Porte d'Orléans
RER : Cité Universitaire

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԻՋՄԱՄՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ Կեդր. Ֆրանսայի բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, ժամը 14·30-ին, Տէսինի Մշակոյթի Տունը:

*
**

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղի ընդհանուր անդամական ժողովը Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17, ժամը 20·45-ին՝
Centre Administratif d'Asnières:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ – ԶՐՈՅՑ
«ՄԷԿ ԱՐԱՐ»
Թատերկներու հրատարակութեան առթիւ
Ներկայացում՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
Հատորներու վաճառք
Կիրակի, Սեպտեմբեր 23, ժամը 16·30-ին
Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Métro : Courcelles
— Մուտքը ազատ է —

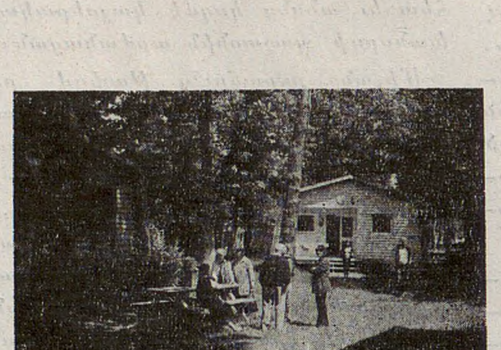

le domaine de chamerolles
45170 Chilleurs-aux-Bois

Pour vos loisirs dans un site boisé de 13 héctares avec étang, hébergement en châlets tout confort pouvant accueillir de 1 à 6 personnes pour vos week-ends et vacances

TARIFS (par châlet) :
Week-end * 2 nuits : 950 F ● Semaine : 2100 F à 3 330 F (selon période)

Sur place :
diverses activités, location de salles (une salle avec espace traiteur) pour tous types de manifestations.
Tél. : 02 38 32 99 75 — Fax : 02 38 32 99 76
E-mail : DomChamerolles@aol.com
Le lieu idéal pour les réunions de famille
—— Tél. Paris : 01. 42. 67. 85. 30 ——
Une remise de 10% sera consentie sur présentation du journal.

Association "MACHTOTZ"
Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE DE L'ANNEE SCOLAIRE 2001 - 2002

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones
Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
22 Septembre 2001 - 2 Février 2002 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (Absentéisme exclu)

2) Cours de 2e, 3e, et 4e niveaux
22 Septembre 2001 - Fin juin 2002 :
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.

Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

3) Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones
Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio :
550 F + 50 F frais d'expédition.
Contacter l'Association MACHTOTZ : 01 47 50 97 51.

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14
VENDREDI
14 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.252

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

77e ANNEE — N° 20.252

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ ՋՈՒԳԱՀԵՌԸ

Ի. դարու վերջին տասնամեակներուն միջազգային քաղաքականութեան մէջ քիչ մը չատ ուշագրաւ ըլլալ սկսաւ «մեծ»երու կողմէ «փոքր»երու վարժապետութիւն ընելու սովորութիւնը. այլեւս ատիկա կ'ըլլայ յաճախ առանց պատերազմի, առանց սուր անկիւններու, ընդհանրապէս «բարեկամութեան», «գործընկերութեան» պիտակներու տակ: Առաջինները կ'որոշեն թէ երկրորդները ի՛նչ պէտք է ընեն, ի՛նչ չընեն, ի՛նչ մտածեն, ի՛նչ գնեն, ի՛նչ ծախեն, ո՛ր մէկ օրէնքը ընդունեն, ո՛րը ջնջեն, եւլն.: Այս ինքնագերադասումը, աւելորդ է ըսել, որ ծնած է նորին մեծապատուութիւն «վարկ» որակուած նորօրեայ յուծին:

Վարժապետութեան այս երեւոյթին ամբաստանութեան հասնող տարբերակն էր Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին ներկայացուցիչ Լորտ Ռասըլ Ճոնսթընի երեւանեան ընթացքը: Ան մէկ կողմէն ժողովրդավարութեան խրատ կարդացած է Հայաստանի ղեկավարներուն, միւս կողմէն՝ մահապատիժը ջնջելու համար ժողովուրդին կամքը անտեսելու հրահանգ տուած. Ղարաբաղի հարցին միջամտելու բաւական հում մօտեցութիւն յայտնած երբ երեք «միջամտող – հովանաւոր – միջնորդ» արդէն կնճիռը հասցուցած են ներկայի անելին. եւ տակաւին այդ միջամտութիւնը կիրարկութեան չհասած, խօսած է գիջումներու գրեթէ պարտաւորութեան մասին, վկայակոչելով Կ. Դեմիրճեանի համամտութիւն մըն ալ երբ ենթական ո՛չ կրնայ առարկել այլեւս, ո՛չ ժխտել յետ մահու իրեն վերագրուած «դաւաճանութիւն»ը:

Դիւանագէտ Ճոնսթընի երեւանեան այցին այս մանրամասնութիւնները կարդացողը վստահաբար գոհունակութեան ու նաեւ հպարտութեան որոշ զգացում մը ունեցաւ, տեղեկանալով Հայաստանի Ազգային Ժողովին մէջ երեսփոխաններու տեղին հակազդեցութեան. անոնցմէ խմբակներ դահլիճէն հեռացած էին, որպէս բողոքի արտայայտութիւն:

Այդ արարքը նոյն ատեն մտածել կու տայ յօժար կամքով իր սանձը սանձողի մը յանձնողին բնական վախճանին մասին. ու այս տեսանկիւնէն՝ երեսփոխաններուն բողոքի կեցուածքը աւելի ցուցադրական բնոյթ մը կը վերածուի: Անիկա կը յիշեցնէ նաեւ անկախութեան առաջին ամիսներէն երեւանեան սրճարանային խօսակցութիւն մը. անոր նիւթը խորհրդային կարգերու քայքայումէն ետք ամէն մէկ հանրապետութեան սեփական ճամբան գծելու պարտաւորութիւնները, կարելիութիւններն էր. խօսուեցաւ Հայաստանի համար ուժանիւթի նեղութեան արդէն կռահելի վտանգին մասին, քանի որ Թուրքմէնիստան տուած կազին փոխարժէքը կը պահանջէր, սպառնալով մատակարարումին վերջ տալ:

Սեղանակից երեւանցի մը ամենայն արհամարհանքով անտեսեց մտավախութիւնները, ձեռքի լայն շարժումով մըն ալ հարց տալով թէ ո՛վ կ'ըլլար էդ Թուրքմէնը. ո՛նց թէ կը փակէր Հայաստանի կազը.... Խեղճը եթէ յաջորդ տարուան ցուրտ ու մութ ձմրան սարսափին ալ մնացած էր Երեւան, վստահաբար ամէն օր, ամէն գիշեր պատասխանը ունեցաւ իր «ո՛վ»ին ու «ո՛նց»ին...:

Այն նոյն «ո՛վ»ին ու «ո՛նց»ին մէկ արձագանգը կը թուի հնչել Լորտ Ճոնսթընի արհամարհանքին ու խրատականին երեսփոխաններու տուած պատասխանին մէջ: Բայց, անշուշտ, անոր ներկայի հեղինակները սրճարանի խօսակիցէս կը տարբերին իրենց արարքին բանաւոր հիմ ունենալով. բան մը որ կը խնայէ վախը թէ ցուրտ ու մութ ձմրան զուգահեռ փորձառութեան մը պիտի չյանդին իրենք ալ վաղը կամ միւս օր:

Ա. Թ.

ՕԹԱՆ-Ը ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԿՈՂՔԻՆ

ՍՈՒԳԻ ՕՐ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14-ԻՆ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ՊՈՒՇԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՉԱՐԻՆ ԴԷՄ

Առաջին անգամ ըլլալով, կրնայ կիրարկուիլ ՕԹԱՆ-ի (Ատլանտեան Ուխտ) 5-րդ յօդուածը, որ կը նախատեսէ գինակցութեան բոլոր անդամներուն գործակցութիւնը, երբ անդամներէն մէկը յարձակումի ենթարկուի. Հարկ է սակայն որ հաստատուի թէ յարձակումը արտասահման պատրաստուած է: Այլ խօսքով, եթէ ԱՄՆ որոշեն յարձակում մը անցնիլ այն երկրին դէմ, որ պատասխանատու կը նկատուի այս ոճրափորձերուն (օրինակ Աֆղանիստան) ՕԹԱՆ-ի բոլոր անդամ երկիրները պիտի մասնակցին այդ յարձակման: Պուշ, Փէնթակոն այցելելով Սեպտ. 12-ին, յայտարարած է արդէն թէ Ամերիկա կը ձեռնարկէ մեծ պատերազմի մը Բարիին՝ Չարին դէմ: Պէտք է ըսել որ ոճրափորձերու սկիզբէն, Պուշ բաւական տկար հակազդեցութիւն ունեցած էր եւ գէշ տպաւորութիւն գործած: Ֆլորիտայի մէկ դպրոցէն զոր կ'այցելէր, բացայայտ էր որ շուարած է եւ ինչ ըսելը չի գիտեր: Ապա, ճամբայ կ'ելլէր եւ Լուիզիանա կ'երթար, ուրկէ կ'անցնէր Նեպրասքա ապաստանելու համար պունքըրի մը մէջ: Իր շրջապատը, գիտակից որ եթէ հոնկէ արտայայտուի ալ աւելի գէշ տպաւորութիւն կը ստեղծուի, պնդած է որ Սպիտակ Տուն վերադառնայ եւ հոնկէ խօսի ժողովուրդին, աւելի վճռական շեշտով մը: Ամերիկեան մամուլն իսկ չի վարանիր հաստատելու որ Պուշ կացութեան մարդը չէ: ԱՄՆ, այս ծանրակշիռ պահուն, նախագահ մը ունի որ գէշ ընտրուած է, Գոնկրէսին մէջ մեծամասնութիւն չունի եւ օտար պատասխանատուներն ալ անփորձ մէկը կը նկատեն: Ուրեմն, հարկ էր որ ինքզինքը պարտադրէ, ինչ որ ըրաւ, բայց հիմա այլ վախ մը կայ, այդ վախն այն է որ Պուշ կրնայ չատ վտանգաւոր որոշում մը տալ յարձակողականի անցնելու համար եւ ՕԹԱՆ-ի անդամներն ալ մղել արկածախնդրական բիրտ հակայարձակման, որ կրնայ պատերազմի վերածուիլ: Սեպտ. 12-ին, Պուշ «պատերազմական արարք» որակեց կատարուածը և խոստացաւ նոյն ձեւով հակազդել: Արտաքին Նախարար Փաուըլի համար «միայն ԱՄՆ-ու դէմ պատերազմ մը չէ, այլ՝ քաղաքակրթութեան դէմ, ժողովրդավարութեան հաւատացող բոլոր երկիրներուն դէմ»: Այլ խօսքով, Ամերիկա կ'ուզէ որ ամբողջ Արեւմուտքը կողքին ըլլայ, կը մերժէ ընդունիլ որ պատահածը կրնայ միայն իր արտաքին քաղաքականութեան հետեւանքը ըլլալ:

*
**

Քննութիւնները սկսած են ծաւալուն կերպով եւ կարգ մը կէտեր կարելի եղած է ճշդել: Հաստատուած է որ երկրորդ Պօյինկը Թիրախ ունէր Սպիտակ Տունը կամ Նախագահին ԷՌ – Ֆորս Ուան օդանաւը եւ չկարենալով այդ կէտերուն հասնիլ, չեղած է Փէնթակոնի վրայ:

*
**

ԷՖ – ՊԻ – ԱՅ-ը յայտարարած է որ արդէն իսկ յայտնաբերած է օդահէններու ինքնութիւնները եւ նաեւ մեղսակիցներուն: Բայց, պարզ է որ խոր քննութիւն մը երկար ժամանակի կը կարօտի: Ոստիկանութիւնը խուզարկած է Պոսթընի կեդրոնը գտնուող Ուէսթին պանդոկը եւ հարցաքննութեան համար ձերբակալուած են բազմաթիւ անձեր: Կառք մը գրաւուած է Լոկանի օդակայանին փարքինկին մէջ, հազարաւոր դաշտնի ոստիկաններ գործի անցած են ամէն կողմ: Կարելի եղած է հաստատել որ ամէն մէկ օդանաւին մէջ 3-էն 6 օդահէններ եղած են: Այն օդանաւը որ ի վերջոյ Փիցպուրկ ջախջախուած է կրնայ արկածի զոհ գացած ըլլալ: Արդարեւ, կարելի չէ եղած ճշդել թէ այս մէկը Քէմփ Տէյվի՞տ կ'ուղղուէր թէ Սպիտակ Տուն, բայց ճամբորդներու հեռաձայններէն կարելի եղած է ճշդել որ օդահէններուն հետ բուռն կռիւներ տեղի ունեցած են եւ ատոր հետեւանքով կրնայ արկած պատահած ըլլալ:

*
**

Բացի օդանաւերու 266 մեռեալներէն, կարելի չէ տակաւին ճշդել Նիւ-Եորքի Թրէյտ Սէնթըրի զոհերու թիւը: Կարելի եղած է հինգ վերապրողներ գտնել, 1000 վիրաւորներ փոխադրուած են բազմաթիւ հիւանդանոցներ եւ կոչեր կան արիւն տալու, ինչ որ ըրած է նաեւ Արաֆաթ:

*
**

Գազայի մէջ, իսլամական Համաս շարժումին հոգեւոր եւ քաղաքական պետ՝ Շէյխ Ահմէտ Եասին հարցազրոյցի մը մէջ Ֆիկառոյի (Սեպտ. 13) կ'ըսէ թէ Միացեալ-Նահանգները պէտք է դաս մը քաղեն պատահածէն: Սկիզբէն կը ճշդէ որ Համասը գործ չունի ոճրափորձերուն հետ, անոր ռազմավարութիւնը չատ յստակ է, ճակատամարտը տեղի չունենար Պաղեստինի հողէն դուրս: Ոչ ոք, կ'ըսէ, կրնայ ընդունիլ նման քանդումներ, բայց ԱՄՆ կողքին են Իսրայէլի, կը հարուածեն Իրաքը, Սուտանը, Լիբանանը, Իրանը եւ ուրիշ երկիրներ:

*
**

Եւրոպական Միութեան անդամ 15 երկիրներու մէջ, Սեպտ. 14, Ուրբաթ օրը սուգի օր հռչակուած է եւ ժամը ճիշդ 12-ին, ամէն մարդ պարտի երեք վայրկեան լռութեամբ յարգել զոհերուն յիշատակը: Ֆրանսայի պետական (Էլիզէէն սկսեալ) թէ հանրային շէնքերու վրայ դրօշակները կէս պարզուած են, իբրեւ սուգի նշան:

*
**

Մինչ բոլորը համոզուած են որ այս ոճրափորձերուն հեղինակը Պէն Լատէնն է, Սեպտ. 13-ի Թուրք մամուլը («Հիւրրիյէթ») կ'արձագանգէ անոր շրջապատին պատկանող անձի մը յայտարարութեան պաղեստինցի լրագրողի մը: Ան կ'ըսէ թէ Պէն Լատէն իրեն հետ կապ հաստատած է արբանեակային հեռաձայնով եւ ըսած թէ ինք չէ հեղինակը, չի գիտեր թէ ո՞վ է, բայց ով որ էր «ձեռքերը դալար մնան»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 12/13)

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄԱՀՈՒԱՆ ՄԱՍԻՆ

Վարչապետ Ա. Մարգարեան լրագրողներու հետ հանդիպումի մը հաստատած է անոնց այն հարցադրումը թէ նախկին նախարար Գ. Պօղոսեան վերջերս վերահսկողութեան ծառայութեան հրահանգ տուած էր շարք մը գերատեսչութիւններու մէջ ստուգումներ կատարելու: Ատոր նպատակը գիտնալ էր թէ ի՛նչ ընթացք ունի կառավարական որոշումներու գործադրութիւնը: Վարչապետը ըսած է. «Անարեկչութիւնը կարող էր Գ. Պօղոսեանի կատարած ծառայողական գործունէութեան արդիւնք լինել»:

*
**

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԻ ԹԻՐԱԽ

Ղարաբաղէն պատուիրակութիւն մը որ Բաքու գացած էր, վերադարձի պահուն օդակայանին մէջ յարձակումի մը թիրախ եղած է: Ի. Հիւսէյնով անուն մէկը մօտեցած է խումբին ու անակնկալ յարձակում գործած պատուիրակութեան ղեկավար «Հելսինքեան նախաձեռնութիւն 92»ի նախագահ Կարէն Օհանջանեանի վրայ: Ոստիկաններ անմիջապէս միջամտելով կանխած են արարքը:

*
**

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտ. 27-ի դատավարութեան Սեպտ. 12-ի նիստին գլխաւոր ամբաստանեալ Ն. Յունանեան շարունակած է պատասխանել տուժակիր կողմի փաստաբաններուն հարցումներուն: Ան յատկապէս նըշած է թէ ոճիրը ինք կազմակերպած է, ինք եղած է նաեւ արարքէն ետք յանձնուելու որոշում տուողը: Ոճիրին դէնքերը հայթայթելով ալ զբաղած է ինքը:

*
**

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑ Է, ԸՍՏ ԱՄՆ-ՈՒ ԴԵՍՊԱՆԻՆ

Պատասխանելով «Արմէնփրէս»ի հարցումին թէ կարելի՞ է յուսալ որ ԱՄՆ մօտ ապագային ընդունին ցեղասպանութիւնը դատապարտող բանաձեւ, Երեւանի դեսպան Մ. Լեմըն ըսած է. «Մենք կ'աջակցինք Հայաստանի ու Թուրքիոյ յարաբերութիւններուն բնականոնացման: Ես համոզուած եմ որ այդ առումով ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը պատկանի միայն երկու կողմերուն եւ ոչ՝ դուրսի մարդոց»: Ինչ կը վերաբերի ցեղասպանութեան բանաձեւին, դեսպանը ըսած է թէ ինք երբեք համամիտ չէ եղած ցեղասպանութեան քաղաքական բնոյթ վերագրողներուն: «Թերեւս շատեր համաձայն չըլլան ինծի, սակայն, ատիկա աւելի հոգեբանական հոլովոյթ է» ըսած է ան:

*
**

ՀԱՅ ՆՇԱՆԱՌՈՒ Ա. ԽԱՉԻԲԵԿՈՎԻ ՆՈՐ ՄՐՑԱՆԻՇԸ

Աթլանթայի ողիմպիականներու ախոյեան, աշխարհի ու Եւրոպայի ախոյեան, նշանառու Արտեմ Խաչիբեկով (Մոսկուա) Ռուսաստանի նոր մրցանիշ հաստատած է: Հրազէնի 20 կրակոցներէ ան 1186 կէտ նշանակած է, ինչ որ 2 կէտով բարձր է նախկին մրցանիշէն:

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ 1700-ԱՄԵԱԿԸ ԻՆՔՆԱՆԿԱՐԿՈՒԹԵԱ՞Ն ԹԷ ԻՆՔՆԱՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹ

Հայ եկեղեցին այս տարի տօնում է իր 1700–ամեակը: Այս յոբելեանը կողմնորոշման առիթ է, սակայն դժբախտաբար իմ տպաւորութիւնը այն է, որ մինչեւ այսօր կազմակերպուած նախաձեռնութիւնների մեծամասնութիւնը միայն ինքնանկարկութեան է ծառայել, առանց արծարծելու եկեղեցւոյ համար կարեւոր եւ նոյնիսկ էական հարցերը: Այս հարցումների բացակայութիւնը ինքնին ուշադրաւ երեւոյթ է, որին անհրաժեշտ է իր հերթին անդրադառնալ: Սակայն աւելի հետաքրքրականը այն է, որ այս հարցերը իրենց իւրովի բովանդակութեամբ եւ նոյն հարցերի չարծարծուելը իբրեւ երեւոյթ իրար հետ սերտօրէն առնչւում են:

Ա. ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Հայ եկեղեցին ծանօթ է իբրեւ «աւանդապահ» մի հաստատութիւն, որը ամէնուրեք քարոզում է աւանդապահութեան անհրաժեշտութիւնը թէ եկեղեցւոյ եւ թէ հայ ընկերութեան համար: Սակայն արդեօք Հայ եկեղեցին իրապէս «աւանդապա՞հ» է: Մի քանի երեւոյթներ ապացուցում են հակառակը: Սակայն սրանց անդրադառնալուց առաջ մի քանի նկատողութիւններ «աւանդութեան» մասին:

«Աւանդապահութիւն» յաճախ նշանակում է ժամանակի ընթացքին դրսեւորուած կարգի, ծէսի, կառոյցի եւն. «կրկնողութիւնը»: Սակայն այսպիսով ոչ թէ «աւանդութիւնն» է պահպանւում, այլ՝ «աւանդուածը», այն որ կայական է, ծանօթ եւ ցուցանելի: «Աւանդութիւնը» մինչդեռ ուժական է, աւանդուածը ստեղծելու արարքը, նոր եւ անծանօթ: Ամէն սերունդ իր իւրովի փորձառութեամբ եւ կենցաղխարհով պէտք է ստեղծի նոր եւ անծանօթ «աւանդուածը»: Հետեւաբար այն ինչ որ պիտի «կրկնուի» ոչ թէ սահմանելի «աւանդուածն» է, այլ ստեղծագործելու արարքը ինքնին, այսինքն «աւանդութիւնը» իբրեւ գործողութիւն:

Այս տեսակէտից Հայ եկեղեցին ոչ թէ «աւանդապահ», այլ «աւանդուածապահ» մի հաստատութիւն է: Աստուածաբանական մտքի ինչպէս նաեւ հոգեւոր արւեստի բացակայութիւնը դժբախտաբար հաստատում են այս վարկածը:

Մինչեւ այսօր մենք մեր ուշադրութիւնը սեւեռել ենք մանրանկարչութեան վրայ, սակայն արդեօք 1700–ամեակի առթիւ կայացած գիտաժողովներից քանի՞ հատն են քննարկել հոգեւոր արդի նկարչութեան հարցը՝ արդեօք կարո՞ղ է գոյութիւն ունենալ հոգեւոր վերացական նկարչութիւն, ի՞նչն է պարագան գծանըրկարչութեան, ինչպէ՞ս է կարելի ընդելուզել մանրանկարչութիւնը արդի նկարչութեան հետ եւլն.: Նոյնն է նաեւ շարականների պարագան: Արդեօք հետաքրքրակա՞ն է աշխարհաբար շարականագրութեան կարելիութեան հարցը, որը բնականաբար թէ աստուածաբանական, թէ լեզուաբանական եւ թէ գրական հարց է: Եւ ի վերջոյ բաւարա՞ր է արդեօք հայ եկեղեցիներ «նորոգել» կամ հիներին «նմանուող» եկեղեցիներ կառուցելը: Որո՞նք են հոգեւոր արդի ճարտարապետութեան աստուածաբանական եւ գեղագիտական հիմքերը: Այս բոլոր բնագաւառներում մինչեւ այսօր գրաւում է դժբախտաբար միայն «արխիւային բանասիրութիւնը», իբրեւ կիզակէտ ունենալով «աւանդուածը», բայց ոչ «մտածող բանասիրութիւնը», որի նիւթը «աւանդելն» է: Այս համաբնագրում ամէնից ողբերգական յարակարծութիւնը սակայն այն է, որ «աւանդուածապահը» առանց «աւանդութեան» անունակ է մեկնաբանելու եւ հասկանալու նոյնինքն «աւանդուածը»: Այլ կերպ ասած, մանրանկարչութիւններ, շարականների եւ ճարտարապետական կառոյցների դեռեւս չմեկնաբանուած եւ չհասկացուած ամբողջութիւններ են, որոնցով յարմար կերպով չի զբաղւում ինքը իրեն անծանօթ Հայ եկեղեցին: Անկասկած կարեւոր է ձեռագրերով զբաղուելը, լեզուաբանական հարցեր լուծելը եւ պատմական թուեր ճշդելը, սակայն ոչ բաւարար: Այս «արխիւային» նիւթերը միայն այն ժամանակ կը կենդանանան եւ հոգեւոր նոր հորիզոններ կը թեւակոխեն, երբ ստեղծագործական եւ մտածողական մակարդակի վրայ զետեղուեն: Արդեօ՞ք կարելի է ուրեմն խօսել ինքն իրեն խորթացած Հայ եկեղեցւոյ:

Անկախ այս բոլորից, նոյնիսկ քիչ են այն հոգեւորականները, որոնք արուեստի նկատմամբ առնուազն նրբազգացողութիւն ցուցաբերեն եւ ի վիճակի լինեն «յաջող» եւ «անյաջող» գործերը իրարից զանազանելու: Միայն Յիսուսի կամ Աստուածածնի պատկերները նկարչութեան մէջ տեսնելը եւ այս անունները որեւէ բանաստեղծութեան մէջ կարդալը բաւարար չէ, եկեղեցիներում այդ նկարները կախելու կամ թերթերում այդ «կրօնական» բանաստեղծութիւնները հրատարակելու համար: Անճաշակ կահաւորուած եւ չորրորդական–հինգերորդական կարգի նկարներով զարդարուած եկեղեցիների թիւը դժբախտաբար չատ է: Խորանի նկարներից մէկը օրինակ պատկերում է Յիսուս Մանուկը Աստուածածնի գրկում: Իրենց կռնակում տեսնում էք իտալական Թոսքանայի գեղեցիկ տեսարան, որի կէսը ծածկուած է երփներանգ մի վարագոյրով: Իսկ Մանուկ Յիսուսի ձեռքումն էլ գտնւում է մի գեղեցիկ կարմիր վարդ: Բայց երբ նոյն խորանից հայ հոգեւորականը աւանդութեան մասին է խօսում, զարմանում էք եւ այս ակնբախ հակասութեան մասին մտածում: Հարցը այն է, որ այդ նկարը իր չոկոլաթային քաղցրութեամբ ոչ միայն չի համընկնում Հայ եկեղեցւոյ հոգեկանութեան հետ, այլ նաեւ չարուեստի գործ է, որի ամէնից արժէքաւոր մասը հաւանաբար միայն շրջանակն է: Այս շարքին կարելի է բնականաբար աւելացնել երաժշտութիւնը, հոգեւորականների կատաղողական արուեստի խղճութիւնը, շուրջառների գոյների անփառունակ ընտրութիւնը, խորանի վրայ արարողութեան ընթացքին ծխակատարների անվերջանալի խօսակցութիւնների ստեղծած անհանդարտութիւնը, եկեղեցիներում դղրդացող երգչոնի ձայնը, որը չատ հոգեւորականներ ըմբոշխնելով հրճուանքով կարծում են թէ «հասան Երուպային»: Գեղագիտական խղճի այս պակասը վխտում է եկեղեցիներում, առաջնորդարաններում, հրատարակուած գրքերում, թերթերում եւայլն...:

ՎԱՉՐԻԿ ԲԱՉԻՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԼՐԱՏՈՒ

ԺՕԺԷՆԻ ԱՃԷՄԵԱՆ

«LES METAMORPHOSES»

Ժօժէնի Աճէմեանի գործերը կը ցուցադրուին Սեպտ. 10–էն 24, Պանեոլէ(*): Ծնած Լիբանան 1941–ին, արուեստագիտուհին, նկարիչ եւ արձանագործ, աշակերտած է Ֆարէս Ղոսուպի, Փօլ Կիրակոսեանէն ներշնչուած. լիբանանցի մեծ նկարիչ մը: Ներկայ ցուցահանդէսը (գծագրութիւն եւ իւղաներկ) ներկայացուած է Ճափոն եւ եւրոպական կարգ մը երկիրներ:

* Centre du Quartier Les Coutures, 37, rue Jules Ferry, Bagnolet.

ՀԵՑԿԱԿԱՆ ԳՐՈՒՈՒԹՆԵՐ

ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԻՏԱԼԻՈՅ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԸ

ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ ՈՒԽՏԻ ՀԱՅ ՎԱՆԱԿԱՆՆԵՐ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

ՀԱՅ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ ՃԵՆՈՎԱՅԻ ՄԷՋ. ՀԱՅՈՑ Ս. ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ ՎԱՆՔԸ՝ ՆՈՒԻՐԱԿԱՆ ՍՐԲԱՏԵՂԻ

Ճենովա քաղաք մըն է հիւսիս–արեւմտեան Իտալիոյ Լիկուրիա երկրամասին մէջ, Միլանոյէն 120 քմ. հարաւ, Ճենովայի ծոցի ափին եւ ծովափնեայ նեղ դաշտի մը ու Ափենինեան լեռներուն արեւմտեան բարձունքներուն վրայ: Կլիման մեղմ միջերկրականեան է:

Նախապէս ձկնորսական եւ երկրագործական բնակավայր, ճենովացիք Ժ. դարէն սկսեալ առեւտուրի ձեռնարկեցին Միջերկրականի արեւմտեան ափերուն. ԺԱ. դարուն անոնք կազմակերպուեցան իբրեւ քաղաք – պետութիւն, եւ ԺԲ. – ԺԳ. դարերուն հզօր պետութիւն ու առեւտրական ուժ դարձան՝ իրենց ենթարկելով ամբողջ Լիկուրիան, Գորսիքայի մեծ մասը, հիւսիսային Սարտենիան եւ առեւտրական ինքնավար համայնքներ կազմելով Միջերկրականի արեւելեան ափերուն (անոնցմէ շատեր կազմուեցան խաչակրական արշաւանքներուն շնորհիւ): Անոնք նաեւ Բիւզանդական կայսրութենէն առանձնաշնորհումներ ստանալով՝ Կաֆայի առեւտրական կայանը հաստատեցին Ղրիմի մէջ: Այսպէսով Հայեր ու ճենովացիք իրարու հետ առեւտրական սերտ յարաբերութիւն հաստատեցին թէ՛ Կիլիկիոյ եւ թէ Ղրիմի մէջ: ԺԲ. դարէն սկսեալ արդէն յաճախ Ճենովա կ՚այցելէին հայ պետական դէմքեր, եկեղեցականներ ու առեւտրականներ:

ԺԴ. դարուն սկիզբը Կիլիկիայէն Իտալիա հասնող Բարսեղեան ուխտի խումբ մը վանականներ Ֆրանսայի Աւինեոն քաղաքը գացին (ուր այդ ժամանակ փոխադրուած էր պապական աթոռը). անոնցմէ Մարտին եւ Կուլիելմոս վանականները Կղեմէս Ե. պապին ներկայանալով՝ անկէ 1308 Փետր. 25–ին արտօնագիր ստացան վանք կառուցելու Ճենովայի մէջ:

Այնուհետեւ Բարսեղեան վանականները Ճենովա մեկնեցան եւ նոյն տարին իսկ քաղաքի մէկ բարձրադիր վայրին վրայ Սուրբ Բարթուղիմէոս վանքի կառուցման ձեռնարկեցին: Հիմնարկէքի արարողութեան առիթով Ումպերթօ Փուրփուրծօ յումայափոխը չորս հազար քառակուսի մեթր տարածութեամբ հողամաս մը նուիրեց, որուն վրայ վանք եւ գերեզմանատուն շինուեցաւ: Վանքը հայ վանականներու համախմբման կեդրոնի վերածուեցաւ:

Մինչեւ 1350 վանքին մէջ եկեղեցական արարողութիւնները հայկական ծէսով ու հայերէնով կը կատարուէին, բայց յետոյ միաբանութեան անդամագրուեցան նաեւ Իտալացիներ, որմէ ետք ծէսերն ու արարողութիւնները իտալերէն դարձան:

Լէոնարտօ Մոնթալտօ իշխանը Պոլիսէն Ճենովա վերադարձին 1384–ին Բարսեղեաններու միաբանութեան նուիրեց պատմական մեծարժէք մասունք մը՝ Թադէոս Առաքեալէն Եդեսիոյ Աբգար թագաւորին տրուած Յիսուսի Դաստառակը, որ մինչեւ այդ ժամանակ տեղէ տեղ փոխադրուած եւ ձեռքէ ձեռք անցած էր: Դաստառակը այն պատեանն է, որուն մէջ փաթթուած է խաչեալ Յիսուս եւ վրան անոր մարմնին պատկերը եւ չարչարանքներուն տեղերը ելած են: Ճենովայի Հայոց վանքին մէջ հաստատուելով՝ Դաստառակին համար մասնաւոր խորան կառուցուեցաւ, ուր ամփոփուեցաւ սուրբ մասունքը, ուր կը մնայ մինչեւ այսօր, իբրեւ Սուրբ Բարթուղիմէոս եկեղեցւոյ թանկագին նշխարը. այս պատճառով ալ անիկա նուիրական սրբատեղի եւ ուխտատեղի վերածուած է:

Իբրեւ հոգեւոր կեանքի ու մշակոյթի կարեւոր կեդրոն, Հայաստանէն 1430–ին հոն փոխադրուեցաւ Աղբակ գաւառին մէջ նահատակուած եւ հոն ալ թաղուած Ս. Բարթուղիմէոս Առաքեալի ոսկորէն մասունք մը:

Յետագային, ԺԷ. դարուն Բարսեղեան միաբանութեան շարքերուն մէջ տարակարծութիւններ և պառակտումներ ծայր առին, որոնք ծանր տագնապներու պատճառ դարձան. միաբաններէն շատեր հեռացան եւ այլ միաբանութիւններու միացան, որմէ ետք մնաց քանհինգ միաբան. այս իրավիճակին ի տես՝ Իննովկենտիոս Ժ. պապը 1650–ին հրամանագիրով մը լուծեց միաբանութիւնը: Վանքը 1655–ին Պառնապիթեան միաբանութեան յանձնուեցաւ:

Սակայն յաջորդող տասնամեակներուն հաւանաբար տակաւին Հայեր մնացին վանքին մէջ: Արդարեւ, վանքին գաւիթին մէջ պահպանուած է Հայու մը տապանաքարը, որուն վրայ արձանագրուած է, որ անիկա տապանն է Անանիայի որդի Հայրապետի, Գողթան գաւառի Նըշնաբերդ գիւղէն, վախճանած՝ 1687–ին:

Յետագային, տարիներու ընթացքին քանդուեցան ու փճացուեցան վանքի հիմնադիրներուն ու միաբաններուն շիրիմներն ու հայկական տապանաքարերը եւ հայերէն արձանագրութիւնները, իսկ Նափոլէոնի գրաւման ժամանակ կայսերական հրամանով փճացուեցան վանքին դիւանն ու բոլոր վաւերաթուղթերը:

ՓՈՆԹԵՔՈՒՐՈՆԷ ԳԻՒՂԻՆ ՄԷՋ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻ

Փոնթեքուրոնէ գիւղ մըն է Ճենովայէն հիւսիս, Ճենովայի եւ Միլանոյի միջեւ, Փօ գետէն հարաւ տարածուող ընդարձակ դաշտերուն մէջ, որուն արեւելքէն կը հոսի Փոյի հարկատու Քուրոնէ գետը: Անիկա մինչեւ հիմա իր աւանդական դիմագիծը պահած բնակավայր մըն է գեղեցիկ բնութեամբ՝ յայնատարած բերրի դաշտերով, դէպի հարաւ երկարող լեռներով, ջրային ցանցերով, ագարակներով եւ իր առանձնայատկութիւններով յատկանշուող բնակչութեամբ:

Փոնթեքուրոնէի մէջ հայկական փոքրիկ համայնք մը կազմաւորուեցաւ ԺԱ.-ԺԲ. դարերուն, դէպի Իտալիա հայկական գաղթականական առաջին հոսանքներուն ժամանակ. Հայեր հոն 1210–ին եկեղեցի կառուցեցին, ինչ որ ապացոյց է, որ այդ ժամանակ բաւական ստուար համայնք մը եղած է հոն:

Փոնթեքուրոնէի հայ համայնքի յետագայ կեանքին ու գործունէութեան մասին յիշատակութիւններ չեն պահուած, որովհետեւ միջնադարեան Իտալիոյ աւատական տեւական պատերազմներուն ու տագնապներուն մէջ շրջանին Հայերը մեծ քաղաքներէն հեռու ու մեկուսացած, ցրուեցան եւ այլ շրջաններ գաղթեցին:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

ՈՍԿԵՂԷՆ ՅՈԲԵԼԵԱՆ ՄԸ

Հ. ՅՈՎՍԷՓ Ծ. Վ. ՊԵՀԵՄՆԻԼԵԱՆԻ

ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 50–ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

Մխիթարեան Միացեալ Միաբանութիւնը, Կիրակի, Սեպտ. 9–ին, Ս. Ղազարի Մայր Տաճարին մէջ, առաւօտեան ժամը 10.30–ին փառաւոր ձայնաւոր պատարագով մը միաբան հայրերու եւ հարիւրեակ մը բարեկամներու եւ նախկին աշակերտներու ներկայութեան, ոգեկոչեց միաբանութեան երիցագոյն վարդապետներէն, Հ. Յովսէփ Պեհեմնիլեանի քահանայական ձեռնադրութեան 50 տարիները, ամբողջութեամբ նուիրուած պատանիներու դաստիարակութեան Միաբանութեան վարժարաններուն (Փարիզ, Վենետիկ) եւ դպրեվանքներուն մէջ:

Պատարագեց նոյնինքն յոբելեարը, որ ի քարոզի խօսքին մէջ, մեծ յուզումով եւ երախտագիտութեամբ առ Աստուած, ժապաւէնի անցուց ամբողջական իր կոչումին իմաստը, եկած հեռաւոր Ատոխ-Ապապայէն, լաւ բժիշկ մը դառնալու, Մուրատ Ռափայէլեանը աւարտելէն յետոյ, եւ թէ ինչպէս, մօտակայ Ս. Ղազարի վանականներու կեանքին ձեւը մեծ ձգողական ուժի վերածուելով, ժամանակի ընթացքին քայլերը կ՚ուղղէն ուշպի հոն, սկիզբը հակառակ ունեւոր ծնողքի կամքին, ապա նաեւ անոնց օրհնութիւնը ստանալով, փոքրիկ պատանի

լրատու տեղեկատու

DJ Barkhoudar
LAUREAT 2001 DU PRIX
RFI-MUSIQUES ELECTRONIQUES

Ծնած Երեւան 1978–ին, Տի – Ճի Բարխուդար կը յօրինէ 1998–էն ի վեր: Իր առաջին ալպոմը հրապարակ ելած է 1999–ին, The Single, որու կտորները կը սփռուին ձայնասփիւռէն: Ներկայիս կ'աշխատի նոր ալպոմին՝ Rustic վրայ: Երաժշտանոցի նախկին ուսանողուհի մը՝ Սիւզան Նալպանտեան իրեն միացած է նոր ծրագրին համար՝ միաձուլել հայկական աւանդական երգերն ու գործիքները hաուզ, ճինկըլ եւ կոտրած կշռոյթներով:

Սեպտ. 14–ին համերգ մը կու տայ (ժամը 21–էն կէս գիշեր) Փարիզի Գապարէ Սովաժին մէջ՝
(Parc de la Villette - 59, Bd Mac-Donald, 75019 Paris).

Գրիգորը՝ կը դառնայ ամբողջութեամբ Աստուծոյ ծառայութեան տիպար վանական մը, հիմնականօրէն դաստիարակչական եւ հոգիներու առաջնորդի դեր կատարելով վանքէն ներս եւ հաւատացեալներու մօտ:

Բոլոր ներկաները եղբայրական ճաշին մասնակցեցան, նախագահութեամբ ընդհանուր Աբբահայր Հ. Եղիա Վրդ. Քիպարեանի, որուն գողտր խօսքերը իր երէց եղբայրակցին ուղղուած, ջերմ ծափերով ընդունուեցան ներկաներէն:

Միաբան Հայրերը սիրուն քերթուած մը պատրաստած էին, փառաւոր վկայականի մը վրայ ներկայացուած, անակնալ բարեպաշտ նուէրով մը:

Իր նախկին աշակերտներէն խօսք առաւ նաեւ Տոքթ. Սուրէն Ծովիկեան, ինչպէս միշտ, անկեղծ զգացումներով եւ յուշերով, իրեն յատուկ նուրբ սրամտութեամբ մը, ստեղծուած ընտանեկան բարեկ մթնոլորտին տալով աւելի եւս ջերմութիւն:

Չմոռցուեցաւ, իր դասընկեր Հ. Ղուկաս Վրդ. Ֆոլոլեանի քաղցր յիշատակը, որ չժամանեց այս երջանիկ յոբելեանին, քանի անողոք հիւանդութիւնը զինք զգետնեց երկու տարի առաջ:

Բոլոր ներկաներն ալ, տակաւին ժիր և առոյգ Հ. Յովսէփին մաղթեցին բազմաթիւ տասնամեակներ ի սպաս Աստուծոյ եւ Հայ Ազգին:

Հ.Ց.Գ.

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ 2001-Ի ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Երեւանի Խ. Աբովեան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի «Սփիւռք» Գիտաուսումնական կենտրոնը երկրորդ տարին անընդմէջ կատարեց Հայաստանի Հանրապետութեան Կրթութեան եւ Գիտութեան նախարարութեան պետական պատուէրը՝ կազմակերպելով սփիւռքահայ ուսուցիչների մէկամսեայ դասընթացներ՝ հաստատուած առարկայական ցանկով եւ ծրագրերով:

Կազմուեցին դասընթացքների արեւելահայ եւ արեւմտահայ երկու խմբեր: Առաջին խմբում ընդգրկուեցին Իրանի Իսլամական Հանրապետութիւնից, Ռուսաստանի Դաշնութիւնից եւ Վրաստանից եկած 17, իսկ երկրորդում՝ Արժանթինի, Պուլկարիայի, Եգիպտոսի եւ Սուրիայի վարժարաններից ժամանած 5 ուսուցիչներ:

Ուսումնական ընթացքը վարեցին հրաւիրուած 16 հայագէտ մասնագէտներ, ինչպէս Սփիւռքից՝ Ֆրանսիա եւ Լիբանան, այնպէս էլ Հայաստանի առաջատար գիտական եւ կրթական հաստատութիւններից (ԵՊՀ, Խ. Աբովեան հայկ. պետական մանկավարժական համալսարան, ԳԱԱ համակարգ, Կոմիտաս Կոնսերվատորիա, Ս. Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարան):

Արդիւնքում 22 սփիւռքահայ ուսուցիչներ, թւով աւելի, քան անցեալ տարի, ստացան պետականօրէն վաւերացուած վերապատրաստութեան վկայագրեր՝ ՀՀ Կրթութեան նախարարի, մանկավարժական պետական համալսարանի ռեկտորի, «Սփիւռք» Գիտաուսումնական կենտրոնի տնօրէնի ստորագրութիւններով եւ կնիքով:

Ինչպէս յայտնում է կենտրոնի տնօրէն, փրոֆ. Սուրէն Դանիէլեանը, դասաժամերը կազմուած էին նպատակային ու խիտ: Արեւելահայ խմբի մասնագիտացումն ընթանում էր 15 առարկաներից՝ տարրական եւ միջին կարգի դասարանների համակցուած ծրագրերին համապատասխան, իսկ երկրորդ խմբի ուսուցումը՝ 13 առարկաների գծով, միայն տարրական կրթութեան խնդիրների շրջանակում էր:

Յագեցած էին մշակութային ծրագրերը: Ամէնօրեայ բազմաբնոյթ հանդիպումները պետական եւ գիտա-մշակութային ականաւոր գործիչների հետ հնարաւորութիւն տուեցին Սփիւռքի հայ ուսուցչին բռնելու Հայաստանի դժուարին ընթացքի զարկերակը, հասկանալու երկրի քաղաքական ու ընկերային զարգացումները, նրանց մարդկանց, կրթական ոլորտի առանձնայատկութիւնները:

Մեր ուսուցիչներին սիրով հանդիպեցին, իսկ շատ դէպքերում նրանց առջեւ հանգամանալի դասախօսութիւններով հանդէս եկան ՀՀ Կրթութեան եւ Գիտութեան նախարար Եդուարդ Ղազարեանը, ՀՀ Արտաքին գործերի նախարար Վարդան Օսկանեանը, ՀՀ Ազգ. Ժողովի փոխ – խօսնակ Գագիկ Ասլանեանը, «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի գործադիր տնօրէն Վահան Տէր-Ղեւոնդեանը, ՀՀ ակադեմիկոսներ՝ բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանը, Միսաք Դաւթեանը, Գրիգոր Աւագեանը, ՀՀ Գրողների Միութեան նախագահ Լեւոն Անանեանը, ՀՀ ԳԱԱ Գրականութեան Ինստիտուտի տնօրէն Ազատ Եղիազարեանը, գրողներ Նորայր Ադալեանը, Ռուբի Սահակեանը, Երուանդ Պետրոսեանը, Թեհրանի Թեմի առաջնորդ Սեպուհ Եպիսկ. Սարգսեանը, ՀՀ Նախագահի աշխատակազմի արտաքին յարաբերութիւնների վարչութեան պետ Զօրիկ Մնացականեանը եւ շատ ուրիշներ:

Ուսուցիչներին տուն հրաւիրեց եւ անմոռաց մտերմիկ երեկոյ պարգեւեց աւագագոյն արձակագիր Անահիտ Սահինեանը, որը դեռ 60ական թուականներից իր յարկը դարձրել էր սփիւռքահայ ուսուցիչների հանդիպավայր:

Մէկ ամսուայ ընթացքին կազմակերպուեցին նաեւ սփիւռքահայ ուսուցիչների հինգ շրջապտոյտները դէպի Հայաստանի տեսարժան վայրերն ու պատմամշակութային յուշարձանները: Ուսումնական աշխատանքներին զուգընթաց՝ մեր կենտրոնը եւ ուսուցիչները բազմիցս հանդէս են եկել տարբեր ռատիօ եւ հեռուստակայաններից:

Սփիւռքահայ ուսուցիչները Օգոստոս 17–ին այցելել են Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, շնորհաւորել նրա ծննդեան յիսնամեակը, արժանացել նրա օրհնութեանը: Զուգադիպութեամբ նոյն այդ օրը Անթիլիասից նրանք ստացան Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Արամ Ա.ի օրհնութեան եւ բարձր գնահատութեան գիրը: Դասընթացների նախօրէին կենտրոն այցելեցին Կոստանդնուպոլսի եւ Երուսաղէմի Պատրիարք Հայրեր՝ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանն ու Թորգոմ Արք. Մանուկեանը, որոնք բարձր գնահատեցին կրթական միասնական ուղղութեան ջանքերը:

Ի նպաստ արեւմտահայ մշակութային արժէքների պաշտպանութեան ջանքերի՝ Օգոստոսին մեզ այցելած նախկին պոլսահայ Սիմոն Աճիլաճը (ԱՄՆ, Լոս-Անճըլըս) իր եւ իր համախոհների անունից կազմակերպեց 2001 թ. ամառնային դասընթացների եւ «Սփիւռք» Գիտաուսումնական կենտրոնի ուսումնական աշխատանքների նիւթական նպատակաուղղուած աջակցութիւն:

Ս. Դանիէլեանն ընդգծեց, որ ս.թ. աշնանից իրենք նախատեսում են արդէն հայրենի ուսուցիչներին արեւմտահայագիտական հանրակրթական մասնագիտացումներից երկամսեայ դասընթացներ կազմակերպելու գործը, ինչը, սակայն, անցեալ տարի չէր իրագործուել գումարների բացակայութեան պատճառով:

Նա յոյս յայտնեց նաեւ, որ ծրագրում են անցկացնել կրթական խնդիրներին նուիրուած համահայկական գիտաժողով, որի նիւթը դիտում են յոյժ արդիական՝ «Արեւմտահայ պատմական եւ գրամշակութային արժէքները Հայաստանի կրթական համակարգում»: Այն կոչուած կը լինի բացայայտելու հայրենիքի մէջ արեւմտահայագիտութեան ճանաչման իրաւես վիճակները, թերի ու ստուերոտ կողմերը, այն իւրացնելու ճանապարհին եղած խոչընդոտները:

ՍՈՒՐԷՆ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ
Երեւան, Սեպտեմբեր 1.

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՕՐԷՆՔԸ Ե՞ՐԲ ԿԸ ԳՈՐԾԷ

Երբ որ ան առիթ տայ Հայ մը բանտ նետելու, հաւանօրէն: Սեւան Պետրոս Նշանեանին պատահածը այս եզրակացութեան կ'առաջնորդէ: Ան Իզմիրի Սելչուք գաւառակին մէկ նախկին յունական գիւղին մէջ գրօսաշրջական կարեւոր գործունէութիւն ունեցած է, պատմական արժէք ներկայացնող տուներ նորոգելով: Սակայն, պատկան իշխանութիւնները այդ տուներէն մէկուն ապօրինի ըլլալուն պնդումով փլցնելու վճիռ արձակած են: Իրեն ու նաեւ Մշակոյթի նախարարին դիմումներով կուսակալութիւնը փլցնելու որոշումը յետաձգած է. թէեւ ատիկա արգելք չէ եղած որ Ս. Պ. Նշանեանի դէմ բացուած այլ դատերու բերումով ան դատապարտուի երկու տարուան, յարգած չըլլալով Թուրքիոյ հնութիւններու օրէնքը:

«Միլլիյէթ» օրաթերթը պատահարին առաջին անգամ անդրադարձած էր Յուլիս 20–ին, «Աշխարհ կը ծափահարէ, մենք կը բանտարկենք» խորագիրով:

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

ՄԹՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

– Կառավարութեա՞ն դէմ, – գոչեց Լրտեսը խռոված դէմքով մը:

– Ինչո՞ւ այդչափ կը զարմանաս, – հարցուց ոստիկանապետը:

– Որովհետեւ կը կարծէի, թէ Մահմուտ Շէֆքէթ փաշայի սպանութեան առթիւ ձեռք առնուած խիստ միջոցները այլեւս վերջացուցած են կառավարութեան դէմ դաւադրութիւնները:

– Բայց իմ խօսքս մերիններուն կողմէ կազմակերպուած դաւադրութեան մը մասին չէ... փա՛ռք Աստուծոյ, այլեւս այդ մասին վախ չունինք: Այս անգամ դաւադրութիւնը ձեր կողմէ պատրաստուած է:

– Մե՞ր կողմէն... չեմ հասկնար, թէ ինչ ըսել կ'ուզէք, պէ՛յ էֆէնտի:

– Այս անգամ Հայերն են, որ կը դաւեն...

– Անհաւատալի՛ բան...

– Ես ալ նոյնը պիտի ըսէի, եթէ ապացոյցներ չըլլային այդ մասին:

– Բայց Հայերը ի՞նչ պէտք ունին դաւելու կառավարութեան դէմ:

– Ատիկա չեմ գիտեր... կ'երեւի, որ պարզապէս գործիք կ'ըլլան կոր քանի մը պետութեան թշնամի անձերուն ձեռքը, որոնք Եւրոպա նստած՝ կը փորձեն երկիրը խռովութեան մատնել պղտոր ջուրի մէջ ձուկ որսալու համար: Բայց խնդիրը այդ չէ. իրողութիւնը այն է, որ այս միջոցիս Պոլսոյ մէջ դաւադրութիւն մը կը սարքուի կոր սպաննելու համար կառավարութեան գլուխը գտնուողները...

– Զըսիք, թէ ո՞ր Հայերն են այդ ոճիրը պատրաստողները:

– Բնականաբար յեղափոխական կուսակցութիւններէն մէկը կամ աւելի բացայայտ խօսելու համար՝ Հնչակեան կուսակցութիւնը:

– Թօհա՛ֆ բան, – դիտել տուաւ լրտեսը:

– Այդ կուսակցութեան անդամներէն մարդ կը ճանչնա՞ս:

– Այո՛, – պատասխանեց լրտեսը, – միայն թէ Հնչակեան կուսակցութիւնը մէկ քանի մասերու բաժնուած է, որոնք զատ-զատ կը գործեն եւ իրարու ալ չափազանց հակառակ են:

– Այդ մանրամասնութիւնները գիտեմ, – պատասխանեց ոստիկանապետը թեթեւ մը ժպտելով, – իմ խօսքս Սապահ Կիւլի Հնչակեաններուն համար է:

– Հասկցայ – ըսաւ լրտեսը:

– Այդ խումբին Պոլսոյ անդամները կը ճանչնանք, – շարունակեց ոստիկանապետը, – բայց մեր փնտռածները անոնք չեն, անոնք արդէն մեր ձեռքին տակն են, եւ ուզած ատեննիս կրնանք իրենց օձիքէն բռնել... ասկէ զատ մեր ստացած տեղեկութիւններուն նայելով՝ անոնք մաս չունին այդ դաւադրութեան մէջ, այլ նոյնիսկ հակառակ են եղեր... բայց դուրսէն ուրիշ հնչակեաններ եկեր են, եւ գործը անոնց ձեռքով պիտի կատարուի. ահա՛ այդ մարդիկն է, որ պէտք է գտնել եւ երեւան հանել:

– Իրենց անունները գիտէ՞ք:

– Ո՛չ, նոյնիսկ ապահով չենք, թէ հոս կը գտնուին, բայց եթէ հոս ալ չեն, պիտի գան, ասոր տարակոյս չկայ: Հիմա քու գործդ պիտի ըլլայ անոնց հետքը գտնել...

– Այսօրուընէ խուզարկութեան պիտի սկսիմ, – պատասխանեց լրտեսը, – եւ վստահ եղէք, որ ձեռքէս եկածը պիտի ընեմ, որպէսզի յաջողիմ այդ ապերախտները արդարութեան յանձնել:

– Ես ալ կը խոստանամ քեզ պէտք եղածին պէս վարձատրել:

– Շնորհակալ եմ, պէ՛յ էֆէնտի:

– Ուրեմն, քեզ նայիմ, շուտով գործի սկսէ՛: Եւ փոքրիկ հետք մը գտնելուդ պէս եկուր ինծի իմացուր: Ես ալ, իմ կողմէս, եթէ նոր տեղեկութիւն մը առնեմ, անմիջապէս քեզի կ'իմացնեմ:

Արշակ ոստիկանապետին քովէն մեկնեցաւ գոհ տպաւորութեան մը ներքեւ:

Վերջապէս առիթը կը ներկայանար կարեւոր գործ մը կատարելու եւ դիրքի մը տիրանալու:

«Եթէ կարենամ յաջողիլ, ապագաս ապահովուած է», – կը մտածէր:

Ու այդ օրէն սկսած Արշակ իր բոլոր եռանդն ու ճարպիկութիւնը նուիրեց այս գործին:

Ահա այսպիսի տրամադրութեան ներքեւ գտնուող լրտեսի մը հետ էր, որ Տրդատ պիտի փորձէր յարաբերութեան մտնել եւ զայն իրենց շահերուն ծառայեցնել:

Արշակ, որ Տրդատի հետ տեսակցելէն ի վեր սկսած էր կասկածիլ անոր մասին, որոշած էր լրջօրէն հետապնդել զայն:

Հետեւեալ օրը կրկին քանի մը անգամ անցաւ-դարձաւ այն գինետան առջեւէն, ուր տեսած էր Տրդատը Սուրէնի հետ: Բայց Տրդատը չէր երեւցած:

Ի վերջոյ որոշեց ներս մտնել եւ սպասել:

Անտարբեր ձեւով մը գինեպանին հարցուց, թէ նախորդ օրուան իր երկու բարեկամները եկա՞ծ էին:

– Այսօր չերեւցան, – պատասխանեց յոյն գինեպանը:

– Ընդհանրապէս ամէն օր կու գա՞ն, – հարցուց լրտեսը:

– Երբեմն կ'ըլլայ որ չեն գար, – պատասխանեց գինեպանը:

Լրտեսը սեղանի մը առջեւ նստաւ ու գինի մը ապսպրեց:

Հազիւ թէ գինիին գաւաթը պարպած էր, երբ նոր յաճախորդ մը ներս մտաւ եւ լրտեսը տեսնելով՝ իսկոյն դէպի անոր սեղանը ուղղուեցաւ:

– Վա՛յ, էֆէնտի՛մ, մաշալլահ, ինչպէ՞ս էք, աղէկ էք, աս որչա՛փ ատեն է ձեզ տեսնելու բարեբախտութիւնը չէի ունեցած, – գոչեց մէկ քանի թէմէննահներ ընելով:

Այս նորեկը, թերեւս ընթերցողները գուշակեցին, նոյնինքն մեր հին ծանօթ Աստիկ էֆէնտի Մարկոսեանն էր:

Առանց հրաւէրի սպասելու նստաւ Արշակի դէմը:

(Շար. 60)

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը խորապէս ազդուած Աստղիկ Հայրաճեանի մահէն, իր ցաւակցութիւնները եւ բարեկամական խոր զգացումները կը յայտնէ ընկերուհի Հռիփսիմէ Այթունեանի, զաւկին՝ Մեսրոպի, Տանի Շօմէ-Հայրաճեանի եւ զաւակներուն, ինչպէս նաեւ Հայրաճեան, Միքայէլեան եւ Գալճեան ընտանիքներուն։

Rentrée des classes

La Section «Sévan» de Vienne de la Croix Bleue des Arméniens de France propose à vos enfants **L'EVEIL A L'ARMENITE** dans les locaux de la Maison de la Culture Arménienne de Vienne 9, rue du Cirque

Le Mercredi : de 14h à 16h30
Initiation à l'arménien pour les enfants de 5 à 7 ans — Cours d'arménien pour les enfants de 7 à 13 ans — Cours de chants — Cours de danses.

Le Samedi : de 14h à 17h
Initiation à l'arménien pour les enfants de 5 à 7 ans — Cours d'arménien pour les enfants de 7 à 13 ans — Cours de chants — Cours de danses — A partir de la 3ème et jusqu'au BAC Préparation pour les épreuves d'arménien au BAC — Pour les 3ème et 2ème Classes de mise à niveau pour les débutants.

L'équipe d'encadrement «3 enseignants, 1 monitrice de danse, 1 monitrice de chant» vous accueillera dès le **MERCREDI 19 SEPTEMBRE** et le **SAMEDI 22 SEPTEMBRE**

Possibilité de transports pour les cours du Mercredi
Attention pas de transport le 19 / 09
Le goûter est offert aux enfants

—— ● ——

ISSY LES MOULINEAUX

La Croix Bleue des Arméniens de France —Section Issy-les-Moulineaux— informe que la reprise des cours d'arménien est fixée au **mardi 18 septembre**

Ces cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 19h à 22h à la M.C.A., 45, rue de la Défense à Issy-les-Moulineaux.

— Cours pour tous les niveaux (débutants ou avancés) — Préparation au BAC — Niveau BAC — etc...

Renseignements et inscriptions sur place aux heures de cours.
Tél. : M.C.A. : **01 45 29 20 18** ou auprès de Mme Chaké Guiragossian, le soir au **01 46 42 45 25.**

—— ● ——

ECOLE ARMENIENNE «LEVON CHANTH» DE CHAVILLE

La rentrée scolaire de l'école «**Lévon Chanth**» est programmée **le mercredi 26 septembre à 9h45.**

Les cours se dérouleront dans la salle de l'église, suivant le programme et les horaires suivants :

— **Les mercredis de 10h-11h30:** initiation à l'alphabet, à la lecture, notions grammaticales, chants, danses, jeux et catéchisme, pour **les élèves débutants** à partir de 3 ans;

— **Les mercredis de 11h-12h30 :** apprentissage de la lecture, amélioration du vocabulaire, orthographe et conversation, pour **les élèves de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 14h-16h15 :** pratique de la lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, pour **les élèves adolescents débutants et de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 18h30-21h30 :** initiation à l'alphabet, lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, **tous niveaux et pour les élèves adultes.**

Pour tous renseignements complémentaires téléphoner : **01 41 15 10 29**

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16
ՏՕՆ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ԽԱՉԻՆ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10·30–ին պատարագ կը մատուցուի։
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր։ Ժամը 16–ին կը կատարուի խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր–Անդաստան։
Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17

ՏՕՆ ԽԱՉԻ. ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի։
Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Պատարագի աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «վասն համօրէն ննջեցելոց»։

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16
Տօն Վերացման Խաչին

Այս առթիւ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ։
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9–ին։
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին։
Ժամը 17–ին կը կատարուի Խաչվերացի Թափօր Անդաստան։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16.
Տօն է ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն–Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի Սեպտեմբեր 17
Մեռելոց։ Հոգեհանգիստ ժամը 11–ին։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

LYON
CONCERT UNIQUE

LIZ SARIAN

Le dimanche 30 septembre à 16 heures
à la Bourse du Travail
sous la présidence de
Mgr NORVAN ZAKARIAN

Billets en vente : FNAC de Lyon — MCA Décines
Secrétariat de l'Eglise arménienne de Lyon
Prix des places : 100 F — 150 F — 200 F

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 25e RENTRÉE

LUNDI 24 SEPTEMBRE

Activités proposées :

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours —
Préparation BAC —
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE
ET A LA CULTURE ARMENIENNE
MUSIQUES
Eveil musical —
Piano (sur liste d'attente) —
Violon — Guitare — Solfège
DANSE ARMENIENNE
Initiation — Traditionnelle —
Garçons — Académique
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
(sous réserve)
ARTS PLASTIQUES
Dessin — Peinture
ARTS MARTIAUX
(en association avec l'ABBA)
Kung Fu — Taï Chi Chuan
ECHECS
Cours — Tournois
MEDIA
Emissions culturelles sur AYP FM
LECTURES
Bibliothèque — Diffusion livres
FOYER

INSCRIPTIONS
Mercredi 12 et Samedi 15 septembre de 14h30 à 18h30

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☏01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64
e-mail : MCA.ALFO@wanadoo.fr

Association "MACHTOTZ"

Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE DE L'ANNEE SCOLAIRE 2001-2002

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les éleves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
22 Septembre 2001 - 2 Février 2002 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (Absentéisme exclu)

2) Cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

22 Septembre 2001 - Fin juin 2002 :
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.

Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

3) Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio :
550 F + 50 F frais d'expédition.
Contacter l'Association MACHTOTZ : 01 47 50 97 51.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԻՋՄԱՄՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ Կեդր. Ֆրանսայի բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, ժամը 14·30–ին, Տէսինի Մշակոյթի Տունը։

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղի ընդհանուր անդամական ժողովը Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17, ժամը 20·45–ին՝
Centre Administratif d'Asnières:

–ՎԵՐԱՄՈՒՏ–

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ»

Միօրեայ Հայ Վարժարանի
Դպրոցին դասընթացքները կը վերսկսին՝
Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 10
առաւօտեան ժամը 10–ին
Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի
Արծրունի Չրքաշեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille
Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն։

Հեռաձայն. –
04 – 91 – 77 – 84 – 70

—— ● ——

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15, ժամը 14·30–ին Շաբաթ օրերը, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, նախակրթարանէն մինչեւ պաքալորէա կը դասաւանդուին. – հայերէն լեզու, պատմութիւն, թատրոն, երգ, պար, նաեւ չափահասներու դասընթացք։

Նոր արձանագրութիւններու համար դիմել Պրիժիթ Պառաւեանին, ժամը 20·30–էն վերջ՝ 01 – 45 – 79 – 78 – 97 թիւին։

— ● —

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ (ԼԻՈՆ)

Վարժարանիս 2001 – 2002 տարեշրջանի վերամուտի թուականն է Չորեքշաբթի Սեպտեմբեր 19, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Արձանագրութիւնները սկսած են արդէն եւ կը շարունակուին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12 եւ կէսօրէ վերջ 14–էն 16։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Յաւելեալ մանրամասնութիւններու համար կարելի է հեռաձայնել՝
04 . 78 - 60 - 47 - 18
թիւին։

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆ

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15-16
SAMEDI - DIMANCHE
15-16 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. · 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.253 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 77e ANNEE — N° 20.253

ԱՄԵՐԻԿԱ ՄԻՇՏ ՄՏԱՀՈԳ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

5000 ՄԵՌԵԱԼՆԵՐ, ԲԱՅՑ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՉԷ

Միացեալ–Նահանգները միշտ մտահոգ կը մնան, համոզուած որ Նիւ–Եորքի եւ Ուաշինկթընի ոճրափորձերը վերջինները չեն: Աւելի քան 7000 գաղտնի ոստիկան (ԷՖ. ՊԻ. ԱՅ. եւ ՍԻԱ) ամբողջ երկրին մէջ քննութիւններու, ստուգումներու եւ ձերբակալութիւններու կը ձեռնարկեն: Վերջին լուրերու համաձայն, Հինգշաբթիէն Ուրբաթ լուսնալիք գիշերը (Սեպտ. 13–էն 14) Նիւ–Եորքի երկու օդակայանները՝ Քենըտի եւ Լա Կուարտիա ձերբակալուած են 10 կասկածելիներ, որոնց մօտ գտնուած են դանակներ եւ գաթըրներ: Ամերիկա համոզուած է որ օդանաւի նոր շեղումներ կը պատրաստուէին Նիւ–Եորք եւ քաղաքին երեք օդակայանները, որոնք նոր բացուած էին, անմիջապէս փակուած են եւ արտասահմանէն բոլոր թռիչքները ջնջուած: Փարիզէն ալ, Սեպտ. 14–ի երեք թռիչքները, որոնք արդէն նախորդ օրէն յետաձգուած էին, բոլորովին ջնջուած են: Ձերբակալուած 10 կասկածելիները կեղծ անցագրեր ալ կը կրէին: Երեք շաբաթ է բանտն է Ֆրանքեւալժերացի մը, կասկածելի անցեալով, ամերիկեան գաղտնի սպասարկութեանց համաձայն, երկար ատեն է պատրաստուող այս գործողութեան խարիսխները Եւրոպա կը գտնուին եւ Համպուրկի մէջ արդէն, ոստիկանութիւնը ձեռնարկած է բազմաթիւ հետաղօտութեանց եւ ձերբակալութեանց: Օդաչուներ պատրաստուած են Ֆլորիտա: Հաստատուած է որ չորս օդանաւերուն մէջ կային 18 ահաբեկիչներ: Արաբներու եւ մահմետականներուն մօտ փսիխօզ մը կը տիրէ եւ կ'ապրին այն մտավախութեամբ որ բոլորն ալ յանցաւոր նկատուին: Բոլոր պարագլուխները գգուշութեան հրաւէր կ'ուղղեն, պէտք է խուսափիլ նախնական եւ հապճեպ ամբաստանութիւններէ եւ արդէն մահմետական կարգ մը երկիրներ դատապարտեցին արարքը, սկսելով Եգիպտոսէն, Սուտանէն, Քուէյթէն, Սաուտի Արաբիայէն եւլն. եւլն.:

***

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 14–ը սուգի օր էր ոչ միայն Միացեալ–Նահանգներու, այլեւ Եւրոպական Միութեան 15 երկիրներուն մէջ, ինչ որ նախընթաց չունի: Ժամը 12–ին, 3 վայրկեան լռութեամբ կը յարգուէր զոհերու յիշատակը, աշխատանքը կը դադրէր (մեթրօ, օթօպիւս, գործատուն եւլն. եւլն.) եւ ձայնասփիւռ ու հեռատեսիլ կը դադրեցնէին իրենց հաղորդումները Ֆրանսայի մէջ: Ամէն կողմ, պատարագներ, աղօթքներ եւ հսկումներ տեղի կ'ունենային: Եկեղեցիներն ալ մահազանգ կը հնչեցնէին: Նախագահ Պուշ Նիւ–Եորք կ'երթար, ինչ որ տեղացիներուն կողմէ խիկ բաւական յարգուած այցելութիւն մը կը նկատուէր: Պարզ է որ, կ'ըսուէր, նուազ աղէտալի պարագայի մը իսկ, որեւէ այլ երկրի մէջ, նախագահը անմիջապէս կը խուժար աղէտին վայրը: Նախորդ օրը, Պուշ հանդիպում մը կ'ունենար լրագրողներու հետ, կարճ ելոյթէ մը ետք, որու ընթացքին արցունքները չէր կրնար զսպել, կը պատասխանէր թղթակիցներու հարցումներուն: Ան կը շեշտէր՝ «Պատերազմ կայ մեզի դէմ, բայց մենք աշխարհը յաղթանակի պիտի առաջնորդենք»: Իրաց այս կացութեան մէջ, Գոնկրէսն ալ իր կողքին է եւ 40 միլիառ տոլարի վարկ քուէարկեց, «յատուկ հիմնադրամ մը», զինուորական թէ այլ ծախքերու համար: Ամերիկա նաեւ հինգ միլիոն տոլար կը խոստանայ Պէն Լատէնը ձեռք ձգելու համար: Առաջին անգամ ըլլալով, ամերիկացի պաշտօնական անձնաւորութիւն մը, յանձին Արտաքին նախարարին, Պէն Լատէնի անունը տուաւ որպէս հեղինակը այս ոճրափորձերուն: Մտավախութիւնը այնքան մեծ է, որ փոխ–նախագահը Տիք Չէյնի փոխադրուեցաւ, որպէսզի երկրին երկու ղեկավարները նոյն տեղը չգտնուին, եթէ որեւէ նոր բան պատահի եւ իշխանութիւնը դադար չարձանագրէ:

***

Հինգշաբթի, Սեպտ. 13–ի իրիկունը, հոգեհանգստեան էքիւմէնիք պատարագ տեղի ունեցաւ Փարիզի ամերիկեան եկեղեցին, ուր ներկայ եղան Շիրաք, Ժոսփէն, Ժիսքար տ'Էսթէն եւ այլ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ: Արարողութեան մասնակցեցան բոլոր յարանուանութեանց պետերը (հրեայ, կաթողիկէ, մահմետական):

***

Նիւ–Եորքի քաղաքապետը՝ Ռուտոլֆ Ճուլիանի յայտարարեց թէ մեռեալներու թիւը, առժամապէս, 5000 կը նկատուի եւ փլատակներու վիճակն այն է որ շատ մը դիակներ կարելի իսկ պիտի չըլլայ գտնել: Երեք օր ետք միայն 100 դիակ յայտնաբերուած էին եւ քանի մը ողջեր ալ կարելի եղած էր փրկել: Ուրբաթ, Սեպտ. 14–ին, փրկարարներու աշխատանքը աւելի դժուարացած էր, փոթորիկ մը պայթած ըլլալով Նիւ–Եորքի վրայ:

***

Ամերիկա, անշուշտ, պիտի հակադարձէ, բայց, ի՞նչ ձեւով: Այս ալ կը մտահոգէ Եւրոպան: Քենիայի եւ Թանզանիոյ ամերիկեան դեսպանատուներու դէմ գործուած ոճրափորձերէն ետք, Ուաշինկթըն ռմբակոծութիւններու ձեռնարկած էր: Այս անգամ, Ամերիկայի զինակիցները իր կողքին են, յաւելեալ Ռուսաստան: Եւ յստակ է որ Ուաշինկթըն չուզեր առանձին գործել, այլ բոլորն ալ հետը տանիլ: ՕԹԱՆ–ի բանբերը ճշդեց սակայն որ չեն պատրաստեր Աֆղանիստանի կամ որեւէ այլ երկրի վրայ յարձակում մը:

***

Միացեալ–Նահանգներու մէջ, դրօշակներու վաճառքը հսկայ համեմատութիւններու հասած է: Ամէն մէկ Ամերիկացի կ'ուզէ դրօշակ մը պարզել եւ վաճառատուները չեն կրնար գոհացում տալ:

***

Իսրայէլ դժգոհ է Ֆրանսայի դեսպանէն, որովհետեւ ան յայտարարած էր թէ ԱՄՆ–ու ոճրափորձերը պէտք չէ նոյնացնել Պաղեստինցիներու Իսրայէլ գործած ոճրափորձերուն հետ: Կառավարութեան բանբերը շեշտած է. «Ով որ տարբերութիւն մը դնէ ահաբեկչութեան մը եւ ահաբեկչութեան մը միջեւ, արդարացում մը կու տայ ահաբեկչութեան»: Շարոն ալ ըսած է.– «Արաֆաթն ալ մեր Պէն Լատէնն է»:

***

Այս իրարանցումին մէջ, բոլորովին անտեսուեցաւ Մասուտի պարագան: Դեռ մինչեւ Սեպտ. 14, ոչ մէկ ստոյգ լուր կար իր մասին: Կ'ըսուէր թէ ողջ էր եւ թէ Պէն Լատէնը, Թալիպանները եւ Փաքիստանեան գաղտնի սպասարկութիւնները կը նկատէր հակամերիկեան ոճրափորձերու հեղինակները: Աֆղանիստանի գլխաւոր ընդդիմադիրը շեշտած է նաեւ. – «Միջազգային ահաբեկչութեան հարցը, այսօր թիւ 1 հարցն է»:

***

Փարիզի մէջ, շաբաթավերջի բոլոր տօնակատարութիւնները, թեքնօփարատ, նոյնիսկ փաթրիմուանի տարեկան այցելութիւնները ջնջուած են: Համայնավարները միայն չեն յետաձգած Սեպտ. 16–ի իրենց տարեկան դաշտահանդէսը, թէեւ Ռ. Հիւ իր զօրակցութիւնը յայտնեց ամերիկացի ժողովուրդին:

Փարիզ խիստ հսկողութեան տակ կը մնայ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԷՐՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԱՆՊԱՐՏ ԱՐՁԱԿՈՒԵՑԱՆ

Ինչպէս կը սպասուէր, Պէրնի դատարանը իր վճիռը արձակեց, Սեպտ. 14, Ուրբաթ առտու ժամը 11–ին, անպարտ արձակելով Թուրքերը: Սեպտ. 6 եւ մանաւանդ 7–ի նիստէն արդէն յայտնի էր որ այդպէս պիտի ըլլար. դատախազին պատճառաբանութիւնները յստակ էին այդ ուղղութեամբ (տե՛ս. «Յառաջ», Սեպտ. 11): Հայկական կողմը անմիջապէս վերաքննութեան դիմեց: Այլ մանրամասնութիւններ յաջորդով:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՏԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրաւէրով, Սեպտեմբեր 14–ին երկօրեայ պաշտօնական այցի մը համար Ռուսաստանի նախագահը Վլ. Պուտին Երեւան ժամանած է. իրեն կ'ընկերանան կինը եւ քաղաքական պաշտօնատարներու ստուար խումբ մը որուն մաս կը կազմեն Պաշտպանութեան նախարարը Ս. Իվանով որ նախապէս հասած էր Երեւան, Արտաքին գործերու նախարարը Ի. Իվանով, Ապահովութեան խորհուրդի քարտուղարը, նախագահի աշխատակազմի ղեկավարը, հայեւռուսական ընդհ. գործակցութեան յանձնաժողովին ռուս նախագահը, նահանգապետեր, եւլն.: Նոյն այցին շրջանակին մէջ Հայաստան գացած է ռուս գործի մարդոց ներկայացուցչական խումբ մըն ալ:

«Զուարթնոց» օդակայանին մէջ հիւր նախագահը դիմաւորած են նախագահ Ռ. Քոչարեան եւ կինը: Ծրագրուած էր նոյն օրը Սեւանի նախագահական հանգստավայրին մէջ երկու նախագահներու ոչ պաշտօնական հանդիպումը: Իսկ յաջորդ օրը, Սեպտ. 15–ին Վլ. Պուտին կը հանդիպէր Գարեգին Բ. կաթողիկոսին, կ'այցելէր Եղեռնի յուշահամալիր, ծաղկեպսակ զետեղելով ցեղասպանութեան զոհերու յուշարձանին: Ապա տեղի կ'ունենար երկու նախագահներու գլուխ–գլխի տեսակցութիւնը որուն կը յաջորդէին ընդլայնուած կազմով հայեւռուսական բանակցութիւններ:

Ծրագրուած էր նաեւ Վլ. Պուտինի այցը պետական համալսարան, Մատենադարան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՅ ոճրափորձին (Սեպտ. 10) մեռեալներու թիւը չորսի բարձրացաւ, վիրաւորուած աւստրիացի կինն ալ մեռած ըլլալով:

ՉՈՐՍ ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐ սպաննուած են եւ 13 ուրիշներ ալ վիրաւորուած իսրայէլեան բանակին կողմէ, պաղեստինեան ինքնավար Ժենին գիւղին մէջ:

ՋԱԽՋԱԽՈՒԱԾ ԵՒ ՆՈՒԱՍՏԱՑԱԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՎԱՅՐԱԳՈՒԹԻՒՆԸ

Բրիտանացի լրագրող Ռ. Ֆիսք հայ մամուլի ընթերցողին ծանօթ անուն մըն է, մեծ մասով հայկական հարցերու նուիրուած յօդուածներով որոնք ուշադրութիւն կը գրաւեն իրենց սուր դիտարկումով, խիզախ մատնանշումներով: «Ինտիփէնտընթ»ի Սեպտ. 12–ի թիւին մէջ կրկին ուշագրաւ էջ մը ստորագրած է ան, Նիւ–Եորքի, Ուաշինկթընի ահաբեկչական արարքներուն վաղորդայնին:

Ան Միջին Արեւելքի արդիական պատմութիւնը՝ Օսմանեան կայսրութեան քանդումով, Պալֆուրի յայտարարութեամբ, Արաբիոյ Լորէնսին կապերով, արաբական ապստամբութեամբ, Իսրայէլի հիմնումով, իսրայէլեւարաբ չորս պատերազմներով, արաբական հողերու իսրայէլեան 34 տարուան գրաւումով, ջնջուած կը նկատէ այն քանի մը ժամուան ընթացքին որոնք ներկայացան որպէս ջախջախուած, նուաստացած ժողովուրդի մը հակադարձութիւնը՝ դատապարտուածի զայրեկի եւ սարսափազդու վայրագութեամբ: Այլեւս յստակ է որ ԱՄՆ–ը պատերազմի մէջ են եւ սխալի մը վարկածը մէկդի դնելով, հազարաւորներու մահը ծրագրուած է. Միջին Արեւելքի, թերեւս նաեւ Ամերիկայի մէջ: «Մեզմէ ոմանք զգուշացուցին մօտալուտ պայթումին մասին, բայց այս մղձաւանջը երբեք չերեւակայեցինք» կը գրէ ան:

Պատասխանը ճիշդ է որ Պէն Լատէնը միտք կը բերէ. անոր դրամը, աստուածաբանութիւնը, ամերիկեան հզօրութիւնը քանդելու վճռականութիւնը: Անոր մարդիկը Աֆղանիստանի մէջ օգնեցին խորտակելու ռուսական զօրքերը. յետոյ պատերազմ յայտարարեցին ԱՄՆ–ու: Սակայն, ատիկա ժողովրդավարութեան դէմ ահաբեկչութեան պատերազմը չէ. ան նաեւ մեկնակէտ ունի Պաղեստինցիներու տուներուն վրայ ինկած ամերիկեան հրթիռները, լիբանանեան հիւանդատարի մը վրայ ամերիկեան ուղղաթիռներու բացած կրակը, ԱՄՆ–ու զինակից Իսրայէլի կողմէ գգեստաւորուած ու վճարուած Լիբանանցիի մը ապստամբեալներու ճամբարի մը վրայ գործած վայրագութիւնը:

Ոչ մէկ կասկած կրնայ ըլլալ թէ ԱՄՆ պատահածը աննկարագրելիօրէն սարսափելի բան մըն էր: Պաղեստինցիներ կրնան 20, կամ 35 հազար անմեղներու այդ սպանդը տօնախմբել. ատիկա ոչ միայն իրենց անյուսութեան, նաեւ քաղաքական տհասութեան եւ ամէն կչիռէ զուրկ գործելակերպին արտայայտութիւնն է: Երկար տարիներ անոնց սպառնալիքները արհամարհուեցան, այն տրամաբա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹԷՆԻՍ

ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՅԱՋՈՂ ՍԿԻԶԲԸ

Ս. Սարգսեան Տաշքենդի մէջ կը մասնակցի «Ուզբեկստանի նախագահի բաժակ»ին. Ա. շրջանին ան 6–4, 6–4 յաղթած է Ֆրանսացի Ժ. Պուդէին, իսկ յաջորդ փուլին (6–2, 7–5) իտալացի Ճ. Փոցիի:

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ 1700-ԱՄԵԱԿԸ ԻՆՔՆԱԽՆԿԱՐԿՈՒԹԵԱ՞Ն ԹԷ ԻՆՔՆԱՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

Բ. ԿԵՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ

«Աւանդութեան» վերոյիշեալ թիւրըմբռնումը աւելի խոր հետեւանքներ ունի:

Քրիստոնէական տեսանկիւնից Աստուած ոչ միայն գոյութիւն ունի, այլ նաեւ կենդանի է, կենդանի գոյութիւն, որի էութիւնը հաղորդակցութիւն է՝ ինքն իր մէջ իբրեւ երրորդութիւն (theologia) եւ արտաքնապէս իբրեւ յայտնութիւն (oikonomia)· oikonomiaն առաջնորդում է դէպի theologiaին, իսկ theologiaն մեկնաբանում է oikonomiaն: Եթէ ուրեմն Աստուած կենդանի հաղորդակցութիւն է եւ այդ հաղորդակցութիւնը «խորհուրդ» է, ապա եկեղեցւոյ «աւանդութիւնը» այնքանով է միայն վաւերական ինչքանով այդ հաղորդակցութիւնը ծէսով, աստուածաբանութեամբ, արուեստով, եկեղեցական կառոյցներով եւ այլն ընթացքի մէջ են դրւում: «Աւանդուածապահ» լինելը մինչդեռ ժխտում է ճիշդ այս կենդանութիւնը, որովհետեւ անծանօթ եւ քրիստոնէական տեսակէտից մշտաթարմ «խորհուրդը» սահմանափակւում է ծանօթով եւ ցուցանելիով, այսինքն «աւանդուածով»: Բիրտ ասած՝ «աւանդուածապահութիւնը» կսպանում է Աստծուն եւ մղում այն երեւոյթին, որը Նիցչէն տարբեր համաբնագրում կոչել է՝ «Աստուած մեռած է»: Աստծոյ կենդանագրկումը հետեւաբար կարող է ոչ միայն «անաստուածների» մենաշնորհը լինել, այլ նաեւ «աւանդուածապահ» եկեղեցիների, որոնք չեն անդրադառնում, որ իրենք սահմանափակում են Աստծոյ հաղորդակցութեան ազատ կարելիութիւնները:

Այս կէտը բացայայտւում է օրինակ գրաբարի եւ աշխարհաբարի կեղծ հակադրութեան մէջ: Ցաճախ խօսւում է այն մասին, որ գրաբարը «անհասկանալի» է եւ պէտք է օրինակ Ս. Պատարագի բնագրերը աշխարհաբարի «թարգմանել», որպէսզի հաւատացեալները այդ բնագրերը «հասկանան»: Էականը այստեղ սակայն այն չէ, որ գրաբարը «չի հասկացւում»· աշխարհաբարի գործածութեան անհրաժեշտութիւնը ծագում է –քրիստոնէական տեսանկիւնից– աղօթքի կենդանութեան, Աստծոյ հետ հաղորդակցութեան անմիջականութեան հրամայականից: Շեշտը ուրեմն ոչ թէ «թարգմանութեան», այլ աղօթքի «անմիջականութեան» եւ իսկութեան վրայ է: Իսկ այս կէտը կրկին մղում է այն հարցին, թէ ինչպէս կարելի է սկզբնաւորել աշխարհաբար շարականագրութիւնը առանց գեղագիտական տափակութիւնների եւ բարեպաշտական թեթեւսոլիկ քաղցրութիւնների:

Գ. ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հայ եկեղեցւոյ «աւանդուածապահութեան» նշաններից մէկը աստուածաբանական կրթութեան պակասն է, որի հարցը մինչեւ այսօր չէ լուծուած: Սրա պատճառներից մէկը այն թիւրըմբռնումն է, որ կրթութիւն նշանակում է տեղեկութիւններ ամբարել· իսկ սա համարւում է թէեւ օգտակար, բայց ոչ անհրաժեշտ, որովհետեւ եկեղեցին ոչ թէ «տեսական» մտամարզութիւնների, այլ «գործնական» անձերի կարիքը ունի:

Նախ եւ առաջ տեսականի եւ գործնականի այս հակադրութիւնը ինքնին խնդրայարոյց է, որովհետեւ այն ամէնը, որ «գործնական» է կոչւում առանց խորութեան «տեսական» հիմք ունի, նոյնիսկ եթէ այդ տեսական հիմքը բացայայտօրէն չի արտայայտւում: Մտքի պատմութեան մէջ էլ ենք հանդիպում նման ընդելուզումների: Դրամատիրական համակարգը (գործնական) օրինակ ծագել է նաեւ լուտերականութեան եւ նոմինալիզմի միջնորդութեամբ 12–13րդ դարերի դոմինիկեան եւ փրանկիսկեան միաբանութիւնների այն աստուածաբանական վէճից (տեսական), որ արդեօք կա՞մքն է առաջնահերթը թէ բանականութիւնը: Տեսականը մղել է գործնականի եւ գործնականը կրկին մղում է ուրիշ տեսութիւնների:

Ինչպէս իմաստասիրութեան, նոյնպէս էլ աստուածաբանութեան պարագային պէտք է ասել, որ կարելի չէ «աստուածաբանութիւն» սովորել, այլ միայն «աստուածաբանել», որը նշանակում է Աստծոյ «խորհրդի» (theologia եւ oikonomia) հետազօտութիւնը: Թէ այստեղ ի՛նչ դեր ունեն գիտական մեթոդները եւ ինչպէս են առնչւում աստուածաբանութեան տարբեր կալուածների (Հին Կտակարան, Նոր Կտակարան, համակարգային աստուածաբանութիւն եւայլն) հետ, նմանապէս էական հարց է, որին կարելի չէ այստեղ անդրադառնալ: «Խորհրդի» այս հետազօտութիւնը համընկնում է նոյն այն արարքին, որը «աւանդել» է կոչւում եւ «խորհրդի» կենդանի հաղորդակցութիւնը ընթացքի մէջ դնում: Իսկ տեղեկութիւններ ամբարող աստուածաբանութիւնը արտացոլում է «աւանդուածը»*: Այսպէս ըմբռնուած աստուածաբանական կրթութիւնը ուրեմն ոչ միայն պարապ ժամանակի խաղալիք չի, այլ նաեւ հոգեւոր անհրաժեշտութիւն, որպէսզի կրօնքը կենդանի մնայ եւ տեւական չնչացուրուի: Մինչեւ Հայ եկեղեցին չլուծի կրթութեան այս հրատապ հարցը, չի կարողանայ լուծել նաեւ իր միւս խնդիրները, որովհետեւ ի վերջոյ եկեղեցին պէտք է նորից առինքնիչ դառնայ եւ վերածուի քարիզմաթիք (Պօղոս Առաքեալի իմաստով) հաստատութեան: Մարդ կառուցելը աւելի էական է քան թէ շէնք կառուցելը:

Սակայն ինչո՞ւ է Հայ եկեղեցին հրաժարուել «աւանդելուց» եւ «աստուածաբանելուց» ու «յանդել» «աւանդուածապահութեան» եւ «գաղափարաբանութեան», որը «ազգային», «բարոյական» կամ «քրիստոնէական» չպարումով է հանդէս գալիս եւ ինքնաթլփատմամբ վնասում նոյնինքն «ազգայինի», «բարոյականին» կամ «քրիստոնէականին»:

Այս ցաւալի երեւոյթի պատճառը վախն է՝ կորսուելու եւ կորսնցնելու վախը, որը մտարդելքներ է ստեղծում, առասպելներ, հարցադրումներից է խուսափում եւ ամէնուրեք «թշնամիներ» տեսնում, որոնց դէմ պէտք է «պայքարել»: Այս նմանապէս «աւանդուած վախը» կարելի է բնականաբար պատմականօրէն բացատրել, բայց ոչ այլեւս արդարացնել, որովհետեւ սա մղում է վերջ ի վերջոյ մահուան վախից ինքնասպանութիւն գործելու:

1700-ամեակը հետեւաբար ճիշդ առիթն է տեւական ինքնախնկարկութեան փոխարէն զբաղուելու այս «աւանդուած վախից» ձերբազատուելու հարցի հետ: Իսկ Հայ եկեղեցին կը թօթափի այս ինքնակործան վախը, եթէ մտարդելքներ դիմագերծելու, հարցեր տալու, գաղափարաբանութիւններ չէզոքացնելու քաջութիւնը ունենայ եւ եթէ վերադառնայ ստեղծագործութեան եւ աստուածաբանելու:

ՎԱՁՐԻԿ ԲԱԶԻԼ

Վիթթընպերկ

---

* Այս մտածելակերպին զոհ են գնացել նոյնիսկ մինչեւ այսօր հրատարակուած բոլոր «կրօնի դասագրքերը»: Այս վերնագիրը կրող հատորները աւելի ճիշդ եկեղեցական կամ ծիսական պատմութեան դասագրքեր են, բայց ոչ կրօնի: Երբ կրօնի դասագրքի հրատարակիչները Մայքըլ Ճէքսընից, Մատոննայից կամ համակարգիչից սկսելով յանգեն Աստծոյ, այն ժամանակ առաջին ճիշդ քայլը կատարած կը լինեն կազմելու համար այնպիսի դասագրքեր, որոնք կարողանան իրաւ «կրօնի դասագիրք» խորագիրը կրել:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔԸ

Շատ կարճ ժամանակ առաջ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու մէջ գործադրուեցաւ նոր մահապատիժ մը: Ահաբեկիչ մը, որ հսկայ շէնքի մը մէջ ռումբ մը պայթեցնելով մօտաւորապէս երկու հարիւր անմեղ մարդոց մահուան պատճառ դարձած էր, միլիոնաւոր մարդոց աչքերուն առջեւ թոյնի ներարկումով սպաննուեցաւ հանդիսաւորապէս եւ օրինաւոր կերպով: Երկրին նախագահն ալ ըսաւ. «Արդարութիւնը տեղը գտաւ: Անմեղ մեռեալներուն վրէժը լուծուեցաւ»:

Մահապատիժի գործադրութեան յաջորդ օրն իսկ թերթերէն մէկը հետաքրքրական լուր մը կը հաղորդէր: Կը գրէր որ դատապարտեալը, մահուան ներարկումը ստանալէ առաջ, չէր ուզած վերջին խօսք մը արտասանել: Ո՛չ ոք գիտցաւ կամ կրցաւ լսել թէ ինչ էր այս մահապարտին վերջին խօսքը:

«Վերջին խօսքը» բացատրութիւնը բացատրութիւն մըն է որ ընդհանրապէս կը գործածուի մահապարտներու մասին: Երբ կը հասնի մահավճիռի գործադրութեան պահը, դահիճը անպայման հարց կու տայ անգամ մը. «Վերջին խօսք մը ունի՞ս»: Զաւակերպական հարցում մըն է այս, թերեւս իբր թէ քաղաքավարութեան համար արտասանուած խօսք մը, որ «վերջին խօսք»է աւելի «վերջին փափաք»ի բնոյթ կրնայ ունենալ: Քաղաքակիրթ մարդկութեան կողմէ վերջին շնորհ մը այն մարդուն՝ որ քանի մը վայրկեան վերջ բաժնուած պիտի ըլլայ այս կեանքէն: Եւ եթէ մահապարտը պատասխանէ թէ, իբր վերջին խօսք, կ'ուզէ ըսել թէ կը զղջայ իր գործած չարիքին համար, կամ կ'ուզէ ըսել թէ կը ցաւի սխալ մը գործած ըլլալուն համար, կամ կ'ուզէ մաղթել որ ո՛չ մէկը այդպիսի սխալ մը գործէ, կամ կ'ուզէ ըսել որ կեանքը շատ գեղեցիկ է եւ չարժեր յանցագործութիւններով թունաւորել այդ կեանքը, այսպիսի վերջին խօսքեր հանրութեան կը փոխանցուին որպէս ուշացած, բայց օգտակար պատգամներ: Կամ եթէ մահապարտը, իբր վերջին խնդրանք, ըսէ թէ կ'ուզէ ծխիկ մը ծխել, կամ կ'ուզէ աղօթել, կամ կ'ուզէ ողջոյն մը ղրկել իր սիրելիներուն, անոր այս փափաքներն ալ սիրով կ'իրագործուին որպէս մահապարտի մը վերջին մարդկային իրաւունքը: Բայց այսքան: Զաւակերպական քաղաքավարութիւնը հոս կը կենայ: Եթէ մահապարտը ըսէ թէ, իբր վերջին փափաք, կ'ուզէ տակաւին ապրիլ, կամ կ'ուզէ քանի մը ժամ եւս վայելել օրուան լոյսը, ո՛չ ոք նկատի պիտի առնէ անոր այդ վերջին խնդրանքը:

Ամերիկացի մահապարտը չէ ուզեր վերջին խօսք մը արտասանել: Բայց մահապարտները ընդհանրապէս կ'արտասանեն վերջին խօսք մը: Եւ ասիկա բաւական ողբերգական կացութիւն մըն է: Որովհետեւ կենդանի ու բոլորովին առողջ մարդու մը համար դիւրին չէ արտասանել վերջին խօսք մը, գիտնալով որ անիկա իսկապէս իր վերջին խօսքը պիտի ըլլայ: Ողբերգական շեշտ մը կայ այս կացութեան մէջ: Տառապող մարդու մը պարտադրուած երկրորդ ծանր տառապանք մը ահաւասիկ: Երանի՛ թէ դահիճը երբեք չհարցնէր մահապարտին թէ վերջին խօսք մը ունի՞:

Մահապարտը գիտէ թէ ինչ որ պիտի արտասանէ իբր «վերջին խօսք», իսկապէս իր կեանքին մէջ իր վերջին խօսքը պիտի ըլլայ: Բայց ուրիշներ ալ իրենց կեանքին մէջ ունին վերջին խօսք մը, զոր կ'արտասանեն առանց գիտնալու որ անիկա պիտի ըլլայ իրենց վերջին խօսքը: Աշխարհի վրայ ամէն մարդ անպայման պիտի ունենայ վերջին խօսք մը, որ արտասանուած պիտի ըլլայ իր մահէն քիչ ժամանակ առաջ: Օրինակ հիւանդ մը, որ մահամերձ է, եւ որ իր ուժերուն ներած չափով կը խօսի իր շուրջիններուն հետ, բնաւ կը մտածէ՞ արդեօք թէ իր արտասանած խօսքերէն մէկը իր վերջին խօսքը պիտի ըլլայ առանց որ ինք անդրադառնայ: Հաւանաբար չի մտածեր: Բայց նոյնիսկ եթէ մտածէ, երբեք պիտի չգիտնայ, թէ ո՞րն է որ պիտի դառնայ իր վերջին խօսքը:

Միայն հիւանդին պարագան չէ: Մէկը որ յանկարծ արկածի մը կ'ենթարկուի եւ կը մահանայ առանց նոյնիսկ գիտնալու թէ ինչ պատահեցաւ, անպայման խօսք մը արտասանած էր այդ արկածէն քանի մը վայրկեան առաջ: Ո՞ւրկէ պիտի գիտնար որ ատիկա պիտի ըլլար իր վերջին խօսքը: Կը հաւատա՞ր, նոյնիսկ եթէ հարիւր հոգի կրկնէր թէ այդ մէկը իր վերջին խօսքը պիտի ըլլայ:

Լաւ է, շատ լաւ է, որ մարդիկ ընդհանրապէս երբեք պիտի չգիտնան թէ ո՛րն պիտի ըլլայ իրենց վերջին խօսքը: Ամէն մարդ, վերջին հաշուով մահապարտ մըն է, մահուան դատապարտուած մը: Գիտէ թէ պիտի մեռնի, բայց չի գիտեր թէ ե՞րբ պիտի գործադրուի իր մահավճիռը: Մահուան դատապարտուած ըլլալու անհեթեթ ողբերգութեան ամէնէն մխիթարական ու հրաշալի կողմը այս է: Վերջին խօսքը, – եթէ կայ իսկապէս վերջին խօսք մը– միայն մահուան դատապարտուած ոճրագործի մը համար գոյութիւն ունի: Միւս մահկանացուներուն համար «վերջին խօսք» չը կայ: Պարզապէս «խօսք» կայ: Եւ մենք կը հաւատանք որ այդ «խօսք»ին շարունակութիւնը անպայման պիտի գայ:

Բ. Հ.

ՊԱՏՈՒԱՍՏՈՒՄԻ ՀԱՄԱՐ ՈՂՋ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐ

ՄԱՐՄՆԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՀԱՆՋԻՆ ՀԵՏ ԿԱՒԵԼՆԱՅ ՋԱՆՈՆՔ ՆՈՒԻՐԵԼՈՒ ՊԱՐՏԱԴՐԱՆՔԸ

Հիւանդանոցի մը սենեակին մէջ պառկած են 30-ական տարիքի երկու կիներ: Տեսարանը սովորական է, բացի մէկ մանրամասնութենէ. երկու կիները առողջ են եւ պիտի ենթարկուին վիրաբուժական բարդ գործողութեան մը, որուն կարիքը չունին:

Նոյն սենեակին մէջ, այլ անկողնի մը վրայ պառկած է 31 տարեկան վտիտ եւ դեղին կին մը, որուն դէմքին վրայ թթուածինի խողովակներ կ'երեւին: Ի տարբերութիւն միւս կիներուն՝ ան պէտք է անմիջական գործողութեան ենթարկուի: Անոր թոքերը փճացած են ժառանգական հիւանդութեան մը պատճառով, եւ ան նոյնիսկ չի կրնար քալել սենեակին մէկ կողմէն միւսը: Հիւանդ կինը կարիքը ունի թոքերու պատուաստումի: Եւ որովհետեւ նման թոքեր կը հանուին մեռած մարդոց մարմնէն, ան պէտք է սպասէ աւելի քան երկու տարի: Սակայն բժիշկներ չեն նախատեսեր, որ ան կրնայ այնքան երկար ապրիլ:

Հետեւաբար երեք կիները ճակատագրակից կը դառնան: Երկու առողջ կիները կ'որոշեն իրենց թոքերուն կէսը նուիրել իրենց քրոջ եւ բարեկամուհիին, որուն հիւանդ թոքերը պիտի հանուին: Իրենց նուիրած կէսական թոքերը պիտի կազմեն անոր քիչ մը աւելի փոքր բայց բնական նոր թոքերը, որոնք բաւարար պիտի ըլլան երկարելու անոր կեանքը:

«Ան պիտի քալէ, նոյնիսկ պիտի վազէ», կ'ըսէ վիրաբոյժը, որ պիտի կատարէ թոքերու պատուաստումը:

Ժամանակին աներեւակայելի էր առողջ մարդոց կողմէ մարմնի գործարաններու՝ երիկամներու, թոքերու եւ լեարդէն բաժիններու նուիրատուութիւնը: Սակայն այս երեւոյթը հետզհետէ ընդունելի կը դառնայ:

Այսուհանդերձ, բարոյական, զգացական եւ բժշկագիտական տեսակէտէն չըպեղուած դաշտ մըն է ասիկա: Կասկած չկայ, թէ ողջ նուիրատուներ կրնան փրկել պատուաստուելու հերթի սպասող հիւանդներուն կեանքը: Սակայն որքան ալ յաջող աւարտի գործողութիւնը, առողջ անձ մը բարդ վիրահատութեան ենթարկելը տակաւին կը հակասէ պատմական այն խորհուրդին, թէ բժիշկներ պէտք չէ «վնաս պատճառեն»:

Վերջերս մարմնի գործարանի նուիրատու մը մահացած է Միացեալ-Նահանգներու մէջ, ուրիշներ առողջական բարդութիւններ դիմագրաւած են:

«Նուիրատուները շատ կը մտահոգեն զիս», կ'ըսէ Ֆերվիու հիւանդանոցին վիրաբոյժներէն տոքթ. Սուն Փարք: «Կատարելապէս առողջ մարդիկ, որոնք վիրահատութեան բարդ գործողութեան կ'ենթարկուին, բարի եւ ազնիւ սիրտ մը ունին: Ոմանք մարմնի գործարան մը

նուիրելով խոր գոհունակութիւն կը զգան։ Երբեմն անոնց նուիրած գործարանին պատուաստումէն ետք հիւանդը կը մահանայ։ Նման գործողութիւններով կը ստեղծենք այնպիսի հարցադրումներ, որոնց պատասխանը չունիմ»։ Տոքթոր Փարք իր երիկամներէն մէկը նուիրած է իր քրոջ։

Ինքնին նման վիրահատութիւն մը կատարելու կարելիութիւնը կը ստիպէ, որ հիւանդներ եւ անոնց հարազատները պեղեն իրենց հոգիին խորը եւ կշռեն իրենց վախերը, արժէքներն ու զգացումները իրենց եւ իրարու նկատմամբ։ Հիւանդները պէտք է որոշեն, թէ արդեօք պիտի ուզէի՞ն ազգականէ մը կամ բարեկամէ մը խնդրել, որ ան տոկար ցաւին եւ իրենց համար ենթարկուէր բարդ վիրահատութեան։ Իսկ ազգականներ եւ բարեկամներ պէտք է որոշեն, թէ արդեօք պատրա՞ստ են իրենց առողջութիւնը վտանգելու։ Ոմանք նման որոշում մը կայացնելու ճամբուն վրայ կ'անդրադառնան իրենց էութեան մէջ այնպիսի բաներու, զորս պիտի նախընտրէին չգիտնալ։

«Պատասխանը այո թէ ոչ ըլլայ, միեւնոյնն է, անիկա մշտական ազդեցութիւն պիտի ունենայ կեանքիդ վրայ», կը բացատրէ տոքթ. Փարք։

Հետզհետէ աւելի մեծ թիւով վիրաբոյժներ պատուաստումի կարիքը ունեցող հիւանդներու ուշադրութեան կը յանձնեն, թէ անոնց ազգականները, ամուսինները եւ բարեկամները հաւանական նուիրատուներ կրնան ըլլալ։ Գործողութեան ծախքերուն մեծ մասը կը վճարուի ապահովագրական ընկերութիւններու կողմէ։ Հիւանդանոցներ սկսած են դաստիարակչական ծրագիրներ հաստատել եւ հիւանդներու պաշտպանութեան ընկերակցութիւններ ստեղծել հաւանական նուիրատուներ եւ կարիքաւոր հիւանդներ գտնելու համար։ Վիրահատութեան կարելիութիւնը ընտանիքներու վրայ կը բանեցնէ ճնշում մը, որ նախապէս անգոյ էր։ Կարգ մը պարագաներու երիտասարդութեան սեմին գտնուող մինչեւ 19 տարեկան պատանիներու կը թելադրուի իրենց լեարդէն բաժին մը նուիրել իրենց ծնողքներուն։

Մեռած նուիրատուներէ ձեռք բերուած մարմնի գործարաններու անբաւարար քանակին պատճառով Միացեալ Նահանգներու տարածքին ողջ նուիրատուներու թիւը 16 առ հարիւրով բարձրացած է 2000-ին եւ հասած է 5500-ի, ինչ որ ցարդ թուային ամէնէն մեծ ատումն է։ Նուիրատուներուն մեծամասնութիւնը երիկամ մը տուած է. վիրահատութիւն մը, որ սովորական դարձած է եւ կը գոհացնէ երիկամի պատուաստումի կարիքներուն 40-էն 50 առ հարիւրը։

Թէեւ երբ ողջ անձերու կողմէ երիկամի նուիրատուութիւնը բարոյական առարկութիւններ ստեղծած էր սկզբնական շրջանին, սակայն վիրահատութիւնը այնքան ապահով եւ յաջող ձեւով տեղի կ'ունենար, որ այլեւս հարցականներ չի ստեղծեր։

Սակայն ողջ նուիրատուներու լեարդէն բաժինի մը պատուաստումը շատ աւելի բարդ եւ վտանգաւոր վիրահատութիւն կ'ենթադրէ։ Այսուհանդերձ լեարդի պատուաստումի պարագաները եւս բազմացած են եւ 2000-ին հասած են 347-ի (1998-ին արձանագրուած է 86 պարագայ)։ Անցեալ տարի Նիւ-Եորքի մէջ լեարդի պատուաստումի պարագաներուն 30 առ հարիւրը կատարուած է ողջ նուիրատուներու լեարդէն առնուած մասերով։ Իսկ թոքերու նուիրատուութիւնը, որ նոյնպէս երիկամի նուիրատուութենէն աւելի վտանգաւոր է, հետզհետէ աւելցած է վերջին տասնամեակին, թէեւ զանոնք ընդունող հիւանդները կարիքը ունին երկու նուիրատուի։

Նման գործողութիւններու մեծ մասը յաջող ընթացած է։ Սակայն ոչ մէկ վիրահատութիւն վտանգէ զերծ է։ Ցարդ լեարդի նուիրատու մը մահացած է Միացեալ-Նահանգներու մէջ (շատ աւելի մեծ թիւով լեարդի նուիրատուներ մահացած են Եւրոպայի տարածքին)։ Բժիշկներու համաձայն, 10 հազար հոգիի վրայ 10-էն 20 հոգի կրնայ մահանալ լեարդի նուիրատուութեան պատճառով, մինչդեռ համեմատութիւնը 10 հազարի վրայ 3 է երիկամի նուիրատուներու պարագային։

Ողջ նուիրատուներէ օգտուիլը մեծ յեղաշրջում մըն է պատուաստումի պատմութեան մէջ, եւ անիկա տեղի կ'ունենայ անկախ ամէն ինչէ, լռութեան մէջ, առանց կեդրոնացեալ հակակշռի։ Ի տարբերութիւն դեղերու, պայման չէ, որ նոր ձեւի վիրահատութիւն մը վաւերացուի կամ որոշ օրէնքներու ենթարկուի կառավարութեան կամ բժշկագիտական որեւէ կազմակերպութեան կողմէ։ Հետեւաբար անիկա պարզապէս կ'որդեգրուի։

Այս արագ փոփոխութիւնը մտահոգութիւն կը պատճառէ բժշկագիտական մարզին մէջ ծառայող կարգ մը մասնագէտներու, որոնք վիրահատութիւններու վրայ պաշտօնական հսկողութիւն կը պահանջեն։ Անոնք նաեւ անհրաժեշտ կը նկատեն երկար ժամանակի վրայ նուիրատուներու առողջական վիճակին հետապնդումը, որ ցարդ չի կատարուիր։

Տարբեր վիրաբոյժներ վիրահատութեան տարբեր միջոցներ կը կիրարկեն։ Ցարդ որեւէ ուսումնասիրութիւն չէ կատարուած որոշելու համար, թէ ո՞ր միջոցը լաւագոյնն է։ Նուիրատուներու եւ անոնց քով յառաջացած բարդութիւններուն համեմատութիւնը արձանագրելու պարտադիր օրէնքներ չկան, ոչ ալ պատուաստումի ծրագիրներ վաւերացնող մարմիններ։

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՕԶԵԱՆ-ՍՐԱՊԵԱՆ

ՌՈՒՍ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԺԽՏԷ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊՆԴՈՒՄՆԵՐԸ

«Զաման» թերթը Սեպտ. 10, Երկուշաբթիի իր թիւին մէջ Սէտաթ Կիւնէշի ստորագրութեամբ արձագանգ կը հանդիսանար հայկական հարցի վերաբերեալ գիրքի մը, որու մէջ Ռուսերու կողմէ պատասխան մը կը տրուի Հայոց ցեղասպանութեան պնդումներուն։ Այդ Ռուսն է զօր. Վլատիմիր Մայէվսքի, որ հիւպատոսի պաշտօն վարած է Պիթլիս եւ Վան նահանգներու մէջ։ Ռուս զօրավարին գրած գիրքը օսմաներէնէն թրքերէնի թարգմանուեցաւ եւ հրատարակուեցաւ Ապահովութեան Ընդհ. Տնօրէնութեան մատենաշարէն։ Թարգմանութիւնը, որ պատասխան մըն է հայկական պնդումներու դէմ, կատարուեցաւ Երկրորդ Կարգի Ապահովութեան տնօրէն Էյուպ Շահինի կողմէ՝ «Օտարի աչքով՝ հայկական հարցը» անուան տակ։

ԳԻՐՔԸ ՆԱԽ ԳԱՂՏՆԻ ՊԱՀՈՒԵՑԱՒ

Պատմութիւնը հետեւեալն է։ Զօր. Մայէվսքի, որ աւելի քան հինգ տարի Վանի եւ Պիթլիսի մէջ գործեց որպէս հիւպատոս, պաշտօնավարութեան շրջանին իր տեսածները ամփոփեց գիրքի մը մէջ, որ կը կոչուէր «Վիճակագրութիւն Վան – Պիթլիս Նահանգներու մասին»։ Շրջանի ռուս կառավարութիւնը յարմար տեսաւ որ այդ գիրքը գաղտնի պահուի, այնուհանդերձ, տպուեցաւ միայն քանի մը ընտրեալ անձերու յանձնուելու համար։ «Թէչքիլաթը մահսուսա» կոչուած մարմինը կը լսէ այդ գիրքին մասին եւ հատ մը կ'ապահովէ անկէ։ Գիրքը օսմաներէնի կը թարգմանուի հազարապետ Մեհմէտ Սատըքի կողմէ։ Բայց եւ այնպէս կը շարունակէ գաղտնի մնալ։ Միայն քանի մը օրինակներ կը տպուին մասնաւորներու համար։ Տարիներ վերջ գիրքը կը հրատարակուի ռուս կառավարութեան կողմէ։ Միայն թէ այդ հրատարակութեան մէջ զանց կ'առնուին այն տուեալները, որոնք Թուրքերուն ի նպաստ էին փաստ կրնային ծառայել Հայոց ցեղասպանութեան պնդումներուն դէմ։

«Թէչքիլաթը մահսուսա»ն սկզբնական շրջաններուն չանդրադառնար թէ այդ գիրքը որքա՜ն կարեւոր էր։ Ուստի, գիրքը կը դրուի արխիւի մէջ։ Միջոց մը ետք ապահովութեան տնօրէններէն Էյուպ Շահին մէջտեղ կը հանէ զայն եւ երբ կը տեսնէ գիրքին բովանդակած պաշտօնական փաստաթուղթերը, կը խանդավառուի եւ իր ամբողջ աշխատանքը կը կեդրոնացնէ գիրքին վրայ։ Գիրքը օսմաթեան զինուորական պատմութեան եւ կը քննէ Սպայակոյտի Նախագահութեան զինուորական պատմութեան եւ ռազմավարական հետազօտութիւններու բաժնին կողմէ։ Անկէ վերջ ալ գիրքը կը հրատարակուի «Օտարի աչքով հայկական հարցը» անուան տակ։

ՄԱՅԷՎՍՔԻԻ ԴԻՏԱՐԿՈՒՄՆԵՐԸ

Գիրքին մէջ տեղ գտած են հետեւեալ արտայայտութիւնները. –

* Պէտք չէ կարծել որ հայկական գիւղերը շարունակ շրջանի ժողովուրդի յարձակումներուն թիրախ կը դառնային։ Եթէ այդպէս ըլլար, մինչեւ այսօր հայկական ո՛չ մէկ գիւղ մնացած կ'ըլլար։ Մինչդեռ հայկական գիւղերը միշտ ալ քրտական գիւղերէն աւելի հարուստ եւ աւելի բարգաւաճ են։
* Կարգ մը դիւանագէտներ անխղճօրէն օգտուիլ ուզած են ազգայնապաշտութեան այս կռիւներէն, հրահրած են Հայոց ազգային զգացումները եւ անմօթաբար Թուրքիոյ մէջ ստեղծած են հայկական հարց մը։
* Որքան ալ Թուրքերը ամբաստանուին, ամէնուրեք Հայե՛րն են որ պատճառ դարձան դէպքերուն։

«Մարմարա», Սեպտ. 12

Publications reçues

L'INTRANQUILLE
N° 6-7, 2001
(657 pages)

Au sommaire.- **Hélène Piralian** (Quand l'autre disparaît — Eclipse ou destruction), **Philippe Bouchereau** (Le génocide est sans raison), **Léon Ketcheyan** (Recueil: Zabel Essayan, présentation, choix des textes, appareil critique et traduction de l'arménien), etc., etc...

L'Intranquille — B.P. 75 — 76960 Notre-Dame-de-Bondeville

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՃԱՄԲԱՆԵՐՈՎ
Ա., Բ. եւ Գ. Հատոր

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Երեւան, «Դար», 2000

ԹԻՒ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.
ՄԹՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

– Ի՞նչ կը խմէք կոր, – հարցուց։

– Գաւաթ մը գինի խմեցի։

– Ճանըմ գինին ալ խմելու բա՞ն է, մարդուս գլխուն կը զարնէ...

– Ծարաւ էի, հատ մը խմեցի։

– Քոնեակը կեցած իքէն գինի կը խմուի՞...

Եւ գինեպանին դառնալով՝ հրամայեց.

– Մեզի երկու հատ աղէկ քոնեակ բե՛ր։

Գլխուս վրայ, – ըսաւ գինեպանը։

– Ի՞նչ քոնեակ ունիս...

– Պատուական Մէթաքսա։

– Մեթաքսան խմուելիք բան չէ, Մարթէլ չունի՞ս։

– Ունիմ, պէ՛յ...

– Մեզի երկու հատ Մարթէլ բե՛ր։

– Շատ աղէկ... միայն թէ Մարթէլը կրկին գինն է։

– Քեզի գինը հարցնող կա՞յ, թօհաֆ բան, – գոչեց Աստիկ սրտնեղած դէմքով, աս ի՛նչ զարմանալի մարդիկ էք...

– Կը ներէք, էֆէնտի՛ս, – ըսաւ գինեպանը խոնարհութեամբ, – երբեմն յաճախորդներ կան, որոնք, եթէ գինը առաջուց չըսես, ետքը խնդիր կը հանեն։

– Մենք այդ տեսակ յաճախորդներէն չենք... ատիկա հասկնալու էիր, առաջին անգամ չէ որ Մարթէլ կը խմենք կոր... խանութպան ըսածդ յաճախորդը ճանչնալու է եւ անոր համեմատ հետը վարուելու է...

– Կը ներէք, պէ՛յս...

– Իրաւունք չունի՞մ, Արշա՛կ էֆէնտի։

– Անշուշտ, իրաւունք ունիք, – պատասխանեց լրտեսը։

Քոնեակը ի մի ումպ պարպելէ ու լրտեսին ալ խմցնելէ ետքը կրկին գաւաթները լեցնել տուաւ, յետոյ գրպանէն սիկառէթի տուփը հանեց, հատ մը Արշակին հրամցուց, հատ մըն ալ ինք վառեց եւ ըսաւ.

– Ի՞նչ կայ, չկայ, տեսնենք...

– Նոր բան մը չկայ, Աստի՛կ էֆէնտի։

– Անկարելի է, որ ձեր քովը նորութիւն չգտնուի, դուք անանկ գործ մը ունիք, որ միշտ նորութիւններու մէջ կ'ապրիք։

– Մեր գիտցածները չեն կրնար ձեզ շահագրգռել, – պատասխանեց լրտեսը։

– Ես խմբագիր եմ, ամէն բանով կը շահագրգռուիմ, մանաւանդ թէ կրնայ ըլլալ, որ քեզի համար կարեւորութիւն չունեցող լուր մը ինծի համար շատ կարեւորութիւն ունենայ։

– Անանկ է, դուք ճանճը ուղտի չափ մեծցնելու արհեստը գիտէք, – ըսաւ լրտեսը խնդալով։

– Անկէց զատ, իմացածիս նայելով, այս օրերս բաւական իրարանցումի մէջ էք եղեր... շատ կարեւոր խնդիր մը կայ եղեր...

– Ի՞նչ խնդիր։

– Մեծ դաւադրութեան պէս բան մը... Ռումանիոյ մէջ պատրաստուեր է... լուրն ալ դեռ նոր հոս հասեր է։

Լրտեսը ձեւ մը ըրաւ, որով կ'ուզէր հասկցնել, թէ այդ դաւադրութենէն տեղեկութիւն չունէր։

– Պարապ տեղը ինծէ մի՛ ծածկեր, – ըսաւ Աստիկ ժպտելով, – ապահովութեան տնօրէնը իմ բարեկամս է, ամէն օր մէկտեղ ենք, ու ինծէ բան մը չի ծածկեր... աղէկ միտքս ինկաւ, եթէ որեւէ բանի մը պէտք ունենաս՝ ինծի ըսէ, ես կը խօսիմ իրեն... դեռ երէկ միասին էինք... իմ մէկ խօսքս երկուք չըներ...

– Շնորհակալ եմ, Աստի՛կ էֆէնտի։

– Շնորհակալութեան բան չկայ... երէկ ինք խօսք բացաւ այդ դաւադրութեան մասին... հնչակեանները կը պատրաստեն կոր եղեր... տե՛ս, տեղն ի տեղօք կը խօսիմ կոր։

– Անանկ բաներ մը կայ, բայց դեռ որոշ բան մը չենք գիտեր, – ստիպուեցաւ խոստովանիլ Արշակ։

– Տեսա՞ր, որ չիտակ կը խօսիմ, – գոչեց Աստիկ։ – Ապահովութեան տնօրէնը շատ մտատանջ կ'երեւար կոր...

– Բնական է, որ մտատանջ պիտի ըլլայ, որովհետեւ եթէ բան մը պատահի՝ ուղղակի ինքն է պատասխանատուն։ Միայն թէ տեսնենք, որ իրաւցնէ այդպիսի դաւադրութիւն մը գոյութիւն ունի՞, թէ պարզապէս եղածը զրպարտութիւն մըն է։

– Ճիշդ ես ալ նոյն բանը ըսի իրեն, բայց ինք պատասխանեց, որ ձեռքերնին գրական ապացոյցներ կան... վերջապէս այս գործը շատ կարեւոր բան մըն է, եւ եթէ կարենաս հետք մը գտնել եւ իրական ծառայութիւն մը մատուցանել իրենց, ա՛լ գործդ եղած է։

– Դժբախտաբար շատ դիւրին բան չէ... մէջտեղը որեւէ հետք չկայ դեռ, մութին մէջ կ'երթանք կոր առանց գիտնալու, թէ ո՛ւր կը դիմենք։

– Բայց Պոլիս գտնուող հնչակեանները ամէնքն ալ ծանօթ են...

– Այո՛, սակայն խնդիրը անոնց վրայ չէ, այլ դուրսէն եկող կամ գալիք անծանօթ անձերու վրայ։

Աստիկ կրկին քոնեակ բերել տուաւ։

– Ալ բաւական է, – առարկեց լրտեսը։

– Այս քոնեակը լաւ տեսակ է, չի վնասեր, – դիտել տուաւ Աստիկ։

– Այո՛, բայց եթէ շատ խմենք՝ գլուխնուս կը զարնէ։

– 4-5 հատին խօսքը չըլլար։

Յետոյ Աստիկ գինեպանը ղրկեց, որպէսզի իրբեւ մեզէ քիչ մը չաքարեղէն եւ պտուղ բերէ։ Եւ կրկին իր խօսակցութիւնը շարունակեց նոյն նիւթին վրայ։ Մեծ գովեստով խօսեցաւ «իր բարեկամ»ին՝ ապահովութեան տնօրէն Պէտրի պէյի մասին։

– Շատ շնորհքով, շատ ազնիւ, շատ քաղաքավար մարդ մըն է, – ըսաւ, – օր մը քեզի տանիմ իրեն ներկայացնեմ։

– Պէտք չկայ, զիս արդէն մօտէն կը ճանչնայ, – պատասխանեց Արշակ։

– Անշուշտ պէտք է, որ ճանչնայ, բայց բարեկամի մը կողմէ ներկայացուիլն ալ ուրիշ օգուտ ունի։

(Շար. 61)

(Տար. Ա. էջէն)

նութեամբ որ յետամնաց, պահպանողական, ոչ ժողովրդավար եւ ապականած խումբ մը եւ փոքր, բիրտ կազմակերպութիւններ ի՛նչպէս կրնային գործադրել նման ծանրակշիռ խոստումներ. «հիմա գիտենք» կը գրէ Ֆիսք:

Սեպտեմբեր 11-ի արարքները իրեն կը յիշեցնեն անհամեմատօրէն անկարեւոր նախընթացներ, ինչպէս՝ 1983 Հոկտեմբերին Պէյրութի մէջ անձնասպանական արարքով մը 241 Ամերիկացիներու եւ 100 Ֆրանսացիներու սպանութիւնը որ անըմբռնելի ճշգրտութեամբ մը գործըւած էր: Անոնց առընչութեամբ պիտի խօսուէր որպէս «աննպատակ ահաբեկչութիւն». «աննպատակ»ը գրաւելով հիմնական տեղը երբ «մենք չենք հասկնար թէ Ամերիկա ինչո՛ւ ատելի դարձած է երեք մեծ կրօնքներու ծննդավայրին մէջ» կ'ըսէ Ֆիսք:

Արար մը Նիւ-Եորքի եւ Ուաշինկթընի արարքներուն 20-30 հազար անմեղ զոհերուն մասին հարցումի մը պիտի պատասխանէ քաղաքավարօրէն թէ ատիկա անսահմանելի ոճիր մըն էր. սակայն իր կարգին հարց պիտի տայ թէ ինչո՛ւ նոյն որակումները չտրուեցան իրաքցի թերեւս կէս միլիոն երախաներու մահուան պատճառ դարձած պատժամիջոցներուն, Իսրայէլի 1982-ի Լիբանան ներխուժումին 17.500 զոհերուն առթիւ: Սեպտ. 11-ի ահաւոր վայրագութեան մէջ բրիտանացի լրագրողը դերը կը նըշմարէ արաբական տարածքներու Իսրայէլի գրաւումին, Պաղեստինցիներու կեղեքումին, ոմբակոծումներու:

Իսրայէլը չէ որ ամբաստանեալն է, նոյնիսկ եթէ Ս. Հիւսէյն ու այլ միապետեր այդպէս պիտի յայտարարեն. ամբաստանեալի դիրքին վրայ, Ֆիսք կը տեսնէ պատմութեան ազդեցութիւնը եւ Արեւմուտքին բաժինը: «Մեր չյարգուած խոստումները, թերեւս նոյնիսկ մեր կողմէ Օսմանեան կայսրութեան քանդումը անխուսափելի կերպով այս ողբերգութեան հասցուցին: ԱՄՆ զօրակցեցան Իսրայէլի պատերազմներուն այնքան տարի որ հաւատացին թէ ատիկա փոխադարձութիւն պիտի չունենայ: Այլեւս այդպէս չէ» կը գրէ բրիտանացի լրագրողը:

Յօդուածը կ'աւարտի եօթը տարի առաջ իր պատրաստած հեռատեսիլի շարքի մը յիշեցուցածով. այդ շարքով ուզած է բացատրել թէ ինչո՛ւ այնքան մեծ թիւով մահմետականներ հասած են Արեւմուտքը ատելու այդ աստիճանին: Այդ մահմետականները որոնց հետ զրուցած է, ամերիկեան արտադրութեան ռումբերու, զէնքերու զոհ հարազատներ ունեցողներ եղած են. ըսած են թէ Աստուծմէ զատ ոչ ոք կ'օգնէ իրենց: «Աստուածաբանութիւնը՝ ընդդէմ թէքնոլոժիին. անձնասպանութեան ռմբակոծերը՝ ընդդէմ հիւլէական ուժին: Հիմա գիտցանք թէ ի՛նչ կը նշանակէ ատիկա» կը շեշտէ Ռ. Ֆիսք:

Ֆրանսիայում Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան
ԷՏՈՒԱՐ ՆԱԼԲԱՆՏԵԱՆԸ

Հայաստանի Հանրապետութեան Յատուկ յանձնարարութիւններով դեսպան
ՇԱՌԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ 10-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Հոկտեմբերի 1-ին
ժամը 18.30 – 20.30-ին
ընդունելութիւն են կազմակերպում Փարիզի Grand Hôtel Intercontinental հիւրանոցի սրահներում:
Մուտքը միայն հրաւիրատոմսերով: Ծախքերի մասնակցութիւն
Բոլոր Ֆրանսահայերը սիրով հրաւիրւում են մասնակցելու այդ երեկոյին եւ հրաւէրքները ստանալու համար կարող են դիմել՝
Հայաստանի Հանրապետութեան Դեսպանութիւն՝
9, rue Viète, 75017 PARIS — Tél.: 01 42 12 98 00 — Fax: 01 42 12 98 03
ինչպէս նաեւ՝ Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ և Աւետարանական Եկեղեցիներ, Ֆրանսահայ քաղաքական, հասարակական, մշակութային, կրթական, մարզական, երիտասարդական կազմակերպութիւններ, միութիւններ և ակումբներ:

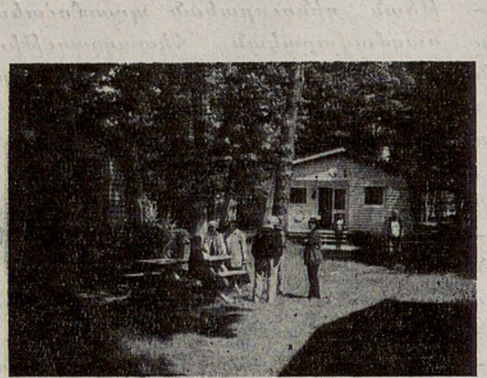

le domaine de chamerolles

45170 Chilleurs-aux-Bois

Pour vos loisirs dans un site boisé de 13 héctares avec étang, hébergement en châlets tout confort pouvant accueillir de 1 à 6 personnes pour vos week-ends et vacances

TARIFS (par châlet) :
Week-end * 2 nuits : 950 F ● Semaine : 2100 F à 3 330 F (selon période)

Sur place :
diverses activités, location de salles (une salle avec espace traiteur) pour tous types de manifestations.
Tél. : 02 38 32 99 75 — Fax : 02 38 32 99 76
E-mail : DomChamerolles@aol.com
Le lieu idéal pour les réunions de famille
—— Tél. Paris : 01. 42. 67. 85. 30 ——
Une remise de 10% sera consentie sur présentation du journal.

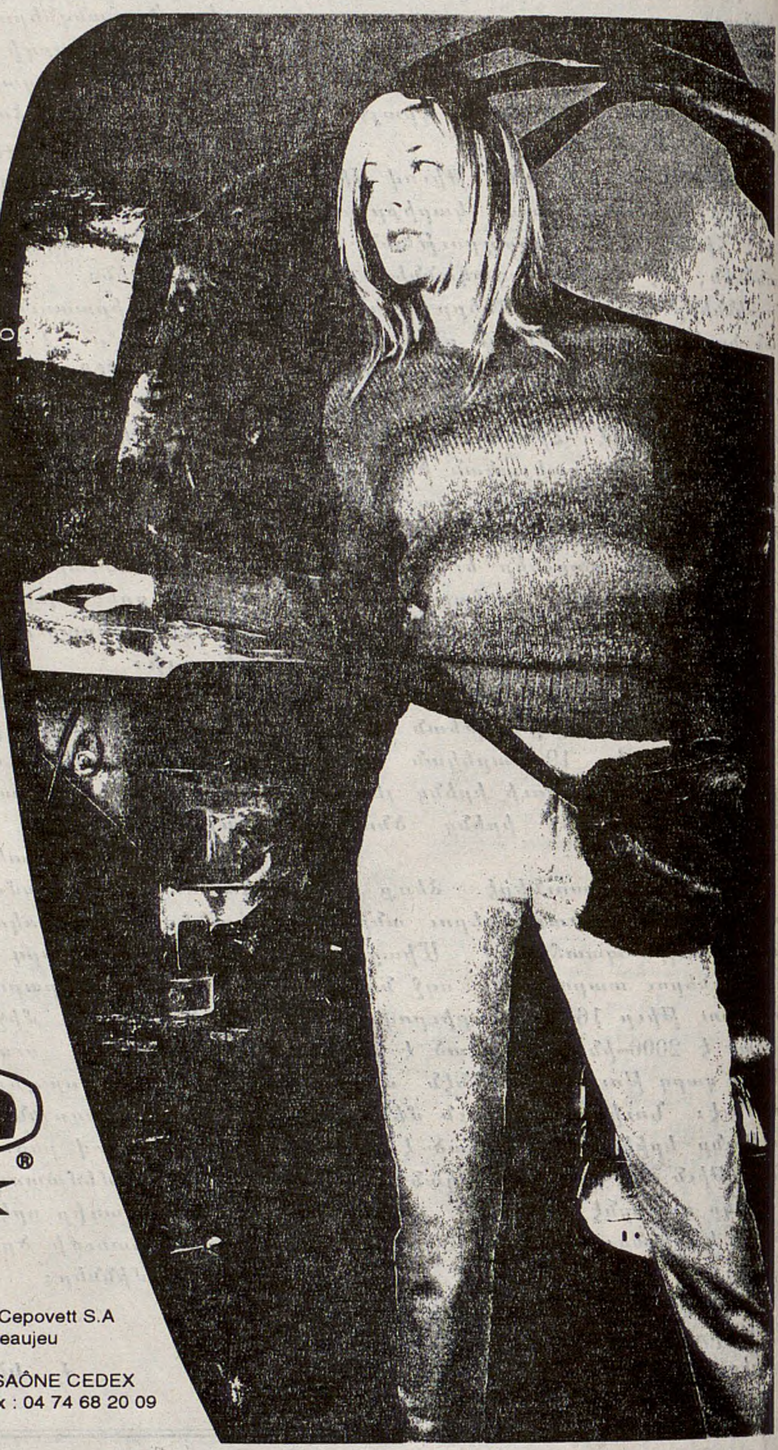

STK®

Fabriqué & Distribué par Cepovett S.A
150, ancienne route de Beaujeu
GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE/SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09

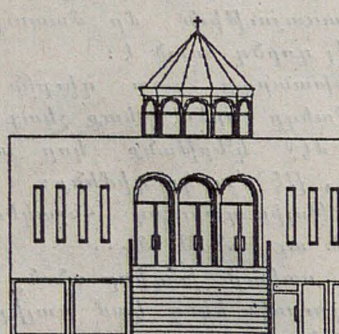

Les conférences d'Issy

AUTOMNE 2001

1700EME ANNIVERSAIRE DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME PAR L'ARMENIE EN 301

JEUDI 20 SEPTEMBRE à 20h45 :
«L'actualité de Nareg» Prof. JEAN-PIERRE MAHE

JEUDI 11 OCTOBRE à 20h45 :
«Faisons connaissance avec l'Eglise Apostolique Arménienne»
Rév. Père MURONE KEWIKIAN, M. KEGHAM TOROSSIAN

JEUDI 15 NOVEMBRE à 20h45 :
«La traduction arménienne de la Bible : héritage du passé ou message pour aujourd'hui?»
Pasteur MANUEL JINBACHIAN

JEUDI 13 DECEMBRE à 20h45 :
«Faisons connaissance avec l'Eglise Catholique Arménienne»
Rév. Père JOSEPH KELEKIAN

Lieu de Conférences : Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-Mlnx
28, avenue Bourgain et 55, avenue Victor Creson, 92130 Issy-les-Mlnx
Renseignements : 01 47 36 02 50 Entrée libre Bienvenue à tous

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 18
MARDI
18 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL · 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար · 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար · 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·254 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 77e NNEE — N° 20.254

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՏԻՆԻ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՆ,

Ռուսաստանի նախագահը երեւանեան երկօրեայ այցին երկրորդ օրը, Սեպտ. 15-ին ելոյթ ունեցած է Ազգ. Ժողովին մէջ: Հոն ցինքը ողջունելով նախագահ Ա. Խաչատրեան ըսած է թէ Հայաստան շատ մեծ նշանակութիւն կու տայ այցին: Վլ. Պուտին ընդգծելէ ետք խորհրդարանային գործակցութեան գործօն ու արդիւնաւոր ընթացքը, ըսած է թէ կողմերուն նման գործակցութիւնն ալ կը նպաստէ փոխադարձ անվստահութիւնը յաղթահարելու եւ Ղարաբաղի հարցը խաղաղ, արդարացի լուծումի մը յանգեցնելու: Ան կրկնած է թէ իր երկիրը կողմնակից է Հայաստանի ու Ազրպէյճանի նախագահներուն ուղղակի երկխօսութեան շարունակուելուն եւ կ'ընդունի կողմերուն համաձայնութեան արժանացած լուծումի որեւէ տարբերակ:

Նախագահ Պուտին նիւթ ըրած է Հայաստանի մէջ ռուսերէնի հարցերն ալ, ըսելով որ իրենք ոչինչ պարտադրել կ'ուզեն, բայց հարցը ունի մարդասիրական կողմ մը, քանի որ ռուսերէնը հայեւռուս գործակցութեան հիմնաքարն է:

Նոյն օրը տեղի ունեցած են Ռ. Քոչարեան - Վլ. Պուտին պաշտօնական բանակցութիւնները որոնք յանգած են շարք մը համաձայնագրերու: Ստորագրուած են մինչեւ 2010 տնտեսական գործակցութեան, ներդրումներու, զբօսաշրջութեան, կրթութեան, մարզական բնագաւառներուն առնչուած եօթը փաստաթուղթեր:

Բանակցութիւններուն յաջորդած է երկու նախագահներուն միասնական մամուլի ասուլիսը: Անոնք իրենց գոհունակութիւնը յայտնած են այցին ու անոր ընթացքին տեղի ունեցած հանդիպումներուն, ստորագրուած համաձայնագրերուն մասին, շեշտելով երկու երկիրներուն միասնական արդիւնաւոր ընթացքին կարեւորութիւնը: «Ռուսաստանը Հայաստանը կը նկատէ յուսալի գործընկեր եւ անոր հետ գործակցութեան ամրապնդումը ոչ միայն Ռուսաստանի պետութեան, այլեւ ժողովուրդներուն սկզբունքի ընտրութիւնն է» ըսած է Վլ. Պուտին:

Երկու նախագահները միասնական յայտարարութիւն մըն ալ ստորագրած են ուր եւ: շեշտուած է քաղաքական, տնտեսական եւ այլ ոլորտներու մէջ երկխօսութիւնը ամրապնդելու, գործակցելու նպատակը:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի ՀԵՏ

Սեպտ. 15-ին Նախագահ Պուտին Էջմիածնի մէջ հանդիպում մըն ալ ունեցած է Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին հետ: Անոնց հանդիպումին քննարկուած են Ռուսաստանի մէջ Հայց. Եկեղեցիին բնականոն գործունէութեան առնչուած կարեւորագոյն խնդիրները: Այս միասնաբար, յարգանքի տուրք մատուցանելու գացած են ցեղասպանութեան զոհերու յուշարձանին եւ ծաղկեպսակ զետեղած հոն: Իրենց ընկերացած են հայ եւ ռուս պետական բարձրաստիճան դէմքեր:

Նախագահ Պուտին Եղեռնի յուշահամալիրին մատեանին մէջ արձանագրած է հետեւեալ տողերը. «Ռուսաստան միշտ ալ իր սեփականը նկատած է հայ ժողովուրդին ցաւն ու ողբերգութիւնը: Կը խոնարհինք հայ ժողովուրդին ցեղասպանութեան զոհերուն յիշատակին առջեւ»: Ան Ռուսաստանի առաջին ղեկավարը եղած է որ այցելած է Ծիծեռնակաբերդ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Ռուսական պատուիրակութեան Երեւան այցին առաջին օրը, Սեպտ. 14-ին, Վ. Օսկանեան ընդունած է Ի. Իվանովը: Հանդիպումին նիւթ եղած են երկու երկիրներուն արտաքին քաղաքական գետեւշութիւններուն գործակցութիւնը. ԱՄՆ-ու ահաբեկչութիւնը, Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորման ներկայի փուլին զարգացումները:

Գ Ի Ւ Մ Ր Ի

ԼՐԱԳՐՈՂ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Սեպտ. 13 - 14-ի իրիկունը անծանօթ պարագաներու մէջ, իր տունը սպաննուած է «Կումայրի» շաբաթաթերթի լրագրող Յովհաննէս Ղրջեան: Ան թերթին մշակոյթի բաժնին վարիչն էր, նաեւ արուեստի ղեկավարը քաղաքապետարանին «Սեւան» բանաստեղծութեան թատրոնին: 47 տարեկան էր:

ՊՈՒՇ ԵՐԿԱՐ ԽԱՉԱԿՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԷ

ՖՐԱՆՍԱ ՄՏԱՀՈԳ

ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐԷՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻ ՊԷՆ ԼԱՏԷՆԸ ՅԱՆՁՆԵԼ

Առաջին օրերու զգացական արտայայտութիւններէն ետք, եւրոպական կարգ մը երկիրներ եւ առաջին առթիւ Ֆրանսա յետքայլ ըրին, որովհետեւ ի յառաջագունէ չէն ուզեր Ուաշինկթընի կողքին հակայարձակման ձեռնարկել, երբ չեն գիտեր թէ ի՛նչ ծրագիր ունի Ուաշինկթըն: Սեպտ. 14-ին իսկ, Վետրին, Ռիշար որոշ վերապահութիւններ արտայայտեցին եւ նոյն դիրքը կը բռնէին ընդդիմութեան դէմքեր ալ ինչպէս Պալատիւր, Ժիսքար տ'էսթէն եւ ուրիշներ: Ֆրանսայի կառավարութիւնը իր զօրակցութիւնը յայտնելով հանդերձ, կը շեշտէ որ երբ պահը գայ ամէն երկրի կը մնայ ճշդել գործողութիւնները զորս անհրաժեշտ կը նկատէ: Այս վերապահութիւնը կը հասկցուի մանաւանդ այն պատճառաւ որ յայտնի չէ թէ Պուշ ի՞նչ պիտի ընէ: Սպառնալիքները մեծ են թէ իր, թէ փոխ-Նախագահին կողմէ: Սեպտեմբեր 16, Կիրակի օրուան իր ելոյթին մէջ, Պուշ կ'ըսէր թէ նախագահած է կարեւոր ժողովներու՝ ծրագրելու համար ընդհ. յարձակում մը ահաբեկչութեան դէմ: Նոր տեսակի ճակատամարտ մըն է տարբեր տեսակի թշնամիի մը դէմ: Ու Պուշ կը շեշտէ. - «Ով որ պատերազմ յայտարարէ Միացեալ-Նահանգներուն, իր իսկ կործանումը կ'ընտրէ: Ահաբեկչութեան դէմ յաղթանակը մէկ ճակատամարտով չի շահուիր, այլ վճռական գործողութիւններու շարքով մը ահաբեկչական կազմակերպութիւններուն դէմ: ... Մեր փոխադարձութիւնը կործանարար, երկար եւ արդիւնաւոր պէտք է ըլլայ»:

Առաջին օրերու շուարումէն, արցունքներէն, Նիւ-Եորքի յապաղած այցելութենէն ետք, Պուշ կը ջանայ հերքել այն բոլոր վարկաբեկիչ ածականները որոնց ենթակայ է եւ վերագրուել Ամերիկացիներու սիրտը:

***

Միացեալ-Նահանգներու մէջ 25 հոգի ձերբակալուած են, բայց, Ուաշինկթըն 150 հոգիի ցանկ մը պատրաստած է, որոնք հեռուէն կամ մօտէն կապ ունին այս ահաբեկչութեան հետ: Նիւ-Եորքի աւերակներուն մէջ ալ օդահէններէն մէկուն անցագիրը գտնուեր է...: Կասկածելիներ ձերբակալուած են ոչ միայն Ամերիկա, այլեւ Պելժիա, Հոլանտա եւ ուրիշներ ալ կը փնտռուին եւրոպական զանազան երկիրներու մէջ:

***

Փաքիստան եւ Իրան փակեցին իրենց սահմանագլուխները Աֆղանիստանի հետ: Այս վերջին երկրէն ժողովուրդը կը փախէր դէպի Փաքիստան ապաստան գտնելու համար, ամերիկեան յարձակման մտավախութեամբ: Փաքիստան յայտնեց թէ կողքին է Միացեալ-Նահանգներու, պատուիրակութիւն մըն ալ ղրկեց Քապուլ, պահանջելով Թալիպաններէն որ յանձնեն Պէն Լատէնը: Պէտք չէ անտեսել սակայն թէ Թալիպաններու եւ մոլեռանդ ժողովուրդին համար Պէն Լատէն հերոս մըն է եւ բոլորը պատրաստ են ծիհատի: Այլ երկիրներու մէջ ալ հակամերիկեան տրամադրութիւնները չեն պակսիր: Օրինակ Թուրքիոյ մէջ, կառավարութիւն եւ ժողովուրդ բոլորովին տարբեր մօտեցում ունին: Եթէ Անգարա հաւատարիմ գինակիցն է Ուաշինկթընի, ամբոխը որ ներկայ էր Կալաթասարայ - Լացիօ մրցումին, բացագանչած է «Անկցի՛ն Միացեալ-Նահանգները, անկցի՛ Իսրայէլ»: Աքիթ իսլամապաշտ օրաթերթն ալ խորագրած է «Ով որ հրդեհ կը սերմանէ, հրդեհով կը մեռնի»:

— Ֆաթահի պատասխանատուն Յորդանանի մէջ ամբաստանեց Միացեալ-Նահանգները, որոնք «ահաբեկչութեան գլուխն են, քանի զօրավիգ են մարդասպան Շարոնի»:

— Պի. Պի. Սի.-ն ալ (հեռատեսիլ) բաւական փոթորկալից վիճարկումի մը առիթ տուած է: Ոմանք ամբաստանած են ԱՄՆ, որոնք պատճառ եղած են ոճրափորձերուն Մերձաւոր - Արեւելքի իրենց քաղաքականութեամբ, ուրիշներ ըսած են թէ աւելի արժէք կը տրուի Ամերիկացիներու կեանքին քան Իրաքի մանուկներուն: Հակամերիկեան արտայայտութիւնները այնքան բուռն եղած են որ վիճարկումին մասնակցող ԱՄՆ-ու նախկին դեսպան մը չէ կրցած զսպել իր արցունքները եւ լացած է:

— Պէն Լատէն հաղորդագրութիւն մը հրապարակեց, ուր կը յայտնէր թէ ինք չէ ոճրափորձերուն հեղինակը, թէ նման միջոցներ միայն պետութիւն մը կրնայ ունենալ: Ի դէպ, մահմետական կարգ մը պարագլուխներ չեն վարանիր նոյնիսկ Իսրայէլի վերագրել արարքը: Միւս կողմէ Շարոն տեղի չի տար ամերիկեան ճնշումներուն, բայց եւ այն-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊԵՐՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՆՊԱՐՏԱՐՁԱԿԵԼՈՎ ԹՈՒՐՔԵՐԸ, ԴԱՏԱՒՈՐՆ ԱԼ ՈՒՐԱՑԱՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Պէռնի դատարանը, Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 14-ին արձակեց իր վճիռը և անպարտ հռչակեց Թուրքերը, ինչ որ անակնկալ մը չէր: Թուրք 12 ամբաստանեալները դիմում մը ստորագրած էին, ուր բացարձակապէս կը մերժէին, որ ցեղասպանութիւն որակուին 1915ի և 1916ի ողբերգական դէպքերը: Զուիցերիա - Հայաստան ընկերակցութիւնը դատի դիմած էր 1997 Ապրիլ 24-ին, հիմնուած պատժական օրէնսդրութեան թիւ 261 պիս յօդուածին վրայ, որ կը պատժէ ցեղասպանութեան մը ժխտումը, նուազեցումը կամ արդարացումը: Զորս տարիներու դատական գործընթացէն ետք էր միայն, որ տեղի կ'ունենար դատը (տե՛ս. «Յառաջ», Օգոստոս 30 եւ Սեպտ. 11): Սեպտեմբեր 6-ի եւ 7-ի նիստերէն ետք, Սեպտ. 14-ին կ'արձակուէր վճիռը:

Լը Թան օրաթերթը (Սեպտ. 15) բաւական լայն տեղ կու տայ այս վճիռին եւ թղթակցութիւնն ալ կը խորագրէ. - «Le juge refuse d'écrire l'histoire et acquitte les Turcs qui nient le génocide arménien»:

Թղթակիցը կը գրէ թէ «պարտութիւնը ամբողջական» է Հայերուն համար, քանի ոչ միայն Թուրքերը անպարտ արձակուած են, այլև իրենք ձեռք չեն ձգած նոյնիսկ ցեղասպանութեան ճանաչումը: Արդարեւ, Տրնի Մասմեժան կը բացատրէ որ դատարանը կրնար անպարտ արձակել ամբաստանեալները, ընդունելով հանդերձ որ ջարդերը որոնց ենթարկուած են Հայերը, կրնան ցեղասպանութիւն որակուիլ, ինչ որ ոչ Խորհրդարանը ոչ ալ Դաշնակցային Խորհուրդը ցարդ ընդունեցան: Դատաւորը շեշտած է որ դատարանի մը չէր մնար պատմութիւնը գրել: Մինակ դատաւորը՝ Օքմնէր յայտարարած է որ ամբաստանեալները պէտք չէ տուժէին 261 պիս օրէնքին անորոշութեան պատճառով: Հալածանքները որոնց զոհ գացին Հայերը ալ աւելի դժուար է որակել զուտ իրաւական գետնի վրայ, քանի որ միջազգային իրաւական կառոյց մը չկայ, ինչպէս եղաւ Նացի Գերմանիոյ կամ նախկին Եուկոսլաւիոյ համար: Դատաւորը «բաց» ձգած է հարցը, գտնելով որ յամենայնդէպս, կարելի չէ ամբաստանեալներու որեւէ ցեղապաշտ տրամադրութիւն վերագրել: Ամբաստանեալները պատմաբաններ չեն, անոնց մէջ հանրական վարորդ կայ:

Նիստի աւարտին, կը գրէ թերթը, ազգ. նախկին խորհրդական Անժըլին Ֆանքհաուզըր ցաւ յայտնեց այս վճիռին հետեւանքներուն համար: «Կը նշանակէ որ մէկը այլեւս իրաւունք ունի անգիտանալու եւ յանուն այդ իրաւունքին ժխտելու ցեղասպանութիւն մը» կ'ըսէ: Հայկական կողմի վկաներէն մէկը՝ Արամ Ճամպազեան յիշեցուցած է որ Եւրոպական Խորհրդարանը, Ֆրանսա, Պելժիա ճանչցած են ցեղասպանութիւնը:

Թղթակցութեան բաժինէն անկախ, թղթակիցը խորհրդածութիւններ կ'ընէ: Կ'ըսէ թէ այս վճիռը չի նշանակեր որ Հայերու դատը արդար դատ մը չէ: Վճիռը կը նշանակէ միայն որ պատժական արդարադատութեան ճամբան զոր առած էին Հայերը, ճիշդ ճամբան չէր եւ թէ այս եզրակացութիւնը հիմնովին ճիշդ էր: Արդէն առժամեայ է, քանի վերաքննութեան դիմում կայ: Այս դատը «օգտակար» չէր, ինչպէս կ'ըսուի դէպքի մը համար, որ առանց վերջնական արդիւնք տալու, պղտորեր եղաւ: Անտեղի էր:

***

Զուիցերիոյ դատարանին վճիռը, ինչպէս ըսինք, անակնկալ մը չէր: Դատաւորին պատճառաբանութիւնները յստակ էին: Եւ քանի Զուիցերիա մերժած էր ճանչնալ ցեղասպանութիւնը, իրեն համար աւելի դիւրին էր Թուրքերը անպարտ արձակել: Կը մնայ յուսալ որ վերաքննութիւնը տարբեր մօտեցում ունենայ:

Finis Terrae - ՅԵԶՐ ԱՇԽԱՐՀԻ ՈՒԽՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՍԱՆԹԻԱԿՕ ՏԻ ԳՈՄՓՈՍՏԵԼԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ (*)

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

Վաղընջական ժամանակներէն եկող աշխարհագրական ըմբռնումներով, Հռոմայեցիք այսպէս կ'անուանէին Փիրենեան թերակղզիին ֆինիսթերական հրուանդանէն քիչ մը արեւմուտք գտնուող վայրը: Սպանիոյ Գալիցիա անուանուող այս երկրամասի Սանթիակօ տի Գոմփոստելա քաղաքին մէջ ալ կը գտնուի քրիստոնէական աշխարհի հռչակաւոր Սուրբ Յակոբի տաճարը, ուր, համաձայն աւանդութեան ամփոփուած է Յակոբոս Առաքեալի մարմինը:

Ժ. դարէն սկսեալ Գոմփոստելայի Ս. Յակոբը միջնադարեան քրիստոնէութեան կարեւորագոյն կեդրոններէն մին կը հանդիսանար: Հակառակ ճամբու դժուարութեանց, ակնյայտ վտանգներուն եւ երկարութեան, ամբողջ Եւրոպայէն հազարաւոր ուխտաւորներ ուղղուեցան դէպի Ս. Յակոբ աղօթելու համար Յակոբոս Առաքեալի գերեզմանին վրայ:

Հրաշալի փորձառութիւն է Սանթիակոյի ուխտագնացութիւնը, երբոր, շաբաթներ եւ ամիսներ շարունակ, հետիոտն եւ այլ ձեւերով ուխտի եկած բարեպաշտներ կը հասնին Սանթիակօ եւ գլխաւոր բարձունքէ մը (Montjoi, Monxoi), առաջին անգամ կը տեսնեն տաճարը, կը խնկարկեն, կ'աղօթեն, կը լուացուին եւ ապա կը շարունակեն իրենց երթը դէպի մայր տաճար:

Գեղեցիկ զուգադիպութեամբ մըն ալ, Հայաստանի ուխտաւորը, երբոր կը բարձրանայ Մշոյ Ս. Կարապետ վանքը, եւ առաջին անգամուան համար իր հայեացքը կը դրկէ Իննակնեան վանքի տեսադաշտը, կը խաչակնքէ եւ «Հաւատամք» արտասանելով լեռ կը բարձրանայ:

Սանթիակոյի մէջ, ամէն կէսօր կը մատուցուի ուխտաւորներու պատարագը, և եթէ բախտաւոր ես, ներկայ կ'ըլլաս Պոթաֆումէյրոյի խնկարկման: Պոթաֆումէյրօն հսկայ բուրվառ մըն է, 600 քիլօ կը կշռէ, եւ վեց ժամկոչներ, ատեանին մէջ կանգնած, տակաւ կը սկսին շարժել բուրվառը եւ որ կամաց – կամաց կը սկսի բարձրանալ եւ հասնիլ հիւսիսի եւ հարաւի առաստաղներուն, խունկի բոյրը տարածելով ամէնուր, հաւատացեալներուն զմայլած եւ քիչ մըն ալ վախցորած ակնարկներուն դիմաց:

Ուխտաւորութեան աւարտին՝ բարեպաշտը տեղւոյն եպիսկոպոսէն կը ստանայ Գոմփոստելա անուն վկայականը, որ կը հաստատէ թէ ո՞ր թեմերէն եւ ուխտավայրերէն անցած է ուխտաւորը, եւ ի վերջոյ հասած Գոմփոստելա, արժանացած սուրբի մասունքներու տեսքին եւ օրհնութեան:

Գոմփոստելյան այսօր ալ, Հռոմի եւ Երուսաղէմի հետ կը մնայ ամէնէն յաճախուած սրբավայրը, ուր մշակոյթ, աւանդութիւն, հաւատք եւ արկածախնդրութիւն կը միախառնուին իրարու:

Ուրիշ խորհուրդ մըն ալ եւս աւելի սիրելի կը դարձնէ Սանթիակօն մեզի, Հայերուս: Սուրբ Յակոբը Սպանիոյ մէջ ծանօթ է իբրեւ Մաթա–մօրօ, այսինքն՝ մաւրերուն մահ պատճառող սուրբ: Մաւրերը միջնադարու իսլամներն էին, որոնք գրաւած էին ամբողջ Սպանիան, եւ սպիտակազգեստ Ս. Յակոբն էր, որ գլխաւորեց Սպանիոյ ազատագրական շարժումը՝ առաջնորդելով ազատարար զօրքերը: Մեր պատմութեան մէջ ալ Յովհան Մամիկոնեան կը պատմէ, որ 7–րդ դարուն, Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետը, Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ, սպիտակ ձիու վրայ նստած, յաղթանակէ յաղթանակ կ'առաջնորդէր Պարսիկներու դէմ ոտքի կանգնած հայ զօրականները:

ՅԱԿՈԲՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼԸ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Յակոբոս առաքեալը կը կոչուի նաեւ Մեծ, տարբերուելու համար 12 առաքեալներէն միւս, կրտսեր Յակոբոսէն: Որդին էր ան Զեբեդիոսի եւ Սողոմէի, եղբայրը՝ Յովհաննէս Աւետարանչի: Ըստ աւանդութեան, Սողոմէն Յովսէփ Աստուածահօր դուստրն էր, եւ ատոր համար ալ անոնք, Յակոբոսն ու Յովհաննէս «քոյր որդիք էին Յիսուսի», ինչպէս որ Յովսէփի որդիներն ալ «եղբարք ասացան Յիսուսի»: (Երկու եղբայրները ձկնորս էին, երբ Յիսուս զիրենք կանչեց, «Անոնք ալ իրենց հայրը Զեբեդէոսը վարձկաններուն հետ նաւին մէջ ձգելով, անոր ետեւէն գացին» (Մարկ. Ա 20): Սողոմէն ալ երբոր խնդրեց որ իր երկու որդիները Յիսուսի աջ եւ ձախ կողմերը նստին երկնքի արքայութեան մէջ, մեր Տէրը ըսաւ. «Կրնա՞ք խմել այն գաւաթը, որ ես պիտի խմեմ, կամ այն մկրտութիւնով մկրտուիլ, որով ես պիտի մկրտուիմ»: Ըսին իրեն՝ «Կրնանք»: (Մատթ. Ի 22): Այս պատճառաւ ալ քրիստոնէական խորհրդաբանութեան մէջ կ'ըսուի թէ Յովհաննէս Աւետարանիչ խմեց սիրոյ բաժակը, որուն համար ալ միջնադարեան մանրանկարներուն մէջ կը պատկերուի բաժակը ձեռքին: Յակոբոս ալ խմեց նահատակութեան բաժակը՝ 44թ. նահատակուեցաւ Հրէաստանի թագաւոր Հերովդէս Ագրիպասի կողմէ: «Գործք Առաքելոց»ին մէջ Յակոբոսի նահատակութեան մասին կ'ըսուի. «Այն ատենները Հերովդէս թագաւորն սկսաւ եկեղեցիէն մէկ քանիները չարչարել: Յովհաննէսին եղբայրը՝ Յակոբոսը սրով սպաննեց» (Գործք ԺԲ 1–2): Ըստ եկեղեցական աւանդութեան, առաքեալի գլուխը սուրով կտրած են, եւ գլխատուած մարմինը հրեշտակները տարեր էին Սպանիա, ուր, ըստ այլ մէկ աւանդութեան, քարոզած էր առաքեալը՝ իբրեւ իրեն համար սահմանուած առաքելական վիճակ):

ՅԱԿՈԲՈՍԻ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գիտական գրականութեան մէջ կ'ըսուի որ Յակոբոսի Սպանիոյ մէջ քարոզելու մասին հնագոյն վկայութիւնը կու գայ Է. դարէն: Սակայն Ագաթանգեղոս ուղղակի վկայութիւն մը ունի Սպանիոյ եւ առհասարակ աշխարհի տարբեր վայրերու մէջ առաքելական քարոզութեան մասին: Ագաթանգեղոսի այս հատուածը որեւէ մէկուն կողմէ յետսամուտ չէ նկատուած, հետեւաբար անգնահատելի է ատոր արժէքը ընդհանուր քրիստոնէական պատմութեան հիւսուածքին մէջ, առաքելական քարոզութեան մասին իբրեւ հնագոյն մէկ վկայութիւն: Այնտեղ կը յիշուի որ առաքեալներէն ոմանք, իբրեւ հրեայ, քարոզեցին միայն Հրէաստանի մէջ, իսկ միւսները աշխարհի տարբեր երկիրներ գացին, եւ կը թուէ անոնց այցելած վայրերը:

ԺԱ. դարու հեղինակ Անանիա Սանահնեցին «Ընդդէմ երկաբնակացն» գրքի «Վասն չորից Աթոռոցն» բաժնին մէջ կը խօսի Սանթիակոյի մասին: ԺԲ. դարուն, Միխայէլ Ասորի պատմիչը, որուն գործերը թարգմանուած են եւ լայն տարածում գտած Հայաստանի մէջ, արդէն յստակ կերպով գիտէ, թէ Յակոբոս առաքեալի նահատակութեան եւ թէ անոր մարմնին Սպանիոյ մէջ ամփոփուած ըլլալուն մասին:

Բացի մատենագրական այս եւ այլ համանման մի քանի վկայութիւններէ, Յակոբոս Առաքեալի նահատակութեան եւ Սպանիա տարուելու պատմութիւնը ունի նաեւ մի քանի հայկական ընդարձակ եւ համառօտ խմբագրութիւններ, որոնք աստիճանական ճիւղաւորմամբ անջատուած են «Յաղագս սրբոց առաքելոցն» կոչուող պատմական համառօտ պատմութիւններէն եւ ունեցած են առանձին զարգացում:

Առաքեալին նահատակութեան պատմութեան սպանական խմբագրութիւնը հայկականին զուգահեռ կ'ընթանայ մինչեւ առաքեալի մարմնին Սպանիա բերուիլը: Եթէ հայկական տարբերակի մէջ կ'ըսուի, թէ առաքեալի մարմինը հրեշտակին տեղ հասցնելէն անմիջապէս յետոյ կը ցուցնէ, սպանականին մէջ կ'ըսուի թէ Սպանիա հասցնելէն յետոյ անյայտութեան մէջ կը մնայ: Ս. Յակոբի գերեզմանը գտնուած էր 813թ., Սպանիոյ Ալֆոնսօ Բ. թագաւորի եւ Թէոտոմիր եպիսկոպոսի օրօք: Այս վերջինը մօտակայքի Իրիա Ֆլաւիա թեմի առաջնորդն էր. ան մեծապէս քաջալերեց Սուրբին մասունքներու գիւտը, օգնեց սուրբի հռչակումին եւ երբ վախճանեցաւ, իր իսկ փափաքով թաղուեցաւ Ս. Յակոբի մօտ:

Սպանացիները ընդունած են հայկական տարբերակի հնութիւնը: ԺԶ. դարուն այնքան մեծ եղած է Յակոբոսի մասին պատմող հայկական աղբիւրներու մասին հետաքրքրութիւնը, որ Սպանիոյ Գարլոս թագաւորը յատուկ պատուիրակութիւն մը կը ղրկէ Հայաստան, որպէսզի թարգմանէ առաքեալին վերաբերող հայկական աղբիւրները: Վկայակոչելով Փորթուկալի եւ սպանական աղբիւրները, Ռուբէն Կիւլպէնկեան այս մասին կը գրէ, թէ այդ պատուիրակին էր Մոնսի քաղաքի Փաօլօ Փաչեքօ անունով եպիսկոպոսը, որ այդ շրջանին Լիզպոն կ'ապրէր եւ պատմական աղբիւրներու մէջ կը յիշուի իբրեւ Հայաստանի եպիսկոպոս: Հ. Ալիշան քիչ մը տարբեր ձեւով կը ներկայացնէ, ըսելով որ այս եպիսկոպոսը ոչ թէ թագաւորին կողմէ ղրկուած նուիրակն էր, այլ անոր որդին, եւ «ետ թարգմանել ի Յայսմաւուրաց կամ ի Տօնամակաց Հայոց զաւանդեալն առ մեզ պատմութիւն»:

ՍՊԱՆԻԱՆ ԵՒ ԳՈՄՓՈՍՏԵԼԱՅԻ ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲԸ ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Սպանիան մեր մատենագրութեան մէջ կը յիշուի Ե. դարէն սկսեալ, եւ ուղղակի կապ ունենալով Գոմփոստելայի Ս. Յակոբի հետ:

Եղիշէի պատմութիւնը կ'ըսէ, որ հայ նախարարները երբ դիմեցին Թէոդոս կայսեր, որպէսզի օգնութեան գայ Հայաստանին, Բիւզանդացիներու աշխարհակալ տէրութիւն ըլլալը կը ներկայացնեն հետեւեալ պատկերաւոր համեմատութեամբ՝ թէ անոնք տիրեցին «ի սահմանացն Սէիրայ մինչեւ ի կողմանս Գադերովնի»: Այս արտայայտութեան բացատրութեան համար Երուանդ Տէր–Մինասեան կ'ըսէ. «Սերաց աշխարհը համարւում է Արեւելեան Ասիան, իսկ Գադերովնը Կադքիսն է Սպանիայի հարաւարեւմտեան ծայրը: Ուրեմն, ուզում է ասել Ասիայի արեւելեան ափերից մինչեւ Եւրոպայի արեւմտեան ծայրը»: Պատկերաւոր այս համեմատութեան մէջ կ'արտացոլուի նաեւ Սպանիոյ «յեզր աշխարհի» ըլլալու ըմբռնումը:

Շիրակացին եւս Սպանիան ներկայացուցած է պատշաճ կերպով մը: Սպանիոյ աշխարհի եւրոպական եզերքը ըլլալը եւ ատկէ մինչեւ ասիական եզրը տարածութեան մասին Շիրակացին կ'ըսէ. «Որպէս Պտղոմէոս Կղաւդէոս չափեաց ասպարիզօք զամենայն բնակութիւն մարդկան երկայնութեամբ յարեւմտից սկիզբն արարեալ, որ է ծով անծանօթ Ովկիանոս ի ծայրէ Սպանիա աշխարհին մինչեւ յարեւելս յեզր Սինէացւոց աշխարհին անծանօթ երկրի»:

ՍԱՆԹԻԱԿՕ ՏԻ ԳՈՄՓՈՍՏԵԼԱՆ ԵՒ ՀԱՅ ՈՒԽՏԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՇՐՋԱՆԸ

Հայերը բնականաբար քրիստոնէական սրբավայրերէն ամէնէն շատ այցելած են Երուսաղէմ, Դ. դարէն սկսեալ, ինչպէս կը վկայէ Յերոնիմոս: Մեր մատենագրութեան մէջ ալ շարք մը գեղեցիկ վկայութիւններ աւանդաբար պահպանուած են Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Երուսաղէմեան ուխտագնացութեան մասին: Այս վերջինէն է նաեւ որ կը բխի Սպանիոյ Ս. Յակոբ վանքին հայ ուխտագնացութիւնները, որ իր հերթին ընդհանուր քրիստոնէական ուխտաւորութեան շրջանին մէջ կը սուզարանուի, յատկապէս Սրբոց Յակոբեանց Հայոց վանքին Գլխադիրով, ուր ամփոփուած է Յակոբոս առաքեալի գլուխը, եւ այսպիսով ստացած է ազգային առանձնականի նուիրականութիւն, Երուսաղէմ – Սպանիա:

Ուխտաւորութեան այս ճամբան գլուխէն մարմինն էր որ կ'երթար, որով ուխտաւորները իրենց ուխտագնացութեամբ հոգեւոր միութիւն մը կը գտնեն գլխուն եւ մարմնին միջեւ: Եւ վերջապէս, ուխտաւորներու այս երթուղին պայմանաւորուած է ժամանակի աշխարհագրական ըմբռնումով:

Այս ըմբռնումով, Սուրբ Երկրի ցամաքային վերջին կէտն էր Յոպպէն, ուրկէ անդին կը տարածուէր ծովը, իսկ այնտեղէն ալ Սպանիոյ Գալիցիա երկրամասը տանող ճամբան կը հասնէր մինչեւ ֆինիստերեան (Finis terrae) հրուանդան եւ որու անուանումն իսկ կ'արտայայտէ անոր աշխարհի ծայրը (յեզր աշխարհի) ըլլալ, որով ուխտաւորներ այս ուխտագնացութիւնը կ'աւարտեն մինչեւ աշխարհի ծայրը հասնելով:

Յատկանշական է, որ այս երթուղին իր հմայքը մեծապէս կորսնցուց Ամերիկա մայր ցամաքի յայտնագործումէն յետոյ, երբ պարզուեցաւ, որ այս հրուանդանէն անդին տարածուող Ատլանտեան ովկէանոսը անծայր չէ, այլ ան կ'աւարտի ուրիշ աշխարհով մը, Ամերիկայով:

Ինչպէս որ Երուսաղէմէն եկող ուխտաւորներ իրենց հետ կը բերէին արմաւենիի ճիւղեր, այնպէս ալ Ս. Յակոբէն վերադարձողները իրենց հետ կը բերէին ծովային խեցիէ նշան, որ մինչեւ հիմա ալ Սանթիակոյի խորհրդանշանն է:

ԺԱ. դարու սկիզբին Երուսաղէմ ուխտագնացութեան մեկնած եւ ապա Եւրոպա անցած եւ այնտեղ հռոմէական եկեղեցւոյ սուրբերու դասը դասուած հոգեւորականներէն է Ս. Մակար Հայկազնը:

Նոյն այս շրջանին Սպանիոյ Ս. Յակոբի ճամբան կը բռնէ Երուսաղէմ եկած հայ ուխտաւորներէն Ս. Դաւիթ Հայկազնը: Ան ծնած էր ԺԱ. դարու սկիզբին՝ Մեծ Հայքի մէջ: Իր հարստութիւնը բաշխելով աղքատներուն, Երուսաղէմ կ'երթայ, եւ ապա կ'անցնի Հռոմ: Այնտեղէն ալ կը մեկնի դէպի Սպանիա, սակայն հոն չհասած, ծանրօրէն կը հիւանդանայ եւ կը մնայ Թոսքանա, ուր իր հռչակը կը տարածուի: Աստուածասէր կին մը գալն կը հրաւիրէ իր բնակավայրը եւ կը խնամէ զինք: Այստեղ, հակառակ իր հիւանդութեան եւ մարմնական տկարութեան, ան կը շարունակէ ապրիլ նոյն ճգնողական կեանքով, երկու օրը մէկ հաց եւ ջուր ճաշակելով, մինչեւ որ կու գայ երկինք փոխադրուելու հրաւէրը: Մահանալէ առաջ կը կանչէ զինք հիւրընկալած կինը, կը պատմէ իր կեանքը, կ'օրհնէ զինք հիւրընկալած ըլլալուն համար եւ երեք օր յետոյ կը վախճանի, 1050 թ.:

Սպանիա գացած եւ Ս. Յակոբի իր ուխտը կատարած առաջին հայ ուխտաւորը, որ կը յիշուի մատենագրութեան մէջ, Ս. Սիմէոն Սքանչելագործ Հայկազն է, Նարեկացիի ժամանակակիցը: Անոր վարքը գրած է Բենեդիկտեան կրօնաւոր մը, իսկ այդ հրատարած են Փոլյանտականները:

Այս շրջանէն սկսեալ դէպի Սպանիա հայ ուխտաւորութիւնը այնպիսի ծաւալ կը ստանայ, որ Ս. Յակոբի կոչուած գրքին մէջ, վերագրուած Կալիքս Բ. պապին, գրուած 1139թ., առաքեալին նուիրուած ներբողին մէջ, ուր կը յիշուին այստեղ եկած ուխտաւորները, առաջինը Հայերն են որ կը յիշատակուին.

Armeni, Greci, Apuli,
Angli, Galli, Dasi, Frisi

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՄԱՍՏԱՒՈՐՈՒՄԸ ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Ս. Յակոբի ուխտագնացութիւնը, սակայն, պարփակուած չէր միայն անոր համաքրիստոնէական նուիրականութեամբ եւ Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց վանքի հետ հոգեւոր կապակցութեամբ, այլեւ՝ անդրադարձն ու նորովի իմաստաւորումն էր հայ կեանքին մէջ այն գործառութեան, որ ան ունէր Սպանիոյ մէջ իսկ, որպէս այդ երկրի պահապան Սուրբին: Այս պատճառաւ ալ առանձին հոգեւոր խորհուրդ կը հաղորդուի անոր մարմնին 813թ. եւ նոյն Գալիցիոյ մէջ գտնուելուն: Ինչպէս յայտնի է, սպանական թերակղզին Ը. դարէն կ'ենթարկուի արաբական ներխուժման եւ Գալիցիան կը դառնայ այն սահմանակէտը, որմէ անդին Արաբները չեն յաջողիր թափանցել:

ԺԳ.–ԺԴ. դարերուն իր լրումին կը յանգի Սպանիոյ ազատագրութիւնը եւ սպանական հողերու վերամիաւորումը, որմէ յետոյ, յաջորդող երեք դարերուն Սպանիան կը դառնայ ոչ միայն Եւրո-

պական հզօրագոյն պետութիւններէն մէկը, այլեւ հակաթրքական քոալիցիոնի գլխաւոր երկիրներէն մէկը, որմէ փրկութիւն կ՚ակնկալէին Արեւելքի քրիստոնեաները: Այս մտայնութիւնը լաւագոյնս արտայայտուած է Վրաց Սիմէոն Թագաւորի 1595թ. Օգոստոս 14-ին Թիֆլիսէն Սպանիոյ Ֆիլիպ Բ. (1555 – 1598 թթ.) Թագաւորին ուղղուած նամակին մէջ, որ, ի դէպ, գրուած է հայերէն լեզուով, բան մը, զոր հետազօտողները բացատրած են հետեւեալ երկու պատճառներով: Նախ որ հայ սպանական առեւտրական կապերուն պատճառաւ սպանական արքունիքին մէջ աւելի հաւանական էր, որ հայերէն լեզուին տիրապետողներ ըլլային, եւ երկրորդ, որ Վրաց Թագաւորին նամակատարը հայ էր: Այս նամակին մէջ Վրաց Թագաւորը կը գրէ. «Այսքան ժամանակ Թուրքի հետն ի մէջ նեղութեան կայաք. այս ժամանակիս կուհայեաք, թէ քրիստոնէից ի Թագաւորութիւն ի ոտք ելանէ եւ չարժի: Հիմի մեծ գոհութիւն եւ փառք անմահ Թագաւորին Յիսուսի Քրիստոսի, որ ետ զօրութիւն եւ հզօր կարողութիւն քոյին մեծ Թագաւորութեան իշխանութեանդ եւ քոյին սիրելի մայրիդադ չեզար ինփերատուրին, որ զմեզ մեծարեց եւ ուղարկեց մեզ թուղթ ու գիր սիրոյ միաբանութեան, վասն յամենայն հաւատացելոց ի Քրիստոս»:

Այսպիսով Վրաց Թագաւորը կ՚ըսէ թէ այսքան ժամանակ Թուրքերու տիրապետութեան տակ մնալով կը սպասէին, որ քրիստոնեայ ո՞ր Թագաւորութիւնը իրենց համար ոտքի կ՚ելլէ եւ գոհութիւն կը յայտնէ Աստուծոյ, որ այս հարցով կը զբաղի Սպանիոյ Թագաւորը: Վրացաքան կը խնդրէ նաեւ, որ իր նամակը անպատասխան չթողու: «Ի յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի գրեմ զայս նամակ սիրոյ եւ համբոյր սրբութեան առ Թագաւորդ Թագաւորաց եւ գլուխ յամենայն հաւատացելոցս ի Քրիստոս եւ իշխող եւ պարծանք յամենայն Թագաւորաց եւ քրիստոնէիցս ի Քրիստոս ով սուրբ Թագաւորդ Դէ Ֆոլիբէ (տէ Ֆիլիպ)»:

Սիմէոն Սպանիոյ Թագաւորին կը դիմէ որպէս Արեւելքի ակնկալուող ազատարարի եւ կ՚ըսէ «Թագաւորների Թագաւոր, բոլոր քրիստոնեայ Թագաւորների եւ հաւատացեալների պարծանք, եւ որ գլխաւորն է, ի Քրիստոս բոլոր հաւատացեալների գլուխ», ընդգծում, որ միջնադարում հաւանաբար միայն Պապին կը տրուէր:

Մ. Ա. Ա.

(Մնացեալը յաջորդով)

* Հատուած նոր լոյս տեսած համանուն գիրքէն:

ՓՈԼ ԹՈՄՍԻ

Ո՞Վ Է ՄԹՆՈԼՈՐՏԻ ԻՍԿԱԿԱՆ ԹՇՆԱՄԻՆ

Տեսա՞ծ էք պետական անձնաւորութիւն մը, որ յաւելեալ զարգացում չխոստանայ, այսինքն նոր ձեռնարկ մը, որուն հետեւանքները կրնան աւելի վնասակար ըլլալ՝ քան օգտակար: Ընելիք չկայ. քանի աճումի, զարգացումի եւ գիտութեան առասպելը մարդս կը դիւթէն: Այն ամէն ինչ որ կրնայ ճանչցուիլ, հարկ է ճանչնալ: Այն ամէն ինչ որ կարելի է կառուցանել, պէտք է կառուցանել. ինչ որ կարելի է արտադրել եւ վաճառել, հարկ է արտադրել եւ շուկայացնել: Հետեւանքներուն մասին ո՞վ է մտածողը:

Տեւական, յարատեւ զարգացում, աճ, կը նշանակէ հարիւրաւոր կեանքերու պատճառ դառնալ. կը նշանակէ տարեկան 12-17 միլիոն հեկտար կոյս անտառ ոչնչացընել, որուն հետեւանքով ողողումներ եւ երաշտ իրարու կը յաջորդեն, անկանոն կերպով, բայց պետութիւնները տակաւին կը շարունակեն...:

Անցեալ հազարամեակներուն, դիւզացին է որ, ձրի, մթնոլորտը պաշտպանած է, բայց ճարտարարուեստի յեղափոխութենէն ի վեր, գործատուներն են բնութիւնը կործանողները, ի հաշիւ պետութիւններու, որոնք շատ լաւ գիտեն որ նման զարգացումը, մթնոլորտի մեծագոյն թշնամին է: Քարիւղատար ծովային հրէշներու նաւարկումները, Չէրնոբիլը եւ հազարաւոր միջակ եւ փոքր քիմիական արկածներ, բաւարար կերպով ցոյց տուած են արդէն, երկրագունտին բռնած աստիճանաւոր կործանումի ընթացքը... բայց որո՞ւն հոգը:

Եւրոպայէն աւելի, Միացեալ-Նահանգներն են որ, տարեկան քանդիչ մրրիկներու «այցելութիւն» կը վայելեն եւ սակայն Նախագահ Պուշ, կը յամառի չստորագրել Քիոթոյի համաձայնագիրը... քանի ճարտարարուեստի պարգեւած «բարիքը» իր պետութիւնը կը վայելէ, մինչ հասցուցած վնասը՝ կը բաշխուի համայն մարդկութեան:

Մարդիկ պէտք է համոզուին, որ չափազանց վտանգաւոր է զարգացումի, աճի օրէնքի այն վարդապետութիւնը, թէ այն ամէն ինչ որ կարելի է արտադրել՝ պէտք է արտադրել եւ թէ օդը, ջուրը անսպառ բարիքներ են եւ թէ աճը, զարգացումը նպաստաւոր են ամէնուն համար, հետեւաբար ամէն ոք պէտք է մասնակցի զարգացումի գործողութեան:

Աստուած միայն գիտէ, թէ տասը – քսան տարի վերջ, քանիներ նորանոր հիւանդութիւններ պիտի յայտնաբերեն իրենց մարմնին մէջ, այսօրուան կերած հրաշագործ սննդեղէններու եւ դեղերու հետեւանքով...: Եթէ ճառագայթումներու ենթակայ մկնիկի մը սերընդաբանական փոփոխութիւնները ստուգելու համար՝ մէկ միլիոն տոլար հարկաւոր է, ինչ որ կը հաստատեն լուրջ գիտնականներ եւ աշխարհիս բոլոր տարրալուծարանները բաւարար չեն սնունդի մը վնասակար ըլլալը ստուգելու, համայնակուլ Կոկա-Քոլա մը, կամ միջազգային դեղագործութեան մեծագոյն ճարտարուեստները, ինչպէ՞ս կրնան հաւատալ որ իրենց խմիչքը ամէնէն օգտակարն ու անվնասն է եւ դեղը հրաշագործ...:

Հ.Ց.Պ.

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հ. Ս. ՔԷՇԻՇԵԱՆ, ԼԱՄԲՐՈՆԱՑԻԻ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉ

Երեքշաբթի, Սեպտ. 11ին, Փարիզի Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցաւ ներկայացումը Ներսէս Լամբրոնացիի «Մեկնութիւն Ս. Պատարագին» ֆրանսերէն թարգմանութեան: Հեղինակն է Հ. Սահակ Քէշիշեան, յիսուսեան ուխտէն: Հրատարակուած Պէյրութ 2000 թուականին, Գ. Կիւլպէնկեան Հաստատութեան նպաստով, այս կարեւոր աշխատութիւնը ամփոփուած է 350 էջնոց դեղատիպ հատորի մը մէջ եւ կը կազմէ այդ կարեւոր երկին առաջին փոխադրութիւնը որեւէ արեւմտեան լեզուի: Ուստի՝ անոր բացառիկ նշանակութիւնը:

Երեկոյթի ոկիզբը Գր. Պըլտեան անդրադարձաւ թարգմանիչի կեանքին ու թարգմանական աշխատանքին: Հ. Քէշիշեան ծնած է Մարաշ 1917-ին. հրաշքով փրկուած 4000 հոգիներէն մէկն է ան, որ 1919ին կը տարուի Հալէպ, ապա Դամասկոս, ուր կը յաճախէ տեղւոյն հայկական նախակրթարանը: 1936-ին անդամ դարձած է Յիսուսեան միաբանութեան: Անկէ ետք տասը երկար ու տքնաջան աշխատանքի տարիներ են, Ֆրանսայի մէջ, ուր կ՚ուսանի, կը հմտանայ լատիներէնի, հին յունարէնի, ֆրանսերէնի, փիլիսոփայութեան եւ աստուածաբանութեան մէջ: Երկրորդ աշխարհամարտէն ետք կը գտնուի Մերձաւոր Արեւելք, նախ՝ 1952-էն 1960 Հալէպ, ուր կը վարէ Սուրբ Վարդան վարժարանը, ապա՝ ամբողջ երեսունութ տարիներ Պէյրութի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ երկրորդական վարժարանը, 1960-էն 1998: Ներկայիս հոգեւոր հայր է Պէյրութի Օթէլ-Տիէօ հիւանդանոցին մէջ:

Ինչպէս նկատել տուաւ Գր. Պըլտեան, իր ուսուցչական գործունէութեան զուգահեռ Հ. Քէշիշեան կատարած է նաեւ թարգմանական հսկայական աշխատանք մը: Իր գործն է Գրիգոր Նարեկացիի «Մատեան ողբերգութեան» առաջին լիակատար թարգմանութիւնը, լոյս տեսած 1961-ին: Ապա կը հետեւի Շնորհալիի «Յիսուս Որդի Միածին» 4000 տողնոց քերթուածին թարգմանութիւնը, 1973-ին: Այս երկու հատորները տպուած են «Sources Chrétiennes» շարքով, որ միջին դարերու հայրաբանութեան մեծագոյն երկերուն յատկացուած շարք մըն է: Հ. Քէշիշեան թարգմանած է տակաւին Շնորհալիի «Ողբ Եդեսիոյ» ընդարձակ քերթուածը, յատկացուած Եդեսիոյ առումին 1144 թուին, հատորը 1984-ին լոյս տեսած է Ս. Ղազարի տպարանէն: Հ. Քէշիշեան հեղինակն է ուրիշ աւելի փոքրածաւալ գործերու թարգմանութեանց ալ. Շնորհալիի «Հաւատով Խոստովանիմ»ը, «Առաւօտ Լուսոյ», «Ցազագս երկնից եւ զարդուց նորա»ն (Հանդէս Ամսօրեայ, 1998) եւ Վահագն Դաւըթեանի «Բեթղեհէմ»ը: Արդէն պատրաստ է Լամբրոնացիի տաղաչափեալ մէկ քիչ ծանօթ 1000 տողնոց քերթուածին, Շնորհալիի կենսագրութեան թարգմանութիւնը, որ լոյս պիտի տեսնէ ի մօտոյ: Գր. Պըլտեան ընդգծեց այդ աշխատանքին կարեւորութիւնը, ընդարձակութիւնը եւ խրթնութիւնը, հաստատելով որ Հ. Քէշիշեան յանձն առած է թարգմանել դժուար, նոյնիսկ անթարգմանելի նկատուած երկեր, ինչպէս են Նարեկացիի եւ Շնորհալիի երկերը, ասոնց յատկացնելով ժամանակն ու ամբողջ անհրաժեշտ հմտութիւնը: Անշուշտ պիտի ըլլան մարդիկ որոնք թերութիւններ պիտի գտնեն այդ թարգմանութիւններու երկայնքին, բայց արդեօք թարգմանական աշխատանքը մշտապէս կատարելագործելի ընթացք մը չէ՞: Ցամենայն դէպս, նկատեց Գր. Պըլտեան, Հ. Քէշիշեանի գրաբարէն ֆրանսերէնի փոխադրումները նշուած երկերու փոխանցման պատմութեան մէջ ընչըջնջելի փուլեր կը կազմեն, մանաւանդ որ անոնց կ՚ընկերանան բնագրային ճշդումներ, ընդարձակ բացատրութիւններ, սուրբ-գրային կամ ձեռագրային աւանդութեան յղումներ: Այս բոլորին կից՝ կան անհրաժեշտ կենսագրական – մատենագիտական ու պատմական ներածութիւններ:

Ապա խօսք առաւ թարգմանիչը, որ դիտել տուաւ որ ինք փորձած է միշտ հետեւիլ ծանօթ հայագէտ Եզնիկի թարգմանիչ Մարիէսի մէկ դիտողութեան՝ «Ոչինչ աւելցնել, ոչինչ կրճատել թարգմանելի գրութենէն», որով ընթերցողին ներկայացուցած է ամբողջական եւ ոչ հատուածական գործեր: «Մեկնութիւն Ս. Պատարագի»ի պարագային ալ ըրած է նոյնը: Ասոր առթիւ ան խօսեցաւ Լամբրոնացիի կեանքին ու յատկապէս անոր հոգեւոր գործունէութեան մասին: Ան շեշտը դրաւ Ներսէսի խաղացած դերին վրայ Կիլիկիոյ հայ իշխանապետութեան քաղաքական ու եկեղեցական ասպարէզին մէջ, գծելով պատկերը գերզբաղ եւ ինքզինք սպառող Լամբրոնացիի մը, որ թէ՛ իր հովուական առաքելութիւնը պիտի կատարէր Տարսոնի մէջ, թէ՛ պիտի հսկէր Սկեւռայի վանքին, թէ ալ պիտի շարունակէր իր ճգնողի հայեցողական կեանքը: Իր խօսքի պարզութեամբ, որոշ զուարթախոհութեամբ, Հ. Ս. Քէշիշեան յաջողեցաւ ունկնդիրներուն ուշադրութիւնը գրաւել մեր եկեղեցւոյ հայրերէն ամէնէն անուանիներէն եւ ամէնէն անծանօթներէն մէկուն վրայ, որ Տարսոնի «Նոր Պաւղոս»ն էր: Հարց ու պատասխանի բաժինէ մը ետք հեղինակը ձօնագրեց իր հրատարակութիւնները:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԻՒՆԻԿԸ

ԱՐՄԱՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆԱՄԵԱՅ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

ԶԱՐԻՆԷ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

[illegible], 2000

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

ՄԹՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Քանի մը րոպէէն ի վեր լրտեսը գլուխը ծռած ուշադիր դէպի փողոցը կը նայէր՝ առանց շատ ականջ կախելու իր խօսակիցին:

Աստիկ նշմարեց այս պարագան:

– Ի՞նչ կայ, մէկո՞ւն կը նայիս, – հարցուց:

–Այո՛... ծանօթ մը կ՚անցնէր կոր, ես ալ վինքը տեսնել կ՚ուզէի, հոն դէմը կեցեր է...

– Գինեպանին ըսենք, թո՛ղ ներս կանչէ:

– Չէ՛, աւելի աղէկ է, որ ես երթամ... բայց պէտք չկայ, արդէն դէպի հոս կու գայ կոր:

Արդարեւ, նոյն միջոցին ներս մտաւ Տրդատ:

Երիտասարդը դուրսէն տեսած էր լրտեսը, բայց նշմարելով, որ քովը անծանօթ մը նստած էր, նախ չէր ուզած ներս մտնել, բայց յետոյ միտքը փոխած էր:

– Հրամմէ՛, միւսիւ՛ Տրդատ, – ըսաւ Արշակ նորեկին:

– Թերեւս ձեզի անհանգիստ կ՚ընեմ, – դիտել տուաւ երիտասարդը:

– Չէ՛, չէ՛, մօտ եկուր:

– Թերեւս առանձին խօսք մը ունէիք:

– Խօսք մըն ալ չունինք, պօշլաֆ կ՚ընէինք, – պատասխանեց Արշակ:

Տրդատ մօտեցաւ իրենց սեղանին:

Լրտեսը փութաց զինքը ներկայացնել Աստիկին, որ քաղաքավար խօսքերով ու թէմէննահներով պատուասիրեց նորեկը եւ իսկոյն հրամայեց, որ երեք գաւաթ քոնեակ բերեն:

Եւ սակայն Աստիկի ներկայութիւնը Տրդատի գործին բնաւ չէր եկած: Անիկա կը փափաքէր առանձին տեսակցութիւն մը ունենալ լրտեսին հետ:

– Ո՞ւր կ՚երթայիր այսպէս, – հարցուց Արշակ երիտասարդին:

– Հոս կու գայի... յուսալով, որ քեզ հոս կը գտնեմ:

– Ինծի՞ կը փնտռէիր, – հարցուց լրտեսը զարմացած:

– Այո՛, պատասխանեց Տրդատ ամենայն լրջութեամբ:

Այս հաստատական պատասխանը, որ բոլորովին անկեղծ չեշտով մը ըսուած էր, ա՛լ աւելի զարմացուց լրտեսը, որ չէր կրնար գուշակել, թէ ի՞նչ պատճառաւ այդ երիտասարդը կրնար իրեն պէտք ունենալ, մինչ ինք այնպէս կ՚ենթադրէր, թէ ան աւելի փախուստ տալ կ՚ուզէր իրմէ:

– Բայց ինչպէ՞ս գուշակեցիր, որ զիս հոս պիտի գտնես, – հարցուց, – ես դիպուածով միայն եկայ այստեղ:

– Միտքս այնպէս անցաւ, որ քեզ այստեղ պիտի գտնեմ, – պատասխանեց Տրդատ խնդալով, – տեսակ մը նախազգացում, եթէ կ՚ուզես...

– Որ ճիշդ ելաւ, – ըսաւ Աստիկ:

Եւ այս առթիւ նախազգացումի ուրիշ դէպքեր յիշեց, որ պատահած էին իրեն:

Բայց այս խօսակցութիւնը բնաւ չէր շահագրգռեր Տրդատը, որ կը փափաքէր ժամ առաջ տեսակցութիւն մը ունենալ Արշակին հետ:

Աստիկ կը շարունակէր քոնեակի գաւաթները պարպել եւ ստիպել միւսներն ալ, որ իր օրինակին հետեւին:

Ի վերջոյ Տրդատ լրտեսին դարձաւ եւ ըսաւ.

– Կը փափաքէի քեզի հետ առանձին տեսակցութիւն մը ունենալ:

– Շատ աղէկ, – պատասխանեց միւսը, – ե՞րբ կ՚ուզենք, որ տեսնուինք:

– Որչափ շուտ ըլլայ, այնչափ աղէկ է:

– Ուրեմն հիմա:

– Բայց կը տեսնեմ, որ դուք զբաղած էք այստեղ:

Աստիկ, որ այս խօսքերը լսած էր, միջամտեց.

– Եթէ ձեր խօսակցութեան արգելք կ՚ըլլամ, ես կը մեկնիմ:

– Ո՛չ, պատասխանեց Տրդատ, – անհանգիստ մի՛ ըլլաք, ետքն ալ կրնանք տեսնուիլ:

– Կ՚երեւի, որ շատ գաղտնի է ձեր խօսքը...

– Ո՛չ թէ շատ գաղտնի, այլ բոլորովին անձնական, – պատասխանեց Տրդատ:

Աստիկ վերջին անգամ մըն ալ լեցնել տուաւ գաւաթները, յետոյ հաշիւը մաքրեց եւ մեկնեցաւ:

– Վերջապէս ձեռքէն ազատեցանք, – գոչեց լրտեսը ուրախութեամբ:

Խմած քոնեակները բաւական ազդած էին վրան, զուարթութիւն մը ու միեւնոյն ատեն թուլբերանութիւն մը եկած էր վրան:

(Շար. 62)

(Շար. Ա. էջէն)

պէս, միտքը փոխեց եւ հաւանեցաւ Փերէս – Արաֆաթ հանդիպումի մը (հաւանաբար Հինգշաբթի), պայմանաւ որ Արաֆաթ 48 ժամուան հրադադար մը յարգէ։

— Դէպի Ամերիկա օդանաւային երթեւեկը վերահաստատուեցաւ Սեպտ. 17-ին։ Փարիզէն 11 թռիչքներ մեկնեցան նոյն օրը։

— Մեռեալներու թիւը աւելի քան 5000 կը նկատուի Նիւ-Եորք, բայց, Փէնթակոնի մէջ, 189-ն է զոհերու թիւը եւ ոչ 800, ինչպէս յայտարարուած էր սկիզբը։ Նիւ-Եորքի զոհերուն մէջ կան հարիւրաւոր օտարներ (Անգլիացի, Գերմանացի, Իտալացի)։ Կիրակի, Սեպտ. 16-ին, ամբողջ Ամերիկան կ'աղօթէր և կ'ողբար իր մեռեալները։

— Այս տագնապալի կացութիւնը պատճառ եղաւ նաեւ որ անտեսուի Մասուտի մահը, այսինքն անոր որ չաբաթ մը առաջ զոհ գնաց անձնասպանական մահափորձի, երկու ահաբեկիչներու կողմէ, որոնք իրենք զիրենք որպէս լրագրող ներկայացուցած էին։ Մասուտ գլխաւոր ընդդիմադիրն էր Թալիպաններուն։ Իրեն համար Պէն Լատէն ոճրագործ մըն էր, համոզուած էր որ այլընտրանք մը կար «յեղափոխական համայնավարութեան եւ պահպանողական յետադիմութեան» միջեւ եւ կ'ուզէր իրագործել այդ երազը։

— Ժիրաք Ուաշինկթըն մեկնեցաւ, ուր պիտի տեսնուի Պուշի հետ, Սեպտ. 18-ին։ Պետական առաջին օտար ղեկավարը պիտի ըլլայ Նիւ-Եորք այցելող։

— Սեպտ. 17-ի ամէնէն կարեւոր դէպքն էր սակայն Ուոլ-Սթրիթի (Նիւ-Եորքի սակարան) վերաբացումը եւ արժեթուղթերու կացութիւնը։ Ի վերջոյ, կարեւորը՝ փինանսն է...։ Սակարանը, առաջին անգամն է որ փակ մնացած էր վեց օր, 80 տարիէ ի վեր։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՒՄԱՆԻԹԷԻ աւանդական տօնը տեղի ունեցաւ Սեպտ. 15-ին եւ 16-ին։ Ոճրափորձերը պատճառ եղան որ Ռոպէր Հիւ պէտք չունենայ արտայայտուելու կուսակցութեան հաշուեկշիռին եւ ապագային մասին։ Օրուան լոզունգն էր «Բոլորս ալ աշխարհի քաղաքացի ենք», ի պատասխան «Բոլորս ալ Ամերիկացի ենք»ին, զոր հրապարակ դրած էր Մոնտի խմբագրապետը՝ Ժ.-Մ. Գոլոմպանի իր խմբագրականին խորագրով։

ՉԷՉԷՆԻՈՅ հիւսիս-արեւելքը, Շելկովսկիի մէջ, երեք ռուս զինուորներ սպաննուած են եւ 24 ուրիշներ ալ վիրաւորուած թակարդի մը մէջ իյնալով։ Ռուսերն ալ կ'ըսեն թէ առնուազն 10 Չէչէն սպաննած են։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն Ժերմի «Զաւօ Շանթ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Գրիգոր Հօքօքեանի մահուան առթիւ. –

Տէր եւ Տիկին Ց. Խօրտէքեան, Տիկին Հ. Լուսարարեան 300-ական Ֆր., Կարապետ Քհնյ. Ժամկոչեան, Տէր եւ Տիկին Շալճեան, Պ. Գաւաֆեան, Պ. Գ. Գամիլէրի, Տիկին Բէշտիմալճեան 250-ական Ֆր., Տիկին Մ. Տըխմոն, Տէր եւ Տիկին Փանոսեան, Տէր և Տիկին Մ. Փիւժոլ, Տէր եւ Տիկին Ն. Քոզեան, Տիկին Ա. Պիւլկիւրեան, Օր. Սոնիա Ցովսէփեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զօրպաճեան 500 Ֆր., Տիկին Սաճեան, Տէր եւ Տիկին Բ. Ճառայեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Արթէն, Տիկին Ժ. Աւետեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Սիվասլեան, Օր. Մարի Սիվասլեան, Տէր եւ Տիկին Զարուքեան, Տէր եւ Տիկին Տօնիկեան, Տէր եւ Տիկին Վ. Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Պիլլիա, Տիկին Գուլումեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Կարապետեան 100-ական Ֆր.։
Կարապետեան 100-ական Ֆր., Օր. Մարի Պէրպէրեան, Օր. Ր. Խաչատուրեան 150-ական Ֆր.։

***

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Կի 1.500 Ֆր., Տիկին Արփի Շահինեան 500 Ֆր., Պ. Ժան Օհաննէսեան 77 Եւրօ, Պ. Լեւոն Ղազարեան 100 Ֆր.։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21

Հայաստանի վերանկախ Հանրապետութեան հռչակման 10րդ տարեդարձ

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 18-ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն, որու աւարտին Գոհաբանական Մաղթանք կ'ըլլայ Հայաստանի Հանրապետութեան յաւերժութեան եւ անսասանութեան համար։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ – ԶՐՈՅՑ
«ՄԷԿ ԱՐԱՐ»
Թատերկներու հրատարակութեան առթիւ
Ներկայացում՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
Հատորներու վաճառք
Կիրակի, Սեպտեմբեր 23,
ժամը 16.30-ին
Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Métro : Courcelles
— Մուտքը ազատ է —

301 - 2001
Քրիստոնէութեան Հայաստանի պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի առիթով
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ
կը կազմակերպէ դասախօսութիւններու շարք մը երկու հանգրուանով՝
Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23-էն
Կիրակի, Նոյեմբեր 25
եւ
Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30-էն
Կիրակի, Դեկտեմբեր 2

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 25e RENTRÉE
LUNDI 24 SEPTEMBRE

Activités proposées :

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours —
Préparation BAC —
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE
ET A LA CULTURE ARMENIENNE
MUSIQUES
Eveil musical —
Piano (sur liste d'attente) —
Violon — Guitare — Solfège
DANSE ARMENIENNE
Initiation — Traditionnelle —
Garçons — Académique
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
(sous réserve)
ARTS PLASTIQUES
Dessin — Peinture
ARTS MARTIAUX
(en association avec l'ABBA)
Kung Fu — Taï Chi Chuan
ECHECS
Cours — Tournois
MEDIA
Emissions culturelles sur AYP FM
LECTURES
Bibliothèque — Diffusion livres
FOYER

INSCRIPTIONS
Mercredi 12 et Samedi 15 septembre de 14h30 à 18h30

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64
e-mail : MCA.ALFO@wanadoo.fr

–ՎԵՐԱՄՈՒՏ–

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ԿԱՅԾ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

«Կայծ Նոր Սերունդ» մշակութային միութիւնը կը կազմակերպէ հայերէնի դասընթացք Պ. Մեսրոպ Ադամեանի տնօրէնութեամբ, նախակրթարանէն մինչեւ Պաքալորէա, ինչպէս նաեւ չափահասներու յատուկ դասարան։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը։

Վերամուտի թուականն է Չորեքշաբթի Սեպտեմբեր 26։

Հասցէ. –
Հայ Երիտասարդական Կեդրոն
Place Achdarak
2-2 bis, Bd Carnot, 94140 Alfortville

Յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

Տիկին Ղազարեան 01 43 78 93 25
Տիկին Մելքոնեան 01 43 53 38 84

— ● —

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ»

Միօրեայ Հայ Վարժարանի Դպրոցին դասընթացքները կը վերսկսին՝
Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 10
առաւօտեան ժամը 10-ին
Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն։

Հեռաձայն. –
04 – 91 – 77 – 84 – 70

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբի Կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի Կիրակի, Սեպտեմբեր 23-ին, Եկեղեցւոյ սրահներուն մէջ (15, ռիւ Ժան-Կուժոն, փարիզ 8րդ)։

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ քրիստոնէական գիտելիքներ։

Կը հրաւիրուին ծնողները որպէսզի առաջնորդեն իրենց զաւակները մասնակցելու սոյն դասընթացքներուն։

Մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Տաճարի Դիւանատուն կամ Տիկնանց Յանձնախումբին.–

15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
Tél. : 01 43 59 67 03
Fax : 01 42 56 46 08

TATA SIMONIAN
EN CONCERT...
Samedi 29 septembre à 20h30
Salle Rameau
29, rue de la Martinière, 69001 Lyon
Entrée : 150 F et 130 F
C.B.A.F. (Section Araxe) et M.C.A. Villeurbanne
☎ 04 78 26 28 71

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

PELERINAGE A ROME
organisé par l'Eparchie de Sainte-Croix-de-Paris
du jeudi 4 au lundi 8 octobre
à l'occasion de la Béatification de
Mgr. IGNACE MALOYAN
Archevêque de Mardine, martyr en 1915.
Le dimanche 7 octobre, sur la Place Saint-Pierre.

Prix par personne : 4.500 F
Voyage en avion, hébergement en hôtel **** en pension complète, participation à la cérémonie de béatification et à l'audience papale, visite de Rome, Florence et Tivoli.

Réservations et inscriptions :
Eparchie: Tél. : 01 40 51 11 90. Paroisse de Paris: Tél. : 01 44 59 23 50.
Les inscriptions sont maintenues jusqu'au 21 SEPTEMBRE.

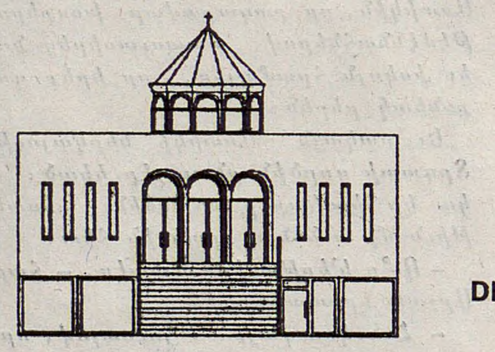

Les conférences d'Issy
AUTOMNE 2001
1700EME ANNIVERSAIRE DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME PAR L'ARMENIE EN 301

JEUDI 20 SEPTEMBRE à 20h45 :
«L'actualité de Nareg» Prof. JEAN-PIERRE MAHE

JEUDI 11 OCTOBRE à 20h45 :
«Faisons connaissance avec l'Eglise Apostolique Arménienne»
Rév. Père MURONE KEWIKIAN, M. KEGHAM TOROSSIAN

JEUDI 15 NOVEMBRE à 20h45 :
«La traduction arménienne de la Bible : héritage du passé ou message pour aujourd'hui?»
Pasteur MANUEL JINBACHIAN

JEUDI 13 DECEMBRE à 20h45 :
«Faisons connaissance avec l'Eglise Catholique Arménienne»
Rév. Père JOSEPH KELEKIAN

Lieu de Conférences : Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-Mlnx
28, avenue Bourgain et 55, avenue Victor Creson, 92130 Issy-les-Mlnx
Renseignements : 01 47 36 02 50 Entrée libre Bienvenue à tous

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 19
MERCREDI
19 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. · 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·255 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 77 ANNEE — N° 20.255

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 17/18)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Նախագահ Վլ· Պուտինի Հայաստան այցի շրջանակին մէջ Երեւան գտնուած է ռուսական ուժանիւթի կալուածին գրեթէ ամբողջ ընտրանին· Ուժանիւթի նախարարը, ատոմային ուժանիւթի փոխնախարարը, «Գազպրոմ»ի նախագահը եւ ուրիշներ: Անոնց հետ հանդիպումէն ետք Հայաստանի Ուժանիւթի նախարարը Կ· Գալստեան ըսած է թէ երկու երկիրներուն ուժանիւթի մարզերը համակարգող խորհուրդ մը կը ստեղծուի, տարին մէկ անգամ քննելու համար հասարակաց հարցերը: Լրագրողներու հետ հանդիպումին Ռուսաստանի Ուժանիւթի նախարարն ալ ըսած է թէ Հայաստանի հետ այս մարզին մէջ գործակցութիւնը Ռուսաստանի համար ռազմավարական իմաստ ունի:

***

ՆԱԽԿԻՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ Ա· ԱՐՇԱԿԵԱՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Վարչապետին հսկողութեան սպասարկութեան պետ, նախկին նախարար Գ· Պօղոսեանի սպանութեան առնչութեամբ ձերբակալուած է նախկին երեսփոխան, Քրիստոնեայ – Դեմոկրատական կուսակցութեան եւ «Անկախութեան բանակ» հայր· միութեան նախագահ, խորհրդային այլախոհ Ազատ Արշակեան: Երեւանի մէջ անոր պատկանող սառնարան – պահեստանոցի մը մէջ կատարուած խուզարկութեամբ մեծ քանակութեամբ զէնք եւ զինամթերք գտնուած է:

***

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտեմբեր 27–ի դատավարութեան Սեպտ· 17–ի նիստին գլխաւոր ամբաստանեալ Ն· Յունանեան պատասխանած է տուժող կողմին ներկայացուցիչներուն հարցումներուն: Կ· Դեմիրճեանի իր կողմէն սպաննուած ըլլալուն մասին հարցումին ան պատասխանած է թէ ինք այդ ուղղութեամբ կրակած է, բայց չի գիտեր թէ միայն ի՞ր գնդակներէն մահացած է: Ընդմիջումին ամբաստանեալը ըսած է թէ իր փաստաբանին միջոցով կը փափաքի դիմել Հ·Յ·Դ·–ին եւ 1992–ին կուսակցութենէն հեռացման որոշումին վերաքննութիւնը ուզել:

***

ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ ՕԴԱՆԱՒԸ

Երեւան – Փարիզ թռիչքին օդանաւը Սեպտ· 17–ին Զուարթնոց օդակայանէն մեկնելէ 15 վայրկեան ետք թէքնիք պատճառով մը ստիպուած է ետ դառնալու եւ վայրէջք կատարելու: Շուրջ 2,5 ժամ սպասումով ուղեւորները կրցած են մեկնիլ այլ օդանաւով մը:

***

ԲԱՆՏԵՐԸ Կ'ԵՆԹԱՐԿՈՒԻՆ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

Արդարադատութեան նախարարութեան կառուցուածքներու բարեփոխումի վարչութենէն յայտնուած է թէ Հոկտեմբեր 1–էն բանտերու համակարգը կը դրուի Արդարադատութեան նախարարութեան ենթակայութեան տակ: Նախագահ Ռ·

ՊԱՊԸ Կ'ՈԳԵԿՈՉԷ «1915-Ի ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

Յովհ·-Պօղոս Բ· քահանայապետը Սեպ· 15–ին, Շաբաթ օր, իր ամարանոցին մէջ ընդունելով Հայաստանի Վատիկանի դեսպան Է· Նալպանտեանը որ պացած էր իր հաւատարմագիրը ներկայացնելու, հաստատած է թէ Սեպտ· 25ին Հայաստան կ'երթայ:«Ուրախութեամբ կը պատրաստուիմ այս ճամբորդութեան, հանդիպում ունենալու համար հայ ժողովուրդին քաղաքական ղեկավարութեան ու միանալու 1700–ամեակի տօնախմբութիւններուն» ըսած է ան: Այդ ճամբորդութիւնը առիթ պիտի տայ իրեն որ Հայց· Եկեղեցիին հետ երկխօսութիւնը ամրապնդէ:

«Հայաստանի պատմութիւնը լեցուն է տառապանքներով որոնք մեծ մասով հետեւանք են անոր աշխարհագրական դիրքին, մեծ տէրութիւններու սահմանակից ըլլալուն: Ան գրաւուած է, բազմաթիւ սպառնալիքներու թիրախ եղած, բայց մշակութային եւ կրօնական ինքնութիւնը յաջողած են միշտ վերապրիլ» յայտարարած է Յովհ·-Պօղոս Բ·:

Ան առանց բացայայտ նշումի, ակնարկութիւն ըրած է ցեղասպանութեան ալ, յիշելով· «անցեալ դարու սկիզբին ահռելի տառապանքը որ գագաթնակէտին հասաւ 1915–ի ողբերգական իրադարձութիւններով»:

Քոչարեան երկու ամսուան պայմանաժամ սահմանած է որպէսզի Հոկտ· 1–ին տեղափոխումի աշխատանքը սկսի ու աւարտի Դեկտեմբեր 1–ին: Բանտերը նախապէս ենթակայ էին Ներքին գործերու նախարարութեան:

***

ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ ՄԵՐԺԱԾ Է ԳԱՐԵԳԻՆ Բ·Ի ՀՐԱՒԷՐԸ

Կովկասի մահմետականներու կրօնապետը Ա· Փաշազատէն մերժած է 1700–ամեակի տօնակատարութեան մասնակցելու հրաւէրը որ ուղղուած էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ: Մերժումին լուրը հաղորդած է ատրպէջանական մամուլը:

***

Թ Է Ն Ի Ս
Ս· ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Տաշքէնդի մէջ աւարտած է «Նախագահի բաժակ» մրցաշարքը: Եզրափակիչ փուլին Սարգիս Սարգսեան 7 – 6, 3 – 6, 6 – 7 արդիւնքով պարտուած է Ռուսաստանի ներկայացուցիչ Մարատ Սաֆինէն:

ԸՆԴՀԱՐՈՒՄ ՀԱՅԵՐՈՒ ԵՒ ՎՐԱՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Վրաստանի Ծալկայի շրջանին մէջ ուր կարեւոր տոկոս կը ներկայացնէ հայ բնակչութիւնը, Սեպտ· 16–ին ծագած կռիւի մը երկու Վրացի մեռած, Հայ մըն ալ վիրաւորուած է: Ներքին զօրքերու ջոկատ մը ղրկուած է տեղւոյն վրայ, երկու համայնքներու միջեւ բախումներու արգելք ըլլալու համար· Կռիւը ծագած է չնամարտի մը պատճառով, վիրաւոր Հայը 22 տարեկան Զաուր Ստեփանեանն է որ ծանր վիճակի մէջ հիւանդանոց փոխադրուած է:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

«ՊԷՆ ԼԱՏԷՆԸ՝ ՈՂՋ ԿԱՄ ՄԵՌԱԾ» ԱՅՍ Է ՊՈՒՇԻ ՊԱՀԱՆՋԸ

ՆԻՒ–ԵՈՐՔԻ ՍԱԿԱՐԱՆԸ 7,13% ԱՆԿՈՒՄ ԱՐՁԱՆԱԳՐԵՑ

Նիւ–Եորքի սակարանը՝ Ուոլ Սթրիթ բացաւ իր դռները Սեպտ· 17–ին եւ մասնագէտներու համաձայն կրցած է «տոկալ» եւ ընդհանուր ձեւով անկումը կարելի եղած է սահմանափակել 7,13%–ի, Տաու Ճոնսը (որ կը համապատասխանէ Ֆրանսայի ԳԱՑ 40–ի) կորսնցուցած է 684,80 կէտ, ամէնէն մեծ կորուստները արձանագրած են օդանաւային ընկերութիւնները, մինչեւ 50%: Սակարանային գործողութիւններէն առաջ, երկու վայրկեան լռութեամբ յարգուած է զոհերու յիշատակը, ի ներկայութեան Հիլարի Գլինթընի (Նիւ–Եորքի ծերակուտական), քաղաքապետ՝ Ռուտոլֆ Ճուլիանիի եւ Սթոք Էքսչէնճի նախագահ Ռիչար Կրասոյի, ապա երգուած է Կոտ Պլէս Ամերիքան: Լիպերասիոն կ'արձագանգէ (Սեպտեմբեր 18) կարգ մը շշուկներու, ըստ ոմանց յանցագործութիւն մըն ալ կըրնայ կատարուած ըլլալ, ինչ որ Ֆրանսացիք մկրտած են տէլի տ'ինիսիէ: Եթէ այս լուրը հաստատուի, ոճրափորձերուն բնոյթը ալ աւելի սարսափելի կը դառնայ, քանի պիտի նշանակէր որ լուր ունեցողներ կային: Կը խօսուի ապահովագրութեան կարգ մը ընկերութիւններու արժեթուղթերու զգալի անկումին մասին՝ նախքան ոճրափորձերը, ապա չահագիտութիւններ տոլարի անկումին շուրջ: Քննութիւններ բացուած են ԱՄՆ, Եւրոպա եւ Ճափոն: Այս ամբողջը, եթէ հաստատուի անշուշտ, 20 միլիառ տոլարի վնաս մըն է ապահովագրութեան ընկերութիւններուն համար, որոնց կարգին ամերիկեան AIG–ն առաջին կարգի վրայ է, նաեւ գերմանական Միւնիխ Ռէ եւ ֆրանսական Աքսա:

***

Նախագահ Պուշ, որու համար այլեւս ոչ մէկ կասկած կայ որ ոճրափորձերու հեղինակը Պէն Լատէնն է, բուռն ելոյթով մը, Սեպտ· 17–ին, յայտարարեց թէ Պէն Լատէնը կը պահանջէ ողջ կամ մեռած: Ինչ կը վերաբերի ԱՄՆ–ու զինակիցներուն, բոլորն ալ համամիտ չեն մասնակցելու զինուորական հակադարձութեան մը: Ոմանք յայտարարեցին արդէն որ տրամադիր չեն բաց չէք մը տալու Ուաշինկթընի: Եւ այս ուղղութեամբ Պուշ ըսաւ արդէն թէ դժգոհ էր Ֆրանսայի Պաշտպանութեան նախարարին վերապահ խօսքերէն: Եթէ Լոնտոն եւ Հռոմ զինուոր տրամադրելու ալ պատրաստ են, Փարիզ եւ Պէրլին մտահոգ են եւ չեն ուզեր «քաղաքակրթութիւններու բախում» մը մահմետական երկրի մը վրայ յարձակման պարագային: Իրաց այս մթնոլորտին մէջ է որ Շիրաք Ուաշինկթըն գնաց: Պուշի հետ հանդիպումի ընթացքին, պարտի պարզել Եւրոպացիներու դիրքը: Այս վերջիններն ալ վեհաժողով մը ունին Սեպտ· 21–ին, Պրիւսէլ:

***

Նախագահ Պուշ իսլամական կեդրոն մը այցելած է Սեպտ· 17–ին, հաստատելու համար որ «Իսլամը խաղաղութեան կրօնք մըն է»: Ամբողջ երկրին մէջ, բազ-

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԳՐԱԳԻՏՈՒՀԻԻ ՄԸ ԽԻԶԱԽ ՏԵՍԱԿԷՏԸ

Լը Մոնտ «Տեսակէտ» գլուխի մը տակ, Սեպտ· 18–ի իր թիւին առաջին էջէն թարգմանաբար հրատարակած է ամերիկացի գրագիտուհիի մը՝ Սիւզան Սոնթակի խիստ չահեկան եւ իրատես գրութիւնը: Ան, սկիզբէն կ'ըսէ· – «Սարսափած եւ տխուր Նիւ–Եորքցի Ամերիկուհիի մը համար, Ամերիկան երբեք այսքան հեռու չէ գտնուած իրականութեան ճանաչումէն քան Սեպտ· 11–ի իրականութեան հրէշային չափէն»: Նկատել կու տայ որ ձեռնհաս անձերը, որոնք կը հետեւին դէպքերուն, կարծէք միացած են արշաւի մը մէջ, որ սահմանուած է մանկամիտներու վերածելու հանրութիւնը: Ո՞վ ընդունեցաւ որ «վատ» յարձակում մը չէր «քաղաքակրթութեան» կամ «ազատութեան» կամ «ազատ աշխարհի» դէմ, այլ յարձակում մը Միացեալ – Նահանգներու, ինքնակոչ համաշխարհային գերհզօր ուժին դէմ, յարձակում մը որ հետեւանքն է ամերիկեան կարգ մը գործունէութիւններու եւ շահերու: Որքա՞ն Ամերիկացիներ տեղեակ են Իրաքի վըրայ գործուող ռմբակոծութիւններէն: Գրագիտուհին դեռ կը շարունակէ դիտել տալով որ ամերիկացի ղեկավարները կ'ուզեն անպայման հաւատացնել, որ ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ: Ամերիկան չի վախնար: Մեր վճռակամութիւնը չէ խախտած: Ռոպօ–նախագահ մը ունինք, որ կը վստահեցնէ թէ Ամերիկան միշտ ոտքի է:

Սիւզան Սոնթակ բառերը չի ծամծմեր: Խիստ է իր երկրին ղեկավարներուն հանդէպ· ան կ'ըսէ թէ քաղաքականութիւնը, ժողովրդավարութեան մը քաղաքականութիւնը, որ տարակարծութիւններ կը բերէ եւ անկեղծութիւնը կը քաջալերէ, փոխարինուած է հոգեբուժութեամբ: Միասին տառապինք: Բայց, միասին ապուշ չըլլանք: Քիչ մը պատմական գիտակցութիւն պիտի օգնէ մեզի որ հասկընանք թէ ինչ պատահեցաւ, ինչպէ՞ս եւ թէ ինչ կրնայ դեռ պատահիլ: «Մեր երկիրը զօրաւոր է» կը կրկնուի: Ու գըրագիտուհին կ'եզրակացնէ «ինչ կը վերաբերի ինծի, այդ զիս իրապէս չի մըխիթարեր: Ո՞վ կրնայ կասկածիլ որ Ամերիկան ուժով է: Բայց, Ամերիկա միայն այդ պէտք չէ ըլլայ»:

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

«LE MONDE» (18 septembre)

«LE STADE ULTIME DU TERRORISME»

Այս խորագրին տակ Ժերար Շալեան կ'արտայայտուի երկարօրէն: Կ'անդրադառնանք յաջորդով:

մաթիւ յարձակումներ եղած են Արաբներու դէմ:

***

Թալիպանները մերժեցին յանձնել Պէն Լատէնը, ինչպէս կը պահանջէր փաքիստանեան պատուիրակութիւնը, երեք օրուան պայմանաժամով: Սեպտ· 18–ին, կրկին անգամ Պէն Լատէնի շրջանակները կը յայտարարէին որ ան ոչ մէկ կապ ունի ոճրափորձերուն հետ: Ինչ կը վերաբերէր Փաքիստանի, որքան ալ իշխանութիւնները ուզեն ամերիկեան քառթը խաղալ, ժողովուրդին տրամադրութիւնը խորապէս հակամերիկեան է եւ պատրաստ են ճիհատի Ամերիկայի դէմ: Թալիպաններն ալ յայտարարեցին թէ ոճ-

(Շար·ը Դ· էջ)

Finis Terrae - ՅԵԶՐ ԱՇԽԱՐՀԻ ՈՒԽՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՍԱՆԹԻԱԿՕ ՏԻ ԳՈՄՓՈՍՏԵԼԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲԸ ՈՐՊԷՍ ՀԱՅՈՑ ԱԶԱՏԱՐԱՐ ԸՄԲՌՆՄԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՆՔՆԵՐԸ

Որպէս մարտնչող սուրբի եւ նաեւ իբրեւ Հայոց ազատարարի Ս. Յակոբին ուխտագնացութեամբ դիմելը պայմանաւորուած էր ոչ միայն Սպանիոյ մղած ազգային–ազատագրական պայքարով ու Հակաթրքական քոալիցիա կազմելու ջանքերով, այլեւ Լուսաւորչի եւ Մեծն Ներսէսի ժամանակներէն եկող հին պատմութեան մը նորովի արծարծմամբ եւ վերիմաստաւորմամբ:

Հայկական ձեռագրերու մէջ բազմիցս ընդօրինակուած է ստեղծագործութիւն մը: Ատոր հնագոյն ձեռագիրը գրուած է 1556 թուականին, սակայն ինչպէս նրբին քննութեամբ ցոյց կու տայ Ա. Մնացականեանը, սա ոչ թէ գրութեան, այլ աւելի առաջ՝ 1472 թուականին յաջորդող տարիներու գրուած գործի ընդօրինակութիւն է:

Միջնադարեան հայրեններու եւ հարսանեկան երգերու հետեւողութեամբ գրուած այս գործը, որու տարբեր խմբագրութիւնները ունին հետեւեալ վերնագրերը՝ «Տաղ ագնիւ եւ գեղեցիկ», «Տաղ ի վերայ Մոսկովու թագաւորին», «Տաղ ի վերայ գեղեցկոյն», «Տաղ ագնիւ ի վերայ կօզալի», «Ի վերայ գեղեցկի», սիրերգական իր ձեւի մէջ ունի քաղաքական խոր ենթատեքստ եւ ժամանակի ազգային ձգտումներու ու ակնկալութեանց արտայայտութիւններէն է:

Վիպական քնարական այս գործին մէջ թագուհիին համար եկած Մոսկուայի թագաւորը, տեսնելով աղջկան գեղեցկութիւնը, անոր դէմքին համար կ'ընծայէ Սելանիկն ու Ատրանան, ծով աչքերուն համար Սկիւտարն ու Ղալաթիան, քաղցր գրոյցի համար Պաղտատն ու Պասրան:

Թագաւորգովքերի հետեւողութեամբ թագուհին անոր այսպէս կը դիմէ.

Թագւոր, քո գալդ ի բարին,
Քայլափոխդ իմ գլխոյս վերայ.

Թագուհին, սակայն, կ'ըսէ, որ այս բոլոր քաղաքներն իրեն հարկաւոր չեն եւ Պոլիսն է, որ կ'ուզէ.

Կու տաս՝ Ըստամպոլ տուր ինձ:

Այս տողին մէջ Մոսկուայի թագաւորին հետ կը կապուին Ֆրանկներէն ունեցած ակնկալութիւնները: Քաղաքական այս համարժէք երկկեդրոնութիւնը շարունակ նկատելի է: Պոլսէն անմիջապէս յետոյ համանման դրական շրջանագծին մէջ անմիջապէս կը յիշուին Վենետիկը եւ Սպանիան, Սպանիոյ մէջ Սուրբ Յակոբը եւ «գեզր Աստուածածին, որ չինեաց գնայ Ամպօլիայ»:

Վիպերգական այս երկխօսութեան մէջ, ի պատասխան թագուհիի խնդրանքին, թագաւորը կը շարունակէ թագուհիի գովքը, ուր գովական խօսքերը հայ քաղաքական ակնկալութիւններու եւ ուխտաւորութեան կեդրոններն են.

Քեզի նման թախտ պիտի,
Որ անունն է ըՍպանիա
Շատ սրբոց նշխարք կայ անդ
Գերեզման Սրբոյն Յակոբայ,
Քեզի նմանակ քաղաք՝
Մեծ Հռոմ, բարն կու կենայ,
Շատ սրբոց մարմինք կայ անդ,
Գերեզման Պօղոս–Պետրոսայ:

Այսինքն՝ տարագրուած թագուհիին համար, որ Կոստանդնուպոլսոյ խորհրդանիշն է, հարկաւոր են անոր ազատարարները, որոնք աւանդաբար հայկական մտածողութեան մէջ կը ներկայանային նաեւ որպէս Հայոց ազատարարները՝ Սպանիան եւ Հռոմը:

ԳՈՄՓՈՍՏԵԼԱՅԻ ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲԻ ՀԱՅ ՈՒԽՏԱՒՈՐՆԵՐԸ ԺԱ.–ԺԷ. ԴԱՐԵՐՈՒՆ

Յայժմ յիշուած հայ ուխտաւորները, այսպիսով, եթէ Եւրոպա եւ Սպանիոյ Ս. Յակոբ կ'երթային բացառապէս հոգեւոր բարեպաշտական զգացումներով, ապա այս շրջանի բուն ուխտաւորութեան բնորոշ այս զգացումներուն վրայ կ'աւելնայ նաեւ հայրենիքի ազատագրութեան հաւատքն ու ակնկալութիւնը:

Այս տեսակէտէն առաջին ճամբորդութիւնը հայ իշխանուհիի մը եւ իր ընկերուհիներու ԺԱ. դարու 40–ական թթ. դէպի Գոմփոստելա խորհրդաւոր ճանապարհորդութիւնն էր:

Այնուհետեւ, ըստ Հ. Ղ. Ալիշանի, ԺԳ. դարուն կամ առկէ առաջ Սպանիա գացած է Յովհաննէս անունով հայ հոգեւորական մը, որպէսզի ծանօթանայ Յակոբոս առաքեալի գլխատման պատմութեան սպանական տարբերակին հետ: Այս քննութիւնը ըստ երեւոյթին պայմանաւորուած էր այն հանգամանքով, որ ԺԲ. դարու կէսէն Սպանիոյ մէջ կը փորձուէր ըսել, որ Յակոբոս առաքեալի գլուխն ալ Սպանիա բերուած է: Հայեր, սակայն, ինչպէս կը գրէ Ր. Կիւլպէնկեանը, «միշտ հաստատ մնալով իրենց համոզման վրայ, թէ Ս. Յակոբ երէցի գլուխը երբեք չէր հեռացած Երուսաղէմէն, շարունակեցին երթալ Գոմփոստելա»:

Հայ–սպանական կապերու կարեւոր արտայայտութիւններէն է 1319թ. Սպանիոյ Յակոբ թագաւորի դիմումը Հայոց Օշին թագաւորին, Կիլիկիոյ մէջ գտնուող Թեկղի կոյսի նշխարներէ մաս մը ստանալու խնդրանքով:

Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան անկումէն յետոյ Սպանիա կ'երթայ հայազգի Մարտինօ Իսթեֆանօ արքեպիսկոպոսը:

Խորհրդանշական է նաեւ այն իրողութիւնը, որ Լեւոն Ե., Սիսի գրաւումէն յետոյ կը տարուի Եգիպտոս, գերութենէն կ'ազատի գլխաւորաբար երկու սպանական թագաւորներու՝ Գասթիլյի եւ Արակոնի դահակալներու տուած փրկագինին եւ գրուած ջանքերու շնորհիւ: Ի նշան երախտագիտութեան, Լեւոն ազատուելէ յետոյ, այցի կ'երթայ Հռոմի Պապին եւ Գասթիլյի Յովհաննէս Ա. թագաւորին, ներկայ կը գտնուի այս վերջինիս պսակադրութեան, այնուհետեւ կը մեկնի Գոմփոստելա, քանի որ տակաւին գերի եղած ժամանակէն ուխտ էր ըրած այստեղ գալ ազատագրուելէ յետոյ:

ԺԵ. դարու ամենանշանաւոր հայ ճամբորդն ու Արշակ Մադոյեանի բնորոշմամբ՝ «հայ ուղեգրութեան առաջնեկ»ի հեղինակը Մարտիրոս եպիսկ. Երզնկացին էր, որ ինչպէս կը գրէ Հ. Ղ. Ալիշան, ինքզինք կ'անուանէ «Սպասաւոր Ս. Լուսաւորչին Ս. Գերեզմանի»: Ողբերգութեան սկիզբը իր մասին ան կ'ըսէ. «Ես՝ Մարտիրոս միայն անուամբ եպիսկոպոս Երզնկացի ի Սուրբ Կիրակոսու անապատէն ի Նորդեղակ գեղէն, որ ի վաղուց հետէ փափաքէի սուրբ գլխաւոր առաքելոց գերեզմանին եւ սուրբ Յակոբայ գերեզմանին տեսանելոյ»: Այս խօսքերով անգամ մը եւս կը շեշտուի, որ հայկական միջնադարեան ուխտագնացութիւններու եւրոպական երկու գլխաւոր կեդրոններէն էին Հռոմը եւ Գոմփոստելան եւ այս ճանապարհի միջեւ ինկած երկիրներու, քաղաքներու եւ բնակավայրերու սրբավայրերը ներառուած ըլլալով ուխտաւորութեան ուղեգիծին մէջ, միաժամանակ կը ծառայէին որպէս միջանկեալ կայաններ: Ի դէպ, միջնադարեան արեւմտաեւրոպական ճարտարապետութեան պատմութեան նուիրուած ուսումնասիրութիւններու մէջ եւս կը շեշտուի, որ Գոմփոստելայի ուխտագնացութիւնը ձեւաւորելով իր ուղեգիծը, նպաստած է այդ ուղեգծի հանգոյցներուն ճարտարապետական շարք մը սրբավայրերու շքեղ համալիրներով կառուցման:

Զարմանալի զուգադիպութեամբ մը Մարտիրոս եպիսկ. Երզնկացիէն ճիշդ 100 տարի անց դարձեալ Եւրոպա կը գտնուէր եւ Ս. Յակոբի ճամբան էր բռնած դարձեալ Երզնկացի Սարգիս աբեղան, որ Երզնկայէն մեկներ էր լման տարի մը առաջ: Մարտիրոսի նման անոր ուղեւորութիւնն ալ տեւեր է վեց տարի՝ 1587 – 1592 թթ.: Բանասիրութեան մէջ ալ չեշտուած կերպով քննարկուած են այն ընդհանրութիւնները, որ կան Սարգիս աբեղայի եւ Մարտիրոս Երզնկացիի Ուղեգրութեանց միջեւ: Ինչպէս կը նշէ Լեւոն Խաչիկեանը, Սարգիս աբեղան կարծես կրկնած ըլլայ Մարտիրոսի ուղին:

ԺԷ. դարուն Ս. Յակոբ այցելած հայ առաջին ուխտաւորը Միակեց անունով ճգնաւորն է: Ս. Յակոբի յաջորդ ուխտաւորը Օգոստինոս Բաջենցին է, Նախիջեւանի հայ ունիթոռներէն, եպիսկոպոս: Սպանիոյ դեսպանին հետ միասին Սպահանէն կ'երթայ Ռուսաստան, ապա Լեհաստան, Գերմանիա եւ յետոյ Սպանիա, ուր Ս. Յակոբի սրբավայրերը այցելելէ եւ ետ վերադառնալէ յետոյ Մատրիտի մէջ կը հանդիպի հայ եպիսկոպոսի մը, որ կարելի է ենթադրել, որ Ս. Յակոբ ուխտի ճամբուն վրայ յառաջացող ուխտաւոր մըն էր:

Զաքարիա Ագուլեցիի օրագրութենէն կը տեղեկանանք, որ ան ալ երկիցս այցելած է Գոմփոստելա: 1647 թ. տակ ան քանիցս կը յիշէ Գալիցիան, զայն կոչելով Կալիս. «Պոռտուկալիոյ չուրի Իսպանիայի քաղաքն Կալիս ԻԶ Լեյգ այ: Դարձեալ Ժէյզիդունի նաւերն Կալիս կու բառնան, Կալիս կու դադարկացնեն, այլ տեղ չկայ, այս քաղաքս Իսպանօլի ալ մեծ կզղի է»:

Շուրջ տասը տարի ալ, 1683–1693թթ. Սպանիոյ Ս. Յակոբի մէջ ապրեր է հայ տպագրութեան նշանաւոր դէմքերէն Թովմաս եպիսկ. Վանանդեցին:

17–րդ դարէն յետոյ սակայն Ս. Յակոբ կ'անհետանայ Հայոց տեսադաշտէն, քանի որ տեղի կ'ունենայ քաղաքական կողմնորոշման փոփոխութիւն եւ հայ ժողովուրդի յոյսերու կեդրոնի փոփոխութիւն, որուն խորհրդանշական արտայայտութիւնն է 17–րդ դարը փակող եւ 18–րդ դարը բացող Իսրայէլ Օրիի [illegible]ութիւնը, որ Ռուսաստանին դիմելով պիտի յանգէր սպանական թագաւորի առաջնորդութեամբ արիական Ֆրանկներու գալու պատմութեան նոր վերախմբագրմանը: Ատիկա 1701 թուականին Մեծն Պետրոսին ուղղուած լատինագիր գրութեան մը մէջ Օրին արտայայտեր էր այսպէս. «Երկու յարիւր եւ յիսուն տարուց աւելի է, որ քրիստոնեայ ամբողջ այդ աշխարհը հեւում է անհաւատների լծի տակ: Ինչպէս Ադամի որդիները յոյսով սպասում են Մեսիայի գալուստին, որը պիտի ազատի նրանց յաւերժական կորուստից, այնպէս էլ թշուառ այդ ժողովուրդն է ապրել եւ հիմա խսկ ապրում է ձերդ մեծութեան ձեռնտուութեան եւ օժանդակութեան յոյսով: Այդպէս նախագուշակել են մարգարէները, թէ ժամանակներ յետոյ անհաւատները խիստ պիտի դաժանանան եւ հարկադրեն քրիստոնեաներին ընդունել իրենց վատթար օրէնքը, եւ ահա այդ ժամանակ մոսկովեան օգոստափառ տնից պիտի գայ մեծ մի իշխան, աւելի քաջարի, քան Ալեքսանդր Մակեդոնացին, պիտի իր ձեռքը վերցնի Հայաստանի թագաւորութիւնը եւ վերականգնի քրիստոնեաների ազատութիւնը: Այս մարգարէութեանը մինչեւ հիմա հաւատացել եւ հիմա խսկ հաւատում են ստուգապէս...»:

ՄՇՈՅ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Սանթիակոյի ազգային ուխտագնացութիւնները կազմակերպելու համար Արեւմտեան Եւրոպայի կարգ մը երկիրներու մէջ յառաջացած էին յատուկ միութիւններ, որոնք դարաւոր աւանդութիւն մը ունէին իրենց մէջ: Այդ միութեանց նպատակն է ժողովրդին սրտին մէջ վառ պահել Ս. Յակոբի ուխտագնացութեանց ոգին, աւանդութիւնները, ուխտի ճամբաներու երգերը, տօնախմբութիւնները, եւլն., եւլն.: Առիթ ունեցանք Փարիզի մէջ քանիցս հանդիպելու Ֆրանսայի միութեանց կեդրոնատեղին եւ տեսանք անոնց գործունէութիւնը, ծրագիրը, միութեան հնաւանդ կանոնադրութիւնը: Այդտեղէն ալ ներշնչում ունեցանք պատրաստելու եւ 1700–ամեակի եկեղեցական յանձնախումբին ներկայացնելու «Ս. Յակոբի» ընկերակցութեան նման «Մշոյ Սուրբ Կարապետ» ընկերակցութեան կանոնադրութիւնը եւ այլ գաղափարներ, զոր կը ներկայացնենք այստեղ:

Սանթիակոյէն ներշնչուած ծրագրի գեղեցիկ եւ եզակի խորհրդով մը Մշոյ Ս. Կարապետ Ընկերակցութիւնը հիմնուեցաւ 1997 Յունիս 7–ին, Մուշի մէջ: Ընկերակցութեան նպատակն էր հոգեւոր եղբայրութեան մէջ միացնել բոլոր անոնք, որոնք քրիստոնէութեան Հայաստանի մէջ պետական կրօնք հռչակման 1700–ամեակի առթիւ ուխտագնացութեան ոգի կը վերադարձնեն Հայոց սրտերուն մէջ՝ Մայր Եկեղեցւոյ եւ հայրենի հողին հաւատարմութեան մէջ:

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ԱՆՑԱԳԻՐ

Հարիւրաւոր տարիներէ ի վեր այդ սրբավայրը ուխտի գացողները իրենց եպիսկոպոսէն փասփոր մը կը ստանային, եւ առով կը ճամբորդէին: Այս փասփորը ե՛ւ ազատ անցք կու տար ենթակային, եւ անոնք որոնք ալ կը կատարեն այս ուխտագնացութիւնը, փասփոր մը կը ստանան, օրինակի համար Փարիզի արքեպիսկոպոսէն եւ կը սկսին քալել եւ ո՛ր քաղաքը որ հանդիպին, այդ քաղաքին առաջնորդարանին կնիքը կը ստանան, եւ որոշ տեղեր, պանդոկներուն ճամբորդութեան աւարտին, Սանթիակոյի յատուկ վկայական մը՝ Գոմփոստելանան: Ժամանակին, այդ Գոմփոստելանան ենթակային կարգ մը թողութիւններ կը շնորհէր: Հիմա ատիկա չկայ եւ սակայն ենթական հպարտօրէն կրնայ աշխարհին ցոյց տալ իր վկայագիրը:

Ահա թէ ուրկէ մենք ալ ունեցանք 1700–ամեակի ուխտաւորի յատուկ անցագիր: Անցագրի չափը սովորական փասփորի նման է, կողքին վրայ երեք լեզուներով գրուած է ուխտաւորի անցագիր, piligrims passport և passeport de pèlerin: Կողքին կեդրոնը կայ 1700–ամեակի ուխտագնացութեան կնիքը՝ «1700–ամեակ - քրիստոնեայ Հայաստան, Մշոյ Ս. Կարապետ Ընկերակցութիւն» արձանագրութեամբ:

Փասփորի 12 էջերուն մէջ կային կնիքի տփիկներ, եւ ո՛վ որ վանք մը այցելէր, կրնար այդ վանքի կամ շրջանի առաջնորդարանի կնիքը դնել տալ ուխտաւորի իր փասփորին մէջ.

ՓՈԽԱՆՈՐԴԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Այս յղացքը, որ հաւանաբար շատեր անհասկնալի նկատեն եւ կամ ալ նորութիւն, այդպէս ալ չէ: Միշտ չէ որ մարդիկ կրցած են իրենց սրտի ուխտը կատարել եւ կամ ճամբորդել դէպի Երուսաղէմ, եւ կամ այլ սրբավայր մը: Փոխարէնը անոնք մէկը գտած են, անոր ճամբուն եւ ապրուստի ծախքերը հոգացած են, եւ այդ մարդիկը կատարած են փոխանորդական ուխտաւորութիւն: Պատմութեան մէջ շատ կան նման դրուագներ: Սպանիոյ պարագային, կը յիշենք որ 15–րդ դարուն, Փորթուկալի մէկ թագուհին յարգի պատճառով մը ուխտի չէր կրնար երթալ եւ երկու հայ իշխաններու պաշտօն կու տար, որ երթային Սանթիակօ տի Գոմփոստելա՝ իրեն փոխարէն: Դժբախտաբար՝ այս երկու հայ ասպետները ճիշդ է, ուխտի գացին Սպանիա, բայց խայտառակ կենցաղ մը ունեցան եւ գրեթէ առանց հագուստի ըստիպուեցան ետ վերադառնալ:

ԴԱՐՊԱՍ

Դարպաս պահլաւերէն ծագումով բառ մըն է որ կը նշանակէ «արքունական կամ իշխանական մեծ դուռ», եւ փոխաբերաբար, «ընծայ, նուէր, որ իբր դրան առաջ կը տրուի մեծաւորին կամ վանքերու մէջ փակակալ վարդապետին, իբրեւ օթեւանի կամաւոր վարձք»: Մեր օրերուն՝ դարպաս կը նշանակէ այն նուէրը՝ զոր կու տանք, օրինակի համար, ուխտի Անթիլիաս, Կաթողիկոսարանի ուխտի օրուան առթիւ: Որքան գիտենք, Երուսաղէմի վանքն ալ ունի իր դարպասը եւ դարպասընկալ վարդապետը:

Հիմա այս բոլորը արդէն պատմութիւն է, մեզմէ ոմանց համար՝ քաղցր յուշ, ոմանց համար ալ կըր անկատար երազ: Ոմանց համար ալ անկանայն անկարելի, անհնարին, եւ անկարելի թուիլ: Չեմ գիտեր: Բայց ի խոր

ՑՈՄՍ

ԽԼՈՒԼ-ՄԼՈՒԼ ՄԵՐ ՀԵՐՈՍ ՑՈՒԼ

Նախ 1700–ամեակի ամենազօր, հետեւաբար՝ անշրջանցելի պիտակով ծանուցուած, սակայն յետոյ ատոր անարժան գատուած ցլամարտ մը տեղի ունեցաւ Երեւանի մէջ։ Ո՛չ կազմակերպիչները, ո՛չ առարկողները, ոչ ալ 25 հազար դիտողները կրնային գուշակել թէ թեր ու դէմ կարծիքներով լրասփիւռները զբաղեցուցած ձեռնարկը կոչուած էր նոր էջ բանալու ցլամարտի համաշխարհային պատմութեան մէջ. նաեւ արձագանգ գտնելու լրատու միջազգային գործակալութիւններէ, Երեւանը դարձնելով այդ էջին քաջարի հեղինակը։

Լաւագոյն գաղափարը ունենալու համար կատարուածին ու անոր գտած արձագանգին, կը բաւէ կարդալ Երեւանէն Մարիամ Յարութիւնեանի գրիչով Ֆրանսական լրատու գործակալութեան (ԱՖՓ) սփռած հետեւեալ տեղեկատուութիւնը (Սեպտ. 8).

...«Կատղած ցուլ մը յաջողեցաւ մրցարանէն ելլել, խոյանալով դէպի հանդիսատեսները. ցլամարտիկները կրցան ուղղութիւն փոխել տալ անոր, բայց չըկրցան կրկին մրցարան առաջնորդել։

13 թիւ անասունը անտարբեր մնաց երիտասարդ հարսերու նման սպիտակազարդ կովերուն հմայքին ալ որոնք հրապարակ բերուեցան զայն հանդարտեցնելու մտքով։ "Հայկ." այս տարբերակը ահռելի ձախողութիւն մը արձանագրեց երբ սպանական ցուլը այս կարողական հայ հարսնցուներուն ոչ մէկ հետաքրքրութիւն ցոյց տուաւ։ Այս վերջիններն ալ նոյնքան անփոյթ՝ հեռացան, ճարակելու համար մրցարանին գետնի խոտերը»։

Երեւանեան ցլամարտէն առաջ ապահովութիւն տրուած էր թէ ան պիտի ըլլար ո՛չ թէ սպանական արիւնալի տարբերակով, այլ՝ փորթուկալեան, որուն ընթացքին անասունը չէր սպաննուեր։ Ֆրանսական լրատու գործակալութիւնը զանց առած է վերջին արարին նկարագրականը որ լուսանկարով տեղ գտնելու արժանի գտնուած է նոյնիսկ Թուրք մամուլին կողմէ...։ Որպէսզի ժամ առաջ վերջ տրուի կատղած ցուլին ներկայացուցած վտանգին ու ապահովաբար նաեւ հայ կովերու վարկաբեկումին, Ներքին գործերու նախարարին օգնականը Յ. Վարեան ատրճանակը քաշելով սկսած է վազել ցուլին ետեւէն, ութ կրակոց ալ արձակած, բայց չէ յաջողած զայն ըզգետնել։ Դժբախտ անասունին վերջին հերոսութիւնը եղած է արհամարհել այդ կրակոցներն ալ եւ իյնալ աւանդական ձեւով՝ ցլամարտիկին թուրի հարուածով։

Այսպէսով, 1700–ամեակի գոյնզգոյն տոպրակին մէջ զետեղուի կամ ոչ, յամի Տեառն 2001 թուականին ցլամարտի պատմութիւնը արձանագրեց նոր էջ մը. սպանականէն, փորթուկալականէն ետք աշխարհը ունեցաւ «հայկական» տարբերակը. ան կը յատկանշուի վասն դիտողներու փրկութեան զէնքը քաշած կատղած ցուլը հալածող բարձրաստիճան իշխանաւորի մը մասնակցութեամբ։

Այս տարբերակը առաւելութիւնը ունի նաեւ մինչեւ այսօր վայրենութեան ու արիւնալի նկարագրով ծանօթ մարզը զետեղելու զաւեշտի գլխուն տակ...։

Թ. ԱՐՓԻ

բոց սրտի կը հաւատամ, որ ազգեր եւ ժողովուրդներ կ'ապրին եւ կը գոյատեւեն իրենց աւանդութիւններով։ Կրօնք, մշակոյթ, լեզու մեր հոգեւոր կեանքի արտայայտութիւններն են, մեր մշակոյթըն են, մեր Հայ ըլլալու կերպը, եւ այս նպատակին համար գրուեցաւ մեր գիրքը։ Ճանչնալ խորապէս քրիստոնէից աւանդութիւններով, ապրումներով, սիրելի ազգի մը՝ Սպանիոյ ժողովուրդին հոգեւոր ուխտագնացութեան մասին։ Եւ անոնց հետ բաղդատելով միայն, մեր ժողովուրդի կեանքը, անգամ մը եւս անդրադառնալ, որ 1915թ. ցեղասպանութիւնը ոչ միայն մէկուկէս միլիոն Հայ ջարդեց՝ այլ սպաննեց մեր երգը, մեր աղօթքը, մեր խաչքարը, ուզեց սպաննել Աստուծոյ մօտենալու մեր կերպը։

Մենք այսօր, պէտք է վերստին գիւտը ընենք մեր աւանդութեանց, եւ ապրինք զանոնք եւ մեզմով ապրեցնենք զանոնք։

Մ. Ա. Ա.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԺՊԻՏ

Երկու ծանօթ զրուցում են.

– Դէ, կինդ ինչպէ՞ս է։ Դեռ սգո՞ւմ է իր առաջին ամուսնու մահը։

– Ոչ։ Հիմա սգում եմ ես ...։

ՄԻՇԷԼ ԲԱԶՈՒՄԵԱՆ ԱՐԺԱՆԻՔԻ ԿԱՐԳԻ ԱՍՊԵՏ

Երեքշաբթի, Սեպտ. 11–ին, ժամը 18.30–ին Փարիզի Փավիյոն Կապրիէլի մէջ, պաշտօնական ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ, որու ընթացքին Տնտեսական եւ Ընկերային Խորհուրդի նախագահը Ժագ Տերմաներ Արժանիքի Կարգի ասպետի շքանշան շնորհեց Միշէլ Բազումեանի, Փրօքոսի ընդհանուր պատուիրակ։

Իր բացման խօսքի սկիզբին, Ժագ Տերմաներ անդրադարձաւ օրուան ցնցիչ լուրին, այսինքն Նիւ–Եորքի եւ Ուաշինկթընի վրայ գործուած ոճրափորձերուն եւ պահ մը լռութեամբ հրաւիրեց ներկաները յարգելու զոհերուն յիշատակը։ Ապա, ծանրացաւ Միշէլ Բազումեանի կեանքին եւ գործունէութեան վրայ։ Յիշելով թէ ան ծնած էր Փարիզի 17րդ թաղամասը, 1949 Մայիս 19–ին, ոգեկոչեց այդ օրուան ազգային եւ միջազգային դէպքերը։ Յիշեց անոր կենսագրական գլխաւոր գիծերը, շրջանաւարտ ԽՍՍԷՔ–էն, ան գործակից (գօօփերան) կը դառնայ Գոթ տ'Իվուար, կը հիմնէ Եւրոպա ակումբը, 1979–ին կը մտնէ ՓՐՈՔՈՍ, մասնագիտացած առեւտուրի ընկերակցութիւնը, եզակի ճամբայ մը աշխարհի մէջ։ Հոն, եռանդով զարկ կու տայ ֆրանսական փոքրաքանակ առեւտուրին եւ իր ազդեցութեան տակ ՓՐՈՔՈՍ չի դադրիր ստեղծագործելէ։ Կը դառնայ առաջին մասնագէտներէն առեւտրական քաղաքաշինութեան, մասնագէտ մը որու համար պեթոնը ոչ մէկ գաղտնիք ունէր։ Կը դասաւանդէ ԽՍՍԷՔ եւ Փոն գ'է Շօսէ, մարդը նոյնքան հմայիչ է որքան արհեստաւորը։ Ժ. Տերմաներ չի մոռնար յիշատակելու կինը, զաւակը մեծ նկարիչ մը (Ռիշար Ժերանեան) եւ զաւակները։ Միշէլ Բազումեանի ասպարէզը կ'որակէ օրինակ մը։ Կատարելագործող մըն է, ուրեմն արդարութիւն է որ իրեն յանձնուի Արժանիքի Կարգի Ասպետի շքանշանը, յանուն Հանրապետութեան Նախագահին։

Խօսք առաւ Միշէլ Բազումեան, որ շնորհակալութեան երկար շարքով մը իր երախտագիտութիւնը յայտնեց բոլոր անոնց որոնք իր գործակիցներն ու ընկերակիցներն եղած են։ Հուսկ ծանրացաւ ՓՐՈՔՈՍ–ի յետոյ ծրագիրներուն վրայ։

Հիւրասիրութիւն մը փակեց այս հաւաքոյթը։

Ա. Մ.

ՍԵՐՊԻԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻՆ

Սիրելի հայրենակիցներ, քոյրեր, հայ մայրեր, դիմում ենք ձեզ՝ մեծագոյն սիրով, յարգանքով ու երախտիքով։

Արդէն մի քանի տարի է ինչ Սերպիայի Հայոց Միութիւնը ջերմ կապերի մէջ է Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի հետ։ Կազմակերպութիւնը բազում անգամներ է ուղարկել հումանիտար օգնութիւն Սերպիայում դժուար տնտեսական պայմաններում ապրող հայ ընտանիքներին։

Շնորհիւ այս համագործակցութեան սերպահայ համայնքի հինգ մանուկներ իրենց հանգիստն անցկացրեցին Պէլֆոնթէնի հայկական ամարանոցում։

Ամարանոցի հայկական միջավայրը, անընդհատ լսուող հայ խօսքն ու երգը մօտեցրեց, միացրեց աշխարհի տարբեր անկիւններում ապրող հայ մանուկներին եւ նրանք հասկացան, որ Հայ լինելու համար սահմաններ չկան. որ Հայ մնալու համար Հայոց լեզուն է պայման, եւ պիտի խօսել հայերէն, երգել հայերէն, խորհել հայերէն։

Սիրելի փափկասուն տիկնայք Հայոց աշխարհի, ձեր անունները մեծագոյն ջերմութեամբ արտասանեցին մեր մանուկները։ Արցունքներ լցուեցին նրանց աչքերում, բաժանման արցունքներն, որ պիտի մնան նրանց փոքրիկ հոգիներում, վերածուեն ամուր բարեկամութեան եւ ջերմ յիշողութիւնների։

Սիրելի հայրենակիցներ, մեր մանուկները տասը տարեկան են։ Մէկ ամբողջ տասնամեակ է, որ այս տարածքում պատերազմներ են ընթանում։ Մեր երեխաները իրենց փոքրիկ աչուկներով պատերազմ են տեսել, երկնքից վար ընկնող թղթէ ինքնաթիռների փոխարէն վար սուզացող ռումբեր են տեսել։

Դուք ձեր փաղաքշանքով, գորովանքով ու սիրով օգնեցիք, որ մեր մանուկները հաւատան բարուն ու գեղեցիկին եւ որ կարեւոր է չչարանալ. Մեր մանուկների աչքերում ջերմութիւն տեսանք, փաղաքշանք ու գորով։ Ձեր ջերմութիւնն էին բերել մեր մանուկները իրենց հետ, որ հաղորդեցին մեզ որով եւ միացրին հայ մայրերին, որպէս խորհրդանիշ մեր ազգի անմահութեան։

Մէկ անգամ եւս մեր խորին երախտագիտութիւնն ենք յայտնում տիկիններ Միվային, Արաքսիային եւ բոլոր Կապոյտ Խաչի աշխատողներին մեր երեխաների նկատմամբ ցուցաբերած անչափ հոգատարութեան համար։

Մի խումբ ծնողներ՝
Ժաննա Յակոբջանեան
Մարիկա Կուրղինեան
Իրմա Սարգսեան
Զարուհի Յարութիւնեան
Մարիամ Գրիգորեան

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

ՄԹՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Տրդատ նշմարեց այս պարագան եւ ուզեց անկէ օգտուիլ։

– Կ'երեւի, թէ բաւական խմեցիք այդ բարեկամիդ հետ, – ըսաւ։

– Է՛հ, բաւական, կարծեմ 5–6 գաւաթ մը եղաւ, բայց շիտակը աղէկ քոնեակ է։

– Մէյմէկ հատ ալ խմենք ուրեմն... ինծի ալ աղէկ եկաւ։

– Խմենք, հաւանեցաւ լրտեսը։

Գինեպանը գաւաթները լեցուց։

– Ինծի ինչո՞ւ կը փնտռէիր կոր, – հարցուց Տրդատին։

– Այսինքն յատկապէս փնտռելու շատ կարեւոր բան մը չունէի... Միայն թէ կ'ուզէի բան մը հարցնել։

– Հապա ըսիր, որ մասնաւորապէս կ'ուզես հետս խօսիլ...

– Դիտմամբ ըսի, եթէ շիտակը կ'ուզես, որպէսզի միւսը հեռանայ... ինչպէս որ ալ ըրաւ, որովհետեւ կը տեսնէի կոր, որ քեզի կը ձանձրացնէր կոր իր պարապ խօսքերովը։

– Ըսածդ իրաւ է, բայց ի՞նչ ընենք, քոնեակին խաթերը համար մտիկ կ'ընենք կոր։

– Ուզածդ քոնեակ ըլլայ, եթէ ան հինգ հատ խմցուց, ես տասը հատ կը խմցնեմ։

– Բարեկամդ ո՞ւր է...

– Ո՞ր բարեկամս։

– Երէկ հետդ երիտասարդ մը կար։

– Հա՛, կէյվէցի վաճառակա՞նը... չեմ գիտեր, այսօր չտեսայ զինքը, թերեւս գործերը լմնցուց ու մեկնեցաւ։

– Աղէկ մարդ մը կ'երեւէր կոր։

– Ինք իր հալին մարդ մըն է, առուտուրէ ուրիշ բանի խելքը չի հասնիր։ Հիմա քենէ տեղեկութիւն մը պիտի ուզեմ, կարելի է կրնաս տալ։

– Խօսէ՛, տեսնենք։

– Պուլկարիա գտնուած ատենս երիտասարդ մը ճանչցած էի... կը յիշե՞ս, թերեւս դուն ալ տեսած ես հոն։

– Անունը ի՞նչ է։

– Արշաւիր Սահակեան։

Այս անունը լսելով լրտեսը աննշմարելի ցնցում մը ունեցաւ։

– Է՛յ, – ըսաւ։

– Յիշեցի՞ր զինքը...

– Ես այդ մարդը Պուլկարիոյ մէջ չեմ տեսած, բայց անունը լսած եմ։

– Իմացայ, որ հիմա Պոլիս է եղեր, – շարունակեց Տրդատ, – կ'ուզէի անգամ մը զինքը տեսնել. մտածեցի, որ թերեւս դուն կրնաս գիտնալ ուր գտնուիլը։

– Այդ Արշաւիրը, եթէ չեմ սխալիր, հնչակեան մըն է, – պատասխանեց լրտեսը, – այնպէս չէ՞։

– Կրնայ ըլլալ, – ըսաւ Տրդատ, – չեմ գիտեր, իմ ճանչցած ատենս հնչակեան չէր, գուցէ ետքէն եղաւ. խնդիրը ատոր վրայ չէ, ես միայն կ'ուզէի զինքը տեսնել անձնական գործի մը համար։

– Գիտե՞ս, թէ այդ մարդը հիմա ի՞նչ կ'ընէ։

– Հեռուէն հեռու բաներ մը իմացայ... ոստիկանութեան մէջ պաշտօն ունի եղեր, եւ ճիշդ ատոր համար խորհեցայ, թէ դուն իր մասին տեղեկութիւն ունենալու ես։

Տրդատ նշմարելով որ քոնեակի գաւաթները պարպուած են, կրկին լեցնել տուաւ։

– Այդ Արշաւիրը հոս է, – հաստատեց լրտեսը։

– Ուրեմն դո՞ւն ալ կը ճանչնաս զինքը։

– Առաջ չէի ճանչնար, բայց հոս ճանչցայ։

–Գիտե՞ս, թէ ուր կը բնակի։

– Ձէ՛, չեմ գիտեր... զինքը քանի մը անգամ տեսայ, հետն ալ տեսնուեցայ, բայց չհարցուցի, թէ ուր կը նստէր։

– Սակայն եթէ ուզես՝ կրնաս հասկընալ։

– Անկարելի բան մը չէ։ Բայց դուն ի՞նչ գործ ունիս այդ վտանգաւոր մարդուն հետ։

– Վտանգաւո՞ր, – հարցուց Տրդատ միամիտ դէմքով մը, – ինչո՞ւ համար։

– Քանի որ ոստիկանութեան մէջ պաշտօն ունի, բնականաբար վտանգաւոր է, մանաւանդ յեղափոխականներուն եւ այս միջոցիս մասնաւորաբար՝ հնչակեաններուն համար։

– Ես քեզի ըսի, որ ա՛լ ատանկ գործերէ քաշուած եմ։

– Հա՛, իրաւ, կը ներես, մոռցայ, – ըսաւ լրտեսը թեթեւ մը ժպտելով։

– Դուն ալ ոստիկանութեան մարդ ես, բայց քեզի հետ կը տեսնուիմ կոր, ինչ կ'ելլէ ատկէ... ես վախնալիք բան մը չունիմ։

– Դուն վախնալիք բան մը չունիս, բայց թերեւս Արշաւիրը ունի։

– Ի՞նչ ըսել կ'ուզես։

– Ըսածս շատ պարզ է. յեղափոխական մը, որ յետոյ լրտես կ'ըլլայ, միշտ վախնալու պատճառներ ունի իր նախկին ընկերէն... ուստի Արշաւիրն ալ ստիպուած է շատ զգոյշ ըլլալ, մանաւանդ այս միջոցիս։

– Բայց ես նորէն կ'ըսեմ, այլեւս կուսակցական չեմ։

– Դուն այնպէս կ'ըսես, բայց տեսնենք ինք կը հաւատա՞յ ըսածիդ։

– Եղբա՛յր, դուն միայն իր հասցէն տուր ինծի եւ ուրիշ բանի մի՛ խառնըւիր։

– Նախ ըսի, որ իր հասցէն չեմ գիտեր, բայց նոյնիսկ եթէ գիտնամ՝ չեմ կրնար ըսել։

– Ինչո՞ւ համար։

– Որովհետեւ եթէ գլխուն փորձանք մը գայ, ես կ'ըլլամ պատճառն ու պատասխանատուն։

– Պարապ խօսքեր են ասոնք... երբ բարեկամաբար ծառայութիւն մը կը խնդրեմ կոր, ելեր, ինծի հազարումէկ ենթադրութիւններ կ'ընես։

– Կատակը մէկդի, – ըսաւ լրտեսը, – անպատճառ պէ՞տք ունիս այդ հասցէին։

– Պէտք ունիմ, քանի որ կ'ուզեմ կոր։

(Շար. 63)

(Շար. Ա. էջէն)

րափորձերը իրենց գործը չեն, բայց եւ այնպէս պատրաստ են Ս. Պատերազմի: Հետաքրքրական է չանտեսել որ Թալիպաններու բանակը ժառանգորդն է հակախորհրդային կռիւլայի, որու երկայնքին մօտ տասը տարի, Ամերիկա զինեց եւ օգտագործեց Պէն Լատէնը:

Շատ մտահոգ են շրջանի երկիրները եւ կարգ մը արտայայտութիւններէ անդին, ոչ Իրան, ոչ Ջինաստան, ոչ Փաքիստան, ոչ ալ Ռուսաստան լաւ աչքով կը նային ամերիկեան զինուորական ներխուժումի մը Կեդր. Ասիա:

***

Մեռեալներու թիւը բարձրացաւ եւ Սեպտ. 18-ին կ'ըսուէր թէ աւելի քան 5856 է եւ զոհերը կը պատկանին 62 երկիրներու:

***

Ամէնէն մեծ վնաս կրողները օդանաւային ընկերութիւններն են, որոնցմէ շատեր սնանկութեան սեմին են, ուրիշներ գործազրկումներու ձեռնարկած են (11 հազար Եու-Էս Էռուէյզի մօտ): Լուֆթանզա դադրեցուց Պէրլին – Ուաշինկթըն գիծի թռիչքները յաճախորդ չունենալով: Լաւ գործ կ'ընեն ամերիկեան դրօշակ ծախողները, որոնց մէջ նաեւ Ֆրանսական Տուպլէ ընկերութիւնը:

***

Մոսկուայի բնակիչներուն մօտ եղած հարցախոյզէ մը կը պարզուի որ անոնցմէ 35%-ին համար Ամերիկացիները արժանի էին պատահածին, թող այս անգամ հասկնան թէ ի՛նչ պատահեցաւ Հիրոշիմա, Եուկոսլաւիա եւ Իրաք:

***

Սեպտ. 17-ին եւ 18-ին Հրեաները Նոր Տարին (5762) կը տօնեն լարուած մթնոլորտի մը մէջ: Իսրայէլի մէջ, վերսկսած են կազի դիմակներ բաժնել:

LYON

CONCERT UNIQUE

LIZ SARIAN

Le dimanche 30 septembre à 16 heures

à la **Bourse du Travail**

sous la présidence de

Mgr NORVAN ZAKARIAN

Billets en vente : FNAC de Lyon — MCA Décines
Secrétariat de l'Eglise arménienne de Lyon
Prix des places : 100 F — 150 F — 200 F

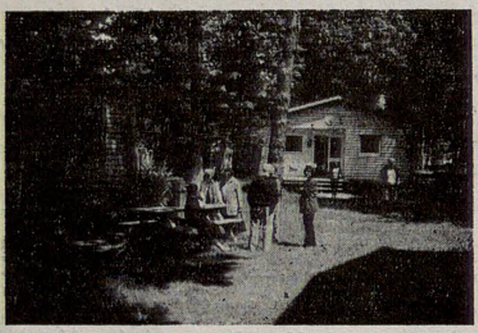

le domaine de chamerolles

45170 Chilleurs-aux-Bois

Pour vos loisirs dans un site boisé de 13 héctares avec étang, hébergement en chalets tout confort pouvant accueillir de 1 à 6 personnes pour vos week-ends et vacances

TARIFS (par châlet) :
Week-end * 2 nuits : 950 F ● Semaine : 2100 F à 3 330 F (selon période)

Sur place :
diverses activités, location de salles (une salle avec espace traiteur) pour tous types de manifestations.
Tél. : 02 38 32 99 75 — Fax : 02 38 32 99 76
E-mail : DomChamerolles@aol.com
Le lieu idéal pour les réunions de famille
—— Tél. Paris : 01. 42. 67. 85. 30 ——
Une remise de 10% sera consentie sur présentation du journal.

PELERINAGE A ROME

organisé par l'Eparchie de Sainte-Croix-de-Paris

du jeudi 4 au lundi 8 octobre

à l'occasion de la Béatification de

Mgr. IGNACE MALOYAN

Archevêque de Mardine, martyr en 1915.

Le dimanche 7 octobre, sur la Place Saint-Pierre.

Prix par personne : 4.500 F

Voyage en avion, hébergement en hôtel **** en pension complète, participation à la cérémonie de béatification et à l'audience papale, visite de Rome, Florence et Tivoli.

Réservations et inscriptions :
Eparchie: Tél. : 01 40 51 11 90. Paroisse de Paris: Tél. : 01 44 59 23 50.
Les inscriptions sont maintenues jusqu'au 21 SEPTEMBRE.

ՂՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տէվէճեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 23-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց մօրաքրոջ, մեծ-մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՅԱԲԷԹ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Թագուհի Սագրզեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Այս տխուր առթիւ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տէվէճեան 1.000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ – ԶՐՈՅՑ

«ՄԷԿ ԱՐԱՐ»

Թատերկներու հրատարակութեան առթիւ

Ներկայացում՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
Հատորներու վաճառք

Կիրակի, Սեպտեմբեր 23,
ժամը 16.30-ին
Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Métro : Courcelles
— Մուտքը ազատ է —

Rentrée des classes

La Section «Sévan» de Vienne de la Croix Bleue des Arméniens de France propose à vos enfants **L'EVEIL A L'ARMENITE** dans les locaux de la Maison de la Culture Arménienne de Vienne 9, rue du Cirque

Le Mercredi : de 14h à 16h30
Initiation à l'arménien pour les enfants de 5 à 7 ans — Cours d'arménien pour les enfants de 7 à 13 ans — Cours de chants — Cours de danses.

Le Samedi : de 14h à 17h
Initiation à l'arménien pour les enfants de 5 à 7 ans — Cours d'arménien pour les enfants de 7 à 13 ans — Cours de chants — Cours de danses — A partir de la 3ème et jusqu'au BAC Préparation pour les épreuves d'arménien au BAC — Pour les 3ème et 2ème Classes de mise à niveau pour les débutants.

L'équipe d'encadrement «3 enseignants, 1 monitrice de danse, 1 monitrice de chant» vous accueillera dès le **MERCREDI 19 SEPTEMBRE** et le **SAMEDI 22 SEPTEMBRE**

Possibilité de transports pour les cours du Mercredi
Attention pas de transport le 19 / 09
Le goûter est offert aux enfants

TATA SIMONIAN

EN CONCERT...

Samedi 29 septembre à 20h30
Salle Rameau
29, rue de la Martinière, 69001 Lyon
Entrée : 150 F et 130 F
C.B.A.F. (Section Araxe) et M.C.A. Villeurbanne
☎ 04 78 26 28 71

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21

Հայաստանի վերանկախ Հանրապետութեան հռչակման 10րդ տարեդարձ

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 18-ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն, որու աւարտին Գոհաբանական Մաղթանք կ'ըլլայ Հայաստանի Հանրապետութեան յաւերժութեան եւ անսասանութեան համար:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 25e RENTRÉE

LUNDI 24 SEPTEMBRE

Activités proposées :

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours —
Préparation BAC —
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE
ET A LA CULTURE ARMENIENNE
MUSIQUES
Eveil musical —
Piano (sur liste d'attente) —
Violon — Guitare — Solfège
DANSE ARMENIENNE
Initiation — Traditionnelle —
Garçons — Académique
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
(sous réserve)
ARTS PLASTIQUES
Dessin — Peinture
ARTS MARTIAUX
(en association avec l'ABBA)
Kung Fu — Taï Chi Chuan
ECHECS
Cours — Tournois
MEDIA
Emissions culturelles sur AYP FM
LECTURES
Bibliothèque — Diffusion livres
FOYER

INSCRIPTIONS
Mercredi 12 et Samedi 15 septembre de 14h30 à 18h30

9. rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64
e-mail : MCA.ALFO@wanadoo.fr

-ՎԵՐԱՄՈՒՏ-

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ԿԱՅԾ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

«Կայծ Նոր Սերունդ» մշակութային միութիւնը կը կազմակերպէ հայերէնի դասընթացք Պ. Մեսրոպ Ադամեանի աջնորհնութեամբ, նախակրթարանէն մինչեւ Պաքալօրէա, ինչպէս նաեւ չափահասներու յատուկ դասարան:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը:

Վերամուտի թուականն է Չորեքշաբթի Սեպտեմբեր 26:

Հասցէ. –
Հայ Երիտասարդական Կեդրոն
Place Achdarak
2-2 bis, Bd Carnot, 94140 Alfortville

Յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

Տիկին Ղազարեան 01 43 78 93 25
Տիկին Մելքոնեան 01 43 53 38 84

RECHERCHE

Associations Arméniennes recherchent 2 jeunes (ou un jeune couple) pour 2 postes basés à Nice (CDI). Les candidats doivent avoir le sens du contact et de la communication et maîtriser l'outil informatique.

☎ 06 13 40 73 98 ou 06 18 42 67 01

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20
JEUDI
20 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.256
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
77 ANNEE — N° 20.256

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 18/19)

ՌՈՒՍԱՀԱՅԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ռուսաստանի Հայերու Միութիւնը յայտարարութիւն մը հրապարակած է, կեցուածք ճշդելու համար Հայեւթուրք հաշտութեան յանձնախումբին գործունէութեան մասին։ Հոն կ'ըսուի. «Մենք հանդէս կու գանք անցեալէն քաղաքիրթ ձեւով սահմանազատուելու, հետեւաբար՝ Հայերու ցեղասպանութիւնը անվերապահօրէն ընդունելու, միջազգային իրաւունքի հիմերով այդ յանցանքին հետեւանքները դարմանելու եւ Հայաստանի եւ Թուրքիոյ, հայ եւ թուրք ժողովուրդներուն միջեւ սկզբունքով նոր, բարիդրացիական յարաբերութիւններ հիմնելու ի նպաստ»։

Միութիւնը չի մերժեր այդ նպատակին ուղղուած որեւէ բարեխիղճ ջանք, սակայն, մտահոգութիւն կը յայտնէ այն վտանգին համար զոր հայեւթուրք յարաբերութիւններ կարգաւորելու անհրաժեշտութիւնը Թուրքիոյ եւ անոր աջակից ուժերու կողմէ «անվայել քաղաքական խաղ»ի վերածելու հեռանկարին մէջ կը տեսնէ։

Յայտարարութեամբ կը մերժուի ամէն գիջում, Թուրքիոյ կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչումին եւ անոր առնչուած պատասխանատուութեան մարզին մէջ։ «Ատիկա քաղաքական սակարկութեան հարց չէ» կ'ըսեն ստորագրողները։

Ռուսահայերու Միութիւնը կասկածով կ'անդրադառնայ հաշտութեան յանձնախումբին կազմութեան գաղտնի հոլովոյթին։ Կ'ըսէ թէ ներկայի պայմաններուն մէջ ուր Թուրքիա կը մերժէ ճանչնալ Եղեռնը, հոն կը շարունակուի հայկական յուշարձաններու քանդումը, Անգարա կ'աջակցի ԼՂՀ-ի եւ նոյնիսկ Հայաստանի տարածքին նկատմամբ Ազրպէյճանի նկրտումներուն, յանձնախումբին բանակցութիւնները որպէս «քաղաքական խաղ» կ'ընկալուին Հայութեան գերակշիռ մեծամասնութեան կողմէ։

Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու հարցով Ռուսահայերու միութիւնը անհրաժեշտ կը նկատէ համահայկական դիրք որոշել, Սփիւռքի, Հայաստանի եւ ԼՂՀ-ի մասնակցութեամբ։

***

ՊՈՒՏԻՆ ԵՒ ԱԼԻԵՒ ՔՆՆԱՐԿԱԾ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

Նախագահներ Վլ. Պուտին եւ Հ. Ալիեւ Սեպտ. 17-ին հեռաձայնի զրոյց մը ունեցած են Ղարաբաղի հարցին խաղաղ կարգաւորման ընթացքին մասին։ Ռուսաստանի Նախագահը Հ. Ալիեւը տեղեակ պահած է Ռ. Քոչարեանի հետ ունեցած բանակցութեան։ Կրկնած է թէ իր երկիրը կ'ընդունի Հայաստանի ու Ազրպէյճանի համաձայնութեան արժանացած որեւէ տարբերակ։ Ազրպէյճանի նախագահն ալ հաւաստած է թէ իրենք միշտ հաւատարիմ են խաղաղ կարգաւորումին։

***

ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԸ ԿԸ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԻ

Վլ. Պուտինի հետ Հայաստան ժամանած ռուս գործի մարդոց պատուիրակու-

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆՑԻՆԵՐՈՒՆ ՅՈՒՇԱԳԻՐԸ ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՏԻՆԻ

Նախիջեւանի Հայերուն ազգային խորհուրդը որուն կեդրոնատեղին կը գտնուի Երեւան, խումբ մը ակադեմականներու եւ գրողներու հետ Յուշագիր մը յանձնած է Նախագահ Վլ. Պուտինի, Հայաստան կատարած երկօրեայ այցին ընթացքին։

Յուշագիրը կը պարզէ կացութիւնը Նախիջեւանի աւելի քան 400 հազար Հայերուն որոնք իրենց պապենական հողերէն արտաքսուած են Ազրպէյճանցիներու կողմէ եւ ոչ միայն չեն կրնար հոն վերադառնալ, այլ նաեւ չեն կրնար այց տալ իրենց բնակավայրերուն, մշակոյթի եւ պատմական կոթողներուն, գերեզմաններուն։

Հոն հակիրճ կերպով կը տրուի հայկական այդ շրջանին պատմութիւնն ալ մինչեւ 1921 թուականը երբ Մոսկուայի դաշինքով, ստորագրուած՝ Խորհ. Ռուսաստանի ու Թուրքիոյ միջեւ, Նախիջեւան դրուեցաւ Ազրպէյճանի հողատարութեան տակ, ինչ որ առաջնորդեց բռնի հայաթափման։

Յիշեցնելով ստեղծուած կացութեան մէջ Ռուսաստանի պատասխանատուութիւնը, յուշագրին հեղինակները կ'ըսեն թէ այդ երկիրը կրնայ վերջ տալ Նախիջեւանցի Հայերու տառապանքին։ Կ'առաջարկուի որ Ռուսաստան որպէս Նախիջեւանի հողատարութիւնը Ազրպէյճանի յանձնած երկիր, նաեւ իր պաշտօնէութենէն մեկնելով, նախաձեռնէ Նախիջեւանի Հայերուն իրաւունքները վերահաստատելու գործին։

ԱԶՐՊԷՅՃԱՆ ԿԸ ՀԻՒՐԸՆԿԱԼԷ ՕԹԱՆ-Ի ԶՕՐԱՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ազրպէյճանի Պաշտպանութեան նախարարութեան բանբերը յայտնած է թէ Նոյեմբեր 1 – 20 ՕԹԱՆ զօրավարժութիւններ պիտի կատարէ ազրպէյճանական տարածքին վրայ։ Ան կրկնած է զինական այս ուխտին անդամակցելու Բաքուի փափաքն ալ։ «ԱՄՆ-ու վերջին պատահարները ցոյց տուին որ պէտք է մեր ջանքերը միացնենք, կայունութիւնը պահպանելու համար աշխարհի եւ այս շրջանին մէջ» ըսած է ան։

ՕԹԱՆ-ի երկիրներէն ներկայացուցիչներ Սեպտ. 17-ին Բաքուի մէջ քննարկած են զօրավարժութիւններուն ծրագիրը։ Անոնք մաս կը կազմեն Խաղաղութեան համար գործընկերութեան ծրագրին որ կ'արտօնէ նախկին խորհ. երկիրներու մասնակցութիւնն ալ ՕԹԱՆ-ի որոշ գործունէութեան, առանց ամբողջական անդամակցութեան։

թեան մէջ գտնուած են հայ ծանօթ դէմքեր ալ. անոնցմէ Վազգէն Սաֆարեան ըսած է թէ Ռուսաստանի Ներկայացուցիչներու Ժողովի անդամ Յովհ. Օհանեանի նախաձեռնութեամբ կը նախատեսուի այս տարի վերաբանալ Լազարեան Ճեմարանը, նոր հասցէով մը, քանի որ նախկին շէնքը վերածուած է Հայաստանի դեսպանատան։ Ճեմարանը կրկին կ'ըլլայ արեւելեան լեզուներու, Թարգմանութեան համալսարան-կեդրոն։ Հաստատութեան տնօրէն կը կարգուի Երեւանի «Ինտելեկտուալների Ակումբ»ի Մոսկուայի մասնաճիւղէն Օլէգ Մելիք-Սարգիսով։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՇԻՐԱՔ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԶՕՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՅ ՊՈՒՇԻ

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19ին, մթնոլորտը շատ լարուած էր Փաքիստան եւ Մեծն-Բրիտանիան ալ կը պարպէր Իսլամապատի իր դեսպանատունը, մինչ ժողովուրդը ցոյց կ'ընէր փողոցներուն մէջ։ Եթէ կառավարութիւնը Միացեալ – Նահանգներու կողքին է, տարբեր է ժողովուրդին տրամադրութիւնը։ Փաքիստանեան պատուիրակութենէն ետք, Սեպտ. 18-ին, Ապահովութեան Խորհուրդն ալ Աֆղանիստանի Թալիպաններէն պահանջած է Պէն Լատէնի «անմիջական եւ առանց նախապայմանի» յանձնումը։ Այս առնչութեամբ, հակասական լուրեր կան Քապուլէն։ Ներքին նախարարը կոչ կ'ընէր, Սեպտ. 18-ի իրիկունը, կամաւորներու «անհաւատներու դէմ պատերազմելու համար»։ Կ'ըսուէր նաեւ թէ Թալիպանները, առաջին անգամ ըլլալով, Պէն Լատէնի անունը տալով, կը յայտարարէին թէ «Ով որ պատասխանատու է այդ արարքին, Ուսամա թէ ուրիշներ, զօրավիգ չենք ըլլար»։ Ըսած են նաեւ թէ ամերիկեան յարձակման պարագային Ճիհատ կը հռչակուի ԱՄՆ-ու դէմ։

***

Շիրաք երկու ու կէս ժամ տեսակցած է Պուշի հետ եւ ապահովութիւն տուած որ Ֆրանսա Ամերիկայի կողքին է արմատախիլ ընելու համար ահաբեկչութիւնը։ Պատրաստ է նաեւ զինուորական գետնի վրայ ալ իր մասնակցութիւնը բերելու, բայց, խորհրդակցութենէ ետք։ Նոյն հարցին շուրջ, Ժոսփէն աւելի վերապահ էր եւ յայտնեց թէ որեւէ որոշում կը տրուի միայն Խորհրդարանէն անցնելէ ետք։ Ուաշինկթընէն ետք, Շիրաք Նիւ Եորք անցաւ Սեպտ. 19-ին։

Ըստ հարցախոյզներու, Ֆրանսացիներու 73%-ը կողմնակից է եղեր Ֆրանսայի մասնակցութեան որեւէ յարձակումի, Անգլիացիներու 79%ը, Իտալացիներու 66%-ը, Սպանիոյ 58 եւ Գերմանիոյ 53։

***

Զինատան ապահովութիւն տուած է Միացեալ-Նահանգներու որ զօրավիգ է հակահաբեկչական պայքարին, բայց կ'ուզէ որ որեւէ նախաձեռնութիւն նախապէս ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդին հաւանութիւնը ունենայ։ Փեքինի համար ԱՄՆ-ը հարուածող ահաբեկիչները պէտք է պատժուին, շեշտելով թէ որեւէ հակադարձութիւն պէտք է հիմնուի «չոշափելի փաստեր»ու վրայ։

***

Տեղւոյն վրայ կեանքը իր բնականոն ընթացքը կը գտնէ օրէ օր, այլեւս վերապրողներ չեն փնտռուիր աւերակներուն տակ։ Սեպտ. 19-ին, մեռեալներու թիւը 5873 էր։

Եթէ օդանաւային ընկերութիւնները շատ ծանր կացութեան մը մատնուած են եւ կ'ըսուի թէ 100 հազարի կրնայ հասնիլ պաշտօնազրկումներու թիւը, կան ուրիշներ որոնք, ընդհակառակն մեծ գումարներ կը շահին եւ չեն հասնիր իսկ գոհացում տալու յաճախորդներուն. վերջին նորութիւնն է Ամերիկայի մէջ թիշըրթներ ամերիկեան դրօշակներով կամ լոզունգներով Պէն Լատէնի դէմ։ Միւս կողմէ սակայն, ցեղապաշտ յարձակում-

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE» (18 septembre)

«Ce n'est pas une guerre, c'est le stade ultime du terrorisme classique»

GERARD CHALIAND

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Մոնտ Սեպտ. 18-ի թիւին մէջ լոյս տեսած է հարցազրոյց մը Ժերար Շալեանի հետ, միջազգային յարաբերութիւններու մասնագէտ։ Հարցազրոյցի կողքին մանրամասն տեղեկութիւններ կան իր մասին, «Հարաւի հակամարտութիւններու մասնագէտ» խորագրին տակ։

Աշխարհառազմագիտական եւ անուղղակի հակամարտութիւններու (կեռիլլա,

(Շար.ը Դ. էջ)

ներն ու ոճիրները կը շարունակուին Միացեալ-Նահանգներու մէջ, Արաբներուն թէ մահմետականներուն դէմ։ Կը բաւէ որ մորթին գոյնը սպիտակ չըլլայ։

***

Շարոն որոշեց իսրայէլեան ուժերը քաշել պաղեստինեան գօտիներէն, բարի կամեցողութիւն ցոյց տալու համար, Արաֆաթ ընդունած ըլլալով 48 ժամուան հրադադար մը։ Համասը եւ Ճիհատը համաձայն չեն։ Իսրայէլ նաեւ որեւէ զինուորական յարձակման պիտի չձեռնարկէ։

***

Ֆրանսայի մէջ ալ փսիխոզ մը կը տիրէ ամէն կողմ կեղծ ազդարարութիւններ խուճապ կը ստեղծեն։ Լուվրի այցելուները կը պակսին, թատրոնները կը պարպուին, մեթրօն կամ արուարձանի կառախումբերը չեն բանիր, կը բաւէ որ ոեւէ մէկը հեռաձայնով լուր մը տայ թէ տեղ մը ռումբ մը կայ...։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՅ եւրոպական թաղամասին մէջ, Սեպտ. 18-էն 19 լուսնալիք գիշերը պանդոկ մը փուլ եկած է։ Առաջին տեղեկութիւններու համաձայն, առնուազն հինգ մեռեալ կար եւ վիրաւորներ։ Պատճառը դեռ չէր լուսաբանուած Չորեքշաբթի (Սեպտ. 19) առտու։

ՀԱՊ-Ի երկիրներու կառավարութեան պետերու Աշխաբադի Սեպտ. 28-ի հանդիպումը ընդհանուր համաձայնութեամբ փոխադրուած է Մոսկուա։ Օրակարգի կէտերուն գլխաւորը կ'ըլլայ միջազգային ահաբեկչութեան դէմ պայքարի համար գործակցութիւնը աշխուժացնելու նիւթը։

ԱՌԼԻ (Պուշ-տիւ-Ռոն) մօտ արկած մը պատահած է հանրակառքի մը, որ 18 Մարոքցիներ կը փոխադրէր։ Իտալական հանրակառքը ճամբէն ելած է, Սեպտ. 18-էն 19 գիշերը, անծանօթ պատճառներով։ 6 մեռեալ կար եւ 12 վիրաւոր։

ՓԱՐԻԶԻ Արքեպիսկոպոսը՝ ծիրանաւոր Ժան-Մարի Լիւսթիժէ, իր 75-ամեակի օրը, Սեպտ. 17-ին, նամակով մը ուղղուած Պապին, յայտնած է թէ պաշտօնապէս կը հրաժարի իր պաշտօնէն, ինչպէս կը նախատեսէ տարիքը։ 1983-ի կանոնական օրէնքին համաձայն, եպիսկոպոսները հանգստեան կը կոչուին երբ 75 տարեկան են։ Բայց եւ այնպէս, Պապն է որ կու տայ վերջին որոշումը, ուրեմն հաւանական կը նկատուի որ Յովհաննէս-Պօղոս Բ. մէկ տարիով կամ աւելի երկարաձգէ կարգ[...]

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ՄԱՍԻՆ «ԻՍԿ ԳՈՒՑԷ...»Ի ՄԸ ՊԱՐՏԿԱՑԸ

Հակառակ աշխարհը ցնցող պատահարներուն այժմէականութեան, Հայաստանի մէջ 1700–ամեակի նշումներուն ամիսներէ ի վեր շարունակուող ցնծագին աղաղակներուն, Հայութեան համար թարմութիւնը կը պահէ 1999 Հոկտ. 27–ին Ազգ. Ժողովին մէջ գործուած ահաբեկչութիւնը. իր պատճառած ցասումով ու հետեւած դատավարութեան առթած զարմանալի ու նոյն ատեն ամօթալի ընթացքով: Ո՛վ կրնար երեւակայել որ կարելի է նիստի ժամուն, առանց կռիւի, բախումի, զէնքերով երկրի մը գերագոյն ատեանը մտնել ու սպաննել իշխանութեան բարձրագոյն դասի ութ անձնաւորութիւններ, ներառեալ՝ վարչապետ, Ազգ. Ժողովի Նախագահ: Ո՛վ կրնար երեւակայել նաեւ թէ նման ոճիրի մը դատավարութիւնը կրնար խտացնել անտարբերութեան, անհեթեթութեան բոլոր աստիճանաւորումները: Այդ դատավարութեան յաջորդական նիստերը աստիճանաբար արտաւորեցին երկրին արդարադատութեան համակարգը, որ թոյլ կու տար ոճրագործին ազատ–համարձակ վերածուելու խրատատուի, ծաղրածուի, այն տպաւորութիւնը ստեղծելով որ ամբողջ կատարուածը խաղ կամ թատրոն էր, գոնէ ոմանց համար: Ութ զոհերու շիրիմներն են որոնք կը յուշեն թէ տեղի ունեցածը ողբերգութիւն էր եւ որ կը տեւէ մինչեւ այսօր:

1999 Հոկտ. 28–էն մտածուած, գրուած, ուղղուած, լռութեան մէջ մնացած շատ ու շատ հարցականներ տակաւին պատասխանի կը սպասեն. սակայն, օրէ օր կը մարի յոյսը թէ դատին աւարտը պիտի գոհացնէ բոլոր հետաքրքրութիւնները: Միւս կողմէ, այլ շրջանակներէ, գլխաւորաբար հայաստանեան մամուլէն, դատարանի անցքերէն աւելի լուրջ տուեալներ կ'արձագանգեն: Դժուար է թերեւս ըսել որ անոնք մեծ զանգուածներու անմիջական ընկալումին կ'արժանանան, երբ այդ զանգուածներուն առօրեան շատ աւելի կենսական պահանջներով լեցուած է: Կացութիւն որ դժբախտութիւն է անոնց համար, բայց բարեբախտութիւն՝ այն բոլորին որոնք վստահաբար կը սպասեն այն օրուան երբ ոճիրը, դատը, յանցաւոր ու անմեղ, վերջնականապէս պիտի թաղուին մոռացութեան կամ ժամանցումի փոշիներուն տակ:

Այդ ընթացքը խանգարող բաներ կան, բարեբախտաբար. անոնց համար դատականէն, պաշտօնական յայտարարութիւններէ անկախ վայրը կ'ըլլայ մամուլը: Հոն արդէն նշում տեղ գտած էր այն մասին թէ Ազգ. պաշտպանութեան Նախարարութենէն երկու պաշտօնատարներ տեղեակ եղած էին Հոկտ. 27–ի ոճիրին կազմակերպիչ ու գլխաւոր կիրարկող Նայիրի Յունանեանի մտադրութիւններուն: Աննա Իսրայէլեան («Առաւօտ», Սեպտ. 1) կը գրէ թէ անոնք ոչ միայն տեղեակ եղած են, այլ նաեւ «յայտնել են ուր որ հարկ է»:

Գրութեան սկիզբը նախ կը խօսի առաջին աշխատակիցին մասին. ան Մելքոն Եսայեան կը կոչուի, նախարարութեան կառավարական կապի եւ տեղեկատուութեան վարչութեան դէմքերէն է, պարտականութիւնը ունի տեղեկութիւններու աղբիւրները ստուգելու: Հասարակաց բարեկամի մը տարեդարձին օրը, պատահարէն տարի մը առաջ, Ն. Յունանեան Ազգ. Ժողովը գրաւելու եւ կոչով ժողովուրդին դիմելու մտադրութիւն կը յայտնէ իրեն: Բայց որովհետեւ ոտքի կենալ չկարենալու չափ գինով է, կարելի է բնական գտնել որ շատ լուրջ չէ նկատած լսածը ու չէ փոխանցած նախարարութեան համապատասխան պաշտօնատարներուն: Ա. Իսրայէլեան կը յիշեցնէ, սակայն, թէ Մ. Եսայեան, ըստ իր գրաւոր վկայութեան, ատկէ առաջ ալ Ն. Յունանեանէն սթափ վիճակի մէջ լսած է նոյն մտադրութիւնը:

Լրագրողուհին կը գրէ թէ 1999ի Մարտէն Ն. Յունանեան եւ ընկերները յաճախ կը կրկնէին իրենց մտադրութեան մասին, բայց նախարարութիւնը միշտ խուլ կը ձեւանար, «անգամ, երբ անմիջականօրէն իր աշխատակիցներն էին փորձում հաւաքագրել ձեւաւորուող խումբին մէջ»:

Ըսուածին վկայութեան կը կանչուի նախարարութենէն յատուկ նշանակութեան գունդի մարտիկ, Ղազար Սարգսեանը. ան գրաւոր յայտնած է Ն. Յունանեանի հետ 1999–ին ունեցած քանի մը հանդիպումին մասին. այս վերջինը միշտ բողոքած է, դժգոհած՝ երկրէն ու ղեկավարներէն. ըսած է թէ պատերազմի մասնակից երիտասարդներէն միութիւն ստեղծած է եւ իրեն ալ մասնակցութեան առաջարկ ըրած: Ըսած է նաեւ թէ պիտի տեսնէ Սմբատ Յակոբեանը, Վազգէն Մանուկեանը: Վարկաբեկած է ղեկավարները, ըսելով. «բոլորին մորթել է պէտք»:

Նախարարութեան այս պաշտօնեան Ն. Յունանեանի մտադրութիւնը յայտնած է հարկաւոր տեղը: Ինք ըսած է թէ գործակցութիւն ունեցած է նախարարութենէն Կարէն Տէր–Թաշճեանի հետ: Այս վերջինին ըսած է թէ Ն. Յունանեան դժգոհած է ղեկավարներէ, ըսած թէ զանոնք պէտք է մորթել, որովհետեւ երկիրը թալանած են, եւլն.: Նախարարութեան պաշտօնեան որոշ հետաքրքրութիւն ցոյց տալով հանդերձ, չէ հրահանգած որ Ղ. Սարգսեան աւելի մանրամասնութեամբ հետաքրքրուի եւ աւելի մօտէն իմանայ Ն. Յունանեանի նպատակներն ու ծրագրերը:

Ա. Իսրայէլեան կ'աւելցնէ թէ յայտնի չէ որ նախարարութիւնը այլ ձեւերով ստուգա՞ծ է եղած տեղեկատուութիւնը թէ բոլորովին անտարբեր գտնուած:

Ան կը մէջբերէ Վազգէն Սարգսեանի մէկ թիկնապահին վկայութիւնը, 2000 Փետր. 12–ին, թէ ոճիրին գիշերը Ազգ. Ժողովի Նախագահին հանգիստի սենեակին մէջ Սերժ Սարգսեանը տեսած է. «նստած էր բազմոցին եւ ինձ թուաց որ վատ վիճակում է, հաւանաբար լաց էր լինում» ըսած է ան:

Համադրելով Ն. Յունանեանի մտադրութիւններուն տեղեակ ու անոնք հարկաւոր տեղը հաղորդած Ղ. Սարգսեանի արտայայտութիւնները, Ա. Իսրայէլեան տեղին կը գտնէ Ս. Սարգսեանի լացը. ատոր համար ընկեր մը կորսնցուցած մէկուն բնական յուզումէն զատ ան «արտասուելու առիթ ունէր, որպէս մի կառոյցի ղեկավար, որը բաւարար տեղեկատուութիւն եւ հնարաւորութիւն է ունեցել կանխելու "Հոկտ. 27"ը, բայց չի արել՝ գուցէ յանցաւոր անփութութեան պատճառով, իսկ գուցէ...»:

Լրագրողին սրատես աչքին բախած այս տուեալները, անշուշտ, հարցաքննիչ ու այլ դիրքերու տէրերուն ալ ուշադրութիւնը գրաւած են: Երբ կայ տուեալը, մինչեւ թերթի մը էջը ճամբայ կը գտնէ ան, բնական չէ՞ր որ դատարանը գոնէ բացատրութեան մը համար ունկնդրէր Ազգ. պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեանը, գիտնալու համար թէ անփութութեան պատճառո՞վ ուշադրութիւն չէ կեդրոնացուած Ն. Յունանեանի յայտնած մտադրութիւններուն:

Այդ նպատակով կատարուած ունկնդրութիւն մը, եթէ նոյնիսկ արդարադատութեան համար անկարեւոր էր, կրնար որոշ հաւատք մը ներշնչել դատին լրջութեան մասին. նաեւ անզօրացնել Ա. Իսրայէլեանի յօդուածը աւարտող «իսկ գուցէ...»ն, որուն կախման եռակէտը առնուազն յօդուածին չափ պերճախօս է:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԳԱՌՆԱԶԳԵՍՏ ԳԱՅԼԵՐ

Քրիստոնէութեան 1700–ամեակ ենք տօնում: Աշխարհի տարբեր ծայրերից հիւրեր ենք հրաւիրում: Հպարտանում ենք, որ առաջինն ենք քրիստոնէութիւնն ընդունել, որպէս պետական կրօն: Քրիստոնէաբար էլ մարտիրոսւում ենք՝ մեր կողքին լայն տեղ բացելով ամէն տեսակ չարագործների համար ու նոյնիսկ նրանց իրաւունքների եւ հոգիների փրկութեան մասին մտահոգուելով: Եւ հաւաքական հայեացքով չենք սեւեռում մեր իսկ այսօրուայ կերպարի վրայ՝ գոնէ ինքնախոստովանելու, թէ այդ եւ ուրիշ թողտուութիւններով ինչքան ենք պղծում մեր իսկ պաշտած հաւատը (կամ չենք ճշդում, թէ ինչն ենք պաշտում): Ի տարբերութիւն Խ. Ցարութիւնեանի եւ նրա թիմակիցների, ովքեր ջանք ու եռանդ չեն խնայում՝ օրուայ տարբեր ժամերին տարբեր գոյագծներով մեզ յիշեցնել, որ մենք արդէն 1700 տարի քրիստոնեայ ենք, որոնցից շատերը միայն այս տարի են վայելում քրիստոնեայ լինելու հաճոյքը, մենք՝ ճշմարիտ քրիստոնեաների մի ստուար բազմութիւն, այնքան էլ ոգեւորուած չենք: Աւելին, հիասթափուած ենք: Ինչ 1700–ամեակի մասին կարելի է «դղրդալ», երբ քեզ ամէն քայլափոխի մօտենում է ոմն ինքնակոչ՝ Աստուածաշունչը ձեռքին եւ փորձում է ստիպել ընդունելու, որ դու շեղուել ես ճշմարիտ ուղուց. որ Եհովան, ում վկաները երկրի վրայ իբր իրենք են եւ ուզում են մի վերջին հնարաւորութիւն տալ մոլորեալներիս՝ «դարձի» գալու: Ի՞նչ տօնակատարութիւնների և տօնախմբութիւնների մասին կարելի է մտածել կամ խօսել, երբ Եհովայի վկաները ակտիւօրէն այցելում են պետութեան եւ հասարակութեան կողմից արհամարհուած ծեր թոշակառուին եւ մի կտոր հացով, կամ էժանագին դեղամիջոցով գնում են (այո, այո՝ գնում են) նրա հոգին՝ դարձնելով նրան աղանդաւոր: Էլ չեմ խօսում բազմազաւակ ընտանիքների մասին, տարեց թոշակառուն ապագայ կառուցող չէ, բայց դպրոցահասակ երեխանե՞րը, որոնց նոյնպէս մի կտոր հացով կամ նրանց ծնողներին իրենց որոգայթը գցելով՝ աղանդաւոր են դարձնում: Բնականաբար, այդպիսիներին այլեւս ուսումն ու բանականութիւնը հետաքրքրել չեն կարող: Քրիստոնեայ մկրտուելու 1700–ամեակ ենք տօնում, բայց ինչ–որ մի Շողիկ Խաչատրեան, իրեն Մաստիգրա է անուանել (տեսէք – տեսէք Մասիս սարն ու Տիգրիս գետն է միացրել ինքնահնար իր անուամբ) ու յայտարարում է, թէ ինքը Եհովայի կինն է՝ այսինքն՝ Տիրամայրը, իսկ իր գաղափարակիցները՝ Քրիստոսի մարտիկներն են: Ես չգիտեմ նրա նախկին ամուսնու անունը Եհովա է եղել, թէ ոչ, բայց մի բան հաստատ գիտեմ, որ նրա դուստրերը կոյսի արգանդում սուրբ հոգուց չեն սաղմնաւորուել եւ այսօրուայ ամուսինն էլ հրեայ Յովսէփը չէ: Բայց պարզւում է, որ այս պարզ ճշմարտութիւնը շատերը չգիտեն: Որովհետեւ նրա շուրջ հաւաքուած մի ստուար բանակ հաւատում է նրա բարբաջանքներին: Նրանցից ոմանք ծախել են իրենց տները՝ Աստծոյ՝ տան կառուցման գումարները տալու համար: Շատերը (հիմնականում 15–20 տարեկան) ուրացել են իրենց ծնողներին, եւ լքել ընտանիքները, որովհետեւ ծնողները, բանականութիւնը չկորցնելով, չեն ցանկացել ընդունել, թէ Շողիկ–Մաստիգրա Խաչատրեանը մարդ չէ, Աստուածամայր է (մեղա՛յ քեզ, Տէր):

1700–ամեակ ենք տօնում: Աստղաբաշխական գումարներ տրամադրում եկեղեցաշինութեանը եւ... մոռանում ենք, որ աղանդաւորները տարբեր ձեւերով իրենց ցանցն են գցում ժողովրդին եւ նրանց հաղորդում, որ եկեղեցի գնալն աւելորդ է, քանզի եթէ երեք հոգի մի սենեակում աղօթում են, այդ սենեակն արդէն եկեղեցի է: Ամէն ինչն կորցրած մարդկանց մի մասն էլ չի հարցնում, թէ մի սենեակում, որտեղ մարդը շնչում է, աշխարհիկ վայելքներ ապրում, հայհոյում, խօսում կենցաղային ճղճիմ բաներից, ո՞նց կարելի է աստծոյ հետ կապ ստեղծել:

1700–ամեակ ենք տօնում եւ չենք ուզում նկատել, որ մորմոնները քայլ առ քայլ ներխուժում են մեր տնտեսական եւ քաղաքական ոլորտ. արդեօ՞ք հեռահար քաղաքական նոր ծրագիր չէ դա: Ցամառօրէն չենք ուզում խոստովանել, որ պատերազմը այնքան վնաս չի տալիս պետութեանը, որքան աղանդաւորական շարժումը, որը ներսից է քայքայում եւ ջլատում հասարակութեանը: Իսկ պարզից էլ պարզ է, որ անառողջ հասարակութիւնը չի կարող առողջ եւ կայացած պետութիւն ունենալ:

1700–ամեակ ենք տօնում (անկեղծ ասած՝ ով տօնում է, ով էլ աւելի անզօր է զգում իրեն, որ փինանսները չեն ներում՝ մասնակից լինելու միջոցառումներին) ու չենք էլ մտածում, որ մարդ արարածը որկրամոլ է եւ նրա համար աղանդաւոր պուպուշ քեռի–մօրաքոյրները, որոնք իրեն մի փոքր օգնում են, աւելի քրիստոնեայ են, քան քրիստոնէութեան 1700–ամեակ տօնող պաշտօնեայ այրերը:

Աստուած ասել է. «Դու բարութիւն արա, իսկ պատիժը թող ինձ»: Այո, վրէժն ու պատիժն աստծունն են, պատժի սպառնալիք հնչեցնել չենք ուզում: Այլ՝ որ 1700–ամեակ տօնող մեր պետական այրերը եւ եկեղեցու ծառաները մի պահ իջնէին իրենց Աստուածահաճ բարձունքից ու մի պահ մտածէին, որ այս ժողովրդին ոչ թէ սոսկ տօնակատարութիւն, այլ 1700–ամեայ ճշմարիտ հաւատ է հարկաւոր:

ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

«Աւանգարդ», Սեպտ. 4

ԱՆԴԱՐՄԱՆԵԼԻ ԿՈՐՈՒՍՏԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

(ՊԵՐՃ ՄՍՐԼԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ)

ԺԸՆԵՒ.– Ազգային հանրային գործիչ Պերճ Մսրլեան իր մահկանացուն կնքեց Ժընեւի մէջ, Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 3–ի առաւօտեան: Մահուան եւ բաժանումի այս տխուր փաստով, ոչ միայն Զուիցերիոյ Հայ համայնքը, այլ հայ ժողովուրդն անտարակոյս կորսնցուց իր արժանաւորագոյն եւ վաստակաշատ զաւակներէն մին:

Հանգուցեալի յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 5–ին, կէսօրէ ետք, ժամը 14–ին, Ժընեւի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ: Տասնեակ հայորդիներ նոյնիսկ հեռաւոր վայրերէ ժամանած էին, խորազգած ապրումներով յարգելու համար հանգուցեալին բարի յիշատակը եւ տալու անոր իրենց անկեղծ ու վերջին հրաժեշտը:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ. ոչ միայն հայրապետական գիրով հանգուցեալին հարազատներուն փութացած էր յայտնելու իր ցաւակցութիւնը, այլ նաեւ յանձնարարած էր Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ Գիւտ Արք. Նագդալեանին, գալու եւ նախագահելու համար յուղարկաւորութեան արարողութեանը: Նոյնպէս Արամ Ա. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը յատուկ տնօրինումով մը, իբրեւ ներկայացուցիչ Ժընեւ առաքած էր Լիբանանի Հայոց Առաջնորդ Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեանը:

Զուիցերիոյ ազգային բոլոր միութիւններուն, Զուիցերիոյ Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ խորհուրդի, Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Ռոպէր Քոչարեանի, ՀՀ դեսպանատան անձնակազմի եւ ՄԱԿ–ի ու միջազգային այլ կազմակերպութիւններու մօտ ՀՀ մնայուն ներկայացուցիչ Պ. Կարէն Նազարեանի անունով, բազմաթիւ ծաղկեպսակներ կը զարդարէին հանգուցեալին դագաղն ու սուգն զգեցած եկեղեցւոյ խորանը:

Թաղման արարողութիւնը, որ անկեղծօրէն կ'ողբար ազգային այս մեծ եւ լուռ գործիչի անդարմանելի կորուստը, ազգային յուղարկաւորութեան մը արժանավայել շուքով արժեւորեց հանգուցեալին կեանքը եւ գործը: Յաւարտ եկեղեցւոյ արարողութեան, յանուն Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, դամբանականով մը հանդէս եկաւ Գիւտ Արք.

Նագգաշեան, Արամ Ա. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսի կողմէ՝ Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեան, Զուիցերիոյ Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ խորհուրդի ատենապետ Պ. Վահագն Վանլիեան, ժընեւի մէջ ՀՀ դեսպան Պ. Կարէն Նազարեանի անունով՝ ՀՀ դեսպանատան աշխատակազմի ներկայացուցիչ՝ Օր. Լուսինէ Մովսիսեան եւ Զուիցերիոյ Հայոց հոգեւոր հովիւ Աբէլ Քհնյ. Օղլուգեան, որ Պերճ Մըրըլեանի մահուան տըխուր առթիւ, նախ ընթերցեց ցաւակցական նամակները՝ ստացուած ՀՀ առաջին նախագահ Պ. Լեւոն Տէր-Պետրոսեանէ, Բաբգէն Արարքցեանէ, Բագրատ Ասատրեանէ, «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Գործադիր Վարչութեան անունով՝ Վահան Տէր-Ղեւոնդեանէ, «Արմատ» ժողովրդավարութեան եւ քաղաքացիական հասարակութեան զարգացման կեդրոնի հիմնադիրներէ, Հայկ. Միացեալ Հիմնադրամի տնօրէն՝ Ցարութ Սասունեանէ, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ բարեկամներէ եւ գաղափարի ընկերներէ՝ Մերձաւոր Արեւելքի եւ Եւրոպայի տարբեր երկիրներէն, Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկայէն ու Գանատայէն. ապա հոգեւոր հովիւը հանդէս եկաւ սրտառուչ խօսքով մը, ու գնահատեց գաղափարի և նկարագրի մարդուն՝ Պերճ Մըրըլեանի անձը եւ ծառայողական համակ նուիրումը հանդէպ հայրենիքին ու հայ ժողովուրդին:

Հայաստանէն բերուած հողի օրհնութենէն եւ դագաղը հողին յանձնելէ առաջ, գերեզմանատան մէջ խօսք առաւ հանգուցեալին գաղափարի ընկերներէն՝ Պ. Վարուժան Գնունի, չեշտելով թէ Պերճ Մըրըլեան պարզ մահկանացու մը չէր, այլ մեծ անձնաւորութիւն մը դարձած էր շնորհիւ իր գործին, իմաստաւորուած կեանքին, ազգին ու հայրենիքին անձնդիր ծառայութիւններուն եւ անսակարկ ներդրումներուն:

Սգակիր հոծ բազմութիւնը, «Մեր Հայրենիք» ազգային փառերգը միաբերան ու խրոխտ երգելով, հողին յանձնեց հանգուցեալին դագաղը, հոգեւորականներու դասը, հարազատներն ու բոլոր բարեկամները, պատկառանքով գլխահակ, հերթաբար մօտեցան գաղափարի նուիրեալ զինուորի գերեզմանին՝ ափ մը հող ցանելու:

«Հարկս՝ հարկաւորաց, պատիւս՝ արժանաւորաց»: Հանգուցեալ Պերճ Մըրըլեանի անմոռաց յիշատակին, մենք բարոյական պարտքն ունինք անկեղծօրէն եւ ամբողջական համոզումով վկայելու, թէ ան իր մարդկային, նիւթական եւ բարոյական կարելիութիւններու սահմաններուն մէջ, ազգային բարձր գիտակցութեամբ ստանձնեց՝ «զոհողութիւններու գերագոյնը եւ նուիրումի ամենավեհ աստիճանը»՝ ի խնդիր Հայաստանի անկախութեան իրականացումին, պետականութեան ստեղծումին ու անոր բարգաւաճումին:

Յիշատակն արդարոյն՝ օրհնութեամբ եղիցի:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Իր դամբանականին սկիզբը, Աբէլ Քահանայ Օղլուգեան կարդացած է հատուած մը Պերճ Մըրըլեանի ինքնակենսագրութենէն, քաղուած «Հ.Յ.Դ. անդամ կամ համակիր իմ ընկերներուս եւ բարեկամներուս» խորագրուած շրջաբերական թուղթէն: Կու տանք ստորեւ.

«Հինգ տարեկան պատանի՝ առիթով մը Գահիրէի առաջնորդարանին մէջ, այն ատենուան Եգիպտոսի Առաջնորդը՝ Թորգոմ Արք. Գուշակեան զիս իր քով կը կանչէ, ու կը հարցնէ. "Եկուր տեսնեմ, տղա՛ս, անունդ ի՞նչ է": Պատասխանած եմ՝ "Պերճ Մըրըլեան՝ Դաշնակցական": Հայրս այդպէս սորվեցուցած էր ինծի, մանկութեանս օրերէն, դաշնակցական մեր ընտանիքին մէջ:

Եղած եմ Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի անդամ, Զօր. Դրոյի վերջին տարիներու մօտիկ գործակից, ընտրուած եմ 18 տարի՝ Նեղոսի շրջանի Կ.Կ.-ի անդամ, երբ շրջանը կ'ընդգրկէր Եգիպտոսի, Կիպրոսի, Պաղեստինի, Եթովպիոյ եւ Սուտանի կազմերը: Մասնակցած եմ հինգ Հ.Յ.Դ. Ընդհանուր ժողովներու (...):

Կուսակցական ուսուցիչներս եղած են՝ Վահան Նաւասարդեան, Տոքթ. Համօ Օհանջանեան, Ռուբէն Տէր-Մինասեան, Գաբրիէլ Լազեան եւ աւելի ուշ՝ Զօր. Դրօ: Գահիրէն ըլլալով 1933-էն մինչեւ 1959 Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի նստավայրը եւ Բիւրոյի ու Նեղոսի Կ.Կ.-ի գրասենեակները գտնուելով նոյն յարկին տակ, բախտը ունեցած եմ շփուելու ամէն օր եւ կապ պահելու յիշեալ մեծ ընկերներուն հետ, որոնց բոլորին յաւիտենապէս երախտապարտ եմ:

Եղած եմ նաեւ երկու քառամեայ շրջան, Խորէն Ա. Վեհափառի օրով, Կիլիկեան Կաթողիկոսութեան Ազգ. Կեդր. Վարչութեան անդամ:

Ներկայացուցութիւն մը ունեցած եմ նաեւ Ժընեւի մէջ, 1974-էն սկսեալ մինչեւ 1986-ի Փետրուար ամիսը անընդհատ եւ շարունակական, երբ ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց Յանձնաժողովը «լռելեայն» կը հաստատէր ու կ'որդեգրէր 1985 Օգոստոսին ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց Ենթայանձնախումբի անդամ եւ մասնագէտ Պենճըմին Ուիթէքըրի ներկայացուցած Ցեղասպանութեան մասին պաշտօնական ու վերջնական տեղեկագիրը, ըստ որուն միջազգային պաշտօնական ճանաչում կը ստանար Հայոց ցեղասպանութիւնը, անուղղակիօրէն:

Կաթիլ մը քրտինք, ազգային, մարդասիրական եւ ընկերային քիչ մը ծառայութիւն, բարոյական, նիւթական եւ մըտաւորական փոքրիկ ներդրում, քիչ մը երախտիք, կը կարծեմ որ բերած ենք, ընտանիքս ու ես, 104 տարեկան երախտաշատ եւ հազար անգամ պատկառելի մեր անման կուսակցութեան՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան գանձարանին»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հայաստանի ժամանակակից արուեստի թանգարանին մէջ բացուած է դրոշմաթուղթերու միջազգային ցուցահանդէս մը ուր ներկայացուած են Հայաստանէն, Յունաստանէն, Սպանիայէն, Արժանթինէն, Գերմանիայէն եւ Ռուսաստանէն մասնակիցներու աւելի քան 150 հաւաքածոները: Դրոշմաթուղթի հաւաքորդներու միջազգային դաշնակցութեան ոռուն անդամ են 127 երկիրներ, նախկին խորհրդային երկիրներէն կ'անդամակցին Հայաստանը, Ռուսաստանը, Բելառուսիան եւ Պալթեան Հանրապետութիւնները:

***

ԱՄՆ-ՈՒ ԴԵՍՊԱՆԸ ԱԹՈՄԱԿԱՅԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի ամերիկեան համալսարանին մէջ տուած դասախօսութենէն ետք ԱՄՆ-ու դեսպանը Մ. Լեմըն ըսած է թէ իր երկիրը համամիտ է Եւրոպական Միութեան այն կեցուածքին թէ ժամանակի ընթացքին Հայաստանի ատոմակայանը պէտք է փակուի: Դեսպանը ըսուածին որպէս արդարացում տուած է Հայաստանի երկրաշարժի գօտիի մէջ գտնուելու հանգամանքը որ վտանգաւոր բանի մը կը վերածէ ատոմակայան մը: Լեմըն ըսած է թէ հարկ է ուժանիւթի այլընտրանքային աղբիւրներ գտնել, գոհացնելու համար բնակչութեան պահանջը:

Regards sur l'Arménie

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 5-ԷՆ 14, ԱՆԹՈՆԻ

Անթոնիի Ֆրանքօ-հայկական Ակումբը, Անթոնիի Թաղապետութեան հետ, երեսփոխան-քաղաքապետ Փաթրիք Տէվէճեանի առաջնորդութեամբ, մշակութային շաբաթ մը կազմակերպած է, մկրտուած՝ «Հայեացք Հայաստանի վրայ, 1700 տարի քրիստոնէական քաղաքակրթութիւն»:

Նախատեսուած են Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան ցուցահանդէսը՝ «Մեր դարու պատկերներ»: Շէն կը ներկայացնէ հայկական աւանդական արհեստագիտութիւն: Հոկտ. 7-ին, Նաւասարդ պարախումբը երկու ներկայացում կու տայ, Հոկտ. 11-ին, շարժանկար եւ վիճարկում (վիճարկումը կը վարէ Անահիտ Տէր-Մինասեան): Շաբաթ, Հոկտեմբեր 13-ին, նուագահանդէս, Ֆրէնի նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Ժան-Ժագ Վերնէյի (ջութակ՝ Ա. Ժոտրի, թաւջութակ՝ Է. Լըպլան, սոփրանօ Հ. Երիցեան, գեղարուեստական ղեկավարութիւն եւ դաշնակ՝ Յ. Սիւրմէլեան): Կը մասնակցի Դպրոցասէրի երեսուն երախաներու երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Հայկ Սարգսեանի: Կիրակի, Հոկտ. 14-ին, Խաչքարի բացում, Փարք Պուրտօ: Ներկայ կ'ըլլան Հայաստանի դեսպանը՝ Է. Նալպանտեան, Անթոնիի քաղաքապետ - երեսփոխանը՝ Փ. Տէվէճեան, Կաթողիկոսական պատուիրակ՝ Գիւտ Արք. Նագգաշեան, Հայ կաթողիկէ առաջնորդ՝ Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան, Աւետարանական եկեղեցւոյ պետ՝ վերապատուելի Ժիլպէր Լեւոնեան, Սէն-Սաթիւրնէն եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Տիտիէ Պերթէ: Մանրամասնութեանց եւ տոմսերու համար հեռաձայնել՝ 01. 42. 37. 57. 77:

***

ՎԱՀԷ ՊԱՐՍՈՒՄԵԱՆ

Նկարիչ Վահէ Պարսումեանի վերջին գործերը կը ցուցադրուին Միւնխի(*) Սեպտեմբեր 14-էն Հոկտեմբեր 10:

* **Galerie Jeanne**, Prannerstr. 5,Munchen

ԹԻՒ 17 ԽԱՉԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

ՄԹՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

– Այսինքն չա՞տ կարեւոր բանի մը համար:

– Վերջապէս անձնական գործի մը համար... այո, բնական է, որ ինծի համար կարեւորութիւն ունի...

– Ինք քեզի կը ճանչնա՞յ...

– Չեմ գիտեր, թերեւս մոռցած է... հազիւ մէկ-երկու անգամ իրարու հանդիպած ենք:

– Շատ կարեւոր գործ մը ունիս մէկու մը հետ, զոր հազիւ մէկ-երկու անգամ տեսած ես տարիներ առաջ եւ որ վստահ ալ չես, որ քեզ կը յիշէ, չիտակը՝ քիչ մը տարօրինակ բան է, – ըսաւ լրտեսը ժպտելով ու քոնեակի գաւաթը պարպելով:

– Ես կ'ուզեմ իրմէ տեղեկութիւն առնել երրորդ անձի մը մասին, զոր երկուքս ալ կը ճանչնանք եւ որուն հետքը կորսնցուցած եմ, պատասխանեց Տրդատ:

– Հիմա խնդիրը լուծուեցաւ, – ըսաւ լրտեսը համոզուած շեշտով մը: – Եւ եթէ այդ հասցէն քեզի տամ, դուն ի փոխարէն ի՞նչ պիտի տաս ինծի:

–Ի՞նչ կ'ուզես, որ տամ ի փոխարէն:

– Ես գործի մարդ եմ, ձրիապ տեղը ոեւէ հունա քայլ մը չեմ առներ... բացէն խօսինք, ի՞նչ կու տաս ինծի, որպէսզի Արշաւիրին հասցէն իմանամ ու քեզի ըսեմ:

– Ուզածդ այդ ըլլայ... դո՛ւն որոշէ:

– Նախ, կը կրկնեմ, Արշաւիրը գրեթէ պահուըտած կ'ապրի Պոլսոյ մէջ, միշտ կը վախնայ, որ իր նախկին ընկերները փորձանք մը կը բերեն գլխուն, հետեւաբար իր պահուըտած տեղը իմանալ ու քեզի իմաց տալը բաւական դժուար խնդիր մըն է... անանկ աժան-աժան աս գործը չտեսնուիր:

– Ի՞նչ կ'ուզես, տեսնենք:

– Առանց սակարկութեան մէկ խօսք մը ըսե՞մ, – գոչեց լրտեսը:

– Ըսէ՛, տեսնենք:

– Տասը հատիկ դեղին ոսկի պիտի տաս:

– Ի՛նչ կ'ըսես, չափազանց պահանջկոտ ես, – ըսաւ Տրդատ:

– Ուրեմն դուն փնտռէ ու գտիր իր տեղը:

– Տասը ոսկի... անկարեւոր բանի մը համար... ես, ինչպէս ըսի, պարզապէս անձնական գործի մը համար կ'ուզեմ տեսնել զինքը... անանկ բան մըն է, որ ըլլայ նէ ալ՝ կ'ըլլայ, չըլլայ նէ ալ...

– Ուրեմն բոլորովին այս խօսքը գոցենք ու խմելու նայինք:

Եւ լրտեսը անտարբեր ձեւով մը գաւաթը շրթունքին տարաւ ու պարպեց:

Բայց Տրդատին գործին չէր ի գար գործը այս կերպով վերջացնել:

– Կեանքիս մէջ անգամ մը քենէ փոքրիկ ծառայութիւն մը խնդրեցի՝ ան ալ մերժեցիր, – ըսաւ:

– Ընդհակառակը, խոստացայ խնդրած ծառայութիւնդ մատուցանել, միայն թէ դուն ալ փոխարէն պէտք է, որ զոհողութիւն մը ընես:

– Աստը պատրաստ եմ, պայմանով, որ օրինաւոր բան մ՚ը ուզես:

– Չէ՛, եղբա՛յր, ատկէ պակաս չեմ կրնար ընել, որովհետեւ շատ փորձանք բերելիք բան մըն է ըսածդ... կա՛մ տասը ոսկի կու տաս եւ կա՛մ վազ կ'անցնիս Արշաւիրը գտնելէ:

– Վերջի՞ն խօսքդ է այդ:

– Այո՛. – պատասխանեց Արշակ վըճռաբար:

– Հինգ ոսկի կու տամ, – գոչեց Տըրդատ:

– Նոյնիսկ ինն ուկէս ոսկի չեմ ընդունիր, բարեկամութիւնը տարբեր բան, գործը՝ տարբեր...

Տրդատ մէկմէկ քոնեակ եւս ապսպրեց եւ տարբեր նիւթի մը վրայ սկսաւ խօսիլ:

Լրտեսը ինքզինքը բաւական կորսնցուցած էր, բայց տակաւին իր լըջութիւնը կը պահէր:

Ի վերջոյ ժամացոյցը նայեցաւ եւ ըսաւ.

– Օ՜, ժամանակը անցեր է, հոս այսպէս խմելու զբաղեցանք, գործը մոռցանք... պէտք էր, որ ես հիմա Պոլիս ըլլայի:

– Հատ մըն ալ խմենք, – առաջարկեց երիտասարդը:

– Չէ՛, անկարելի է, գլուխս արդէն կը դառնայ կոր քիչ մը:

Տրդատ գինեպանը կանչեց եւ հաշիւը մաքրեց:

Երկուքը միասին ոտքի ելան:

– Սա խնդիրքս չըրիր, – ըսաւ երիտասարդը դժգոհ դէմքով մը:

– Ի՞նչ խնդիր, հարցուց Արշակ՝ մոռցած ձեւացնելով քիչ մը առաջ ըսուած խօսքերը:

– Եղբա՛յր, սա Արշաւիրի մասին:

– Բայց կարծեմ ատկէ վազ անցար դուն... քանի որ անկարեւոր բանի մը համար է, ինչո՞ւ համար դրամ պիտի ծախսես:

– Անկարեւոր, բայց կ'ուզէի անգամ մը հետը տեսնուիլ:

– Այն ատեն տասը ոսկին աչքէդ հանէ՛...

– Զարմանալի մարդ ես եղեր...

– Հաւատա՛, որ ուրիշին այդ գաղտնիքը 100 ոսկիի ալ չէի յայտներ... որովհետեւ, ճշմարիտ կ'ըսեմ, շատ մեծ գաղտնիք մըն է ըսելիքս:

– Ե՞րբ կրնաս որոշ լուր մը բերել, – հարցուց Տրդատ:

– Երկու-երեք օրէն... պէտք է, որ զինքը տեսնեմ եւ կերպով մը իրմէ իմանամ հասցէն... իմ վրաս կատարեալ վստահութիւն ունի, չեմ կարծեր, որ ինէ ծածկէ: Հա, ուրիշ բան մը միտքս ինկաւ... դուն իր հասցէն գիտնալու պէտք չունիս, բաւ է, որ զինքը տեսնես, այդ բաւակա՛ն է, այնպէս չէ՞...

Տրդատ դժգոհութեան շարժում մը ըրաւ:

– Այո՛... այնպէս է... բայց դուրսը տեսնուիլ յարմար չէ, – կմկմաց:

– Օրինակի համար, զինքը կ'առնեմ, հոս կը բերեմ, ինչ տեղեկութիւն որ պիտի ուզես՝ իրմէ կրնաս առնել... եւ այն ատեն դրամ տալու ալ պէտք չի մնար... տեսա՞ր մի, հիմա գործդ եղաւ, ինչպէ՞ս առաջ խելք չըրինք ասիկա: Ահա քեզի տասը ոսկի շահեցուցի... ես Արշաւիրը կը տեսնեմ ու կը բերեմ... քեզի հետ նախապէս ժամադրութիւն մը տանք, եղաւ, լմնցաւ:

(Շար. 64)

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Տէր եւ Տիկին Փասքալ Գուլումեան, զաւակներն ու թոռները,

Այրի Տիկին Կարպիս Գուլումեան, զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Անտրէ Նաքաշեան, զաւակներն ու թոռը,

Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Պուլանժէ, զաւակներն ու թոռները,

Տիկին Մարինա Կարսիա

ինչպէս նաեւ Մեհլէմճեան, Թեմեժան, Այվատեան ընտանիքները՝ ազգականներ եւ բարեկամներ

խոր ցաւով կը ծանուցանեն՝

ՄԱՍԻՍ ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ 61 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 20, ժամը 14-ին Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին՝ 8, impasse des Monts, 13012 Marseille:

Ըստ ողբացեալին փափաքին, ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղիկի նուէրները Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Համազգայինի դպրոցին:

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Գուլումեան ընտանիքներուն:

MARSEILLE.—

M. et Mme Pascal Kouloumian, leurs enfants et petits-enfants,

Mme Veuve Garbis Kouloumian, ses enfants et petits-enfants,

M. et Mme André Nakachian, leurs enfants et petit-enfant,

M. et Mme Ohannès Boulanger, leurs enfants et petits-enfants,

Mme Marina Garcia,

Les Familles Mehlemdjian, Temejean, Ayvadian, parents et amis

ont la douleur de vous faire part du décès de

M. Massis KOULOUMIAN

survenu à l'âge de 61 ans.

Les obsèques auront lieu le jeudi 20 septembre 2001 à 14 heures en l'église arménienne de Beaumont, 8, impasse des Monts, 13012 Marseille.

Selon la volonté du défunt ni fleurs, ni couronnes. Dons à la F.R.A. Dashnaktsoutioun et à l'Ecole Hamaskaïne.

(Շար. Ա. էջէն)

(Շար. Ա. էջէն)

անհարեկչութիւն) մասնագէտ, Ժերար Շալեան նախ եւ առաջ «տեղւոյն մարդ»ն է (un homme de terrain):

Որպէս դէտ եւ/կամ զինուորեալ, քսան տարի է կը հետեւի ազատագրական շարժումներու ամէնօրեայ իրողութեան: Ալժերիոյ պատերազմէն, ուր գործօն գաղութատիրութեան ընդդիմադիր մըն է, իրաքեան Քիւրտիստան (2001), անցնելով Կինէա–Պիսաուի մաքիէն, Գոլոմպիայէն, Հիւսիսային – Վիէթնամէն՝ ամերիկեան ռմբակոծութիւններու ատեն, Յորդանանի եւ Լիբանանի պաղեստինեան շարժումներէն, Էրիթրէա, իրանեան Քիւրտիստան, Աֆղանիստան, Փերու, Անկոլա, Փիլիփփեաններ կամ Սրի–Լանքա, իր փորձառութենէն քաղած է ուսումնասիրական բազմաթիւ հատորներ եւ քննադատական հաշուեկշիռ մը Երրորդ–աշխարհի մը զոր ապրած է. – «Mythes révolutionnaires du Tiers-monde» (Seuil): Դասաւանդած է (այցելու – դասախօս) Հարվարտ, Պէրքլէ եւ ՈՒՔԼԱ, դասախօս եղած է ԷՆԱ եւ Պաշտպանութեան միջբանակային Գոլէժը: Կայ նաեւ իր այլ հատորներու թուումը:

Կու տանք հարցազրոյցին գլխաւոր մասերը. –

Ժ. Շալեանի համար այս ոճրափորձերը պատերազմ չեն, երեսուն տարիներէ ի վեր ծանօթ ֆենոմէն մըն է օդանաւերու չեղումը: Ապա, յաջողութեան գերագոյն բանալին այն է որ այդ չեղումներուն հեղինակները նախատեսած են անձնասպանական գործողութիւններ: Այս իմաստով, կ'ըսէ, դասական ահաբեկչութիւն է, բայց, հասած իր գերագոյն մակարդակին, որովհետեւ ամերիկեան հողամասին կը վերաբերի, որովհետեւ թիրախները բարձրօրէն խորհրդանշական են եւ որովհետեւ նպատակը եղած է առաւելագոյն զոհեր պատճառել: Թէքնիք գետնի վրայ, որակային ոստում մը չկայ, քանի քիմիական, կենսաբանական, նոյնիսկ հիւլէական ահաբեկչութեան չեն հասած, մինչ Ամերիկացիք անոր դէմ պայքարի նախապատրաստութիւն տուած էին Թոքիոյի մեթրոյին ոճրափորձէն ի վեր Աում աղանդին կողմէ (1985): Նախընթացը Փըրլ–Հարպըրը չէ, այլ Պէյրութը 1983-ին, երբ երկու անձնասպանական բեռնակառքեր 241 մարինզի եւ 53 ֆրանսացի վայրաշուի մահը պատճառեցին, եւ արեւմտեան զինեալ ուժերը Լիբանանէն քաշուեցան: Ժ. Շալեան կ'ընդունի որ թէքնիք գետնի վրայ զարմանահրաշ յաջողութիւն մըն է: Կը ճշդէ որ եթէ նոյն բանը պատահած ըլլար ուրիշ երկիր մը, նոյն ազդեցութիւնը պիտի չունենար: Միացեալ–Նահանգները ներկայ աշխարհի կեդրոնն են եւ սպիտակամորթը աւելի յարգի է: Բայց, պէտք չէ կարծել որ այս ոճրափորձերուն յաջողութիւնը ահաբեկչութեան նոր տեսակ մը պիտի ստեղծէ: Համբերատար պայքար մը պիտի մղուի, կարելիութեան սահմաններուն մէջ, քանդելու համար ցանցերը: Ահաբեկչութիւնը, ըստ Ժ. Շալեանի, գինն է զոր Արեւմուտքը կը վճարէ եւ մասնաւորաբար Ամերիկան իր գերիշխանութեան համար: Ժողովրդավար պետութիւնները աւելի խոցելի են քան ոստիկանական մենատիրութիւնները, բայց, իրենց հանրային կարծիքները աւելի վճռական են տաղնապներու առթիւ: Պէտք է մանաւանդ չեշտել որ ահաբեկչութիւնը միակ կերպն է Միացեալ–Նահանգներու նման երկիր մը հարուածելու համար: Կարելի՞ է պատերազմի դիմել: Ո՞ր պետութիւնը, նոյնիսկ ամէնէն խանդարողը կրնայ այնքան յիմար ըլլալ որ հրթիռ մը արձակէ Միացեալ–Նահանգներուն վրայ: Ոչ մէկ պետութիւն նման մահացու վտանգ մը կը դիմագրաւէ: Համաշխարհայնացումը մէկ ուղղութեամբ չէ, Միացեալ–Նահանգները եւ ի մասնաւորի նախագահ Պուշ անդրադարձան որ կղզիացած հողամաս մը չեն: Ամբողջական ապահովութիւն գոյութիւն չունի: Սեպտ. 11-ը կը նշէ ոբերդութեան մուտքի թուականը ամերիկեան ցամաքամասը: Զորսի վրայ երեք գործողութիւններու յաջողութիւնը խնկապէս թէքնիք գետնի վրայ նշանակալից է: Այդ կը նշանակէ կազմակերպչական համբերատար աշխատանք մը (առնուազն քանի մը ամիս), բաւարար չափով մասնագիտացած դերակատարներ, գլուխ հանելու համար օդային նման գործողութիւն մը եւ մանաւանդ անձնասպանական կամքը յաջողելու:

Ինչ կը վերաբերի Պէն Լատէնի վարկածին, Ժ. Շալեան կ'ըսէ թէ կարելի է, թէեւ Պէն Լատէն, թերեւս դիւրութեան համար, կը խորհրդանշէ սատանայական հակառակորդը որու պէտք ունի հանրութիւնը: Փոխարէն, արմատական իսլամապաշտութիւնը խնդրոյ առարկայ է: Ամերիկեան սպասարկութիւններ, խորհրդային ուժերու քաշուելէն ետք այլ Աֆղանիստանէն, շարունակեցին փաքիստանեան սպասարկութեանց հետ միասին նպաստել իսլամապաշտներուն: Իսլամական ահաբեկչութիւնը կը գլէ կ'անցնի Իսրայէլ – պաղեստինեան հակամարտութիւնը եւ անկէ կը սնանի: Շարոնի կառավարութիւնը, իր գաղթատիրութեան շարունակումով, կրակին վրայ իւղ կը թափէ: Աւելի փափուկ դարձնելով հանդերձ ԱՄՆ–ու քաղաքականութիւնը արաբական աշխարհին հանդէպ, կը մնայ ամէնէն հաւատարիմ զինակիցը նախագահ Պուշի, ահաբեկչութեան դէմ իր խաչակրութեան մէջ: Արաֆաթի քաղաքական ապագան, այս պայմաններու մէջ, շատ սահմանափակ է, եթէ ոչ խնդրոյ առարկայ:

Լրագրողին –Մարիոն վան Ռենթէրկէմվերջին հարցումը կը վերաբերի ոճրափորձերու ստանձնումի բացակայութեան: Ժ. Շալեան կը պատասխանէ թէ պարզ է որ այս մասշտաբի ոճրափորձերու շարք մը, այսքան զոհերով, կարելի չէ ստանձնել: Նպատակը ցոյց տալ է ամերիկեան հսկային խոցելիութիւնը եւ խանդավառել համակիրներ: Իսլամապաշտներու երազն է վերստեղծել «Ումմա» մը, մահմետականներու ազգութիւն մը որ ազգայնապաշտ չէ այլ համամահմետական: Այս ծրագիրը, ինչպէս համարաբականութեան կամ համափրիկեան, ցնորային է, բայց արմատական իսլամապաշտները վնասի հսկայ կարողութիւն մը կը ներկայացնեն: ԱՄՆ հակադարձելէ զատ այլընտրանք չունին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21

Հայաստանի վերանկախ Հանրապետութեան հռչակման 10րդ տարեդարձ

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 18-ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն, որու աւարտին Գոհաբանական Մաղթանք կ'ըլլայ Հայաստանի Հանրապետութեան յաւերժութեան եւ անսասանութեան համար:

TATA SIMONIAN

EN CONCERT...

Samedi 29 septembre à 20h30
Salle Rameau
29, rue de la Martinière, 69001 Lyon

Entrée : 150 F et 130 F

C.B.A.F. (Section Araxe) et M.C.A. Villeurbanne
☎ 04 78 26 28 71

Sous le Haut Patronage de son Excellence **Monsieur Edward NALBANDIAN**
Ambassadeur de la République d'Arménie en France
et de Pierre CARDIN, membre de l'Institut

EXPOSITION DES OEUVRES

de Sergey NARAZIAN

Du 26 septembre au 3 octobre
du lundi au samedi de 11h à 18h

Espace Pierre Cardin
3, avenue Gabriel, 75008 Paris — Tél. : 01 42 66 51 97

–ՎԵՐԱՄՈՒՏ–

ԱԼՖՈՐՎԻԼ
ԿԱՅԾ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

«Կայծ Նոր Սերունդ» մշակութային միութիւնը կը կազմակերպէ հայերէնի դասընթացք Պ. Մեսրոպ Ադամեանի տընօրէնութեամբ, նախակրթարանէն մինչեւ Պաքալօրէա, ինչպէս նաեւ չափահասներու յատուկ դասարան:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը:

Վերամուտի թուականն է Չորեքշաբթի Սեպտեմբեր 26:

Հասցէ. –
Հայ Երիտասարդական Կեդրոն
Place Achdarak
2-2 bis, Bd Carnot, 94140 Alfortville

Յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

Տիկին Ղազարեան 01 43 78 93 25
Տիկին Մելքոնեան 01 43 53 38 84

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ – ԶՐՈՅՑ

«ՄԷԿ ԱՐԱՐ»

Թատերկներու հրատարակութեան առթիւ

Ներկայացում՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
Հատորներու վաճառք

Կիրակի, Սեպտեմբեր 23,
ժամը 16·30-ին
Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Métro : Courcelles
— Մուտքը ազատ է —

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

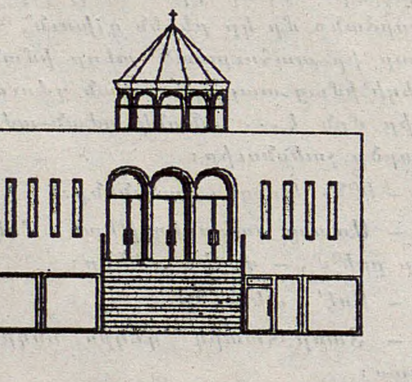

Les conférences d'Issy

AUTOMNE 2001

1700EME ANNIVERSAIRE DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME PAR L'ARMENIE EN 301

JEUDI 20 SEPTEMBRE à 20h45 :
«L'actualité de Nareg» Prof. JEAN-PIERRE MAHE

JEUDI 11 OCTOBRE à 20h45 :
«Faisons connaissance avec l'Eglise Apostolique Arménienne»
Rév. Père MURONE KEWIKIAN, M. KEGHAM TOROSSIAN

JEUDI 15 NOVEMBRE à 20h45 :
«La traduction arménienne de la Bible : héritage du passé ou message pour aujourd'hui?»
Pasteur MANUEL JINBACHIAN

JEUDI 13 DECEMBRE à 20h45 :
«Faisons connaissance avec l'Eglise Catholique Arménienne»
Rév. Père JOSEPH KELEKIAN

Lieu de Conférences : Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-Mlnx
28, avenue Bourgain et 55, avenue Victor Creson, 92130 Issy-les-Mlnx
Renseignements : 01 47 36 02 50 **Entrée libre** **Bienvenue à tous**

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21
VENDREDI
21 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL · 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.257 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 77e ANNEE — N° 20.257

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Անկախութեան Տասնամեակ

Ցարաբերութիւններու օրէ օր բարդացող ցանցերով, վտանգներու ծանրածանր սպառնալիքներու աշխարհի մը մէջ, անկիւն մը կծկուածի տպաւորութիւնը կը գործէ փոքրագոյն երկրի մը անկախութեան տասնամեակը: Երկիր որ ամէն հովէ տատանելու, ամէն աղմուկէ մնալու չափ փխրուն է. ո՛չ քարիւղի միջազգային շուկային վրայ կը յիշուի իր անունը, ոչ ալ ծովերու, հարուստ հանքերու ցանկին վրայ տեղ ունի:

Աշխարհառազմավարական ճամբաներու խաչմերուկին գտնուելու հանգամանք մը, իր բնակչութենէն աւելի մեծաթիւ սփիւռք մը, հազարամեակներու պատմութիւն ու մտաւոր կարողութեան, մշակոյթի ոչ արհամարհելի ներկայութիւն կը թուենք յաճախ, հակակշռելու համար շատ ծանօթ, շատ կրկնուած բացակայութիւնները: Թէեւ այս դրականներն ալ շատ անգամ կը դժուարանան կայուն կշիռ մը հաստատելու երբ ամէն անգամ անմիջական կ'ըլլայ անդրադարձը թէ այս ազդակները ընդհանուր անտարբերութեամբ անգիտացուած արժէքներու պէս են:

Գիտակցուած ժխտականներու եւ անգիտացուած դրականներու այս ներկան տասը տարուան մէջ «ապրեցաւ» պատերազմը եւ յաղթանակին մխումը. հատուածներու եւ յոյսերու գագաթնակէտին ու անոնց արագ կորուստը: Ամէն օր հարիւր բացատրութիւն կը տրուի մէկուն, կամ միւսին: Մեծերու հաշիւները, ներսի տէրերու ստեղծած անտիրութիւնը, բազմութիւններու երբեմն կա՞րճ համբերութիւնը, չեչտուող անձնասիրութիւններ, լայնցող անդունդներ, աւելի՛ ու աւելի խարխուլ գոհունակութիւններ, այդ բացատրութիւններուն ամէնէն շատ կրկնուածներն են:

Արդա՞ր, անարդա՞ր. ո՛վ կրնայ տասը տարուան շրջանի մը մէջ Հայաստանի նման անցեալի ու ներկայի տէր երկրի մը դատավճիռը կարդալու յաւակնութիւնը ունենալ: Այնքա՛ն բարդ են յարաբերութիւններու, պակսածներու, մխրճածներու ցանցերը: Եւ այնքա՛ն կարճ՝ բոլոր լարերը ձեռք առնելու, մանաւանդ զանոնք վարելու վարժընթացը: Ցանկալի ժամ առաջ հասնելու, տասնամեակներու, դարերու յապաղումը օր առաջ, ժամ առաջ դարմանելու մեր փութկոտութեան մէջ, չենք ուզեր, չենք կրնար պաղարիւնը գտնել ու հարց տալ թէ ներկայի մեծերը ի՛նչ պատկեր կը պարզէին իրենց անկախութեան տասնամեակին:

Այս բոլոր ազդակները Հայաստանի տասնամեակի իրականութենէն թելեր տալով հանդերձ, կը չեշտեն հաշուեկշիռի մը դժուարութիւնը. Նախագահէն մտաւորական, գործարարէն արուեստագէտ, ո՞վ կրնայ անկեղծօրէն ճիշդ հաշուեկշիռի մը բոլոր տուեալներուն տիրապետելու յաւակնիլ: Ամէն բան այնքա՛ն թարմ, խմորումի փուլին մէջ է տակաւին:

Տարիներ, դարեր ետք, պատմութիւնը միայն ճիշդ արժեւորումը պիտի ընէ ներկայի տասնամեակին: Այսօրուան համար միայն մոմերուն թիւը անգամ, հակառակ ամէն բանի, բաւարար տուեալ է գոհ ըլլալու. նոյնիսկ՝ ուրախ, խանդավառ, յուսալից:

Ա. Թ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 19/20)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Է ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Սեպտ. 19-ին Երեւանի մէջ հանդիպում ունեցած է ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի հետ: Իրենց զրոյցին գլխաւոր նիւթը եղած է Ղարաբաղի տնտեսական ներկայ վիճակը, նաեւ հակամարտութեան կարգաւորման ընթացքը:

***

ԿԻՊՐՈՍԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Եռօրեայ պաշտօնական այցով Երեւան ժամանած է Կիպրոսի Պաշտպանութեան նախարար Սոկրատէս Հասիկոս: Այցին առթիւ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան ըսած է թէ երկու երկիրները ռազմական մարզի ընդհանուր հետաքրքրութիւններ ունին ուր կրնան իրարու օգտակար ըլլալ: Նոյն օրը կիպրացի նախարարը որուն կ'ընկերանայ Կիպրոսի Խորհրդարանի հայ երեսփոխան Պետրոս Գալայճեան, ընդունուած է վարչապետ Ա. Մարգարեանի կողմէ:

***

Շ. ԱԶՆԱՒՈՒՐ ՀՐԱՊԱՐԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի խորհուրդը Սեպտ. 19-ին որոշած է Շ. Ազնաւուրի անունով մկրտել «Մոսկուա» շարժանկարին եւ «Երեւան» պանդոկին կից հրապարակը:

***

ՆՈՐ ՊԱՆԴՈԿ ՄԸ

Սեպտ. 17-ին Երեւանի մէջ նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողմէ բացումը կատարուած է «բարձրակարգ» նոր պանդոկի մը որ կը կոչուի «Մեթրոփոլ»: Ան կը գտնուի Հրազդանի կիրճին ափին, ունի լողաւազան, կառատուն եւ ամէն յարմարութիւն: Բացումը կատարելէ ետք նախագահը նման կառոյցի մը եղած ներդրումը յատկապէս նկատած է զբօսաշրջութեան զարգացման քաղաքականութեան: Պանդոկը կը պատկանի Պետական եկամուտներու նախկին նախարար Անդրանիկ Մանուկեանին:

***

ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԸ

Երեւանի խորհուրդին որոշումով «Երեւանի պատուակալ քաղաքացի»ի կոչումին արժանի նկատուած են խումբ մը անձնաւորութիւններ, արձակագիր Հ. Մաթեւոսեան, դերասան Ա. Ջիգարխանեան, քաղաքական դէմքեր՝ ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան, Վ. Մովսիսեան, Ա. Կիրակոսեան, նկարիչ Յ. Յակոբեան, խմբավար Յ. Չէքիջեան, ակադեմական, Մատենադարանի տնօրէն Ս. Արեւշատեան:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ԵՐԹԱՆ ԵՒՐՈՊԱՑԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳՐՈՂՆԵՐ

Արտասահմանեան երկիրներու հետ մշակութային կապի ու գործակցութեան ընկերութեան կազմակերպութեամբ Հոկտեմբերի սկիզբը Հայաստան կ'երթայ Եւրոպայի 17 երկիրներէն 20 հոգինոց երիտասարդ գրողներու խումբ մը: Նպատակն է կապեր ստեղծել ու զարգացնել Հայաստանի ու եւրոպական երկիրներու գրողներուն, թարգմանիչներուն, հրատարակիչներուն միջեւ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊՈՒՇ ԵՐԿԱՐԱՏԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՄԸ ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՅ

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ՄԿՐՏՈՒԱԾ Է «ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԻ»

Չորեքշաբթի, Սեպտ. 19-ին, Շիրաք Ուաշինկթընէն Նիւ-Եորք անցաւ, ուր քաղաքապետ Ռ. Ճուլիանիի հետ Մանհաթանի հրապարակը այցելեց ուր կը հաւաքուին զոհերու հարազատները եւ ծաղկեպսակ դրաւ ու քանի մը խօսք ալ արտասանեց -անգլերէն- ապահովութիւն տալու համար որ Ֆրանսա Ամերիկայի կողքին է: Նոյն իրիկունը Փարիզ վերադարձաւ, ուր յաջորդ առաւօտ նախաճաշը կ'ընէր Թոնի Պլէրի հետ:

***

Քապուլի մէջ, Թալիպանները կը շարունակեն իրենց խորհրդակցութիւնները եւ Հինգշաբթի պիտի յայտնէին թէ տրամադի՞ր են Պէն Լատէնը յանձնելու: Գերագոյն առաջնորդը տրամադրութիւն յայտնած է խօսելու Ամերիկացիներուն հետ, բայց, այս վերջինները ըսած են թէ բանակցութիւններու ժամը չէ, այլ՝ գործի: Արդէն, 100 պատերազմական օդանաւեր մեկնած են դէպի Ծոցը: Պուշ կ'ըսէ թէ պատերազմը շատ երկար պիտի ըլլայ, կրնայ 10 տարի տեւել: Միեւնոյն ատեն, Էֆ. Պի. Այ.-ը կը ջանայ փաստեր գտնել, որոնք հաստատ կերպով Պէն Լատէնը ամբաստանեն: Միշտ ձերբակալութիւններ կը կատարուին: Մէկ Ալժերացիի եւ երկու Մարոքցիներու վրայ թուղթեր գտնուած են «Թուրքիոյ ամերիկեան կայանի մը» եւ Ալիա օդակայանին մասին:

Շիրաքէն ետք, Փարիզի մէջ, Ժոսփէն յայտարարած է թէ Ֆրանսան իր ամբողջական բաժինը պիտի ստանձնէ ահաբեկչութեան դէմ պայքարին մէջ: Գերմանիոյ Խորհրդարանն ալ 565-ի դէմ 611 ձայնով բանաձեւ մը քուէարկած է որ կ'արտօնէ Գերմանիոյ ռազմական մասնակցութիւնը Ուաշինկթընի հակադարձութիւններուն: Յորդանանն ալ պատրաստ է օգնելու:

***

Կայ նաեւ դրամական հարցը, այսինքն ճար մը գտնել սառեցնելու համար Պէն Լատէնի եւ այլ ահաբեկչական ցանցերու դրամները: «Ամբաստանուող» հարկային դրախտներն են Կիպրոս, Զուիցերիա, Փանամա: Կիպրոսի Արտաքին նախարարը հեգնանքով յայտարարած է. - «Եթէ Պէն Լատէնի գանձը հոս է, այն ատեն միջազգային ահաբեկչութեան հարցը լուծուած է»:

***

Նետիմ Կիւրսէլ, Թուրք գրագէտը (վերջին գործը՝ Վենետիկի փաթթոցները) յօդուած մը ստորագրած է Լիպերասիոնի մէջ (Սեպտ. 20) խորագրուած՝ «Բոլորս ալ Ամերիկացի չենք»: Այս խորագիրը ինքնին պատասխան մըն է Մոնտի խմբագրապետ Ժ.-Մ. Գոլոմպանիի, որ առաջին առթիւ իսկ, իր գրութիւնը խորագրած էր «Բոլորս ալ Ամերիկացի ենք», ինչ որ լայն բանավէճերու դուռ բացած էր:

Թուրք գրագէտը երկար շարք մը կը թուէ այն պատճառներուն, որոնց համար Ամերիկացի չենք: Ասոնց կարգին, կ'ըսէ.- Բոլորս Ամերիկացի չենք, որովհետեւ յաւակնութիւնը չունինք յաւագոյնները ըլլալու, որովհետեւ ծնունդ չենք տուած հրէշին, ապա զայն ուրացող ըլլալու համար, որովհետեւ նափալմով ռումբեր չենք նետած Վիէթնամի բնակչութեան վրայ: Ու Թուրք գրագէտը շարունակ ըլլալով հանդերձ ոճրափորձերէն, կ'ոգեկոչէ խալամապաշտ ահաբեկչութեան այլ զոհեր Թուրքիա, Ալժերիա եւ այլուր: Իրեն համար ահաբեկչութիւնը չօշափելի թշնամի մը չէ ու կը զարմանայ լսելով «վրէժ», «քաղաքակրթութիւն» կամ «բարբարոսութիւն» բառերը:

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ԿԸ ՄԵԿՆԻ

Պոլսոյ Պատրիարքարանէն կը տեղեկացուի որ Մեսրոպ Պատրիարքը Սեպտ. 21, Ուրբաթ օր Էջմիածին կը մեկնի, մասնակցելու համար Միւռոնօրհնէքի եւ Երեւանի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ օծման արարողութեան: Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանին կ'ընկերանայ մօտ 200 հոգինոց ուխտաւորներու խումբ մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ամերիկեան հեռատեսիլի Սի.Էն.Էն. կայանին տրուած հարցազրոյցի մը ըսած է թէ իր երկիրը ամբողջական զօրակցութիւն կու տայ ԱՄՆ-ու ահաբեկչութեան պատասխան ՕԹԱՆ-ի ձեռնարկելիք ռազմական ամէն գործողութեան: Պ. Էճէվիթ ստոյգ պատասխան չէ տուած հարցումին թէ Թուրքիա պիտի արտօնէ՞ որ ԱՄՆ օգտագործէ Ինճիրլիքի ռազմակայանը ուրկէ թռիչք կ'առնեն Իրաքի հիւսիսային գօտին հսկող ամերիկեան եւ բրիտանական օդանաւերը:

ՉԷՉԷՆԻՈՅ մէջ կռիւները կը շարունակուին եւ վերջին օրերուն ռուս զինուոր մը սպաննուած է եւ վեց ուրիշներ ալ վիրաւորուած Գրոզնի եւ Արգուն, անկախապաշտներուն կողմէ, ինչ որ Ռուսերն ալ կը խոստովանին: Սեպտ. 17-ին ալ Չէչէններու մղած յարձակումէն 23 ռուս զինուորականներ սպաննուած էին, ինչ որ պատճառ եղած է որ Ռուսերը սաստկացնեն իրենց հակայարձակումը պատերազմական օդանաւերով:

ՄԵՐՁԱՒՈՐ-ԱՐԵՒԵԼՔԻ մէջ, հրադադարը բաւական խախուտ է հակառակ Արաֆաթի եւ Շարոնի կոչերուն: Սեպտ. 19-ին վեց վիրաւորներ կային (4 Պաղեստինցի եւ 2 Հրեայ գաղութարար) պաղեստինեան հողամասին վրայ: Սեպտեմբեր 20-ին ալ, Բեթղեհէմի մէջ Հրեայ կին մը սպաննուած էր, ամուսինն ալ ծանրօրէն վիրաւորուած: Յարձակումներուն տէր եղած է Ժողովրդական Բանակի Ճակատը:

ՊԵԼԺԻՈՅ Թագաւորը՝ Ալպէր Բ. հրապարակ իջած է, ինչ որ բաւական հազուադէպ պարագայ է, պաշտպանելու համար իր պատիւը: Արդարեւ, քանի մը օրէն Ֆլամարիոն հրատարակչականը լոյս կ'ընծայէ պելժիացի լրագրողի մը հատորը նուիրուած մանկամոլութեան եւ ուր կ'ըսուի թէ պատանութեան շրջանին Ալպէր Բ. ալ մանկամոլ եղած է: Հաւանական կը նկատուի որ դատ բացուի Ֆլամարիոնի դէմ եւ պահանջուի որ հատորը հրապարակ չդրուի (Սեպտ. 25):

ԱՄՆ–ՈՒ ՈՃՐԱԳՈՐԾՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

ԳՐՈՒԱԾՆԵՐԷՆ

Արդէն տասնօրեակ մը անցած է ԱՄՆ–ը թիրախ առած ահաբեկչութենէն որ զարհուրանքի մատնեց ամբողջ աշխարհը. զարհուրանք, ոչ միայն կատարուածին ահռելի ծաւալներուն, զոհերուն, նիւթական վնասին, այլ՝ նաեւ արարքին ծրագրումին, ճշգրտութեան, պատասխանատուներու աներեւակայելի կարողութիւններուն նկատմամբ: Ո՛վ որ ալ յայտնուի անոր հեղինակը, ոչ ոք պիտի կրնայ ժխտել որ ան –անհատ, կազմակերպութիւն, կամ պետութիւն– դժուար հաւասարելի մակարդակի մը փաստը տուած է այդ յատկանիշներուն մէջ: Գրեթէ գործուած պահէն, հեռատեսիլէն հազար անգամ ցոյց տրուած նկարները չկրցան թեթեւցնել զարհուրանքի այս զգացումը:

Անոր յաջորդեց հարցականներու շարանը. ո՛վ, ինչո՛ւ, ինչպէ՛ս: Նոյնիսկ արագ հաղորդակցութեան, առատ լրատուութեան մեր օրերուն, բաւական միամտութիւն է կարծել թէ կարճ ատենէն միջազգային հաւաքականութիւնը պիտի ունենայ նման հարցումներու ստոյգ պատասխանները: Կայ արդէն առաջին պահէն մատնանշուած պատասխանատուն որուն դէմ սպառնալիքներու, պատերազմի կոչերը լեցուցած են մթնոլորտը: Ատոր քով կայ նաեւ «ինչո՛ւ»ներու աշխարհի բոլոր կողմերէն տրուած անուղղակի պատասխանները ուր յաճախ զարմանալի կերպով նոյն դիրքէն կը յայտնուին Արեւելք եւ Արեւմուտք, բարեկամ ու թշնամի:

Միջազգային մամուլէն քաղուածքի «Գուրիէ Ենթէրնասիոնալ» շաբաթաթերթի առաջին թղթածրարով բաւական լայն պատկեր մը տուած է աջէն ու ձախէն. ամբողջութեամբ կամ մասամբ առնուած այդ էջերուն մէջ զոհին, տուժողին քով ԱՄՆ կը ներկայանայ նաեւ որպէս որոշ պատասխանատուութիւն մը կրողը. անդոր, փոքր նկատածներուն նկատմամբ իր արհամարհանքով, եսակեդրոն մտահոգութիւններով, նաեւ ամբարտաւանութեամբ: Սխալ է կարծել որ այս կարգի մեղադրումները եղած են միայն որպէս «հակամերիկեան» ծանօթ հասցէներէ:

Պատահածէն ետք գրեթէ բնական բանի մը վերածուած է ընտրուած թիրախներուն խորհրդանշական հանգամանքին մասին խօսիլ. երկու երկնաքերներուն եւ Պաշտպանութեան նախարարութեան տրուած հարուածին նպատակը ցնցել էր ամերիկեան գլխաւոր հզօրութիւնները որոնք անընկճելի նկատուած էին: Այդ խորհրդանիշերը, ինչպէս կը գրէ «Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլ»ի մէջ Տ. Փայփս, պէ՛տք է մտածել տային թէ ամէն հաւանականութիւն ունէին նման հարուածի մը թիրախ ընտրուելու եւ հարկ էր անոնց պաշտպանութիւնը զօրացնել: Իր կարծիքով, նոյնն էր պարագան ԱՄՆ–ու մէջ ահաբեկչական ենթակառոյցներու գոյութեան որ նշմարելի էր ամէն տեսնել ուզողին: Լրագրողը կը մէջբերէ 1997–ին իսկ Ս. Էմըրսընի ըսածը թէ ահաբեկչական սպառնալիքը ունի այլեւս հարկաւոր ենթակառոյցը ԱՄՆ–ու մէջ զոյգ երկնաքերներուն նման 20 թիրախ նոյն պահուն օդը հանելու: «Տեղեկութիւնը կար, բայց կարգ–կանոնի սպասարկութիւնները եւ քաղաքական դէմքերը չուզեցին զայն նկատել» կը գրէ Փայփս, մաղթելով որ զոհերը բան մը փոխել տան ամերիկեան քաղաքականութեան մէջ ու նման սպառնալիքներ զինուորական վտանգ համարելէ աւելի նկատի առնուի մարդկային խելքը, ըմբռնուի ահաբեկչական մտայնութիւնը եւ անզօրացուին ահաբեկչութեան ներքին ցանցերը:

Ուաշինկթընէն երաժիշտ եւ գրող Էլիա Ուալտ կ'ուզէ որ Սեպտ. 11–ի արարքը ծառայէ ցոյց տալու որ իմաստ չունին ճառերը թէ ԱՄՆ–ը միշտ քաղաքացիական ազատութիւնները ապահովութենէն գերիվեր դասած են եւ թէ թերեւս ժամանակը հասած է այս նախընտրութիւնը փոխելու: Խնդիրը այն է թէ թէքնոլոժին արգելք չէ եղած որ ափ մը մարդիկ քանդեն աշխարհի մեծագոյն շէնքը, զինուած՝ կատաղի կամքով մը եւ օդանաւ մը առեւանգելու հարկաւոր միջոցներով: Նոյն ձեւով, ճամպրուկ մը բաւարար է կենսաբանական, կամ քիմիական զէնք փոխադրելու, ինչ որ կրնայ հազարաւոր մահեր պատճառել:

ԱՄՆու անգիտացածներուն եւ սրբագրելիքներուն կարգին Պէյրութի «Աս Սաֆիր» թերթին մէջ Ու. Շարարա կ'աւելցնէ անցեալին դերը. ԱՄՆ Փըրլ Հարպըրէն զատ զինուորական կարեւոր ոչ մէկ յարձակում կրած են իրենց հողին վրայ. ատիկա միացած՝ ամէն մարզի մէջ զինուորական գերակայութեան հաւատքին, բացարձակ ապահովութեան զգացում մը ներշնչած է Ամերիկացիներուն. անգիտացած են որ աշխարհը ժողովուրդներու եւ ազգերու ընկերակցութիւն մըն է որոնք իրենց յարաբերութիւնները կը հիմնեն իւրաքանչիւր պետութեան ազգային գերիշխանութեան վրայ: Այս անգիտացումը Բ. աշխարհամարտէն ի վեր ամերիկեան արտաքին քաղաքականութեան գլխաւոր յատկանիշին պատճառն է:

Ինչպէս երեք ստորագրութեամբ յօդուածի մը մէջ («Ուլ Սթրիթ Ճըրնըլ») կը կրկնուի Ֆլորիտայի դասախօսի մը, հոգեբան Ջ. Ֆիկլէյի տեսակէտը, պատահարը պատճառ է որ Ամերիկացիները սորվին բան մը զոր ուրիշ երկիրներ արդէն սորված են. ազգովին յաղթահարել վախը, զայն ընդգրկել իրենց մշակոյթին մէջ: «Հիմա կը սկսինք հասկնալ թէ ի՛նչ է վախը» գրած է Ֆիկլէյ:

Արաբերէն շատ մը աղբիւրներէ տրուած մեկնաբանութիւնը փոխադարձութեան մը, դասի մը մատնանշումը ունի: Իրաքեան հեռատեսիլին համար «Ամերիկացի քաու–պոյը մարդկութեան դէմ գործած ոճիրներուն պտուղները կը քաղէ»: Լոնտոնի արաբական մէկ թերթը կը մղէ Ամերիկացիները մտածելու թէ ինչո՛ւ իրենց դեսպանատուները, երկնաքերներն ու Պաշտպանութեան նախարարութիւնը ահաբեկիչներու նախընտրած թիրախներն են:

Ալժերացի, լիբանանցի, փաքիստանցի լրագրողներ բացայայտ կերպով ձայնակից են ոճիր–պատիժի յարաբերութեամբ բացատրելու համար եղածը: «Սամ Հօրեղբօր եւ անոր ամբարտաւանութեան հետ կարգադրելիք հին հաշիւներու տէր կեղեքուած ժողովուրդները հիացումով դիմաւորեցին ահաբեկիչներուն արարքը: Անարդարութիւնը միշտ բռնութեան առաջնորդած է. թո՛ղ ԱՄՆ այսօր, փոխարժէքը վճարեն իրենց մեղսակցութեան Իսրայէլի, կամ այլ տէրութիւններու հետ, որոնք իրենց գերիշխանութեան ենթարկուած ժողովուրդները կողոպտեցին, կեղեքեցին, նուաստացուցին, առանց որեւէ խղճահարութեան:

Պաղեստինցիներու, Իրաքցիներու օրինակը անոնց անարդարութեան պատկերը չի՞ տար» հարց կու տայ Ալժէէն Ա. Ֆաթթանի:

Քարաչիի «Լուրեր»ը եւս «անյոյսին վճռակամութիւնը» կը նշմարէ արարքին հեղինակներուն մօտ, հոն տեսնելով Ամերիկացիներուն դէմ գագաթնակէտին հասած զայրոյթի մը արտայայտութիւնը: «Եթէ ԱՄՆ կը պատրաստուէին աշխարհի կործանումին, յուսախաբ եղած ըլլալու չեն» կ'ըսէ թերթը:

Այս կարգի արժեւորումներու քով կայ ԱՄՆ–ու անզօրութեան մատնանշումն ալ. Պէյրութի «Ան Նահար»ը ինքնապաշտպանութեան անկարող մեծ մը կ'որակէ զայն. «ան ոչ միայն ինքնապաշտպանութեան կարող չէ, այլ նաեւ, ինչպէս՝ Ռուսերը Չէչէններու, Իսրայէլը Պաղեստինցիներու դէմ, չի յաջողիր քաղաքական լուծումներու յանգելու»:

Հետաքրքրական համախոհութիւն մը կայ նաեւ Պէն Լատէնի ուղղուած ԱՄՆ–ու ամբաստանութեան նկատմամբ: Ալժերական մամուլին մէջ, օրինակ, յստակօրէն կ'ըսուի որ ԱՄՆ տասնամեակներէ ի վեր ամէն լայնախոհութիւն ցոյց տալէ ետք իսլամական շարժումներու, 70–ական թուականներու վերջաւորութենէն ասդին ալ ուղղակի զօրակցեցան Աֆղաններուն, «կարմիրներ»ուն դէմ պայքարին մէջ: Նոյն տեղը ըսուած է նաեւ թէ Պէն Լատէն երկու շաբաթ առաջ սպառնացած էր Ամերիկացիներուն եւ Հրեաներուն որ անմոռանալի փոխադարձութիւններ պիտի ստանան: Իսլամականութեան հետ համախոհութեան ախոյեան ԱՄՆ–ը այսօր գինը կը վճարէ Ֆրանքէնշթայնի մը զոր իրենք սնուցանեցին մինչեւ չափահաս տարիքը: Կը յիշուի ամերիկացի փրոֆ. Ս. Հընթինկթընի նախատեսութիւնն ալ թէ դարասկիզբին իսլամականութեան եւ Արեւմուտքին միջեւ խոր ճեղք մը պիտի բացուի:

Արաբական մամուլի անուն մը «Ալ Քուտս» հարց կու տայ թէ ի՞նչ պիտի կարենան ընել ԱՄՆ–ը որոնք լուրջ վրէժխնդրութեան մը մասին կը խօսին, երբ ամէն մարդ գիտէ թէ վերջին անգամ աւելի քան 75 հրթիռ արձակեցին Աֆղանիստանի ռազմավարական կէտերուն վրայ: Այդ երկիրը որ բնակութիւն տրուած է Պէն Լատէնի, արդէն ամբողջութեամբ քարուքանդ է եւ ժողովուրդը քարի դարու մօտ պայմաններու մէջ կ'ապրի:

Շաբաթաթերթին թղթածրարը տեղ տուած է ԱՄՆ–ու առանց այլեւայլի զօրակից էջերու ալ: Թել–Ավիվէն «Հա'արեց»ի համար Ամերիկա կը վճարէ Իսրայէլի նման ազատութեան նուիրեալ բոլոր երկիրներուն փոխարէն, որոնք կը մերժեն կորանալ ծայրայեղականներու առջեւ. ծայրայեղականներ որոնք Աստուծոյ անունով կը գործեն իրենց ոճիրները: Ամերիկա այսուհետեւ պիտի պայքարի անոնց դէմ, իր արժէքները բաժնող դաշնակիցներու հետ: Եւ Ամերիկացիները առանձին չեն այս սարսափելի շրջանին:

Նոյն մայրաքաղաքէն «Մաարիւ»ի էջերէն Կ. Շոմրոն կ'ակնկալէ որ ԱՄՆ–ու նախագահը Գափիթոլէն պատերազմ հռչակէ միջազգային ահաբեկչութեան դէմ:

Մատրիտի «Էլ Փաիս»ը տեղ տուած է Ժ.–Լ. Սէպրիանի յօդուածին ուր կայ դարմանի վարկած մը. որպէսզի Ամերիկացիները եւ աշխարհի միլիոնաւոր բնակիչները վերագտնեն իրենց վստահութիւնն ու ապահովութիւնը, չի բաւեր յանցաւորները գտնել ու պատժել: Պէտք է ժողովրդավարութեան բարոյական արժէքներով վարել համաշխարհային հարցերը եւ մէկդի ձգել ամբոխավարութիւնը, տգիտութիւնը: Հարուստ երկիրներու քաղաքացին պէտք չէ որ անցողակի բան մը նկատէ զօրակցութեան ծրագիրները, այլ անոնց մէջ տեսնէ ատելութեան դէմ կարելի միակ պատուարը:

Գրեթէ նոյն համոզումը կը յայտնէ ուաշինկթընցի երաժիշտ, գրող՝ Է. Ուալտ. հարց կու տայ թէ պատահածը առիթ պիտի տա՞յ հասկնալու որ ժամանակն է խելագար արարքներ թելադրող թշուառութիւնը պակսեցնելու քայլերու ձեռնարկելու, փոխանակ քաջալերելու բռնակալական գրեթէ բոլոր վարչաձեւերը որոնք ամերիկեան տնտեսութեան շահ կ'ապահովեն. թէ, արդեօք, այս ողբերգութիւնը աւելի պիտի ամրացնէ վախը, վայրագութիւնը եւ զէնքերով ապահովութիւն գտնելու մղումները: «Չեմ յաւակնիր աշխարհի բոլոր դժբախտութիւնները ամոքելու ճարը ունենալու, բայց ով որ կապուելիք խենթ չէ, պէտք է ընդունի որ չենք կրնար այս հարցը ռումբերով, պատերազմով լուծել եւ թէ ուժը լուծում չէ» կ'ըսէ արուեստագէտը:

Քաղեց՝ Ա. Թ.

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՄԸ ՈՐ ՍԱՀՄԱՆ ՉՈՒՆԻ

Հ. Ց. ՊՉՏԻԿԵԱՆ

Այս օրերուս, Նիւ–Եորքի եւ Ուաշինկթընի մէջ կատարուած հրէշային ոճրագործական արարքներէն վերջ, Միացեալ–Նահանգներն ու իր արեւմտեան դաշնակիցները, միասիրտ, միաբերան, պատերազմ յայտարարած են:

Զիս զարմացնողը պատերազմին տարօրինակութիւնն է: Սահման չունեցող պատերազմ մըն է. սահման մը պաշտպանելու կամ գրաւելու: Ո՞ւր խմբել բանակները, ո՞ր դիրքը զօրացնել...: Եթէ պատերազմ բառին նշանակութենէն վերցնելու ըլլանք սահմանի իմաստը, մեր ձեռքը կը մնայ մեծ պարապութիւն մը, ոչնչութիւն մը: Արդեօք առանց սահմանի պատերազմ տեղի ունեցա՞ծ է երբեւիցէ...: Երբ երկու թշնամիներ հասարակաց սահման մը չեն ունեցած, ուրիշ երկրի մը մէջ ստեղծած են այդ սահմանը, Գորէա, Վիէթնամ, Աֆղանիստան: Մեր այսօրուան պատերազմին սահմանները ո՞ւր են. ո՞ւր է ճակատը, ո՞ւր են թշնամիները... տարօրինակ կացութիւն մըն է, որմէ շատ բան կարելի է հետեւցնել: Հոն ուր սահմանի գաղափար չկայ, թշնամին կրնայ մօտդ ալ գտնուիլ եւ եթէ քու եւ իր մէջ սահման չկայ, հոգեբանօրէն, թշնամին մէջդ ալ կրնայ գտնուիլ:

Հակառակ սահմանի մը բացակայութեան, բնազդաբար ամբողջ մարդկութիւնը ոտքի ելած է զայն փնտռելու...: Նախ անձի մը անունը կը տրուի, ապա երկրին եւ հուսկ, այդ երկրի կրօնքին: Մեր միտքերուն մէջ կը ծնի յստակ դասաւորում մը, իսլամական աշխարհին եւ այսպէս կոչուած՝ արեւմտեան քաղաքակրթութեան: Ի՜նչ հրաշալի սահման: Գտնուեցաւ երկիրը, գծուեցաւ սահմանը, կը մնայ երթալ ռմբակոծել եւ միլիոնաւոր «օրինաւոր» քաղաքացիներու խիղճը հանդարտեցնել, աստուածային արդարութիւնը գործադրել, մարմնացած սատանաներու դէմ:

Որքան հանգիստ ենք որ վերջապէս, սահման մը գտանք, ուր կարելի է մեր քաղաքակրթութեան հզօր գերադասութիւնը ցոյց տալ, պատերազմական ամէնէն կատարելագործուած մեքենայ մը ոտքի հանելով եւ միլիոնաւոր սիրտեր «ռմփացնելով»: Այսպէս, որքան բարդ պիտի ըլլար փնտռել թշնամի մը, որուն սահմանները անյայտ են: Ո՞ւր յանգեցնել մեր վախը, ցուցադրել հզօրութիւնը, հակառակ եկած հարուածին: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմէն առ այսօր, եթէ ուշադրութիւն դարձնենք, պիտի նկատենք թէ արեւմտեան դաշնակիցներուն եւ «օրուան» չարի իշխանութիւնը մարմնաւորող պետութեան միջեւ պատերազմական սահմանները հետզհետէ կրճատուած են, հասնելու համար առօրուան Պաղեստին – Իսրայէլ աննշան սահմաններուն:

Եթէ անցեալին, յաղթողը հակառակորդը ոչնչացնել կը ջանար, այսօր կը բաւարարուի ենթարկելով, իր ծիրին մէջ առնելով, հպատակ դարձնելով: Այսօր մատի վրայ կը հաշուուին այն երկիրները որ արեւմտեան դրամագլուխէն կախում չունենան: Ո՞վ կը համարձակի գլուխ բարձրացնել եւ թշնամանալ. եթէ նկատի չառնենք մի քանի մեծամիտ բռնապետերու (Սատտամ եւլն.) պարագան, կրնանք հանգիստ սրտով հաստատել, որ Արեւմուտքը երկրագունդին ամէն ինչն է, նոյնիսկ, ի կարողութեան պատերազմի մը սահմանները չքացած են:

Սեպտ. 11–ին պայթած պատերազմը, անոր գրեթէ համաշխարհային դատապարտութիւնը երկրագունդի մէկ ծայրէն միւսը, կը փաստեն սահմաններու չքացումը. տասնեակ մը տարիներ առաջ անկարելի թուողը՝ այսօր իրականութիւն է. այսինքն այս է ներկայ աշխարհիս իսկական պատկերը. ուզենք թէ չուզենք:

Դուրսէն գալիք պատերազմ մը դժուար է, գրեթէ անկարելի. իրականին մէջ, թշնամին կառոյցին մէջն է ինքնին: Ո՞վ է ուրեմն հոգեկան հիւա՞նդ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆ – ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ԱՌԻԹՈՎ

Վերամուտի օրեր են. հեւք մը կը տիրէ ամէն կողմ. արձակուրդի փոխանցած եռանդը նոր յոյսեր ներշնչած է. մեծ թէ փոքր, նոր տարեշրջանի մը բերելիք անակնկալներով ոգեւորուած կը շտապեն. կ'երթան դէպի դպրոց կամ աշխատանքի:

Սեպտեմբեր 6-ի առաւօտն է. Ալֆորվիլի հայկական գաղութէն ներս եւս եռուզեռ կը տիրէ: Շրջանի Ս. Մեսրոպ կրթարանի շրջափակը լեցուն է ծնողքներով ու աշակերտներով: Բոլորը կը փութան իմանալու զիրենք սպասող նորութիւնները: Նոր դասարան, նոր ուսուցիչ, նոր նիւթեր, բայց նաեւ՝ հին ընկերներ, լաւ յիշատակներ:

Կը հնչէ վերամուտը ազդանշող զանգը: Աշակերտները կ'ուղղուին իրենց շարքերը միասնաբար ողջունելու 2001 – 2002 կրթական տարեշրջանը: Ուրախալի ու գեղեցիկ՝ անոնք կը կատարեն իրենց աղօթքը՝ «Հայր Մեր», «Առաւօտ Լուսոյ», ապա Ֆրանսական և Հայկական փառերգները ու Ս. Մեսրոպեան քայլերգը, հետեւելով տնօրէնուհի՝ Տիկին Սիրարփի Քոսայեանի թելադրանքներուն: Տպաւորիչ է պահը, երբ ծնողքներ, անգիտակից թելադրանքի մը հետամուտ, նկարչական գործիքներով կ'ուզեն անմահացընել պահը:

Կը հասնի օրհնութիւն ստանալու ժամանակը: Աշակերտները, ուսուցչական կազմը, տնօրէնութիւնն ու ներկայ ծնողքները կ'ուղղուին եկեղեցի, ուր կը ստանան Գիւտ Արք. Նալգաչեանի եւ Ներսէս Վրդ. Բապուճեանի օրհնութիւնը:

Վերամուտի թելը քակուած է: Ծնողքները կը մեկնին, իսկ դպրոցը կը մխրճուի իր աշխատանքներու հունին մէջ:

214 հայ աշակերտներ (102 մանկապարտէզ եւ 112 նախակրթարան) կը մտնեն շրջապատէ մը ներս, որուն նպատակն է գիտութիւն ջամբել տեղական կրթական մակարդակին հաւասար, եւ անոր առընթեր փոխանցել ու խորացնել իրենց ինքնութեան մաս կազմող հայերէն լեզուն ու մշակոյթը:

Օտար երկինքներու տակ հայ դպրոցը իբրեւ յոյսի նշոյլ եւ փրկութեան լաստ հաւատացողներուն համար նոր յաջողութիւն մըն է այս տարի Ս. Մեսրոպ կրթարանի մանկապարտէզի բաժինը Ծիլ դասարանով (10 աշակերտ) օժտելու առիթը, ուր հայ մանուկը (մանաւանդ երկլեզու ընտանիքէ եկող) կարելիութիւնը պիտի ունենայ իր առաջին ճանաչողական արտայայտութիւնները մայրենիով կատարելու:

Տարեշրջանը լաւ յոյսերով սկսած է, յաջող շարունակութիւնը կը մնայ մաղթելի:

ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ ՄԸ

մը, հակառակորդ կուսակցակա՞ն մը, միլիառատէր ազանդաւոր չուէտացի՞ մը, ո՞վ: Ներողութիւն, վստա՞հ ենք որ Պէն Լատէն կոչուած անձը, կառոյցէն տարբեր էութիւն մըն է: Ինչպէ՞ս միլիառատէր դարձեր է. ուրկէ՞ այդքան գումար իր մօտ. որո՞ւ հետ աշխատելով կրցած է այդչափ գումար դիզել. անապատի աւազներուն դպչելով ոսկի՞ վերածած է, թէ մեր «նիւ էքոնոմի»ի աշխարհին հետ գործակցելով դարձած է այն ինչ որ է: Մեր հաշուին կու գայ զինք դասաւորել որպէս դուրսէն եկած թշնամի, ու վերջ: Իրականին մէջ, առեւտրեան պատրաստութեամբ գործարար մըն է, որ օրին մէկը կ'ընդվզի կառոյցին դէմ եւ կ'ապստամբի: Բժշկական բառերով, բջիջ մըն է որ յանկարծ կը խելագարի եւ ինքզինք կը սկսի կրծել, լափել, ոչնչացնել...:

Իմ վախս այն է, որ ասկէ վերջ շատ դժուար պիտի ըլլայ յարձակողը դուրսէն մարմին մը նկատել կամ յարձակումէն զանազանել, այլ պիտի ըլլայ կառոյցին եւ անոր հսկողութենէն խուսափած մասնիկներուն բախումը եւ պատերազմ բառը, պիտի նշանակէ բան մը, որուն չենք վարժուած տակաւին: Վստահաբար Պէն Լատէն մը, կամ ապակիներ ջարդող ցուցարար մը, սահմանէն անդին կը գտնուին. սահման մը սակայն, որ մեր մէջն է եւ մեր բոլոր ձգտումները միացեալ եւ խաղաղ երկրագունտ մը ըստեղծելու, պիտի իրականան բռնութեան ճամբով միայն, պատերազմ մը, ճակատամարտ մը, որուն տակաւին չենք վարժուած, բայց որուն ոտնաձայնը լսեցինք առաւօտ մը, զոյգ երկնաքերերուն փլուզումը տեսնելով, մեր աչքերով...:

Հ.Ց.Պ.

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

• Օգոստոս 14-ին, Քէօլնի Տոմֆորումին մէջ սկսաւ դասախօսութիւններու եւ հանդիպումներու շարքը՝ նուիրուած Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակին:

Առաջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ Երկուշաբթի, որուն նիւթն էր «Հայոց ցեղասպանութիւնը. ճանաչում նաեւ Գերմանիո՞յ մէջ»: Դասախօսեց Թրիյէրի Համալսարանի իրաւաբանութեան բաժնի ուսանող Իլյաս Ուչար: Ան դասախօսութիւններով բազմիցս հանդէս եկած է թէ հայ եւ թէ օտար կազմակերպութիւններու մօտ: Իր անձնական նախաձեռնութեամբ կազմակերպած է նաեւ ցեղասպանութիւնը ներկայացնող պատկերներու ցուցահանդէս մը:

Երիտասարդ ուսանողի քաջահմուտ տեղեկութիւնները զարմացուցին ներկաները, որոնց ան ներկայացուց այնպիսի փաստաթուղթեր, որոնք առնուած էին 1915-ին գերմանացի եւ այլ ազգերու հիւպատոսներու, դեսպաններու եւ այլ անձանց տեղեկագրութիւններէն: Ան նացիական գերման կառավարութեան ահաւոր ցեղասպանութիւնը կապեց Հայոց ցեղասպանութեան հետ, որպէս շարունակութիւն, նկատի առնելով որ 1915 Թուականի կարգ մը զինուորականներ յառաջիկային եղան Հիթլէրի խորհրդականները: Իր տեսակին մէջ առաջին դասախօսութիւնն էր Հայոց ցեղասպանութեան մասին, որ տեղի ունեցաւ Քէօլն քաղաքի կեդրոնը գտնուող կաթողիկէ այս հաստատութեան շէնքէն ներս:

• Երեքշաբթի, Օգոստոս 21-ին, Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակին ծիրէն ներս տեղի ունեցաւ երկրորդ դասախօսութիւնը նոյն վայրին մէջ, նուիրուած Հայ Եկեղեցւոյ պատմութեան, աւանդութեան եւ մշակոյթին: «1700-ամեայ Հայ Եկեղեցին. պատմութիւնը, ներկան եւ արուեստը» նիւթով դասախօսեց Արմաշ Արեղայ Նալպանտեան: Ան հայ եւ գերմանացի ունկնդիրներուն գեղեցիկ սահիկներով եւ պատկերներով ներկայացուց Հայ Եկեղեցին սկիզբէն մինչեւ ներկայ ժամանակները եւ Հայ Եկեղեցւոյ դաւանական, ծիսական ու բարեպաշտական հարցերը: Դասախօսութեան աւարտին ներկաները զանազան հարցումներ ուղղեցին դաւանական ու ծիսական հարցերուն վերաբերեալ, որոնց պատասխանեց Արմաշ Արեղայ: Դասախօսութիւնը աւարտեցաւ իր խօսքով. շնորհակալութիւն յայտնեց միջեկեղեցական կազմակերպութեան եւ դասախօսութեանց այս շարքը կազմակերպողներուն, նշելով որ այսպիսի նախաձեռնութիւններով կը զօրանան եղբայրական, քրիստոնէական սէրը տարբեր եկեղեցիներու միջեւ:

• Տոմֆորումի մէջ երրորդ նախաձեռնութիւնն էր հայ բեմադիր Հանրի Վէրնէօյի «Մայրիկ» տեսերիզի ցուցադրումը՝ Օգոստոս 23-ին: Նախատեսուած էր միայն առաջին բաժնի ցուցադրումը, սակայն ներկաներու փափաքով ցուցադրուեցաւ նաեւ երկրորդ բաժինը: Ներկաները մեծ հիացմունքով եւ որոշ յուզումով ու արցունքով ապրեցան Զաքարեան ընտանիքի ճակատագիրը ներկայացնող տեսերիզը, որ տեւեց աւելի քան չորս ժամ:

Իսկ չորրորդ նախաձեռնութիւնը տեղի ունեցաւ Չորեքշաբթի, Օգոստոս 29-ին, նուիրուած՝ հայ ժողովուրդի պատմութեան: Օրուան բանախօսն էր տոքթ. Րաֆֆի Քանթեան, որ իր լայնածաւալ տեղեկութիւններով ներկայացուց հայ ժողովուրդի քաղաքականութիւնը անցեալին ու ներկային: Յատկապէս ընդգծուեցաւ Ղարաբաղեան շարժումն ու անոր խաղաղ լուծման հնարաւորութիւնները, ինչպէս նաեւ ներկայ տնտեսական վատթար վիճակը, անոր պատճառներն ու վերջին երեք տարուան որոշակի յաջողութիւնները: Դասախօսութեան վերջաւորութեան ներկաները առիթն ունեցան իրենց հարցումները ուղղելու բանախօսին:

• Ուրբաթ, Օգոստոս 24-ը բացառիկ օր մըն էր Գերմանիոյ Շթութկարթի մօտ գտնուող Շվէպիշ Կմիւնտ գիւղաքաղաքի եւ շրջակայքի Հայերուն համար: Շվէպիշ Կմիւնտի «Կարմիր Խաչ» կազմակերպութիւնը տասը տարիներէ ի վեր իր մարդասիրական օգնութիւնը կը բերէ Հայաստանի մէջ երկրաշարժէն տուժածներուն:

«Կարմիր Խաչի» մասնաճիւղի պատասխանատու Պ. Կէրհարտ Մայէր Երեւանի մէջ հիմնած է «Ողորմութեան խոհանոց»ը, որու միջոցաւ, եօթը տարիներէ ի վեր, ձմեռնային ցուրտ ամիսներուն, օրական 700-էն մինչեւ 800 չափահասներու, 350 երախաներու եւ 30 հաշմանդամներու սնունդ կը բաշխուի: Կարմիր Խաչին կից լեռնագնաց փրկարար ջոկատը, որ 1988-ի ահաւոր երկրաշարժին մեկնած էր աղէտի վայր, այսօր համագործակցութեան կամուրջ մը հաստատած է Սպիտակ քաղաքի լեռնագնաց քոյր կազմակերպութեան հետ: Շվէպիշ Կմիւնտ Աւետարանական Եկեղեցւոյ քահանայ Քարլ-Հայնց Շայտէի նախաձեռնութեամբ՝ լեռնագնաց ջոկատը Գերմանիոյ մէջ պատրաստեց 4,5 մեթր բարձրութեամբ մետաղեայ խաչ մը, զոր անցեալ տարի Հոկտեմբերին զետեղեց Արագածի գագաթներէն մէկուն վրայ: Անոնք միաժամանակ կրցան մօտաւորապէս 16.000 գերմանական մարք օգնութիւն հաւաքել Հայաստանի մէջ արեան խլիրդէ տառապող երկու պատանիներու դարմանումին համար:

Ուրբաթ, Օգոստոս 24, ժամը 18-ին տեղի ունեցաւ միասնական էքիւմէնիք աղօթք, որուն կը մասնակցէին Աւետարանական Եկեղեցիէն Հանս Եպիսկ. Ֆոն Քելէր, Քարլ Քհնյ. Հայնց Շայտէ, Քահանայուհի Կապրիէլէ Քրօհմէր, կաթողիկէ Եկեղեցիէն՝ Մարքլ Քհնյ. եւ Հէթցէլ Սրկ.ը, իսկ Հայց. Եկեղեցիէն՝ Հարաւային Գերմանիոյ հայ համայնքներու հոգեւոր հովիւ Արմաշ Արղ. Նալպանտեան: Արարողութեան ընթացքին երգուեցան աւետարանական, կաթողիկէ եւ հայերէն շարականներ ու արտասանուեցան աղօթքներ: Արարողութեան հիւրաբար ներկայ էր նաեւ Հայաստանի Սպիտակ քաղաքի լեռնագնաց ջոկատի ներկայացուցիչ՝ Պր. Ժենիա Պասուրեան, որ գերմանացի լեռնագնացներուն ընկերացած էր Հայաստանի մէջ եւ Արագածի գագաթին խաչը միասնաբար զետեղած: Այս առիթով, գերմանացի լեռնագնացները առ ի շնորհակալութիւն Ժենիային նուիրեցին խաչ մը: Յուզումնալից էր պահը, երբ Արմաշ Արղ. հայերէն Պահպանիչով օրհնեց խաչը եւ Աւետարանական Եկեղեցւոյ քահանան՝ Շայտէ զայն անցուց Ժենիայի վիզէն: Արարողութենէն ետք ներկաները հաւաքուեցան միասնական ճաշի՝ անշուշտ որ քաղաքէն դուրս լերան մը վրայ գտնուող լեռնագնաց ջոկատի տնակին մէջ:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

ՄԹՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

- Չէ, ես կ'ուզեմ բոլորովին առանձին տեղ մը տեսնուիլ իրեն հետ... չեմ ուզեր, որ ուրիշները զիս անոր հետ տեսնեն...

- Այն ատեն քու հասցէդ տո՛ւր, ուղղակի տունդ բերեմ:

-Ես որոշ հասցէ չունիմ... աստին – անդին, բարեկամներու տուն ժամանակ կ'անցընեմ:

-Ըսել է՝ Պոլիս շատ ծանօթներ ունիս:

- Այսինքն, այո՛, քանի մը հոգի կը ճանչնամ... երբեմն ալ օթէլը կը մընամ... խնդիրը այդ չէ, աւելի աղէկ ըլլայ, որ իր տունը երթամ, զինքը գտնեմ... վնաս չունի... տասը ոսկի կը վճարեմ, քանի որ ուրիշ ճար չկայ:

- Դուն գիտես, – ըսաւ լրտեսը անըմբռնելի ժպիտով մը, – ես ուզեցի քեզի խնայողութիւն ընել տալ:

- Ուրեմն այսպէս, երկու օր ետքը, այստեղ քեզի կը սպասեմ լուրը առնելու համար, – ըսաւ Տրդատ:

- Երկու կամ երեք օր ետքը, – պատասխանեց Արշակ, – որովհետեւ չեմ գիտեր, թէ երբ պիտի կրնամ տեսնել Արշաւիրը...

– Ես ցերեկներէն ետքը ձեզի հոս կը սպասեմ քանի մը օր:

– Լաւ ուրեմն...

– Գալով դրամին... կանխի՞կ պիտի վճարեմ:

– Գոնէ կէսը, – ըսաւ լրտեսը, – կէսն ալ կու տաս, երբոր հասցէն բերեմ քեզի... բայց ամէնէն գլխաւոր պայմանը մոռցայ քեզի ըսելու...

– Ի՞նչ պայման...

– Այդ հասցէն երբեք ուրիշին պիտի չյայտնես:

– Որո՞ւ կ'ուզես, որ յայտնեմ, քանի որ միմիայն ինծի համար է...

– Ես ի՞նչ գիտնամ ... թերեւս ընկերներուդ:

– Չէ՛, անհո՛գ եղիր... ընկեր չունիմ, ասկէ զատ չեմ կարծեր, որ Արշաւիրը տեսնել փափաքող մարդ գտնուի այստեղ:

– Ոչ ոք գիտէ, – ըսաւ լրտեսը խորհրդաւոր ձեւով մը եւ «մնաս բարով» ըսելով՝ բաժնուեցաւ Տրդատէն եւ ուղղուեցաւ դէպի Ղալաթիա:

Արշակ ճամբան կը քալէր ինքնիրեն խորհրդածելով.

«Վա՛յ, միամիտ տղայ, վա՛յ, իր ձեռքովը եկաւ ծուղակը ինկաւ... Արշաւիրին հետ անձնական գործ ունի եղեր... անկարեւոր բան մը... եւ սակայն տասը ոսկի կու տայ կոր հասցէն իմանալու համար... ու յետոյ, ուրիշ տեղ ալ չի կրնար կոր հետը տեսնուիլ... անպատճառ Արշաւիրին տունը պէտք է որ տեսնուին... առաջին տեսնելուս արդէն հասկըցայ, որ այդ տղան հոս ուրիշ բանի համար եկած է... ան կէյվեցի վաճառականն ալ յայտնի է, որ ընկերներէն է... հիմա բոլորովին գոյնը դուրս տուաւ... Կ'երեւի, որ Արշաւիրը կը փնտռեն կոր, որպէսզի մէջտեղէն վերցնեն... եթէ ես վարպետութեամբ վարուիմ, ասոնցմէ շատ բան կրնամ իմանալ... աչքերնիս բանանք ու գործ տեսնենք... մարդիկը փարա ալ ունին, պոլ-պոլ կը խարճեն կոր... անմիջապէս հինգ ոսկին հանեց տուաւ, եթէ քիչ մըն ալ զոռ ընէի՝ տասն ալ պիտի տար... ինչ որ է, թէ՛ քոնեակ խմեցինք, թէ՛ օրականնիս հանեցինք եւ թէ՛ բաւական բան իմացանք... Այսօր յաջող է գործերնիս»:

Լրտեսը այդ զուարթ տրամադրութեան ներքեւ Պոլիս անցաւ եւ ուղղուեցաւ դէպի ոստիկանատուն:

Իսկ Տրդատ ո՛չ նուազ ուրախ էր:

«Առանց կասկած ներշնչելու գործը յաջողցուցի», – կը մտածէր միամտօրէն:

Երկու օր ետքը Տրդատ փութաց իրենց ժամադրավայրը, ուր քիչ յետոյ եկաւ նաեւ Արշակ:

Այս վերջինը երիտասարդը տեսնելուն պէս զուարթ դէմքով մը ըսաւ.

– Ինծի՞ կը սպասէիր կոր, հէ՞...

– Այո՛, քանի որ ժամադիր եղած էինք:

– Մազ մնաց պիտի չգայի, որովհետեւ կարեւոր գործ մը պատահեցաւ, բայց ինչ որ է, շուտով գործս լմնցուցի...

– Ի՞նչ լուր, տեսնենք:

– Աղէկ... գործը կարգին է. Արշաւիրը տեսայ, այսօր-վաղը սենեակը պիտի փոխէ եղեր եւ Բերա պիտի փոխադրուի, երբոր նոր սենեակը գայ՝ անմիջապէս հասցէն կը հաղորդեմ քեզի, կ'երթաս կը տեսնես:

– Ըսել է՝ դեռ քանի մը օր պիտի սպասենք:

– Չէ՛, կարծեմ այսօր գործը կը տեսնէ ու վաղը կը փոխադրուի, ինծի այնպէս ըսաւ:

(Շար. 65)

Տիկին Աստղուր Աղապէկեան,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ Աղապէկեան,
Տէր եւ Տիկին Պասէ,
Օրիորդ Սոնա Բաբէլեան,
Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեան
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն

ՏԻԿԻՆ
ԼՈՒԻԶ ԼԸ ՌՈՒԱ - ԱՂԱՊԷԿԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 19-ին, 96 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ,
15, rue Jean-Goujon — 75008 Paris
Երեքշաբթի, Սեպտ. 25, ժամը 14.45-ին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Թիէի փարիզեան գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Օր. Ս. Բաբէլեանի, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գաղափարակից ընկեր, մեծ հայրենասէր Պերճ Մսըրլեանի թարմ յիշատակին Ռոպէր Այտապիրեան 1.000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

***

Իրենց սիրելի ազգականին՝ Արթօ Գույումճեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ Բարնակեան, Մաքասճեան եւ Այտապիրեան ընտանիքները (ԱՄՆ և Ֆրանսա) 1.000 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Հայաստանի Որբերու Օգնութեան Ֆոնտին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն):

A L'OCCASION DE LA FETE NATIONALE ET DU 10EME ANNIVERSAIRE DE L'INDEPENDANCE

Le Pésident de la Délégation Parlementaire d'Arménie Hovhannès HOVHANNISSIAN

L'Ambassadeur,Représentant Permanent de l'Arménie auprès du Conseil de l'Europe Christian TER-STEPANIAN

organisent une réception

dans les salons du Palais de l'Europe

à Strasbourg

le Mercredi 26 septembre à 19h

— Entrée sur invitation —

Pour tout renseignement :
Contacter la Représentation Permanente de l'Arménie auprès du Conseil de l'Europe : Tél. : 03 88 24 27 17

13[EME] CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 13ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Alexandre Kishmishian
Mademoiselle Beroyantz
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՔԻՇՄԻՇԵԱՆ
ՕՐԻՈՐԴ ԲԵՐՈՅԵԱՆՑ

(գրուած՝ 1880Թ.)

Կիրակի, Սեպտեմբեր 30, ժամը 16-ին
Dimanche 30 septembre à 16 heures

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
M° Courcelles

Մուտքը՝ 30 փրանք

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ - ԶՐՈՅՑ

«ՄԷԿ ԱՐԱՐ»

Թատերկներու հրատարակութեան առթիւ

Ներկայացում՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
Հատորներու վաճառք

Կիրակի, Սեպտեմբեր 23,
ժամը 16.30-ին
Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, Paris 17[e]
Métro : Courcelles
— Մուտքը ազատ է —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Rentrée des classes

ECOLE ARMENIENNE
«LEVON CHANTH»
DE CHAVILLE

La rentrée scolaire de l'école «Lévon Chanth» est programmée **le mercredi 26 septembre à 9h45.**

Les cours se dérouleront dans la salle de l'église, suivant le programme et les horaires suivants :

— **Les mercredis de 10h-11h30:** initiation à l'alphabet, à la lecture, notions grammaticales, chants, danses, jeux et catéchisme, pour **les élèves débutants** à partir de 3 ans;

— **Les mercredis de 11h-12h30** : apprentissage de la lecture, amélioration du vocabulaire, orthographe et conversation, pour **les élèves de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 14h-16h15** : pratique de la lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, pour **les élèves adolescents débutants et de niveau moyen;**

— **Les mercredis de 18h30-21h30** : initiation à l'alphabet, lecture, vocabulaire, orthographe, rédaction et conversation, **tous niveaux et pour les élèves adultes.**

Pour tous renseignements complémentaires téléphoner : **01 41 15 10 29**

– Վ Ե Ր Ա Մ Ո Ւ Տ –

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ»

Միօրեայ Հայ Վարժարանի
Դպրոցին դասընթացքները կը վերսկսին՝

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 10
առաւօտեան ժամը 10-ին

Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի, Զօրաչեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն:
Հեռաձայն. –
04 – 91 – 77 – 84 – 70

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 25e RENTREE

LUNDI 24 SEPTEMBRE

Activités proposées :

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours —
Préparation BAC —
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE
ET A LA CULTURE ARMENIENNE
MUSIQUES
Eveil musical —
Piano (sur liste d'attente) —
Violon — Guitare — Solfège
DANSE ARMENIENNE
Initiation — Traditionnelle —
Garçons — Académique
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
(sous réserve)
ARTS PLASTIQUES
Dessin — Peinture
ARTS MARTIAUX
(en association avec l'ABBA)
Kung Fu — Taï Chi Chuan
ECHECS
Cours — Tournois
MEDIA
Emissions culturelles sur AYP FM
LECTURES
Bibliothèque — Diffusion livres
FOYER

INSCRIPTIONS
Mercredi 12 et Samedi 15 septembre de 14h30 à 18h30

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64
e-mail : MCA.ALFO@wanadoo.fr

---

301 - 2001

Քրիստոնէութեան Հայաստանի պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի առիթով

ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ դասախօսութիւններու շարք մը երկու հանդրուանով՝

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23-էն
Կիրակի, Նոյեմբեր 25
եւ
Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30-էն
Կիրակի, Դեկտեմբեր 2

Association "MACHTOTZ"

Pour la Défense de la Langue Arménienne

RENTREE DE L'ANNEE SCOLAIRE 2001-2002

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les éleves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
22 Septembre 2001 - 2 Février 2002 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (Absentéisme exclu)

2) Cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

22 Septembre 2001 - Fin juin 2002 :
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.

Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

3) Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio :
550 F + 50 F frais d'expédition.
Contacter l'Association MACHTOTZ : 01 47 50 97 51.

Ֆրանսիայում Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան
ԷՏՈՒԱՐ ՆԱԼՊԱՆԴԵԱՆԸ

Հայաստանի Հանրապետութեան Յատուկ յանձնարարութիւններով դեսպան
ՇԱՌԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ 10-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Հոկտեմբերի 1-ին
ժամը 18.30 – 20.30-ին
ընդունելութիւն են կազմակերպում Փարիզի Grand Hôtel Intercontinental հիւրանոցի սրահներում:
Մուտքը միայն հրաւիրատոմսերով: Ծախսերի մասնակցութիւն
Բոլոր Ֆրանսահայերը սիրով հրաւիրւում են մասնակցելու այդ երեկոյին
եւ հրաւէրքները ստանալու համար կարող են դիմել՝
Հայաստանի Հանրապետութեան Դեսպանութիւն՝
9, rue Viète, 75017 PARIS — Tél.: 01 42 12 98 00 — Fax: 01 42 12 98 03
ինչպէս նաեւ՝ Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ և Աւետարանական Եկեղեցիներ, Ֆրանսահայ քաղաքական, հասարակական, մշակութային, կրթական, մարզական, երիտասարդական կազմակերպութիւններ, միութիւններ և ակումբներ:

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 22-23
SAMEDI - DIMANCHE
22-23 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL · 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·258

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

77e ANNEE — N° 20.258

ՊԱՊԸ ՂԱԶԱԽՍՏԱՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԱՅՑ, ԵԹԷ...

Պապը, Շաբաթ, Սեպտ· 22, տեղական ժամով 19·30–ին կը ժամանէր Աստանա, որ 1997–էն ի վեր Ղազախստանի մայրաքաղաքն է: Խորհրդային այս նախկին հանրապետութիւնը, անկախ 1991–էն ի վեր, տասնամեակներու երկայնքին դուլագի հոմանիշ էր: Երբեք օր պիտի մնայ, ճեծամասնութեամբ մահմեդական այս երկրին մէջ, ուր հրաւիրուած է նախագահ Նազարպայեւի կողմէ: Երկիրը հինգ անգամ Ֆրանսայի տարածութիւնը ունի, սահմանակից է Փաքիստանի եւ Աֆղանիստանի: Ռուսաստանի պատրիարքը՝ Ալեքսիս Բ· ընաւ գոհ չէ այս այցելութենէն: Յովհ·–Պօղոս Բ·–ի 95րդ ճամբորդութիւնն է 1979–էն ի վեր: 14 միլիոն 940 հազար բնակիչներէն 300 հազարը միայն կաթողիկէ է:

Այս այցելութենէն ետք, Պապը, Երեքշաբթի, Սեպտ· 25–ին, կ'անցնի Երեւան, ուր պիտի երթար 1999 Յունիսին, երբ Գարեգին Ա· մահամերձ էր: Ֆիկառօ (Սեպտ· 21) կը գրէ, Եկեղեցւոյ երկու պետերը շատ մօտ էին եւ Պապը «ուրախութեամբ» (չեշտը դրուած է թերթին կողմէ) կը սպասէ այս այցելութեան:

Լա Գրուա, նոյն օրը, լայն տեղ տրուած է Պապին ճամբորդութեան, առանձին գլուխով մը նուիրուած Հայաստանի: Նախ, կը հաղորդէ որ Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ նոր մայր տաճարին (նախատեսուած 1994–ին Վազգէն Ա·ի կողմէ) օծումը պիտի կատարուի: Տօնական օրեր են, կը գրէ թղթակիցը Հայաստանի համար: Իր մկրտութեան 17–րդ հարիւրամեակը կը տօնէ, երբեք Եկեղեցիները (Առաքելական, Կաթողիկէ, Աւետարանական) զօրակոչի մէջ են:

Պերնար Ժուանօ կը ծանրանայ հայ կաթողիկէներու պարագային վրայ: Հաստատուած, կը գրէ, հիւսիսի լեռներուն մէջ, Պոլսէն եւ էջմիածնէն հեռու, Հայ կաթողիկէները, նաեւ «Ֆրանքները» անուանուած (Լուսովիկոս ԺԴ· իր զօրակցութիւնը խոստացած էր անոնց Օսմանեան կայսրութեան դէմ), համախմբըւած են փոքրիկ գիւղերու մէջ, հեռու առաքելական համայնքներէն: Անկախութենէն ի վեր, կ'ըսէ Ներսէս Արք· Տէր-Ներսէսեան, արեւելեան Եւրոպայի Հայ կաթողիկէներու Արքեպիսկոպոսը, կապերը սերտացած են առաքելական եւ կաթողիկէ հոսանքներուն միջեւ: Պաշտօնական գետնի վրայ յարաբերութիւնները բարելաւուած են Վատիկանի եւ էջմիածնի միջեւ: 1970–ին արդէն Վազգէն Ա· Հռոմ կ'երթար, ուր կը հանդիպէր Պօղոս Զ·ի, 1996–ին եւ 1998–ին Յովհ·–Պօղոս Բ· կ'ընդունէր Գարեգին Ա·ը, 2000–ին ալ Գարեգին Բ·ի կը յանձնէր Գրիգոր Լուսաւորչի մասունքները: Իր յայտարարութեան մէջ, Պապը կ'ողեկոչէր «Հայկական ցեղասպանութիւնը» «Յառաջ»· – Ի դէպ այս ցեղասպանութիւն բառը անկէ ի վեր կը բացակայի Պապին բառամթերքէն եւ մեր առած հաստատի լուրերու համաձայն, թելադրուած էր հայերէն իր յայտարարութիւնները պատրաստողներուն խուսափիլ այդ բառէն):

***

Բոլոր թերթերը (Սեպտ· 21 թուակիր) կը մատնանշեն նաեւ որ այս ճամբորդութիւնը կրնայ տեղի չունենալ, եթէ մինչ այդ զինուորական որեւէ գործողութիւն ըլլայ Փաքիստան եւ Աֆղանիստան:

ՄԱՀ ԼՐԱԳՐՈՂ ՎԱԼԵՐԻ ԱՅՏԻՆԵԱՆԻ

Հայաստանեան մամուլի ծանօթ անուններէն Վալէրի Այտինեան Սեպտ· 19–ին սրտի կաթուածով մը յանկարծամահ եղած է Թբիլիսի մէջ ուր գացած էր Հայաստանցի լրագրողներու խումբի մը մաս կազմելով: Ծնած էր 1946–ին, 1969–ին աւարտելով բանասիրական փաքիւլթէն, զբաղած էր հրապարակագրութեամբ: Աշխատակցած է նաեւ ռուսական թերթերու· եղած է «Նովոյէ Վրեմիա»յի հիմնադիրներէն մէկը: Աշխոյժ, պրպըտող մտաւորական մըն էր որուն մահը ցաւ կը պատճառէ լայն շրջանակներու: Արժանացած էր Հայաստանի Լրագրողներու Միութեան «Ոսկեայ գրիչ» մրցանակին: Ունի քանի մը հաւաքածոներ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 20/21)

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐԵԱԼՆԵՐԸ

Անկախութեան տասնամեակին առթիւ նախագահ Ռ· Քոչարեան Սեպտ· 20–ին հրամանագրով մը զանազան մետալներով պարգեւատրած է Ապահովութեան նախարարութեան խումբ մը ծառայողներ, դիւանագէտներ, ինչպէս՝ Հայաստանի Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ դեսպանները է· Նալպանտեան եւ Վ· Ջիտէչեան, Արտաքին գործերու նախարար Վ· Օսկանեան որոնք արժանի նկատուած են Մխիթար Գոշի մետալի: Իսկ Սփիւռքէն ծանօթ բարերար Գ· Գրիգորեանը պարգեւատրուած է Մեսրոպ Մաշտոց մետալով:

***

Ս· ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳԻ ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Անկախութեան տասնամեակին եւ 1700–ամեակի տօնակատարութիւններուն մասնակցելու համար Երեւան գացած է Ս· Պետերսբուրգի նահանգապետ Վլ· Եաքովլեւի գլխաւորած 117 հոգինոց պատուիրակութիւնը: Պատուիրակութեան երեւանեան այցին ընթացքին ծրագրուած են նախագահ Ռ· Քոչարեանի, վարչապետին հետ հանդիպումներ:

Ս· Պետերսբուրգի մէջ կայ 25–30 հազարնոց հայ համայնք մը որ ունի երկու եկեղեցի· կառուցումի մէջ է երրորդ մը:

***

«ՈՒՐԱԽ ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԸ» ՄՐՑԱՆԱԿԻ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ

Եալթայի չարժանկարի միջազգային փառատօնին բարձրագոյն մրցանակին արժանացած է Ալպէր Մկրտչեանի «Ուրախ հանրակառքը»: Առաջին վեց մրցանակներէն միւս երկուքն ալ ստացած են հայ հեղինակներ· Յարութիւն Ազարեան «Պարի թեւերով» վաւերագրականին, Բագրատ Սիմոնեան եւ Էդիկ Գէորգեան «Ներկապնակով» կարճ ժապաւէններուն համար:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊՈՒՇԻ ՊԱՏՐԱՍՏԱԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ՊԻՏԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾԷ ԲՈԼՈՐ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Գոնկրէսին առջեւ է, որ նախագահ Պուշ ելոյթ ունեցաւ Սեպտ· 20–ին եւ սպառնական ոճ ալ գործածեց բոլոր անոնց հասցէին, որոնք ապաստան կու տան Պէն Լատէնի կամ կը պաշտպանեն ահաբեկիչները: Թալիպաններուն –այսինքն իր նախկին դաշնակիցներուն– հրահանգեց անմիջապէս յանձնել Պէն Լատէնը, եթէ չեն ուզեր իրենք ալ անոր ճակատագրին ենթարկուիլ: Հրաւիրեց նաեւ բոլոր պետութիւնները իրենց միանալու ահաբեկչութեան դէմ: Կամ՝ մեզի հետ, կամ ահաբեկիչներուն հետ, կ'ըսէ Պուշ ու կը խոստանայ· – «Մեր տրամադրութեան տակ եղող բոլոր աղբիւրները պիտի օգտագործենք, դիւանագիտական բոլոր միջոցները, տեղեկատուութեան սպասարկութեանց բոլոր գործիքները, իրաւադիտական բոլոր մեքենայութիւնները, դրամական ամբողջ ազդեցութիւնը եւ պատերազմական անհրաժեշտ բոլոր զէնքերը, խանգարելու եւ քարուքանդ ընելու համար սարսափի տիեզերական ցանցերը»: Այս պատերազմը կ'ըսէ Պուշ, ոչ Ծոցի, ոչ Քոսովոյի պատերազմներուն պիտի նմանի:

– Զոհերու թիւը աւելի է քան ինչ որ ըսուեցաւ· քաղաքապետին համաձայն կրնայ 6800–ի հասնիլ:

– Լոս–Անճըլըս Թայմզ, Սեպտ· 20–ին գրած է, հիմնուելով կառավարական աղբիւրի մը վրայ, որ Սի· Այ· Էյ·ն ու Էֆ· Պի· Այ·ը Օգոստոսէն իսկ տեղեակ էին թէ մեծ մասշտաբի վրայ ոճրափորձ մը կը պատրաստուի ամերիկեան հողամասին վրայ: Ըստ խորայէլեան գաղտնի սպասարկութեանց տուած տեղեկութիւններուն ամերիկացի իրենց պաշտօնակիցներուն, 200 ահաբեկիչներ ԱՄՆ մտած են: Սի· Այ· Էյ·ը անմիջապէս հերքած է:

– «Արդարութիւն առանց սահմանի» (Ինֆինայթ ճըսթիս) տարազը զոր Ամերիկացիք գործածեցին մկրտելու համար իրենց գործողութիւնը, բաւական չփոթութիւն ստեղծած է եւ կը պարզուի որ շատ ճախաւեր որակում մըն էր: Փէնթակոնը (Պաշտպանութեան Նախարարութիւն) կը խորհի վերամկրտել, որովհետեւ այս մէկը շատ վիրաւորական է հաւատացեալներուն համար: Հարցը ծագած է Սեպտ· 20–ին, երբ լրագրող մը դիտել տուած է Պաշտպանութեան նախարարին, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, որ միայն Ալլահ առանց սահմանի արդարութիւն կրնայ գործել: Նախարարը շուարած է եւ ըսած· – «Անշուշտ, Միացեալ – Նահանգները պիտի չուզէին որեւէ բան ընել ու այն տպաւորութիւնը թողու թէ թիւրիմացութիւն մը կայ լուրին համար»: Եւ, բացայայտ է, որ թիւրիմացութիւն մը կայ: Բառերու սխալ ընտրութեան նախընթաց ալ կայ, երբ Պուշ «խաչակրութիւն» կ'որակէ տանելիք պայքարը, ինչ որ բաւական գէշ յիշատակներ կ'արթնցնէ մահմետականներուն մօտ, որոնց յիշողութիւնը «սահման չունի» կը գրէ Ֆիկառօ:

– Ապահովութեան ընկերութիւնները մինչեւ Երկուշաբթի իրիկուն (Սեպտ· 24) պայմանաժամ տուած են օդանաւային ընկերութիւններուն նոր պայմանագրեր ստորագրելու համար, սակերու բըդգալի յաւելումով «պատերազմական վտանգի» (ուար ռիսք) ճիւղին մէջ: Եթէ այդ պայմանագրերը չստորագրուին, եւրոպական օդային ուժին մէկ մասը կրնայ անդամալոյծ ըլլայ: Օդանաւային ընկերութիւնները կը մերժեն նոր սակերը որ 10–էն 15 անգամ բազմապատկուած են: Օդանաւային ընկերութիւններու կրած վնասները հսկայ են, էռպիւս 41%–ի վնաս կրած է 10 օրուան մէջ:

– 1999–ին, փաքիստանեան թերթերը հրատարակած են ֆաթվա մը (կրօնական հրովարտակ) որուն հեղինակն էր եգիպտացի կոյր շէյխը՝ Օման Ապտուլ Ռահման, ներկայիս բանտը Ամերիկա, որպէս ներշնչողը 1993–ի Ուորլտ Թրէյտ Սէնթըրի դէմ գործուած ոճրափորձին: Հոն կ'ըսուի «հիմնայատակ կործանեցէք եւ աշխարհի երեսէն վերցուցէք Միացեալ–Նահանգները: Կրակի տուէք իրենց ձեռնարկները, փշրեցէք իրենց դաւերը, ընկղմեցէք իրենց նաւերը, ջախջախեցէք իրենց օդանաւերը, ջարդեցէք զիրենք օդին մէջ, ցամաքի եւ ծովի վրայ»:

– Խաղի տեսերիզները յանցաւոր կը նըկատուին իրենց արտադրութեան պատճառաւ, ուր բռնութիւնը կը տիրապետէ: ԻՏՍԱ–յի նախագահը՝ Տուկ Լովընշթայն կ'ըսէ·– «Մեր ճարտարարուեստը պատասխանատուութիւն ունի խորհրդածելու խաղի պարագային վրայ զոր ունինք այսօր»:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՆՉՈ՞Ւ ՄՈՍԿՈՒԱ Կ'ՈՒԶԷ ՄԱՍՆԱԿՑԻԼ

Գուրիէ էնթէրնասիոնալ կ'արձագանգէ Օսթինի (ԱՄՆ) Սթրաթֆօր թերթի մէկ յօդուածին, որ կը վերաբերի ռուսական մասնակցութեան ԱՄՆ–ու կողքին: Ամերիկեան ռազմավարութիւնը պիտի կեդրոնանայ Թալիպաններու վարչակարգը կոտրելու արշաւի մը մէջ: Ցանցագործները գրկելու համար նահանջի իրենց խարխուլէն եւ միաժամանակ տարհամոզելու ուրիշ երկիրներ, որոնք կը նախատեսեն թերեւս զիրենք ընդունիլ իրենց հողամասին վրայ, ԱՄՆ պիտի յարձակին Աֆղանիստանի վրայ եւ զօրաւոր կերպով: Բայց, ամերիկացի զինուորականները դժուար թէ կարենան արշաւանք մը կատարել շրջանին մէջ: Կըրնան հրթիռներ եւ ռմբաձիգ օդանաւեր գործածել ինչպէս Պէ–52, բայց չի բաւեր: ԱՄՆ դէմ առ դէմ են երկու դըժուարութիւններու· մէկ կողմէ, օդանաւային մերձաւոր կայաններ չունին, շըրջանին մէջ ոչ մէկ օդանաւ ունին եւ Թուրքիոյ ու Սաուտի Արաբիոյ կայանները շատ հեռու են, միւս կողմէ, նոյնիսկ եթէ դրացի երկիրներ արտօնէին Ամերիկացիներուն, որ պատերազմի օդանաւեր զետեղեն իրենց հողին վրայ, ամիսներ հարկաւոր են պատրաստելու համար կառոյցները:

Ընդհակառակն, Ռուսաստան շատ լաւ կրնայ օդանաւային յարձակման մը ձեռնարկել: Իր յատուկ ուժերը ոչ արհամարհելի փորձառութիւն մը ունին Աֆղանիստանի: Ռուսերը կրնան դիմել Տաճիկիստանի խարիսխներուն· արձակելու համար իրենց ռումբերը: Իրականին

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀԻ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐԸ»

Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան որպէս պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի Սեպտեմբերեան տօնակատարութիւններուն մաս կազմած է ցուցահանդէս մը, կազմակերպուած՝ Հայաստանի Պետական Ցանձնաժողովին եւ Ազգային Պատկերասրահի կողմէ, այս վերջինոյն սրահներուն մէջ:

Ցուցահանդէսը կոչուած է «Քրիստոնեայ Հայաստան – 1700»: Այս խորագիրը չենթադրեր թէ ցուցադրուած պաստառները պայմանական առնչութիւն ունին կրօնքի կամ Հայոց պատմութեան պատմական դրուագներուն հետ: Ցուցահանդէսը բարեպատեհ առիթ մը նկատուած է լոյս ընծայելու գեղարուեստական հրատարակութիւն մը, 32 էջերով, ի պատիւ -եւ ի յիշատակ- «Հայաստանի Ազգային Պատկերասրահի Բարերարներին»:

Ազգային Պատկերասրահը հիմնուած է 1921-ին որպէս Պետական Թանգարանի գեղարուեստական բաժին: 1935-ին ան կը վերածուի «Կերպարուեստի Պետական Թանգարան»ի, 1947-ին՝ «Հայաստանի Պետական Պատկերասրահ»ի, իսկ 1991-ին կը ստանայ ներկայ անուանումը: Պատկերասրահի գանձարանը կը հաշուէ շուրջ 25 հազար գործ, եւ նաեւ տասնեակ հազարաւոր արխիւային նիւթեր: Այս հարստութիւնը սկիզբ առած է չատ համեստ չափերով երբ 1921-ին հայ նկարիչները իրենց կազմակերպած ցուցահանդէսին գործերը նուիրած են Թանգարանին, որոնց միացած են Նոր-Նախիջեւանի մէջ Մարտիրոս Սարեանի կողմէ հաւաքուած տարբեր արուեստագէտներու գործերը եւ Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանէն Հայաստան փոխադրուած հայ եւ ռուս նկարիչներու ստեղծագործութիւնները:

Հրատարակութեան մէջ տեղ գտած են շուրջ 330 անձերէ եւ կազմակերպութիւններէ նուիրուած գործերու ցանկը եւ, ըստ պարագաներու, անոնց քանակը, ինչպէս երբ կը նշուին Գառզուի կողմէ նուիրուած չորս գործերուն անունները, աւելցնելով «60 լիթոկրաֆիա եւ օֆորթ: Նկարիչը երկրաշարժից տուժած արուեստագէտների իբրեւ օգնութիւն ուղարկել է 55 լիթոկրաֆիա, նաեւ 50 լիթոկրաֆիա Երեւանի քաղաքապետարանին:1966-ին Երեւանեան իր ցուցահանդէսի շուրջ 150 փորագրութիւններ Գառզուն նուիրել է Պատկերասրահին»: Եթէ վերեւի մեծաքանակ նուիրատուութիւններուն թիւը ցոյց կու տայ նուիրատու արուեստագէտին վեհանձնութիւնը եւ հայրենասիրութիւնը, սակայն յիշատակուած կարգ մը նուիրատուութիւններու պարագային ան չի կրնար նկատուիլ «Ազգային Պատկերասրահ»ին բարերար, ինչպէս Երեւանի Քաղաքապետարանին իր գործերուն մեծաքանակ նուիրատուութիւնը (փակագծի մէջ հետաքրքրական է գիտնալ թէ Գառզու ի՞նչ նպատակով 55 վիմանկար նուիրած է Երեւանի քաղաքապետութեան եւ թէ անոնք ո՞ւր կը գտնուին այժմ: Այդ ասպետական բարերարութենէն ո՞վքեր եղած են բարերարեալները...):

Մեծադիր փայլուն թուղթի վրայ տըպուած այս անուանացանկը գաղափար մը կու տայ նուիրատուներու եւ գործերու մասին: Հետաքրքրական երեւոյթ մը կը պարզուի անկէ. մինչ օտար թանգարաններու հաւաքածոները կազմուած են հարուստ հաւաքորդներէ, անոնց ժառանգութենէն եւ թանգարանին միջոցներով գնուած գործերէ, Հայաստանի Ազգային Պատկերասրահին հաւաքածոն ճոխացած է նաեւ հայ արուեստագէտներուն կողմէ իրենց գործերուն նուիրատուութիւններով: Բնականաբար, նուիրուած բոլոր գործերը համարժէք չեն, ոչ ալ բոլորը կը ներկայացնեն թանգարանային արժէք:

Գնահատելի եւ օգտակար հրատարակութիւն մըն է այս հրատարակութիւնը, որ կը փայլի իր շքեղութեամբ: Ան կը մնայ սակայն անկատար թէ որպէս ծանօթագրութիւն եւ թէ անուանացանկ: Զայն պատրաստողները՝ Ցամիկ Ցարութիւնեան եւ Վեհանոյշ Փունարջեան արդէն իրենց աշխատասիրութիւնը կը նկատեն «Համառօտ տեղեկագիր», աւելցնելով սակայն՝ «Ստորեւ ներկայացուող տեղեկանքում յիշատակւում են բոլոր բարերարները, նրանց՝ նուիրաբերած աշխատանքների հեղինակները եւ գործերի անուանումները»:

Կասկածելի է որ նուիրատուներու ցանկին մէջ կը գտնուին «բոլոր բարերարները»: Հոս կրնանք տալ առնուազն անձնական օրինակ մը. 1973-ին այս տողերը ստորագրողը Հայաստանի Ազգային Պատկերասրահին նուիրած էր եգիպտահայ տաղանդաւոր նկարիչ Աշոտ Զօրեանի մէկ հսկայ պաստառը: Իւղանկարը կը ներկայացնէ Կոմիտասը: Գործը յանձնըւած էր Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահ Վարդգէս Համազասպեանին, ի ներկայութեան՝ նկարիչներու միութեան նախագահ Իսաբեկեանի: Կը յուսանք որ առանձին գրքոյկով պատրաստուող նոր անուանացանկը,«որը պարունակելու է առաւել ամբողջական ու ճշգուած տուեալներ նուիրաբերուած գործերի մասին» -ինչպէս կ'ըսուի- նոյնպէս կ'ամբողջացնէ նուիրատուներու ցանկը: Ինչ կը վերաբերի մեր ձեռքին տակ գտնուող պերճ հրատարակութեան, անոր էջադրութիւնը կը կարօտէր քիչ մը աւելի բծախնդիր մօտեցումի հոն երեւցող արուեստագէտներու լուսանկարներուն ներքեւ չէ նըշւած անոնց անունը: Այս իրողութիւնը մասնաւորաբար չփոթեցնող համեմատութիւն կը ստանայ երբ նուիրատուին գործերուն թիւը զուգադրուած չի ներկայանար լուսանկարին հետ:

Գունաւոր թղթածրարը (23×29,5 սմ.) որ կը կրէ «Հայաստանն իր բարերարներին» խորագիր-ձօնագրութիւնը, կը պարունակէ գունաւոր 15 մեծադիր վերարտադրութիւններ, որոնցմէ 9-ը հայ արուեստագէտներու գործերէն, – Վարդգէս Սուրէնեանց, Փանոս Թերլէմէզեան,Գառզու, Ժանսէմ, Ժիրայր Օրագեան, եւլն., իսկ թղթածրարին ներքին էջերուն վըրայ տեղ գտած են 16 ուրիշ նկարիչներէ գունաւոր փոքր վերարտադրութիւններ: Այս «քաթալոկ»ին մեկենասներն են Գանատայէն Ռազմիկ եւ Հուրի Հեքիմեան:

Այս առթիւ շնորհաւորական մեր խօսքը մասնաւորաբար կ'ուղղուի Ազգային Պատկերասրահին անխոնջ տնօրէն արուեստաբան՝ Շահէն Խաչատրեանի, որ աւելի քան քառասնամեայ վաստակ մը ունի Հայաստանի գեղարուեստական կեանքի յառաջընթացին, ինչպէս նաեւ Սփիւռք – Հայաստան գեղարուեստական կապերու ամրապնդման մէջ: Իր հաւատաւոր աշխատանքին եւ ծանօթութիւններուն կը պարտի Պատկերասրահին ճոխացումը՝ ժամանակակից չարք մը ըսփիւռքահայ եւ ուրիշ մեծանուն նկարիչներու գործերով:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷՅԵԱՆ

Պոսթըն

«ՆԱՒԱՍԱՐԴ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԻ ԵԼՈՅԹԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Արուեստասէր եւ արուեստագէտ ժողովուրդ է հայ ժողովուրդը: Ատոր կը վկայեն հազարամեակներու խորքէն մեզի հասած Գեղամայ լեռներուն ժայռապատկերները, ինչպէս նաեւ պատմահայր Մովսէս Խորենացիի յիշատակած Գողթան գուսաններու «թուելեաց» երգերը եւ կամ «ձեռամբ երգողներու», այսինքն՝ պարողներու գայթակղիչ արուեստը: Եւ ի վերջոյ ատոր կը վկայեն նաեւ հեթանոս Հայաստանի մէջ բերքահաւաքի՝ երկրագործական Նոր Տարուան սկիզբը աւետող, Նաւասարդի համաժողովրդական տօնահանդէսները, որոնց ընթացքին ուխտաւոր ժողովուրդը, զօրքը, արքունիքը, իշխանական տները, հոգեւորականութիւնը բազմամարդ երթերով կ'ուղեւորուէին դէպի Տարօն եւ Բագրեւանդ, սրբազան Արածանի գետի եւ Նպատ լեռան ստորոտին գտնուող Բագաւանի տաճարը՝ հանդիսաւորապէս տօնելու Արամազդ աստուածահօր եւ Անահիտ դիցամօր նուիրական յիշատակները: Այդ տօնահանդէսները կ'ուղեկցուէին մրցումներով, փոխադարձ նուիրատուութիւններով, խրախճանքներով, երաժշտութեամբ, երգերով, պարերով, թատերախաղերով, զանազան մրցոյթներով եւ այլ միջոցառումներով:

Հնամենի Նաւասարդեան այդ տօնահանդէսներուն իմաստը եւ աւանդները իր մէջ կը խորհրդանշէ նաեւ իր կատարողական բարձր արուեստով աշխարհի չարք մը հեղինակաւոր բեմեր նուաճած, անգամ օտարներու հիացմունքին արժանացած ֆրանսահայ «Նաւասարդ» պարախումբը, որը, Հայաստանի մէջ քրիստոնէութիւնը որպէս պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի առթիւ, հիւրախաղերով հանդէս եկաւ Հայաստանի եւ Արցախի մէջ կազմակերպութեամբ եւ ի նպաստ Հայաստան Համահայկական Հիմնադրամին:

Օրերս Երեւանի Ալեքսանդր Սպենդիարեան ազգային օփերայի դահլիճը լեփ լեցուն էր հանդիսատեսներով, որոնք եկել էին առաջին անգամ հանդիպելու Ֆրանսահայ անուանի պարախումբին:

Այդ առթիւ բնութագրական է «Նաւասարդ» պարախումբի վաստակաշատ ղեկավար Լոռի Ճոլոլեանի խօսքը. «Մեզի համար բացառիկ ուրախութիւն է եւ պատիւ նոյն ատեն ցոյց տալ թէ ինչպէս 1967-էն ի վեր, Ֆրանսայի հայ երիտասարդ սերունդները գիտակից դարձած են իրենց հայրերու մշակութային հարստութեան, եւ նոյն ատեն միջազգային հանրութեան առիթը տուած են յայտնաբերելու հայ մշակոյթը իր ամէնէն ժողովրդական արտայայտութեան մէջ»:

Եւ, իրօք, Հայոց ցեղասպանութեան հետեւանքով իր հազարամեայ բնօրրանը կորսնցուցած Արեւմտահայութիւնը սփռուեցաւ աշխարհով մէկ՝ հանապազօրեայ ապրուստ հայթայթելու: «Ազատութիւն, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն» կարգախօսները գործնական կեանքի վերածած Ֆրանսայի ասպնջական ժողովուրդը գաղթական Հայութեանը ոչ միայն օթեւան եւ գոյատեւման պայմաններ տրամադրեց, այլեւ հնարաւորութիւն ընձեռեց զարգացնելու իր ազգային մշակոյթը: Թէպէտ ժամանակի եւ հանգամանքներու ստիպողականի ներքոյ օտարութեան մէջ դժուար է անեղծ պահել մեր մայրենի լեզուի անաղարտութիւնը, սակայն այդ մնացորդացի երրորդ եւ արդէն չորրորդ սերունդներուն մէջ է, որ կը վերադարթնի հայութեան ինքնութեան ոգին: Անոնք, առանց պարարուեստային մասնագիտական ուսումնառութեան, բայց հաւատարիմ իրենց արմատներուն, այսօր ազգային արժանապատւութեան խորունկ գիտակցութեամբ ու սրբազան նուիրուածութեամբ, աշխարհին կը ներկայացնեն հայկական տոհմիկ պարերը եւ երգերը՝ հայկական ժողովրդական գործիքներու նուագակցութեամբ (ի բացառեալ աքորտէոնը, որը, սակայն, գեղեցիկ ներդաշնակութիւն մը կը կազմէ ժամանակակից շունչ հաղորդելով կատարողականին):

Անդրադառնալով պարախումբի յայտագրին, պէտք է գնահատանքով նշել, որ պարային շարժումներու բացառիկ ճկունութեամբ եւ վարպետութեամբ ցուցադրուեցան «տօնական, «Բերդ», «Քոչարի», «Էրզրումի Շորոր», «Հովիւներու» եւ «Կինտոներու» պարերը, որոնք ընդգծուած ազգագրական երանգ ունէին, իսկ «Սարդարապատ», «Զարթօնք» եւ այլ խրոխտ պարերը կը խորհրդանշէին Հայաստանի եւ Արցախի Հայութեան միասնական կամքի ուժով եւ անձնազոհ պայքարով նուաճուած յաղթանակները:

Զափազանց աւինքնող էին Հայուհիներուն յատուկ հմայքով ու նազանքով օծուն հեզասահ պարերը, անոնց քայլերու, ձեռքերու եւ մատներու կշռութային եւ միասնական ներդաշնակութիւնը:

Անդրադառնալով պարախումբի արտաքին հանդերձաւորմանը, պէտք է հիացմունքով նշել, որ անոնք հայկական ազգագրական տարազներու սոսկ պատճէնահանումը չեն, այլ՝ անոնց վերացարկումը: Գոյներու եւ ձեւերու խիստ հարազատութեամբ, սակայն ստեղծագործական նուրբ մօտեցումով, տրուած էր հայկական-ազգային ոգին, ոճը եւ անոր տեսլականը: Աւելցնենք նաեւ, որ այդ բազմազան եւ բազմերանգ զգեստները կարուած էին պարախումբի մասնակիցներու ձեռքերով՝ սիրայօժար հիմունքներով: Մէկ խօսքով, ամէն ինչի մէջ կը նկատուէր սէրը ազգային մշակութային արժէքներու նկատմամբ:

Ուշագրաւ էր նաեւ պարախումբի մեներգներու բաժինը: Առանձնապէս տպաւորիչ էին մեներգչուհի Ռոզին Թաշճեանի ներկայացուցած ազգագրական եւ հայրենասիրական շունչով տոգորուած երգերը: Շնորհալի երգչուհին, բեմական իր հմայիչ արտաքինով եւ կատարողական բարձր արուեստով, հանրութեանը արդէն ծանօթ է իր «ՇԱՆՍՈՆ Է ՄԷԼՈՏԻ ԱՐՄԷՆԻԷՆ» («Հայկական երգեր եւ մեղեդիներ») հոգեթով երգերու լազերային սալով: Ան զգացական յուզումով եւ ազգագրական չեչտուածութեամբ կատարեց «Գիւմրի մանէ», «Հանինա», ինչպէս նաեւ Կիլիկիոյ Հայութեան վիշտն ու ցաւը արտայայտող «Ատանայի ողբը» եղերերգը, որը խրոխտանալով վերածւեցաւ «Զարթիր լաօ» երգի՝ հայ ժողովուրդի զաւակները նորանոր սխրանքներու առաջնորդող բոցաշունչ պատգամի...

Երեւանի մէջ «Նաւասարդ» պարախումբի այս անդրանիկ ելոյթը մերօրեայ Նաւասարդեան համաժողովրդական ընծութեան տօնահանդէս մըն էր, որը ոչ միայն հոգեկան վայելք եւ վեհացումի երջանիկ պահեր պարգեւեց հայրենաբնակ հանդիսատեսներուն, այլեւ՝ ազգային հպարտութեան զգացումով լեցուց համէնուն սիրտերը՝ կրկին ու կրկին համոզելով, թէ քանի կայ հայ ժողովուրդը՝ կայ եւ կը մնայ նաեւ հայ մշակոյթը:

ՎԵՐԺԻՆԷ ՍՎԱՁԼԵԱՆ
Բանասիրական գիտութիւններու Տոքթոր,
Ազգագրագէտ – ժողովրդագէտ

Երեւան

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ Մ.Ա.Ե.ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ 7-ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

(ԱՆԹԻԼԻԱՍ). – Միջին Արեւելքի Եկեղեցիներու Խորհուրդի կազմակերպութեամբ Կիպրոսի Այա Նափա քաղաքի «Ս. Աստուածածնայ» վանքին մէջ Օգոստոս 28-էն Սեպտեմբեր 8 տեղի ունեցաւ Մարդկային Իրաւանց նուիրուած 7-րդ Համագումարը, նիւթ ունենալով «Տնտեսական, ընկերային եւ մշակութային իրաւունքներու բանեցումը կեանքի մէջ»:

Սոյն համագումարին մասնակցեցան Խորհուրդի անդամ չորս եկեղեցիներու ընտանիքին ներկայացուցիչները եւ Միջին Արեւելքի հինգ երկիրներէն (Լիբանան, Սուրիա, Յորդանան, Եգիպտոս եւ Պաղեստին) Մարդկային Իրաւանց գործող կազմակերպութիւններու եւ կեդրոններու ներկայացուցիչներ (քրիստոնեայ եւ իսլամ): Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան կողմէ սոյն համագումարին իր մասնակցութիւնը բերաւ Փառէն Վրդ. Վարդանեան: Ան ժողովականութեան փոխանցեց Արամ Ա. Կաթողիկոսին հայրապետական ողջոյնները: Ապա, պաշտօնական որոյթներու ընթացքին արծարծեց Հայկական Ցեղասպանութեան եւ հայ ժողովուրդի բռնաբարուած իրաւունքներու հարցը:

Տասնօրեայ դասախօսական չարքերով զանազան նիւթեր արծարծուեցան յատկապէս Մարդկային իրաւանց եւ միջազգային ապահովութեան լծակցութեան մասին: Դասախօսութիւն տրուեցաւ նաեւ համաշխարհայնացման մարտահրաւէրին ու անոր հակազդեցութեան՝ տնտեսական, մշակութային եւ ընկերային իրաւունքներու վրայ, ինչպէս նաեւ նըշւեցաւ զայն դիմագրաւելու պարտաւորութիւնները աշխարհի պետութեանց կողմէ: Դասախօսական չարքին մէջ յա-

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

• Շաբաթ, Օգոստ. 25-ին Պրաունշվայկի Հայ Համայնքի նախաձեռնութեամբ եւ կազմակերպութեամբ Պրաունշվայկի ժողովրդական համալսարանին մէջ տեղի ունեցաւ Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակին նուիրուած դասախօսութիւն: Օրուան դասախօսն էր Արմաշ Արդ. Նալպանտեան, որ սահիկներու ընկերակցութեամբ ներկաներուն բանախօսեց՝ «1700-ամեայ Հայ Եկեղեցին, պատմութիւնը, ներկան եւ եկեղեցական արուեստը», բաւարարելով ներկաներուն հետաքրքրութիւնը եւ ապա պատասխանելով անոնց հարցումներուն:

• Սեպտեմբեր 5, ժամը 20-ին, Քէօլն քաղաքի Ս. Թրինիթաթիս եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ դասախօսութիւն մը, կազմակերպուած՝ քրիստոնեայ – հրէական համագործակցութեան կազմակերպութեան կողմէ, նուիրուած հայկական ցեղասպանութեան: Դասախօսն էր յայտնի լրագրող Ռալֆ Ճորտանօ, որ տասնհինգ տարիներ առաջ նոյն նիւթով ժապաւէն մը պատրաստած էր գերմանական հեռատեսիլին համար եւ մեծ արձագանգ գտած Եւրոպայի մէջ:

Դասախօսը կարճ ողջունեց Քէօլն քաղաքի միջեկեղեցական յարաբերութեանց պատասխանատու պատուելի Հանս Կէօրկ Լինքը, որ միեւնոյն ժամանակ կազմակերպիչներէն մէկն է 1700ամեակի հանդիսութիւններուն Քէօլնի մէջ:

Դասախօսութեան ներկայ էր Գերմանիոյ Հայոց Թեմի առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան, ուղեկցութեամբ Անուշաւան Վրդ. Ժամկոչեանի եւ Գրիգոր Սրկ. Մարտիկեանի: Եկեղեցին լեցուն էր հայ եւ օտար ունկնդիրներով: Դասախօսութեան աւարտին եղան նաեւ հարցումներ:

• Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8-ին, Թեմիս Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան Առաջնորդարանի հրաւէրով քաղաքս գտնուող Անգլիոյ Հայոց Առաջնորդ և Հայրապետական Պատուիրակ Նաթան Եպիսկ. Յովհաննիսեանի եւ Թեմիս հոգեւորականներէն Սերովբէ եւ Անուշաւան Քահանաներու ուղեկցութեամբ մասնակցեցաւ Գերմանիոյ Լեվերքուզէն քաղաքին մէջ տեղի ունեցած ասորի ժողովուրդի տարեկան մշակութային փառատօնին: Կազմակերպիչներուն նպատակն է վերարթնցնել ասորի ժողովուրդի մշակութային ինքնութիւնը՝ նոյն ժողովուրդի տարբեր բեկորները ի մի համախմբելով մէկ տանիքի տակ:

Փառատօնին բազմահարիւր ներկաները խանդավառութեամբ ու յոտնկայս ծափողջոյններով դիմաւորեցին հայ հոգեւորականները: Հանդիսավարը ողջունելով հայ հոգեւորականները՝ անոնց ներկայութիւնը նկատեց առանձնակի պատիւ եւ զօրակցութեան խթանիչ ուժ իրենց համար:

Առաջնորդը կազմակերպիչներուն եւ ներկաներուն ուղղեալ ողջոյնի իր խօսքին մէջ արտայայտուեցաւ երկու ժողովուրդներուն եւ անոնց եկեղեցիներուն ընդհանրութիւններուն մասին: Ան ակնարկելով նաեւ պատմութեան ընթացքին եւ յատկապէս օսմանեան Թուրքիոյ տիրապետութեան ներքեւ երկու ժողովուրդներու կրած տառապանքին ու հալածանքին, կոչ ըրաւ միահամուռ ուժերով պայքարիլ արդարութեան յաղթանակին համար: Առաջնորդը Հայ Եկեղեցւոյ օրհնութիւնները փոխանցելով ներկաներուն քաջալերեց զանոնք՝ ամուր կառչելու իրենց եկեղեցւոյ եւ մշակութային ժառանգութեան:

Հանդիսութեան ընթացքին ասորական երգերու եւ երաժշտութեան կողքին հայ երաժիշտներու կատարմամբ հնչեց նաեւ մեր անզուգական դուդուկը:

• Հայ Եկեղեցւոյ 1700-ամեակի Գերմանիոյ Հայոց Թեմէն ներս նշումներուն կեդրոնական ձեռնարկը տեղի ունեցաւ Կիրակի, Սեպտեմբեր 9-ին, Քէօլնի կաթողիկէ հռչակաւոր Մայր Տաճարին մէջ: Ձեռնարկը կազմակերպուած էր Առաջնորդութեան եւ Գերմանիոյ Հիւսիս-Հռենոսեան Վէսթֆալըն նահանգի միջեկեղեցական կազմակերպութեան կողմէ: Ձեռնարկը բացուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցած հայածէս ժամերգութեամբ մը: Արարողութեան սկիզբին եկեղեցական մեծաշուք թափորով Մայր Տաճար առաջնորդուեցան Թեմիս Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան եւ Քէօլնի Արք. Ծիրանաւոր Մայզնէր, ինչպէս նաեւ Անգլիոյ Հայոց Առաջնորդ եւ Հայր. Պատուիրակ Նաթան Եպիսկ. Յովհաննիսեան՝ շրջապատուած հայ եւ օտար բազմաթիւ բարձրաստիճան հոգեւորականներով: Ձեռնարկը լայն արձագանգ գտած է համայն Գերմանիոյ մէջ եւ ուրախալի էր տեսնել, որ Մայր Տաճարը բերնէ – բերան լեցուն էր հայ եւ օտար հազարաւոր ներկաներով՝ ժամանած Գերմանիոյ տարբեր քաղաքներէն:

Արարողութեան ընթացքին ողջոյնի խօսքով հանդէս եկաւ կարդինալ Մայզնէր: Ան իր խօսքին մէջ ի մասնաւորի նշեց. «Մենք որպէս Քէօլնի Կաթողիկէ Եկեղեցի, այսօր ոչ միայն մեր դուռներն ենք բացած Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ անոր հաւատացեալոց առջեւ, այլ նաեւ մեր սիրտերը: Ու ասիկա ապացոյցն է այն խոր յարգանքին ու ակնածանքին, որ մենք կը տածենք դէպի քրիստոնէական բազմաթիւ վկայութիւններ տուած եւ մեր հաւատքին համար տառապած ու հալածուած աշխարհի այս հնագոյն քրիստոնեայ հայ եկեղեցին»: Կարդինալը այդ յարգանքին վկայութիւնը նկատեց նաեւ Հռոմի Պապին մօտ օրերս դէպի Հայաստան կատարելիք այցելութիւնը:

Այնուհետեւ քարոզեց Առաջնորդ Գարեգին Արք., որ նախ շնորհակալութիւն յայտնեց կարդինալին հիւրընկալութեան համար եւ ապա անդրադարձաւ 1700-ամեակի նաեւ օտար շրջանակներէն ներս եւ անոնց հետ միասին նշելու կարեւորութեան: Առաջնորդը ակնարկ մը նետեց 1700-ամեայ պատմութեան կարեւոր հանգրուաններուն՝ նշելով, որ Եկեղեցին նաեւ այսօր կը շարունակէ իր օգտաշատ դերակատարութիւնը մեր ժողովուրդի կեանքէն ներս: Ան 1700-ամեայ պատմութիւնը բնութագրեց որպէս հաւատքի համար տրուած բազմաթիւ վկայութիւններու եւ անսասան հաւատքի պատմութիւն: Անգամ մահասարսուռ ցեղասպանութիւնը օսմանեան Թուրքիոյ կողմէ, որմէ ետք շատեր կը կարծէին, թէ եկած է աւարտը այս ժողովուրդի պատմութեան, չկրցաւ կասեցնել մեր ժողովուրդին ընթացքը, զի անսասան էր հայ քրիստոնեայի ապրելու եւ յարատեւելու հաւատքը:

Արարողութեան աւարտին շուրջ 200 հրաւիրեալ մասնակցեցան Մայր Տաճարի հանդիսասրահին մէջ կազմակերպուած ընդունելութեան, որու ընթացքին արտասանուեցան ողջոյնի քանի մը խօսքեր: Հանդէս եկան Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան Պ. Աշոտ Ոսկանեան, Գերմանիոյ միջեկեղեցական կեդր. կազմակերպութեան ներկայացուցիչ պատ. Պարպարա Ռուդոլֆ, գերման-աւետարանական Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչ պատ. Քլաուսթքէ, Հիւսիս-Հռենոսեան Վեսթֆալըն նահանգի միջեկեղեցական կազմակերպութեան ներկայացուցիչ հայր Կոնստանդին Միւռոնը:

Ողջոյնի խօսքերը ընդմիջուեցան երաժշտական կատարումներով՝ մասնակցութեամբ Առաջնորդարանի դպրապետ Վարուժան Մարգարեանի եւ երաժիշտ Կարէն Թոփիկեանի:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Սեպտեմբեր 10

տուկ կերպով անդրադարձուեցաւ Եկեղեցւոյ եւ կրօնական հաստատութեանց դերակատարութեան՝ նեցուկ կանգնելու Մարդկային իրաւանց եւ մարդկութիւնը պաշտպանելու առաքելութեան: Համաշխարհայնացումը դրականօրէն ընկալելու տեսակէտէն եկեղեցւոյ դերակատարութիւնը չեշտուեցաւ համագումարի ընթացքին: Մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան գծով յատկապէս յիշուեցաւ վայրագութիւնը բանտարկեալներու, կիներու, անչափահասներու եւ երախաներու նկատմամբ: Գլխաւոր դասախօսներն էին տոքթ. Մուհամմէտ Մուսա, տոքթ. Նեմիւ Քիւսան, տոքթ. Սեմիր Խուրի եւ կինը՝ տոքթ. Մարի Խուրի:

Համագումարը առաջադրեց ա) Քաջալերել ոչ պետական կազմակերպութեանց միջեւ գործակցութիւնը, տարածելու համար Մարդկային իրաւանց հասկացողութիւնը: բ) Կոչ ուղղել արաբական Պետութիւններուն, վաւերացնելու Արաբական Երկիրներու Համաձայնագիրը որ պատրաստուած էր 1994ին Արաբական Երկիրներու Համաժողովին ընթացքին եւ հիմնել Մարդկային Իրաւանց Արաբական Դատարան մը: գ) Պահանջել արաբական երկիրներէն ամբողջականօրէն ընդունիլ եւ գործադրել Մարդկային իրաւանց միջազգային սահմանադրութիւնը եւ գործադրել զայն իրենց երկիրներէն ներս: դ) Շեշտել Միջին-Արեւելքի Եկեղեցիներու դերակատարութիւնը իբրեւ Մարդկային իրաւանց պահանջատէր, տուեալ երկրի պետութեան դիմաց, միջազգայնօրէն ընդունուած իրաւունքներու գործադրութեան խնդրին: ե) Իւրաքանչիւր Եկեղեցի իր կեդրոնատեղիին մէջ ունենայ յատուկ գրասենեակ մը Մարդկային Իրաւանց աշխատանքներու հետապնդման համար:

Publications reçues

LA RUSSIE ET LE PROBLEME ARMENIEN

ALBERT ANDONIAN

Paris, 2001

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

ՄԹՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

– Ո՞ր կողմն է որ սենեակը:

– Դեռ ինքն ալ չի գիտեր... քանի մը սենեակ կայ, պիտի նայի եւ անոնցմէ մէկուն համար որոշում պիտի տայ: Ա՛լ այդ գործին վրայ մի՛ մտածեր, եղածէն սեպէ... իմ վրաս Արշաւիրը բացարձակ վստահութիւն ունի... խեղճը չի գիտեր, որ իր հօրը կը փորեմ կոր...

– Ինչո՞ւ իր հօրը պիտի փորես:

– Ես գիտեմ ըսածս... զիս ապուշի տե՞ղ կը դնես կոր... ես առաջին վայրկեանէն հասկցայ, թէ ինչու համար իր հասցէն կ'ուզես գիտնալ:

– Ինչո՞ւ համար, – հարցուց Տրդատ վրդոված դէմքով մը:

– Պարզապէս հնչակեաններուն իմաց տալու համար...

– Աս ի՞նչ խենթ խօսք...

– Ինծի նայէ՛, Տրդա՛տ, իրարու խաղ չխաղանք եւ անկեղծ ըլլանք. ես քու նըպատակդ գուշակեցի եւ ճիշդ ատոր համար հասցէն ալ պիտի հասկնամ ու քեզի պիտի հաղորդեմ և ատոր համար մնացած հինգ ոսկին ալ պիտի չառնեմ քենէ:

– Դեռ բան մը չեմ հասկնար կոր ըսածներէդ:

– Բացատրեմ: Արշաւիրը իբրեւ հնչակեան պատուիրակ Եգիպտոսէն գացած է Քոսթանցա եւ հոն ներկայ գտնուած է հնչակեաններու քոնկրէսին ու յետոյ այդտեղ տրուած գաղտնի որոշումներուն մէկ մասը հաղորդած է Տէտն Աղաճի Թուրք հիւպատոսին, որ այդ տեղեկութիւնները ղրկած է Ներքին գործերու նախարարութեան: Յետոյ, Արշաւիր հրաւէր ստացած է հոս գալու՝ աւելի լիակատար տեղեկութիւններ տալու համար: Իր ըրած այս մատնութիւնը հնչակեանները իմացած են եւ կ'ուզեն այժմ զինքը մէջտեղէն վերցնել, կամ աւելի պարզ խօսելով, տէրորի ենթարկել: Արշաւիր այս բանը գիտէ եւ ատոր համար գրեթէ միշտ ծածկուած կը մնայ եւ մեծ զգուշութիւններով դուրս կ'ելլէ: Դուն հիմա կ'ուզես իր հասցէն իմանալ, որպէսզի այդ տէրորական գործողութիւնը կատարէք:

– Բայց ես քեզի ըսի, որ այլեւս հնչակեան չեմ. ինչո՞ւ խօսքիս չես հաւատար:

– Կրնայ ըլլալ, որ հնչակեան չըլլաս, բայց ատիկա պատճառ մը չէ, որ քու նախկին ընկերներուդ ծառայութիւն մը չմատուցանես: Անոնց ըսած ես, որ զիս կը ճանչնաս, եւ անոնք ալ խնդրած են քենէ, որ իմ միջոցովս Արշաւիրի հասցէն իմանաս. ահա՛ ճշմարտութիւնը:

– Այդ ճշմարտութիւնը միայն քու երեւակայութեանդ մէջ գոյութիւն ունի, – ըսաւ Տրդատ՝ ջանալով իր պաղարիւնութիւնը պահել, թէեւ ձայնը իր յուզումը կը մատնէր:

– Կ'ուզես ճշմարտութիւնը ըսէ, կ'ուզես՝ ծածկէ, ես իմ համոզումս կազմած եմ այս մասին, – ըսաւ լրտեսը, – եւ կը փափաքիմ, որ ճիշդ ըլլայ իմ ենթադրութիւնս. կը զարմանա՛ս այս ըսածիս, եւ սակայն շատ պարզ է. ես քեզի պէս չեմ, ինչ որ կայ ներսիդիս՝ անկեղծօրէն կը յայտնեմ: Ուրեմն, մտիկ ըրէ՛: Արշաւիրի հոս գտնուիլը իմ գործիս չէ եկած. տաճկերէն խօսք մը կայ, գիտե՛ս, «իքի ճամպազ պիր իփտէ օյնամազ», անոր հոս գտնուիլը իմ գործիս կը վնասէ, որովհետեւ ան ինծ շա՛տ աւելի տեղեկութիւն ունի յեղափոխականներուն մասին ու կրնայ շուտով կարեւոր դիրք մը գրաւել ոստիկանութեան մէջ, դիրք մը, որ ես կ'ուզեմ ձեռք բերել: Այսպէս ուրեմն, ես եւ Արշաւիր իրարու հակառակ շահեր ունինք, կամ սանկ ըսեմ, իրարու հակառակորդներ ենք: Հնչակեանները որչափ շահ ունին անոր մէջտեղէն վերնալուն մէջ, ես ալ նոյնչափ շահ ունիմ. հիմա հասկցա՞ր խընդիրը:

Լրտեսը իր տեսութիւնը այնչափ անկեղծ շեշտով մը պարզած էր, որ Տրդատ հաւատաց ըսածներուն:

– Ուրեմն կ'ուզե՞ս, որ Արշաւիրին գըլուխը փորձանք մը գայ, – ըսաւ:

– Բնականաբար. իրաւունք չունի՞մ այսպէս մտածելու:

– Արդարեւ, գործնական տեսակէտով ճիշդ է ըսածդ. այդ մարդը կրնայ քու յառաջդիմութեանդ արգելք ըլլալ:

– Արդէն սկսած է ըլլալ, – գոչեց լրտեսը սրտմտած շեշտով մը, – իր հոս գալէն ի վեր ինծի շատ կարեւորութիւն չեն ի տար կոր. ատկէ աւելի ծանրը կայ. երէկ միւտիրը զիս կանչեց եւ ըսաւ, որ հնչակեաններու խնդրին մասին միշտ Արշաւիրի հրահանգներուն հետեւիմ. վա՛յ թշուառական, զիս անոր քով ծառայի պէս պիտի գործածեն:

– Իրաւունք ունիս բարկանալու:

– Միայն թէ բոլոր այս խօսքերը կ'ըսեմ քեզի գաղտնաբար, չըլլայ, որ մէկու մը յայտնես, ետքը գլուխս փորձանք կը բերես:

– Այդ մասին ապահով եղիր, ես տղայ չեմ:

– Քու վրադ բացարձակ վստահութիւն ունիմ, որովհետեւ հինուց կը ճանչնամ, այսպէս ուրեմն, նորէն կը կրկնեմ, մեր շահերը միեւնոյն են, ուստի կրնանք միասին գործել, միայն թէ մեծ զգուշութեամբ:

Երկու երիտասարդներուն միջեւ պահ մը լռութիւն տիրեց:

Տրդատ երկմտութեան մատնուած էր:

Արդեօք բոլորովին անկե՞ղծ էր լրտեսը:

Երեւոյթները այնպէս կասկածիլ կու տային: Արդարեւ, այդ մարդը շահ ունէր, որ ասպարէզը իրեն մնար:

– Ես ո՛չ միայն Արշաւիրին հասցէն կու տամ ձեզի, այլ ուրիշ դիւրութիւններ ալ կ'ընծայեմ, որպէսզի կարենաք ձեր գործը տեսնել, – ըսաւ լռութիւնը խզելով:

Տրդատ չպատասխանեց:

– Կը տեսնեմ, որ տակաւին կը կասկածիս իմ մասիս, – գոչեց Արշակ սրտմըտած դէմքով մը, եթէ այդպէս է, լաւագոյն է, որ բնաւ չխօսինք այս խնդըրին վրայ. իրարու վրայ կասկածելով կարելի չէ բնաւ գործ մը տեսնել:

– Կասկածի բան չկայ, – դիտել տուաւ երիտասարդը, – միայն թէ ես պատրաստուած չէի այդպիսի բաներ լսելու:

– Ինչպէ՞ս պատրաստուած չէիր:

– Այսինքն, չէի գիտեր քու տրամադրութիւններդ Արշաւիրի մասին:

– Լաւ ուրեմն, հիմա հասկցար, այնպէս չէ՞, ուրեմն պատասխանէ, տեսնեմ...

– Կ'ուզե՞ս, որ ես ալ քեզի հետ անկեղծ ըլլամ:

(Շար. 66)

(Շար. Ա. էջէն)

մէջ, դեռ կայան մը ունին Աֆղանիստանի հիւսիսը եւ ուր ռուսական փոխադրամիջոցները կանոնաւոր կերպով կ'երթան: Ռուսական մասնակցութիւնը թոյլ կու տայ ԱՄՆ–ու շատ աւելի արագ հարուածելու, քան ինչ որ կրնան ընել առանձին: Աւելին, Մոսկուա կրնայ կայաններ տրամադրել յատուկ միաւորներուն եւ ամերիկեան օդանաւերուն: Անշուշտ, Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարը յայտարարեց որ իր երկիրը պատրաստ չէր պատերազմին մասնակցելու: Բայց, ռուսական տեղեկատուութեանց մօտ աղբիւրները հաստատած են Սթրաթֆորի որ վերջնական բառը տակաւին չէ ըսուած: Պուտին յատկապէս հետաքրքրուած է այն կարելիութիւններով զորս կը բերէ ԱՄՆ–ու հետ գործակցութիւն մը, ինչ որ տրամաբանական կը թուի:

Արդարեւ, Ռուսաստան երեք պատճառ ունի մասնակցելու այն պատերազմին, զոր Ամերիկա կ'ուզէ մղել ահաբեկչութեան դէմ: Նախ, եթէ Ռուսաստան փոխ տար օդանաւային իր ուժերը Աֆղանիստանի դէմ արշաւանքի մը, կրնայ դրամական հսկայ հատուցումներ պահանջել Միացեալ–Նահանգներէն եւ արեւմտեան Եւրոպայէն: Այս, Պուտին կրնայ դիւրութեամբ տարածել յարձակումները Կեդր. Ասիոյ եւ Կովկասի ռուսական քաղաքական տենչանքներու: Այսպէս, Ռուսերը ամէն բան ըրին չէչէնեայ համար կապ մը Զրչէնիոյ եւ Սեպտ. 11ի ոճրափորձերուն միջեւ, յիշեցնելով որ նոյն մարդիկը կը գտնուէին երկու հակամարտութեանց ետին: Ասիկա կրնայ յանգիլ ամերիկեան գիջումներու՝ Կովկասի մէջ ռուսական ազդեցութեան գօտիի մը վերահաստատման: Միւս կողմէ, Ռուսերը կրնան ապահովութեան միջոցներ պարտադրել ամբողջ Կեդր. Ասիոյ մէջ, ուր ամերիկեան քարիւղային ընկերութիւնները սերտ կապեր ունին տեղական կառավարութիւններուն հետ, որոնք շատ տրամադիր չեն Մոսկուայի հովանիին տակ իյնալու: Ինչ որ ալ ըլլայ, Միացեալ–Նահանգները չեն կրնար միաժամանակ Ռուսերէն օժանդակութիւն ուզել եւ արգելք ըլլալ անոնց որ գործեն, ինչ որ քաղաքագիտութեան խոհեմութիւն մը կ'ըլլայ:

Բայց, երկար ժամանակի վրայ, Կրեմլին կրնայ նաեւ խուսափիլ ահաբեկչութեան դէմ պայքարի մասնակցութենէ մը: Կրնայ վախնալ որ ԱՄՆ կ'օգտուին հակամարտութենէն, վերագծելու համար միջազգային դրութիւնը իրենց շահուն: Ամիսներէ ի վեր, միաբեւեռ աշխարհը բազմաբեւեռ աշխարհի վերածուած է, Չինաստան եւ Ռուսաստան կը դիմադրեն ամերիկեան իշխանութեան դէմ: Ներկայ տագնապը, հակասականօրէն, կ'աւելցնէ Ուաշինկթընի կարողութիւնը՝ իր կարգը պարտադրելու աշխարհի մնացեալ մասին վրայ: Աւելին, Ռուսաստան իսլամական արմատական ահաբեկչութեան մը թիրախ է: Ռուս ռազմագէտները կը վախնան մանաւանդ որ Միացեալ–Նահանգները իրենց նպատակին հասնին ի գին հազարաւոր ռուս զինուորներու կեանքին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29

Տօն Սրբոյն Գէորգայ Քաջամարտիկ Զօրավարին, Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի Երգեցողին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱՊՈՒՃԵԱՆ

13EME CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 13ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Alexandre Kishmishian
Mademoiselle Beroyantz
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՔԻՇՄԻՇԵԱՆ
ՕՐԻՈՐԴ ՊԷՐՈՅԵԱՆՑ
(գրուած՝ 1880Թ.)

Կիրակի, Սեպտեմբեր 30, ժամը 16–ին
Dimanche 30 septembre à 16 heures

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
M° Courcelles

Մուտքը՝ 30 փրանք

le domaine de chamerolles

45170 Chilleurs-aux-Bois

Pour vos loisirs dans un site boisé de 13 héctares avec étang, hébergement en chalets tout confort pouvant accueillir de 1 à 6 personnes pour vos week-ends et vacances

TARIFS (par chalet) :
Week-end * 2 nuits : 950 F ● Semaine : 2100 F à 3 330 F
(selon période)

Sur place :
diverses activités, location de salles (une salle avec espace traiteur) pour tous types de manifestations.

Tél. : 02 38 32 99 75 — Fax : 02 38 32 99 76

E-mail : DomChamerolles@aol.com

Le lieu idéal pour les réunions de famille

—— Tél. Paris : 01. 42. 67. 85. 30 ——

Une remise de 10% sera consentie sur présentation du journal.

Ֆրանսիայում Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան ԷՏՈՒԱՐ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆԸ	Հայաստանի Հանրապետութեան Յատուկ յանձնարարութիւններով դեսպան ՇԱՌԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ 10-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Հոկտեմբերի 1–ին
ժամը 18·30 – 20·30–ին

ընդունելութիւն են կազմակերպում Փարիզի Grand Hôtel Intercontinental հիւրանոցի սրահներում:

Մուտքը միայն հրաւիրատոմսերով: Ծախսերի մասնակցութիւն

Բոլոր Ֆրանսահայերը սիրով հրաւիրւում են մասնակցելու այդ երեկոյին եւ հրաւէրքները ստանալու համար կարող են դիմել՝ Հայաստանի Հանրապետութեան Դեսպանութիւն՝

9, rue Viète, 75017 PARIS — Tél.: 01 42 12 98 00 — Fax: 01 42 12 98 03

ինչպէս նաեւ՝ Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ և Աւետարանական Եկեղեցիներ, ֆրանսահայ քաղաքական, հասարակական, մշակութային, կրթական, մարզական, երիտասարդական կազմակերպութիւններ, միութիւններ և ակումբներ:

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

A L'OCCASION DE LA FETE NATIONALE ET DU 10EME ANNIVERSAIRE DE L'INDEPENDANCE

Le Pésident de la Délégation Parlementaire d'Arménie Hovhannès HOVHANNISSIAN

L'Ambassadeur,Représentant Permanent de l'Arménie auprès du Conseil de l'Europe Christian TER-STEPANIAN

organisent une réception

dans les salons du Palais de l'Europe

à Strasbourg

le Mercredi 26 septembre à 19h

— Entrée sur invitation —

Pour tout renseignement :
Contacter la Représentation Permanente de l'Arménie auprès du Conseil de l'Europe : Tél. : 03 88 24 27 17

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը Պէլֆոնթէնի կայանի Յուլիս 15–ի եւ Օգոստոս 12–ի դաշտահանդէսներուն առթիւ ծնողքներէ եւ բարեկամներէ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները ի նպաստ չէնքին վերանորոգման եւ կահաւորման.

Օր. Գասպարեան 300 Ֆր., Տիկին Սաթիէ 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ղիւրզէկեան 2.000 Ֆր., Տէր և Տիկին Զանէթթի 1.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գուլումեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զոպոյեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արմաղանեան 200 Ֆր., Տիկին Պառաւեան 1.000 Ֆր., Տիկին Ծառուկեան 500 Ֆր., Պ. Սողոմոնեան 200 Ֆր., Պ. Գամպուրեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէր–Թորոսեան 500 Ֆր., Պ. Քիւրխան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թորոսեան 2.000 Ֆր., Տիկին Նշանեան 1.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարաճեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ագաչեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սանթուրեան 500 Ֆր., Պ. Կիւնէր 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Իգիք 2.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սուփչմէզ 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ղազարեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կորիզեան 500 Ֆր., Պ. Պալ 1.000 Ֆր., Պ. Քեւէճեան 200 Ֆր.:

(Շար.)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
MARDI 25 SEPTEMBRE 2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL · 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.259
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
77e ANNEE — N° 20.259

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԵՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 22/24)

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Անկախութեան տասնամեակի նշումը սկսած է Նախագահ Ռ. Քոչարեանի, Ազգային Ժողովի Նախագահ Ա. Խաչատրեանի, վարչապետ Ա. Մարգարեանի, ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի, ղեկավար այլ դէմքերու, Սփիւռքէն ներկայացուցիչներու Եռաբլուր այցով։ Ծաղկեպսակ զետեղուած է հայրենիքին զոհերուն դամբարաններին ու յարգանքի խօսք արտասանած են վարչապետը, Պաշտպանութեան նախարարը։

Նոյն, Սեպտ. 21-ի երեկոյեան Կարէն Դեմիրճեան մարզահամերգային համալիրին մէջ տուած ընդունելութեան ընթացքին շնորհաւորական ուղերձ մը կարդացած է Նախագահ Ռ. Քոչարեան։ Ան չեշտելով այդ տասնամեակին մէջ խաղցած ծանօթ դրուագները –պատերազմ, գաղթ, շրջափակում, աւերակներ, եւլն.– անդրադարձած է 1700-ամեակի հանդրուանին, ուրախութիւն յայտնած պետականութեան վերականգնումին։ Յետոյ թուած է սրբագրելի մարզերը. տնտեսութիւն, կառավարման կառոյցներ որոնք արդիւնաւէտ գործունէութիւն ունենան, կաշառակերութեան ու այլասերումի երեւոյթը, գործազրկութիւնը։

Ուղերձին աւարտին նախագահը ընդգծած է թէ Հայաստանը համայն Հայութեան հայրենիքն է որուն միասնական ու համախմբուած ջանքերը պիտի զարկ տան ներքին ու արտաքին խնդիրներու կարգաւորումին։

***

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԾԵՐԱԿՈՅՏԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Սեպտ. 20-ին, Երեւան ժամանած են Ֆրանսայի Ծերակոյտի Ֆրանսա – Հայաստան բարեկամութեան խումբի անդամներ գլխաւորութեամբ Ժագ Ուտէնի, որու կ'ընկերանայ Էլէն Լիւք։ Ֆրանսայի դեսպանատան արտաքին կապերու բաժնէն հաղորդած են որ այս եռօրեայ այցելութիւնը կը կատարուէր Հայաստանի անկախութեան տասնամեակին եւ քրիստոնէացման 1700-ամեակին առթիւ եւ նախագահ Շիրաքի ուղերձը փոխանցելու Ռ. Քոչարեանի եւ Գարեգին Բ.ի։ Պատուիրակութիւնը հանդիպումներ ունեցած է Ազգ. Ժողովի նախագահին, Արտաքին նախարարին եւ Ազգ. Ժողովի Հայաստան – Ֆրանսա բարեկամութեան խումբին հետ։

Սեպտ. 21-ին տեղի ունեցած է Ֆրանսական համալսարանի երրորդ բաժնի բացման հանդիսաւոր արարողութիւնը, ներկայութեամբ Ժագ Ուտէնի, Էլէն Լիւքի, Ֆրանսայի դեսպան Միշէլ Լըկրասի, Ազգ. Ժողովի Հայաստան – Ֆրանսա բարեկամութեան խումբի ղեկավար Արթիւր Պաղտասարեանի եւ բազմաթիւ պաշտօնական անձնաւորութիւններու։

Այս երրորդ բաժինը կառուցուած է Ֆրանսա – Հայաստան խումբի անմիջական օժանդակութեամբ։ Ժ. Ուտէն ըսած է այս առթիւ թէ տրամադրուած գումարները լաւագոյնս օգտագործուած են եւ թէ իրենք իրենց կարելին պիտի ընեն աջակցելու համար համալսարանի զարգացման։ Երկու տարի է գործող համալսարանը ունի երեք բաժին (տնտեսութիւն, կառավարում եւ իրաւագիտութիւն) եւ ներկայիս 180 ուսանող։

***

Սեպտեմբեր 21-ին նաեւ Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեան ընդունած է Ժ. Ուտէնի գլխաւորած պատուիրակութիւնը։ Հանդիպման ընթացքին քննուած են զանազան հարցեր, ի շարս որոնց երկու երկիրներու յարաբերութիւնները, շրջանի խնդիրները եւլն.։

***

Սեպտ. 22-ին, պատուիրակութիւնը ընդունուած է Ազգ. Ժողով, ուր նախագահ Ա. Խաչատրեան նախ շնորհակալութիւն յայտնած է Ժ. Ուտէնի ֆրանսական Ծերակոյտի 1915-ի ցեղասպանութեան ճանաչման համար։ Յայտնած է որ ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղեան հարցին, Հայաստան կողմնակից է խաղաղ լուծման, բանակցութեան ճամբով։

***

Անկախութեան տասնամեակին առթիւ, Ժ. Ուտէն յանձնած է նաեւ Ֆրանսայի Ծերակոյտի նախագահ Ք. Փոնսըլէի ուղերձը։ Նախագահ Շիրաք ալ իր ուղերձին մէջ կը գրէր նախագահ Քոչարեանի որ 2001 թուականը Հայաստանի համար կրկնակ շնորհաւորութեան արժանի է, մէկ կողմէն 1700-ամեակի առթիւ, ապա, նաեւ Եւրոպայի Խորհուրդի անդամակցութեան։ Կ'աւելցնէր թէ անշուշտ դեռ շատ ընելիքներ կան խաղաղութեան հաստատման եւ բարգաւաճման ճամբուն վրայ ամբողջ Կովկասի եւ Հայաստանի համար, բայց, ինք անվարան վստահութիւն ունի Ռ. Քոչարեանի վճռականութեան եւ երկրին ներուժին նկատմամբ։

***

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԱԼԵՔՍԻ Բ.Ը

Համայն Ռուսաստանի Պատրիարք Ալեքսի Բ. որ 1700-ամեակի տօնակատարութիւններուն մասնակցելու համար Հայաստան գացած էր, Սեպտ. 22-ին ընդունուած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողմէ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի ընկերակցութեամբ։ Պատրիարքը իր ու ռուս ուղղափառ եկեղեցւոյ պատուիրակութեան Հայաստան ներկայութիւնը երկու եկեղեցիներու եւ ժողովուրդներու բարեկամութեան վկայութիւն նկատած է։

***

Շ. ԱԶՆԱՒՈՒՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Անկախութեան տասնամեակին առթիւ Երեւան գացած է Շ. Ազնաւուր ու օդակայանին մէջ իսկ սկսած պատասխանել լրագրողներու հարցումներուն։ Իր անունով կոչուած հրապարակին մկրտութեան մասին ան ըսած է թէ իրեն շատ հաճելի է առիկա, բայց Հայաստանի համար ամենակարեւոր բանը չէ։ Յետոյ պատասխանելով Ա. Եգոյեանի պատրաստած ժապաւէնին մասին հարցումներու. ըսած է թէ ան բնական պատմութիւն մըն է ուր շատ պատկերաւոր ձեւով ներկայացուած է Հայոց պատմութիւնը։ Յայտնած է այն ենթադրութիւնը թէ գործը առաւել հետաքրքրութիւն կը գտնէ Սփիւռքի մէջ, որովհետեւ հոն գտնուող Հայերը ցեղասպանութեան մասին աւելի յաճախ լսելու կարիք ունին եւ հիմնական կերպով Սփիւռքի Հայութիւնն է որ կը պայքարի ցեղասպանութեան ճանաչումին համար, իսկ Հայաստանի ժողովուրդը բնական է որ զբաղի իր ապագայով։

Ֆրանսահայ երգիչին ներկայութեան հանդիսաւոր բացումը կատարուած է իր անունը կրող հրապարակին։ Յայտնի յուզումով Շ. Ազնաւուր ըսած է թէ նման պատիւ անակնկալ եղած է իրեն ու չափազանց երջանիկ է իրեն ցոյց տրուած յարգանքին համար։

Գիւմրիի Ազատի հրապարակին վրայ ալ Սեպտ. 22-ին, իր ներկայութեամբ բացուած է Շ. Ազնաւուրի արձանը։ Քանդակը գործն է արուեստագէտ Սամուէլ Պետրոսեանի, ճարտարապետը՝ Ծիմ Թորոսեան։ Շինարարութիւնը հովանաւորած է գիւմրեցի գործի մարդ Գ. Պետրոսեան։ Ելոյթ ունենալով շնորհակալութիւն յայտնած է Ազնաւուր։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒԼՈՒԶԻ ԱՂԷՏԸ

30 ՄԵՌԵԱԼ, 1170 ՎԻՐԱՒՈՐ
34-Ը ՇԱՏ ԾԱՆՐ ՎԻՃԱԿԻ ՄԷՋ

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 21, առաւօտեան ժամը 10.07-ին է որ ահաւոր պայթում մը կը պատահէր Թուլուզի հարաւային արուարձանը գտնուող քարիւղաքիմիական Ա. ԶԷՖ. ԷՖ գործատան մէջ եւ կը ցնցէր ամբողջ շրջանը։ Ցնցումը կը համապատասխանէր 3,4 ուժգնութեան Ռիխթէրի աստիճանաչափին վրայ։ Խուճապը մեծ էր, պայթումին ուժգնութիւնը անշնչելի մթնոլորտ մը կը ստեղծէր շրջապատէն մինչեւ Թուլուզ։ Քաղաքը արդէն որոշ շրջան մը կը կտրուէր աշխարհի մնացեալ մասէն, օդակայան, կայարան, ճամբաները կը փակուէին, մինչ յաջորդաբար Թուլուզ կը ժամանէին Լ. Ժոսփէն, Ժ. Շիրաք, Ֆապիուս, Գոշէ։

Փրկարար ուժերը դէմ յանդիման կը գտնուէին սարսափազդու տեսարաններու պայթումին վայրն իսկ, հինգ մեթր խորութեամբ բացուած փոսը ռմբակոծութեան մը տպաւորութիւնը կը թողուր։

Սեպտ. 24-ին, Երկուշաբթի առտու, դեռ առժամեայ հաշուեկշիռն էր՝ 30 մեռեալ, 1170 վիրաւոր, որոնց 782-ը հիւանդանոցը կը մնային. ասոնցմէ 34-ը շատ ծանր վիճակի մէջ էին։ Բազմաթիւ տուներ քարուքանդ էին, նաեւ դպրոցներ, լիսէներ որոնց նորոգութիւնը ամիսներու կը կարօտի։

Կառավարութիւնը անմիջապէս 10 միլիոն ֆրանք կը յատկացնէր, նոյնքան գործատան տէրը՝ Թոթալֆինաէլֆ եւ քաղաքը։

Այս ահաւոր պայթումին պատճառները չէին յայտնաբերուած Սեպտ. 24-ին, բայց, առաւելաբար արկածի կը վերագրուէր։ Նիթրաթ տ'ամոնիոմի տաքնալն է, աւելի քան 200 աստիճան, որ պայթումը պատճառած է։ Կը մնայ ճշդել, թէ ինչո՞ւ տաքցած է, մարդկայի՞ն սխալ մըն է, թէ դիտումնաւոր արարք մը, քննութիւնը միայն կրնայ պարզել։

Նման պարագաներու գլխաւոր հարցն այն է թէ ինչո՞ւ նման վտանգաւոր գործատուներ կան քաղաքին շրջանը։ Այս մէկը թէեւ չէ շինուած քաղաքին կից, այլ քաղաքն է որ կառուցուած է գործատան շուրջ, որ հիմնուած է 1924-ին։

ԻԱ. ԴԱՐՈՒ ԱՌԱՋԻՆ ՄԻՒՌՈՆՕՐՀՆԷՔԸ

Սեպտեմբեր 22-ի առաւօտը Ս. Էջմիածնի Մայր տաճարին մէջ 1700-ամեակի հանդիսութիւններուն մասնակցելու գացած քոյր եկեղեցիներու հոգեւոր պետերուն եւ ներկայացուցիչներուն մասնակցութեամբ տեղի ունեցած է տիեզերական արարողութիւն։ Վեհարանին բարի գալուստի արարողութենէն ետք կատարուած է միւռոնօրհնութիւնը։

Այդ առթիւ Հայաստան կը գտնուէին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսը, Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ պատրիարքները Թորգոմ եւ Մեսրոպ Արք.ներ, բազմաթիւ թեմերու առաջնորդներ, Հայ կաթողիկէ, աւետարանական եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ, Մխիթարեան հայրեր։ Քրիստոնէական քոյր եկեղեցիներէ Հայաստան գացած են Մոսկուայի եւ Համայն Ռուսաստանի Ալեքսի Բ. պատրիարքը, Ռումէն ուղղափառ եկեղեցիին պատրիարքը, Աղեքսանդրիոյ եւ Համայն Աֆրիկէի յոյն ուղղափառ պատրիարքը, Հնդիկ Մալապար եկեղեցիին պետը, Քենթըրպըրիի արքեպիսկոպոսը, ԱՄՆ.ու եպիսկոպոսական եկեղեցիին պետը, ղպտի, ասորի եկեղեցիներէն, Դանիոյ լուտերական, Գերմանիոյ աւետարանական եկեղեցիներէն ներկայացուցիչներ։

Վեհարանին մէջ Գարեգին Բ.ի բարի գալուստի ուղերձին ողջոյնի խօսքերով պատասխանած են գրեթէ բոլոր հիւր եկեղեցականները։

ՊԱՊԸ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ

ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐԸ «ԿՈՐՍՆՑՈՒՑԵՐ» ԵՆ ՊԷՆ ԼԱՏԷՆԸ...

Պապը Աստանա (Ղազախստանի մայրաքաղաքը) հասաւ Շաբաթ իրիկուն եւ յաջորդ օրն ալ, յաւարտ պատարագի վճռական շեշտով կոչ մը ըրաւ խաղաղութեան եւ հրաւիրեց քրիստոնեաներն ու մահմետականները ուժգին կերպով աղօթելու փոխանակ իրարու դէմ ճակատելու։ Կրօնքը, կ'ըսէ Յովհ.-Պօղոս Բ., երբեք պէտք չէ օգտագործուի հակամարտութիւնները արդարացնելու համար։

Պապը Ղազախստանէն կ'անցնէր Հայաստան։

***

Լիպերասիոն (Սեպտ. 22) անդրադառնալով Պապին ճամբորդութեան, կը գրէր թէ Հայերը կը սիրեն յիշել որ իրենց երկիրը քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք հռչակած է հռոմէացի Կոստանդիանոս կայսրէն առաջ։ Կ'աւելցնէ թէ Ռուսաստանի Ալեքսի Բ. Պատրիարքը եւ Պապը նոյն օրը Երեւան պիտի չգտնուէին առաջքն առնելու համար որեւէ լարուած մթնոլորտի։ Պատրիարքը կը ժամանէր Սեպտ. 22-ին եւ կը մեկնէր Սեպտ. 24-ին։

***

Նիւ-Եորքի եւ Ուաշինկթընի ոճրափորձերէն ետք, շաբաթավերջին, նախագահ Պուշ Քէմփ Տէյվիտ կը գտնուէր իր անձնակազմին հետ պատրաստելու համար ամերիկեան գործողութիւնները։ Ամերիկեան մամուլը կը գրէր նաեւ թէ Պուշ կ'ուսումնասիրէ դերակատարներն ու խնդրոյ առարկայ երկիրները, քանի ընտրապայքարի ելոյթներուն առթիւ, կարծած էր որ Թալիպանները ռոքի նուագախումբ մըն է եւ չէր գիտեր թէ ո՞վ է Փաքիստանի նախագահը։

— Թալիպանները յայտնած են թէ կորսնցուցած են Պէն Լատէնը, երկրէն հեռացեր է, բայց չեն գիտեր թէ ո՞ւր է։ Ուաշինկթըն թերահաւատ է եւ 25 միլիոն տոլար կը տրամադրէ ձեռք ձգելու համար ան, որ հեղինակը կը նկատուի արարքներուն։ Ամերիկացիք կ'ըսեն նաեւ թէ փաստերն ունին այլեւս որ Պէն Լատէնն է։

Թալիպանները յայտարարեցին նաեւ թէ վար առած են ամերիկեան լրտես-օդանաւ մը, առանց օդաչուի։ Ամերիկացիք խոստովանեցան թէ «կորսնցուցած» են լրտես օդանաւ մը։

— Կիրակի, Սեպտ. 23-ին, Ամերիկա սուգի վերջին օր մը ապրեցաւ։ Եանքի Սթատիումի արարողութեամբ վերջ գը-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԼՈՒՍԱՆՑՔԻ ՎՐԱՅ

ՄԻ՛ ԽՕՍԻՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ...

Հայերէնը վերջին տարիներուն մեծ թիւով նորաբանութիւններ ստեղծած է, ոմանք՝ յաջող, ուրիշներ՝ անյաջող: Անոնցմէ շատերը՝ երկու տեսակէն, Հայաստանէն կը թափանցեն արեւմտահայերէնին մէջ, եւ հազուադէպօրէն հակառակը: Նորագոյններէն մէկը, որ բաւական մտահոգիչ չեշտ մը ունի հայրենի բնակչութեան ջախջախիչ մեծամասնութեան համար, «րոպէավճար» բառն է:

Հայաստանի տնտեսական քաղաքականութեան շնորհիւ, բոլորս գիտենք անոր նշանակութիւնը. – Հեռաձայնային հաղորդակցութիւններու սակ՝ վայրկեանի (արեւելահայերէնը «րոպէ» կը գործածէ մեր «վայրկեան»ի իմաստով) հիմամբ: Սեպտեմբեր 1–էն ի վեր, կեդրոնական Երեւանին համար «Արմէնթէլ» մենաշնորհային ընկերութիւնը 4 դրամի սակ մը սահմանած է՝ իւրաքանչիւր վայրկեանի դիմաց (0,0073 տոլար): Սուղ չերեւիր... Առ ի բաղդատութիւն, Միացեալ – Նահանգներու մէջ բջիջային հեռաձայնով խօսակցութեան իւրաքանչիւր վայրկեանը 0,20 տոլար կ'արժէ:

Խորհրդային ժամանակ ու մինչեւ հիմա, քաղաքային հեռաձայնը անսահմանափակ էր: Կարելի էր մինչեւ իսկ հեռաձայնային դասախօսութիւն մը կարդալ ամէն օր՝ ամսական մնայուն սակի մը դիմաց: Անշուշտ, եթէ գիծերը լաւ աշխատէին: Ինչպէս ամէն տեղ, Հայաստանի մէջ՝ ա՛լ աւելի, հեռաձայնի խօսակցութիւնը կենսական դեր մը կը խաղար ժողովուրդին համար:

Ժողովուրդին 80–90 առ հարիւրը, որ ամսական երեսուն տոլարէն պակաս կը շահի (Հայաստանի համար սահմանուած աղքատութեան գիծը), յետայսորիկ, եթէ, օրինակ, օրական 20 վայրկեան հեռաձայնով խօսի, ամսուն վերջը 600 վայրկեանի պիտի ամբողջացնէ, որ համազօր է 2400 դրամի: Ասիկա, 900 դրամի բաժանորդագրութեան սակին գումարուած, 6 տոլարի «աննշան» վճարում մը պիտի գլորեցնէ «Արմէնթէլ»ի ամենակալ գանձանակին մէջ: Այսինքն, իր եկամուտին առնուազն մէկ հինգերորդը:

Կարիքը չկայ, հաւանաբար, ԱՄՆ–ու հետ բաղդատականներ կատարելու...:

Ըստ երեւոյթին, աւելի խելացի գործ է հանգուցեալ Գէորգ Էմինի քերթուածի մը բովանդակած թելադրանքին հետեւիլ. «Մի՛ խօսիր Հայաստանում...»:

«Արմէնթէլ»ը կը պնդէ, որ րոպէավճարի այս սկզբունքը միայն թուայնացած (տիժիթալիզէ) հեռախօսակայաններուն համար է, ուր որակեալ ծառայութիւն կայ: Արդեօք նախապայմա՞ն է, որ որակը վճարուի՝ ժողովուրդի գրպաններու պարպումով:

Սակայն մտահոգուելու պատճառ մը չկայ: Շուտով այս մասնաւոր մենաշնորհը պատրուակ մը կը պարտադրէ՝ իր ցուցափեղկները երեւանեան միւս շրջանները տարածելու համար: Որակեալ թէ անորակ սպասարկութիւնը երկրորդական կը դառնայ, երբ դրամատիրութեան անտառին օրէնքը կը գործադրուի ու պետութիւնը ձեռքերը կը լուայ:

(Այժմ յայտնի է, օրինակ, ամերիկեան օդակայաններու ապահովութեան անորակ մակարդակը, որուն հետեւանքով... պարզ դանակներով զինուած քանիեակ մը մարդիկ չորս օդանաւեր մարդկային հրթիռներու վերածեցին եւ Նիւ–Եորքն ու Ուաշինկթընը իրենց կործանարար մօլուցքին աննախընթաց թիրախը դարձուցին):

Բայց պետութիւնը իր ձեռքերը լուացած չէ՛ Հայաստանի մէջ, այլ որակի պահպանման բանբեր ու յիշողութեան աննկուն պահապան դարձած է: Այդպէս կը թելադրէն Նախագահ Ռոպէր Քոչարեանի անցեալ Օգոստոս 15–ի յայտարարութիւնները. –

«Իր պաշտօնավարութեան օրօք կնքուած մասնաւորեցման բոլոր գործարքներուն նախագահը բացառապէս դրական գնահատական տուաւ, իսկ առաւել շեշտուած կերպով՝ այն պարագաներուն, որոնց համար ամենէն աւելի քննադատուած է ու կը քննադատուի քաղաքական ընդդիմութեան կողմէ:

(...) Իսկ "Արմէնթէլ"ի մասնաւորեցման դրական ելքը նախագահը կը հիմնաւորէ կատարուած ներդրումներով ու կապի որակի կտրուկ բարելաւումով. – "Մենք ուղղակի մոռացել ենք, որ 2 – 3 տարի առաջ հնարաւոր չէր զանգել, մի տասից տասնհինգ անգամ պէտք է հավաքէիր: Միանգամից այսպէս ասեմ՝ մեր յիշողութիւնը պէտք է վերականգնենք, թէ ոնց էր վիճակը"» («Սարդարապատ», 2001, Օգոստոս 22):

Ըստ երեւոյթին, քանի մը ամիս առաջ «Արմէնթէլ»էն կառավարութեան պահանջած ներդրումները իրագործուած են եւ «պլանները գերակատարուել են», ինչպէս կը պատահէր «սոցիալիզմի օրերում»...:

Վերջին տարիներուն Հայաստան չենք այցելած, որ հեռաձայնի խօսակցութեան նորահրաշ բարիքները վայելէինք: Բայց Երեւան ապրող Ամերիկացի բարեկամուհի մը, որ վերջերս գործի բերումով հոն հաստատուած է, իր «վայելք»ը կը փոխանցէր մեզի Սեպտեմբերի սկիզբը. –

«Թերեւս լսած ըլլաս, որ հիմա "Արմէնթէլ"ը կեդրոնական Երեւանի մէջ նոր պահանջ, որ մարդիկ մէկ վայրկեանի դիմաց 4 դրամ վճարեն տեղական կանչերու համար: Անշուշտ, ասիկա շատ չի թուիր, բայց մեծ դժուարութիւն կը ստեղծէ մարդոց համար որոնք շատ դրամ չունին: Մեր ՈԿԿ–ին (ոչ–կառավարական կազմակերպութիւն) մէջ ժողով մը ունեցանք երէկ, անդամներուն մեծամասնութիւնը բազմամարդ ընտանիքներէ կու գան, որոնք Երեւանի տարբեր կողմերը կ'ապրին: Երկար քննարկում մը եղաւ, թէ հեռաձայնի սակին այս յաւելումը որքա՞ն պիտի նշանակէ ՈԿԿ–ին համար, քանի որ յուր փոխանցելու իրենց ձեւն է, որ գործօն կիներր իրենց շրջանին միւս կիներուն հեռաձայնեն. բայց անշուշտ ՈԿԿ–ն շատ աղքատ կիներէն չի կրնար խնդրել որ այդ ընեն եթէ 4 դրամ պիտի վճարեն մէկ վայրկեանին համար: Կը նշանակէ, որ մարդոց հաղորդակցելու կարողութիւնը պիտի նուազի, եւ ոեւէ մէկը կրնայ գուշակել, որ եթէ այս վճարումը առայժմ միայն քաղաքի կեդրոնի թիւերուն համար է, ի վերջոյ պիտի տարածուի. գիծերուն պարագային, որքա՛ն հեռու ըլլան կեդրոնէն, այնքան աւելի գէշ են, ի՞նչ ուզէ թող ըսէ նախագահը»:

Ըստ երեւոյթին, Ռ. Քոչարեան իր խօսքին մէջ նախագահական կամ կառավարական պալատներու հեռաձայններուն կ'ակնարկէր...:

Մեր թղթակիցը, ուրիշ իմակով, կը պատմէ այնուհետեւ.–

«Երբ հեռաձայնը վերցուցի, միայն լռեցի բզզիւնի տեսակ մը որ ինծի յիշեցուց կատուի մը կռնչիւնը, եւ ամէն անգամ որ կը վերցնէի եւ ձայնը կը լսէի, ես ինծի ըսի. "Հեռաձայնը կը կռնչայ եւ հիմա կարելի չէ զինքը խանգարել"...»:

Ասիկա արդէն լաւածանօթ պատկեր մըն է՝ 1989–1998–ին մեր հանդիպածը, Երեւանի կեդրոնին մէջ թէ դուրս: «Մեր յիշողութիւնը պէտք է վերականգնենք», յորդորած է Նախագահ Քոչարեան, եւ ահա թէ ի՛նչ արագութեամբ վերականգնուեցաւ:

Երրորդ իմակ մը Երեւանէն, վերջինը՝ այս տողերը գրելու ժամանակ. –

«(Հեռաձայնը) կը շարունակէ մարտահրաւէր մը ըլլալ: Երեկոյեան հազիւ թէ կրնամ իմակներս ստուգել, որովհետեւ գիծերը այնքա՛ն գէշ են: (..) Իսկ երբ հեռաձայնը կռնչայ, ոչինչ կը պատահի – մարդ չի կրնար հեռաձայնել կամ հեռաձայնուիլ: Անշուշտ, կեդրոնը չեմ ապրիր, ուր հեռաձայնի գիծերը աւելի լաւ են, բայց այս ալ յարաբերական է, նոյնիսկ հոն ալ բնաւ լաւ չեմ գտած զանոնք: Ինչպէ՞ս կրնայ քաղաք մը հեռաձայնային լաւ համակարգ մը ունենալ երբ սպասարկութեան մակարդակին մէջ այսքան անհաւասարութիւն կայ: Համակարգը փոխկապակցուած է, ուրեմն եթէ մէկ մասը լաւ չաշխատիր, ինչպէ՞ս միւսը կրնայ լաւ աշխատիլ»:

Այդ ալ դեռ բան մը չէ: Երեւանի մէջ, եթէ հեռաձայնը չաշխատի, յաճախորդը նորէն պէտք է «ցնծայ», եւ ո՛չ թէ ուրախութենէն. – «Երկու տարի առաջ, կը յիշեմ, հայերէնի ուսուցչուհիս իր շէնքին մէջ հարց մը ունէր, որուն հետեւանքով հեռաձայնը շաբաթ մը չէր աշխատած: Երբ գացած է հաշուեցոյցը վճարելու՝ հեռաձայնի ընկերութեան գանգատած է եւ ծերունի կինը պատասխանած է՝ "Գծերը հին են, ի՞նչ էք սպասում": Ան պատասխանեց. "Ուրեմն ինչի՞ ենք վճարելու չաշխատող մի բանի դիմաց": Որովհետեւ, անշուշտ, ինք դեռ պէտք է վճարէր իր հաշուեցոյցը»:

Որո՞ւ հոգը, թէ ժողովուրդը կապի մէջ չըլլայ: Որքան աւելի անկապ, անտարբեր ու անտեղեակ, այնքան աւելի դիւրին է ղեկավարել զայն:

Չէ՞ որ, առհասարակ, պետութիւններուն փչրուած կամ նոր գնուած ամանեղէնին հաշիւը անմեղները կամ չունեւորները կը վճարեն...:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Նիւ–Ճըրզի

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ՎՕՉԵԼ, ՍՈՒՐԱԼ, ԲԱՅՑ ԴԷՊԻ Ո՞ՒՐ

Կեդրոնական Ֆրանսայի (Լիոն) եւ հիւսիս – արեւմտեան Իտալիոյ (Թորինօ) իշխանութիւնները, վերջերս, ժողովի նստած էին, երկու քաղաքներու միջեւ արագընթաց ելեկտրաքարշերու մասին որոշում տալու, մինչ նոր օրերուն Մարանէլլոյի մէջ, Ֆէրրարիի պատասխանատուները կը ներկայացնէին 2001–ի նոր նմոյշը, որ նախորդին վրայ, մի քանի հազարամեթր աւելի արագ երթալու առաւելութիւնն ունի: Պէտք էր տեսնել հրճուանքը տէրերուն եւ բազմահազար համակիրներուն, արագութեան այս նոր մրցանիշին համար, որ չեմ գիտեր՝ դէպի աւելի լուսաւոր ապագա՞յ թէ ծրագրուած ձախորդութիւն... կը սուրայ:

Իրականին մէջ, հեռաւորութիւնները մօտեցնելով, մարդոց ապրելութենէն շատ բան չէ փոխուած: Գերձայն օդանաւերուն, արուեստակեալ արբանեակներուն կամ հրթիռներուն համար, ցամաքամասերը դարձած են փոքր, չնչին տարածութիւններ, սակայն, որեւէ գիւղի բնակիչ մը, հազիւ թէ կարենայ ձեզի դրացի գիւղին անունը տալ, յաճախ չեն գիտեր իրենց սահմաններէն անցնող գետակին անունը եւ տակաւին առաւելութիւն մըն ալ ունին իրենց ծնողքներուն վրայ, քանի արձակուրդի կ'երթան զանազան ծովափներ եւ լեռներ, բայց վստահաբար իրենց երկրին աշխարհագրութենէն տարտամ տեղեկութիւններ միայն ունին...:

Եթէ իրապաշտ ուզենք ըլլալ, արագութեան պատճառած այս արտասովոր ցնծութիւնը, ցաւագարային կերպարանք կը ստանայ, քանի որ արագութեան ամէն մէկ յաւելում, ինքնաբերաբար, համապատասխան դանդաղութիւն մը կը ծնի: Ստէպ կը պատահի որ տունէն օդակայան հասնիլը, աւելի ժամանակ կը խլէ, քան մէկ կեդրոնէն միւսը թռչիլը: Այս պատճառով, տարուէ տարի, օդակայաններուն շուրջ, նորանոր պանդոկներ կը կառուցուին, ամէն ազգի ճաշարաններ կը բացուին, համագումարի կեդրոններ կը ստեղծուին, պարզապէս՝ հեռու մնալու համար քաղաքի խճողումներէն:

Արդի ժամանակներու տնտեսագէտներուն համար, արագութիւնը համազօր է ժամանակի խնայողութեան: Ժամանակ շահիլ կը նշանակէ դրամ շահիլ, չէ՞ որ այս «ցաւագարներ»ուն համար ժամանակը ոսկի է. բայց ոչ միշտ: Միլիոնաւոր մարդիկ, ամէն օր, հասարակաց միջոցներու եւ սեփական կառքերու մէջ, միլիառաւոր ժամեր կը վատնեն գործի կամ դրասենեակ հասնելու, յոգնած եւ ջղագրգիռ, մինչդեռ այն որ կարիքը չունի այդ հեւ ի հեւ արագութեան, աւելի արդիւնաւոր կ'ըլլայ իր գործին մէջ:

Միշտ աւելի բարձր արագութիւն եւ աւելի արդիւնաւորութիւն փնտռելը կրնայ ընկերային մտախանգարում յառաջացնել, քանի նպաստաւոր է ունեւորին, որ ունի միջոցները գործադրելու, ի վնաս աղքատին, որ անոնց հետեւանքները միայն կը կրէ: Եթէ գիւղի մէջէն մէկ ելեկտրաքարշ կ'անցնէր, 120 քմ. արագութեամբ, հիմա պիտի անցնի տասը անգամ աւելի, եւ 500–ի մօտեցող արագութեամբ: Եզրակացութի՞ւն. աշխարհս երկու մասի բաժնուած է. վազողները եւ կանգնածները:

Հիները այս հարցը լուծած էին առանց դոյզն ծախքի, դիմելով դիցաբանութեան: Հերմէս չաստուածը, ոտքերուն թեւեր անցուցած, ամէնուն փոխարէն կը սուրար: Քրիստոնեաներս՝ վազելու ալ կարիք չունինք: Հոգին ամէն տեղ է, ներկայ մեր մէջ եւ տիեզերքին:

Պաշտամունքը՝ հանդէպ արագութեան, ինքնախաբէութիւն մըն է, քանի այն ապաւորութիւնը կը թողու, թէ նիւթական առաւելութիւններ կը պարգեւէ: Ընդհակառակն, դատապարտութիւնն է մարդկային ցեղին: Կենալու անկարողութիւնը, յարատեւ առաջանցքի (տէփասման), ցանկութիւնը թմրեցուցիչ մըն է, մոռցնել տալու մեզի, որ մեր մղձաւանջներն ու պատասխան չստացած հարցումները, հազարամեակներն ի վեր, չնչին յառաջխաղացում չեն արձանագրած... եւ սերունդները իրարու կը յաջորդեն, դարերէ ի վեր, ապրելով միշտ այն պատրանքը, թէ բնութեան օրէնքներուն տիրապետելով, մարդ կրնայ իր հոգեկան ներաշխարհը հարստացնել...:

Հ.Յ.Պ.

ԳՆԱԼԸՐԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ դարաւանդին վրայ Սեպտ. 8-ին երգիչ Պարթեւ համերգ մը տուած է, որ խոր տպաւորութիւն գործած է հարիւրաւոր ներկաներուն վրայ: Բացման խօսքը արտասանած է Գնալըի Մշակութային ձեռնարկներու կազմակերպիչ՝ Մաքրուհի Պ. Յակոբեան, որ յայտնած է թէ այս համերգով փակումը կը կատարուի ամառնային եղանակի ցարդ իրագործուած մշակութային տասը ձեռնարկներու, ապա ներկայացուցած է Պարթեւը, որ առաջին անգամ ըլլալով երգած է նուագախումբի ընկերակցութեամբ: Յայտագրին առաջին մասի վերջաւորութեան, կեդրոնականի «Երազ»ի անդամները հայերէն երգերը մարմնաւորած են պարերով: Երկրորդ մասն ալ գործադրուած է երգերով եւ պարերով: Բեմ հրաւիրուած է թաղային խորհուրդի ատենապետը՝ Լեւոն Գուգիքօղլու որ յայտնած է թէ այս տարի Գնալը գեղարուեստական ապրումներու բացառիկ եղանակ մը ապրած է: Փակման խօսքը արտասանած է Մեսրոպ Պատրիարք:

*
**

ՊԻԻՅԻՒՔՏԷՐԷԻ Ս. Հռիփսիմեանց երաժշտասիրաց դպրաց դասին տարեդարձը տօնուած է Սեպտ. 9–ին, կրօնական եւ աշխարհական հանդիսութիւններով: Նախագահած է Պատրիարքարանի լուսարարապետ՝ Արամ Եպիսկ. Աթէշեան, որ տուած է նաեւ օրուան քարոզը: Յաւարտ պատարագի, սիրոյ սեղան մը տեղի ունեցած է եկեղեցւոյ յարակից պարտէզին մէջ: Հանդիսավար Կարօ Սրկ. Թէրզեան շնորհաւորած է Դպրաց դասու իր ընկերները եւ շնորհակալութիւն յայտնած թաղականներուն: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Խօսք առնելու հրաւիրուած է «Մարմարա»յի խմբագրապետը՝ Ռ. Հատտէճեան, որ իր կարգին շնորհաւորած է թաղականները: Հուսկ բանքը արտասանած է Արամ Եպիսկ. որ գնահատած է Կարօ Սրկ. Թէրզեանի եւ ընկերներուն տարած աշխատանքը: Անդրադարձած է Նիւ–Եորք եւ Լոս–Անճըլըս կատարած իր ճամբորդութեան, որմէ նոր վերադարձած էր: Երկու քաղաքներուն մէջ ալ դիմաւորուած է Պոլսեցիներու եւ Տիգրանակերտցիներու կողմէ: Տէրունական աղօթքով վերջ գտած է հանդիսութիւնը:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ

Ռուսաստանի դպրոցները այս վերամուտին 20 միլիոն աշակերտ ընդունած են, մինչ բոլորն ալ ծանր հարցեր ունին: Շատերը բնագիտութեան ու տարրաբանութեան դասերուն համար հարկաւոր միջոցներէն զուրկ են, իսկ անոնց կէսը նոյնիսկ ամենափոքր համակարգիչ մը չունի: Այսուհանդերձ, հիմնովին նոր մանկավարժական ծրագիրներ կիրարկելու տրամադրութիւնը մեծ է: Այդ մտադրութեան արդիւնք է, օրինակ, Ստաւրոպոլի շրջանին մէջ մանչերու եւ աղջիկներու համար անջատ դպրոցներու գոյութիւնը, վերամուտէն ի վեր: Այս դրութիւնը ներկայի տարեշրջանին պիտի կիրարկուի 131 դպրոցի մէջ:

Այս կարգադրութիւնը վէճերու ալ պատճառ է. յիշեցնողներ կան թէ կրթական մարզին մէջ սեռերու անջատումը մնացած է միայն կրօնական կամ որոշ ընտրանիի մը վերապահուած հաստատութիւններու մենաշնորհը: Ուրիշներ կ՚ըսեն թէ 1917–էն առաջ ալ երկսեռ չէին դպրոցները, բայց ատիկա արգելք չէր լաւագոյն արդիւնքներ ստանալու: Այսուհանդերձ, այդ շրջանին աղջիկներու տրուած դաստիարակութեան գլխաւոր նպատակը լաւ տանտիկիններ ու մայրեր պատրաստել էր, մինչդեռ ԻԱ. դարուն գէշ պիտի չըլլայ եթէ մանչերը տուն մը կարգի դնել գիտնան, աղջիկներն ալ քաղաքէի հիմնական տեղեկութիւնները: Ռուսական փորձին մէջ մանչերու դասի ծրագիրներուն ծանրութեան կեդրոնը կը կազմեն մարմնամարզն ու ֆիզիքական աշխատանքը, մինչ աղջիկներու համար նախատեսուած են ձեռագործի ու տնական աշխատանքի ժամեր:

Անջատ դպրոցներու կարգադրութիւնը ընդհանուր առմամբ լաւ ընկալում գտած է ծնողքներէն որոնք մեծ թիւով դիմած են իրենց զաւակները արձանագրելու փորձառական այդ հաստատութիւնները: Կնողներ ալ կան որ այդ դրութիւնը երկար ատենէ ի վեր պէտք էր կիրարկել: Շրջանի կոզակներուն զինուորական ղեկավարը գոհունակութեամբ ըսած է թէ կրթական այդ ձեւը մանչերուն ստորակայութեան բարդոյթէն վերջ պիտի տայ եւ դպրոցները այլեւս կիներու տիրապետութեան ենթակայ այրեր պիտի չըհասցնեն: Ան կ՚ակնկալէ որ այդ ձեւով հայրենիքի իսկական պաշտպաններ հասնին, յաջորդութիւնը առնելով Փէփսիի սերունդէն որ անպէտ տարր է բանակին համար:

Թերահաւատները գրեթէ համոզուած են որ նոր կարգադրութիւնը ակնկալուած արդիւնքը պիտի չունենայ, թէ մեծ բանի պիտի չծառայէ տկար սեռէն անջատ մեծնալ, անոր ենթակայ չըլլալու հեռանկարով: Ո՞վ կրնայ երաշխաւորել որ այդ դպրոցներուն շրջանաւարտները պիտի ծառայեն բանակին մէջ, հարց կու տան անոնք:

ՔԱՂՀԱՆ

ՅԻՇՈՒՄ Է ԿՈՄՊՈԶԻՏՈՐ ԷԴՈՒԱՐԴ ՄԻՐԶՈՅԵԱՆԸ

Տիգրան Պետրոսեանի կինը, ինչպէս յայտնի է, հրէուհի էր, իսկ հրեայ Միխայիլ Բոտվիննիկի կինը՝ հայուհի:

Երբ Տիգրան Պետրոսեանը աշխարհի չեմպիոնի կոչման համար մրցաշարում յաղթեց Բոտվիննիկին, ես Մոսկուայում էի:

Գործուղումը ձեւակերպելու համար մտայ ԽՍՀՄ Կոմպոզիտորների Միութեան հաշուապահութիւն: Երկար տարիներ Միութեան նախագահը հաճելի Հենրիխ Դաւթի Բլէյզն էր, որը միշտ ուշադիր էր Հայաստանի Կոմպոզիտորների Միութեան կարիքների նկատմամբ: Մեզ մօտ սովորոյթ էր առաջացել. Մոսկուայում խւրաքանչիւր հանդիպման ժամանակ միմեանց անեկդոտ էինք պատմում: Ես նրան պատմում էի հրէական, նա ինձ՝ հայկական անեկդոտներ: Շախմատի հանդիպումից յետոյ մտայ նրա մօտ մի քիչ գերազանցութեան զգացումով, նոյնիսկ գոռոզութեամբ. կարծես թէ ես էի դարձել աշխարհի չեմպիոն: Հարցրեցի նրան.

– Դէ ինչ, թանկագին Հենրիխ Դաւթի, ի՞նչպէս վերապրեցիք երէկուայ խաղի արդիւնքը:

– Գերազանց: Բայց ես զարմանում եմ ձեզ վրայ, թանկագին Եդուարդ Միխայլովիչ... Ձեմ կարող պատկերացնել, թէ ինչու էք այդպէս ուրախանում, ուղղակի փայլում էք: Եթէ ուեւէ մէկը պէտք է ուրախանայ ու փայլի, դա ես եմ: Չէ՞ որ մեր փեսան յաղթել է ձեր փեսային, այդպէս չէ՞:

«Իրաւունք» Սեպտ. 11/17

ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԷՅՆ ՎԻՊԱԳԻՐԸ

Պաղտատի մէջ որպէս վերամուտի մըշակութային գլխաւոր անցք կը նշուի վէպ մը որուն խորագիրն է «Զապիպա եւ Թագաւորը», իսկ հեղինակը՝ Ս. Հիւսէյն: Ան հատորով հրատարակուած է արդէն, կը վերածուի հեռատեսիլի հաղորդաշարի, յետոյ պիտի ներկայացուի որպէս երգախառն թատրոն:

Վէպը նիւթ կ՚ընէ գեղեցկուհի Զապիպային, անոր ամուսնին եւ թագաւորին պատմութիւնը. առաջինը կը խորհրդանշէ բոլոր կիները, երկրորդը՝ սադայէլական Արեւմուտքը, իսկ թագաւորը շատ յայտնի կերպով կը նոյնանայ հեղինակին հետ: Հետաքրքրական է կարդալ որ Մէ. Ի. Ա.–ի գործակալները երկար–բարակ ուսումնասիրած են գիրքը, նըշմարելու համար քիչ մը շատ թափանցիկ հանգիտութիւններ. Զապիպան կը բռնաբարուի 1991 Յունուար 17–ին երբ Իրաքի վրայ դաշնակից ուժերու յարձակումը կը սկսէր: Բարի թագաւորը կը փրկէ զինքը եւ կը զոհուի իր երկրին սիրոյն: Սակայն, մեռնելէ առաջ ժամանակ կը գտնէ իր ղեկավարութեան մասին կասկածները յայտնելու գեղեցկուհիին. «Ժողովուրդը խստաբարոյ ղեկավարի մը պէտք ունի՞»: Դրական է պատասխանը. «Այո՛ ժողովուրդը խստութեան մէջ միայն ապահով կը զգայ ինքզինքը»:

Վէպէն պատրաստուելիք հաղորդաշարը 20 մասէ պիտի բաղկանայ: Կ՚ըսուի թէ նաեւ երգախառն թատրոնի պիտի վերածուի որուն մէջ գլխաւոր հերոսուհիին դերը Ս. Հիւսէյնի աղջիկը պիտի կատարէ: Փորձերը արդէն սկսած են Ազգ. Թատրոնին մէջ:

Վէպը առաջին հատորը չէ որ Իրաքի ղեկավարին անունը կը կրէ: Ան հրատարակած է արդէն «Կինը եւ Իրաքի յեղափոխութիւնը», «Պէտք է կռուիլ Պարսիկներու դէմ» եւ «Մէ՞կ թէ երկու խրամատ»ը. այս վերջինը հաւաքածոն է իր ճառերուն ուր կը խօսի «յեղափոխական փորձառութեան» եւ Քիւրտերը ջախջախելու մեթոտներուն մասին:

Դժուար չէ կռահել որ տարուան ջանքը կը մտնի զինուորական համազգեստին տակ մշակութասէր, յատկապէս նկարչութիւնը սիրող արարած մը ցոյց տալու. առոր վկայութիւնը չե՞ն աղաղակող գոյներով իր հսկաբաւոր դիմանկարները որոնք կը զարդարեն գիւղերու, քաղաքներու պատերը: Ան նորոգել տուած է Բաբելոնի, Հատրայի նման պատմական հրաշալիքներ ու յուշատախտակի մը վըրայ իր անունը արձանագրած Նաբուգոդոնոսորին անուան քով:

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԾՐԱԳՐԵՐ

Յուշարձաններու պահպանութեան վարչութեան աշխատակազմի ղեկավար Վահան Պաղտասարեան խօսելով պատմական միջավայրի դիւաններուն մասին, ըսած է թէ 270 հազար նմոյշներ կը պարունակեն անոնք: Ուսումնասիրուած են 30 հազարէ աւելի յուշարձաններ, սակայն, այսօր պետութիւնը կարելիութիւն չունի այդ մարզին յատկացում ընելու եւ փարչութիւնը կը փորձէ սեփական ծրագրերով լուծել կուտակուած հարցերը:

Պատրաստուած են ծրագրեր որոնք պիտի ներկայացուին ԻՒՆԷՍՔՕ–ի Նոյեմբեր 20–22ի հայաստանեան հաւաքոյթին. անոր կը մասնակցին մշակութային զբօսաշրջութեան զարգացման նուիրատու կազմակերպութիւններ: Ծրագրերը կ՚ընդգրկեն Դիլիջանի, Աշտարակի, Վայոց Ձորի, Արագածոտնի, Շիրակի յուշարձանները:

Վ. Պաղտասարեան ըսած է նաեւ թէ Արագածոտնի Ուշի Թազա գիւղի գերեզմանատան ԺԷ.–ԺԸ. դարերու եզդիական տապանաքարերը եւ նոյն գերեզմանատան մէջ գտնուող ԺԹ. դարու հազարաշէն կուռքով տուները ներկայացուած են ԻՒՆԷՍՔՕ–ի միջազգային յանձնաժողովին որպէսզի ընդգրկուին պատմական հաղուագիւտ յուշարձաններու ցուցակին մէջ: Յանձնաժողովը հաւանութիւն տրուած է առաջարկին:

Վ. Պաղտասարեանի կարծիքով, նոյն ցուցակին վրայ տեղ կը գտնէ մօտ ատենէն Նորավանքի եկեղեցական համալիրն ալ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃՊԻՏ

Տեսնելով, թէ մայրն ինչպէս է հագնում նոր մուշտակը, երեխան բացագանչում է.

– Իսկ դու գոնէ պատկերացնո՞ւմ ես, որ այս մուշտակը մի խեղճ ու անպաշտպան կենդանու ահաւոր տանջանքների արդիւնք է:

– Անպիտան, ինչպէ՞ս ես խօսում հօրդ մասին...

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

ՄԹՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

– Ժամէ մը ի վեր հոս կը սպասեմ:

– Ուրեմն օր մը ժամանակ տուր ինծի:

– Շատ աղէկ, ուրեմն վաղը այստեղ կրկին կը տեսնուինք:

Երկու խօսակիցները բաժնուեցան, եւ Տրդատ փութաց իր ընկերներուն քով, որոնց հաղորդեց լրտեսին հետ ունեցած շահեկան տեսակցութիւնը: Ամէնքն ալ այն կարծիքը յայտնեցին, թէ հարկ էր օգտուիլ Արշակի տրամադրութենէն, առանց սակայն անխոհեմութիւններ գործելու:

Որոշուեցաւ, որ միմիայն Տրդատ անոր հետ հաղորդակցութիւն ունենայ, եւ միւս ընկերները միշտ ծածկուած մնան:

Յաջորդ օրը Արշակ կրկին եկաւ ծանօթ գինետունը, ուր այս անգամ Տրդատ բացէ ի բաց յայտնեց, թէ իրեն հետ պատրաստ էր գործակցիլ:

– Միայն թէ մեծ խոհեմութեամբ վարուինք, – դիտել տուաւ լրտեսը, – այս խնդրին մէջ իմ դիրքս շատ աւելի վըտանգաւոր է, քան թէ ձերինը... դուք ձեր պարտականութիւնը կը կատարէք կոր պարզապէս, մինչդեռ ես իմ պաշտօնակցութեանս դէմ կը մեղանչեմ կոր...

Բաւական խօսակցելէ ետքը բաժնուեցան իրարմէ, եւ Արշակ խոստացաւ երկու–երեք օրէն Արշաւիրի հասցէն հաղորդել:

– Դեռ վերջնական տեղը չէ որոշուած, եւ մէկ–երկու օրուան համար բարեկամի մը տունը կը մնայ կոր եղեր, – բացատրեց:

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

ՄԱՐԻՔԱՅԻ ՏԱՆԸ ՄԷՋ

Երկու օր ետքը Տրդատ կրկին եկաւ ծանօթ գինետունը Արշակը փնտռելու եւ սակայն այս անգամ ի զուր սպասեց: Լրտեսը չերեւցաւ:

«Կ՚երեւի, որ կարեւոր գործ մը ունեցած է եւ կամ տակաւին Արշաւիրի հասցէն չէ կրցած իմանալ», – վճռեց եւ գընաց գտնել իր ընկերները, որոնց հաղորդեց իր ապարդիւն ժամադրութիւնը:

Իրիկուան դէմ, ուշ ատեն, անգամ մըն ալ հանդիպեցաւ յոյն գինեպանին խանութը եւ հարցուց, թէ իր բարեկամը եկա՞ծ էր:

– Եկաւ քեզ փնտռեց, բայց բաւական սպասելէ ետքը գնաց, – պատասխանեց Յոյնը:

– Կրկին պիտի գա՞յ, – հարցուց Տրդատ:

– Եթէ ժամանակ ունենայ՝ պիտի գայ, եթէ ոչ՝ վաղը առտու պիտի հանդիպի, – պատասխանեց գինեպանը:

Տրդատ սեղանի մը առջեւ նստաւ եւ օղի մը ապսպրեց:

Ժամանակը կ՚անցնէր, եւ ո՛չ ոք կ՚երեւէր: Երիտասարդը չարունակեց խմել բաւական ատեն, մինչեւ որ ճաշի ժամը եկաւ:

«Այս մարդը գալիք չունի», – ըսաւ ի վերջոյ ինքն իրեն եւ հաշիւը մաքրելով՝ գնաց մօտակայ ճաշարան մը՝ պատուիրելով գինեպանին, որպէսզի եթէ Արշակը գայ, սպասցնէ:

Ճաշէն յետոյ կրկին վերադարձաւ գինետուն եւ այս անգամ ալ մէկ քանի քոնեակ խմեց, մինչեւ որ ա՛լ բոլորովին յուսահատած ոտքի ելաւ՝ միտքը դնելով հետեւեալ առտու կրկին գալ:

Երբ փողոց ելաւ՝ ժամացոյցը նայեցաւ:

«Օ՜, – ըսաւ ինքնիրեն, – ժամը տասն է արդէն, ուշ մնացեր եմ»:

Վարանոտ՝ պահ մը կեցաւ:

«Տո՞ւն երթամ արդեօք», – մտածեց:

Բայց գլուխը բաւական տաքցած էր եւ տուն երթալ պառկելու հեռապատկերը չէր ժպտեր իրեն:

«Շատոց է Մարիքան չտեսայ, – խորհեցաւ, – քանի որ այստեղ եմ, անգամ մը հանդիպիմ իրեն, քիչ մը ժամանակ կ՚անցընեմ ու յետոյ կ՚երթամ, կը պառկիմ»:

Ինչպէս ըսինք, Մարիքա կիսաշխարհիկ կին մըն էր, որուն տունը կը գտնուէր յոյն գինեպանին խանութին դէմը:

Տրդատ հնչեցուց դրան զանգակը:

Ծերուկ կին մը դուռը բացաւ:

– Մարիքան հո՞ս է, – հարցուց երիտասարդը:

– Հրամմեցէք, վերն է, – պատասխանեց կինը հաճոյակատար դէմքով մը:

Սանդուխին գլխէն Մարիքա արդէն ճանչցած էր իր բարեկամը եւ ուրախութեան ցոյցերով ընդունեցաւ զինքը:

– Սալոնը օտար մարդիկ կան, – բացատրեց գեղանի ցոփուհին, – եկո՛ւր իմ սենեակս երթանք, հոն հանգիստ կը նըստինք:

Տրդատ հաւանեցաւ, ու մտան աղջկան սենեակը, որ տան ետեւի կողմը կը գտնուէր:

Կեղծ գուրգուրանքի սովորական արտայայտութիւններէ ետք Մարիքա փափաք յայտնեց գարեջուր խմելու:

Երիտասարդը փութաց կատարել այդ փափաքը եւ երկու շիշ գարեջուր ապսպրեց, զոր պառաւը բերաւ:

– Քիչ մըն ալ ուտելիք առնել տուր, – խնդրեց աղջիկը, – այս իրիկուն տակաւին չեմ ճաշեր, անօթութենէ կը մարիմ կոր:

– Շատ աղէկ, ահաւասիկ դրամ, առնել տուր, ինչ որ կ՚ուզես.

Հազիւ թէ աղանդերներով գարեջուրի առաջին շիշը պարպած էին, երբ տան դուռը զարնուեցաւ, եւ քիչ յետոյ պառաւը ներս մտաւ ու շփոթած դէմքով մը բաներ մը փսփսաց աղջկան ականջին:

Մարիքա ինքն ալ յուզուած կերպարանք մը առաւ յանկարծ:

– Սա ափսէն մէջտեղէն վերցուր, – ըսաւ պառաւին՝ գարեջուրի շիշերն ու գաւաթները պարունակող ափսէն ցոյց տալով:

– Ի՞նչ կայ, Մարիքա, – հարցուց Տրդատ:

– Աման, երկու Թուրքեր եկած են, բոտիպուած եմ զիրենք անպատճառ ընդունիլ, մէկը ոստիկանութեան պաշտօնեայ մըն է, միւսն ալ գաղտնի լրտես մը, չեմ ուզեր, որ քեզ ինծի հետ տեսնեն. Աստուա՜ծ իմ, ի՞նչ պիտի ընեմ:

(Շար. 67)

(Շար. Ա. էջէն)

տաւ սուրի շրջանը եւ քաղաքապետը կոչ ըրաւ ապագային նայելու:

— Խորայէլեան զինուորական տեղեկատուութեանց պետին համաձայն, Իրաք որեւէ դեր չունի ոճրափորձերուն մէջ:

— Պէն Լատէն, հինգ վերջին տարիներուն, 11 հազար ահաբեկիչ պատրաստած է, որոնց մէկ կարեւոր մասը, տարիներու երկայնքին ցրուած են աշխարհի բոլոր անկիւնները:

— Պրիւսէլի մէջ, Եւրոպական Միութիւնը Սեպտ. 21-ին որոշեց ԱՄՆ-ու կողքին ըլլալ, երկու նախապայմանով սակայն, որ յարձակումները յստակ թիրախ ունենան եւ ամէն ինչ կատարուի ՄԱԿ-ի հովանիին տակ:

— Օդանաւային ընկերութիւնները շատ նեղ կացութեան մատնուած են, պաշտօնազրկումները տասնեակ հազարներու կը հասնին: Տագնապի մէջ են նաեւ զբօսաշրջութեան գրասենեակները, բայց, անդին լաւ գործ ընողներ ալ կան, մանաւանդ Նիւ-Եորք: Մէկ տոլարի կը ծախուի երկու երկնաքերերու բացիկը, որու գինը 10 սէնթ էր Սեպտ. 11-էն առաջ, աւելի սուղ կը ծախուին այն բացիկները որոնք ցոյց կու տան օդանաւը, որ կը ջախջախուի երկրորդ երկնաքերին վրայ (3 տոլար): Թի-շըրթներ ուր արձանագրուած է փրաուտ թու պի Ամըրիքէյն (Հպարտ՝ Ամերիկացի ըլլալուն) կամ «Վերապրեցայ յարձակումէն» եւ դեռ վրիժառու՝ «Զօրաւոր զա՛րկ» կը ծախուին 15 տոլարի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ծերակոյտին մասնակի վերընտրութիւնը որ տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 23-ին, փոխեց անոր դիմագիծը: Ընտրական դրութեան փոփոխութեան եւ կին թեկնածուներու հաւասարութեան օրէնքին հետեւանքով, աջը նահանջեց եւ այլեւս նուազ մեծամասնութիւն է: Նախապէս 220 աթոռ ունէր 99-ի դէմ ձախին, ներկայիս 208 աթոռ ունի 111-ի դէմ: Ընկերվարականները ութ աթոռ կը շահին, համայնավարները՝ 4 եւ կանաչներն ալ մէկ ընտրելով մուտք կը գործեն Ծերակոյտ, որ 24-ի տեղ այլեւս 35 ծերակուտական կիներ ունի: Ծերակոյտ մուտք կը գործէ նաեւ Հայերու շատ ծանօթ եւ բարեկամ անձ մը՝ Լուի Մէրմազ, Վիէնի քաղաքապետ:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ նախագահը՝ Հոսնի Մուպարաք Ֆրանսա եկաւ Սեպտ. 23-ին: Առաջին հանգրուանն էր հակահարեկչութեան վրայ կեդրոնացած եւրոպական շրջապտոյտի մը: Տեսնուելէ ետք Շիրաքի եւ Ժոսփէնի հետ, կ'անցնի Պէրլին, ապա՝ Հռոմ:

ԻՋԱԱՔ ՇԹԵՐՆ, Ի. դարու մեծագոյն ջութակահարներէն մէկը, մեռաւ Նիւ-Եորք, 81 տարեկանին, զոհ սրտի սուր տագնապի մը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը Պէլֆոնթէնի կայանի Յուլիս 15-ի եւ Օգոստոս 12-ի դաշտահանդէսներուն առթիւ ծնողքներէ եւ բարեկամներէ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները ի նպաստ շէնքին վերանորոգման եւ կահաւորման.

Տէր եւ Տիկին Գարաօղլանեան 1.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էքէրեան 3.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փամպուքեան 500 Ֆր., Տիկին Շահինեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Աւետեան 2.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ղազերեան 300 Ֆր., Պ. Հիսայեան 200 Ֆր., Պ. Վարդանեան 500 Ֆր., Տոքթ. Տիվարճեան 1.000 Ֆր., Պ. Պասմաճեան 500 Ֆր., ՓԷ.ԷՌ.Ա. ՍԱՐԼ 1.000 Ֆր., Լոռի ՍԱՐԼ 1.000 Ֆր., Տիկին Կարապետեան 100 զուից. Ֆր., ՊԷ.ԻՒ.ԷՖԱ. ՍԱՐԼ 100 Եւրօ, Պ. Մոզեան 300 Ֆր., Տիկին Զիլինկիրեան 100 Ֆր., Օր. Հելոյեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մարտիրոսեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գիւլէճեան 300 Ֆր., Պ. Եալըն 500 Ֆր., Պ. Ցակոբեան 100 Ֆր., Պ. Արգարեան 200 Ֆր.:

(Շար.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԺԸՆԵՒ. — Տիկին Եոհաննա Մըըրլեան-Շուլց, Տէր եւ Տիկին Ալեքսան եւ Շաքէ Քէօշէեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր մասնակից եղան իրեն սուգին

ՊԵՐՃ ՄԸԸՐԼԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 2, ժամը 20.45-ին՝

Centre Administratif d'Asnières

Rentrée des classes

L'Ecole Hebdomadaire de Langue et de Culture Arméniennes **«KHATCHADOUR ABOVIAN»** de Marseille est heureuse de vous annoncer que **la RENTREE SCOLAIRE 2001-2002** aura lieu **le MERCREDI 10 OCTOBRE à 10 heures** Dans la Salle Ardzrouni TCHERPACHIAN du Centre Culturel SAHAK-MESROP 339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Tous les mercredis de 10h à 16h des cours de langue et de culture arméniennes sont donnés ainsi que des cours de danse, de chant et d'éducation religieuse.

Pour tous renseignements et inscriptions les responsables de l'école tiendront une permanence **le Mercredi 10 octobre de 14h à 17** ou par téléphone au Secrétariat de la Cathédrale : **04 91 77 84 70**

301 - 2001

Քրիստոնէութեան Հայաստանի պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի առիթով

ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ դասախօսութիւններու շարք մը երկու հանգրուանով՝

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23-էն
Կիրակի, Նոյեմբեր 25
եւ
Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30-էն
Կիրակի, Դեկտեմբեր 2

CHENE

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

10e Grande Braderie de Noël

Շաբաթ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 1 եւ 2

ՇԷՆ ՓՐԱՆՍ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29

Տօն Սրբոյն Գէորգայ Քաջամարտիկ Զօրավարին, Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի երգեցողին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

13ÈME CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 13ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Alexandre Kishmishian
Mademoiselle Beroyantz
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՔԻՇՄԻՇԵԱՆ
ՕՐԻՈՐԴ ԲԵՐՈՅԵԱՆՑ
(գրուած՝ 1880թ.)

Կիրակի, Սեպտեմբեր 30, ժամը 16-ին
Dimanche 30 septembre à 16 heures

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
M° Courcelles

Մուտքը՝ 30 ֆրանք

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Regards sur l'Arménie

Du 5 au 14 octobre
1700 ANS DE CIVILISATION CHRETIENNE

• **EXPOSITION**
du 5 au 14 octobre
du lundi au samedi
9h - 12h / 13h30 - 17h30
ainsi que le dimanche 14 octobre
Hôtel de Ville d'Antony
— **Association Terre et Culture,** «Images de notre siècle»
— **Association Chêne,** Artisanat traditionnel arménien : *sculptures *icônes *enluminures
— entrée libre —

• **BALLET NAVASART**
Dimanche 7 octobre
deux représentations 15h et 20h30
Théâtre Firmin Gémier
— Participation aux frais*: 100 F —

• **FILM - DEBAT**
Jeudi 11 octobre
à 20 heures 30
Cinéma le Sélect
Histoire du rayonnement de l'alphabet arménien depuis sa création au Ve siècle, favorisant la transmission du patrimoine spirituel, culturel, artistique, et assurant l'identité du peuple arménien.
Débat animée par :
Anahide Ter-Minassian, maître de conférences
— Entrée libre sur réservation à l'O.T.S.I.: 01. 42. 37. 57. 77 —

• **CONCERT**
Samedi 13 octobre
à 20 heures 30
Conservatoire Darius Milhaud
Haydn, Mozart, Komitas, Katchatrian, Hovhanness
Orchestre de Chambre ENM de Fresnes, direction: Jean-Jacques Werner — violon: A. Jodry — violoncelle: E. Leblanc — soprano: H. Yerissian — Direction artistique et piano: Hasmig Surmelian.
Avec la participation des trente enfants de la Chorale de l'école Tebrotzassère du Raincy sous la direction de Hayk Sarkissian.
— Participation aux frais*: 80F, 50F -18 ans et étudiants —

• **INAUGURATION D'UN KHATCHKAR**
Dimanche 14 octobre
à 15 heures
Parc Bourdeau
— entrée libre —

Soutiens et dons bienvenus au **CFAA,**
BP:123, 92185 Antony cedex

* **Billets en vente** auprès de l'office du tourisme syndicat d'initiative d'Antony (O.T.S.I.): 01. 42. 37. 57. 77

Ֆրանսիայում Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան ԷՏՈՒԱՐ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆԸ

Հայաստանի Հանրապետութեան Յատուկ յանձնարարութիւններով դեսպան ՇԱՌԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ 10-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Հոկտեմբերի 1-ին
ժամը 18.30 - 20.30-ին

ընդունելութիւն են կազմակերպում Փարիզի Grand Hôtel Intercontinental հիւրանոցի սրահներում:

Մուտքը միայն հրաւիրատոմսերով: Ծախսերի մասնակցութիւն

Բոլոր Ֆրանսահայերը սիրով հրաւիրւում են մասնակցելու այդ երեկոյին եւ հրաւէրքները ստանալու համար կարող են դիմել՝

Հայաստանի Հանրապետութեան Դեսպանութիւն՝

9, rue Viète, 75017 PARIS — Tél.: 01 42 12 98 00 — Fax: 01 42 12 98 03

ինչպէս նաեւ՝ Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ և Աւետարանական Եկեղեցիներ, ֆրանսահայ քաղաքական, հասարակական, մշակութային, կրթական, մարզական, երիտասարդական կազմակերպութիւններ, միութիւններ և ակումբներ:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 26
MERCREDI
26 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL · 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.260
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
77e ANNEE — N° 20.260

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՕԾՈՒՄԸ

Սեպտ. 23, Կիրակի առաւօտ Հայց. եկեղեցւոյ բարձրաստիճան դասուն, հիւր եկեղեցականներու եւ Հայաստանի պետական աւագանիին ներկայութեան հանդիսաւոր կերպով օծուած է 1700-ամեակին առթիւ կառուցուած Երեւանի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր տաճարը: Եկեղեցականներէն եւ պաշտօնական անձնաւորութիւններէն զատ որոնք գլխաւորուած են նախագահ Ռ. Քոչարեանէն, ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանէն, Ազգ. Ժողովի նախագահէն, նախարարներէ, ակադեմականներէ, մտաւորականներէ, տաճարին մէջ տեղ տրուած է Սփիւռքէն ժամանած ուխտաւորներու. իսկ «Հայաստանցիներու համար, բացի անշուշտ պետական եւ եկեղեցական դէմքերէ, եկեղեցիէն ներս մուտքը արգիլուած էր: Անոնք փողոցը խիտ շարքեր կազմած, հեռուէն արտօնուած էին ականջալուր ըլլալու աղօթքներու», ինչպէս կը տեղեկագրէ «Մարմարա»յի խմբագիր Մաքրուհի Պ. Յակոբեան (Սեպտ. 24):

Գարեգին Բ. Կաթողիկոս առընթերակայութեամբ Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ Պատրիարքներուն մուտք գործած է տաճար ու յատուկ սրբախորշին մէջ զետեղած Լուսաւորչի մասունքը: Ապա բարձրաստիճան բոլոր եկեղեցականները մէկ առ մէկ խոնարհելով այդ մասունքներուն առջեւ, հրաշափառով մտած են եկեղեցի: Կաթողիկոսը նոր միւռոնով օծած է Մայր խորանը, Թորոս Պատրիարք՝ Մատթէոս եւ Մարկոս աւետարանիչներու, իսկ Մեսրոպ Պատրիարք Ղուկասի եւ Յովհաննէսի սիւները: Երգեցողութիւնը կատարած է Յովհ. Չէքիջեանի ղեկավարած ակադեմական երգչախումբը:

Օծումի արարողութենէն ետք խօսք առած է Ռուսաստանի Ալեքսի Բ. Կաթողիկոսը, ապա ժողովուրդին դիմելով Գարեգին Բ. ըսած է թէ հպարտ է մեր ժողովուրդով որ դժուարութիւններու մէջ յանձն առաւ կառուցանել Հայոց ամենամեծ եկեղեցին: Ողջունած է Արամ Կաթողիկոսի, երկու Պատրիարքներուն ներկայութիւնը (Թէեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը նախօրդ գիշերը վերադարձած է Լիբանան):

«ԲՐՈՒՆՓՐԻՍ»

(Սեպտեմբեր 24/25)

ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ԶՈՀՈՒԱԾ ՀՐՇԷՋՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԿԱՅ ՀԱՅ ՄԸ

Նիւ-Եորքի քաղաքապետարանի կողմէ հրապարակուած է Սեպտ. 11-ի պայթումներուն հետեւանքով անհետացածներու ցուցակը. անոր հրշէջներու բաժնին մէջ կայ Պրուքլինէն Գարլ Պետիճեանի անունը:

***

2001-Ի ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՄԱՐԱԹՈՆԸ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 22-ԻՆ

ԱՄՆ-ու գոհաբանութեան օրը, Նոյ. 22-ին, տեղի կ'ունենայ Հայաստան Համահայկական Լոս-Անճըլըս — Երեւան 2001-ի հեռատեսիլի մարաթոնը որ հինգերորդը կ'ըլլայ: Անոր զուգահեռ, կը նախատեսուի հեռաձայնի մարաթոն Ֆրանսայի եւ Հոլանտայի համայնքներուն մէջ: Հասոյթը կը յատկացուի Արցախի Հիւսիս-Հարաւ կառուցիլին շինարարութեան որուն 169 քմ.էն 30 քմ.ը կառուցուած է վերջին երկու տարիներուն: 2000-ի հեռատեսիլի մարաթոնին հանգանակուած էր 2.5 միլիոն տոլար:

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԷՆ ՊԱՊԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՆՑԱՒ

«ԲՈԼՈՐ ՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ, ՊԱՊԸ ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԸՆ Է» Կ'ԸՍԷ ՇԱՀԷ ԱՐՔ.

Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 25, ժամը 13-ին է որ Յովհ.-Պօղոս Բ. կը ժամանէր Երեւան, ուր կը դիմաւորուէր Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին, հայ կաթողիկէ առաջնորդ Ներսէս Արք. Տէր-Ներսէսեանի, նախագահ Ռ. Քոչարեանի, բարձրաստիճան հոգեւորականներու, կառավարական անդամներու կողմէ: Նախորդ օրն է որ վերջ գտած էր Ղազախստան կատարած իր եօրեակ այցելութիւնը: Այդ օրը, Սեպտ. 24-ին, պատմական եղած էր կաթողիկէ փոքրամասնութեան համար, երբ Յովհ.-Պօղոս Բ. մի առ մի օրհնած էր բոլոր քահանաները, մայրապետներն ու ժառանգաւորները, որոնք ներկայ եղած էին այն պատարագին, զոր մատուցած էր փոքրիկ տաճարին մէջ, շինուած 1995-էն 1997 Գերմանիոյ կաթողիկէ Եկեղեցւոյ նուիրատուութեամբ: Նախագահ Նազարբաեւ չէ սակարկած բարեկամութեան եւ հիացումի իր արտայայտութիւնները եւ ուրար մըն ալ նուիրած է Պապին:

***

Փարիզեան մամուլը լայն տեղ կու տայ Հայաստանի, Պապին այս պատմական այցելութեան առթիւ:

Լա Գրուայի (Սեպտ. 25) յատուկ թղթակիցը՝ Պերնար Ժուանօ կը նկարագրէ Երեւանը, Պապին այցելութեան նախօրեակին, ու դրօշակներու, բարի գալուստի պաստառներու բացակայութիւնը կը բացատրէ «դիւանագիտական խոհեմութեամբ». Նեղ կացութեան չմատնելու համար 1700-ամեակի այլ հիւրերը, ինչպէս Ռուսաստանի Ալեքսի Բ. Պատրիարքը կամ Եկեղեցիներու Էքիմէնիք խորհուրդին ընդհ. քարտուղարը: Անցորդներուն մօտ, որոշ անտարբերութիւն մը կը նկատէ, թարգմանիչ Կարին կ'ըսէ.- «Ձեզ հասկնար թէ այս այցելութիւնը ի՞նչ պիտի փոխէ»: Թղթակիցը կ'ունենայ զանազան հանդիպումներ, կը նկարագրէ նաեւ նորակառոյց Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր տաճարի օծումը եւ միւռոնի օրհնութիւնը: Կ'անդրադառնայ կաթողիկէ փոքրիկ համայնքին, համախմբուած հիւսիսային գիւղերը, մասնաւորաբար Գիւմրի, որ տենդագին հետեւած է վերջին օրերու դէպքերուն: Գիւմրիի սրբանոցին տնօրէնուհին քոյր Արուսեակ եւ համայնքը Շաբաթ օր խանդավառութեամբ կը սպասէին Ծ. Ազնաւուրի այցելութեան եւ այսօր օդակայան կը փութան դիմաւորելու համար Պապը:

Յովհ.-Պօղոս Բ. բացօթեայ պիտի պատարագէ Հինգշաբթի օր, Էջմիածին, ուր երթալու համար շատեր պատրաստութիւններ կը տեսնեն: Նոյն օրը, Պապը ճաշին համար պիտի երթայ ժամը եւ Ինտրա Պօղոսեան կեդրոնը, Քանաքեռ եւ պոլսեցի Մխիթարեան Հ. Անտոն Ճիւանեան ուրախ է որ իր սենեակը պիտի տրամադրէ Պապին, որպէսզի հանգստանայ: «Մեծ պատիւ է ինծի համար» կ'ըսէ: Երկրին համար քաջալերանք մը կը նկատէ այս այցելութիւնը Պարգեւ Արք., Ղարաբաղի առաջնորդը, որ կ'աւելցնէ՝ «Պիտի ամրապնդէ եկեղեցիներու միջեւ կապերը»:

Երեւանի համալսարանի աստուածաբանական ճիւղի տեսուչը՝ Շահէ Արք. Աճէմեան համոզուած է որ այցելութիւնը մեծ յաջողութիւն պիտի արձանագրէ: Բոլոր Հայերուն համար, Պապը բարեկամ մըն է, կ'ըսէ Շահէ Արք.:

Թերթը, առանձին սիւնակով մը որոշ ծանօթութիւններ կու տայ Հայաստանի, Հայց. եւ Հայ կաթողիկէ եկեղեցիներու մասին:

***

Ֆիկառօ նոյն օրը, «Պապին էքիւմէնիք այցելութիւնը Հայաստան» կը խորագրէ իր տեղեկատուական յօդուածը, մինչ իր յատուկ թղթակիցը՝ Գլօտ Լորիէօ իր թղթակցութիւնը խորագրած է «Les paroisses d'Erevan à la reconquête des âmes»: Այս խորագրին վերեւ, կայ այլ բացատրական տող մը՝ «70 տարիներու համայնավար վարչակարգէ ետք, որոնք հետքեր ձգած են մտայնութիւններու մէջ»: Գրութեան սկիզբը կ'ըսէ, 30-ական թուականներուն Երեւանի մէջ, Ստալին եկեղեցիները կը ծածկէր պատերու ետին, զանց անոնք զօրս չէր քանդած հակակրօն իր վրէժառութեամբ: Ու Լորիէօ կը նկարագրէ ներկայ պատկերը, 70 տարիներէն փրկուած Մարիամ Աստուածածնայ եկեղեցին եւ կաթողիկէ Աստուածածին մայր տաճարը ոչ միայն հանդուրժուած այլեւ ծաղկումի մէջ գտնուող սրբավայրեր են: Յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ հոգեւորական միրատութիւններու 230 ժառանգաւորներու, որոնք կ'ուսանին Էջմիածին, Գիւմրի թէ Սեւան: Հ. Սերովբէ դիտել կու տայ որ համայնավար վարչակարգը իր հետքերը ձգած է «եթէ նոյնիսկ երախտապարտ են Եկեղեցւոյ, որ իրենց ազգային ինքնութիւնը պահպանած է, կը խորհիմ որ հաւատքէ զուրկ են: Դէմ չեն, երբեք երեխու ղուռ մը չեն փակած, բայց, անտարբեր են»: Հ. Դանիէլեան կը հաստատէ «Առաքելական Եկեղեցին շատ մարդ կը համախմբէր իր շուրջ, որովհետեւ հայածուած էր: Արգիլուած պտուղը աւելի համով է»:

Գ. Լորիէօ չանտեսեր աղանդները, որոնք կը սպառնան ոչ միայն Առաքելական այլեւ Կաթողիկէ եւ Աւետարանական եկեղեցիներուն: Բուն վտանգը, սակայն, կը գրէ, աղքատութիւնն է, Հայաստանի բնակչութեան կէսը աղքատացած է անկախութենէն ի վեր, այդ Եկեղեցին չի խօսիր այս արխնահոսութեան մասին, ոչ ալ քաղաքական դէմքերը, Հայերը կը շարունակեն մեկնիլ, անոնք որոնք Աստուծոյ կը հաւատան եւ անոնք որոնք չեն հաւատար: «Վերջինը լոյսը կը մարէ» կը հեգնէ յուսալքուած մտաւորական մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒՇԻ յայտարարած առաջին պատերազմը դրամական դետնի վրայ է: Սառեցնել տուած է Ամերիկայի դրամատուներու 27 հաշիւներ, որոնք կասկածելի կը թուին եւ կը կարծուի որ կապ ունին ահաբեկչութեան հետ: Աֆղանիստանի մէջ, Թալիպանները 300 հազար հոգի զօրակոչի ենթարկած են եւ ճիհատ հրատարակած Միացեալ - Նահանգներու դէմ: Սեպտ. 25-ին, Սաուտի Արաբիա խզեց դիւանագիտական իր յարաբերութիւնները Աֆղանիստանի հետ, որու զօրավիգ էր:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ յետ-համայնավար ձախը յաղթեց երեսփոխանական ընտրութեան, բայց չկրցաւ բացարձակ մեծամասնութիւն ձեռք ձգել: Սոլիտարիթէ հազիւ 5,64%-ը ստացաւ ձայներուն, այսինքն քաղաքական բեմէն կը նետուի (8% հարկաւոր է): Ձախ ժողովրդավարութիւնը 41,2%-ով 219 աթոռ կ'ապահովէ 460-ի վրայ եւ պարտի գինակից մը գտնել:

ՏԱՂՍՏԱՆ ռմբափորձ մը գործուած է Սեպտ. 23-ին, որու հետեւանքով երեք հոգի մեռած է: Թանկարդ-կառք մըն է Յտասուխարտ որ պայթած է, Թիրախները էին ռուս ոստիկաններ եւ զինուորականներ:

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀ Վալերի Ժիսքար տ'Էսթէն (75 տարեկան) չի բացառեր Հանրապետութեան նախագահութեան թեկնածու ըլլալ: Հարցը, կ'ըսէ, տարիքի հարցը չէ այլ՝ փորձառութեան:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO MAGAZINE»

(22 septembre)

Une arme totale et imparable: l'attentat suicide

GERARD CHALIAND

Այս խորագրին տակ լոյս տեսած է Ժէրար Շալեանի յօդուածը, որու գլուխն իսկ նշուած է. - «Իսլամապաշտները ոչինչ հնարած են. անձնասպանական գործողութեան ռազմավարութիւնը կիրարկուած է քանի տարի առաջ Սէյլանի Թամուլ ապստամբներուն կողմէ: Բայց, իր օգտագործումը Ամերիկայի սրտին վրայ, կը ստիպէ Ուաշինկթընը քաղաքականութիւն փոխելու»:

Յօդուածին սկիզբը, Ժ. Շալեան նկատել կու տայ որ Նիւ-Եորքի եւ Ուաշինկթընի կատարելապէս կազմակերպուած Սեպտ. 11-ի ռմբափորձերը, չէին կրնար վերջնականօրէն յաջողիլ, եթէ հեղինակները վճռած չըլլային իրենք զիրենք հրկիզելու. սինէ քուա նոն պայմանն էր: Անձնասպանական ռմբափորձը իրագործել, ահաբեկչութիւնը վախազդու արդիւնաւորութեան մը հասած է: Այս է զոր, Շալեան, կը կոչէ Թամուլ մոտէլը: Քիչեր, նոյնիսկ մասնագէտներու մօտ, գիտեն որ Թամուլ Վագրերու շարժումը, որոնք կը պայքարին Սրի Լանքայի անկախութեան համար, աշխարհի ամէնէն արդիւնաւէտ եւ վտանգաւոր կազմակերպութիւնն է: Ինչ որ այս շարժումը անյաղթահարելի կը դարձնէ, մինչ ցեղային գետնի վրայ բընակչութեան 10%-ը կը ներկայացնէ, եղակի յատկանիշն մը կու գայ, պարտադրուած իր ղեկավարներուն կողմէ, քանի տարի առաջ: Բոլոր անդամները ենթակայ են ծայրայեղ դաստիարակութեան մը, որ զիրենք կը պատրաստէ հաստատ մահուան մը: Իւրաքանչիւր զինուորեալ կամ կին զինուորեալ (շատ պարմանուհիներ կան) վիզին կը կրէ վզնոց մը սիանիւրի սրուակով մը եւ պարտի մեռնիլ քան յանձնուիլ: 300 ռմբափորձի վրայ, տասը ձախողութիւն չըկայ: Զոհերուն մէջ՝ Ռաժիւ Կանտի, Հնդկաստանի ղեկավարը, սպաննուած Թամուլ կնոջ մը կողմէ, որ օդը ելաւ ծաղկեփունջ մը նուիրած ատեն, Սրի Լանքայի նախագահ մը, զօրավարներ, կառավարիչներ, զինեալ ուժերու սպա-

(Շար.ը Դ. էջ)

«Ի ԲԵՐԱՆՈՅ ԹՈՒՄՄԷ»Ի ՏԱՐԲԵՐԱԿ ՄԸ 1915-Ի ԶՈՒԻՑԵՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

Պեռնի մէկ դատարանին մէջ Սեպտ. 14-ին աւարտեցաւ դատ մը որուն բողոքարկուն երկրին հայ համայնքն էր, ամբաստանեալը՝ ցեղասպանութեան ժխտումով համբաւ եկածներ։ Այս դիրքերուն [illegible] հետ դատին մեկնակէտ էր զուիցերիական պատժական օրէնքին 261-րդ յօդուածը ուր կ'ըսուի։ «Ան որ [illegible], կամ [illegible] արդարացնէ ցեղասպանութիւն մը, կամ մարդկութեան դէմ այլ ոճիրներ, բանտարկութեամբ, կամ տուգանքով կը պատժուի»։ Հակառակ բողոքարկուին, ամբաստանեալներն ու օրէնքին [illegible] դատական ընթացքին առաջին [illegible] մէջ [illegible] առաջին [illegible] հայ բողոքարկուն։

Սխալը հոն էր, ապահովաբար, որ դատը թէ՛ հայկական, թէ՛ նաեւ զուիցերական լրատուիչներէ ընկալուեցաւ ու ներկայացուեցաւ որպէս Թուրքերու դէմ Հայկական նախաձեռնութիւն մը. մինչդեռ եղածը չօշափելի տուեալի մը հիմով գործի մղել էր երկրին մէկ օրէնքը. կար մարդկութեան դէմ ոճիրը, կային ժխտողները։ Թէ այդ կողմերէն մէկը հայկականն էր, միւսը Թրքականը, երկրորդական տուեալ էր։ Սակայն, կարեւորութեան աստիճանաւորումի մեր կողմէ անտեղի փութկոտութեամբ շփոթը, իսկ տար առեանէն օգտագործումը, պատճառ եղան անհեթեթ վճիռին որով ամբաստանեալները անպարտ արձակուեցան։ Դատարանը յայտնեց թէ ինք իրաւասու չէ, կամ իր պարտականութիւնը չէ ցեղասպանութեան մը որակումը ու փակեց էջը։ Սխալ մօտեցումով սկիզբ առած դատավարութեան մը ներկայացուցած առիթէն զատ, հաւանօրէն, առանց պեխին ու մօրուքին առընչուելու ձեռք լուալու նախընտրութիւնն ալ իր դերը կատարեց։ Ի վերջոյ, երբ ոչ դիակ կար մէջտեղը, ոչ մնացող զէնք, կամ արիւնոտ դանակ, ի՞նչ մնաս կ'ունենար մէկ անգամուան համար սանկ քովէն անցնիլ օրէնքին մէկ յօդուածին. մանաւանդ երբ այդ «իմաստութեամբ» կը կանխուէին յետագայ հաւանական կընճիռներ։

Արձակուած վճիռին արթնցուցած այս կարգի անդրադարձներուն քով կայ հետաքրքրութիւնն ալ որ կ'ուզէ գիտնալ թէ խնդրոյ առարկայ յօդուածը գրի առնողները ի՛նչ պարունակ նախատեսած են «ցեղասպանութիւն» եւ «մարդկութեան դէմ ոճիր» սահմանումներուն։ Ո՞ր պատահարները կարելի է դասել այդ խումբերուն մէջ, իրենց տեսանկիւնէն։ Այլ կերպ ըսելով՝ օրէնքին այդ յօդուածը ո՛ր պարագաներուն կիրարկելի տառաձ մըն է, քանի որ դատարանը կը մերժէ այդ զանազանութիւնը ինք ընել, մերժելով որպէս այդ յայտարարուած եւ չատերէ ընդունուածն ալ։ Հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ թէ բողոքարկու կողմին փաստաբանը այս մասին հարցում ուղղե՞ց վճռող կազմին։ Թէեւ, բաւական պերճախօս էր Սեպտ. 5/6-ի «Թրիպիւն տը Ժընեւ»ի թղթակիցին ըսածը. ան դիտել կու տար թէ մինչ ամբաստանեալ Թուրքերը կը կրկնէին, կը պնդէին որ իրենք հայկական հարցին տեղեկացած են Թրքական մեծ տպաքանակի տէր թերթերէ միայն, յման հակասութիւն մը կը պարզուէր այդ արտայայտութիւններուն ու ցեղասպանութիւնը ժխտող անոնց հանրագրութեան միջեւ. հոն տեղ գտած էր մինչեւ իսկ Հայկական աղբիւրներէ չատ մանրամասն տուեալներով բնագիր մը։ Սակայն, ոչ ոք հարկաւոր նկատած էր չեչտել այդ պարագան. «ոչ իսկ բողոքարկու կողմին փաստաբանը» ինչպէս կը գրէր զուիցերացի թղթակիցը («Յառաջ», Սեպտ. 7)։

Հիմա պէտք է սպասել վերաքննիչ ատեանին որոշումին։ Կը կրկնուի՞ դատը, թէ պիղատոսեան ընթացքը մինչեւ հոն ալ ճամբայ կը գտնէ։ Թրքական թերթեր արդէն կարեւոր, օգտակար նախընթաց մը ունենալու գոհունակութիւն կը յայտնեն։

Մինչ այդ, աւելի քան հետաքրքրական թերցումի նիւթ կ'ընծայեն զուիցերական մամուլի 1915-ի երկու թիւեր, նո՛յն այդ օրէնքին ու դատարանին լուսանցքէն դուրս ձգուած Հայերու ցեղասպանութեան մասին։ Այդ նիւթերը, երկու անստորագիր յօդուածներ չատ տեղին որոշում մը, որպէս վճարովի յայտարարութեան արտատպումի տրուած են 1982 Ապրիլ 23-ի «Ժուռնալ տը Ժընեւ»ին մէջ, Զուիցերիոյ Հայկական Միութեան կողմէ, յաջորդ օրուան –Ապրիլ 24ի– նշումի ձեռնուցում-յայտագրին հետ։ Թիւը ղըրկելու ազնուութիւնը ունեցաւ յարգելի ընթերցող մը որ յայտնապէս ընդվզած էր Սեպտ. 14-ի վճիռէն։

Հոն, առաջին արտատպումը որ 1915 Օգոստոս 25-ի թիւէն է, կը կրէ «Հայկական կոտորածները» խորագիրը. անստորագիր է։ Փոքր Ասիոյ մէջ Հայերու կիրարկուած անխնայելի վայրագութեան մանրամասնութիւններուն մէկ թիւումն է, այն նշումով որ առնուած են «ամէնէն վստահելի աղբիւրներէ»։ Կոտորածով, աքսորով, դարձեալ կրօնափոխութեան բռնադատումով, տարագրութեամբ ընթացող այդ վայրագութիւններու որպէս վայր, թիւումը կ'ըլլայ Մարզուանի, Սըվազի, Էրզրումի, Բաբերդի, Երզնկայի, Շապինգարահիսարի, Տրապիզոնի, Կիրասոնի, Օրտուի, Սամսոնի, նաեւ՝ Պարտիզակի, Ատափազարի որոնք կ'ըսուի թէ Մարմարայի շրջանին մօտ են։ Ապա կը խօսուի Խարբերդի, Մարտինի, Զէյթունի, Տէօրթեոլի, Հաճընի պատահարներուն մասին։

Բայց ամբողջ սիւնակին կարեւորագոյն տողերը վերջիններն են որոնք ամենայն յստակութեամբ կը սահմանեն ցեղասպանութիւնը, անշուշտ առանց որակումին. հոն կ'ըսուի. «Ասոնցմէ զատ, ամենավստահելի աղբիւրներէ տեղեակ ենք թէ երիտթուրք ղեկավարները յայտարարած են որ Թուրքիոյ հարկաւոր է հայ ժողովուրդին ամբողջական եւ վերջնական բնաջնջումը եւ որ ոչինչ այդ ծրագիրէն պիտի շեղեցնէ զիրենք»...։

Իրա՛ւ, չէ՞ր արժեր հարց տալ զուիցերական ատեանին թէ այս մէջբերումին «հայ ժողովուրդին ամբողջական եւ վերջնական բնաջնջում»ին ու «ծրագիր»ին քով ի՛նչն էր պակասը ցեղասպանութեան արդի սահմանումէն։

Արտատպումի տրուած երկրորդ էջը թերթին 1915 Հոկտ. 13-ի թիւէն է, նոյնպէս անստորագիր։ Ունի «Ահռելի ոճիրը» խորագիրը։ Հայաբնակ վայրերու թիւումով մը հոս ալ կը նկարագրուին ոճիրին ծանօթ փուլերը։ Կը տրուի բացատրութիւն մըն ալ թէ ինչո՛ւ «Ժուռնալ տը Ժընեւ»ի այս նիւթին վերաբերեալ սիւնակները անստորագիր են. բացատրութիւնը պատասխան է գերմանական մամուլէն «Զիւտտոյչէ մոնաթշէթէն» թերթին մէջ Ֆոն Պիսինկի ակնարկութեան։ Զուիցերական թերթը կ'ըսէ թէ Հայերու դէմ գործուած ոճիրներուն թղթակցութիւնները ստորագրութիւն չեն ունենար, քանի որ գրողները որոնք ականատես վկաներ են, մօտ անձեր ունին Թուրքիոյ մէջ եւ կարելի չէ այդ անձերը Թրքականին նման կառավարութեան վրէժխնդրութեան առարկայ դարձնել։

Այդ նոյն Ֆոն Պիսինկը գրած է տակաւին թէ Հայերը յեղափոխականներ են եւ դաւած են կառավարութեան։ «Ոչինչ աւելի սխալ է, քան այդ պնդումը» կը գրէ զուիցերացի թղթակիցը, բացատրելով որ այդ որակումին արժանի անհատական փոքրամասնութիւն մը եղած է միայն, որ Հ.Յ.Դ. կուսակցութիւնն է։ Ապա կը խօսի այդ կուսակցութեան ու երիտթուրքերու ղեկավարութեան մօտիկ գործակցութեան մասին որ նոյնիսկ 1909ի Ատանայի կոտորածէն ետք, Թուրքերուն հետ իրենց դաշինքը խզել չէ տուած Հայերուն։

Թղթակիցը կը հերքէ նաեւ կատարուած 1915 Ապրիլին Վանի հայութեան ապստամբութեամբ արդարացնող պնդումները։ Ան կը գրէ. «Ապստամբութիւն որ օրինաւոր էր եւ որ արդէն պիտի չարդարացնէր, նոյնիսկ եթէ յանցաւոր ըլլար, մէկ միլիոն անմեղի կիրարկուած կեղեքումը»։

Գրութիւնը կ'աւարտի այն համոզումով որ Ֆոն Պիսինկի ներկայացուցածը Գերմանացիներու եւ գերման կառավարութեան տեսակէտը չի ցոլացներ։ Գերմանիա որ Պաղտատի երկաթուղիին ծրագիրը ունէր, անոր որպէս խելացի գործակից եւ աշխոյժ տարր, կը կարօտէր Փոքր Ասիոյ Հայերուն։ Թղթակիցը Հայերու ենթարկուած դժբախտութեան ամէնէն վճռական միջամտութիւն մըն ալ նոյն Գերմանիայէն կ'ակնկալէ, «փրկելու համար ինչ որ կը մնայ այդ ժողովուրդէն որուն մարտիրոսութիւնը թերեւս աննախընթաց է պատմութեան մէջ»։

«Ժուռնալ տը Ժընեւ»ի 1915 Հոկտ. 13-ի նոյն էջին վրայ նամականիի անկիւն մըն ալ կայ, խորագրուած՝ «Սելանիկի Հրեաները»։ Թերեւս ուղղակի կապ չունենալով հանդերձ վերոնշեալ թղթակցութիւններուն հետ, կ'արժէ արձագանգ մը։ Խմբագրութիւնը հոն հրատարակած է «Ժուռնալ տը Սալոնիկ» թերթին նախկին խմբագրապետ Սամ Լեւիի նամակը որ անդրադարձ մըն է զուիցերական թերթին նոյն քաղաքի թղթակիցին հետեւեալ տողերուն. «Թրքական յեղափոխութենէն առաջ, պաշտօնական դիրքերու, կամ բանակին մէջ աստիճաններու տիրանալու համար որոշ թիւով սելանիկցի Հրեաներ մահմետական դարձան...»։

Տրուած բացատրութիւնը այն է որ կրօնափոխներու (տէօնմէ) աղանդը եօթը դարու անցեալ ունի, մինչդեռ Թրքական յեղափոխութիւնը 1908-ին կատարուած է։ Ու այդ կրօնափոխները ոչ թէ Սելանիկի, այլ Իզմիրի Հրեաներ էին։ Անոնց կրօնապետն ալ ոչ թէ դիրքի, կամ աստիճանի, այլ՝ կախաղանէն փրկուելու սիրոյն իսլամացած էր։

Սամ Լեւի կ'առարկէ զուիցերացի թղթակիցին այն գրածին ալ թէ կրօնափոխները ծայրայեղ սիոնականութեան անոնք խոյեաններ ներկայացան եւ թէ անոնց փոթորկոտ գործունէութեան արդիւնքը եղաւ Թրքական յեղափոխութիւնը. թէ Թալաաթ սելանիկցի կրօնափոխ մըն էր, իսկ Ճավիթ թղթատարութեան անկարեւոր պաշտօնեայ մը։ Նախկին խմբագիրը կը պնդէ թէ կրօնափոխները ոչ մէկ կապ ունեցած են Հրեաներու եւ արդիական հրէականութեան հետ։ Նոյնիսկ անոնց թշնամի եղած են։ Երբեք չեն զբաղած սիոնականութեամբ։ Թրքական յեղափոխութիւնն ալ անոնց գործը չէ, նոյնիսկ եթէ անոնցմէ Ճավիթ պէյ Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն կուսակցութեան անդամ է։ Իսկ «Թալաաթ պէյը լաւ մահմետական մըն է եւ արի ու պարկեշտ երիտասարդ մը»։

Ի՛նչ անկարելի կարծուած զուգադիպութիւն, թերթի մը նոյն էջին վրայ Թալաաթի տրուած այս որակումներուն եւ հայ ժողովուրդին մարտիրոսութեան միջեւ որ «պատմութեան մէջ թերեւս աննախընթաց» կ'որակուի։ Այն նոյն թերթին ուր ո՛չ իսկ ամիս մը երկու ամիս առաջ բոլո՛ր յստականիշներով ցեղասպանութիւնը կը սահմանէ որպէս Փոքր Ասիոյ մէջ երիտթուրքերու ոճիրին զոհ Հայերու վիճակածին որակումը։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՎԵԱՆ

ԶՄՄԱՌՈՒ ՏԻՐԱՄՕՐ ՀԱՅ ՎԱՆՔԸ

Հայաստան կատարած առաջին այցելութեանս ընթացքին, երբ այցելեցի Գեղարդի վանքը, հիացայ անոր ժայռափոր եկեղեցիով։ Յաջորդ օրը, սակայն, բարեկամներէս մէկը հարց տուաւ, թէ արդեօք տեսա՞ծ էի Գեղարդի խաչքարը։ Երբ ոչ ըսի, կարծիք յայտնեց.

– Գեղարդը չէք տեսած ուրեմն. վաղը ես ձեզ դարձեալ Գեղարդ պիտի տանիմ։

Իրաւունք ունէր. անկրկնելի կերպով տպաւորիչ է Գեղարդի խաչքարը։

Նոյն կացութեան մատնուեցայ, երբ առաջին անգամ այցելեցի Զմմառու վանքը՝ առանց անդրադառնալու անոր հրապարակող անցեալին, անոր պատմութեան եւ պահպանած արժէքներուն։ Հաւանաբար չատեր այցելած են այս վանքը՝ անցողակի տպաւորութիւններով, առանց գիտակցելու։

***

Հայերը հինէն ի վեր ներկայ եղած են Լիբանանի մէջ եւ աւոր գլխաւոր ապացոյցներէն է Զմմառու հայ կաթողիկէ վանքը՝ իր Արծիւեան միաբանութեամբ (վանքին անունը սերած է արաբերէն զամմուր բառէն։ Ըստ աւանդութեան, հեթանոսական շրջանին քուրմեր զուռնաներով հանդէսներ կ'ընէին այդ շրջանին մէջ)։ Արդարեւ, 1749-ին հիմնուած այս վանքը երկուքուկէս դարէ ի վեր կանգուն է՝ շնորհիւ հիմնադիր հայ կաթողիկէ առաջին պատրիարք – կաթողիկոս Աբրահամ Արծիւեանի եւ անոր արժանաւոր յաջորդներուն։

Այսօր հայ կաթողիկէ համայնքը ունի իր 19-րդ կաթողիկոսը՝ Ներսէս-Պետրոս Ժ.Թ. Թարմունի, իսկ Զմմառու վանքը իր նոր վանահայրը՝ Գէորգ Ծ. Վրդ. Եղիայեան։

***

Զմմառու վանքը հայկական երրորդ ամենահին վանքն է Լիբանանի մէջ։

1707-ին Հալէպէն Քեսրուան կու գան Մուրատեան եւ Յովսէփեան չորս եղբայրներ եւ Ղոսթա գիւղին այգիներուն մէջ կը կառուցեն վանք մը (1770), որ այժմ Քրէյմ վանք կը կոչուի։ Հողաչերտը նուէր տրուած էր չէյխ Ֆախըր Խա[illegible] [illegible] կողմէ։ Հայ կաթողիկէ միաբաններ հոն հաստատուած են Քրէյմ վանքէն [illegible] [illegible] խոնաւութեան պատճառաւ [illegible] [illegible] ռով, որ բազմաթիւ հիւանդութիւններու պատճառ կը դառնար։ Վանքը այսօր ալ կը կրէ հիմնադիրներուն դրոշմը՝ պատերուն վրայ փորագրուած հայկական զարդանախշերով եւ տակաւին կը պահէ իր երկու մեծարժէք սրբանկարները։

Այս շրջանին էր, որ Օսմանեան պետութիւնը հալածանքի կ'ենթարկէ հայ կաթողիկէ կղերականներն ու հաւատացեալները, յատկապէս Սուրիոյ տարածքին, եւ որ պատճառ կը դառնայ անոնց Լիբանան հաստատուելուն։

Հայկական երկրորդ վանք մը կը կառուցուի Ղազիրի մէջ, որ կը կոչուի Պէյթ Խաչպօ (ասորերէն՝ աղօթքի տուն) ուր կը հաստատուի Ս. Անտոնեան միաբանութիւնը (յետագային լուծուած), որ ժամանակաւոր կեդրոն կը դառնայ հայ կաթողիկէ պատրիարք-կաթողիկոսին՝ մինչեւ 1749 թուականը, երբ Զմմառու վանքը կը դառնայ վերջնական կեդրոնը հայ կաթողիկէ միաբաններուն։ Արժէ նշել, որ Ղազիրի վանքը հայկական ճարտարապետութեան կերտուած իրագործումներէն է իր վիթխարի եկեղեցիով։ (Առանձնապէս կարելի է անդրադառնալ այս զոյգ վանքերուն պատմութեան եւ այսօրուան իրավիճակին)։

Զմմառու վանքը չուտով կ'ունենայ պարտէզներ, որոնց հոգ կը տանին կիլիկիայէն շրջան ժամանած հայ պարտիզպաններ։ Այդ ընտանիքներէն յայտնի են Գարգուր, Մուրատ, Հատտատ եւ Խայեաթ ընտանիքները։

Ժամանակի ընթացքին վանքի շէնքերը կ'ընդարձակուին եւ կ'ամբողջանան յարակից բոլոր բաժիններով։ Վանքը կ'ունենայ իր եկեղեցին, ջրհորը, վեհարանը, կղերանոցը, մատենադարանը, գինիի մառանը, գաղտնի գետնուղին, հնձանը, Տիրամօր մատուռը, թանգարանը, Եղեռնի խաչքարը (1995)...

Հիմա արդէն մօտեցած ենք վանքին եւ պէտք է սկսինք մեր այցելութեան։

ԽՍԱՅԻ ՀԱԻԱԹԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

2001-Ի ԱՄԱՌԸ

1935-էն ի վեր Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը հայ երախաներ կազդուրուելու կը տանի, մինչեւ 1954 զանազան վարձու վայրերու մէջ եւ անկէ ի վեր կանաչ ծիւրայի սեփական, արդիականացած Պէլֆոնթէնի կայանը:

Այս տարի եւս 7-էն 14 տարեկան 158 երախաներ եւ անոնց 26 հսկիչները Յուլիսին, 57 երախայ եւ 7 հսկիչներ՝ Օգոստոսին, երեք շաբաթ շարունակ կեցան Պէլֆոնթէն:

Օտրէ Տէր-Մերկերեանի եւ Ըլէն Կիւլօղլուի, Յուլիսի եւ Օգոստոսի գիտակից, անձնուէր ու աշխոյժ տնօրէնութիւնը կը գնահատենք անոնք յըջութեամբ եւ ձեւորնհաօրէն վարեցին երկու կեցութիւնները, հսկիչներու, օգնականներու եւ վերայօժար խաչուհիներու կողքին:

Հայ Օգնութեան Միութեան հետ երախաներու միջազգային փոխանակման ծրագրի ծիրին մէջ, երեք երախայ Գանատայէն, երկու՝ Միացեալ-Նահանգներէն, ինչպէս նաեւ մասնաճիւղերու օգնութեամբ Հայաստանէն վերջերս եկած երախաներ ու Սերպիայէն եկած հինգ երախայ ընդունեցանք, խնամեցինք, Պէլֆոնթէնի կայանին մէջ, հոգացինք: Այս վերջինները Սերպիոյ ծանօթ Հայոց կազմակերպութիւնը ղրկեց, որոնց հետ տասը տարի է կը գործակցինք:

Աշխարհագրական եւ ընկերային տարբեր խաւերէ եկած այս երախաները իրարու յարմարեցան, շաղուեցան, ուրախ ու ներդաշնակ մթնոլորտ ստեղծեցին, ինչպէս միշտ:

13-14 տարեկան մեծերը եւ իրենց հըսկիչները կեցութեան ընթացքին երեք անգամ մի քանի օրով վրաններու տակ մօտակայ գիւղեր կ'երթան, տնօրէնուհիին հետ միշտ կապ հաստատելով: Փոքրերը անհամբեր կը սպասեն այդ տարիքին հասնելու: Այս բոլորը պատրաստական աշխատանք է 14-15 տարեկան պատանիներուն շրջուն կայանին:

30-է աւելի 14-15 տարեկան պատանիներ ալ այս տարի եւս մասնակցեցան աւանդութիւն դարձած եւ շատ փնտռուած շրջուն կայանին Վէրտօնի նեղանցքներու ջրվէժներուն վրայ լաստով, ժայռերուն մագլցելով, առագաստ նաւարկելով... Ինկրիտ Պառուեանի տնօրէնութեան եւ վեց խանդավառ ու փորձառու հսկիչներու կողքին: Անշուշտ գիտակցութեամբը հայ անհատներու խումբի մը պատկանելիութեան, ինչպէս է եւ կը մընայ Կապոյտ Խաչի բոլոր գործունէութիւններու առանցքը:

Այս տարի եւս ինքնութեան գիտակցութեան եւ կրթութեան իր նպատակներուն հաւատարիմ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը, այս ամառ իր շուրջ հաւաքած է 250 երիտասարդներ, բանկող եւ հըսկիչ, ամրապնդելով անոնց հայեցիութիւնը՝ Պէլֆոնթէնի եւ շրջուն կայանի ծիրէն ներս, ստեղծելով մնայուն հարազատ բարեկամութիւններ եւ անմոռանալի յիշատակներ: Ու ահա, սերունդէ սերունդ, անշեղ կը յառաջանանք:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԴԵՂՆՈՒԹԻՒՆ ԴՈՂՈՒՄ

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ Յովնանեան սրահին մէջ, Սեպտ. 6-ին, տեղի ունեցած է Թորոնթոյի 1700-ամեակի միջ-յարանուանական մարմնի կազմակերպած գեկուցական եւ ընկերային հաւաքոյթը: Բացման խօսքով հանդէս եկած է միջ-յարանուանական մարմնի ատենապետ Յակոբ Ճանպազեան, որ բարի գալստեան խօսքերէն ետք, անդրադարձած է 1700-ամեակի նուիրուած ձեռնարկներուն: Թուած է նաեւ երիտասարդական յանձնախումբին ծրագրած ձեռնարկները, որոնց մանրամասնութիւնները տուած են երիտասարդական յանձնախումբէն Յակոբ Մխսիարթինեան եւ Լոռի Ճանպազեան: Խօսք առած են նաեւ Շահէ Ծ. Վրդ. Փանոսեան եւ վեր. Եսայի Սարմազեան:

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՈՒ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՉԱՐ ԱՉՔԻՆ ԴԷՄ

Եգէականի յունական կղզիներէն Լեմնոսի Մուտրոս գիւղին բնակիչները համոզուած են որ տնտեսական բարգաւաճումէն իրենց անմասն մնալուն պատճառը չար աչքն է: Զբօսաշրջիկները կ'երթան կղզիին մայրաքաղաքը՝ Միրինա, բայց ամբողջովին կ'անտեսեն դեղնորակ ճուրերով ճկնորսական այդ նաւահանգիստը որ ճանճերու, մժեղներու տիրապետութեան տակ կ'ապրի:

Եկեղեցին ու պետութիւնը որոշած են վերջ տալ անէծքին որ տարիներէ ի վեր գիւղին անբախտութեան պատճառն է: Չարին յորութեան արգելք ըլլալու համար Աթոս լերան վանականները հոն ղրկած են չորս դիւահալածներ ու իրենց մեծաւորը: Պաշտպանութեան նախարարութիւնը պատերազմական նաւ մը տրամադրած է անոնց ճամբորդութեան. երբ տեղ հասած են, չորս օրուան փառաւոր արարողութիւն մը կազմակերպած են: Այդ օրերուն տեղացի ղեկավարներ, զինուորներ, ոստիկաններ, կրօնաւորներ ու պարզ ժողովուրդը բազմամարդ խումբերով տողանցած են: Ապա բոլոր բնակիչները խոստովանանքի գացած են, իրենց հոգիները մաքրելու համար: Գիշերը անցուցած են աղօթելով, քարոզներ ունկնդրելով սրբապատկերի մը առջեւ որ նոյնպէս բերուած է Աթոս լերան վանականներուն կողմէ: Արարողութիւնները հեռասփռուած են հեռատեսիլէն:

Տեղին է հարց տալ թէ այդ կղզիին բնակիչները ի՛նչ ըրած էին նման անէծքի մը արժանանալու համար: Պատասխանը կը տանի մինչեւ օսմանեան շրջանը երբ գիւղը ունէր վանք մը. օր մը անոր հօրէն գտնուած է Թուրք կառավարիչին դիակը: Ան սպաննուած էր տեղացիներուն կողմէ որոնք կ'ամբաստանէին վանականները: Օսմանցիները կ'այրեն վանքը ու կը սպաննեն բոլոր վանականները, բացի երկուքէն որոնք կը յաջողին խոյս տալ ու ապաստանիլ Աթոս լերան իրենց մայրավանքը: Անկէ կ'անիծեն իրենց նախկին բնակավայր գիւղը: Պատահարէն ի վեր երկու դար անցած ըլլալով հանդերձ, այդ անէծքը ամէն աւագ ուրբաթի երեկոյեան կը վերանորոգուի: Յունական մամուլը կը գրէ թէ չար աչքին անհետացումէն ետք զինուորական փողերախումբը քայլերգ մը հնչեցուցած է: Իսկ տեղացիները վստահ են թէ յաջորդ տարուընէ ապահոված են զբօսաշրջիկներու հոսքը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ ՆՈՐՈԳՈՒԱԾ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսին տնօրինումով մայր տաճարին մեծադիր պատկերները նորոգուած են Օգոստոսի ընթացքին, օգտուելով ընդհ. նորոգութեան առիթէն: Մայր տաճարը նկարազարդելու ծրագիրը կը պատկանի Գարեգին Ա. Յովսէփեանց Կաթողիկոսին որ այդ նպատակով 1951-ին յատուկ յանձնախումբ մը կեանքի կոչած է: Անոր ծրագիրը իրականացած է 1956-ին երբ ափրիկէն Արտաւազդ Պէրպէրեան Անթիլիասի մէջ նկարած է հինգ մեծադիր պատկերներ՝ Խաչելութեան, Յարութեան, Էջմիածնի հիմնադրութեան, Գիրերու գիւտին եւ Վարդանանցի նիւթերով:

Այդ պաստառներուն նորոգութիւնը կատարած է Հայաստանի Պետական պատկերասրահի նորոգող-նկարիչ Համլէթ Մաթեւոսեան:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄՈՎՍԷՍ ՎՐԴ. ԵՐԶՆԿԱՑԻ
Մատենագրական հետազոտութիւններ

ՏՈՔԹ. ԱԲԷԼ ՔՀՆՑ. ՕՂԼՈՒԳԵԱՆ

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, 2001

ԹԻՒ 17 ԽԱՅԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

ՄԱՐԻՔԱՅԻ ՏԱՆԸ ՄԷՋ

- Ինչո՞ւ այդչափ կը վախնաս:

- Բարկասիրտ մարդուն մէկն է, անպատճառ կռիւ կը հանէ, քանի անգամ փորձանք բերած է գլխիս. ո՞ւրտեղէն ալ եկաւ այս գիշեր: Աստուծոյ սիրոյն, անկ տեղ մը պահուըտէ, մինչեւ որ զիրենք ճամբու դնեմ. պարապ սենեակ ալ չունինք այս միջոցիս, կը վախնամ, որ խաղքութիւն մը պիտի ելլէ տանը մէջ:

- Բայց, - գոչեց Տրդատ, - ի՞նչ իրաւունքով կռիւ պիտի հանէ:

- Խմած ըլլայ նէ՝ ըրածը չի գիտեր եւ այս ժամուս անպատճառ խմած է. արդէն միշտ գինով վիճակի մէջ կու գայ հոս. կ'աղաչեմ, կը պաղատիմ, տեղ մը պահուըտէ, ես հիմա վարպետութեամբ ճամբու կը դնեմ զինքը:

- Ո՞ւր կ'ուզես, որ պահուըտիմ...

Աղջիկը ակնարկ մը պտըտցուց սենեակին շուրջը եւ յանկարծ գոչեց.

- Սա դարակը մտի՛ր, պարապ է:

Արդարեւ անկողնին քով դարակ մը կար: Երիտասարդը պահ մը վարանեցաւ: Անշուշտ կռիւէ չէր վախնար, բայց միեւնոյն ատեն չէր ուզեր իր անձը վտանգել այդ միջոցին, մանաւանդ այդպիսի տեղ մը:

Պզտիկ վարանումէ մը ետքը դարակին դուռը բացաւ եւ ներս մտաւ:

Մարիքա խեղոյն դարակը կղպեց, բանալին գրպանը դրաւ և դուրս վազեց դիմաւորելու համար երկու հիւրերը, որոնք վարը քիչ մը ժամանակ սպասելէ ետքը անհամբեր վեր կ'ելլէին սանդուխէն:

– Աս ի՞նչ է, – գոչեց Թուրքերէն մին, – մեր դալը կ'իմացնենք քեզի, եւ դուն մեզ վարը ծառայի պէս կը սպասցնես:

– Կը ներէ՛ք, պէ՛յս, – պատասխանեց աղջիկը, – մազերս կը շտկէի կոր, բարի եկաք, ներս հրամմեցէ՛ք:

– Այս իրիկուն կ'երեւի, որ յաճախորդնիդ շատ է:

– Այո, բացառաբար այնպէս եղաւ:

– Սալոնը երթալ ուզեցինք, լեցուն էր:

– Հոս հրամմեցէ՛ք, աւելի հանգիստ կ'ըլլաք:

Երկու Թուրքերը մտան սենեակ: Իրենց հետ բերած էին մէկ քանի ծրարներ, զոր յանձնեցին աղջկան:

– Ասոնք պնակներու մէջ դնել տուր, հացն ալ կտրել տուր եւ կէս օխա ալ լաւ օղի առնել տո՛ւր սա դիմացի գինեպանէն, – հրամայեց հիւրերէն մին, որ գըլխաւորը ըլլալ կը թուէր:

Աղջիկը գնաց հրամանները կատարելու: Տրդատ իր թաքստոցին մէջէն կը լսէր ամբողջ խօսակցութիւնը: Բայց այդ բանը շատ չէր շահագրգռեր զինքը, երկու գինով զբօսաէրներու շատախօսութիւնը բնականաբար զուրկ էր շահեկանութենէ:

Քիչ յետոյ աղանդեր եւ օղի պատրաստուեցան, եւ խրախճանքը սկսաւ:

Հակառակ Մարիքայի հաւաստումին, հաւանական չէր, որ Թուրքերը շուտով մեկնէին, եւ Տրդատ սկսաւ ձանձրանալ իր ծակին մէջ:

«Եթէ մինչեւ առտու այս մարդիկը հոս մնան՝ գործ ունինք», – կը խորհէր:

Մարիքա մերթ կ'երթար, մերթ կու գար՝ յաճախ առանձին ձգելով երկու գինարբուները:

Յանկարծ անուն մը Տրդատին ուշադրութիւնը գրաւեց:

– Մեր Արշակը պիտի գար, դեռ չեկաւ, – ըսաւ Թուրքերէն մէկը:

– Թերեւս անակնկալ գործ մը պատահած է, – դիտել տուաւ միւսը:

– Ինծի ըսաւ, որ դիմացի գինետունը ժամադիր եղեր է հնչակեանի մը հետ, հոն պիտի հանդիպէր եւ ետքը այստեղ պիտի գար...

– Այդ հնչակեաններու խնդիրը ի՞նչ ջուրի մէջ է...

Տրդատ խօսակցութեան կը հետեւէր հեւիհեւ հետաքրքրութեամբ մը, շունչը բռնած ու ամբողջ ուշադրութիւնը լարած:

«Յայտնի է, որ Արշակը մեր լրտեսն է, – կը խորհէր, – իսկ հնչակեանն ալ ես եմ»:

– Հնչակեաններուն խնդիրը շատ աղէկ ճամբու մէջ է, շարունակեց Թուրքը, – Արշակ շատ վարպետութեամբ ծուղակ մը լարած է իրենց, որուն մէջը պիտի իյնան ապահովաբար:

– Այդ տղան շատ վարպետորդի մէկն է:

– Եւ շատ ալ հաւատարիմ ու համեստ, միւսին չի նմանիր:

– Արշաւիրի՞ն:

– Այո՛, այդ տղան բնաւ չեմ սիրած, չափազանց ինքնահաւան է եւ ինքզինքին ալ շատ կարեւորութիւն կու տայ:

– Իրաւ է, որ մեզի արթնցնողը ան եղաւ:

– Այո՛, բայց անկէ ի վեր նոր յայտնութիւն մը չըրաւ, մինչդեռ ես ապահով եմ, որ ամէն բան գիտէ:

– Դիտմամբ սուտ կը ծախէ ինքզինքը, որ ոստիկանատան մէջ կարեւորութիւն ստանայ:

– Հիմա եթէ Արշակ յաջողի իր պատրաստած ծուղակը ձգել մեր փնտռած հնչակեանները, այն ատեն Արշաւիրին կարեւորութիւնն ալ կը պակսի:

Մարիքա սենեակէն ներս մտնելով՝ խօսակցութիւնը պահ մը դադրեցաւ: Յոյն աղջիկը իր հիւրերուն հետ մէկ քանի գաւաթ օղի պարպելէ ետքը կրկին պատրուակ մը հնարեց եւ հեռացաւ:

Այդ միջոցին դուռը բացուեցաւ եւ ներս մտաւ Արշակ:

Երկու Թուրքերը ուրախութեամբ ընդունեցան զինքը:

- Ո՞ւր մնացիր. երկու ժամ է, որ քեզի կը սպասենք:

- Անակնկալ գործ մը պատահեցաւ, ըստիպուեցայ մինչեւ Սամաթիա երթալ եւ կրկին ոստիկանատուն երթալ. հազիւ կրցայ օձիքս ազատել, բայց մէ՛ղք, որ այստեղի գործս փախցուցի.

– Ի՞նչ գործ:

– Տրդատին հետ ժամադրութեանս չըկրցայ գտնուիլ. հիմա հանդիպեցայ գինեպանին, մինչեւ իրիկուն ինծի սպասեր ու վերջապէս յուսահատելով գացեր է. վաղը առտու կրկին պիտի գայ եղեր:

– Ուրեմն վնաս մը չկայ, վաղը կը տեսնես զինքը: Ալ բաւ է, որ մէյ մը քիթէն բռնեցիր ու վստահութիւնը գրաւեցիր:

– Այդ մասին կասկած չունիմ, – ըսաւ Արշակ խնդալով, – միայն թէ միւս ընկերներն ալ մէյ մը ձեռք անցընենք:

– Ինք բաւական է. եթէ անգամ մը զինքը ծակը դնենք՝ խօսեցնելու ներպը շատ դիւրին է:

– Ես կը նախընտրեմ ամէն բան վարպետութեամբ իմանալ, – պատասխանեց Արշակ, – այդ կերպով գործը աւելի լաւ եւ աւելի դիւրին կը յաջողի:

– Կը կարծե՞ս, որ Տրդատ իր ընկերները քեզի ցոյց պիտի տայ, – հարցուց Թուրքը:

– Ինչո՞ւ չէ՝ եթէ իրեն կատարեալ վստահութիւն ներշնչեմ, – պատասխանեց Արշակ:

– Այդ վստահութիւնը արդէն ներշնչած ես իրեն, քանի որ առտուընէ ի վեր ետեւէդ կը պտըտի կոր:

– Խեղճը գլխուն գալիքը չի գիտեր:

Բոլոր այս խօսքերը, զորս Տրդատը կը լսէր իր թաքստոցէն, չափազանց կը յուզէին ու կը զայրացնէին զինքը:

Այնչա՜փ կատաղութիւն կը զգար լսելով Արշակի խաբեբայութիւնը, որ կը խորհէր յանկարծ դուրս ցատքել դարակէն ու ըէվոլվէրը քաշելով՝ արժանի պատիժը տալ այդ վատ արարածին:

Բայց ուրիշ գերագոյն մտածումներ իրեն կ'արգիլէին այդ տեսակ յախուռն արարք մը գործել:

(Շար. 68)

Ալեքս եւ Էվըլին Մազըրմեան
Ալեքսանտրա Մազըրմեան
Նատիա եւ Ֆրէտէրիք Թանթոսթ

Օհան Թիւհտարեան
Րաֆֆի Թիւհտարեան եւ Քրիսթին Պէ-նար
Թիէրի Թիւհտարեան

Միհրան եւ Զարուհի Անտոնեան
Ֆրէտէրիք Անտոնեան
Արման եւ Իռէն Գանտան եւ զաւակ-ները

Էլիզա Գանտան
Պերճ եւ Կայթան Գանտան եւ զաւակ-ները
Ժերար Գանտան

ինչպէս նաեւ Զօրայեան, Երամեան, Մանուկեան, Թէմփէը նոյնիքներըծ ազ-գականներն ու բարեկամները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն

ՏԻԿԻՆ ՊԵՐՃՈՒՀԻ ՄԱԶԼԸՄԵԱՆԻ

(Ծնեալ Անտոնեան)

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 23-ին, 93 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 27, ժամը 14.45-ին Հայ Առաքելական Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ՝
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Ըստ ողբացեալին փափաքին, ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղիկի նուէր-ներ՝ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին
1, Bd du Nord, 93340 Le Raincy.

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

41, Bd du Gal de Gaulle,
93250 Villemomble

Alex et Evelyne Mazlemian
Alexandra Mazlemian
Nadia et Frédéric Tantost

Ohan Tuhdarian
Raphy Tuhdarian et Christine Besnard
Thierry Tuhdarian

Mihran et Zarouhi Andonian
Frédéric Andonian
Armand et Irène Candan et leurs enfants

Elisa Candan
Berdj et Gaëtane Candan et leurs enfants
Gérard Candan

Les familles Zorayan, Yeramian, Manukyan, Timpé, parents et amis

ont la grande douleur de vous faire part du décès de

Madame Berdjouhi MAZLEMIAN

(née Andonian)

survenu au Raincy, le 23 septembre 2001, dans sa 93e année.

La cérémonie religieuse aura lieu le jeudi 27 septembre à 14 heures 45 en l'église apostolique arménienne St Jean-Baptiste,
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Selon la volonté de la défunte, ni fleurs, ni couronnes. Des dons pourront être adressés à l'Ecole Tebrotzassère, 1, Bd du Nord, 93340 Le Raincy.

Cet avis tient lieu de faire-part.

41, Bd du Gal de Gaulle,
93250 Villemomble

(Շար. Ա. էջէն)

յակոյտի չէնքը եւլն. եւլն., առանց որ-եւէ Պետութեան օգնութեան, դրամը հայթայթուած ըլլալով «յեղափոխական տուրք»է մը, թամու, սփիւռքէն (Գա-նատա, Մեծն-Բրիտանիա, Ֆրանսա, Հա-րաւ-արեւելեան Ասիա):

Ապստամբական միւս շարժումներուն մէջ, կը գրէ Շալեան, անձնասպանու-թեան թեկնածուները նուազ են, ըլլայ ՓՔՔ-ի Թուրքիոյ Քիւրտերը, Համասի Պաղեստինցիները, իսլամական Ջիհա-տը կամ անոնք որոնք, Աֆղանիստանի համար ճգնաժամային պահու մը պատ-ճառեցին անփոխարինելի հրամանատար Մասուտի մահը:

Անձնասպանական ոճրափորձը կը սկսի միայն 80-ական Թուականներուն: Նախ, Թամուլներով, յետոյ -վարակումո՞վ- 1983 Հոկտեմբերին Պէյրութ, ուր երկու անձնասպանական բեռնատար կառքեր կը սպաննեն 241 մարինցներ եւ 53 Ֆը-րանսացի վայրաչուներ, քիչ ետք, ա-րեւմտեան զինեալ ուժերը կը հեռանան Լիբանանէն: Մեծ վարկեր մսխուեցան, կը բացատրէ Շալեան, հետազօտութիւն-ներու եւ հանդիպումներու, որոնք կը վերաբերին քիմիական (կարելի), կեն-սաբանական (անհաւանական) եւ հիւլէ-ական (ցնորական) ահաբեկչութեան դէմ Միացեալ-Նահանգներու մէջ, փոխանակ նախ եւ առաջ մտահոգուելու անմիջական վտանգներով: Նիւ-Եորքի եւ Ուաշինկ-թընի անձնասպանական ոճրափորձերը կը յիշեցնեն ԱՄՆ-ու որ «հրաշալի կղզիա-ցումը» կարելի չէ: Դեռ երէկ, հանրա-պետական նոր կառավարութիւնը կը գրաղէր ամերիկեան հողամասը անըռ-նաբարելի դարձնելու ծրագրով: Դեռ ե-րէկ, Միացեալ-Նահանգները միակողմա-նի կերպով կ'ուզէին սահմանել աշխարհի բնութիւնը, ուր կ'ապրին: Այսօր, կղզի-ացումը կարելի չէ նկատի առնել եւ Ա-մերիկա իր զինակիցներուն պէտք ունի: Առենն է Եւրոպայի համար, հասարակաց վտանգի մը դէմ յանդիման, որու հետ կ'ապրի տարիներէ ի վեր, ցոյց տալու գործակցելու իր կամքը: Հակադարձու-թիւնը, անհրաժեշտ՝ Ամերիկացիներուն աչքին, Թիրախ պիտի ունենայ Աֆղա-նիստանը: Խորհրդային ուժերու մեկնու-մէն յետոյ, 1989-ին, ԱՄՆ չարունակե-ցին, գործակցութեամբ փաքիստանեան սպասարկութեանց, զօրավիգ ըլլալու Աֆղանիստանի ամէնէն արմատական իս-լամապաշտներուն, սոնք արդէն ամե-րիկեան օժանդակութեան կենսականը ըս-

տացած էին, խորհրդային գրաւողին դէմ պայքարի ժամանակ: Ինչ կը վերաբերի Թալիպաններուն, իշխանութեան գլուխ եկան 1996-ին, զօրավիգ ունենալով Փա-քիստանը: Աֆղանիստան, շուրջ 15 տարի է վերածուած է այն կեդրոնին, ուր կու-գան մարզուիլ արմատական բոլոր իս-լամապաշտները, ինչ ազգութեան ալ պատկանին: Հոս կը գտնուի միջամածին կեդրոնը, որու միայն մէկ բաղկացու-ցիչն է Ուսամա Պէն Լատէն, որու զօրա-վիգ են փաքիստանեան սպասարկութիւն-ները, Պետութիւն մը Պետութեան մէջ: Միացեալ-Նահանգները պարտին հար-ւածել ինչ որ ստեղծեցին այլ պայման-ներու մէջ եւ այլ նպատակներու համար, առանց անդրադառնալու որ արմատա-կան իսլամականութեան համար թշնա-մին Ռուսաստանը չէ, այլ՝ Միացեալ - Նահանգները:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. participe
au **CENTENAIRE DE LA LOI du 1er Juillet 1901 sur les Associations**
lors du **SALON des ASSOCIATIONS d'ALFORTVILLE**
les 29 et 30 septembre
au COSEC Léo Lagrange
56, rue Etienne Dolet
près du Khatchkar

Samedi 29 septembre (14h à 19h)
— 14h: Inauguration officielle
— 15h et 16h10: Préstations élèves de danse MCA

Dimanche 30 septembre (11h à 18h30)
— 15h: Conférence par Dzovinar Kévonian, historienne, attachée de recherches au CNRS

— entrée libre —

9. rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64
e-mail : MCA.ALFO@wanadoo.fr

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ 70-ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՑ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 30-*ին*, *Առնուվի-լի Վարագայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ ան-ուան եւ օծման 70-ամեակին առթիւ հան-դիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:*
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Երգեցողութիւնները կը կատարուին Ալֆորվիլի երգչախումբի կողմէ, առաջ-նորդութեամբ՝ Զարեհ Տէյիրմէնճեանի:
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական մատաղի օրհնութիւն եւ հո-գեհանգիստ եկեղեցւոյ վախճանեալ հո-գեւորականներու, հոգաբարձուներու եւ [illegible] յիշատակին:
Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.45-ին:

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ անուա-նակոչութեան առթիւ տեղի կ'ունենայ ա-ւանդական մատաղօրհնութիւնը, Կիրա-կի, Սեպտեմբեր 30-*ին*:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգե-ւոր հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Մատաղի օրհնութիւն՝ ժամը 11.45-ին:
Ուխտաւորները կրնան իրենց նուէրնե-րը ընել եկեղեցւոյ թաղականութեան մօտ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 2, ժամը 20.45-ին՝
Centre Administratif d'Asnières

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29
Տօն Սրբոյն Գէորգայ Քաջամարտիկ Զօրավարին, Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի Երգեցողին
Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Rentrée des classes

L'Ecole Hebdomadaire de Langue et de Culture Arméniennes **«KHATCHADOUR ABOVIAN»** de Marseille est heureuse de vous annoncer que **la RENTREE SCOLAIRE 2001-2002** aura lieu **le MERCREDI 10 OCTOBRE à 10 heures** Dans la Salle Ardzrouni TCHERPACHIAN du Centre Culturel SAHAK-MESROP 339, avenue du Prado, 13008 Marseille **Tous les mercredis de 10h à 16h** des cours de langue et de culture arméniennes sont donnés ainsi que des cours de danse, de chant et d'éducation religieuse.

Pour tous renseignements et inscriptions les responsables de l'école tiendront une permanence **le Mercredi 10 octobre de 14h à 17** ou par téléphone au Secrétariat de la Cathédrale : **04 91 77 84 70**

Imprimé sur les Presses du Journal "HARATCH"
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

MARSEILLE
MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

FOIRE INTERNATIONALE DE MARSEILLE
Parc Chanot — Hall 6
du 21 septembre au 1er octobre (de 10h à 19h)

PAVILLON ARMENIEN

VENDREDI 28 SEPTEMBRE

journée officielle de l'Arménie

— 11h : Conférence de Presse
— 12h : Visite du Pavillon
— 12h30 : Allocutions — Apéritif
— 13h : Repas. P.A.F. 150 F. Tél.: 04 91 66 45 33 ou 04 91 92 92 71
— 15h : Conférence - Débat:
«Développement des échanges et coopération inter-bancaire entre la France et l'Arménie»
— 18h30 : Animation sur le Pavillon - Hall 6 avec orchestre.

Sous le Haut Patronage de son Excellence Monsieur **Edward NALBANDIAN**
Ambassadeur de la République d'Arménie en France
et de **Pierre CARDIN, membre de l'Institut**

EXPOSITION DES OEUVRES

de Sergey NARAZIAN

Du 26 septembre au 3 octobre
du lundi au samedi de 11h à 18h

Espace Pierre Cardin
3, avenue Gabriel, 75008 Paris — Tél. : 01 42 66 51 97

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 27
JEUDI
27 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. · 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·261 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 77e ANNEE — N° 20.261

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՊԸ ԱՌԱՋԻՆ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԵՐԿՐԻՆ ՄԷՋ

ՈՒՂԵՐՁՆԵՐ

Յովհ.-Պօղոս Բ· Երեւանի Զուարթնոց օդակայանը ժամանեց, Սեպտ· 25, ժամը 13-ին, ուր զինք դիմաւորեցին Գարեգին Բ·, հոգեւորականներ, Նախագահ Քոչարեան, որ բարի գալստեան հետեւեալ խօսքերը արտասանեց· –

«Ձերդ Սրբութիւն,

Վեհափառ Տէր,

Սրբազան հայրեր,

Յարգարժան հիւրեր,

Մեզ համար մեծ պատիւ է եւ ուրախութիւն Հայոց հողում հիւրընկալել Յովհաննէս-Պօղոս Երկրորդ Սրբազան Քահանայապետին: Հռոմի Պապի այցելութիւնն իրադարձութիւն է խւրաքանչիւր երկրի կեանքում, բայց այն մեզ համար ունի առանձնայատուկ արժէք եւ նշանակութիւն: Սուրբ Աթոռի ողջ պատմութեան մէջ սա Հռոմէա-կաթոլիկական եկեղեցու առաջնորդի առաջին այցն է Հայաստան: Քրիստոնէութեան պատմութիւնը, որ ուղղակիօրէն կապուած է մարդկային քաղաքակրթութեան նուաճումների հետ, մեր ընդհանուր պատմութիւնն է: 17 հարիւրամեակների ընթացքում բազում փորձութիւնների միջով անցած մեր ընդհանուր հաւատն ու արժէքները գրաւականն են մեր յարաբերութիւնների ամրութեան եւ ջերմութեան. Ահա՝ ինչու մենք լիայոյս ենք, որ այս այցը պատմական է լինելու նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Վատիկանի գործակցութեան զարգացման ու խորացման առումով:

Ձերդ Սրբութիւն,

Դուք կանգնած էք եղել ակունքներում այն մեծ գործընթացների, որ տեղի ունեցան Արեւելեան Եւրոպայում՝ նշանաւորելով մարդու եւ ժողովուրդների ազատութեան նոր դարաշրջան: Ձեր գործունէութեան համամարդկային ընդգրկումը, աշխարհում խաղաղութեան ու կայունութեան պահպանմանն ուղղուած Ձեր ջանքերը ոգեւորիչ են նաեւ մեզ համար:

Հայաստանի եւ Վատիկանի միջեւ արդէն ձեւաւորուել են գործակցութեան ամուր հիմքեր: Յիշում եմ արձագանքը Վատիկանում բացուած «Հայաստան – Հռոմ» ցուցահանդէսի, որի կազմակերպման ու յաջողութեան մէջ մեծ լումայ ունեցաք Դուք, Ձերդ Սրբութիւն:

Մենք մեծ խորհուրդ ենք տեսնում այն փաստի մէջ, որ այս այցը տեղի է ունենում Հայաստանում քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակելու 1700-ամեակի տօնակատարութիւնների ընթացքում, երբ մեր ողջ ժողովուրդը վերակոչում է իր երախտաւոր նախնիների հաւատն ու կատարած մեծ գործերը: Գործեր, որոնք, հոգեւոր վերածնունդ բերելով հայ ժողովրդին, միաժամանակ հարստացրին համաքրիստոնէական մշակութային գանձարանը:

Քրիստոնէութեան մարդասիրական վեհ գաղափարները, նրանց հոգեւոր ու բարոյական հզօր լիցքերը կենսունակ են բոլոր ժամանակներում: Արդի աշխարհում, երբ մարդկութիւնը վկան է դառնում ատելութեան հրէշաւոր դրսեւորումների, առաւել քան թանկ են մեզ համար բարու, գեղեցիկի, եղբայրական սիրոյ համամարդկային արժէքները:

Տասը տարի առաջ վերածնուեց մեր անկախ պետականութիւնը, եւ այս օրերին նշում ենք մեզ համար այդ մեծ յոբելեանը: Նոր դարաշրջանում մենք պետականօրէն վերախմաստաւորում ենք մեր պատմամշակութային ողջ ժառանգութիւնը եւ արժէքային համակարգը, որոնք խորապէս ներթափանցուած են քրիստոնէութեամբ: Աւանդական արժէքների արդիական ընկալումը մեզ բերել է նոյն հիմքերի վրայ բարձրացած եւրոպական արժէքների որդեգրման: Չափանիշներ, որ պաշտպանն են Աստծոյ մեծագոյն պարգեւի՝ մարդու եւ ազգի ազատութեան:

Հայաստանի աշխարհագրական դիրքի շնորհիւ մենք միշտ գտնուել ենք կրօնների եւ քաղաքակրթութիւնների շփման գծում: Այս իրողութիւնը եւ Հայոց ըՍփիւռքի առկայութիւնը մեր առջեւ բացել են աշխարհաճանաչման նոր հորիզոններ, թելադրել լայնախոհ հայեացք: Մենք հարստացրել ենք մեզ համերաշխութեան, հանդուրժողականութեան եւ համաձայնութեան բարի պտուղներով:

Ձերդ Սրբութիւն,

Մենք ողջունում ենք Վատիկանի եւ Հայ Առաքելական եկեղեցու յարաբերութիւնների սերտացումը, որ հիմնուած է քոյր եկեղեցիների փոխհարստացնող կապերի բազմադարեան աւանդոյթների վրայ: Մեզ յուսավառում է նաեւ այդ յարաբերութիւններում իշխող էկումենիկ ոգին:

Բիբլիական Արարատի հովանու ներքոյ կրկին ողջունում եմ Ձեզ, Ձերդ Սրբութիւն: Դուք Ձեր ներկայութեամբ առանձնայատուկ շուք էք հաղորդում Հայոց Մեծ Դարձի յոբելեանական տօնակատարութիւններին:

Բարի գալուստ»:

Նախագահին այս ուղերձէն ետք խօսք առած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը եւ ըսած ի մէջ այլոց· –

«Հռոմի Պապի այցը Նոյ նահապետի երկիր նախախնամաբար իրականացաւ հայ ազգի համար նշանակալի այս տարում, երբ համայն հայութիւնը Հայաստանում, Արցախում եւ Սփիւռքում խնդութեամբ տօնախմբում է քրիստոնէութիւնը Հայաստանում պետական կրօն հռչակման 1700 եւ Հայաստանի եւ Արցախի անկախ պետականութեան 10-ամեայ յոբելեանները: Հրաշալի այս տօների հանդիսութիւնների օրերին Նորին Սրբութեան ներկայութիւնը Հայաստանում, հայ ժողովրդի կողքին, առանձնակի ուրախութիւն է բոլորի համար:

Աղօթենք միասնաբար, սիրեցեալ եղբայր ի Քրիստոս, որ Ձեր այցելութիւնը առաւել սերտացնի մեր եկեղեցիների յարաբերութիւնները և սիրոյ շաղախով արգասաւորի մեր համագործակցութիւնը: Եւ թող Աստուած հաճութեամբ ընդունի եւ օրհնի Հայ եւ Կաթոլիկ եկեղեցիների եղբայրութիւնը՝ ի շահ Քրիստոսի եկեղեցու զօրութեան, ի փառս Աստծոյ»:

Վերջին խօսքը առած է Պապը, որ շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք արտասանուած բարի գալուստի խօսքերուն համար, ըսած է· –

«Խօսքս Ձեզ ուղղելով, պարոն Նախագահ, գնահատանքս եւ բարեկամութիւնս կը յայտնեմ ոչ միայն Ձեր հայրենակիցներուն, որոնք կ'ապրին մայր երկիրը, այլեւ աշխարհացրիւ միլիոնաւոր Հայերուն, որոնք հաւատարիմ կը մնան իրենց ժառանգութեան ու ինքնութեան, եւ այսօր իրենց հայրենիքին կը նային վերանորոգ պարծանքով եւ գոհունակութեամբ»:

Պապը իր խօսքը աւարտած է հայերէնով· – «Աստուած թող օրհնի հայ ժողովրդի ազատութեամբ, բարեկեցութեամբ եւ խաղաղութեամբ»:

ՄԵՏԻԱ

Պապին Հայաստան այցելութիւնը լայն տեղ գտած է բերանացի թէ գրաւոր մամուլին մէջ: Սեպտ· 25-ի իրիկունը հեռատեսիլի Ա·, Բ·, Գ· եւ միւս կայանները արձագանգեցին, ճայնասփիւռը ծանրացաւ նաեւ ցեղասպանութեան վրայ, քանի Պապը Սեպտ· 26-ին Ծիծեռնակաբերդ կ'այցելէր:

Սեպտ· 26-ի գրաւոր մամուլը էջեր եւ նկարներ կը յատկացնէր:

«LE FIGARO»

JOURS DE FRATERNITE POUR JEAN-PAUL II A EREVAN

Այս ընդհանուր խորագրին տակ թերթը լոյս ընծայած է էլի Մարէշալի թղթակցութիւնը եւ Գլօտ Լորիէօյի հարցազրոյցը Գարեգին Բ·ի հետ: Թղթակցութեան մէջ, սկիզբէն կը շեշտուի Ղազախըստանէն ետք քրիստոնեայ Հայաստանի ներկայացուցած տարբեր մթնոլորտը: Պապը կու գայ որպէս «յոյսի ուխտաւոր»: Կը յիշուի 17 դարերու արմատացած քրիստոնէութիւնը, բայց նաեւ տառապանքները, ինչպէս 1915-ի ահաւոր ցեղասպանութիւնը: Դիտել կը տրուի որ օդակայանը ժողովուրդ չէ եղած այն միայլ կրօնական եւ աշխարհական անձնաւորութիւններ եւ զինուորական միաւոր մը: Աննախընթաց դէպք, կը գրէ թղթակիցը, Պապը պիտի հիւրընկալուի նըստավայրին մէջ իսկ ոչ կաթողիկէ եկեղեցւոյ մը պետին:

Հարցազրոյցին ընթացքին Գարեգին Բ· կ'անդրադառնայ անկախութեան հռչակումէն ետք ծագած տնտեսական եւ այլ դժուարութեանց, կ'ըսէ թէ եկեղեցւոյ առաքելութիւնը աւելի բարդացաւ Հայաստան խուժած քարոզիչներու եւ աղանդներու պատճառաւ: Անոնք օգտուելով երկրին դժուարութիւններէն, զանազան միջոցներով ջանացին ժողովուրդը գրաւել: Ներկայիս, կ'ըսէ, 40 ժառանգաւոր կայ Էջմիածին, ուրիշ երկու դպրեվանք բացած են Գիւմրի եւ Սեւան, երիտասարդներու եւ կիներու միութիւններ հիմնած են, ընկերային գործունէութիւն ալ կայ: Այն հարցումին որ կը վերաբերի ժողովուրդին անտարբերութեան, Գարեգին Բ· համաձայն չէ, ըստ իրեն անտարբերութիւն չկայ, քահանայ-հաւատացեալ յարաբերութիւնները բարեփոխուած են: Թերթին աշխատակիցը կ'ըսէ թէ կարգ մը եպիսկոպոսներ վերապահ եղած են Պապին այցելութեան նկատմամբ, անցեալին ինքն ալ ու Գարեգին Բ· կը ճշդէ·– «Երբեք վերապահութիւն չէ եղած: Գարեգին Ա·, որու յաջորդեցի, փափաք յայտնած էր ընդունելու Պապը: 1999-ին նախատեսուած այցելութիւնը տեղի չունեցաւ Գարեգին Ա·ի վախճանումին պատճառաւ: Ուրեմն, կը սպասուէր Յովհ·-Պօղոս Բ·ի: Որեւէ վերապահութիւն չեմ լսած»: Ակնարկ մըն ալ կ'ըլլայ Վատիկանի եւ Էջմիածնի միջեւ գոյութիւն ունեցող աստուածաբանական տարբերութեան ու Գարեգին Բ· կ'ըսէ թէ ան կը վերաբերի միայն Քրիստոսի բնութեան, այլ տարբերութիւններ ալ եղած են, բայց, անոնք արգելք չեն եղած որ մեր առաքելութիւնը կատարենք: Գարեգին Բ· կը պատասխանէ նաեւ Ղարաբաղի հակամարտութեան վերաբերող հարցումին, դիտել տալով·– «Մարդուն ազատ եւ անկախ ապրելու իրաւունքը կը պաշտպանենք: Եկեղեցին Ղարաբաղի հակամարտութիւնը կը դիտէ մարդկային իրաւանց անկիւնէն»: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը վերջին հարցումին առթիւ (արտագաղթ) կ'ըսէ թէ կ'օժանդակեն կասեցնելու համար հոսքը, կը ջանան համոզել որ դժուարութիւնները ժամանակաւոր են ու կը վերջացնէ սապէս·– «Մեր ամէնէն մեծ փափաքն է որ Սփիւռքի Հայերը գան ապրելու իրենց պատմական հայրենիքին մէջ»:

«LA CROIX»

LE PAPE A LA RENCONTRE D'UNE EGLISE SOEUR

Ժամանումին նկարագրութենէն զատ, թերթին թղթակիցը հարցազրոյց մը ըրած է Շահէ Արք· Աճէմեանի հետ, աստուածաբանական համալսարանի տեսուչը: 1700-ամեակը եղած է գլխաւորաբար մըկըրտութեանց առիթ մը, Շահէ Արք· զարմացած է անոնց թիւէն, դպրոցներու թէ համալսարաններու մէջ եղած դի-

(Շար·ը Դ· էջ)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ ԻՏԱԼԱԿԱՆ «ԱՒԷՆԻՐԷ» ԹԵՐԹԻՆ

Յովհ·-Պօղոս Բ·ի Հայաստան այցին նախօրեակին իտալական «Աւէնիրէ» թերթը հարցազրոյց մը հրատարակած է նախագահ Ռ· Քոչարեանի հետ: Ան 1700-ամեակին, Պապին այցին, 1915-ին Վատիկանի կողմէ տրուած որակումին, Ղարաբաղի պատերազմին ու մահմետականութեան դէմ Հայաստանի պատուարի բնոյթին մասին հարցումներու պատասխանած է: Ըսած է թէ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակումը հոգեւոր – մշակութային նոր զարթօնք նշած է հայ ժողովուրդին համար: Ստեղծուած են գիր – գրականութիւն, ճարտարապետութեան, փիլիսոփայութեան փայլուն նըմոյշներ:

Ինչ կը վերաբերի Յովհ·-Պօղոս Բ·ի այցին որով առաջին անգամ պապ մը կ'այցելէ Հայաստան, Ռ· Քոչարեան ըսած է թէ Վատիկանի դերը յատկապէս կը գնահատուի որպէս մարդու իրաւունքներու եւ բարոյական չափանիշներու պաշտպան, խաղաղութեան ու կայունութեան պահպանման ջատագով:

Հայաստանի նախագահը համոզուած յայտնած է որ Պապը ցեղասպանութեան զոհերու յուշարձանը այցելելով, անգամ մը եւս քաղաքակիրթ աշխարհի ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ անցեալ դարու այդ ոճիրին վրայ, նման դաժանութիւն այլեւս երբեք թոյլ չտալու խորհուրդով:

Անկախութեան տասնամեակին մասին խօսելով Ռ· Քոչարեան կ'անդրադառնայ ծանօթ դժուարութիւններուն, ըսելով որ ներկայիս դանդաղ, բայց վստահ ընթացքով երկիրը կը դիմէ դէպի տնտեսական զարգացման բնականոն թափին: Ան համոզուած է որ երկրէն մեկնող բազմութիւններէն շատեր կը վերադառնան:

Ռուսաստանի հետ ամուր կապերը, նախագահին բացատրութեամբ՝ միասնական պատմութենէն, հոգեւոր եւ մշակութային կապերէն ծնունդ առնող բաներ են· մանաւանդ երբ շրջանին մէջ Ռուսաստանի ներկայութիւնը կայունութեան ազդակ է:

Ռ· Քոչարեան կը ժխտէ մահմետական յառաջխաղացքին դէմ Հայաստանի արեւմտեան քաղաքակրթութեան պատուար ըլլալու հանգամանքը: 1915-ի իսլամական ծայրայեղականութեան վայրագ արտայայտութիւններն անգամ Հայաստան երբեք չէ շփոթած մահմետականութեան իրական արժէքներուն հետ: Հայաստան այսօր ջերմ եւ բարեկամական յարաբերութիւններ ունի իսլամական շատ պետութիւններու հետ ուր յաճախ հայկական կարեւոր գաղութներ կը պահեն իրենց կրօնական ու ազգային ինքնութիւնը:

ՏԱՍՆԱՄԵԱՅ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԷՄՔԵՐՈՒ ԱՐԺԵՒՈՐՈՒՄՈՎ

Տասնամեայ անկախութիւնը որքան՝ նշումի, հանդիսութեան, նոյնքան՝ դրական ու ժխտականը համեմատող արժեւորումի մը հանդրուանն է։ Ի՞նչեր եղան, ի՞նչեր չեղան. ի՞նչ կը սպասէինք, ի՛նչ գտանք։ Այս հետաքրքրութեամբ «Արմէնփրէս»էն Զոյա Բարսեղեան դիմած է քաղաքական չորս խմբաւորումներու ղեկավարներուն (Սեպտ. 20)․ Վազգէն Մանուկեանի (ԱԺՄ), Աղուան Վարդանեանի (Հ.Յ.Դ. խորհրդարանական խմբակցութեան ղեկավար), Շաւարշ Քոչարեանին (ԱԺԿ), Գալուստ Սահակեանին (Միասնութիւն)։ Լաւ եղած է որ իշխանութեան գլուխ գտնուողներ նըկատի չեն առնուած ու էջին ընթերցողին խնայուած են խաւաքարտէ ինքնագոհութեան մը ընթացիկ արտայայտութիւնները։

Չորս դէմքերու արժեւորումին մէջ առաջին ուշագրաւը երկու կէտեր են։ Տասը տարուան արդիւնքները նկատի առած, անոնք նախ սկիզբի ակնկալութիւններուն մասամբ, անկատար իրագործումը կը մատնանշեն։ Վ. Մանուկեան կ'ըսէ. «եթէ ոչ բոլոր երազանքների հարցում, ապա շատ դէպքերում աւելի լաւ արդիւնքների կարելի էր հասնել»։ Ա. Վարդանեանի ակնոցով՝ «սպասելիքների միայն մի մասն է իրականացել»։ Շ. Քոչարեան կը խօսի «չօգտագործուած հնարաւորութիւնների», իսկ Գ. Սահակեան նշմարելով ժողովուրդին մօտ անկախութեան գնահատականի կրաւորականութիւն մը, կ'ըսէ. «դա չի նշանակում որ ժողովուրդը չի հասել իր դարաւոր երազանքին»։

Երկրորդ կէտը որուն մասին համակարծիք են վերոյիշեալ դէմքերը, ժողովուրդին հաւատքին կրած ցնցումն է, յոյսին գոնէ մասամբ կորուստը։ «Մի քիչ կորել է հաւատը երկրի ապագայի նըկատմամբ, բայց ինձ թւում է, դա հնարաւոր է վերականգնել» կ'ըսէ Վ. Մանուկեան։ Կ'աւելցնէ թէ ատոր համար ընկերային – տնտեսական վիճակէն շատ բան կախում ունի, բայց ազգային նըպատակներու, բարոյականութեան, օրինականութեան կուտակումներ ալ հարկաւոր են, մարդոց հաւատքը ետ բերելու համար։ Շ. Քոչարեան ժողովուրդին մօտ ներկայի անյուսութիւն մը նըշմարելէ զատ, զայն կը բացատրէ զարգացման միտումներով պետութիւն մը կառուցանելու ձախողութեամբ։ Անկախութեան նախօրեակի պատկերացումները իրաւական, ժողովրդավարական ճամբէն ընթացող Հայաստանի մը առընչըւած էին, ինչ որ այսօրուան պարագան չէ։ Ան իր տեսանկիւնէն դարմանի ճամբայ մըն ալ կ'առաջարկէ. անելէն ելքը կարելի կ'ըլլայ միայն համակարգային փոփոխութիւններով։

Այդ մատնանշումներուն մէջ չկա՞ն առանց վերապահութեան դրական տուեալներ. կա՛ն, բարեբախտաբար։ Վ. Մանուկեան բանակին կազմութիւնը, Արցախեան պատերազմին յաղթանակը այդ գլխուն տակ կը զետեղէ։ Ա. Վարդանեանի, Վ. Մանուկեանի, Գ. Սահակեանի ու Շ. Քոչարեանի համար բացարձակ նուաճում է անկախութեան ձեռքբերումը։ Վ. Մանուկեան կ'ըսէ թէ անկախութիւն ունենալը արդէն հրաշք է։ Ա. Վարդանեան զայն գերագոյն արժէք կը նկատէ. ան բարձրագոյն նպատակ կը նշէ չօշափելի աշխատանքով ընել այն բոլորը որոնք ԻԱ. դարուն հայութիւնը ինքնուրոյնութեան տէր կը դարձնեն, որպէսզի ան չըլլայ պատմութեան լուսանցքի բնակիչ, կամ չհամարուի երրորդ աշխարհի երկիր։

Լուրերու հաղորդաշարին մէջ մնացած, առաջին ակնարկով ոչ շատ կարեւոր արժեւորումներու այս էջը հետաքրքրական է անով որ խնդրոյ առարկայ տասնամեակին մասին կը ժէկտեղէ կարծիքներ որոնք իշխանութեան առընչուած –նոյնիսկ որպէս ընդդիմադիր– դէմքերու կը պատկանին. այսինքն՝ չեն քաղուած դժգոհութիւններով, բողոքներով, պահանջներով ծանօթ զանգուածներէն որոնք Երեւանի, Գորիսի, Լոռիի եւ այլ շրջաններու փողոցի մարդիկն են։ Եւ հետաքրքրական է տեսնել որ արժեւորումները այս վերջիններուն հետ եթէ ոչ՝ խըստութեան աստիճանի, գոնէ խորքի առումով բաւական մօտ են։

Կը մնայ գիտնալ թէ Շ. Քոչարեանի մաղթած համակարգային փոփոխութիւններու պարագային եթէ նոյն չորս դէմքերը իշխանութեան դիրքերու տիրանան, կը յիշե՞ն «Արմէնփրէս»ի թըղթակիցին իրենց տուած պատասխանները, թէ միշտ աւելի հզօր կը յայտնուի խաւաքարտէ ինքնագոհութիւնը։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԼՈՒՍԱՆՑՔԻ ՎՐԱՅ

ՐԱՖՖԻԻ «ԽԵՆԹ»Ի ԱՆԳԼԵՐԷՆ ՆՈՐ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ամերիկահայ իրականութիւնը միշտ տարօրինակ անակնկալներ ունի։

Այս տարուան սկիզբը, ԱՄՆ–ու հայկական ամէնէն աշխոյժ հրատարակչատուներէն մէկը՝ «Կոմիտաս» Հիմնարկը, լոյս ընծայած է Րաֆֆիի «Խենթը» վէպը անգլերէնով, թարգմանութեամբ՝ Տոնըլտ Աբգարեանի։ Հակառակ անոր, որ Րաֆֆին հայ գրականութեան ամէնէն ժողովրդական գրողներէն մէկը կը մընայ եւ այն հեղինակներէն է, որոնք այսօր յափշտակութեամբ կը կարդացուին պատանեկան տարիքին։ Որքա՞ն հասուն մարդ մը կը վերադառնայ անոր, ուրիշ տեսակ գրականութիւն ճաշակած ըլլալէ ետք, կամ նոյնիսկ առաջին անգամ ըլլալով կը հակի անոր վրայ, դժուար է ըսել։

Ամէն պարագայի մէջ, «Խենթը» թերեւս Րաֆֆիի լաւագոյն գործն է, մեր կարծիքով։ Եւ այս յաջող թարգմանութիւնը կատարուած է, ինչպէս մեր իրականութեան մէջ յաճախ կը պատահի, թարգմանիչին նախաձեռնութեամբ։

Իր կարճ նախաբանին մէջ, ան կը բացատրէ, որ Րաֆֆին իր հօր ամէնէն սիրած գրողը եղած է։ Հայրը՝ Մանուկ Աբգարեան, բնիկ արղանացի, 18 տարեկանին Ֆրէզնօ ժամանած է 1912–ին, իսկ 1915–ին Տիգրանակերտ մնացած ամբողջ ընտանիքը զոհ դարձած է Մեծ Եղեռնին։ Հօր մահէն տարիներ ետք, իր մօր՝ խարբերդցի Անի Հալլայեան–Աբգարեանի միջոցաւ (ծնած՝ 1904–ին, երկու տարեկանին Ամերիկա ժամանած), Տ. Աբգարեան անոր գրական նախասիրութեան մասին իմացած է։ Քանի մը տարի առաջ մահացած մայրը հայերէն խօսած է, բայց կարդալ չէ սորված։ Ասիկա շատ յաճախակի երեւոյթ մըն է ամերիկահայ իրականութեան մէջ, եւ մինչեւ այսօր կարելի է հանդիպիլ մեծաթիւ «հին» Ամերիկահայերու եւ իրենց սերունդներուն, որոնք հայերէն խօսիլ կամ կարդալ չեն գիտեր, կամ միայն խօսիլ գիտեն, յաճախ՝ բարբառի մակարդակով, եւ որ սակայն պահած են հայկական ըզգացողութեան իւրայատուկ նկարագիր մը։

Մինչեւ այս թարգմանութեան երեւումը, Տոնըլտ Աբգարեանի անունը լսուած չէր թարգմանական ասպարէզին վրայ։ Պատճառը պարզ է. Գալիֆորնիոյ համալսարանի փիլիսոփայութեան ճիւղի չըջանաւարտ Աբգարեանը, որ ապա ուսանած է բաղդատական գրականութիւն եւ ֆրանսերէն, հայերէն չէր գիտեր։

1996–ին, զանազան գործօններու բերումով, իրեն անկարելի թուացող աշխատանքին ձեռնարկած է. հայերէն կարդալ սորվիլ։ Բաւարար մակարդակի հասնելով, անմիջապէս Րաֆիի վրայ իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է, իր հօր աշխարհը աւելի մօտէն ճանչնալու եւ իր զաւակներուն «հայկական» հետաքրքրութիւնը գոհացնելու նպատակով։

1996–ին հայերէն չկարդացող անձը 2001–ին լոյս ընծայած է Րաֆֆիի վէպի մը թարգմանութիւնը։ Երբ Ամերիկահայերէ տրտունջներ կը լսուին, թէ հայերէն սորվիլը դժուար է, թէ կարդալը աւելի՛ դժուար է, թէ պատարագն ու քարոզները անգլերէն պէտք է ըլլան, եւ նման պընդումներ, այսպիսի արտառոց կարծիքներուն միակ բացատրութիւնը մեզմէ դուրս պէտք է փնտռել՝ ամերիկեան իրականութեան գործնականութեան, Ամերիկացիներու երկրորդ լեզու մը սորվելու ապիկարութեան ու աշխարհի վերաբերեալ սահմանափակ տգիտութեան պատճառով։

Եւ սակայն, Աբգարեան իր աւելի քան հասուն տարիքին նստած է ու լեզու սորված։ Մէկ խօսքով՝ անկարելի գործ մը չէ, նոյնիսկ եթէ հայկական դպրոց ոտք չես կոխած...։

Հետաքրքրական է Րաֆֆիի այս վէպին թարգմանութեան ճակատագիրը։ Իր գործը աւարտելէ երկու շաբաթ ետք միայն, Աբգարեան իմացած է, որ նախորդ թարգմանութիւն մը կար։ Այդ թարգմանութիւնը 1917–ին կատարած էր ամերիկացի միսիոնարներու զաւակ, հայերէնագէտ Ճէյն Ուինկէյթը, եւ լոյս տեսած էր 1950–ին։ Շատոնց սպառած, բնագիրը այսօր միայն կարելի է հայթայթել համացանցի www.cilicia.com կայքէջէն։

Ցարակարծիք մը. առաջին թարգմանութիւնը կատարած է հայերէն սորված օտար մը։ Երկրորդ թարգմանութիւնը՝ հասուն տարիքին հայերէն սորված Հայ մը։

Ամերիկան անակնկալներու երկիր մըն է միշտ...։

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
Նիւ–Ճըրզի

ԶՄՄԱՌՈՒ ՏԻՐԱՄՕՐ ՀԱՅ ՎԱՆՔԸ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

Լիբանանի ծովահայեաց եւ դալարազգեղ բարձունքի մը վրայ (համաձայն Հայոց ճարտարապետական աւանդութիւններուն՝ վանքերն ու եկեղեցիները կը կառուցուին բարձր դիրքերու վրայ), ծովու մակերեսէն 950 մեթր բարձրութեան եւ Պէյրութէն 35 քմ. հեռաւորութեան վրայ հրաշալի համայնապատկեր մը կը պարզէ Զմմառու վանքը՝ կանաչներէն դէպի երկինք խոյացող իր հայաոճ գմբէթներով։

Վանքի մուտքին կը հանդիպինք Զըմմառու երիտասարդ միաբաններէն հայր Նորեկ Լոյսեանին, որ սիրով յանձն կ'առնէ մեզի ծանօթացնել վանքին այլազան բաժինները ու թանգարանը։

Մայր դռնէն մուտք գործելով՝ նախ կը տեսնենք վանքի հիմնադիր Աբրահամ Արծիւեանի կիսանդրին։ Անմիջապէս դիմացը չորս ուղղութեամբ ժամացոյցի աշտարակն է (1901), որ ամենահինն է Լիբանանի մէջ։ Աշտարակը այժմ օժտուած է գմբէթով մը, որ եկած է փոխարինելու կայծակնահար եղած տանիքը։

Կը մտնենք Տիրամօր մատուռը, որուն խորանին կը գտնուի հրաշագործ Ս. Մարիամի սրբանկարը։ Սրբանկարը նուէր տրուած է Ա. Արծիւեանին, 1742–ին, Հռոմի Պենետիկտոս 14–րդ պապին կողմէ։ Կ'ենթադրուի, որ Ռաֆայէլի գործերէն է այս սրբանկարը։ Հոս է, որ հաւատացեալները կու գան աղօթելու եւ Տիրամօր օգնութիւնը խնդրելու։

Կ'այցելենք Մայր եկեղեցին, որ համեմատաբար աւելի մեծ է եւ հարուստ՝ սրբանկարներով։ Հոս կան իտալացի նըկարիչներու կողմէ իրագործուած սրբանկարներ (1780 թ.), ինչպէս նաեւ՝ յայտնի նկարիչ Յարութիւն Կալենցի սրբանկարներու շարքը, որոնք զետեղուած են գմբէթի կլոր եզրերուն վրայ։ Եկեղեցւոյ մէջ թաղուած են հայ կաթողիկէ ութ պատրիարքներէն վեցը։

Մայր եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ կը տեսնենք հին ջրհորը եւ գինիի պատրաստութեան մառանը, ուր վանականները պատրաստած են գինիի տեսակներ (ամենահինը՝ 1845 թուականէն), քոնեակ, օղի եւ քացախ։

Մուտք կը գործենք վանքի ամենահին կառոյցին մէջ, որ կը գտնուի Մայր եկեղեցւոյ տակը։ Հոս անեղծ մնացած են վանքին առաջին սենեակները, ուր ապրած եւ գործած են Զմմառու առաջին միաբանները։ Այս սենեակներուն մէջ կան արժէքաւոր հնութիւններ եւ սրբութիւններ, որոնց շարքին՝ վերջերս պապին կողմէ նուիրուած Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի մասունքը։

Պէտք է յիշել, որ Խմիր Պէշիր եղած է վանքին բարեկամներէն։ Ան միշտ այցելած է վանք եւ կարեւոր հարցերու մասին խորհրդակցած է վանահօր հետ։ Հաւանաբար այս պատճառով է, որ Լիբանանի նախկին նախարար Շարլ Հլու ըսած է. «Զմմառու վանքի պատմութիւնը կը նոյնանայ Լիբանանի պատմութեան կարգ մը գլուխներուն հետ»։

Կը տեսնենք նաեւ այն խուցը, ուր ապրած է Մարտինի արքեպիսկոպոս Իգնատիոս Մալոյեան, որ 1915–ին իր հաւատացեալներուն հետ զազանաբար սպաննուեցաւ Թուրք զինուորներուն կողմէ եւ դարձաւ Զմմառի միաբանութեան 15 նահատակներէն մէկը։ Ընդառաջելով հայ կաթողիկէ համայնքի Սինոտոսի առաջարկին՝ Հռոմ որոշած է Հոկտ. 7–ին սրբացնել Իգնատիոս Արք. Մալոյեանը։

Կ'այցելենք թանգարան – մատենադարանը։ Հոս կան 1500 հայկական ձեռագիրներ, 200 օտար ձեռագիրներ եւ շուրջ 80 հազար տպուած գիրքեր։ 1966–էն ետք թանգարանը բաց է այցելուներու համար։ Թանգարանը ունի հինգ բաժիններ՝ հնագիտական, եկեղեցական զարդերու, դրամագիտական, ձեռագիրներու եւ արուեստի գործերու։ Հնագիտական բաժինին մէջ կը ներկայացուին Հայոց պատմութեան հետ աղերս ունեցող առարկաներ (ասորական, հիթիթական), հայկական յախճապակիի ընտիր նմոյշներ (Քէօթահիայէն), արծաթէ առարկաներ, արձանիկներ եւայլն։ Յատուկ բաժին մը կայ փիւնիկեան հնութիւններու, ուր ներկայացուած են տասնեակ տարիների պատմութեան շատ հին գործիքներ եւ արձանիկներ։

Եկեղեցական իրերու բաժինը հարուստ է։ Հոն կան 9րդ դարու հայ կաթողիկոսներու կողմէ գործածուած քարէ լանջախաչեր, թանկագին շուրջառներ, ձեռագործներ, Պենետիկտոս 14–րդի շուրջառը, սկիհներ, թագեր, եպիսկոպոսական գաւազաններ, աւետարանի արծաթեայ կողքեր, ուրարներ եւայլն։ Կան նաեւ Արեւմտեան Հայաստանի տարբեր շըրջաններէ բերուած եկեղեցական զանգեր, Նիկիկեան սուրեր, Սարերու Ասլան Գէորգ Չաւուշի դաշոյնը։

Դրամագիտական բաժինը կը ներկայացնէ տարբեր ժամանակներուն կոխուած հայկական դրամներ, նոյնիսկ Լիբանանի Սուր քաղաքէն գտնուած եւ Ն.Ք. կտրուած հայկական դրամներ՝ Տիգրանի տաճարին նկարով։

Անկասկած ամենակարեւորը ձեռագըրատունն է, ուր կան Մխիթար Գօշի «Դատաստանագիրք»ը, Սարգիս Պիծակի նըկարազարդ Աւետարանը, «Գիրք թղթոց»ը, որ միակն է աշխարհի մէջ, կիւրեղ Աղեքսանդրացիի «Պարամունք»ը, Ամիրտովլաթի «Բժշկարան»ը եւ Փիլոն Եբրայեցիի «Ճառեր»ը։

Վերջերս կազմուած է Զմմառու վանքին նկարչական հաւաքածոն, որ թէեւ թիւով քիչ է, սակայն ունի բարձրարժէք արուեստի գործեր՝ Այվազովսկիէն, Շարթէն, Կիւէն, Ժերանեանէն։ «Այս բոլոր առարկաները Մեծ Եղեռնին գիշերով վանքէն փոխադրուած են տեղական այլ վանք մը՝ թշնամիին ձեռքը չիյնալու համար», կ'ըսէ մեզի ընկերացող երիտասարդ վարդապետը։ Ազդուած եմ ի տես այս բոլորին։ Վանքը հիմա աւելի կը մեծնայ աչքիս եւ նոր է, որ կը գիտակցիմ անոր իսկական արժէքին։

1914–ին Լիբանանը հարուածող սովի շրջանին վանքը իր դռները կը բանայ ժողովուրդին առջեւ՝ սնունդ եւ դեղ տըրամադրելով կարօտեալներուն։ 1922–ին Մէրսինի, Տէօրթեօլի և շրջակայ քաղաքներու ջարդերէն ու տեղահանութենէն ճողոպրած «Քէլէկեան» որբանոցի 300 սաները եւ «Սիսուան»ի որբուհիները ապաստան կը գտնեն վանքին մէջ։ 1978–ին վանքը դարձեալ ապաստան կու տայ Պէյրութէն խուճապահար հեռացող հայորդիներու։

***

Հիմա արդէն վանքը մնաց մեր ետին։ Կը յիշեմ հայկական հին ձեռագիրներէն մէկուն մէջ եղած մէկ արձանագրութիւնը.

«Ձեռքս մաշի դառնայ ի հող,
Գիրս մնայ յիշատակող»։

ԵՍԱՅԻ ՀԱՒԱԹԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի աշակերտները վերամուտին վերադարձած են որոշ տոկոսով մը վերանորոգուած դպրոցներ, նաեւ նոր կառուցուածներ: Այս մասին Սեպտ. 18-ին տեղեկատուութիւն մը ներկայացուցած է Տարածքային կառավարման նախարար Հ. Աբրահամեան:

Դպրոցական շէնքերու կառուցումը եւ նորոգութիւնը միայն պետական միջոցներով եղած չէ. այդ եկամուտներով կատարուածը ընդհանուրին փոքր մէկ մասը կը կազմէ, կառուցուած 16, վերանորոգուած 15 շէնքով. իսկ այլ աղբիւրներու յատկացումներով կառուցուած ութ դպրոց կայ, վերանորոգուած՝ 157:

«Այլ աղբիւր» գլխուն տակ խմբուած են հայաստանեան եւ դուրսէն կազմակերպութիւններ, հաստատութիւններ, հիմնարկներ: Տեղականներէն են, օրինակ, Ընկերային Ներդրումներու Հիմնադրամը, Բարի Լոթօն. կան նաեւ ծնողքներու ջանքերով նորոգուած դպրոցներ: Արտասահմանեան աղբիւրներէն կը նշուին Գարիթասը, ՀՕՖ-ը, «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամը, ՄԱԿ-ը, ՀՕՄ-ը, ԱՄՆ-ու Հայ Կրթական Հիմնարկը, եւլն.: Կայ «անյայտ բարերար»ի նշումն ալ որ յստակ չէ թէ ո՛ւր պէտք է զետեղել. ներսիններո՞ւն, թէ դուրսիններուն կարգին. թերեւս երկուքին ալ:

Կան կազմակերպութիւններ որոնք միայն շէնքի բարելաւումով չեն զբաղիր. մտահոգ են նաեւ դպրոցական միջոցներու արդիականացումով. ատոնց օրինակ է ամերիկեան «Փրոճէքթ Հարմոնի»ն որ Հայաստանի մէջ համացանցի կեդրոններ հաստատելու ծրագիր մը կ'իրականացնէ: Այդ կազմակերպութիւնը Տաւուշի մէջ երկու դպրոցի նորոգութեան համար հինգ հազար տոլար յատկացնելէ զատ, դպրոցներու մէջ եւս համացանցի կեդրոններ կը հիմնէ: Հայաստանի մէջ ներկայիս գործող այդ կարգի 24 կեդրոններէն մէկը կը գտնուի Սիւնիքի մարզի մէկ դպրոցին մէջ: Եւ հաւանաբար այդ դպրոցին աշակերտները ամէնէն բախտաւորներն ու ամէնէն յառաջադէմները պէտք է նկատել, քանի որ «վերջերս համակարգչի միջոցով հետեւել են ԱՄՆ-ում տեղի ունեցող մամուլի ասուլիսի»:

Տեղեկատուութիւնը կ'աւարտի շեշտելով որ մինչեւ յաջորդ տարուան վերջը այդ կեդրոններուն թիւը հարիւրի կը հասնի, համակարգիչներու կեդրոններ ստեղծելու ծրագրին գործադրութեան շնորհիւ:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱՅՆՃԱՐԻ մէջ, Սեպտ. 15-16-ին մեծ շուքով նշուած է Մուսա լերան հերոսամարտի տարեդարձը: Տօնակատարութիւնը եւ խաչքարի բացման հանդիսութիւնը տեղի ունեցած են Շաբաթ, Սեպտ. 15-ի երեկոյեան, Ս. Պօղոս եկեղեցւոյ շրջափակէն ներս, հովանաւորութեամբ հայ երեք յարանուանութեանց պետերուն եւ կազմակերպութեամբ Հ.Յ.Դ. «Կարմիր լեռ» կոմիտէի 1700-ամեակի մարմնին: Հանդիսութեան պաշտօնական բացումէն առաջ, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի շեփորախումբը ազգային եղանակներ հնչեցնելով, տողանցած է Հ.Մ.Ը.Մ.-ի ակումբէն մինչեւ եկեղեցւոյ մուտքը, ուր դիմաւորած է պաշտօնական հիւրերը: 1700-ամեակի մարմնին անունով, հայերէն եւ արաբերէն խօսք առած է Ճորճ Արէլեան, որ վեր առած է օրուան զոյգ առիթները: Ապա, Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեան, Յովհաննէս Եպիսկ. Թէյրուզեան եւ վեր. Ժան Խանճեան, բարերար Մովսէս Ուրֆալեանի եւ հայաստանցի քանդակագործ Սուրէն Լուսիկեանի հետ կատարած են խաչքարին բացումը: Խօսք առած է Յովհաննէս Եպիսկ. Թէյրուզեան որ շեշտը դրած է Հայու գոյատեւման կամքին վրայ: Իրեն յաջորդած է վեր. Ժան Խանճեան որ արժեւորելով թէ՛ 1700-ամեակի ոգեկոչումը, թէ՛ Մուսա լերան հերոսամարտը, ըսած է թէ մեր նախահայրերուն որոշումը անհատական եւ հատուածական չէր: Խօսք առած է նաեւ երեսփոխան Նիքոլա Ֆաթթուշ որ վեր առած է հայ ժողովուրդին քրիստոնէութեան եւ խաչին պահպանման գոյամարտը: Բեմ հրաւիրուած է խաչքարին բարերարը ամերիկաբնակ Մովսէս Ուրֆալեան: Յիշելով թէ Այնճարի հարազատ ծնունդ է, ան շեշտած է թէ ինք եւ ընտանիքը միշտ ուզած են նպաստել գիւղին բարեշինութեան: Հանդիսութեան եզրափակիչ խօսքը, հայերէն եւ արաբերէն, արտասանած է Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեան, որ դիտել տուած է որ պատմութեան ընթացքին հայ ժողովուրդին ապրելու կամքը ներշնչած է անոր հաւատքը:

***

ՍՈՒՉԱՒԱՅԻ մէջ (Ռումանիա), Օգոստոս 12-ին Հայերը տօնած են Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակը եւ տեղւոյն հայկական եպիսկոպոսութեան 600-ամեակը: Սուչաւայի մէջ դեռ կան 27-28 հայ ընտանիքներ, բայց, Աստուածածնայ տօնին, աշխարհի ամէն կողմէն կը ժամանեն բազմաթիւ հայ ուխտաւորներ: Այսօր, Հայերը ունին չորս տաճարներ՝ Հաճկատարի նախկին Կուսանացի Ս. Մարիամ եկեղեցին, նախկին Եպիսկոպոսանիստ Զամքայի վանքը, քաղաքին կեդրոնը գտնուող Ս. Խաչ եկեղեցին եւ Ս. Սիմէոն կամ Կարմիր Աշտարակ եկեղեցին: Այս տարի, Հաճկատար ժամանած են ամբողջ երկրէն եկած քաղաքական եւ մշակութային կեանքի պատկանող բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Խօսք առնելով, Ռումանիոյ Հայոց Միութեան նախագահ Վարուժան Ոսկանեան դիտել տուած է.– «Եւ ահա 40 Եպիսկոպոս՝ հայորդիներու 40 սերունդներ, որոնք մասնակից դարձան այս երկրի պատմութեան եւ մշակոյթին ու քաղաքակրթութեան իրենց աւանդով պատուեցին այս երկիրը»: Խօսք առած է նաեւ Մշակոյթի նախարարը՝ Ռազուան Թէոտորեսքու, որ շեշտած է՝ «Եթէ նկատի ունենանք, որ Մոլտովայի տարածքին Հայերը եկեղեցիներ կերտեցին ճիշդ այն ժամանակ, երբ ծնունդ կ'առնէր մոլտովական պետութիւնը, կը հասկնանք, թէ ինչ սերտ կապ կայ այս համայնքին եւ Ռումանացիներուն միջեւ: Ռումանական քաղաքակրթութեան Հայերը տուին եզակի անձնաւորութիւններ եւ այստեղ, Սուչաւայի մէջ, ստեղծեցին արուեստի իսկական գործեր»: Նախարարին հաւաստումով, Մշակոյթի նախարարութիւնը մտադիր է 2002-ին վերանորոգել Կարմիր Աշտարակ եկեղեցին:

***

ՌՈՒՄԱՆԱԿԱՆ փոսթը հայկ. կեանքի երկու կարեւոր իրադարձութիւններու առիթով հրապարակ հանած է երկու պահարան, ամէն մէկը ունենալով 2200 լէյ անուանական արժէք: Պահարանները նուիրուած են Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակին եւ Սուչաւայի հայկական եպիսկոպոսութեան 600-ամեակին: Առաջին պահարանին վրայ ներկայացուած է Զամքայի վանքը «600 տարի Սուչաւայի Հայոց եկեղեցւոյ եպիսկոպոսութեան հիմնադրումէն – Ռումանիա 1401–2001» մակագրութեամբ, իսկ դրոշմաթուղթին վրայ ներկայացուած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ը: Երկրորդ պահարանը կը պատկերացնէ Էջմիածնի Մայր տաճարը, խորք ներկայացուած է հայկական միջնադարեան ձեռագիր մը, իսկ դրոշմաթուղթին վրայ ցուցադրուած է Պուքրէշի հայկական գերեզմանատան մատուռի մուտքին գտնուող Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի նկարը: Զոյգ պահարանները հրապարակ ելած են Ռումանիոյ Հայոց Թեմին պատուէրով:

Ս. ՄԱԿԱՐԱՅ ՎԱՆՔԷՆ ՎԵՐԱԳՐԱԾ ՊԱՏԿԵՐ ՄԸ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ «ԿԻԼԻԿԻԱ» ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

(ԱՆԹԻԼԻԱՍ). – Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան «Կիլիկիա» Թանգարանին նուիրուած արժէքաւոր ու պատմական պատկերներէն մին է գրաւեալ Կիպրոսի հողին վրայ գտնուող Ս. Մակարայ վանքէն ազատած Քրիստոսի Յարութեան իւղաներկ պատկեր մը (105×75):

Պատկերը Անթիլիասի թանգարանին փոխանցուած է Կիպրոսի Թեմի Կաթողիկոսական Փոխանորդ Վարուժան Եպիսկ. Հերկելեանի եւ Ազգ. Վարչութեան որոշումով 2001 Յունիս 22ին, որպէս սրբազան յիշատակ Ս. Մակարայ պատմական վանքէն: ԺԻ. դարու գործ այս պատկերին նկարիչը անյայտ մնացած է:

Նշենք, որ վերոյիշեալ պատկերը հիմնովին վերանորոգուեցաւ, Հայաստանի պետական պատկերասրահի վերականգնող-նկարիչ Համլէթ Մաթեւոսեանի կողմէ:

STOMP

Այս է տիտղոսը այն ներկայացման որ ներկայիս տեղի կ'ունենայ Փարիզ* եւ կոչուած է տեւելու քանի մը ամիս:

Փաթրիք Շարթ, յօրինող եւ երաժշտական հրատարակիչ (Շ. Ազնաւուր, Ժ. Կաւավրենց), եւ Ալէն Պօյաճի ծանուցումի ֆիլմերու արտադրիչ, 1997-ին կը հիմնեն Մունլայթ Փրոտիւքսիոնը: Եւ 1996-ին արդէն, իրենք են որ այլ արտադրողներու հետ Փարիզ կը բերեն Սթոմփը, որ ութ շաբաթ ներկայացումներ կու տայ: Կրկին իրենք են ներկայացումներու այս շարքին նախաձեռնողները:

Սթոմփ ներկայացում մըն է զոր ստեղծած են երաժիշտներ, գլխաւորաբար հիմնուած կշռոյթի վրայ: Ընթացիկէն տարբերութիւնն այն է որ այդ ռիթմը կը ստեղծուի ոչ թէ երաժշտական գործիքներով, այլ տնային կամ խոհանոցային զանազան առարկաներով, ինչպէս աւել, լուցկիի տուփ, տակառ, լուացարան, տուփ, աղբաման, կայծհան եւլն., եւլն.: Ինչ որ արուեստագէտները յաջողած են, կշռոյթներու ներդաշնակութիւն մը ստեղծելն է իրենց միջեւ:

Նախորդ ներկայացումներէն իսկ մամուլը գնահատական տողերով արտայայտուած է. Ֆիկառոյի համար միայն պատանիներ չեն որ խանդավառ են, այլեւ ծնողքը:

* La Cigale,
120, Bd de Rochechouart, 75009 Paris

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

ՄԱՐԻՔԱՅԻ ՏԱՆԸ ՄԷՋ

«Եթէ այդպիսի յիմարական գործ մը տեսնեմ, ի՛նչ պիտի ըլլայ արդիւնքը, – կը մտածէր – պարզապէս պիտի վտանգեմ ամբողջ գործը, մինչդեռ, հիմա որ ամէն բան իմացայ, հիմա որ գիտեմ, թէ դիմացինս ինչ տեսակ մարդ է, թերեւս կրնամ օգտակարապէս գործածել ինչ որ քեզի այս գիշեր դիպուածին մէկ տարօրինակ կարգադրութեամբը»:

Մարիքա նոյն միջոցին սենեակ մտնելով՝ կրկին խօսակցութիւնը ընդհատուեցաւ:

Այս անգամ երեք գինարբուները բանի նստեցուցին աղջիկը եւ պահանջեցին, որ իրենց հետ Թրքերէն երգ մը երգէ, ինչ որ ստիպուեցաւ կատարել:

Օղիի բաժակները իրարու կը յաջորդէին, եւ երգերը կը շարունակուէին անընդհատ, գինովի խռպոտ ձայներով:

Ոստիկանութեան երեք պաշտօնեաները այլեւս մոռցած էին քիչ մը առաջուան խօսակցութիւնը եւ միջավայրին արժանի խենէշ ակնարկութիւններով լեցուն խօսքեր կը փոխանակէին իրարու հետ:

Տրդատ բնականաբար ախորժ չէր զգար այդ նոր կացութենէն, բայց ստիպուած էր համակերպիլ անտրտունջ:

Երկու Թուրքերը եւ Արշակ բաւական երկար ատեն շարունակեցին իրենց խրախճանքը, մինչեւ որ այլեւս խմելու կարողութիւն չմնաց վրանին:

Տրդատ իր թաքստոցէն հասկցաւ, որ երթալու պատրաստութիւններ կը տեսնուին, եւ ուրախութեամբ սպասեց:

Արդարեւ քիչ ետքը Մարիքա ճամբու դրաւ իր հիւրերը եւ փողոցին դուռը գոցելէ ետք եկաւ բանալու Տրդատի դարակին դուռը:

Տրդատ մեծ շունչ մը առնելով՝ ինքզինք դուրս նետեց բանտէն:

– Վերջապէս, – գոչեց, – կորսուեցան, գացին:

– Աղօ՛թք ըրէ, որ գիշերը հոս չմնացին, – պատասխանեց աղջիկը խնդալով:

– Եթէ այդպիսի բան մը ընէին, հաւատա, որ գտնուած տեղէս դուրս կը ցատքէի ու անկէ ետքը չեմ գիտեր, թէ ինչ կը պատահէր:

– Աղէկ, որ այդ տեսակ խենթութիւն մը չըրիր. հիմա նստէ՛, ու քիչ մըն ալ միասին տեսնուինք:

– Ոչ՛, շնորհակալ եմ, բաւ է, որչափ որ տեսնուեցանք, – ըսաւ Տրդատ դառնացած շեշտով մը, – ժամանակը ուշ է:

– Վնաս չունի, գիշերը հոս կը մնաս:

– Անկարելի է... ասկէ զատ բարեկամներդ թերեւս կրկին կու գան:

– Այս անգամ այլեւս դուռը չենք բանար:

– Այդ երկու Թուրքերէն ետք Հայ մըն ալ եկաւ հոս, – ըսաւ Տրդատ, – այդ մարդը ուրիշ անգամներ ալ եկա՞ծ է:

– Արշա՞կը, – հարցուց Մարիքա:

– Այո, կարծեմ Արշակ կը կոչէին կոր զինքը:

– Շատ անգամներ եկած է, ան ալ ոստիկանութեան պաշտօնեայ է, կը ճանչնա՞ս զինքը:

– Ոչ, – պատասխանեց Տրդատ, – միայն իր խօսակցութեան ձեւէն հասկցայ որ Հայ էր:

– Գաղտնի լրտես է, – բացատրեց Մարիքա, – աղէկ, որ քեզ հոս չտեսաւ:

– Ես վախնալիք բան մը չունիմ այդ լրտեսներէն:

– Այո՛, բայց այդ մարդիկը ամէն տեսակ դէշութիւն ընելու կարող են, միշտ լաւագոյն է իրենցմէ հեռու մնալ:

– Ուրեմն դուն ինչո՞ւ զիրենք կ'ընդունիս:

– Ես ուրիշ, ինծի որեւէ բան մը չեն կրնար ընել, – պատասխանեց Մարիքա, – մենք ստիպուած ենք ամէն տեսակ մարդ ընդունելու:

Տրդատ խօսակցութիւնը չերկարեց: Զափազանց մտադրուած էր իր լսածներէն եւ կ'ուզէր տուն երթալ ամփոփ միտքով իր ընելիքը որոշելու համար:

Կէսգիշերը շատոնց անցած էր, երբոր Տրդատ դուրս ելաւ Մարիքայի տունէն:

«Այս իրիկուն պատահածը պարզապէս հրաշք մըն էր, – կը մտածէր՝ ուղղուելով դէպի Պրուսա փողոցի իր բնակարանը, – եթէ խելքիս չփչէր այս տունը այցելել եւ եթէ չլսէի փոխանակուած խօսակցութիւնները, ամէնքս ալ թերեւս կորսուած էինք»:

Տրդատ արդարեւ իրաւունք ունէր այսպէս մտածելու:

Իր ընկերները երբոր լսած էին Արշակի հետ ունեցած իր տեսակցութիւնները՝ բոլորովին հաւատացած էին լրտեսին անկեղծութեան մասին եւ որոշած էին կատարեալ վստահութեամբ յարաբերութիւններ մշակել հետը: Նոյնիսկ Տրդատ պաշտօն ստացած էր Արշակը առնել տանելու իր ընկերներուն քով, որպէսզի կարենային միասին կարգադրել ամէն բան:

«Ինչ մեծ բարեբախտութիւն, որ անակնկալ գործով մը չէ կրցած գալ ժամադրութեան», – կը մտածէր Տրդատ՝ ճամբան շարունակելով:

Վերջապէս հասաւ տուն ու գնաց իր սենեակը: Ընկերը արդէն անկողին մտած կը քնանար:

Տրդատ արթնցուց զայն:

(Շար. 69)

(Շար. Ա. էջէն)

մումներէն: Հայց. Եկեղեցին կ'ըսէ «վերաքրիստոնէացման շրջանի մը մէջ է: 70 տարի խորհրդային վարչակարգը ձեռնարկեց երկիրը ապաքրիստոնէացնելու: 70 տարի Հայերը չարունակեցին եկեղեցի երթալ, մոմ վառել: Երեւանի մէկ բլուրին վրայ, սեւ քարէ եկեղեցի մը կար, նուիրուած՝ Աստուածամօր: Ամէն Օգոստոս 15-ին, ուխտաւորները կ'երթային: Համայնավար իշխանութիւնները քանդեցին եւ դպրոց մը շինեցին, բայց, ամէն Օգոստոս 15-ին, ուխտաւորները չարունակեցին երթալ եւ աղօթել գետին թափած սեւ քարերուն մօտ»: Կ'ըսէ թէ 300 ուսանող ունի եւ ամէն տարի 50-60 նոր արձանագրուողներ կան: Ամէն տարի լաւագոյն ուսանողները եւրոպական համալսարաններ կը ղրկէ՝ բողոքական Աստուածաշունչի ուսումնասիրութեան համար, կաթողիկէ վարդապետական աստուածաբանութեան:

«LIBERATION»

JEAN-PAUL II EN ARMENIE — Ժամանումին իսկ, կը գրէ, Յովհ. - Պօղոս Բ. հաղիւ քօղարկուած կոչ մը ըրաւ որպէսզի Հայաստան մեղմացնէ իր դիրքը Ղարաբաղի հակամարտութեան նկատմամբ: Ան ոգեկոչած է «խաղաղութեան սովորական հետապնդումը շըրջանային մակարդակի վրայ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒՇ կոչ ըրաւ Աֆղանիստանի ժողովուրդին որ ապստամբի Թալիպան իշխանութեան դէմ: Պաշտպանութեան նախարարն ալ ճշդեց որ այս պատերազմը ամիսներ կրնայ տեւել, հարուածային արագ պատերազմ մը պիտի չըլլայ: Այս առթիւ, անունն ալ փոխուեցաւ: Ծանօթ է որ «Արդարութիւն առանց սահմանի» տարազը վիրաւորական գտնուած էր եւ դիտել տրուած որ արդարութիւնը Աստուծոյ գործն է: Ամերիկեան պատերազմին նոր անունն է՝ «Ազատութիւն անսասան»: Փարիզի մէջ ձերբակալուած են նախ 7 կասկածելիներ, ապա 8-րդ մըն ալ եւ ութն ալ քննութեան տակ առնուած: Պարզուած է որ այս վերջինը թակարդ կառքով մը ոճրափորձ նախատեսած էր Փարիզի ամերիկեան դեսպանատան վըրայ:

ՊՈՒՏԻՆ որ այցելութիւն մը կը կատարէ Գերմանիա, Խորհրդարանին առջեւ Սեպտ. 25-ին բուռն ելոյթ մը ունեցաւ (գերմաներէն) ի նպաստ ահաբեկչութեան դէմ պայքարին, շեշտելով թէ բոլորս ալ պատասխանատու ենք Սեպտ. 11-ի ոճրափորձերուն: Կ'ըսէ նաեւ թէ Ռուսաստան եւրոպացի բարեկամ երկիր մըն է: Նախորդ օրը, Պուտին 72 ժամուան պայմանաժամ մը տուած է Չէչէններուն, յանձնուելու համար: Անկախապաշտ նախագահը՝ Մասխադով բանագնաց մը նըշանակած է, համոզուած որ խաղաղութեան իսկական կարելիութիւններ կան Պուտինի նոր առաջարկներուն մէջ:

ՎՐԱՍՏԱՆ յանդիմանութեան առարկայ եղած է Եւրոպայի Խորհուրդին կողմէ, ուր մուտք գործած էր 1999ին: Խիստ քննադատութիւններ եղած են եւ ազատական հոսանքներ տեղեկաբերը ըսած է Շեւարնածէի.— «Եւրոպական Միութիւնը թոյլ չի տար որ նոյնիսկ խօսքեր նըման պայմաններու մէջ բանտարկուին»:

Regards sur l'Arménie

Du 5 au 14 octobre
1700 ANS DE CIVILISATION CHRETIENNE

- **EXPOSITION**
du 5 au 14 octobre
du lundi au samedi
9h - 12h / 13h30 - 17h30
ainsi que le dimanche 14 octobre
Hôtel de Ville d'Antony
— Association Terre et Culture,
«Images de notre siècle»
— Association Chêne,
Artisanat traditionnel arménien :
*sculptures *icônes *enluminures
— entrée libre —

- **BALLET NAVASART**
Dimanche 7 octobre
deux représentations 15h et 20h30
Théâtre Firmin Gémier
— Participation aux frais*: 100 F —

- **FILM-DEBAT**
Jeudi 11 octobre
à 20 heures 30
Cinéma le Sélect
Histoire du rayonnement de l'alphabet arménien depuis sa création au Ve siècle, favorisant la transmission du patrimoine spirituel, culturel, artistique, et assurant l'identité du peuple arménien.
Débat animée par :
Anahide Ter-Minassian,
maître de conférences
— Entrée libre
sur réservation à l'O.T.S.I. :
01. 42. 37. 57. 77 —

- **CONCERT**
Samedi 13 octobre
à 20 heures 30
Conservatoire Darius Milhaud
Haydn, Mozart, Komitas, Katchatrian, Hovhanness
Orchestre de Chambre ENM de Fresnes, direction: Jean-Jacques Werner — violon: A. Jodry — violoncelle: E. Leblanc — soprano: H. Yerissian — Direction artistique et piano: Hasmig Surmelian.
Avec la participation des trente enfants de la Chorale de l'école Tebrotzassère du Raincy sous la direction de Hayk Sarkissian.
— Participation aux frais* :
80F, 50F -18 ans et étudiants —

- **INAUGURATION D'UN KHATCHKAR**
Dimanche 14 octobre
à 15 heures
Parc Bourdeau
— entrée libre —

Soutiens et dons bienvenus
au **CFAA,**
BP:123, 92185 Antony cedex

*** Billets en vente** auprès de l'office du tourisme syndicat d'initiative d'Antony (O.T.S.I.): 01. 42. 37. 57. 77

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ 70-ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 30-ին, Առնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ անուան եւ օծման 70-ամեակին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ
եւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Աղջկանց երգչախումբի կողմէ, առաջնորդութեամբ՝ Զարեհ Տէյիրմէնճեանի:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի ազանդական մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ եկեղեցւոյս վախճանեալ հովանաւորներու, հոգաբարձուներու եւ [illegible] յիշատակին:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.45-ին:

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ տեղի կ'ունենայ ազանդական մատաղօրհնութիւնը, Կիրակի, Սեպտեմբեր 30-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Մատաղի օրհնութիւն՝ ժամը 11.45-ին:
Ուխտաւորները կրնան իրենց նուէրները ընել եկեղեցւոյ թաղականութեան մօտ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 2, ժամը 20.45-ին՝
Centre Administratif d'Asnières

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30-ին «Յառաջ»ի վարչութիւնը անխտիր պիտի դադրեցնէ թերթին առաքումը այն բաժանորդներուն որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անպատասխան կը ձգեն մինչեւ այդ թուականը ամսոյն առաջին օրերուն իսկ իրենց ղրկուած հաշուեցոյցը: Մամուլի օրէնք է, որ բաժնեգինները *կանխիկ* վճարուին. հայ մամուլը բարեացակամութիւնն ունի տարացի չգործադրելու այդ կանոնը, վստահութիւն ցոյց տալով հանդէպ իր ընթերցողին եւ յաճախ վընասները ալ կը կրէ իր այդ ընթացքին: Բայց մեր բաժանորդներէն ալ կ'ակընկալենք որ գիտակցութիւնը ունենան հայերէն անկախ օրաթերթի մը օրէ օր աւելցող դժուարութիւններուն եւ չարաչար չգործածեն մեր այդ բարի տրամադրութիւնը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԱՆՓՈՓՈԽ ԵՆ 1999 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ Ի ՎԵՐ ՀԱԿԱՌԱԿ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԾԱՆՐ ԲԵՌԱՆ, ՅԱՒԵԼՈՒՄ ՊԻՏԻ ԿՐԵՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ ԻԲՐԵՒ ՀԵՏԵՒԱՆՔ ԳԼԽԱՒՈՐԱԲԱՐ ԹՂԹԱՏԱՐԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ՍԱԿԵՐՈՒ 50% ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ 4 ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ԹՈՒՂԹԻ, ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԵՒ ՊԵՏԱԿԱՆ ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ ՅԱՒԵԼՄԱՆ ԵՒ ԴԺԲԱԽՏԱԲԱՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒ ՆՈՒԱԶՄԱՆ:

76 տարիէ ի վեր «Յառաջ»ի միակ եկամուտը կ'ապահովեն բաժանորդագրութիւնները եւ ծանուցումները որոնց մեծ մասը առեւտրական բնոյթ ալ չունի: Նաեւ բարգաւաճման ֆոնտին եղած նուիրատուները: Այս պայմաններուն տակ օրէ օր կը ծանրանայ վարչութեան բեռը եւ կ'ակնկալենք մեր բաժանորդներէն որ ա'լ աւելի չդժուարացնեն մեր գործը:

Խորին շնորհակալութիւն մեր այն մեծամասնութիւն կազմող, բարեխտաբար- բաժանորդներուն, որոնց կանխիկ եւ կանոնաւոր վճարումներուն շնորհիւ կարելի կը դառնայ թերթին կանոնաւոր հրատարակութիւնը:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

MARSEILLE
MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

FOIRE INTERNATIONALE DE MARSEILLE
Parc Chanot — Hall 6
du 21 septembre au 1er octobre (de 10h à 19h)

PAVILLON ARMENIEN

VENDREDI 28 SEPTEMBRE

journée officielle de l'Arménie

— 11h : Conférence de Presse
— 12h : Visite du Pavillon
— 12h30: Allocutions — Apéritif
— 13h : Repas. P.A.F. 150 F. Tél.: 04 91 66 45 33 ou 04 91 92 92 71
— 15h : Conférence - Débat:
«Développement des échanges et coopération inter-bancaire entre la France et l'Arménie»
— 18h30: Animation sur le Pavillon - Hall 6 avec orchestre.

REUNIONS PUBLIQUES AVEC UN CONSTRUCTEUR HUMANITAIRE
FONDS ARMENIEN DE FRANCE

MARSEILLE

Sous le haut patronage de Monsieur Jean-Noël GUERINI
Sénateur, Président du Conseil Général des Bouches du Rhône

Jeudi 4 octobre à 19h30
Salle des Délibérations — Hôtel du Département
52, avenue du Saint-Just, 13004 Marseille

TOULON

En partenariat avec ABRIS'S CLUB
Sous la présidence d'honneur de Monsieur Hubert FALCO,
Sénateur-Maire de Toulon

Vendredi 5 octobre à 20 h
Salle des Fêtes de l'Hôtel de Ville
Avenue de la République, 83000 Toulon

AVIGNON

En partenariat avec l'Association Culturelle Arménienne d'Avignon et de Vaucluse

Samedi 6 octobre à 16h
Médiathèque Jean-Louis Barrault
Rocade Charles de Gaulle, 6, rue Perrin Morel, 84000 Avignon

Projections de films, témoignages
Entrée libre

LYON
CONCERT UNIQUE

LIZ SARIAN

Le dimanche 30 septembre à 16 heures
à la **Bourse du Travail**
sous la présidence de
Mgr NORVAN ZAKARIAN

Billets en vente : FNAC de Lyon — MCA Décines
Secrétariat de l'Eglise arménienne de Lyon
Prix des places : 100 F — 150 F — 200 F

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 28
VENDREDI
28 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL · 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.262
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
77e ANNEE — N° 20.262

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ՝ ՄՏՔԻՆ ԵՒ ՍՏԱՄՈՔՍԻՆ ՄԻՋԵՒ

Բարեմիտներ, կամ միամիտներ էին անոնք որոնք պահ մը համարձակեցան կարծել թէ նշելի, տօնելի հանդրուաններու –անկախութիւններու տասնամեակ, 1700–ամեակ– եւ պաշտօնական կարեւոր այցերու –Նախագահ Պուտին, Ալեքսի Բ., Յովհ.–Պօղոս Բ.–, խաչմերուկին վրայ, գոնէ այս օրերուն, փակագիծի մէջ կը դրուի Հայեւթուրք հաշտութեան յանձնախումբին Սեպտ. 23–ի հանդիպումը: Համարձակութիւն որ, անշուշտ, շօշափելի տուեալի մը հիմնուած չէր: Ո՞վ պիտի նախաձեռնէր նման քայլի. ո՛չ Թրքական կողմը, վստահաբար, որուն օդի, ջուրի պէս անհրաժեշտ են այդ բեմադրութեան յաջորդական արարները: Հայկական կողմի քառոտանի՞ն. Նոյնպէս ո՛չ, քանի որ ան առաջին օրէն փակագիծը գործածած է ցեղասպանութիւնը պատանքելու համար:

Ուրեմն, բարեմիտ–միամիտներու խմբակը պարտութեան կամ յուսախաբութեան զգացումով մը պիտի կարդայ յանձնախումբին նոր հանդիպումին լուրերը: Հանդիպում որ կը շարունակէ «իրար ճանչնալու գործընթացը», ըստ կատարուած տեղեկատուութեան: Այս նշումը որ չատ անկարեւոր մանրամասնութիւն մը կը թուի, խորքին մէջ բաւական բան կը բացատրէ. «իրար ճանչնալ»ու ամիսները, թերեւս տարիներու վրայ երկարող ընթացք մը չատ հարազատութեամբ կը պատշաճի Թրքական կողմին ռազմավարութեան. ան տառացիօրէն տեղ գտաւ լրատուներու մէջ երբ Թուրք անդամներէն մէկը ըսաւ թէ հաշտութեան այս նախաձեռնութիւնը իրենց համար պատրանքի մը ձեռնածումն է. հաշտութեան հոլովոյթը պէտք է շարունակուի այնքան երկար ատեն որքան կարելի է, որպէսզի ի տես անոր ոչ մէկ երկրի խորհրդարան մտածէ ցեղասպանութեան ճանաչումին մասին: Երբ Հայեր ու Թուրքեր նստեր կը խօսին, կը ճգնին հաշտուիլ, ո՞ր երրորդ կողմին կը մնայ տաք տապուրին մէջ պաղ ջուր լեցնել, ատով որոշ տաղտուկներ ալ յանձն առնելով:

Ըստածին փաստը հասաւ Եւրոպական Խորհրդարանէն ուր ներկայացուած նոր տեղեկագիր մը կամացուկ մը մէկդի ձգած է Եւրոպայի անդամակցութեան համար ցեղասպանութեան ճանաչումի նախապէս Թուրքիոյ առջեւ դրուած պայմանը: Ասով ու «իրար ճանչնալ»ու դարու չափ երկարող օրերու նոր փաստով, առայժմ միակ ստոյգ կէտը այն է որ Թրքական ռազմավարութիւնը ապահով ընթացքի մէջ է, հայ չորս Փիկիւռաններուն հիացած ակնարկներուն տակ:

Այս անգամ Սեպտ. 23–ին Պոլիս սկսած հանդիպումին մասին կը տեղեկացնէ «Մարմարա»ն (Սեպտ. 26). հայ անդամներու հետ տեսակցութենէն քաղուած տպաւորութիւնը այն է որ իրենք չափազանց լաւատեսութիւն մը ունին յանձնախումբին յետագայ աշխատանքին մասին: Մտահոգ ալ են եղեր «որոշ շրջանակներէ» իրենց ցուցաբերուած անվստահութեան ու Ցեղասպանութեան հարցին առընչութեամբ: «Որոշ շրջանակներ»... երբ քանի մը շահակիցէ զատ գրեթէ ամբողջ հայ հանրային կարծիքը դատապարտեց նախաձեռնութիւնը եւ «մտահոգութիւն»՝ ցեղասպանութեան իրենց իսկ կողմէ փակի տակ դրուելէն ետք...: Ապա, այս երկուքին որպէս այրած սրտի կարկտան, խեղճուկ նշումը թէ անոնք կը կրկնեն թէ հայութիւնը չի կրնար մէկդի ընել ճանաչման հարցը, իսկ Թրքական կողմը պատրաստ չէ ատիկա քննարկելու:

Այսուհանդերձ... «ամէն ինչ անցաւ քաղաքավարական ու բարեկամական մթնոլորտի մէջ»: Բացատրութի՞ւն. ծովեզերեայ գեղեցիկ ճաշարանի մը մէջ հայ անդամներուն ի պատիւ մտերմիկ ճաշ, հաճելի մթնոլորտ. իրիկունը նոյն ծրագրին կրկնութիւնը, այս անգամ նախաձեռնութեամբ Պատրիարքարանին որ քիչ մը ակամայ տանտիրոջ դերին մէջ կը գտնուի, ապահովաբար, ինքզինք: Նորէն «մտերիմ»ը, «մթնոլորտ»ը, «հաճելի»ն եւ յիշատակ խմբանկար մը: Կը պակսին միայն «խանդավառ, երկարատեւ ծափեր»ը եւ «ներկաները ուրախ տրամադրութեամբ մեկնեցան»ը: Մեզի համար հաշտութեան յանձնախումբին գոյութիւնը սկսած է աւելի՛ վրդովիչ դառնալ, քանի որ վիճարկումի սեղանները սկսած են փոխակերպուիլ ճաշասեղաններու:

Ո՛վ չի գիտեր թէ նոյնիսկ փորձառու, վարպետ, տաղանդի տէր քաղաքական դէմքեր չեն յաջողած միշտ երկրորդները չնախընտրել...:

Ա. Թ.

ՊԱՊԻՆ ԱՅՑԸ ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴ

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ «ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵՆԷՆ» ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ «ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԸ»

ԱԶՆԱՒՈՒՐ «ԱՎԷ ՄԱՐԻԱ»Ն Կ'ԵՐԳԷ

Յովհ.–Պօղոս Բ. Պապի Հայաստան այցելութեան գլխաւոր պահն էր Ծիծեռնակաբերդի այցը, որ տեղի ունեցաւ Զոբեքշաբթի, Սեպտ. 26–ի առաւօտուն: Իրեն կ'ընկերանային Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, հոգեւորական դասը, Արտաքին նախարար՝ Վ. Օսկանեան, Ֆրանսայի մօտ, բայց նաեւ Վատիկանի դեսպան Է. Նալպանտեան, Շառլ Ազնաւուր եւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ:

Նախատեսուած էր արդէն որ Յովհ.–Պօղոս Բ. պիտի խուսափի «ցեղասպանութիւն» որակումը գործածելէ (տե՛ս. «Յառաջ», Սեպտ. 22–23, Ա. էջ, Ա. սիւնակ), ինչ որ անգամ մը եւս կը վիրաւորէ հայ ժողովուրդը: Վիրաւորականը այնքան բառին չգործածուիլը չէ, որքան անոր շուրջ եղած աղեղ սակարկութիւնը: Արդարեւ ցեղասպանութիւն ըսել, թէ մեծ եղեռն կամ աղէտ, բան չի փոխուիր մէկ ու կէս միլիոն նահատակներու համար, բայց այս անգամ ալ խրտչեցնողը նաեւ այն երեւոյթն էր որ ձայնասփիւռ, հեռատեսիլ թէ գրաւոր մամուլ ծանրօրէն չեշտեցին թէ Պապը ցեղասպանութիւն բառը պիտի չարտասանէ: Ի՞նչ անհրաժեշտութիւն կար այդքան ուշադրութիւն հրաւիրելու այդ կէտին վրայ: Ի դէպ, եթէ հարկ է, յիշենք որ անցեալ Նոյեմբեր 10–ին, Վատիկանի մէջ, ուր Յովհ.–Պօղոս Բ. կ'ընդունէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, կը ստորագրէին միացեալ հեռեւեալ յայտարարութիւնը. – «Հայկական ցեղասպանութիւնը, որով բացուեցաւ 20–րդ դարը, նախերգանքը եղաւ յաջորդող սարսափներուն, երկու աշխարհամարտերը, շրջանային անհամար հակամարտութիւններ եւ գիտակցաբար կազմակերպուած բնաջնջման արշաւներ, որոնք միլիոնաւոր հաւատացեալներու կորուստ պատճառեցին»: Այս յայտարարութիւնը, որուն բնագիրը անգլերէն էր, կը կրէր Յովհ.–Պօղոս Բ.ի եւ Գարեգին Բ.ի ստորագրութիւնները եւ ատենին զայրոյթ պատճառած էր Թուրքիոյ: Եւ խորքին մէջ, այս գրաւոր փաստէն ետք, այսօրուան խուսափումը, որ հետեւանք է անկասկած Վատիկանի դիւանագիտական շրջանակի փութկոտութեան, չատ բան չի կրնար փոխել:

Այս փակագիծէն ետք, վերադառնանք Պապին այցին: Կարմիր մեխակներ դնելէ ետք յուշարձանին, Յովհ.–Պօղոս Բ. արտասանեց յատուկ աղօթք մը գրուած այս այցին համար: Պապը կարդաց անգլերէն բնագիր մը, բայց, հայերէն արտասանեց հոն նշուած Մեծ Եղեռն որակումը: Աղօթքն է. – «Լսէ, ո՛վ Տէր ողբը որ կը բարձրանայ այս վայրէն, Մեծ Եղեռնի վիհերէն. կոչը մեռեալներու, անմեղ արեան աղաղակը, որ կ'աղերսէ Աբէլի արեան պէս, ինչպէս Հռաքէլը, որ կու լայ իր որդիներուն համար, որովհետեւ այլեւս չկան: Լսէ՛, Տէ՛ր, Հռոմի եպիսկոպոսին ձայնը, որ կը կրկնէ իր նախորդներէն մէկուն՝ Բենեդիկտոս ԺԵ. Պապի աղաչանքը, երբ 1915 թուականին ձայն բարձրացուց ի պաշտպանութիւն "ծանրօրէն վշտահար ու բնաջնջման սեմին հասած" հայ ժողովուրդին»:

Արարողութեան ընթացքին Շ. Ազնաւուր յուզումով երգած է Ավէ Մարիան, որու աւարտին Պապը օրհնած է համալիրի պուրակին մէջ իր անունով տնկուելիք եղեւնիի, մշտադալար ծառը, որու կողքին կայ պապական հետեւեալ մակագրութիւնը. – «Յիշէ, Տէ՛ր, այս ազգի որդիներուն տառապանքները եւ օրհնէ Հայաստանը: ՅՈՎՀ.–ՊՕՂՈՍ Բ. ՊԱՊ»: Ծառը տնկուած է Նախագահ Վ. Պուտինի տնկած ծառին քով:

Պապը օրհնած է նաեւ Բենեդիկտոս ԺԵ. Պապի (1854–1922) յուշաքարը որ կը տեղադրուէր հայ ժողովուրդի միւս բարեկամներու յուշաքարերու կողքին: Բենեդիկտոս Պապը 1915 Սեպտ. 10–ին նամակ մը ղրկած է Սուլթան Մէհմէտ Ե.ի, իր ցաւը յայտնելով Հայերու կոտորածին առթիւ: Այս նամակին բնագիրը եւ Պապին դիմանկարը Յովհ.–Պօղոս Բ. յանձնած է Հայոց ցեղասպանութեան թանգարանին:

***

Նոյն օրը, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարին մէջ տեղի ունեցած է միջեկեղեցական արարողութիւն, որու ընթացքին Երկրպագութիւն մատուցուած է «առաջին նշխարաց Սրբոյն Գրիգոր Լուսաւորչի»: Ծայրէ ծայր լեցուն եկեղեցւոյ մէջ, ներկայ եղած են Ռ. Քոչարեան, Ա. Ղուկասեան, Ա. Խաչատրեան, Ա. Մարգարեան, Շ. Ազնաւուր եւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Խօսքը ուղղելով ներկաներուն, Պապը չեշտած է Հայաստան կատարած ուխտագնացութեան իմաստը, կաթողիկէ եւ հայ առաքելական Եկեղեցիներու յարաբերութիւններու զարգացման խորքերը գտած է դեռ այն ժամանակներուն մէջ, երբ Հայոց կաթողիկոսն էր Սահակ Պարթեւ: Ապա, գնահատած է նոր ժամանակներու սերտացման ջանքերը, որոնց համար եռանդ ու ջանք թափած են Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Ա.: Պապը իր խօսքը մերթ ընդ մերթ համեմած է հայերէնով: Նոյն ոգիով արտայայտուած է Գարեգին Բ.:

***

ՊԱՊԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի ԵՒ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

Երեւան ժամանած իրիկունն իսկ Պապը գլուխ գլխի հանդիպում մը ունեցած է Մայր Աթոռի վեհարանին մէջ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի հետ: Ապա երկու կրօնապետերը թանկարժէք նուէրներ փոխանակած են: Գարեգին Բ. 1700–ամեակի կարեւորագոյն փուլերէն նկատած է Յովհ.–Պօղոս Բ.ի այցը, իսկ այս վերջինը ըսած է թէ իրեն համար յատուկ իմաստ ունի հիւրը ըլլալ երկրի մը որուն ժողովուրդը Հռոմէն առաջ պետական կրօնք հռչակած է քրիստոնէութիւնը: Աւելցուցած է թէ հայ ժողովուրդին հետ իր առաջին ծանօթութիւնը եղած է աշակերտական տարիներէն հայ ընկերոջ մը միջոցով: Իսկ Հայաստան այցելելէ առաջ բաւական գրականութիւն թերթած է հայ ժողովուրդին պատմութեան, յատկապէս 1915–ի մասին:

Յաջորդ օրը Պապը քաղաքավարական այց մը տուած է Նախագահ Ռ. Քոչարեանին, անոր հետ ալ առանձին զրոյց ունենալով:

***

ԱՆԳԱՐԱ ԶԳՈՒՇԱՑՈՒՑԱԾ Է ՊԱՊԸ

Պապին Երեւան մեկնումին նախօրեակին Անգարա տեղեկանալով անոր Եղեռնի յուշարձան կատարելիք այցին, ուզած է որ առիթ առիթ չըլլայ Թուրքիան եւ Թրքական պատմութիւնը արատաւորող արտայայտութիւններու, Հայերուն հաճոյք պատճառելու համար: Յովհ.–Պօղոս Բ. Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահ Ա.–Ն. Սեզէրի ուղղուած նամակով մը ապահովութիւն տուած է այդ մասին, ըսելով որ Թուրքիա այդ առումով մտահոգուելու պատճառ չունի:

Խնդրոյ առարկայ այցին վաղորդայնին ալ (Սեպտ. 27) Թուրք մամուլը արձագանգելով Ծիծեռնակաբերդի յուշակոթողին առջեւ Սրբազան Քահանայապետին արտայայտութեան, կը գրէր թէ ան չէ արտասանած «ցեղասպանութիւն» բառը, այլ գոհացած հայերէն արտասանուած «Մեծ Եղեռն»ով որ «թէ՛ յանցանք, թէ՛ ցեղասպանութիւն կը նշանակէ» ըստ նոյն աղբիւրին:

Այդ արձագանգներուն մէջ թէ՛ գոհունակութեան արտայայտութիւններ կան «ցեղասպանութիւն» բառին զանցառումին համար, թէ՛ դժգոհութեան որ Պապը Ծիծեռնակաբերդի այցով արհամարհած է Թուրք ժողովուրդն ու Թուրքիոյ իշխանութիւնները: Այս մասին կ'ըսուի թէ Անգարայի կողմէ վրդովում յայտնող յուշագիր մը յղուած է Վատիկանի:

***

ՄԵՏԻԱ

Սեպտ. 26–ի ցերեկին եւ իրիկունը Ֆրանսական հեռատեսիլը կարճ արձագանգներ տուաւ Պապին Ծիծեռնակաբերդ այցէն, ծանրանալով Շ. Ազնաւուրի վրայ, անոր երգած Ավէ Մարիային եւ այս առթիւ ըրած յայտարարութիւններուն:

«LE FIGARO»

(27 septembre)

LE PAPE A PRIE AU MEMORIAL DU GENOCIDE ARMENIEN

Թերթը լայն տեղ կու տայ Պապին այցին, մեծ նկար մըն ալ հրատարակելով, որ ունի սա մակագրութիւնը. – «Յովհ.–Պօղոս Բ. եւ Գարեգին Բ. ցեղասպանութեան յուշարձանին: Ծիծեռնակաբերդի վայրը, Երեւանի բարձունքին վրայ կը յիշեցնէ 1,5 միլիոն Հայերու բնաջնջումը Օսմանեան կայսրութեան օրով»: Թղթակիցը (Էլի Մարէշալ) այն տպաւորութիւնը ունի որ ջերմութեան պակաս մը, եղ–

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՐՇԱԿ Բ. «ՅԱՂԹԱՆԱԿ»ԻՆ ՈՒ «ԿԱՊԿՈՒՄ»ԻՆ ՄԻՋԵՒ

Աւելի քան տարուան մը ծեծուծուկ յայտարարութիւններէն եւ անոնց անպակաս վէճերու, թերթ ու գէթ կարծիքներու բախումներէն ետք, վերջապէս Սեպտ. 8-ին երեկոյեան Սան Ֆրանսիսքոյի օփերային մէջ տրուեցաւ Տ. Չուհաճեանի Արշակ Բ-ին աշխարհի անդրանիկ ներկայացումը: Վստահաբար այդ բեմադրութեան գլխաւոր խաղաթուղթն էր Ճաւանի Գաքեանի նման արտասովոր տաղանդի մը մասնակցութիւնը որ գեղարուեստական հետաքրքրութիւն մը ստեղծեց, բայց աւելի, ծանօթ եղաւ որ բեմադրութեան մասին վէճերը շարունակուին:

Պէտք է ըսել որ կատարուած մեծաքանակ յայտարարութիւնը Հայկական օփերայի մը Սան Ֆրանսիսքոյի բեմէն ներկայացուելուն խանդավառութենէն աւելի նպատակը կը հետապնդէր ամբողջացնելու մէկ միլիոն տոլարի հանգանակութիւնը որ օփերայի վարիչներուն կողմէ պայման դրուած էր գործը այս եղանակին ցանկին վրայ առնելու համար: Այս կէտը արդէն առաջին բան մը կ'ըսէ հետաքրքրուողին. նոյնիսկ ենթադրելով որ ամերիկահայ մեր մեծատուներուն մօտ անմար է մշակոյթին հուրը եւ առոր սիրոյն իրենց նուիրատուութիւններով կրնան քաջալերել նման ձեռնարկ, եթէ գործը միայն արուեստի չափանիշով վաւերական, կամ գոնէ հետաքրքական նկատուած ըլլար, մինչեւ միլիոն մը տոլարի հանգանակութեան պիտի սպասուէ՞ր անոր բեմադրութեան համար: Բայց որովհետեւ ամբողջ աշխարհէն ընդունելի չափանիշներ շատ անգամ շատ բան չեն ըսեր մեզի, երբ կայ «ազգային»ին կործանիչ առաջնահերթութիւնն ու չահարկումը, որեւէ բան կրնայ որեւէ կաղապար հագուիլ:

Յաջողութեամբ նախաձեռնուած էր միլիոն տոլարի հանգանակութեան. առաջին յայտարարութիւններուն մէջ անպակաս էր նշումը թէ կաթողիկոս ու նախագահ ալ ներկայ պիտի ըլլային Սեպտեմբեր 8-ին: Ճիշդ է որ շատեր ընդվզեցան, արդարօրէն, կարծելով որ յայտարարուածը հիմնուած էր այդ անձնաւորութիւններուն համաձայնութեան վրայ: Գոնէ այս կէտը զեղչուեցաւ սակայն ու ոչ կաթողիկոս, ոչ ալ նախագահ ներկայ գտնուեցան այդ ներկայացումին: Բայց եւ այնպէս խօսքն ալ իր տեղը ունեցած էր ու մէկ միլիոնը հանգանակուած:

Այսօր, երբ արդէն աւելի քան երկու շաբաթ անցած է այդ ներկայացումէն ի վեր, հայկական ու օտար թերթերու արձագանգները կու տան կատարուածին ճիշդ արժէքը: Աւելի ճիշդը՝ այդ էջերուն համադրումը կարելի կ'ընէ դատել, գործը ու տրամադրութիւնը ունեցողին մտածել տալ մեր «ինչո՞ւ»ներուն, «ի՞նչպէս»ներուն մասին: Պէ՞տք է ըսել որ հայկական արձագանգներուն մէջ ամէնէն յաճախակի հանդիպածը «յաղթապանծ»ի, «նուաճում»ի, «յաղթանակ»ի կարգէն որակումներն են: Գործին ցոյց տրուած հայկական հետաքրքրութիւնը որ 99%-ով սահմանափակուած էր Գալիֆորնիայով, մինչեւ իսկ համայն Հայութեան վերագրուեցաւ, արուեստասիրութենէն ոչ ոք անմասն ձգելու միտումով:

Աստր քով եղան ու վստահաբար պիտի ըլլան տակաւին քննադատութեան հայկական ձայներ: Օրինակ, տկար գտնուեցան տարազները, պարերու բաժինները: Բաներ որոնք ուշադրութիւնը չէին գրաւած ոչ-հայ քննադատներու:

Անոնք, դառնալով առաջին հասած էջերէն, եթէ աւելի քան դար մը առաջ յօրինուած գործին ներկայի բեմադրութիւնը ողջունեցին որպէս նշելի փորձ, չվարանեցան ի հարկին հեգնական, նոյնիսկ արհամարհական տողեր ստորագրելու: Ըսուեցաւ որ գործը 1945-ին Հայաստանի մէջ համայնավար ճաշակի պատշաճեցումներով, գրաքննութեամբ ներկայացուած է արդէն եւ ներկայի տարբերակն ալ ենթարկուած է ձեռնածումներու. կտրատում, յաւելում, թարգմանութիւն. ուստի հարազատ Չուհաճեանի պատկանող գործ չէ:

Ոչ հայ քննադատներէն ամէնէն լուրջ տեղը պէտք է տալ «Սան Ֆրանսիսքօ Գրոնիքըլ» թերթին երաժշտական մեկնաբան Ա. Ուլրիխի: Ան Ճ. Վերտիի մահուան հարիւրամեակին նուիրուած «կապկում-յարգանք» մը կը կոչէ բեմադրութիւնը: Գրութեան մէջ տեղ գտած Վերտիի գործերուն լուրջ թիւը անուղղակի կերպով կը մատնէ կապկումին ծաւալը. Ուլրիխ ունկնդրելով Արշակ Բ.ը կը յիշէ «Նապուքքօ»ն, «Մաքպէթ»ը, «Իլ Թրովաթորէ»ն «Լա Ֆորցա տէլ Տէսթինօ»ն, տակաւին՝ «Ի Մասնատիէրի»ն եւ ոչ՝ «Տոն Գարլոս»ը, ըսելու համար որ Չուհաճեանին գործը Վերտիի համեմատաբար միջակ արտադրութեան կնիքը կը կրէ:

Բնական էր հաւանօրէն որ «հայկական առաջին օփերան» կոչուած այս գործը անպայման Սան Ֆրանսիսքոյի բեմին վրայ տեսնել ուզող հայ մեծատուները չէին կրնար երաժշտական մասնագէտի դատումներով առաջնորդուիլ: Մանաւանդ որ նախաձեռնութիւնը առաջին պահէն դրուած ըլլալով հայրենասիրութեան գլխուն տակ, այդ զանգուածին համար տեսանկիւնի տարբերակ ալ չէր ձգուած: Ճիշդ է որ ամիսներ առաջ, գոնէ հոս, Փարիզի մէջ հարցադրումներ եղան, նիւթը մամուլի, հրապարակային հանդիպումներու մէջ վէճերու տեղի տուաւ. բայց Փարիզը որքա՜ն խուլ տեղ է Ամերիկահայուն համար զոր ոչ ոք կրնայ հայրենասիրական արարքներէ ետ կեցնել, հանդերձ զօրութեամբը իր քսակին:

Ի՞նչպէս մեկնաբանել երեւոյթը. «մե՛նք ալ ունինք»ի նախնական նախանձախնդրութի՞ւն մը, ոչ սովորական -այս անգամ օփերային շրջանակին մէջ- ինքնացուցադրութեան արդարացո՞ւմ մը, թէ «թագաւորին ձին ինծի նայեցաւ»ի հերթական ցոյցը:

«Յաղթանակ»էն, «յաղթապանծ»էն մինչեւ Վերտիի տկար գործերու «կապկում» ո՞ւր զետեղել իսկապէս, դըժխեմ Արշակին ճակատագիրը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԻՆՉՈ՞Ւ ՈՉ ՄԵՆՔ

Կ'ենթադրեմ որ հայրենիքի եւ Սփիւռքի ելեւէջներուն հետեւող ամէն խելքը գլուխը անձ, տեղ մը կու գայ որ, ինծի նման, հարց տայ թէ համաշխարհային իրականութեան մէջ ի՞նչ է մեր դիրքը, իմացական ոլորտին մէջ ո՞րն է մեր մակարդակը:

Ես, չեմ ծածկեր զգայուն ըլլալս, ազգային արժանապատուութիւնը շօշափող հարցերու շուրջ, բայց չեմ այն ծայրայեղներէն որ բանաստեղծին հետ, սէպ կը երկնեն -«Բայց մեզ ՀԱՅ են ասում»:

Ծնած եւ մինչեւ որոշ բանաւոր տարիք, ապրած ըլլալով Պէյրութի մէջ, հետաւոր կերպով տեսած իսկ չըլլալով, տակաւին չգրուած Պ. Սեւակին յայտնի քերթուածը, գերադասութեան բարդոյթ մը ծնած էր մէջերնիս, ակումբի պատանիներուս, որ գրեթէ միշտ յաղթական դուրս կու գայինք մարզական խաղերու բոլոր տեսակներուն մէջ, ուեղական խումբերուն դէմ, որոնք տակաւին սաղմային վիճակի մէջ կը գտնուէին:

Տարիները անցան, մեր ծննդավայրը դարձաւ հասուն, մենք ալ մեր կարգին հետեւակ բոլոր ելեւէջներու, քաղաքական, եղբայրասպան կռիներու, տնտեսական, ընկերային որոշ յառաջդիմութիւն արձանագրեցինք, բայց դեռ չենք ձերբազատած գերադասութեան որոշ բարդոյթէ:

Այդ տարիներուն, ցեղասպանութեան մրրիկէն ճողոպրած ուրիշ ժողովուրդ մը, ուշացած ցնցումէն նոր սթափած անձի մը նման, ինքզինք կը հաւաքէր, խճանկարի բեկորները քով քովի բերելով, իր սփիւռքն ու երկիրը կը կազմակերպէր:

Այսօր, ամէն տարի, Եւրոպայի 23 երկիրներու մէջ, համատարած մասնակցութեամբ, կը յիշատակուին Հրէական Մշակոյթի Եւրոպական Օրերը, ծանօթացնելու համար ոչ միայն իրենց ժամանակակից պատմութիւնը, դիտուած իրենց ակնոցով, կրած տառապանքները, ցուցահանդէսներով, տեսերիզներով, համագումարներով, այլ կը կազմակերպուին այցելութիւններ հրէական պատմական կեթոներ, սինակոկներ, կը տրուին ծիսական համերգներ, լոյս կը տեսնեն բազմաթիւ հրատարակութիւններ: Այս ամէնը նիւթապէս մատակարարուած Եւրոպայի 23 երկիրներու պետական տարբերաչափէն, քանի ներկայացուած տիտղոսը դարձած է համամարդկային - Հրէութիւն՝ Մշակոյթ մը ամէնուն ծառայութեան համար:

Վենետիկի հանդիսութեանց բանախօսներէն մին, Մոնի Օվատիա, - Մեր յաջողութեան արմատը, - ըսաւ, - մեր սփիւռքացած կացութիւնն է: Ամբողջական քաղաքացիներ ըլլալով հանդերձ մեր ծննդավայրերուն, չենք հրաժարիր մեր հրէական ինքնութենէն:

Ցեղասպանութենէն 86 տարիներ յետոյ, պիտի կարենա՞նք մեր ալ խճանկարի բեկորները քով քովի հաւաքել եւ համաշխարհային չափանիշով ստեղծել՝ Համաշխարհային Օր Հայկ. Մշակոյթի նիւթապէս եւ բարոյապէս հովանաւորուած մեր ծննդավայրերու իշխանութիւններէն:

Ինչո՞ւ ոչ մենք:

Հ.Ց.Պ.

«ՄԷԿ ԱՐԱՐ» ԹԱՏԵՐԿԱՇԱՐԸ ԵՒ ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ՀԱՐՑԵՐԸ

«Հայ Թատրոնի ընկերակցութեան» աշխատասիրութեամբ ու ջանքով վերջերս լոյս տեսան «Մէկ արար» թատերկաշարերու Ա. եւ Բ. հատորները: Ինչպէս անունը կը մատնէ, անոնք հաւաքածոներ են մէկ արարնոց թատերգութիւններու, գրուած՝ աւելի քան դարու մը (1841 - 1953) երկայնքին: Ա. հատորը կը պարունակէ 12, Բ.ը 13 թատերկ: Ջուսպ ճաշակով ու յայտնի խնամքով պատրաստուած գործը 650 էջի ծաւալ ունի: Խմբագրութեան աշխատանքը կատարուած է Արբի Յովհաննիսեանի կողմէ, մասնակցութեամբ Ժիրայր Զօլաքեանի: Գլխաւորաբար այս երկու անուններուն կը պարտինք պրպտումի, դասաւորումի, ընտրութեան գործն ալ: Իսկ հատորներուն հրատարակութիւնը կարելի եղած է շնորհիւ Նայըն ընտանիքին մեկենասութեան:

Այս զոյգ հատորներուն ծանօթացման ու հայ թատրոնի ընդհանուր հարցերուն նուիրուած երեկոյթ մը կազմակերպուած էր Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան կողմէ, Սեպտ. 23-ին, Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ա. Մանուկեան մշակ. կեդրոնի սրահին մէջ: Աւելի քան ժամու մը դասախօսութեամբ Գրիգոր Պըլտեան ներկայացուց հատորները, շեշտելով անոնց առաւել կարեւոր յատկանիշները եւ նման հրատարակութեան յաճախ անտեսուած, անգիտակցուած արժէքը մեր իրականութեան մէջ:

Զոյգ հատորներուն թատերկները քաղուած են 22 հեղինակներէ որոնց մէջ կան ծանօթ անուններ, նուազ ծանօթներ եւ բոլորովին անծանօթներ: Խմբագրութենէն առաջ տարուած է պրպտումի բծախնդիր աշխատանք մը, քանի առնուած թատերկները մասամբ բոլորովին անտիպ մնացած են մինչեւ այսօր: Իսկ խմբագրական գործը կը պարփակէ բացատրական նօթերը, բառարանները, հեղինակներու կենսագրականը, գործերու քաղուած աղբիւրները, եւլն.:

Գր. Պըլտեան ծանրացաւ զոյգ հատորներու այս հրատարակութեամբ ստեղծուած ժառանգութիւն դարձնելու, ըստ անձնելու արարքին վրայ: Նման ձեռնարկի մը իրագործումը կը կարօտի հետեւողական երկար պրպտումի. եւ շատ անգամ այդ տրամադրութեան բացակայութեան պատճառով, մեր հասողութենէն կը վրիպին մեր մշակոյթէն, պատմութենէն լման կալուածներ: Ատիկա յաճախ կ'առաջնորդէ ախտաբանական երեւոյթի մը որ ամենայն հանդըստութեամբ անգոյ կը նկատէ չգիտցուածը: Չեմ գիտեր, ուրեմն՝ չկայ:

Գր. Պըլտեան ըսաւ թէ երկու հատորներու խմբած թատերկները բոլորն ալ գլուխ-գործոցներ չեն անպայման, բայց անոնցմով կը լրանայ հայկ. թատրոնի խաղացանկին անգիտացուածներու մէկ մասը: Հարցը հոն է որ հրատարակուած, լոյսին բերուած ըլլալով հանդերձ, անոնք եւս մաս չկազմեն կամայ-ակամայ անգիտացուածներու:

Ան ապա անդրադարձաւ միարար թատերգութիւններու համար հեղինակներուն գործածած որակումներուն բառապաշարին որ դարու մը ընթացքին փոփոխութիւն կրած էր: Նոյնն էր նիւթերու պարագան ալ. մինչեւ 1900 թատերագիրները զանազան սեռեր փորձած են, այդ թուականէն ետք որոշակի տիրապետութիւն ունեցած են կենցաղային նիւթերը: Դասախօսը յատկապէս կանգ առաւ Կ. Զարեանի «Ձայներ եկեղեցում» թատերկին վրայ, որուն հեղինակը «հոգերգութիւն» բնորոշումը կու տայ: 1914-ին, «Մեհեան»ի շրջանէն, տրամաստեղծ երկ մը դրի առնելու անոր մտահոգութեան արդիւնքն է: Կ. Զարեան աննախնթացօրէն նախագուած բեմի տարածքին մէջ ձայներ միայն պահելով, զետեղած է Ա-դէտի նիւթը:

Վերջին մասով Գր. Պըլտեան նիւթ բրաւ թատերկներուն լեզուն, այդ սահմանումին մէջ զետեղելով բարբառներով, տուութիւններով, միմիքներով, մարմնական փոփոխութիւններու ճամբով կատարուած ամբողջ ոճաւորումը:

Ինչ կը վերաբերի խմբուած միարարներուն բեմադրութեան, անոնք ընդհանրապէս բեմ հանուելու անարժան նկատուած, ուստի ցիրուցան եղած են: Այդ մարզին մէջ դժուար է ըսել որ փոխանցումի գործը կատարուած է: Հոս տեղին է յիշել որ «Հայ Թատրոնի Ընկերակցութիւն»ը 1996-էն սկսած իր «Թատերական ընթերցում»ներով կանոնաւորաբար հանրութեան կը ներկայացնէ այս բնագաւառին «անգիտացուած»ներէն նմոյներ որոնց մէջ տեղ գտած են մէկ արարնոցներ ալ:

Դասախօսութեան աւարտին յաւելեալ խօսքով հանդէս եկաւ խմբագիր Ա. Յովհաննիսեան, ինք եւս ծանրանալով անգիտացումի երեւոյթին վրայ որուն դարմանին նպատակը հետապնդուած էր զոյգ հատորներով: Դատապարտեց մշակոյթի անուան տակ հրապարակ հանուած այլասերումները, խոտորումները, Սփիւռքէն Հայաստան, որոնք ունեւոր կարօտեալներու կը վերածէին մեր բազմութիւնները, «չեմ գիտեր, ուրեմն չըկայ»ի տարածուն մտայնութեամբ:

Հարցում - զրոյցի բաժնին մէջ անդրադարձ եղաւ նաեւ դպրոցներու մէջ թատերական սեռին անտեսումին որ հասնող սերունդը կը զրկէր մշակոյթին կարեւոր մէկ մարզէն:

Երեկոյթին վաճառքի դրուած էին զոյգ հատորները որոնց ցրւումն ալ երկար ժամանակի ու յաւելեալ ջանքի կը կարօտի անշուշտ, ինչպէս բոլոր նախընթացներու պարագային: Այսուհանդերձ, ուրախալի էր տեսնել որ գրեթէ բոլոր ներկաները սրահէն կը մեկնէին կանանչաւուն կողքով զոյգ «Մէկ արար»ներով:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ՆԻՒԹԵՐ

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՄԸ ՄԱՍԻՆ

Դանուբի աջ ափին թառած պուլկարական Ռուսէ (ժամանակին Ռուսճուք) քաղաքին դարաւոր պատմութեան մէջ էջեր արձանագրած է նաեւ տեղի հայկական գաղութը, որ սկիզբ կ՚առնէ 16-րդ դարու վերջաւորութեան ու 17-րդ դարու առաջին տասնամեակին: Բերանացի աւանդութեանց համաձայն, այստեղ կը կառուցուի համեստ աղօթատեղի մը՝ փոքրիկ եկեղեցին՝ «Սուրբ Աստուածածին» (1610):

Տարիներու հոլովոյթին մէջ այս համայնքը կը բազմանայ եւ անոր ներկայութիւնը աւելի շօշափելի կը դառնայ Պուլկարիոյ ազատագրութենէն վերջ (1878) տնտեսական, հասարակական, մարդկան ու մշակութային ասպարէզներուն մէջ: Այս իրողութիւնը նկատի առնելով, Ռուսէի Շրջանային պատմական Թանգարանը «Սուրբ Տիմիթըր Պասարապովսքի» ազգագրական ու գրականութեան գիտական կեդրոնին ու Սոֆիայի «Օնիըլ» գիտահետազօտական հիմնարկին հետ նախաձեռնողներն ու կազմակերպիչները եղաւ երկօրեայ գիտական ժողովին՝ անցեալ Սեպտեմբեր 4 – 5-ին: Ան համեստօրէն կոչուած էր «Գիտական ընթերցումներ» եւ ընթացաւ «Հեզահամբոյր Հայեր» ընդհանուր խորագրին տակ: Քաղաքիս քաղաքապետարանի «Մըշակոյթ» սրահին մէջ հանդիպում ունեցան պուլկար պատմաբաններ, ազգագիրներ, գրականագէտներ, ժամանած Վառնա, Փլովտիւ, Սթարա Զակորա եւ այլ քաղաքներէ: Անոնք լայն պաստառի վրայ ներկայացուցին իրենց գիտական մշակումները, որոնք կը վերաբերէին պուլկարահայ գաղութներու (համայնքներու)· կենցաղ, նիստ ու կաց, տօներ, ազգային դիմագիծ եւ այլն:

Այս գիտաժողովին ներկայ էին քաղաքի գիտական շրջանակներու ներկայացուցիչներ, թանգարանի մասնագէտներ, ուսանող ու հայ քաղաքացիներ: Զեկուցումներու թեմաները այլազան էին եւ բոլորը առաջին անգամ ուշադրութեան առարկայ կ՚ըլլային: Պատկերացում մը տալու համար գիտական ընթերցումներու յայտագրին մէջ ներփակուած 23 զեկուցումներէն, յրեւ հայկական նիւթեր ունենալով, կը փափաքիմ միայն քանի մը վերնագրեր նշել. «Հայր, մարդը ու հողը հայերու ազգամշակութային պատկերացումներուն մէջ», զեկուցող Ռուսի Ռուսեւ, Ռուսէի պետական համալսարանի կից Մանկավարժական Ինստիտուտի փոխ-տնօրէն: Ան իր նիւթը մշակած էր «Հայապատում» (հեղինակ՝ Հայկ Խաչատրեան) գրքին պուլկարերէն թարգմանութեան վրայ (թարգմանիչ՝ Յակոբ Օրմանճեան): Տպաւորիչ էին անոր խըրայատուկ մօտեցումը հարցին վերլուծութեան եւ մեկնաբանութիւնները վերլուծումի հիմքի վրայ: Անոնք հետաքրքրական են եւ ուշադրութեան արժանի հայկական գիտական շրջանակներու համար, քանի որ ամէն ինչ դիտուած է օտարի մը աչքով: Նոր նիւթ մը կը ներկայացնէր Ռուսէի Պետական արխիւի աշխատակից՝ Թոտոր Պիլչեւի զեկուցումը՝ «Հայեր... չնչին բեկոր: Փորձ մը Ռուսէի հայկական համայնքի ազգահոգեբանական դիմագիծին»: Յաջող կերպով տրուած էր այդ դիմագիծը, որուն չափով ծանրաբեռնուած նիւթի կապակցութեամբ եղած շեղումներով:

Աքսինիա Պուլեւա (Ազգագրական Թանգարան, Փլովտիւ) իր զեկուցումին հիմք դարձուցած էր «Կինը՝ այլազգ շրջանակէն. Հայուհին»: Վեր հանուած էին հայ կնոջ աւանդական հաւատարմութիւնն ու հողատարութիւնը ընտանիքին անդամներուն հանդէպ, անոր դերը ընտանեկան կայունութեան մէջ աւանդութիւնները պահպանողը եւ զանոնք իր զաւակներուն փոխանցողը, քրիստոնէական հաւատքի հետեւողը: Զեկուցումին մէջ տեղ գտած էին նաեւ այդ բոլորին վրայ նոր ժամանակներու ազդեցութիւնը եւ նոր դրսեւորումներ հայ կնոջ կեանքին մէջ որ տանտիկնոջ պարտականութեան սահմաններէն ոստում մը կ՚ուզէ կատարել դէպի հանրային կեանք, գիտելիքներու աշխարհը եւ աւելի մեծ ինքնիշխանութիւն: Հետաքրքրական զեկուցում մը հանդիսացաւ «"Մորմորոզ" – հայկական օրացոյցը Մեծ Պահքի առթիւ» նիւթը Էլէնա Թապաքովայէն, Ռուսէի Շրջ. պատմական Թանգարանի գիտական աշխատող: Ջանք թափած էր տեսանելի դարձնելու իր նիւթը եւ կրցած էր այդ «օրացոյցը» առարկայօրէն ցուցադրել շրջանակաձեւ յօրինուածքով մը, մէջտեղը սոխի մեծկակ գլուխ մը համապատասխան թիւով փետուրներ վրան ամրացուած եւ կարմիր ու կանաչ մէկական ծածանող ժապաւէն: Ռուսէի մէջ երկար տարիներ որպէս ճարտարապետ գործող Նիկողոս Պետրոսեանի գործերու մասին որոնց մէկ մասը քաղաքապետարանին կողմէ պատմական – ճարտարապետական յուշարձաններ յայտարարուած են, զեկուցեց Խաչիկ Լէպիկեան, ծանօթ թղթակից ու լուսանկարիչ քաղաքին պուլկարական մամուլին:

Պատմական նիւթով հանդէս եկաւ Փլովտիւէն Յակոբ Կիլիկեան որ մշակած էր Պուլկարիոյ մէջ Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ շուրջ 400-ամեայ գոյութեան նիւթը: Համառօտ գիծերու մէջ ան ներկայացուց պուլկարահայ աւելի մեծ համայնքներու մէջ հայկական եկեղեցիներու անցեալը, նշելով անոնց ենթակայութիւնը նախ Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան, իսկ յետագային՝ Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռին:

Յիշեալ զեկուցումները եւ միւսները, որոնք կարդացուեցան գիտական ընթերցումներու ժամանակ, ցոյց տուին թէ նիւթերը հասկացողութեամբ ուսումնասիրուած են եւ լաւ մշակուած, փաստացի հիմնաւորմամբ եւ գիտական մակարդակով:

Այս հետաքրքրական ձեռնարկին զուգընթաց Պ. Յակոբ Կիլիկեանի ջանքերով կազմակերպուած էր Փլովտիւի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ սրբապատկերներու եւ սպասներու գունաւոր նկարներու ցուցահանդէսը նոյն սրահին մէջ: Այդ ձեւով ներկաները ծանօթացան հայկական եկեղեցիի որոշ արժէքներուն:

Գիտական ընթերցումներու վերջաւորութեան, նախքան գիտական ժողովին փակումը, պատմաբան Նիքոլա Նենովի կողմէ ցուցադրութիւնը կատարուեցաւ պուլկարահայ գաղութին նուիրուած տեսերիզին, որուն հայերէն բնագիրը բերանացի թարգմանեց Յակոբ Կիլիկեան: Տեսերիզը կը պարզէ այս երկրին հայութեան կեանքը իր ամբողջութեամբ· մշակոյթ, եկեղեցի, մարզական կեանք եւ այլն, ինչ որ շատերու համար նորութիւն մըն էր:

Յաջորդ օր, գիտական ժողովին մասնակցողներէն խումբ մը այցելեց քաղաքիս Ս. Աստուածածին եկեղեցին եւ անոր բակին մէջ զետեղուած հայկական տապանաքարերը դիտեց, որոնց մասին համապատասխան բացատրութիւններ տրուեցան իրենց:

Գիտական ժողովին կարդացուած զեկուցումները պիտի ամփոփուին հաւաքածոյի մը մէջ եւ ան հնարաւորութիւն պիտի ընծայէ աւելի լայն շրջանակի մը՝ ծանօթանալու պուլկարահայութեան տարբեր դրսեւորումներուն. պատմական, մշակութային, ազգահոգեբանական եւ այլ մարզերով:

Կը մաղթենք որ ապագային պուլկարական այլ քաղաքներու գիտական հիմնարկներ եւս պուլկարահայութեան նուիրուած գիտական ժողովներ կազմակերպեն:

ՎԱՆԱՏՈՒՐ

ՍՈՎԻ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔԸ ԿԵԴՐ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Կեդր. Ամերիկայի մէջ աւելի քան մէկ միլիոն հոգի սովի սպառնալիքին դէմ յանդիման է, բաւական երկարատեւ երաշտի մը պատճառով որ փճացուցած է եգիպտացորենի բերքը: Ատիկա Միջուրականէն ի վեր մեծագոյն աղէտն է որ կը հարուածէ արդէն թշուառ բնակչութիւնը: Ամբողջ յոյսը կապուած է մարդասիրական միջազգային կազմակերպութիւններու օրպէսզի միջոցներու դիմէ, արգիլելու համար հազարաւոր մահեր:

Շրջանին վտանգուած երկիրներէն Նիքարակուայի մէջ թերի սնդառութեան հետեւանքով արդէն վեց հոգի մահացած է Յուլիսին: Հոնտուրասի, Սալվատորի, Կուաթեմալայի մէջ ջուրի անբաւարարութիւնը այնքան ծանրակշիռ է որ շատ շրջաններու գիւղացիները իրենց վերջին պաշարները սեղան կը դնեն:

Միջազգային կազմակերպութիւններու արժեւորումով, միայն Հոնտուրասի մէջ երաշտին հետեւանքով մօտ 800 հազար հոգի սննդեղէնի պակասէն կը տառապի եւ անոնց մէկ երրորդը վերջին ծայր խոցելի վիճակի մէջ է: 68 հազար հեկտար եգիպտացորենի եւ լուբիայի ցանք փճացած է եւ կառավարութիւնը ազգային արտակարգ վիճակ յայտարարած է: Նոյնն է պարագան Սալվատորի որ տարեսկիզբին երկու երկրաշարժ ալ ապրած է: Կուաթեմալայի մէջ 16 հազար ընտանիքի եգիպտացորենի եւ լուբիայի բերքը փճացած է, իսկ Օգոստոս 31-էն ի վեր 48 հոգի սովամահ եղած է: Նիքարակուայի մէջ ալ աւելի քան հարիւր հազար հոգի ծանրօրէն վնասուած է երաշտէն, նոյնպէս կորսնցնելով իր ցանքին կէսէն աւելին: Ատոնց վրայ պէտք է աւելցնել ութ հազար կարմրամորթերու անյուսալի վիճակը, այս անգամ ողողումներու պատճառով: Կայ տակաւին սուրճ արտադրող շրջաններու տագնապը ուր բազմաթիւ արտադրութիւններ փակուած են եւ 12 հազար ընտանիք չքաւորութեան մատնուած:

Ամէնէն տուժածները փոքր գիւղացիներն են որոնց կեանքը սերտօրէն կապուած է եգիպտացորենի եւ լուբիայի մշակումին: Այդ սննդեղէնները անոնց գրեթէ միակ ուտելիքը կը կազմեն. հետեւաբար, երբ այդ բերքը կարեւոր տոկոսով կը փճանայ, իրենց կը մնան պաշանն ու մանկը զորս կը քաղեն լեռներու վրայէն: Միայն այդ պտուղներով սնընդառութիւն մըն ալ փորհարութեան պատճառ կ՚ըլլայ անչափահասներու մօտ:

«Անօթութեան դէմ» ոչ կառավարական կազմակերպութեան պատասխանատուները որոնք կը գործեն այդ շրջանին մէջ, կ՚ըսեն թէ Եթովպիայի բնորոշ տեսարաններու առջեւ կը գտնուին: ՄԱԿ-ի Սննդեղէնի ծրագիրը որպէս միջազգային օժանդակութիւն 16 հազար թոն ուտելիք ուզած է, Ամերիկայի այդ շրջանին մէջ բաշխելու համար: Մինչեւ այսօր պատասխանած են ԱՄՆ եւ Զուիցերիա, առաջինը չորս հազար, երկրորդը 822 թոն սննդեղէն ղրկելու յանձնառութեամբ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԹԻՒ 17 ԽԱՑԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

ՄԱՐԻՔԱՅԻ ՏԱՆԸ ՄԷՋ

– Ո՞ւր մնացիր այսատեն, – հարցուց միւսը՝ աչքերը չփելով ու անկողնին մէջ նստելով:

– Կարեւոր բաներ պատահեցան, – պատասխանեց Տրդատ, – արթնցիր, որ մըտիկ ընես:

– Արշակը տեսա՞ր:

– Հիմա ամէն բան կ՚իմանաս:

Եւ Տրդատ մանրամասնօրէն պատմեց ինչ որ մեր ընթերցողները գիտեն արդէն:

Երբ պատմութիւնը աւարտեց՝ միւսը լաւ այլայլած դէմքով մը:

– Հիմա ինչ պիտի ընենք:

– Ահաւասիկ խնդիրը, – պատասխանեց Տրդատ:

– Նախ բնականաբար, այլեւս պիտի չերեւիս այդ մարդուն:

– Ես այդ կարծիքը չունիմ, – պատասխանեց Տրդատ՝ սիկառէթ մը վառելով:

– Ինչպէ՞ս, դարձեալ կ՚ուզե՞ս շարունակել յարաբերութիւններդ:

– Այո՛, – ըսաւ Տրդատ հաստատ շեշտով մը:

– Ատիկա պարզապէս յիմարութիւն եւ անխոհեմութիւն պիտի ըլլայ:

– Ընդհակառակն, շատ խելացի գործ մը՝ եթէ վարպետութեամբ չարժինք, հիմա մենք անոր վրայ մեծ առաւելութիւն մը ունինք, այսինքն իր գաղտնիքը իմացած ենք, գիտենք, որ մեզ կը խաբէ կոր եւ միտք ունի ծուղակը ձգելու, հետեւաբար կրնանք իրեն մօտենալ ապահով կերպով:

– Ես այդ արարքին մէջ մեծ ապահովութիւն մը չեմ տեսներ կոր, – պատասխանեց ընկերը, – այսուհանդերձ անգամ մը խորհրդակցինք մեր միւս ընկերներուն հետ եւ անոնց ալ կարծիքը առնենք: Անկէ ետքը կրնաս որոշել ընելիքդ:

– Բայց ես պէտք է որ վաղը առտու երթամ զինքը տեսնելու: Որովհետեւ ժամադիր եղած ենք եւ եթէ չերթամ, թերեւս կասկածի:

– Եւ եթէ վաղն իսկ քեզ ձերբակալել տա՞յ:

– Չեմ կարծեր, իր խօսքերէն հասկըցայ, որ տակաւին բերնէս տեղեկութիւններ առնել կ՚ուզէ:

– Ուրեմն վաղը առտու գնա ժամադրութեան եւ յետոյ կը տեսնենք, թէ ինչ պիտի ընենք:

Այս որոշումը տալէ ետք երկու ընկերները քնացան:

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

ԱՐՇԱՒԻՐ ԵԱՍԵԱՆ

Թառլա պաշի, Մաճառ ճատտէսիէն վար փողոցի մը մէջ գտնուող տուն մը կը բնակէր դաւաճան Արշաւիր Եասեան:

Երեք չափահաս հայ օրիորդներ վարձած էին այդ տունը, որուն մէկ քանի սենեակները կահաւորելով՝ ամսականով վարձու կու տային ամուրիներու:

Արշաւիր բաւական ժամանակէ ի վեր հաստատուած էր հոն եւ մտերմութիւն մշակած տնեցիներուն հետ, որոնք սակայն չէին գիտեր, թէ ինչ տեսակ մէկու մը հետ էր իրենց գործը:

Դաւաճանը օրուան մեծագոյն մասը գրեթէ տանը մէջ կ՚անցընէր՝ իր սենեակը քաշուած: Մերթ ընդ մերթ հիւրեր կ՚ընդունէր, որոնց հետ երկար տեսակցութիւններ կ՚ունենար: Արշաւիր, որ սկիզբները շատ հանդարտ, աւելի դիւրահաղորդ եւ զուարթ բնաւորութիւն մը ունէր, հետզհետէ կասկածոտ ու դիւրագրգիռ կը դառնար: Տան օրիորդները, որ նշմարած էին այս փոփոխութիւնը, չէին կրնար մեկնութիւն մը տալ:

Եւ սակայն իր այս կասկածոտութիւնը հետզհետէ կ՚աւելնար եւ տան մէջ անտանելի կը դառնար:

Երբ ինք հոն գտնուէր եւ այդ միջոցին փողոցին դուռը զարնուէր, չէր ուզեր, որ բանան, մինչեւ որ ինք պատուհանէն չտեսնէր, թէ ո՛վ էր եկողը:

Դուրս ելած ատեն նախ ամբողջ փողոցը խուզարկութենէ մը կ՚անցընէր եւ յետոյ կը հեռանար տունէն: Երբեմն կը պատահէր, որ հազիւ դուրս ելած՝ կը վերադառնար ու սենեակը կը քաշուէր, ուր կը մնար ժամերով:

Իր այս տարօրինակ ընթացքը զարմանք եւ մտահոգութիւն կը պատճառէր երեք քոյրերուն:

– Այս մարդը անպատճառ գաղտնիք մը ունի, – կ՚ըսէր կրտսեր քոյրը, – սովորական մարդու մը վիճակը չունի... մանաւանդ այս վերջին ժամանակներս:

– Անպատճառ բանէ մը կը վախնայ, – դիտել տուաւ մեծ քոյրը:

– Եթէ վախնալու պատճառներ ունի, ուրեմն գէշութիւն մը գործած է:

– Ո՛վ գիտէ, թերեւս թշնամիներ ունի, որոնք զինքը կը հալածեն:

– Ինծի բեն, որ ամուսնացած ու կինը երեսի վրայ թողած է եւ թէ այս պատճառով վէճեր ունեցած է կնոջը ծընողքին հետ:

Եւ սակայն բոլոր այս ենթադրութիւնները չէին լուսաբաներ խնդիրը:

Օր մը, երբ Արշաւիր նորէն կասկածանքներու մատնուած էր, աղջիկներէն մէկն ըսաւ.

– Բայց ի՞նչ ունիք, Արշաւի՛ր էֆէնտի, ինչո՞ւ այսչափ կասկածոտ դարձած էք, ի՞նչ բանէ կը վախնաք... առաջ այսպէս չէիք:

– Որովհետեւ հիմա պատճառներ ունիմ կասկածոտ ըլլալու, նոյնիսկ չափազա՛նց կասկածոտ:

(Շար. 70)

(Շար. Ա. էջէն)

բայրական ուշադրութեան պակաս մը կայ Պապին հանդէպ: Այսպէս, կը ծանրանայ Ծիծեռնակաբերդ այցելութեան վրայ: Նոյն էջին մէջ, Գլօտ Լորիէօ գրութիւն մը ունի հայ կաթողիկէ Շահնազար գիւղին մասին, որու կ'անդրադառնանք առանձին:

«LA CROIX»

(27 septembre)

LE PAPE PRIE AU MEMORIAL DU GENOCIDE

Թերթը, կրկին ամբողջ էջ մը նուիրած է, նկարով մը: Թղթակիցը կը նկարագրէ Ծիծեռնակաբերդ այցը ու եղբայրական ջերմութիւն մը կը տեսնէ Գարեգին Բ.ի կողմէ Պապին հանդէպ: Խօսեցրնել կու տայ Սփիւռքահայեր, Փարիզէն, Մարսէյլէն: Կ'արձագանգէ Նորվան Եպիսկ.ի, որ կը խոստովանի թէ անհանգիստ է, որոնք պիտի նախընտրէին որ Պապը ցեղասպանութիւն բառը գործածէր, բայց, Յովհ.-Պօղոս Բ. ուզած է գործածել Հայերու բառերը Մեծ Եղեռն, որոնք միշտ որակած են 1915-ի ջարդերը հայ ընտանիքներու մէջ: Թերթը առանձին հրատարակած է Պապին աղօթքը: Ան, Երեքշաբթի իրիկուն պատմած է էջմիածնի մէջ, որ Հայու հետ իր առաջին հանդիպումը պատահած է նախակրթարանը, ուր փոքրիկ Քարոլ Վոժթիլա երկու ընկեր ունէր, մէկը հրեայ էր և գայն վերագտած է յետագային, միւսը՝ հայ կաթողիկէ մը որմէ այլեւս ոչ մէկ լուր ունեցած է:

***

Պապը Վատիկան կը վերադառնար Հինգշաբթի օր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒԼՈՒԶԻ Ս. Էթիէն Մայր տաճարին մէջ, Սեպտ. 26-ի իրիկունը, յուզիչ արարողութիւն մը տեղի ունեցաւ ի յիշատակ ԱԶՖ գործատան պայթումի 29 մեռեալներուն: 29 փոքրիկ դպիրներ 29 մոմերով ուղղուեցան դէպի խորան: Արարողութեան ներկայ եղան Շիրաք, Ժոսփէն եւ այլ դէմքեր:

ԳԱԶԱՅԻ գօտիին Ռաֆահ օդակայանի պատուոյ սրահին մէջ է, որ Սեպտ. 26-ին հանդիպում ունեցան Արաֆաթ եւ Փերէս, որոնք խոստացան կրկին գործակցիլ ապահովութեան համար Եոմ Քի. փուրի (Սեպտ. 27) վաղորդայնին: Մինչ [illegible] խուխուտ հրադադար մը:

ՊՐԻԽՍԷԼԻ մէջ, ուր հաւաքուած էին ՕԹԱՆ-ի Պաշտպանութեան նախարարները, ԱՄՆ-ու ներկայացուցիչը բացէ ի բաց բսաւ իր ընկերակիցներուն, որ Ամերիկան իրենց պէտք չունի եւ որքան ալ Եւրոպացիք կ'ուզեն զօրավիգ ըլլալ, Պենթակոնին դիտել տուած է.— «յանձնառութեան համար, դիմում պէտք է եւ դիմում չկայ»:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. participe
au **CENTENAIRE DE LA LOI**
du 1er Juillet 1901
sur les Associations
lors du **SALON des ASSOCIATIONS d'ALFORTVILLE**
les 29 et 30 septembre
au COSEC Léo Lagrange
56, rue Etienne Dolet
près du Khatchkar

Samedi 29 septembre (14h à 19h)
— 14h: Inauguration officielle
— 15h et 16h10: Préstations élèves de danse MCA

Dimanche 30 septembre (11h à 18h30)
— 15h: Conférence par Dzovinar Kévonian, historienne, attachée de recherches au CNRS

— entrée libre —

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64
e-mail : MCA.ALFO@wanadoo.fr

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԷՆ-ՄԱՆՏԷ. — Ժիրայր եւ Արշալոյս Մուրատեան 1.000 Ֆր.:

***

ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻ.— Սօնա և Յակոբ Մոմճեան 350 Ֆր.:

C.D.C.A. EUROPE

(COMITE EUROPEEN DE LA CAUSE ARMENIENNE)

COMMUNIQUE

SUPPRESSION DE LA MENTION DU GENOCIDE DES ARMENIENS PAR ALAIN LAMASSOURE DANS LE RAPPORT 2001 DU P.E.

Dans le rapport Morillon de 2000, le Parlement Européen a voté le 15 novembre dernier, à la majorité des voix, **l'amendement invitant l'Etat turc à reconnaître publiquement le génocide des Arméniens.** Pourtant, le nouveau rapporteur sur «les progrès réalisés par la Turquie surla voie de l'adhésion», **M. Alain Lamassoure** (France - UDF/PPE) propose de **supprimer le paragraphe relatif au génocide et de soutenir l'initiative du comité de réconciliation turco - arménien.**

Ce comité, composé de membres turcs négationnistes, a été créé, de l'aveu même de l'un d'entre eux, **Ozdem Sanberk***, dans le but **d'empêcher la poursuite des processus de reconnaissance du génocide des Arméniens,** notamment aux Etats-Unis et dans les instances européennes. Ainsi malgré les affirmations d'Alain Lamassoure, **le comité veut occulter la question du génocide,** ceci ayant été confessé par un des membres turcs, **Gunduz Aktan,** d'après lequel **«aucun participant turc ne considère les événements de 1915-16 comme un génocide».**

Ce comité controversé est aujourd'hui **totalement discrédité au sein de la diaspora et de l'Arménie et ne peut, en aucun cas, se substituer aux décisions du Parlement Européen d'exiger de la Turquie de reconnaître le génocide des Arméniens,** élément central dans la réconciliation arméno-turque.

Dès le 18 juin 1987, le Parlement Européen a soumis **l'entrée de la Turquie en Europe à la reconnaissance du génocide.** Différents parlements nationaux des pays membres de l'Union Européenne, tels que **la Grèce, la Suède, l'Italie, la France et la Belgique, ont également reconnu le génocide des Arméniens.** D'autres pays, aussi, vont probablement en faire de même dans les années à venir. Le Parlement Européen ne peut donc **plus ignorer la demande croissante des pays occidentaux de voir la Turquie reconnaître son crime de génocide,** reconnaissance qui demeure **une condition fondamentale au processus de démocratisation de la Turquie** aujourd'hui.

En conséquence, le rapport 2001 sur «les progrès réalisés par la Turquie sur la voie de "l'adhésion" doit exiger que la Turquie reconnaisse le génocide des Arméniens.

C.D.C.A. EUROPE

*** «L'objectif principal est d'empêcher la question du génocide d'être constamment portée à l'agenda des pays occidentaux... Car aussi longtemps que nous entretiendrons le dialogue, la question ne sera pas inscrite à l'ordre du jour du Congrès».**

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մասիս Գուլումեանի յիշատակին, Գուլումեան ընտանիքը 1.000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

***

Ոմն Կեդրոնականցի 500 Ֆր., կը նուիրէ «Յառաջ»ին, Պերճ Մսըրլեանի լուսաւոր յիշատակին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Հայաստանի մանուկներուն համար 250 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Տոս Սանթուշէ եւ 500 Ֆր. Տիկին Գարապիլիքեանէ Արթօ Գույումճեանի յիշատակին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ 70-ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 30-ին, Առնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ անուան եւ օծման 70-ամեակին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ
եւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Աղջկանց երգչախումբի կողմէ, առաջնորդութեամբ՝ Զարեհ Տէյիրմէնճեանի:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հոգաբարձուներու եւ ուխտաւորաց յիշատակին:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.45-ին:

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ տեղի կ'ունենայ աւանդական մատաղօրհնութիւնը, Կիրակի, Սեպտեմբեր 30-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Մատաղի օրհնութիւն՝ ժամը 11.45-ին:
Ուխտաւորները կրնան իրենց նուէրները ընել եկեղեցւոյ թաղականութեան մօտ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 2, ժամը 20.45-ին՝

Centre Administratif d'Asnières

le domaine de chamerolles

45170 Chilleurs-aux-Bois

Pour vos loisirs dans un site boisé de 13 héctares avec étang, hébergement en châlets tout confort pouvant accueillir de 1 à 6 personnes pour vos week-ends et vacances

TARIFS (par châlet) :
Week-end * 2 nuits : 950 F ● **Semaine : 2100 F à 3 330 F**
(selon période)

Sur place :
diverses activités, location de salles (une salle avec espace traiteur) pour tous types de manifestations.
Tél. : 02 38 32 99 75 — Fax : 02 38 32 99 76
E-mail : DomChamerolles@aol.com
Le lieu idéal pour les réunions de famille
— **Tél. Paris : 01. 42. 67. 85. 30** —
Une remise de 10% sera consentie sur présentation du journal.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29

Տօն Սրբոյն Գէորգայ Քաջամարտիկ Զօրավարին, Աղուկտոսի եւ Ռոմանոսի երգեցողին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

13EME CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 13ՐԴ ՇԱՐՔ
կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Alexandre Kishmishian
Mademoiselle Beroyantz
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՔԻՇՄԻՇԵԱՆ
ՕՐԻՈՐԴ ԲԵՐՈՅԵԱՆՑ
(գրուած՝ 1880թ.)

Կիրակի, Սեպտեմբեր 30, ժամը 16-ին
Dimanche 30 septembre à 16 heures

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
M° Courcelles

Մուտք՝ 30 ֆրանք

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 29-30
SAMEDI - DIMANCHE
29-30 SEPTEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. · 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ , ԹԻՒ 20.263
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
77e ANNEE — N° 20.263

ՊԱՊԸ ՀՌՈՄ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ՄԸ ՅՈՎՀ.-ՊՕՂՈՍ Բ. ԵՒ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. Կ'ՈԳԵԿՈՉԵՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պապը Հռոմ վերադարձաւ Սեպտ. 27-ին, Արմէնֆրէսի լրատուութեան համաձայն, ան մեկնած է Հայկական գիծերու կոյիւս Ա-310-ով մը, որու համար նոր յարմիչ մը փարձուած է:

Նախքան վերադարձը, նոյն առաւօտ, Յովհ.-Պօղոս Բ. լատինածէս բացօթեայ պատարագ մատուցանած է Էջմիածնի նորակառոյց բաց խորանին առջեւ, ուր հաւաքուած են նաեւ Վրաստանէն եկած հայ կաթողիկէներ եւ Պարսկաստանէն ուխտաւորներ: Այդ կաթողիկէներուն Պապը յիշեցուցած է որ բոլոր Հայերու պէս նոյն իրաւունքներն ու պարտականութիւններն ունին եւ պէտք է օգնեն երկրին վերականգնումին: Ֆիկառօ (Սեպտեմբեր 28) կը գրէ թէ եթէ մայրաքաղաքին մէջ, ուր կաթողիկէները քիչ են եւ էքիւմէնիզմը դիւրին է, բայց հիւսիսը նոյնը չէ եւ Հայ կաթողիկէ Կաթողիկոս-Պատրիարքը՝ Ներսէս-Պետրոս ԺԹ. բառերը չի ծամծմեր.— «Հայաստանի մէջ կաթողիկէները չեն կրնար եկեղեցիներ կառուցանել ինչպէս կ'ուզեն, յստակ է որ կը նախընտրեն որ հոս չըլլանք»: Պապը չազդուիր եւ իր հոգեւոր ելոյթին մէջ կ'ըսէ.— «Պէտք չէ պառակտումներ բուտեղծենք, կամ գիրար ամբաստանենք, այլ փոխադարձ եղբայրասիրութիւն ցոյց տանք: Կ'աղերսեմ Տիրոջ, որ ներէ անցեալի մեր սխալները Միութեան դէմ եւ մեզ առաջնորդէ դէպի սէրը որ կը գլէ կ'անցնի բոլոր պատնէշները»:

Պապը եւ Գարեգին Բ. միացեալ յայտարարութիւն մը ըրած են ուր կը շեշտուի.— «Մէկ ու կէս միլիոն քրիստոնեայ Հայերու բնաջնջումը, որ ընդհանրապէս 20-րդ դարու առաջին ցեղասպանութիւնը նկատուած է եւ անոնցմէ հազարաւոր ուրիշներու յետագայ անէացումը վերջին ժամանակներու բռնատիրական վարչակարգին տակ, ողբերգութիւններ են որոնք պէտք է ապրին ներկայ սերունդի յիշողութեան մէջ»: (Ի դէպ, Ծիծեռնակաբերդ արտասանած աղօթքին ընթացքին Պապին գործածած Հայերէն Մեծ Եղեռնը, Ֆրանսերէն ամէն մէկ թերթի մէջ տարբեր թարգմանութիւններու արժանացած է քաթասթրոֆէն տեղաքբ եւլն., մինչ կը նշանակէ ոճիր): Յայտարարութեան մէջ, Պապն ու Կաթողիկոսը դեռ կ'ըսեն.— «Այս անմեղները, որոնք ի զուր ջարդուեցան, սրբացուած չեն, բայց, անոնցմէ շատեր անկասկած յանուն Քրիստոսի խոստովանահայրեր եւ մարտիրոսներ էին: Կ'աղօթենք անոնց հոգիներուն համար եւ կը յորդորենք հաւատացեալները երբեք չանտեսել անոնց զոհաբերութեան իմաստը: Կ'աղօթենք որպէսզի քրիստոնեայ հաւատքին փրկարար լոյսը կարենայ լուսաւորել միաժամանակ տկարն ու զօրաւորը, բարգաւաճ եւ թերաճ ազգերը: Այսօր, մանաւանդ, միջազգային կացութեան բարդութիւններն ու մարտահրաւէրները կը պահանջեն որ ընտրութիւն ըլլայ բարիին եւ չարին, շուքին եւ լոյսին, մարդկութեան եւ անմարդկութեան, ճշմարտութեան եւ սուտին միջեւ»:

***

Յովհ.-Պօղոս Բ. այցելած էր Խոր Վիրապ, ուր արարողութիւն կատարուեցաւ, մեկնեցաւ Զուարթնոց օդակայանը: Իրեն բարի երթ մաղթեց նախագահ Քոչարեան, այցելութիւնը նկատելով պատմական եւ որ իր դրական ազդեցութիւնը պիտի գործէ Հայաստանի եւ Վատիկանի յարաբերութիւններուն վրայ: Իր կարգին, Գարեգին Բ., Պապին այցը յաւեցած օրեր համարեցաւ առանձնայատուկ քրիստոնէական երկու եկեղեցիներու սիրոյ եւ եղբայրութեան արտայայտութեամբ: Պապը այս այցը որակած է որպէս հոյակապ հիւրընկալութիւն եւ երախտապարտութիւնը յայտնած: Շեշտած է հայ ժողովուրդի անսասան ոգին որ հասնելով «բնաջնջման սեմին» դիմակայած է դաժան փորձութիւններու, անցեալ դարու զարհուրելի խռովարձութիւններուն, աղէտալի երկրաշարժին:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO» (27 septembre)

A SHAH NAZAR, L'EGLISE N.A MEME PAS DE TOIT

Մեր նախորդ թիւով ակնարկած էինք Գլօտ Լորիէօյի յօդուածին հայ կաթողիկէ Շահնազար գիւղին մասին, երկրին հիւսիսային շրջանը:

Շահնազարի բնակիչները, կը գրէ, պիտի ուզէին ողջունել Պապը իրենց գիւղը, գոնէ ան կարեկցած կ'ըլլար իրենց վհատութեան: Քաղաքապետը, Սերգէյ Վարդանեան նոյնիսկ Ս. Աթոռի օգնութիւնը կը յուսար «տանիք մը ապահովելու համար մեծ եկեղեցիին, փուլ եկած 1988-ի երկրաշարժին ատեն»: Պապը չեկաւ, ան արդէն չէր գիտնար Հայկական գաւառին խորտակուած ճամբաներուն: Շահնազար, զոր նաեւ Մեծրան կը կոչեն մեծ գիւղաքաղաք մըն է կրկնակօրէն աղէտեալ՝ երկրաշարժով եւ համայնավարութեան տապալումով, որ տակն ու վրայ ըրաւ նախկին Խորհ. Միութեան միլիոնաւորներու կեանքը: Գիւղին յատկանիշը կաթողիկէ ըլլալն է, երկրի մը մէջ, որու բնակչութեան 97%ը առաքելական Եկեղեցւոյ կը պատկանի, գոնէ անուանապէս:

Հայաստանի մէջ, կաթողիկէները «Փրանքներ»ը կը կոչուին, որովհետեւ անցեալի խաչակիրներու կրօնքն ունին: Քոյր Արշալոյս, Անարատ Յղութեան կրօնաւորուհի մը, համաձայն չէ այս անուանումին.— «Կը ջանանք հասկցնել հաւատացեալներուն, որ "Փրանք" բառը կրօնք մը չի նշեր եւ թէ կաթողիկէ են»:

Ներկայի բնակիչներուն նախնիքները կու գային Սամսոնէն, Սեւ Ծովու ափին, եւ Մուշէն, արեւելեան Անատոլու: 1820-ին եկած են Շահնազար, «գիւղը ազատ էր, առանց բնակիչի» կ'ըսէ քաղաքապետը, որու խեղճ ու կրակ գրասենեակը զարդարուած է խաչելութիւնով մը: Գիւմրիի եպիսկոպոսը զայն օրհնած է, երբ եկած էր հաւաքական մկրտութիւն մը կատարելու: 1820-ի գաղթականները որոնք բռնաւոր պատճառներ պէտք է ունենային լքելու Անատոլուն, առաջնորդուած էին Մուշի հոգեւոր հովիւին կողմէ, Հ. Մխիթար Վարդանեան հեռաւոր մէկ նախնիքը ներկայ քաղաքապետին: Մեռած է 1833-ին եւ մարմինը կը հանգչի Ս. Յովհաննէս փոքրիկ եկեղեցւոյ գերեզմանատունը: Հաւատացեալները կու գան աղօթել ապակիէ դագաղի մը առջեւ, ուր կայ մեռած Քրիստոսի արձանը: Մուշի քրիստոնեաները զայն բերած են իրենց կռնակին վրայ, աքսորի ատեն: Մնայուն քահանայի չգոյութեան պատճառով հազուադէպ են պատարագները, 10 տարիէ ի վեր, եօթանասուն մայրիկ մըն է՝ Լուսա, որ կը վարէ աղօթքներու մեծ մասը: Մեծ պողոտային պտոյտներէն զատ, պատարագները Շահնազարի միակ ձրի գործունէութիւններն են: Լուսա կը խոստովանի «ամիսը մէկ անգամ միս չենք կրնար ունել»: Ընթացիկ ճաշը գետնախնձոր է, անձրեւին շնորհիւ, գիւղացիները առատ բերք մը կը նախատեսեն: «Անցեալ տարի, գետնախնձորն ալ հազուադէպ էր» կը յիշեցնէ քոյր Արշալոյս:

Գլօտ Լորիէօ թշուառութեան սրտաճմլիկ պատկեր մը կը նկարագրէ: Հիւանդանոցը փակուած է դեղի չգոյութեան պատճառով, բժիշկները ձգած գացած են, նաեւ ուսուցիչները եւ դպրոցներն ալ փակ են: Գորգի գործատունն ալ գոցած է իր դուռները: Անցեալին 400 կիներ կ'աշխատէին հոն, ամիսը 300 Ֆր.ի աշխատավարձքով: Տարի մըն է այդ ալ չեն ստացած, կ'ըսէ Սեդա Խանարեան: Քաղաքապետը կ'եզրակացնէ.— «Շահնազար կորսնցուց իր վերջին եկամուտները: Գործ չկայ, դրամ չկայ, բան մը կարելի չէ գնել դուրսը»: Գիւղը, ինչպէս Հայաստանի մնացեալ մասը, կը պարպուի: 9000-ի տեղ 7500 բնակիչ մնացած է: 1500 այրեր Ռուսաստան գացած են աշխատելու: Որբանոցները չեն ընդունիր միայն մանուկներ, որոնց ծնողքը մեռած է, այլեւ զաւակները անոնք որոնք Մոսկուա կամ Կրասնոյարսկ գացած են և նոր ընտանիք կազմած: Քաղաքապետը չի յուսալքուիր: «Հինգ ամիսէն, նորէն եկէք, կ'ըսէ: Պիտի կազմակերպենք ամէն ինչ: Ամբողջ գիւղը զօրակոչի մէջ է, ձեռք առնելու համար գորգի գործատունը: Մեր արտադրութիւնները յաճախորդ կը գտնեն, Ամերիկահայեր անշուշտ, նաեւ Ծոյի իշխանները»...:

Սեպտ. 28-ի թերթերէն Լը Մոնտ, Լա Գրուա եւ Ֆիկառօ բաւական տեղ կու տային Պապին այցելութեան վերջին օրուան ժամանակացոյցին: Լա Գրուա կը հրատարակէր հասարակաց յայտարարութենէն լայն հատուածներ, խորագրելով.— «Le Pape et Karékine II condamnent le génocide»: Մոնտ դիտել կու տար որ քրիստոնէացման 1700-ամեակը էքիւմէնիք դէպք մը չէ եղած Հայաստանի մէջ, բայց եւ այնպէս.— «Յովհ.-Պօղոս Բ. եւ Գարեգին Բ.՝ ընտրուած 1999-ին եւ առանց էքիւմէնիք փորձառութեան, հաստատած են իրենց երկու Եկեղեցիներու մերձեցումը, սկսած Վատիկան Բ.ով (1962 – 1965)»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՈՒԿԻ (Զուիցերիա, Ցիւրիխի մօտ) տեղական խորհրդարանը խուժելով, ոստիկանի համազգեստ հագած անձ մը 14 խորհրդարանականներ սպաննած է Սեպտեմբեր 27-ին, ապա անձնասպան եղած: Կան նաեւ 14 վիրաւորներ: Մարդասպանը, 57 տարեկան Զուիցերացի մը, վրէժ ուզեր է լուծել խորհրդարանականներէն եւ խորհրդականներէն, որովհետեւ ընթացք չէ տրուած իր դատական բողոքներուն: Իր կառքին մէջ նամակ մը գտնուած է ուր ան կը յայտարարէ թէ եկած է «Զուկի մաֆիային դէմ բարկութեան օրը»: Կը թուի որ ենթական հարց մը ունեցած է հանրակառքի վարորդի մը հետ եւ դատի դիմած է, բայց հետեւանք չէ ունեցած:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, հացադուլի հետեւանքով 37-րդ անձ մըն ալ մեռաւ: Չէյնէփ Արրքան, 32 տարեկան կին մը 343 օր առաջ սկսած էր հացադուլը, բողոքելու համար բանտերու դրութեան փոփոխութեան ծրագրին դէմ:

ԳՈՐՍԻՔԱ ՆԱՑԻՈՆԷ (Գորսիքայի ազգայնական շարժումը) առկախեց Մաթինեոնի համաձայնագրի բանակցութիւններուն իր մասնակցութիւնը: Պատրուակը եղած է ազգայնականներու ձերբակալութիւններ, թէեւ ազատ արձակուած են: Շարժումին պարագլուխ՝ Ժանկի Թալամոնի կ'ըսէ թէ օրինագիծը այլեւս ոչ մէկ արժէք ունի, կառավարութիւնը անպարկեշտ է եւ քաղաքագատական խաղեր կան ոճրագործի վերածելու համար ազգայնականները, որոնց համար բաժակը յորդած է: Ժոսփէն կ'ըսէ թէ գործընթացը պիտի շարունակէ: Շըվէնըման կը գտնէ որ խզելու պահն է:

ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ բուռն հակազդեցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ վարչապետ՝ Սիլվիօ Պէրլուսքոնիի արտայայտութիւններուն դէմ եւ արաբական Լիկայի քարտուղարն ալ կը պահանջէ որ ներողութիւն խնդրէ կամ հերքում կատարէ: Արդարեւ, Պէրլինի մէջ, տեսակցելէ ետք Շրէօտէրի եւ Պուտինի հետ, ինք որ մինչեւ այդ չէր խօսած Սեպտ. 11ի ոճրափորձերուն հետեւանքով ծագած տագնապին մասին, յանկարծ ըսած է լրագրողներուն.— «Կարելի չէ նոյն մակարդակի վրայ դնել բոլոր քաղաքակրթութիւնները: Պէտք է գիտակցիլ արեւմտեան քաղաքակրթութեան գերազանցութեան, գերադասութեան»: Դեռ աւելցուցած է՝ Արեւմուտքը պիտի շարունակէ արեւմտականացնել եւ ինքզինքը պարտադրել ժողովուրդներուն: Այս ցեղապաշտ նկատուած արտայայտութիւնները բուռն հակազդեցութեանց դուռ բացած են, արաբականէն զատ, նաեւ եւրոպական շրջանակներու մէջ: Պելժիոյ Արտաքին Նախարարը որ եւրոպական երբեակ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 27/28)

ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ՄԱՀ ՄԸ

Սեպտ. 25-ի երեկոյեան Երեւանի «Առագաստ» սրճարանին մէջ դիակը գտնուած է Վրաստանի Նինծոմինդա շրջանի բնակիչ Պօղոս Պօղոսեանի: Նոյն երեկոյեան նոյն վայրին մէջ գտնուած է նախագահ Ռ. Քոչարեան, ընկերակցութեամբ Շ. Ազնաւուրի, Արդարադատութեան նախարար Դաւիթ Յարութիւնեանի եւ ուրիշներու: Նախագահին մեկնումէն քանի մը վայրկեան ետք այս վերջինը, ինչպէս ինք ըսած է, բարետես երիտասարդի մը անգլերէն պոռչտալը լսած է թէ մինչեւ որ դեսպանը չներկայանայ, չի մեկնիր, եւլն.: Նախարարը մտածելով որ գինով է, ուշադրութիւն չէ ըրած: Յետոյ, երբ տեղեկացած է երիտասարդին մահուան, ըսած է թէ դժբախտ պատահարի մը զոհը պէտք է եղած ըլլար ան: Հ.Յ.Դ. խմբակցութեան ղեկավար Ա. Վարդանեան լրագրողներուն յայտնած է թէ կասկածներ ունին Պ. Պօղոսեանի մահուան «սրտի անբաւարարութեան» հետեւանք չըլլալուն մասին, ինչպէս նըշուած է բժշկական տեղեկագրին մէջ:

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԱԳԱԾՈՏՆԻ ՄԷՋ

Ալֆորվիլի քաղաքապետ ծերակուտական Ռ. Ռուքէի գլխաւորած պատուիրակութիւնը մէկ շաբթուան այցով գացած է Արագածոտն: Անոնք հանդիպում ունեցած են Օշականի ղեկավարութեան հետ: Պատուիրակութեան մաս կազմած են փոխ-քաղաքապետները, քաղաքապետարանի խորհուրդի անդամներ, շուրջ 30 գրօսաշրջիկներ, մեծ մասով Հայեր:

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ԱՆՊԱՐԿԵՇՏՈՒԹԵԱՆ ՑԱՅՏՈՒՆ ՕՐԻՆԱԿ ՄԸ

Հայկական Ցեղասպանութեան իրականութեան ճանաչումը կը պահանջէ գիտականօրէն հիմնաւոր ու ազդեցիկ ուսումնասիրութիւն և քարոզչութիւն ամէն տեղ եւ ամէն վայրկեան: Ամէն տեսակի ծաւալներու հարիւրաւոր հատորներ լոյս տեսած են տարբեր լեզուներով եւ կը շարունակեն լոյս տեսնել անընդհատ:

Հետաքրքրական է նշել, որ Ցեղասպանութիւնը հայկական միակ նիւթն է որուն մասին քիչ թէ շատ բաւարար գրականութիւն կայ սպաներէն լեզուով՝ ակադեմական հատորներէ մինչեւ քարոզչական, որուն երախայրիքը 1910-ական թուականներուն լոյս տեսած է:

Գրքոյկներու ոլորտին մէջ, սպաներէն լեզուով վերջինագոյնը՝ «El Genocidio Armenio» («Հայկական Ցեղասպանութիւնը») խորագրով, անցեալ Ապրիլին լոյս տեսած է Պուէնոս-Այրէսի մէջ, որ հրատարակուած է Comisión Pro Conmemoración del 24 de Abril de 1915-ի («1915 Ապրիլ 24-ի Ոգեկոչման Յանձնախումբ») կողմէ, որ ամէն տարի Եղեռնը ոգեկոչելու ու ընդհանրապէս ափյափոյ հաւաքուող համագաղութային յանձնախումբն է: Գրքոյկը՝ 31 էջնոց, կարմիր կողքին վրայ ցոյց կու տայ Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանին բազմագոյն նկարը, որուն տակը նշուած են վայրը, տարին ու ամսաթիւը եւ յանձնախումբին անունը: Հատորիկը 9 լուսանկար եւ երկու քարտէս կը ներառնէ:

Ընդհանուր առմամբ, այս ամփոփումը անտեղեակ ընթերցողին հարցին շուրջ գաղափար մը կու տայ: Ամէն պարագայի մէջ, շարադրանքը որոշ չափով անխնամ է եւ քանի մը սխալներ ու անտեսումներ նկատելի են: Օրինակ Առնոլտ Թոյնպիի «Խժդժութիւններ Հայաստանի մէջ» հատորին ներածականը՝ լորտ Պրայսի բնագիրը, 1915-ի լորտերու Պալատին մէջ «ճառին նախաբանը» չէ, այլ՝ նոյնինքն ճառը: Միւս կողմէ, Արժանթինի նախկին նախագահ Ռաուլ Ալֆոնսինի Ցեղասպանութիւնը ճանչցող յայտարարութիւնը տեղի ունեցած է 1987 Սեպտեմբեր 1-ին եւ ո՛չ թէ 1985-ին: Ռ. Ռեկընի յայտարարութեան թուականը կը պակսի (1980, երբ նախագահական թեկնածու էր, այսինքն, իրաւական արժէք չունի), Արժանթինի Խորհրդարանի զոյգ բաժիններու յայտարարութիւնները չեն յիշատակուած (1985), եւայլն:

Սակայն, գրքոյկին «չահեկանութիւնը», եթէ այսպէս կարելի է կոչել տխուր երեւոյթ մը, իր բացայայտ նմանութիւնն է պատմաբան Գլոտ Մութաֆեանի հեղինակած «Un aperçu sur le Génocide des Arméniens» 31 էջնոց գրքոյկին հետ, որ 1995-ին լոյս տեսած էր Փարիզ՝ օրուան «Comité pour la Commémoration du 24 Avril 1915»-ի հրատարակութեամբ: Վերջինս 7 լուսանկար եւ երկու քարտէս կը պարփակէ:

Առ ի տեղեկութիւն, կ'արժէ նշել թէ, Մութաֆեանի գրքոյկը ուրուկուայահայ պատմաբան Ալպերթօ Տիւրէճեանին կողմէ սպաներէնի թարգմանուած ու լոյս տեսած է Մոնթէվիտէօ «Հայ ընտանիք» պարբերաթերթին մէջ, չորս շարունակական թիւերով («Una apreciacion del genocidio de los armenios», n.7-10, 1995–1997): 1998-ին, Տիւրէճեան առանձին գրքոյկով լոյս ընծայած է այդ թարգմանութիւնը, որ նոյն հանդէսին մէջ վերատպուած է 1999-ին («Un enfoque actual sobre el genocidio de los armenions», abril de 1999, pag. 14-25):

Նմանութիւնը կազմակերպութիւններու անունով կամ էջերու քանակով չի վերջանար: Սպաներէն գրքոյկին երկու քարտէսները նոյնութեամբ արտատպուած են ֆրանսերէն գրքոյկէն, տարբեր վերնագիրներով (մէկ պարագային, միւսը թեթեւօրէն փոխուած է), ինչպէս նաեւ էջ 7, 9, 11, 13 եւ 14-ի նկարները, ներառեալ՝ մակագրութիւնները, որոնք երբեմն փոխուած են կամ սխալ թարգմանուած, եւ նկարներուն աղբիւրները, երբեմն անկատար կերպով արձանագրուած: Երկու օրինակ՝ նկարներու պարագային (բաղդատականը դիւրացնելու համար, բոլոր սպաներէն մէջբերումները ֆրանսերէնի թարգմանած ենք). –

1) Մութաֆեան կը վերատպէ յայտնի նկար մը, որ ցոյց կու տայ դիակներու հսկայ կոյտ մը՝ զինուորականներով շրջապատուած. – «En 1914, des soldats russes découvrent les cadavres de militaires arméniens ottomans massacrés suivant les ordres des autorités turques (Informations- und Dokumentationszentrum Armenien, Berlin)» (էջ 11): Արժանթինեան գրքոյկին նոյն նկարին տակը գրուած է. – «En 1914, des soldats russes découvrent des cadavres d'arméniens (Dokumentationszentrum Armenien, Berlin)» (էջ 9): Թող չկարծուի թէ նկարը տարբեր աղբիւրէ քաղուած է. պարզապէս ապիկար փորձ մը եղած է անոր բուն աղբիւրը թաքցնելու՝ բացատրութիւնը քիչ մը փոխելով, հոգ չէ թէ ընթերցողին կը զլացուի վաւերագրական փաստ մը՝ օսմանեան բանակի հայ զինուորներու ջարդին ծանօթանալու պատեհութիւնը:

2) Մութաֆեան Հալէպի մէկ քարվանսարային (խան) մէջ խմբուած գաղթականներու սրտաճմլիկ տեսարան մը տպած է. – «Arméniens déportés, au seuil de la mort dans un caravanserail d'Alep en 1916 (photo prise par le consul allemand Hoffmann, Informations- und Dokumentationszentrum Armenien, Berlin)» (էջ 13): Արժանթինեան գրքոյկը նոյն նկարին տակ խանը վերածած է կարաւանի եւ Հալէպը՝ «դէպի Հալէպ»ի. – «Arméniens déportés, en attendant la mort dans une caravane vers Alep en 1916 (Dokumentationzentrum Armenien, Berlin)» (էջ 11): «Թարգմանիչը», ըստ երեւոյթին, կարաւանը եւ քարվանսարան չէ գիտցած զանազանել:

Սակայն, նկարները սկիզբն են միայն: Արդարեւ, «El Genocidio Armenio» գրքոյկին էջ 5-24-ը խորամանկ ու պարզ բանագողութիւն մըն է, ակներեւօրէն, Գ. Մութաֆեանի գրքոյկէն: Ինչո՞ւ «խորամանկ»: Թարգմանութիւն մըն է, երբեմն բառացի, երբեմն քաղուածաբար, նախադասութիւններու ամփոփումով կամ ընդլայնումով, երբեմն նոյն կամ թեթեւօրէն փոխուած ենթախորագիրներով, որուն կցուած են Մորկընթաուի եւ Թոյնպիի երկերուն սպաներէն թարգմանութիւններէ պարբերութիւններ (Մորկընթաուի պարագային, ֆրանսերէն մէջբերումը պարզապէս փոխարինուած է սպաներէն գոյութիւն ունեցող թարգմանութեամբ) եւ Պուէնոս-Այրէսի «Լա Նասիոն» օրաթերթի 1916-ի մէկ յօդուածէն անտիպ մէջբերումով մը:

Էջ 25-31 Ցեղասպանութեան ճանաչումի հարցին մասին է, թերեւս բանագողութեան նոյն «սկզբունքով», ինչ որ ներկայիս չենք կրնար ապացուցել եւ չենք ալ հետաքրքրուած:

Մեր ըսածը ցոյց տալու համար, պարտաւոր ենք բաղդատական զոյգ մը մէջբերումներ կատարել Մութաֆեանի բնագիրէն եւ արժանթինեան «տարբերակէն». –

1) «Géographiquement, l'Arménie est un territoire situé entre l'Euphrate et le Caucase, autour des lacs de Van et Sevan. Cette région des hauts-plateaux, creusée de profondes vallées, a constitué depuis des millénaires le foyer du peuple arménien. Soudés par leur culture, leur langue —un rameau indo-européen isolé—, et leur religion —une branche du christianisme, autocéphale depuis le VIe s.—, les Arméniens ont pu traverser les siècles malgré de longues périodes de dépendance ou de partage entre empires rivaux. Le dernier royaume sur le sol historique remonte au XIe s., il fut suivi par la création d'un florissant royaume arménien en Cilicie (face à l'île de Chypre) qui succomba en 1375. Il n'y a eu plus aucune structure étatique indépendante jusqu'en 1918» (էջ 5):

Ահա արժանթինեան «տարբերակը»՝ բառացի նմանութիւններու ընդգծումով. –

«Le plateau de l'Arménie, **situé entre Le Caucase et la rive Euphrate, autour des lacs Sevan et Van, a constitué** depuis le premier millénaire avant Jesus-Christ l'origine du peuple arménien, de race aryenne ou indo-européenne et de religion chrétienne. C'est précisément cette année que se commémore le 1700e anniversaire de l'adoption du christianisme comme religion officielle.

Les Arméniens, malgré de longues périodes de dépendances, ont pu perdurer encore **partagés entre empires rivaux. Le dernier royaume** sur sol arménien **remonte au XIe s., suivi par le royaume arménien de Cilicie,** sur la mer Méditerranée, **qui succomba** aux Mamlouks **en 1375.** Depuis ce temps **il n'y a eu plus aucune structure étatique indépendante jusqu'à** la République de l'Arménie de **1918** à 1920» (էջ 5):

Աչքը ծակող երեւոյթ է արժանթինեան գրքոյկին թեթեւ գրչախաղը ֆրանսերէն բնագրին վրայէն, մէկ «այժմէականացում»ով (1700-ամեակի յիշատակումը), մեմլուքներու աւելորդ ներմուծում (կարծէք սպանախօս պարզ ընթերցողը գիտնար երկինքէն յանկարծ ինկած մեմլուքներու ո՞վ ըլլալը) եւ «մեկուսի հնդեւրոպական ճիւղը» ագիտօրէն վերածելով լուրջ պատմագիտութենէն շատոնց արտաքսուած «արիական կամ հնդեւրոպական ցեղ» անհիմն հասկացողութեան:

2) «De même que le sultan avait constitué les régiments "hamidiés" comme structure parallèle, les Jeunes-Turcs mirent sur pied, après août 1914, la redoutable "Organisation spéciale", dirigée par deux médecins, Nazim et Behaeddine Chakir. (...) Très germanophile, Enver sut convaincre les autres dirigeants turcs d'entrer en guerre aux côtés des Puissances centrales contre la France, la Grande Bretagne et la Russie. Dès l'hiver 1914, il se lança dans une folle campagne contre la Russie dans le Caucase, qui fut un désastre total. Le bouc émissaire était tout trouvé: les Arméniens.

Il y avait alors environ 2 millions d'Arméniens dans l'Empire ottoman, et autour de 1,5 million en Russie. La guerre les trouvait donc dans les camps ennemis. Pour les seconds, se battre dans l'armée tsariste était naturel. Quant aux Arméniens ottomans, l'écrasante majorité d'entre eux accepta la conscription et s'engagea dans l'armée. Les Jeunes-Turcs n'allaient leur en savoir aucun gré, exploitant au contraire à fond les cas de quelques volontaires passés au service de la Russie» (էջ 10):

Արժանթինեան «տարբերակ». –

«Dans les temps du sultan Abdoul Hamid s'étaient créés les régiments "hamidiés", structure paramilitaire avec la population arménienne pour objectif. **Les Jeunes-Turcs,** quant à eux, **mirent sur pied en 1914** une structure appelée **"Organisation spéciale", dirigée par deux médecins, Nazim et Behaedin** [sic] **Chakir** ayant la même finalité. Avec l'éclatement de la guerre de 1914, l'Empire ottoman s'est aligné entre **les Puissances centrales contre la France, la Grande-Bretagne et la Russie.** En conséquence, **dès l'hiver 1914, Enver se lança dans la campagne contre la Russie dans** la zone du **Caucase, qui fût une** débâcle **totale.**

Les Arméniens de Russie (sa population étant proche de 1.500.000) s'engagea dans l'armée russe et ceux de l'Empire ottoman (sa population étant proche de 2.000.000) dans l'armée turque; seulement **quelques volontaires** sont **passés dans le** camp **russe. Les Jeunes-Turcs exploitaient** ce fait en l'exagérant, pour après accuser les Arméniens de trahison et les rendre responsables de la défaite. Enver avait besoin d'un **"bouc émissaire"** comme coupable» (էջ 10):

Բառացի նմանութիւններէն դուրս մնացածը պարզ «ներշնչում» է. վերաշարադրանք մը այստեղ, հոմանիշ մը այնտեղ, մօտաւոր թարգմանութիւն մը աւելի անդին, և ահա պատմական «ինքնուրոյն» շարադրանք մը: Եթէ այս երկրորդ բաղդատականը բաւարար չէ, նշենք, թէ Պէհաէտտին Շաքիրի անունը գրանցելու պահուն, արժանթինեան գրքոյկը գրած է Chakir տառադարձութեամբ, որ սպաներէն «Չաքիր» կը հնչուի եւ ո՛չ թէ «Շաքիր»:

Ընթերցողին համբերութիւնը չչահագործելու եւ թերթին սուղ էջերը չմսխելու համար, կը գոհանանք այս հակիրճ, սակայն բաւականին խօսուն բաղդատականով:

Ո՞վ է այս բանագողութեան պատասխանատուն: Գրքոյկը հեղինակի որեւէ անուն չի նշեր: Յիշեալ յանձնախումբը (որուն անունը կ'երեւի տպագրական յիշատակարանին եւ ետեւի կողքին վրայ եւս) յայտնապէս պատուիրած է աշխատանքը որոշ անհատներու –որոնց ինքնութիւնը փաստող անուղղակի տուեալներ ունինք միայն*– եւ ապա ըստ երեւոյթին, պարզապէս հովանաւորած է տպագրութիւնը՝ առանց յաւելեալ ստուգումի: Բայց գրքոյկը հեղինակ ու հրատարակիչ ունեցող երկի մը հանդէպ իր ունեցած հսկայական «պարտքը» ո՛չ մէկ տեղ կը յիշէ: Այլապէս պիտի խօսէինք բանաքաղութեան մասին (երբ ասկէ-անկէ նիւթ կը քաղուի՝ բառացի թէ համառօտ, առանց ինքնուրոյն աշխատանքի, բայց աղբիւր յիշելով) եւ ո՛չ՝ բանագողութեան (երբ բառացի նիւթ կը քաղուի եւ աղբիւր չի յիշուիր): Խորքին մէջ, անդրադարձ մը պիտի չարժէր իսկ:

Ցաւալի է, որ արժանթինահայ գաղութին մէջ գտնուած չըլլայ մէկը –թէեւ ատակ ու պատկառելի հեղինակութիւններ չեն պակսիր– որ ինքնուրոյն շարադրանքով եւ սեփական մտքի արգասիքով Հայկական Ցեղասպանութեան մասին 15 մեքենագիր էջ պատրաստէր:

Ի հարկէ, հրատարակիչները պարտաւոր չէին իմանալու ինչպէ՞ս «պատրաստուած» է ձրի բաժնուող գրքոյկ մը, որ այսօր կայ, վաղը չկայ: Իրենց վստահութիւնը չահագործուած է պատմաբանի յաւակնութիւն ունեցող անձերու կողմէ, որոնք մտաւորական ու բարոյական ամէնէն տարրական սկզբունքները ոտքփառօք ոտնակոխած են:

Կոյրերու արքայութեան մէջ, միականին թագաւոր է, կ'ըսէ առածը: Մաղթելի է, որ մեր հաստատութիւնները մի՛շտ զգօնութիւն ցուցաբերեն եւ [illegible] ձեռքը չձգեն մտաւորական աշխատանքներու տնօրինումը:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Նիւ-Ճըրզի

---

* Հմմտ. **"News from Members"**, Society for Armenian Studies Newsletter, **Winter 2001, p. 10.**

[illegible]

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտ. 5-ին, տեղի ունեցած է 1700-ամեակի լսարանին 4-րդ դասախօսութիւնը: Դասախօսած է տիկին Պայծառ Աւետիքեան նիւթ ունենալով. – «Քրիստոնեայ եկեղեցւոյ հայկականացումը. գիրերու գիւտ եւ Թարգմանչաց սերունդ»: Տիկին Աւետիքեան իր դասախօսութիւնը սկսած է հայ հին հեթանոսական շրջանի դպրութեան շուրջ խօսելով, ապա ծանրացած Մեսրոպ Մաշտոցի վրայ:

***

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտ. 16-ին նշուած է Խաչվերացի տօնը: Սկիւտարէն եւ բոլոր թաղերէն ժամանած են հաւատացեալներ, լեցնելով 316 տարուան հնութիւն ունեցող Ս. Խաչ եկեղեցին: Յաւարտ պատարագի սիրոյ սեղան մը տեղի ունեցած է, որու ընթացքին թաղային խորհուրդի ատենապետը՝ Արէս Կիւլթայեան կարդացած է տարեկան տեղեկագիրը: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը, ապա, Շահան Արք. [illegible] օրհնութեամբ եւ [illegible] խօսքերով վերջ գտած է հաւաքոյթը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԴԺՈՒԱՐԻՆ ԱՐՏԱԳԱՂԹ

ՍԱԿԱՅՆ ՇԱԲԱԹ ՕՐԵՐԸ 5% ԶԵՂՉՈՎ

ՑՈՒՍԻԿ ԱՐԱ

«Ստամբուլի շուկա»յի մայթին անկանոն շարուած ծղօտէ ճամպրուկների ու «Գազել»ի արանքում հաւաքուածները գրկախառնւում, համբուրւում են ու թաշկինակով կամ մատներով սրբում արցունքները: «Ես գնացող չեմ, ես լացող եմ», – ասում է տարեց մի մարդ: «Զզուել եմ, էստեղս է հասել, – ցուցամատը կոկորդին է քսում նոյն տղամարդը, – 40 տարի շոֆեր եմ աշխատել, բայց հիմա դատարկ գրպանով եմ ապրում, – ասում է ու գրպանները շուռ տալիս: – Ես ոտով եմ երթալու»:

Գիւմրիում արտագաղթողների հաւաքատեղին չորսն է. կենտրոնական հրապարակը, «Ստամպուլի շուկա»ն, աւտոկայանը եւ երկաթգծի կայարանը: Գրեթէ ամէն օր այդ կէտերից աւտոբուսները գիւմրեցիներին տանում են Ռուսաստանի տարբեր քաղաքներ:

Իսկ հինգերորդը Գիւմրիի օդանաւակայանն է. «Շաբաթը 700-800 մարդ է գնում Ռուսաստան, – տեղեկացնում են օդանաւակայանի ոստիկանները, – պարզ է՝ բոլորն էլ գնում են աշխատանք գտնելու: Հիմա ո՞վ է գնում ծովափ հանգստանալու»:

Իսկ «Ցայգ» հեռուստաալիքը մշտապէս գովազդում է մեկնող աւտոբուսների տեղերն ու օրերը: Եւ գովազդի վերջում հեռուստաէկրանին սահում է. «Շաբաթ օրերը՝ 5% զեղչով»:

«Մեր մօտից, – տեղեկացնում է "Արփիմէն" ՍՊԸ Գիւմրիի մասնաճիւղի լիազօր ներկայացուցիչ Արտեմ Վարդանեանը, – միջին հաշուով շաբաթը մօտ տասը մարդ է գնում, բոլորն էլ՝ Ռուսաստան: Իսկ անցեալ տարի այդ թիւը հասնում էր յիսունի: Չկարծէք, թէ արտագաղթողների ցանկութիւնը նուազել է: Պարզապէս քաղաքում մնացել են գործատէրերը եւ ծայրայեղ աղքատները, որոնք դուրս գնալու գումար չունեն»:

Գրեթէ նոյն տուեալները հաղորդեցին «Ստամբուլի շուկա»յի «Անդրանիկ» կազմակերպութիւնում: Սակայն այդ պահին մեկնելու պատրաստուող «Գազել»ում տեղաւորւում էին 13 ուղեւոր: Նրանցից մէկն էլ Ռազմիկ Ալեքսանեանն էր:

«Կօշկակար եմ, – ասում է Ռազմիկ Ալեքսանեանը, – կարածս կօշիկը չի վաճառւում, ժողովրդի ձեռքին փող չկայ: Չկարծես դրսում լաւ է, բայց էնտեղ գոնէ գլուխս կը պահեմ»:

«Գազել»ում տեղաւորուողները հիմնականում կանայք էին ու երեխաներ: Անհնար էր որոշել՝ տխո՞ւր են, թէ ուրախ: Նրանց աչքերում անորոշութիւն եւ դատարկութիւն կար, դիմագծերում՝ քարացած չշմածութիւն: Նման դէպքերում գրողները նկարագրում են. «Այն օրերի սարսափից...» եւ շարունակում պատկերն ամբողջացնել:

«Նրանց մի մասը, – շարունակում է Ալեքսանեանը, – ամուսինների հետ են, իսկ միւսները գնում են ամուսինների մօտ, որոնք ամիսներ առաջ գնացել, տեղաւորուել են, իսկ հիմա ընտանիքներին են կանչում»: Իսկ եթէ փորձենք տեսարանը գրականութեամբ ներկայացնել, պատկերն այսպիսին կը ստացուի.«Նրանք այլեւս անցեալ չունեն եւ ետ չեն նայում: Նրանց համար բոլորը թշնամի են, միակ հարազատը իրենց հետ ճամբայ ելնողն է»: Չեն պատասխանում հարցերին, արհամարհում են: Նրանք այլեւս անելիք չունեն այս երկրում:

«Հարկադիր են արտագաղթում, – ասում է Ալեքսանեանը,– թողնում են տուն ու տեղ, հարազատներին, իրենց ապրած քաղաքը: Նրանց մի մասը չգիտեն էլ՝ ուր եւ ինչի են գնում, միայն թէ պոկուեն էս երկրից: Հասկանալ է պէտք այս մարդկանց»:

Այս մարդկանցից շատ չեն տարբերւում Գիւմրիի փողոցներով քայլողները, որոնք առայժմ ծղօտէ ճամպրուկները քարշ տալով չեն խմբւում «Գազել»ի շուրջը:

«1991 – 1996 թուերին, – պատմում է Հրաչ Խաչատրեանը, – ես նոյնպէս արտագաղթի մէջ էի: Աշխատում էի Պէնզայում: Ամէն ինչ լաւ էր: Բայց կարօտը խեղդում էր. ետ եկայ: Հիմա նորից ուզում եմ դուրս գնալ: Այստեղ անհնար է ապրել»:

Հրաչը ճանապարհին մատնացոյց էր անում արեւածաղկի սերմեր վաճառողին, «Եօթ վէրք»ի դիմաց պարապ-սարապ ետուառաջ անող լուսանկարչին, 200 դրամով գրքեր վաճառողին ու մուրացկանին: «Եթէ հայրը տէր չի կանգնում երեխային, երեխան ստիպուած է իր գլխի ճարը տեսնել: Կառավարութիւնը ժողովրդի մասին չի մտածում, ժողովուրդն էլ փրկութեան ճանապարհ արտագաղթն է ընտրում»:

Արտագաղթը փրկութեան ճանապարհ համարողների, ժամանակաւոր կացարանների, երկրաշարժի հետքերը դեռեւս պահպանող եւ ստորգետնեայ անցումներից սուր միզահոտ փչող այս քաղաքում աշխուժութիւնն ու աղմուկը հազիւ է լսելի:

Քաղաքում դեռեւս առկայ փլատակների եւ գիւմրեցու միջեւ հաւասարութեան նշան է դրւում: Հին սեւ շէնքերի պէս խոնարհուած է գիւմրեցին: Շագրենի կաշուի պէս օր-օրի փոքրանում է գիւմրեցու աւանդական հպարտութիւնը: Քայլում է գլխիկոր, շատ յաճախ չզգալով փողոցն ու իրեն: Գիւմրեցին այսօր ներսից նմանւում է հէնց հրապարակում կիսաւեր մնացած Մարիամ Աստուածածին եկեղեցուն:

«Գիւմրին, – շարունակում է Հրաչը, – մի ժամանակ մարդաշատ էր, իսկ հիմա հատուկենտ մարդիկ են փողոցներով քայլում: Օրը մի քանի միկրոաւտոբուս է գնում Ռուսաստան: Ամենաաղքատները իրենց մի կերպ գցում են Վլադիկաւկազ»:

Հրաչը իր կեանքը համարում էր անցած, եղածին գումարելով նաեւ ապագայ անորոշ տարիները: Մտահոգ էր իր երեխաների եւ թոռների համար:

«Ժողովուրդը ինքնակամ չի լքում իր երկիրը, պարզապէս այլ տարբերակ չունի: Մենք աշխատում ենք, որ 1915 թուի ցեղասպանութիւնն աշխարհն ընդունի: Բայց ոչ ոք չի մտածում այսօրուայ տեղահանութեան մասին»:

Գիւմրեցու արտագաղթելու բուն պատճառը միայն սոցիալական անհաւասարութիւնն ու աշխատանք չունենալը չէ: «Հաւատն է մեռել, յոյսը»:

Իսկ յոյսի մահուան հետ ամենավերջին հաշտուողները վերջին տարիներին մասամբ «արտագաղթել» են քաղաքից գիւղեր: «Գիւղում գոնէ հացի ու կարտոֆիլի հարցը լուծում ենք, սովից չենք մեռնի»: Հէնց այդ հացի խնդիրն է պատճառը, որ Հացիկը երկրաշարժից յետոյ կրկնակի մեծացել է: Սակայն այստեղ էլ յոյսի եւ մահուան արանքում ընկած տարածութիւնը բնական աղէտներն են կրճատում:

Հացիկ գիւղը հունձից մէկ շաբաթ առաջ կարկտահարուել էր: Մարզպետարանի աշխատակիցների հաշուարկներով աւերուել է գիւղի ցանքատարածութիւնների 90 տոկոսը:

«Մինչ այդ, – պատմում է հացիկցի Վոլոդիա Զաքարեանը, – շատ թէ քիչ կայուն գիւղ էր: Կարկտահարութիւնից յետոյ գիւղի երիտասարդութիւնը մտածում է արտագաղթի մասին: Ուրիշ ի՞նչ անեն, մի կտոր հաց պիտի ունենային, էն էլ արտում կարկուտը տարաւ: Ոչ փոխհատուցում եղաւ պետութեան կողմից, ոչ էլ օգնութիւն»:

Գիւղի փողոցները դարուփոս են ու չբարեկարգուած, իսկ կենտրոնական փողոցը, պեղումներ կատարելուց յետոյ կարելի է միայն եզրակացնել, որ ինչ-որ ժամանակ ասֆալտապատ է եղել: Գիւղում չկայ մանկապարտէզ, դպրոցի երկրորդ յարկը երկրաշարժից աւերուել է, օգտագործում են միայն առաջին յարկը: Իսկ դպրոցի նոր շէնքը սկսել եւ որպէս կիսակառոյց պահպանում են մինչ օրս: Գիւղի տարեցները հաւաքւում են գիւղամէջի ցայտաղբիւրի մօտ, զրուցում – զրուցում, ի վերջոյ յոգնում են ու տուն գնում: Հացիկում ապրում են միջնադարեան գիւղի սկզբունքով, իրենք արտադրում են բնամթերքը, իրենք էլ՝ սպառում:

«Արտագաղթ, – դպրոցական շարադրութեան մէջ նշում է Հացիկ գիւղի բնակիչ, 5-րդ դասարանցի Սիրանոյշ Կարապետեանը, – բառ, որն իր մէջ պարունակում է անմխիթարութիւն, դաժանութիւն, հեռացում հայրենիքից: 1915-ին Հայը գաղթեց՝ վախենալով կեռ եաթաղանից, իսկ հիմա՝ սոցիալական անարդարութիւնից: Իմ հայ ժողովուրդ, մի՛ հեռացիր Հայաստան երկրից, մի՛ թող անտէր Հայաստան աշխարհը, այն մի՛ տուր թշնամուն: Խնդրում եմ...»:

Խնդրանքը՝ թէկուզ մանկան շուրթերից, անլսելի է յոյսի եւ յոյսի մահուան միջեւ կանգնածի համար: «36 հազար աշխատավարձ եմ ստանում, – ասում է աւիատեխնիկ Արտեմ Դարբինեանը, – բայց շուտով ես էլ եմ գնալու: Հաւատ չկայ վաղուայ նկատմամբ»:

Հանդիպած միակ մարդիկ, որ առայժմ արտագաղթելու ցանկութիւն չունեն, գիւմրեցի գրողներն են: Սակայն վերջին 10-ամեակում Շիրակի մարզից արտագաղթել են չորս գրող՝ Գարուշ Հարեանցը, Ժորա Կարապետեանը, Սամուէլ Մարտիրոսեանը եւ Սարո Գէօղակեանը:

«Ստամբուլի շուկա»յի մայթին անկանոն շարուած ծղօտէ ճամպրուկների ու «Գազել»ի արանքում հաւաքուածներին հրաժեշտ տուողները վերջնագիր ներկայացնելու պէս նետում են. «Էս "Գազել"ով չէ, յաջորդով եմ գնալու»:

Իսկ նրանցից ամենատարեցը, գրպանները շրջելով, ասում է. «Ես ոտով եմ երթալու»:

Գիւմրի – Երեւան

«Գրական Թերթ»
Օգոստոս 31

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՎԱԶԳԷՆ Ա.» ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

«Հայաստան» Հիմնադրամի միջոցներով նորոգուած նոր դպրոցի մը բացումը կատարուած է Վանաձորի մէջ: Ան կը կրէ Վազգէն Ա.ի անունը: Լոռիի մարզպետն ալ ցայտաղբիւր մը նուիրած է դպրոցին:

ԹԻՒ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

ԱՐՇԱՒԻՐ ԵԱՍԵԱՆ

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետեւ թշնամիներ ունիմ, որոնք կ'ուզեն գլխուս փորձանք մը բերել:

– Ինչ փորձանք, Արշաւի՛ր էֆէնտի:

– Այսչափը ըսեմ, որ եթէ ձեռքերնէն գայ՝ զիս ժամ մը չեն ապրեցներ:

– Բայց ինչո՞ւ համար, դուք մէկու մը գէշութիւն չէք ըներ, – ըսաւ տանտիրուհին, որ կ'ուզէր առիթէն օգտուիլ խօսեցնել տալու համար երիտասարդը:

– Ճիշդ ատոր համար ահա՛ թշնամիներ ունիմ, – պատասխանեց Արշաւիր, – եթէ գէշութիւն ըրած ըլլայի՝ թերեւս այսանկ կատաղի թշնամիներ չէի ունենար, բայց աշխարհս այսպէս է, որչափ բարիք գործես՝ այնչա՛փ չարիք կ'ելլէ դէմդ. «ագռաւը մեծցուր, որպէսզի աչքդ հանէ», – կ'ըսեն թուրքերը եւ իրաւունք ունին:

– Ուրեմն իրաւցնէ կը կասկածիք, որ ձեզ սպաննե՞լ կ'ուզեն:

– Այդ մասին տարակոյս չունիմ:

– Ինչո՞ւ ուրեմն ոստիկանութեան իմաց չէք ի տար:

– Ոստիկանութիւնը ի՞նչ կրնայ ընել, քանի որ դեռ մէջտեղը գործողութիւն մը չկայ: Զիս զարնելնէն ետքը գուցէ ըսպանիչները փնտռէ:

– Այն ատեն արդէն ուշ է:

– Եւ սակայն ուրիշ ճար չկայ:

– Գոնէ գիտէ՞ք, թէ որոնք են ձեր թշնամիները:

– Բնականաբար գիտեմ, – պատասխանեց Արշաւիր, որուն աչքերը ատելութեամբ շողացին:

– Բայց այն ատեն գործը կը դիւրանայ, – դիտել տուաւ օրիորդը:

– Ո՛չ ձեր կարծածին չափ, ասկէ զատ՝ համբերութիւն, ինծի հետ գլուխ ելլելը շատ ալ դիւրին գործ չէ:

Եւ Արշաւիր դուրս ելաւ մտահոգ դէմքով մը:

«Խե՛ղճ մարդ, – մտածեց տանտիրուհին, – ի՛նչ դժուար բան է այսպէս սրտադողով ապրիլը»:

Այս խօսակցութենէն մէկ քանի օր ետքը, իրիկուն մը, Արշաւիր տուն եկաւ սովորականէն աւելի վրդոված ու ջղագրգիռ վիճակի մը մէջ:

Պահ մը առանձնացաւ իր սենեակը, յետոյ, երբ մութը բոլորովին պատած էր, վար իջաւ ու եկաւ այն սենեակը, ուր հաւաքուած էին երեք քոյրերը:

– Այս իրիկուն սովորականէն աւելի յուզուած կ'երեւիք, Արշաւի՛ր էֆէնտի, – դիտել տուաւ օրիորդներէն մէկը:

– Այո՛, իրաւունք ունիք, շատ գրգռուած եմ, – պատասխանեց երիտասարդը:

– Ինչո՞ւ համար, նոր բա՞ն մը կայ:

– Այո՛, այսօր գէշ բաներ իմացայ, թշնամիներս որոշեր են զիս անպատճառ սպաննել:

– Ի՞նչ կ'ըսէք, Արշաւի՛ր էֆէնտի:

– Ճշմարտութիւնը կ'ըսեմ, արդէն այդ մասին կասկած չունէի եւ ձեզի ալ ըսած էի ուրիշ ատեն:

– Բայց ինչո՞ւ անմիջապէս ոստիկանութեան իմաց չտուիք:

– Ի՞նչ օգուտ ունի ոստիկանութեան իմաց տալը, քանի որ չեմ գիտեր, թէ ո՞վ պիտի ըլլայ զիս զարնողը եւ թէ ո՞ւր կը գտնուի այս միջոցիս:

– Գոնէ որու վրայ կասկած ունենալնիդ կ'ըսէ՞ք:

– Կասկածս մէկ մարդու վրայ չէ, որ...

– Եթէ ատանկ վախ մը ունիք, գոնէ զգուշութիւն ըրէք ու դուրս մի ելլէք:

– Մինչեւ ե՞րբ, – ըսաւ Արշաւիր, – կրնա՞մ փակուած մնալ տանը մէջ:

– Այս գիշեր դուրս պիտի ելլէ՞ք:

– Այո՛, հիմա անմիջապէս. կարեւոր գործ մը ունիմ:

– Ի՛նչ անխոհեմութիւն, – գոչեց օրիորդներէն մէկը: – Գոնէ զէնք ունի՞ք քովերնիդ:

– Անշուշտ, առանց զէնքի չեմ պտըտիր:

Յետոյ դաւաճանը հանդիսաւոր ձեւով մը սա խօսքերը արտասանեց.

– Բայց հոգ մի՛ ընէք, ես չեմ վախնար, խիղճս հանդարտ է եւ սիրտս մաքուր... Նոյնիսկ եթէ զիս գլխէս զարնել ուզեն՝ հարուածը ոտքիս կու գայ... գիտցա՛ծ եղէք:

Ու Արշաւիր դուրս ելաւ տունէն: Երեք քոյրերը փոխանակուած խօսքերուն ազդեցութեան ներքեւ պահ մը լուռ մնացին:

Երիտասարդը հազիւ թէ քանի մը վայրկեան է ի վեր մեկնած էր, երբ յանկարծ հրազէնի ձայներ լսուեցան:

Աղջիկները սարսափահար իրար նայեցան:

– Արշաւիր էֆէնտին զարկին, – գոչեց իրենցմէ մին:

– Իրա՞ւ, արդեօք, իմ ալ միտքս այնպէս կ'անցնի կոր, – պատասխանեց միւսը:

– Իցի՜ւ թէ թող չտայինք դուրս ելլելու:

– Կարծես թէ նախազգացում մը ունէր, որ այս իրիկուն պիտի զարնուէր:

– Թերեւս ուրիշ բան մըն էր եղածը, ինչո՞ւ անպատճառ կ'ենթադրէք, որ Արշաւիրն է զարնուողը:

Այս խօսակցութիւնը կը շարունակուէր, երբ տան դուռը զարնուեցաւ:

Երեք օրիորդներն ալ միասին գացին դուռը բանալու:

Բայց յանկարծ կեցան:

Վախ մը զիրենք պաշարեց:

– Ո՞վ է, – պոռաց իրենցմէ մին բարձրաձայն:

– Բացէ՛ք շուտ, Արշաւիր էֆէնտին բերինք, – գոչեց ձայն մը դուրսէն:

Այս բառերը այլեւս կասկած չէին թողուր, թէ երիտասարդը մահափորձի մը զոհ գացած էր:

Փութացին դուռը բանալու:

Երկու հոգի, իրենց թեւերուն մէջ բռնած, ներս մտցուցին դաւաճանը:

– Աստուա՛ծ իմ, զարնուած է, – գոչեց դուռը բացող օրիորդը:

(Շար. 71)

(Շար. Ա. էջէն)

պատուիրակութեան մը գլուխը Միջերկ-ըսօր-Արեւելք կ՚այցելէ, յայտարարած է որ այդ խօսքերը չեն համապատասխաներ եւրոպական որոշումներուն եւ արժէքներուն։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՉԵՉԷՆԻՈՅ միջեւ բանակցութիւնները սկսան, յայտարարած է Կրեմլինի մէկ ներկայացուցիչը՝ զօր. Կազանցեւ, որ առաջին տեսակցութիւն մը ունեցած է Չէչէնիոյ անկախապաշտ նախագահին՝ Մասխադովի ներկայացուցչին հետ։ Պուտին կոչ ըրած էր Չէչէններուն որ զէնքերը վար դնեն։ Այլ աղբիւրներու համաձայն, չէչէն ապստամբները մերժած են Պուտինի վերջնագիրը։

ԼԱՐՊԱՅԻ մէջ (Ալժերիա) 22 հոգի եւս մորթուած են կամ սպաննուած Սեպտ. 26-ի գիշերը իսլամապաշտներու կողմէ։

–ՎԵՐԱՄՈՒՏ–

Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցիի «Քրիստոնէական Դաստիարակութեան»ի Զորեքշաբթի օրուան դպրոցը կը բանայ իր դռները յառաջիկայ Զորեքշաբթի օր, Հոկտեմբեր 3-ին։

Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը կը դասաւանդէ Կրօնք, Հայոց Պատմութիւն եւ Հայաստանի աշխարհագրութիւն, նաեւ Կրօնական եւ ազգային երգեր։

Իսկ ուսուցչուհի Տիկին Սեդա Հէլվաճեան կը դասաւանդէ Հայ Լեզուն լաւ գրելու եւ սահուն կարդալու միջոցը։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունենան Զորեքշաբթի առաւօտները ժամը 9-էն 12·30։ Մըտոն-Լա-Ֆոռէ, Գլամար եւ Իսի-լէ-Մուլինօ օթօքարի սպասարկութիւն՝ գլխաւոր պողոտաներէն։

Տարաթ օրերը, Օր. Միշլին Այանեան կ՚ուսուցանէ Հայկական պար եւ Հայ երաժշտութիւն –երկու շաբաթը անգամ մը–։

Արձանագրութեանց համար դիմել քարտուղարուհի Տիկին Ռոզէթ Տէրվիշեանին, Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան՝ Հեռ. – 01· 46· 44· 28· 52։

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔԻ

Rentrée des classes

L'Ecole Hebdomadaire
de Langue et de Culture Arméniennes
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de Marseille
est heureuse de vous annoncer que
la RENTREE SCOLAIRE 2001-2002
aura lieu
le MERCREDI 10 OCTOBRE
à 10 heures
Dans la Salle Ardzrouni TCHERPACHIAN
du Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
Tous les mercredis de 10h à 16h
des cours de langue et de culture arméniennes sont donnés ainsi que des cours de danse, de chant et d'éducation religieuse.
Pour tous renseignements et inscriptions les responsables de l'école tiendront une permanence
le Mercredi 10 octobre de 14h à 17
ou par téléphone
au Secrétariat de la Cathédrale :
04 91 77 84 70

SECTION D. MISSAKIAN
de SEVRAN LIVRY

Après le succès remporté par le réveillon de l'an 2000, nous vous invitons à nous rejoindre à Bellefontaine pour fêter la nouvelle année.

Séjour
du 29 décembre 2001
au 2 janvier 2002

Un accueil familial et une ambiance arménienne vous seront réservés.
Diner et soirée dansante
pour le réveillon.
Date limite d'inscription : 10 décembre
Réservez au plus vite au numéros de téléphone suivants :
— **01. 42. 36. 73. 73** (la journée)
— **01. 46. 58. 03. 17** (le soir)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Demande d'emploi

Dame arménienne recherche emploi. Garde personne âgée ou couture ou emploi maison.
Etudiera toutes propositions.
Tél. : 01 43 75 49 69

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

Journée de détente

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux vous propose une **Journée de Détente** le **Dimanche 14 OCTOBRE.**

La journée commencera par la visite du JARDIN DES SERRES d'AUTEUIL. Rendez-vous à la Maison de la Culture Arménienne, 45, rue de la Défense à Issy-les-Moulineaux, à partir de 9h15.

Le car partira à **9h30** et fera un arrêt à **9h45** devant l'Eglise apostolique arménienne, 6, avenue Bourgain.

Après la visite, le repas traditionnel sera servi au Châlet de Vaupéreux à BIEVRES et sera animé par le chanteur bien connu HOVIG.

Prière de se faire inscrire rapidement auprès des khatchouhies en s'adressant à :
Annick — Tél.: 01 47 36 18 09;
Alice — Tél.: 01 46 42 90 68;
Jacqueline — Tél.: 01 40 95 81 33
Dernier délai d'inscription: 10 Octobre.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէոյի «Ակնունի» մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 2, ժամը 20·45-ին՝
Centre Administratif d'Asnières

GALERIE MATIGNON
18, avenue Matignon — 75008 PARIS
Tél. : 01. 42. 66. 60. 32

JANSEM
MASSACRES

10 OCTOBRE 2001 — 31 JANVIER 2002

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Saténig»
de Vaulx-en-Velin
organise

un Grand Bal

animé par le chanteur
MARTEN YORGANTZ
ET SON ORCHESTRE
le Samedi 6 octobre à partir de 20 h
au Centre Culturel **«Charlie Chaplin»**
Place de la Nation à Vaulx-en-Velin
(parking surveillé)
Bar et Buffet
de spécialités
arméniennes
— Entrée : 100 F —
Réservations :
04 78 80 22 53 / 04 72 04 80 90
ou 06 61 35 36 61

Sous le Haut Patronage de son Excellence **Monsieur Edward NALBANDIAN**
Ambassadeur de la République d'Arménie en France
et de **Pierre CARDIN, membre de l'Institut**

EXPOSITION DES OEUVRES

de Sergey NARAZIAN

Du 26 septembre au 3 octobre
du lundi au samedi de 11h à 18h

Espace Pierre Cardin
3, avenue Gabriel, 75008 Paris — Tél. : 01 42 66 51 97

Regards sur l'Arménie

Du 5 au 14 octobre
1700 ANS DE CIVILISATION CHRETIENNE

• EXPOSITION
du 5 au 14 octobre
du lundi au samedi
9h - 12h / 13h30 - 17h30
ainsi que le dimanche 14 octobre
Hôtel de Ville d'Antony
— **Association Terre et Culture,**
«Images de notre siècle»
— **Association Chêne,**
Artisanat traditionnel arménien :
*sculptures *icônes *enluminures
— entrée libre —

• BALLET NAVASART
Dimanche 7 octobre
deux représentations 15h et 20h30
Théâtre Firmin Gémier
— Participation aux frais*: 100 F —

• FILM - DEBAT
Jeudi 11 octobre
à 20 heures 30
Cinéma le Sélect
Histoire du rayonnement de l'alphabet arménien depuis sa création au Ve siècle, favorisant la transmission du patrimoine spirituel, culturel, artistique, et assurant l'identité du peuple arménien.
Débat animée par :
Anahide Ter-Minassian,
maître de conférences
— Entrée libre
sur réservation à l'O.T.S.I.:
01. 42. 37. 57. 77 —

• CONCERT
Samedi 13 octobre
à 20 heures 30
Conservatoire Darius Milhaud
Haydn, Mozart, Komitas, Katchatrian, Hovhanness
Orchestre de Chambre ENM de Fresnes, direction: Jean-Jacques Werner — violon: A. Jodry — violoncelle: E. Leblanc — soprano: H. Yerissian — Direction artistique et piano: Hasmig Surmelian.
Avec la participation des trente enfants de la Chorale de l'école Tebrotzassère du Raincy sous la direction de Hayk Sarkissian.
— Participation aux frais* : 80F, 50F -18 ans et étudiants —

• INAUGURATION D'UN KHATCHKAR
Dimanche 14 octobre
à 15 heures
Parc Bourdeau
— entrée libre —

Soutiens et dons bienvenus
au **CFAA,**
BP:123, 92185 Antony cedex

* **Billets en vente** auprès de l'office du tourisme syndicat d'initiative d'Antony (O.T.S.I.): 01. 42. 37. 57. 77